

Terminološki aspekti stvaranja hrvatskoga vojnoga nazivlja

Vrgoč, Dalibor

Doctoral thesis / Disertacija

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

<https://doi.org/10.17234/diss.2020.8543>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:916776>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-05**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Dalibor Vrgoč

**TERMINOLOŠKI ASPEKTI STVARANJA
HRVATSKOGA VOJNOGA NAZIVLJA**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Dalibor Vrgoč

**TERMINOLOŠKI ASPEKTI STVARANJA
HRVATSKOGA VOJNOGA NAZIVLJA**

DOKTORSKI RAD

Mentori:

dr. sc. Milica Mihaljević

prof. dr. sc. Bernardina Petrović

Zagreb, 2020.

University of Zagreb

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Dalibor Vrgoč

**TERMINOLOGICAL ASPECTS OF THE
CREATION OF CROATIAN MILITARY
TERMINOLOGY**

DOCTORAL THESIS

Supervisors:

dr. sc. Milica Mihaljević

prof. dr. sc. Bernardina Petrović

Zagreb, 2020

O MENTORICAMA

Milica Mihaljević znanstvena je savjetnica u trajnome zvanju i voditeljica Odjela za hrvatski standardni jezik u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Njezin je znanstveni interes u prvome redu usmjeren na hrvatski standardni jezik, terminologiju, normativistiku, leksikologiju i leksikografiju. Autorica je samostalnih knjiga *Hrvatsko računalno nazivlje* (1993.), *Terminološki priručnik* (1998.) i *Kako se na hrvatskome kaže WWW – kroatistički pogled na svijet računala* (2003.). U suautorstvu je napisala *Hrvatski jezični savjetnik* (1999.), *Školski rječnik hrvatskoga jezika* (2012.), udžbenike, vježbenice i priručnike za gimnaziju i strukovne škole *Hrvatski jezik 4* (1999., 2001.) te knjige *Normativnost i višefunkcionalnost na hrvatskome jeziku* (2005.), *Publicistički funkcionalni stil* (2009.), *Jezični savjeti* (2010.), *Od računalnoga žargona do računalnoga nazivlja* (2012.), *Hrvatski terminološki priručnik* (2012.), *Hrvatski pravopis* (2013.), *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika* (2013.), *Hrvatski na maturi* (2014.), *Rječnik kristalografije, fizike kondenzirane tvari i fizike materijal* (2014.), *Arhivistički rječnik* (2015.), *Prvi školski pravopis* (2016.), *Hrvatska školska gramatika* (2017.). Sa suautorima *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* dobitnica je nagrade Grada Zagreba (2013.), sa suautorima *Hrvatskoga pravopisa* dobitnica je nagrade Ivan Filipović (2014.), a sa suautorima *Maloga školskog pravopisa* dobitnica je nagrade Ivan Filipović (2017.) te je s Lanom Hudeček dobitnica nagrade Ivan Filipović za *Hrvatsku školsku gramatiku*. Urednica je časopisa *Hrvatski jezik* i članica uredništva časopisa *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Članica je *Terminološke komisije Međunarodnoga slavističkog komiteta (Terminology Commission affiliated with the ICSS)*. Kao vanjska suradnica predavala je na Hrvatskim studijima, Učiteljskome fakultetu, Filozofskome fakultetu te Fakultetu elektrotehnike i računarstva. Voditeljica je projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA* i suradnica na projektu *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (oba projekta financira Hrvatska zaklada za znanost). S Lanom Hudeček suvoditeljica je projekata *Religijski pravopis i Muško i žensko u hrvatskome jeziku*.

Bernardina Petrović rođena je 24. prosinca 1965. u Vinkovcima. Studij kroatistike završila je 1991., magistrirala je 1999., a doktorirala 2003. U istraživačko je zvanje asistentice izabrana 1999., u zvanje više asistentice 2003., u znanstveno-nastavno zvanje docentice 2004., izvanredne profesorice 2010., a redovite profesorice 2016. Od 1991. do 1993. radila je kao profesorica hrvatskoga jezika i književnosti u osnovnoj i srednjoj školi. Od 1993. do 2004. zaposlena je u *Zavodu za lingvistička istraživanja* HAZU, a od 2004. na Katedri za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Na Preddiplomskome studiju kroatistike Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu predaje obvezatni kolegij *Hrvatski standardni jezik – Fonologija i morfonologija*. Na Diplomskome studiju kroatistike Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu predaje izborne kolegije *Tekstna lingvistika*, *Semantika hrvatskoga jezika* i *Hrvatski jezik za nastavnike*. Izvodi nastavu na doktorskim studijima kroatistike i hrvatske kulture, a izvodila je i na studiju lingvistike. U akademskoj godini 2006./2007. predavala je kolegij *Hrvatski standardni jezik* na Učiteljskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U akademskoj godini 2007./2008. gostujućom je profesoricom u okviru CEEPUS-ove stipendije na Institutu za slavistiku Sveučilišta u Grazu. Od akademske godine 2008./2009. nositeljicom je i s dr. sc. Milicom Mihaljević izvoditeljicom izbornoga kolegija *Hrvatski jezik u inženjerskoj praksi* na Fakultetu elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu. Od ak. god. 2017./2018. voditeljicom je Poslijediplomskoga specijalističkog studija *Primijenjena kroatistika*. Objavila je četiri knjige, osamdesetak radova u znanstvenim časopisima i zbornicima radova sa znanstvenih skupova te sudjelovala izlaganjima na osamdesetak međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova. Bila je tajnica uredništva Filologije (od 1999. do 2004.) i predsjednica Državnoga povjerenstva u Natjecanju u poznavanju hrvatskoga jezika (od 2012. do 2017.). Članica je uredništva znanstvenoga časopisa *Croatica* (od 2016.) i glavna urednica velikogoričkoga časopisa *Luč* (od 2013.). Aktivno je sudjelovala u organizaciji nekoliko znanstvenih skupova i kongresa te u uređivanju znanstvenih i stručnih publikacija. Održala je sedamdesetak pozvanih predavanja na stručnim skupovima i seminarima, ljetnim školama i znanstvenopopularnim tribinama. U ak. god. 2014./2015. i 2015./2016. bila je pročelnica Odsjeka za kroatistiku. Članica je Hrvatskoga filološkog društva. Bila je potpredsjednica Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici (2008. – 2018.).

Pokojnomu tati.

Prije svega upućujem posebnu zahvalu svojim mentoricama dr. sc. Milici Mihaljević i prof. dr. sc. Bernardini Petrović, koje su sve ove godine bdjele nad mojim radom, strpljivo me usmjeravale kroz meandre terminologije, otvarale znanstvene vidike i hrabrile kad se činilo da kraja nema. Bez daljnega, one su istinske sustvarateljice svega onog dobrog u ovoj disertaciji.

Hvala mojim prijateljima Borisu i Kristianu te kolegama – posebno onima iz Hrvatske vojske te s Hrvatskoga vojnog učilišta „Dr. Franjo Tuđman“ – koji su beziznimno pomagali savjetima, poticajima i ohrabrenjima. Ravnateljici Središta za strane jezike „Katarina Zrinska“ mr. sc. Ireni Prpić Đurić želim iskazati veliku zahvalu na prijateljskome razumijevanju za moj angažman, a bivšemu ravnatelju Središta Đemalu Kadriću, prof. istinsko poštovanje kao profesionalnomu uzoru revnosti za hrvatsko vojno nazivlje, a nadasve kao čovjeku.

Posebno se želim zahvaliti prof. dr. sc. Velimiru Piškorc, višegodišnjemu voditelju poslijediplomskoga doktorskog studija lingvistike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu na iznimnoj predanosti, profesionalnosti te, prije svega, dobrohotnosti.

Velika zahvala mojoj majci Dragi, koja me naučila što znači bodar i postojan duh u životu.

Hvala mojoj sestri Antoniji i šogoru Borisu, koji su spremno provodili vrijeme s djecom dok je tata pisao.

Iskreno zahvaljujem punici Ankici i puncu Branku na podređivanju svojega vremena mojemu radu kad god je to trebalo.

Iznad svega, najveću i neizmjernu zahvalu upućujem svojoj supruzi Silviji, srcu mojega srca, te našoj djeci Maši, Vidi, Petru, Dragi i Anki. Bez njihove nesebične žrtve i strpljivosti te neizmjerne vjere, ljubavi i radosti ovaj rad nikad ne bi bio dovršen niti ugledao svjetlo dana.

Na koncu, prva i zadnja hvala ide mojemu nebeskom ocu i majci.

Dalibor Vrgoč

Naslov aneksnoga rukopisnog talijansko-hrvatskoga rječnika vojnog nazivlja zadarskoga kanonika Ivana Tanzlinghera Zanottija, »Zbirka pojedinih vojnih naziva razasutih u Libro Maresciallo« (1699.)

A slavno je, sinko, probit led u nauku, u kojem nimalo uspěli nismo, a vojnici, junaci smo, a junačkoga razgovora, po današnju, zametnut ne uměmo.

Fran Kurelac u pismu Budi Budisavljeviću (1862.)

Valja Vam znati, da je kod domobranstva hrvatski jezik služben u svih strukah vojničke uprave — sad neka se ukine vojnička krajina, eto nam prave narodne vojske, jer ćete mi dopustiti, da vladajući jezik stvara ponajviše i duh vojske.

Bogoslav Šulek u pismu Petru Preradoviću (1870.)

Hrvatsko vojno nazivlje danas valja stvarati na povijesnim zasadama hrvatskog zapovjednog jezika, na izvornim mogućnostima tvorbe riječi te sintakse hrvatskoga jezika, pri čemu se hrvatsko vojno nazivlje i službovni jezik ne smiju razlikovati od hrvatskoga standardnojezičnog uzora.

Glavni stožer HV *Razlikovni popis vojnih nazivaka* (1993.)

Dosljedno i međusobno usklađeno korištenje terminologije preduvjet je jasnog i nedvojenog shvaćanja zahtjeva za izvršenje misije.

Glavni stožer OSRH

Smjernice za razvoj doktrinarnih publikacija Oružanih snaga 2019. – 2020. (2019.)

SAŽETAK

U disertaciji se prvi put iscrpno istražuje oblikovanje hrvatskoga vojnog nazivlja i to u prvome redu s obzirom na načine postanka naziva te načelâ terminološkoga normiranja i prihvatljivosti sa stajališta sustava hrvatskoga standardnog jezika. Posebna je pozornost posvećena suvremenomu nazivlju koje svoja terminološka ishodišta ima u angloameričkome NATO-ovu nazivlju. Osobito se propituje višerazinsko preslikavanje engleskih jezičnih obrazaca te kalkiranje kao način stvaranja hrvatskih istovrijednica. Polazeći od pretpostavke kako deskriptivizam i preskriptivizam u nazivlju nisu suprotstavljeni pristupi, nego prema potrebama komplementarni, nakon iscrpne raščlambe i opisa (deskripcije) postojećega korpusa katkad se preporučuju i primjerenija rješenja sa stajališta sustava hrvatskoga standardnog jezika.

Istraživanju je prethodilo prikupljanje građe, priprema korpusa i izlučivanje naziva koji su u radu podvrgnuti temeljitoj terminološkoj raščlambi. Težnja je, radi usustavljanja nazivlja i unošenja stabilnosti u pojmovni sustav, nadići isključivo deskriptivnu razinu istraživanja te konkretnim normativnim zahvatima i praktičnim paradigmatskim modelima ponuditi rješenja za terminološke praznine ili za nazivlje koje zahtijeva revidiranje i normativni odabir. Prema teorijsko-metodološkim uporištima pružene su konkretne preporuke za terminološko usustavljanje, istovremeno vodeći računa o tome da se pomire funkcionalni zahtjevi struke i jezične zakonitosti. Osim terminoloških i praktičnih doprinosa, rezultati istraživanja pridonijet će sustavnome razvoju hrvatskoga vojnog nazivlja unutar hrvatskoga standardnog jezika, a time obogaćivanju i očuvanju ukupnoga hrvatskog jezičnog identiteta. Vojnim znanostima svojstvena je interdisciplinarnost, stoga će rezultati terminoloških istraživanja poslužiti i politologiji, pravu, historiografiji, ekonomiji i tehnici. Povrh toga, dijakronijskom se leksikografsko-terminografskom raščlambom zadrlo duboko u hrvatsku vojnojezičnu povijest i u tome segmentu dosadašnjih znanstvenoistraživačkih rezultata učinilo znatne iskorake.

Ključne riječi: hrvatsko vojno nazivlje, dijakronijska perspektiva, sinkronijska perspektiva, načini postanka naziva, terminologija

EXTENDED ABSTRACT

The doctoral thesis will for the first time exhaustively research the creation of Croatian military terminology, primarily with regard to mechanisms of term-formation and principles of terminological standardization, as well as its linguistic normative acceptability. Particular attention will be given to the contemporary terminology that has its terminological origins in the Anglo-American NATO terminology.

In particular, the mirroring of English term-formation patterns will be investigated at all linguistic levels, as well as calquing being a mechanism of creation of Croatian equivalents. The research is preceded by the collection of materials, preparation of the corpora and the excerpt of terms to be subjected to terminological analysis. For the purpose of the systematization of military terminology and the introduction of stability into the conceptual system, it is beneficial to go beyond the purely descriptive level of research and to render solutions for terminological gaps or the terminology requiring revision and normative preference by undertaking concrete normative interventions and providing practical paradigmatic models. While doing so, the need to reconcile the functional requirements of the military profession and linguistic rules will be taken due account.

The Introductory Chapter explains the background of research and motivation for work, the goals of research and the postulated hypotheses that the thesis is trying to confirm, the current scientific research insights and achievements from a diachronic and synchronic perspective, and finally the importance of the work from the point of view of the first monograph-type linguistic-terminological research of the Croatian military terminology. The linchpins of the thesis are generally laid out in the Introduction. This primarily concerns the influence of the Anglo-American military terminology on the creation of the contemporary Croatian military terminology and the extent of its internationalization at all linguistic levels. The basic theoretical and methodological instruments used to analyze the terminology are terminological principles and methods of term-formation in line with the *Croatian Manual of Terminology* authored by Lana Hudeček and Milica Mihaljević.

Chapter Two details the theoretical cornerstones of this thesis, more specifically the fundamental theoretical and terminological postulates upon which it rests and which will later serve in supporting hypotheses, aligning paradigmatic examples with terminological principles,

and exhaustive analysis of corpus-verified terminology according to the seven methods of term-formation.

The methodological and corpus fundamental principles of the research are discussed in Chapter Three. Two basic approaches are presented: 1) application of instruments of Eugen Wüster's classical theory of terminology and *Viennese school of terminology* which proves to be the most suitable for the systematization of Croatian military terminology and practical and applicable outcomes 2) methodological procedures of corpus linguistics, more precisely the utilization of corpus-based approach.

Chapter Four presents a diachronic compendium on the origins and development of Croatian military terminology. The analysis delves deep into the linguistic past – from the first known official documents that record the military lexicon in the Croatian language in the 16th century, through the lexicographic and terminographic heritage over the centuries, ending in 1990, which in the thesis is taken as a diachronic-synchronic boundary line. The chapter specifically discusses some of the less explored or almost unexplored areas thus far – the Tanzlingher's annexed manuscript military dictionary dating back to 1699 *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo* (annexed to the London manuscript), the authorship and terminology corpus of pre-Šulek military manuals, monumental endeavors of Bogoslav Šulek in the field of organization of military terminology, the official military-terminography breakthroughs from the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, and the forceful elimination of the Croatian terminology in 1918 and 1945.

Chapter Five presents the pivotal subject of research – an exhaustive linguistic-terminological study of contemporary Croatian military terminology. Timewise, 1990 is taken as the outset of the contemporary terminology that is, the independence of the Republic of Croatia. The terminology is researched in-depth according to the term-formation methods, extensively verified with corpus endorsements contrasted to terminological principles. The results are rendered as recommended terms to subject matter experts for valorisation and selection. The impact of Anglo-American military terminology at all linguistic levels is particularly analyzed. The prototype examples show the dimensions of Anglo-Americanization of Croatian terminology, primarily in terms of lexical, syntactic, and semantic mirroring of English patterns. Inter-term semantic relations are studied likewise – most notably synonymy, the scale of which permanently burdens and interdicts the sorting-out of Croatian military terminology. The starting hypotheses are verified by analysis in this chapter.

The Concluding Chapter discusses the verification status of hypotheses and summarizes the results of the research. Likewise, the terminological analysis of prototype and selected examples and its outcomes are recommended as a model for organization of terminology, complementing existing general language and terminological dictionaries, and as an impetus for future terminological work, analysis and systematization of military terminology.

For the first time, the Croatian military terminology has undergone extensive research in a monograph-type work, along two fundamental axes: linguistic-terminological analysis and diachronic-synchronic perspective. Given the fact that Croatian military terminology has thus far been scientifically scarcely and peripherally researched – primarily the contemporary terminology – it was intended to postulate the subject so as to cover as broad a problem as possible of its creation and to illuminate the focal points that burden its sorting-out and systematization. This applies above all to Anglo-Americanization of Croatian terminology at all linguistic levels, inconsistency with terminological principles, and the necessity for its systemization.

The history and evolution of Croatian military terminology is tremendously turbulent. It was often predestinated by extra-linguistic factors and, as the thesis proves, shared the dire fate of the Croatian language in its path of standardization, probably even more ill-fated. The research sought to delve as deeply as possible into the linguistic past, leading to 1578 official documents in the Croatian language of the day concerning military and warfare – the military edicts of Charles II, Archduke of Austria (*Kriegsartikel*). In all probability, we can consider them to be the foundations of the official Croatian military terminology. An in-depth analysis confirms that Croatia's centuries-old lexicographic heritage – from the first Croatian dictionary authored by Faust Vrančić, printed pre-revival dictionaries of Jakov Mikalja, Juraj Habelić, Ivan Belostenec, Sušnik-Jambrešić and Ardelio Della Bella, to manuscript dictionaries of Bartol Kašić, Pavao Ritter Vitezović and Ivan Tanzlingher Zanotti and finally the national revival period dictionaries of Mažuranić-Užarević and Bogoslav Šulek – in each subsequent dictionary regularly documents the ever-expanding corpus of words that we associate with military and warfare. This has been extensively exemplified by this research.

A special contribution of this work to Croatian military-linguistic history – but also to the history of the Croatian language in general – is the exhibiting and analysis of Ivan Tanzlingher Zanotti's annexed military dictionary entitled *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo* dated 1699, added to the London manuscript and preserved in the

British Library. It is a lexicographic opusculum containing about 380 Croatian military terms, multiple word units and idioms. With this work, some of them are finally brought to light. In terms of military terminography breakthroughs, the dissertation has also treaded novel scientific paths – from official beginnings from the time of Napoleon and the Illyrian Provinces, and linguistic analysis of the first Croatian official military manual *Muštranje* (1811) to detailed terminological insights into the oeuvre of the founder of the Croatian military terminology Bogoslav Šulek and his epochal term-formation engagements and the impressive two-volume / two-way military dictionary authored by Mavro Špicer and associates. As a special contribution the almost unexplored pre-Šulek military manuals by Stjepan pl. Šašić-Kirinski, along with the German-Croatian military dictionaries of the late 19th-century by officers Isak Ljuština and Alois Vuković, all of whom have thus been saved from scientific oblivion and presented to the general public. The thesis also documents and linguistically contextualizes all the calamities of the development of Croatian military terminology throughout the 20th century, which was condemned on two occasions in 1918 and 1945 to *damnatio memoriae*.

Concisely, the diachronic part of the thesis sought to encompass the broader and more representative range of Croatian lexicographic and terminographic achievements timeframe and dialect-wise, to excerpt the military terminology, demonstrate in scores of examples its development over the centuries and thus prove the deep interplay of Croatian military terminology with the development and fate of the Croatian language.

The pivotal subject of the research is the contemporary Croatian military terminology, the time span of which was set from the beginning of the independence of the Republic of Croatia, that is 1990 – a dividing line that coincides with the fifth sub-period of the third standard language period of the Croatian language – up to the present day. Already, preliminary corpus studies have pointed to certain contentious spots in the terminology that then served as a starting point for formulating the starting hypotheses of this thesis.

Linguistic-terminological analysis confirmed all the hypotheses of the research. By combining the methodological procedures of corpus linguistics, methods of term-formation and compliance with terminological principles, the first hypothesis was verified – Croatian military terminology is affected by the process of Anglo-Americanization at all linguistic levels. There are a number of examples of Croatian terms that are standard-wise problematic from the standpoint of uncritically relying on typical English structures. First of all, this refers to lexical, syntactic, semantic and metaphorical mirroring of English models, which often result in

inappropriate equivalents from the perspective of compliance with the standard Croatian language. It has been noticed that certain English term-formation structures penetrate the syntactic system of the Croatian language to the extent that it is latently destabilized and redefined.

Likewise, the hypothesis about the prominent effort to build contemporary Croatian military terminology with Croatian language material was confirmed. However, the Croatian (terminological) term-formation – as the most desirable term-formation method – is extremely underrepresented and dominated by latent linguistic borrowing (calques) and multiword term units. Despite the rich term-formation potentials of the Croatian language, English formation patterns often assume precedence, often on the pretext of their supposed precision and transparency. In the thesis, contemporary Croatian military terminology is split into two periods – precisely due to terminological prompts and insights. Namely, after the independence of Croatia, on the wave of the revival of the Croatian standard language, the Croatian military terminology was zealously sought to be established and organized. Indeed, in this context, it is necessary to emphasize the extra-linguistic specificity and symbolic-identity value immanent in military terms. It has been proven that Šulek's vast terminological repertoire was the linchpin of future fundamental Croatian military terms, needless to say to the extent it proved to be adequate for contemporary terminological needs. It has been corpus and terminologically verified that today this very terminology is by far uniformly defined, systematic and standardized (ranks, units, names of branches, services, professions, command language, drill language). Moreover, the research sheds light on the role of a mixed expert working group – composed at the same time of linguists and military experts – which has been involved in the rehabilitation of the rich Croatian military-terminological heritage, but likewise in the challenging creation of a new terminology. The outcome was a terminologically well-regulated basic military terminology.

On the other hand – relying first on US military doctrines and concepts, and with the admission of Croatia to NATO on those of Allies – the Croatian military terminology found itself confronted with a rich and elaborate terminology in English for which Croatian equivalents were to be established. Moreover, NATO's terminology reservoir has been constantly growing, so it was illusory to expect that Croatian terminology would be able to keep up with the pace of its growth without first sorting-out, unifying and systematizing the terminology. However, much of the corpus has proven disputable from the standpoint of standard Croatian language acceptability by a number of criteria. First of all, this is pertinent to the acceptance of foreign

or English terms in their original form in the absence of a Croatian term, and to numerous lexical, syntactic and semantic loans inappropriate from the standpoint of terminological principles and standard Croatian language. This is extensively exemplified by a multitude of such terms, further analyzed according to terminology principles. Finally, recommended Croatian equivalents are rendered to subject matter experts for expertise and selection.

The research confirms the third hypothesis according to which the Croatian military terminology is insufficient, unsystematized and standard-wise disputable due to its persecuted tradition and impact of the English language. Subsequently, it requires interventions to comply with terminological principles. Given the lack of coordinated and combined action of subject matter experts, linguists and terminologists in the creation of contemporary terminology, the *ad hoc*, individual, authorial and dispersed approach has, for the most part, led to ununified and unsystematized terminology. This has primarily been manifested as saturation of terminological system with synonyms. Today, synonymy is one of the focal points of contention in Croatian military terminology, especially given the fact that synonymous solutions have not been attached their normative status. Straightforwardly, in many cases the establishing of the terminology was not approached as a construction of a terminology system, but as individual, isolated examples. It has been repeatedly emphasized throughout the thesis that the ideal of univocity is imperative in the military profession and that any other approach can have serious and far-reaching ramifications. In addition, many terminological gaps, periphrastic solutions, and solutions bordering on definition also contribute to the underdevelopment of the terminology. For many of them, terminology and standardology-wise more preferable solutions are rendered.

Though the terminology was subject to an in-depth analysis of all the term-formation methods and the description of semantic relations, some of the issues were given due attention.

Initially, the level of internationalization of the Croatian military terminology was determined – especially after joining NATO – and questioned why some Croatian terms did not took precedence but were overridden by internationalisms following their coexistence period. It has been noted that the terminology systematization is burdened by the enduring tension of the borrowed-Croatian relationship. In the light of the trend of increasing acceptance of internationalism, the reluctance about terminologization has been explored in detail. Thus, the ignorance of the dichotomy between terminological meaning and formation meaning is apparent – to rephrase it – a term has the meaning that the experts agrees it to have. Furthermore,

the mystification of the Latin, Greek or English origin terms, which greatly hinders the creation of terminology with Croatian language resources, has been examined as well.

Moreover, special attention was given to multi-word terms, especially bearing in mind that English structures and patterns are emulated most at this level of term-formation. Given the fact that multiword terms constitute today the most dominant subset of terms in general – same going for Croatian – they were closely studied to demonstrate the extent of the influence of English on the creation of contemporary Croatian military terminology. The extent to which such patterns of term-formation fit into the Croatian conceptual system, whether they provide the system with stability and whether or not they contribute to the terminology systematization, ultimately affecting the Croatian standard language whose terminology is its subsystem, was duly problematized.

Ultimately, following the theoretical and methodological cornerstones of this thesis, concrete and practical recommendations for terminological systemization are put forward, at the same time seeking to reduce the gap between the functional requirements of the profession and the linguistic standard of the Croatian language. Paradigmatic models are rendered to catalyse future interventions in Croatian military terminology, to update existing general language and terminological dictionaries and to prompt the compiling of future ones. The results of the research are primarily intended for practical terminological projects, but above all to serve as a pioneering linguistic-terminological contribution and a long-awaited scientific exegesis of the origins and creation of the centuries-old terminology and its turbulent history.

Key words: Croatian military terminology, diachronic perspective, synchronic perspective, term-formation, terminology

POPIS TABLICA, SLIKA I PRIKAZA

Tablica 1. Rječnička građa dijakronijskoga potkorpusa	46
Tablica 2. Specijalizirana građa dijakronijskoga potkorpusa	47
Tablica 3. Rječnička građa sinkronijskoga potkorpusa	48
Tablica 4. Specijalizirana građa sinkronijskoga potkorpusa	48
Tablica 5. Prikaz radne nazivoslovne kartice	58
Tablica 6. Prikaz terminološke kartice	59
Tablica 7. Prikaz vojnoga nazivlja u rječniku Fausta Vrančića <i>Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum</i>	74
Tablica 8. Usporedni prikaz vojnoga nazivlja u Della Belle, Belostenca i Sušnik-Jambrešića	91
Tablica 9. Prikaz vojnoga nazivlja u rječniku Pavla Rittera Vitezovića <i>Lexicon Latino-Illyricum</i>	98
Tablica 10. Prikaz vojnoga nazivlja u rječniku Ivana Tanzlinghera Zanottija <i>Vocabolario italiano, illirico e latino</i> (padovanski rukopis) (1699.)	104
Tablica 11. Prikaz vojnoga nazivlja u Tanzlingherovu aneksnome vojnom rječniku <i>Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo</i>	109
Tablica 12. Usporedni prikaz vojnih naziva u <i>Militär-Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes</i> (1839.) i <i>Němačko-ilirskome slovaru</i> (1842.)	115
Tablica 13. Usporedni prikaz vojnoga nazivlja u <i>Militar-Schematismus</i> (1839.), <i>Němačko-ilirskome slovaru</i> (1842.) i <i>Njemačko-hrvatskome rječniku</i> (1860.)	118
Tablica 14. Prikaz vojnoga nazivlja na primjeru izvedenica leksema <i>Waffen-</i> u <i>Němačko-ilirskome slovaru</i> (1842.) i <i>Njemačko-hrvatskome rječniku</i> (1860.)	121
Tablica 15. Prikaz posuđenica u kajkavskome vojnom »obučevniku«	128
Tablica 16. Prikaz domaćih vojnih naziva u kajkavskome vojnom »obučevniku«	129
Tablica 17. Prikaz vojnoga nazivlja u <i>Juridisch-politische Terminologie</i> (1853.) prema Mamić (2007)	132
Tablica 18. Usporedni prikaz vojnoga nazivlja u <i>Juridisch-politische Terminologie</i> (1853.) i Šulekovu <i>Němačko-hrvatskome rječniku</i> (1860.)	134
Tablica 19. Vojno nazivlje u vojnim priručnicima S. S. Kirinskoga (1868. – 1874.)	143
Tablica 20. Usporedni prikaz vojnoga nazivlja u Šuleka i Šašića-Kirinskoga	146
Tablica 21. Usporedni prikaz »ratnih članaka« u Šuleka i Šašića-Kirinskoga	147
Tablica 22. Usporedni prikaz »ratnih članaka« u Šuleka i Šašića-Kirinskoga	150

Tablica 23. Prikaz promjene Šulekovih naziva u Austro-Ugarskoj vojsci	157
Tablica 24. Prikaz vojnoga nazivlja u Šulekovim vojnim priručnicima (1870. – 1875.)	159
Tablica 25. Popis vojnih priručnika objavljenih u Hrvatskoj od ustroja hrvatskoga kraljevskog domobranstva 1868. – 1877.	163
Tablica 26. Prikaz tvorbenih načina na primjeru vojnih naziva	188
Tablica 27. Prikaz internacionalizama u vojnome nazivlju	210
Tablica 28. Prikaz tuđih riječi u vojnome nazivlju	227
Tablica 29. Prikaz tuđica u vojnome nazivlju	237
Tablica 30. Prikaz tuđica i preporučenih domaćih naziva	238
Tablica 31. Prikaz prilagođenica u vojnome nazivlju	239
Tablica 32. Usporedni prikaz prilagođenica i domaćih naziva u vojnome nazivlju	250
Tablica 33. Prikaz terminologizacije u vojnome nazivlju	257
Tablica 34. Prikaz reterminologizacije u vojnome nazivlju	271
Tablica 35. Prikaz pristupa raščlambi višerječnih naziva	282
Tablica 36. Prikaz popridjevljenoga participa u vojnome nazivlju	287
Tablica 37. Prikaz višerazinskoga preslikavanja engleskih obrazaca u vojnome nazivlju	288
Tablica 38. Prikaz mogućnosti kraćenja u vojnome nazivlju	296
Tablica 39. Prikaz sinonima u vojnome nazivlju	315
Tablica 40. Prikaz polisemije u vojnome nazivlju	347
Tablica 41. Usporedni prikaz korpusa hrvatskoga vojnog nazivlja u Mažuranić-Užarevićevu <i>Němačko-ilirskome slovaru</i> (1842.) i Šulekovu <i>Němačko-hrvatskome rěčniku</i> (1860.)	380
Slika 1. Naslovnica i odlomak iz Wüsterova rječnika <i>The Machine Tool</i> (1968.)	16
Slika 2. Reinterpretacije Ogden-Richardsova značenjskoga trokuta za potrebe nazivoslovlja	21
Slika 3. Odlomci iz Wüsterova rječnika <i>The Machine Tool</i> (1968.)	40
Slika 4. Shematski prikaz polisemije/homonimije u nazivoslovlju	41
Slika 5. <i>English-Croatian Dictionary of Military Terms</i> (2014.), naslovnica	49
Slika 6. <i>Pojmovnik hrvatskoga vojnog nazivlja</i> (2018.), naslovnica	49
Slika 7. <i>ZDP-P Rječnik pojmova i definicija</i> (2019.), odlomak	52
Slika 8. <i>Smjernice za razvoj doktrinarnih publikacija OSRH 2019. – 2020.</i> , odlomak	53
Slika 9. Prikaz izlučivanja ključnih naziva jezičnokorpusnim alatom <i>Sketch Engine</i>	57
Slika 10. Prikaz usporednoga korpusa u terminološkoj bazi IATE i primjeri pretrage za naziv <i>proxy war</i> i <i>cyber warfare</i>	60

Slika 11. Odlomak iz <i>Kriegsartikel</i> u prijepisu R. Lopašića (1884.)	70
Slika 12. Odlomak iz <i>Kriegsartikel</i> u prijepisu R. Lopašića (1884.)	70
Slika 13. Naslovnica Vrančićeva rječnika (1595.)	77
Slika 14. Odlomak Vrančićeva rječnika (1595.)	77
Slika 15. Jakov Mikalja, <i>Blago jezika slovinskoga</i> (1649.), naslovnica	81
Slika 16. Odlomak Mikaljina rječnika, str. 787.	81
Slika 17. Juraj Habelić, <i>Dictionar</i> (1670.) naslovnica	83
Slika 18. Odlomak Habelićeva rječnika (1670.)	83
Slika 19. Bartol Kašić, <i>Hrvatsko-talijanski rječnik</i> (rukopis 1599.), <i>editio princeps</i> (1990.)	84
Slika 20. Bartol Kašić, <i>Hrvatsko-talijanski rječnik</i> , naslovnica rukopisa	84
Slika 21. Ardelio Della Bella, <i>Dizionario Italiano, Latino, Illirico</i> (1728.) naslovnica	95
Slika 22. Odlomak Della Bellina rječnika, str. 144.	95
Slika 23. Pavao Vitezović, <i>Lexicon Latino-Illyricum prijeslik rukopisa</i> (1700.), naslovnica	101
Slika 24. Odlomak Vitezovićeva rječnika, str. 'BEL'	101
Slika 25. Ivan Tanzlingher Zanotti, <i>Vocabolario...</i> (1699.), naslovnica rukopisa	102
Slika 26. Odlomak Tanzlingherova rječnika, str. 'SOL'	102
Slika 27. Prikaz aneksnoga vojnoga rječnika Ivana Tanzlinghera Zanottija	112
Slika 28. Mažuranić-Užarević, <i>Němačko-ilirski slovar</i> (1842.), naslovnica	113
Slika 29. Odlomak Mažuranić-Užarevićeva rječnika, str. 237.	113
Slika 30. <i>Militär-Schematisumus</i> (1839.), naslovnica	114
Slika 31. Odlomak s kraticama činova i postrojbi u austrijskoj vojsci (1839.)	114
Slika 32. Bogoslav Šulek, <i>Němačko-hrvatski rěčnik</i> (1860.), naslovnica	117
Slika 33. Odlomak Šulekova <i>Němačko-hrvatskoga rěčnika</i> (1860.), str. 796.	117
Slika 34. Vojni priručnik <i>Mushtranje</i> (1811.), naslovnica	124
Slika 35. Odlomak vojnoga priručnika <i>Mushtranje</i> , str. 3.	124
Slika 36. Vojni priručnik <i>Skola soldata</i> (1810.), naslovnica	126
Slika 37. Odlomak vojnoga priručnika <i>Skola soldata</i> , str. 18.	126
Slika 38. Kajkavski vojni »obučevnik« <i>Exercitium</i> (kraj 18. st.), naslovnica	128
Slika 39. Odlomak kajkavskoga vojnog »obučevnika« <i>Exercitium</i>	128
Slika 40. <i>Juridisch-politische Terminologie</i> , Beč (1853.), naslovnica	131
Slika 41. Odlomak iz <i>Juridisch-politische Terminologie</i> (1853.), str. 207.	131
Slika 42. S. S. Kirinski, <i>Izvadak iz Službovnika ces. kralj. pješačtva</i> (1868.), naslovnica	139
Slika 43. S. S. Kirinski, <i>Izvadak iz Službovnika ces. kralj. pješačtva</i> (² 1868.), naslovnica	139
Slika 44. S. S. Kirinski, vojni priručnik <i>Pouka o...</i> (1868.), naslovnica	139

Slika 45. S. S. Kirinski, vojni priručnik <i>Nova ratna služba...</i> (1871.), naslovnica	139
Slika 46. S. S. Kirinski, vojni priručnik <i>Obučevnik c-kr. pješništva</i> (1871.), naslovnica	142
Slika 47. S. S. Kirinski, vojni priručnik <i>Obučevnik c-kr. pješništva</i> , odlomak, str. 94.	142
Slika 48. S. S. Kirinski, vojni priručnik <i>Nova ratna služba...</i> (1871.), odlomak	146
Slika 49. S. S. Kirinski, vojni priručnik <i>Izvadak iz Službovnika ces. kr. vojske namijenjen službenicima nižim od vodnika</i> (1874.), odlomak	146
Slika 50. <i>Naredbenik za kralj. hrv. ug. domobranstvo</i> sv I. (1870.), naslovnica	152
Slika 51. <i>Naredbenik za kralj. hrv. ug. domobranstvo</i> sv. XV. (1873.), naslovnica	152
Slika 52. <i>Službovnik za kraljevsko ugarsko domobranstvo, dio prvi</i> (1875.), naslovnica	154
Slika 53. Odlomak paragrafa 18. XLI. <i>Zakonskoga članka od god. 1868. o domobranstvu</i>	155
Slika 54. <i>Domobranski žepnik</i> (1871.), naslovnica	156
Slika 55. <i>Ustrojne ustanove za opremljenu ug.-austr. vojsku</i> (1873.), naslovnica	156
Slika 56. <i>Obučevnik za kralj. ug. domobranske sipačarske odjele</i> (1874.), naslovnica	162
Slika 57. <i>Službovnik za kr. ug. domobranstvo, dio drugi, drugo izdanje Službovnika od 1875. Budimpešta</i> (1888.), naslovnica	162
Slika 58. <i>Kroatische Militär=Sprache</i> , Alois Vuković (1887.) naslovnica	167
Slika 59. Odlomak <i>Kroatische Militär=Sprache</i> , Alois Vuković (1887.), str. 125.	167
Slika 60. <i>Deutsch-Kroatisches Militär-Wörterbuch</i> , Isak Ljuština (1893.), naslovnica	169
Slika 61. <i>Deutsch-Kroatisches Militär-Wörterbuch</i> , Isak Ljuština (1893.), str. 28.	169
Slika 62. <i>Vojnički rječnik, hrvatsko-magjarski dio</i> , Špicer i dr. (1903.), naslovnica	171
Slika 63. <i>Vojnički rječnik, hrvatsko-magjarski dio</i> , Špicer i dr. (1903.), str. 188.	171
Slika 64. <i>Službovnik za kr.-ug. domobranstvo, II. dio, bojna služba</i> (1913.) naslovnica	175
Slika 65. <i>Službovnik za kr-ug. domobranstvo, II. dio, bojna služba</i> (1913.) str. 85.	175
Slika 66. <i>Pravila pionerske službe, V. deo, putevi</i> (1922.), Beograd, naslovnica	176
Slika 67. <i>Pravila pionerske službe, V. deo, putevi</i> (1922.), Beograd, naslovnica	176
Slika 68. <i>Znanja za artiljerijska gađanja</i> (1920.), naslovnica	176
Slika 69. <i>Znanja za artiljerijska gađanja</i> (1920.), str. 1.	176
Slika 70. <i>Privremena pešadijska egzercirna pravila</i> (1925.)	177
Slika 71. <i>Privremena pešadijska egzercirna pravila</i> (1925.) str. 47.	177
Slika 72. <i>Rječnik vojničkog nazivlja 'prije-sada'</i> (1942.), naslovnica	179
Slika 73. <i>Prilog Vjesnika vojnih naredaba i zapoviedi, rječnik 'prije-sada'</i> (1941.), naslovnica	179
Slika 74. <i>Vodič hrvatsko-njemačkoga jezika za vojnika</i> (1943.), naslovnica	181
Slika 75. <i>Vodič hrvatsko-njemačkoga jezika za vojnika</i> (1943.), str. 32.	181

Slika 76. Prikaz službenih vojnoterminografskih uradaka početkom 1990-ih	198
Slika 77. Prikaz službenih vojnoterminografskih uradaka početkom 1990-ih	198
Slika 78. Prikaz ustaških činova (1934. – 1945.) i domobranskih činova (1941. – 1945.)	207
Slika 79. Prikaz modela terminološkoga unosa u NATOTerm-u	314
Slika 80. Prikaz rezultata pretrage alatom <i>Sketch Engine</i> na primjeru <i>oklopni/oklopljen</i>	337
Slika 81. Prikaz odnosa nadređenice i podređenice prema Petrović (1997)	349
Prikaz 1. Brojčani prikaz njemačkih polaznih natuknica vojnoga nazivlja u Mažuranić-Užarevićevu (1842.) i Šulekovu rječniku (1860.)	120
Prikaz 2. Podudarnost hrvatskih istovrijednica za vojno nazivlje u Šuleka (1860.) i <i>Juridisch-politische Terminologie</i> (1853.)	136
Prikaz 3. Podjela riječi stranoga podrijetla	222
Prikaz 4. Shematski prikaz postanka naziva procesom terminologizacije	257
Prikaz 5. Shematski prikaz podjele višerječnih naziva	275
Prikaz 6. Shematski prikaz podjele skraćenih riječi	299
Prikaz 7. Shematski prikaz primjera hiperonimije/hiponimije u vojnome nazivlju	349

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Pozadina istraživanja	3
1.2. Ciljevi i hipoteze istraživanja	7
1.3. Važnost istraživanja	8
1.4. Ustroj istraživanja	9
2. NAZIVOSLOVLJE – TEORIJSKA POLAZIŠTA ISTRAŽIVANJA	11
2.1. Uvodni osvrt	11
2.2. Svaki naziv je riječ. Svaka riječ nije naziv.	12
2.3. Nazivoslovlje – tragovi u povijesti	12
2.4. Eugen Wüster – otac modernoga nazivoslovlja	14
2.5. Wüsterova opća teorija nazivoslovlja (OTN)	17
2.6. Temeljno terminološko pojmovlje i nazivlje	24
2.6.1. Pojam u nazivoslovlju	24
2.6.2. Naziv (termin)	25
2.6.3. Nazivlje i nazivoslovlje	28
2.7. Postvisterovski pristupi teoriji nazivoslovlja	30
2.8. Reevaluacija Wüsterove teorije nazivoslovlja – moderan i avangardan jezikoslovac	36
2.9. Zaključni osvrt	44
3. METODOLOŠKI I KORPUSNI ASPEKTI	46
3.1. Uvodni osvrt	46
3.2. Korpus istraživanja	46
3.2.1. Dijakronijski potkorpus	49
3.2.2. Sinkronijski potkorpus	51
3.3. Metodologija istraživanja	53
3.3.1. Metodološki pristup dijakronijskomu potkorpusu	53
3.3.2. Metodološki pristup sinkronijskomu potkorpusu	54

3.4. Zaključni osvrt	64
4. DIJAKRONIJSKI PRESJEK POSTANKA I RAZVOJA HRVATSKOGA VOJNOG NAZIVLJA (1578. – 1990.)	66
4.1. Uvodni osvrt	66
4.2. Vojni leksik i nazivlje u ishodištima hrvatske leksikografije	73
4.3. Zlatni trolist dopreporodne leksikografije	86
4.4. Vitezoviće v i Tanzlingherovi rukopisni rječnici (oko 1700.)	96
4.4.1. Ivan Tanzlingher Zanotti – praotac hrvatskoga vojnog nazivlja	108
4.5. Trijumfalno razdoblje preporodnih terminoloških nastojanja	112
4.5.1. Šulek prije Šuleka	112
4.5.2. Bogoslav Šulek i Mažuranić-Užarevićev rječnik	116
4.6. Hrvatska vojna terminografija (kraj 18. st. – 1903.)	123
4.6.1. Prvijenac službene vojne terminografije	123
4.6.2. Rukopisna vojnoterminografska baština	127
4.6.3. <i>Juridisch-politische Terminologie</i> (1853.)	130
4.6.4. Predšulekovski vojni priručnici (1868. – 1874.)	138
4.6.5. Bogoslav Šulek – otac hrvatskoga vojnog nazivlja	150
4.6.6. Prvi hrvatski vojnojezični priručnik (1887.)	167
4.6.7. <i>Deutsch-Kroatisches Militär-Wörterbuch</i> (1893.)	169
4.6.8. Šulek poslije Šuleka – prvi hrvatski vojni rječnik (1900./1903.)	170
4.6.9. Progon, obnova i ponovni progon hrvatskoga vojnog nazivlja	173
4.7. Zaključni osvrt	182
5. RAŠČLAMBA SUVREMENOGA NAZIVLJA (1990. →)	184
5.1. Uvodni osvrt	184
5.2. Postanak vojnih naziva u hrvatskome standardnom jeziku	184
5.2.1. Hrvatska tvorba	186
5.2.2. Prihvaćanje internacionalizama	208
5.2.3. Preuzimanje stranih naziva	220
5.2.3.1. Tuđe riječi	227
5.2.3.2. Tuđice	237

5.2.3.3. Prilagođenice	238
5.2.3.4. Usvojenice	253
5.2.4. Terminologizacija	253
5.2.5. Reterminologizacija	270
5.2.6. Višerječni nazivi	274
5.2.6.1. Višerječni nazivi ili prevedenice	274
5.2.6.2. Teorijski osvrt	276
5.2.6.3. Latentno posuđivanje i hrvatski višerječni vojni nazivi	284
5.2.6.5. Mogućnost kraćenja višerječnoga naziva	295
5.2.6.6. Zaključni osvrt	297
5.2.7. Kraćenje	299
5.2.7.1. Pokrate	300
5.3. Semantički odnosi u vojnome nazivlju	307
5.3.1. Teorijski osvrt	307
5.3.2. Sinonimija	310
5.3.3. Polisemija/Homonimija	344
5.3.4. Hiperonimija/Hiponimija	348
5.4. Zaključni osvrt	350
6. ZAKLJUČAK	352
7. LITERATURA I IZVORI	357
7.1. Citirana literatura	357
7.2. Izvori	375
8. PRILOZI	380
8.1. Prilog A	380
9. ŽIVOTOPIS	416
9.1. Popis objavljenih radova i radova u postupku objavljivanja	417

1. UVOD

*Kojekako se odnositi prema jeziku – znači i misliti kojekako:
netočno, približno, neistinito.
Lav N. Tolstoj*

U vojno-obrambenim znanostima neprecizno, nejasno i neusustavljeno nazivlje može biti pogubno te imati dalekosežne i tragične posljedice kad ga se takvoga primijeni u praksi. Ne tako davna povijest zorno je pokazala kako vojske i države zbog nazivlja gube ratove. Ovu tezu izvrsno potkrepljuje primjer Države Izrael 2006. godine kad je Izraelska vojska (IDF) započela seriju vojnih intervencija¹ protiv paravojnih snaga Hezbolaha u Libanonu. U svojim vojnostrateškim prosudbama teško da je tad mogla predvidjeti da će je, među ostalim, nazivlje, leksik i jezik koštati gubitka rata. Premda su obje zaraćene strane nakon potpisanoga primirja objavile pobjedu, neprijeporna je vojnopovijesna istina kako je Izrael, u najmanju ruku, doživio vojni neuspjeh u tome ratu.² Naime, nakon okončanja sukoba, izraelska je vlada ustrojila istražno povjerenstvo (tzv. Winogradovo povjerenstvo) koje je trebalo pružiti detaljan uvid u sve aspekte rata, posebno u tadašnje propuste u procesu donošenja odluka te prevladavajućim strateškim promišljanjima. Ishod njihove istrage bilo je opsežno izvješće u kojemu se izrijekom kao jedan od razloga neuspjeha navodi „dvosmisleno, nejasno, konfuzno i besadržajno nazivlje“³ tada novouvedenoga operativnog dizajna, koje je znalo dovesti do „pogrešnih tumačenja zapovjednikovih namjera“ (Winograd 2008:274).⁴ Štoviše, to novo „elitno“ i inovativno nazivlje „stvorilo je pomutnju i pogrešna tumačenja među razinama zapovijedanja, među zapovjednicima i njihovim snagama [...] te doprinijelo nerazumljivosti...“ (Winograd 2008:407–8).

O čemu je riječ? Početkom 2000-ih izraelski vojni stratezi unijeli su velike promjene u koncepte ustroja i uporabe izraelskih snaga. Takav pristup odrazio se i na dotadašnje ustaljeno nazivlje, koje je bitno izmijenjeno. Uvedeno je novo, izrazito apstraktno nazivlje, koje se konceptualno uvelike oslanjalo na postmodernističku francusku filozofiju, teoriju književnosti, arhitekturu i psihologiju (Matthews 2008:25). Uglavnom, težilo se elitističkomu, složenomu, gotovo

¹ Država Izrael taj vojni sukob službeno naziva *Drugi libanonski rat* (12. srpnja 2006. – 14. kolovoza 2006.). Poznat je i pod imenima *Izraelsko-libanonski rat 2006.*, *Libanonski rat 2006.* i *Srpanjski rat*.

² Usp. na primjer Matthews (2008), Vego (2009a), Donahue (2013).

³ Izvornik na hebrejskome jeziku: מעורפלות, בלתי ברורה, מבלבלת וריקה מתוכן ממשי

⁴ Velike zahvale kapetanu bojnoga broda Ivici Mandiću na vrijednim informacijama o ovome slučaju i općenito Drugome libanonskom ratu te doc. dr. sc. Borisu Havelu, sudskom tumaču za hebrejski jezik, na prijevodu potrebnih materijala s hebrejskoga jezika.

„šifriranomu“ nazivlju. Sâm autor koncepta, brigadni general Shimon Naveh,⁵ branio je nerazumljivost novoga operativnoga dizajna jer da taj i nije „namijenjen običnim smrtnicima“ (Feldman 2007). Mnogi časnici tad nisu mogli razumjeti zbog čega je stari sustav jednostavnih zapovijedi i preciznoga nazivlja napušten i zamijenjen novim, koji je malo njih moglo razumjeti. Nemali broj njih nije se usudio priznati da ne razumije što se od njih zahtijeva. Tradicionalni, jasni i jednostavni vojni nazivi ustupili su mjesto dvosmislenim, nejasnim nazivima podložnima interpretacijama kao što su *strateška direktiva*, *strateška svrha*, *granice sustava*, *tema organiziranja kampanje*, *logički temelji suparničkoga sustava* dok se postrojbama zapovijedalo da *dovedu neprijatelja do nekoherentnosti*, *izbace ga iz ravnoteže*, da *osjeti pogibelj* ili da *ostvare dominaciju nad ratištem sa sigurne udaljenosti* (Vego 2009a). Drugim riječima, mnogim je zapovjednicima takav jezik struke bio apsolutno nerazumljiv i neupotrebljiv.

Ovdje je ključno promotriti što je Izraelska vojska poduzela nakon što je bila izložena oštrim i argumentiranim kritikama na račun eksperimentiranja s jezikom struke. Četiri godine nakon rata, 2010. godine, autori u retrospektivi pišu kako „ništa nije ostalo od pristupa i nazivlja koje je prevladavalo prije rata i tijekom njega“, konkretnije, iz vojnoga su jezika iščezli nazivi kao što su *učinak*, *dekapitacija neprijatelja*, *paraliziranje neprijatelja*, *zasljepljivanje neprijatelja*, *poremetiti neprijateljsku logiku* te niz naziva iz kategorijskoga aparata teorije sustava⁶ kao što su *sustavna ideja*, *poluga*, *svjesnost*, *dizajner* i sl. (Rapaport 2010:9). General Naveh kasnije priznaje kako su „na terenu ipak otišli predaleko pokušavajući primijeniti pojmove vezane uz teoriju sustava“ (Rapaport 2010:9). Sažeto, terminološke inovacije pokazale su se u praksi lošim eksperimentom.

Namjera je ovim uvodnim tekstom plastično predočiti u kojoj mjeri mogu biti dalekosežne posljedice nepoznavanja, ignoriranja i neprimjenjivanja temeljnih postulata izgradnje nazivlja u području vojske i ratovanja. To se prije svega odnosi na preciznost, jednoznačnost, jasnoću, usustavljenost, stabilnost i mogućnost definicije (Mihaljević 1993:114–15). Općenito, ključno je upozoriti na presudnu ulogu dobro ustrojenoga nazivlja u raznim područjima ljudskoga

⁵ Danas pričuvni brigadni general Izraelske vojske Shimon Naveh, koji je 1994. pri Izraelskim obrambenim snagama (IDF) ustrojio i 10 godina vodio Institut za istraživanje operativne teorije (eng. OTRI, hebr. MALTAM), smatra se ocem spomenutih teorijskih i konceptualnih inovacija.

⁶ Teorija sustava, interdisciplinarna znanost koja se bavi opisivanjem te objašnjavanjem zakonitosti postanka, razvoja, organizacije i ponašanja sustava, počiva na načelima niza znanstvenih disciplina kao što su ontologija, filozofija znanosti, fizika, informacijske znanosti, biologija, ekonomija, političke znanosti itd.

djelovanja. Stoga, sagledajmo to iz vizure stvaranja hrvatskoga vojnog nazivlja i motivacije za ovaj rad.

1.1. Pozadina istraživanja

Hrvatsko je vojno nazivlje jedno od rijetkih koje do danas nije obuhvaćeno sveobuhvatnim i temeljitim monografskim istraživanjem. Osim nekoliko osvrtu ili poglavlja u knjigama mnogo širega opsega (Horvatić 1995; Vince 1990; Pranjkić 2006; Samardžija 2004, 2008; Mamić 2007; Ham 2016, 2017), ono je nedostatno istraženo, oskudno opisano, a kad govorimo o suvremenome nazivlju s ishodištima u NATO-ovu i američkome vojnoterminološkom korpusu, znanstvenoistraživački rezultati gotovo ne postoje. U dosadašnjim se radovima mahom tematiziraju odsječci iz povijesti postanka vojnoga nazivlja ili se panoramski prikazuje njegov razvoj od 19. stoljeća do danas. Riječ je redovito o tzv. domobranskome nazivlju Bogoslava Šuleka ili o prijedorima o nazivlju oživljenome ili (navodno) novotvorenome za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Poviješću hrvatskoga vojnog nazivlja bavi se i jedna disertacija (Orešković 2010) izrađena na Sveučilištu u Beču, no riječ je o dijakronijskome presjeku na razini evidentiranja leksika i njegova povijesno-političkoga konteksta i izvanjezičnih utjecaja, a ne o njegovoj iscrpnoj lingvističko-terminološkoj raščlambi. U svakome slučaju, s lingvističkoga, a posebno s motrišta terminologije kao autonomne znanstvene discipline, riječ je o nedovoljno istraženome području na svim jezično-istraživačkim razinama.

Kako bismo dobili širu sliku, treba naglasiti kako je hrvatsko vojno nazivlje nazivlje prekidane i zatirane tradicije. Kao krajnje snažan odraz ideologije u terminologiji ono bi se među prvima našlo na udaru političkih prevrata (Mamić 2007). Promjena političkih sustava na teritoriju Hrvatske (1918. i 1945.), odnosno nasilno prekidanje spontanoga razvoja i kontinuiteta vojnoga nazivlja, praćeno ideologizacijom i jezičnom unifikacijom (Babić 1992), ostavilo je kao posljedicu njegovu današnju nerazvijenost i neuređenost. U oba je navrata došlo do tzv. gubitka domene (eng. *domain loss*) (Laurén, Myking i Picht 2006), pri čemu je politička podčinjenost dovela do nestanka nazivlja čitave jedne domene pred, tada, srpskim nazivljem.

Nakon obnavljanja hrvatske samostalnosti postanak hrvatskoga vojnog nazivlja može se podijeliti na dva razdoblja, što će se pokazati i pogodnim okvirom za ovu disertaciju. Prvo je razdoblje od početka 90-ih godina 20. stoljeća kad je svoju renesansu doživjelo „domobransko“, Šulekovo nazivlje te ga se uz odgovarajuće aktualizacije uklopilo u pojmovni sustav (Horvatić 1995) do 2000. i početka odnosa između Hrvatske i NATO-a. Pokazat će se

da je danas upravo to nazivlje u najvećoj mjeri jednoznačno definirano, usustavljeno i normirano (činovi, postrojbe, nazivi grana, rodova, struka, službi, zapovjedni jezik, vježbovni jezik). Drugo je razdoblje od 2000. do danas, kad se preuzima angloameričko NATO-ovo nazivlje, odnosno prihvaćaju zapadne američke i NATO-ove doktrine i koncepti. Stvaranje i revidiranje njegovih hrvatskih terminoloških istovrijednica središnjim je predmetom istraživanja ove disertacije.

Uvidom u stanje usustavljenosti i terminološke prihvatljivosti očigledno je kako je hrvatsko vojno nazivlje opterećeno različitim slabostima s motrišta terminologije kao znanstvene discipline. Obilježeno je mnoštvom leksički praznih, neusustavljenih i nedorečenih mjesta te odudaranjem od hrvatske standardnojezične norme. To je prouzročeno prije svega nekritičkim preuzimanjem engleskoga leksika, njegovih sintaktičkih struktura i semantičkih obrazaca (usp. Vraneša i Petrović 2016). Ulaskom u NATO 2009. dolazi do snažnoga prodora engleskih naziva čiji pojmovi ulaze u pojmovni sustav Hrvatske vojske, ali ih primjereno ne prati terminološka uređenost. Nastupa individualni, autorski i *ad hoc* pristup iznalaženju prijevodnih istovrijednica. U konačnici, taj proces dovodi do neprecizne stručne komunikacije i terminološke nesigurnosti u uporabi te sinonima i normativno upitnih terminoloških rješenja, nedosljednosti, nejasnoća i pojmovnih nesnalaženja.

Globalni se procesi na području obrane i sigurnosti pokazuju dinamičnima do te mjere da se novi nazivi na razini NATO-a pojavljuju gotovo svakodnevno (npr. *drone strike*, novija teroristička taktika *vehicle-ramming attack*, u tipologiji ratova *proxy war* ili svojedobno riječ godine *fake news*, koju pojmovno možemo smjestiti i u sigurnosno-obavještajno djelovanje). Nazivlje u vojnome području nastaje, u pravilu, tako da već postojeći pojam ili fenomen zahtijeva jezičnu reprezentaciju, odnosno pravilno oblikovanje naziva, definiciju, opis i uklapanje u pojmovni sustav. U tome smislu, u slučaju stvaranja suvremenoga hrvatskog nazivlja radi se, uglavnom, o tzv. međujezičnoj sekundarnoj tvorbi (eng. *secondary term-formation*) (Sager 1990). Drugim riječima, u polazišnome jeziku, najčešće engleskome, imamo naziv za koji je potrebno oblikovati hrvatsku istovrijednicu (Mihaljević i Šarić 1995).

Već su istraživanja koja su prethodila ovom radu potvrdila da je pojmovni sustav, u prvome redu, opterećen mnoštvom NATO-ovih angloameričkih naziva za koje nemamo hrvatske istovrijednice ili ih imamo, ali su terminološki neprimjereno oblikovane. Riječ je o terminološkim prazninama koje zahtijevaju popunjavanje stvaranjem novoga nazivlja ili rješenjima koja traže revidiranje u skladu s hrvatskim standardološkim načelima i načelima

terminološkoga normiranja. Brojni su primjeri u kojima prividno imamo istovrijednicu, no riječ je o perifrastričnim rješenjima, rješenjima koja duljinom graniče s definicijama, semantički neadekvatnim rješenjima, neprimjerenim prevedenicama i sl. U ovoj se disertaciji takva rješenja smatraju prijelaznima, a cilj je disertacije pridonijeti konkretnim terminološkim prijedlozima, vodeći se zahtjevima struke i jezičnim zakonitostima. U konačnici, nastojalo se da preporučena rješenja posluže kao paradigmatički modeli za daljnje pravilno oblikovanje nazivlja.

Stožerni predmet istraživanja odnosi se na intenzitet utjecaja engleskoga jezika na hrvatsko nazivlje, odnosno višerazinsko preslikavanje engleskih nazivotvornih modela na hrvatski jezik:

1. pravopisno (*C2 warfare – C2 ratovanje – C2-ratovanje*)
2. tvorbeno (*multi-dimensional warfare – multidimenzionalno ratovanje – višedimenzijsko ratovanje, administrative order – administrativna zapovijed*)
3. sintaktičko (*military operation other than war – vojne operacije različite od ratnih – neratne operacije, NATO led operation – NATO vođena operacija*)
4. leksičko
 - a) preuzimanje bez prilagodbe (*air policing, alpha scramble, collator*)
 - b) semantičke prevedenice (*air cavalry – zračna konjica, sea denial – nijekanje mora, situational awareness – situacijska svijest*).

Polazeći od pretpostavke kako deskriptivizam i preskriptivizam u nazivlju nisu suprotstavljeni pristupi, nego prema potrebama komplementarni (Mihaljević 2017), nakon iscrpne raščlambe i opisa (deskripcije) postojećega korpusa katkad se preporučuju i primjerenija rješenja sa stajališta sustava hrvatskoga standardnog jezika.

Teorijsko-metodološku okosnicu rada čini iscrpan uvid u ostvaraje svakoga od sedam načina postanka naziva u vojnome nazivlju (Hudeček i Mihaljević 2012; Halonja i Mihaljević 2012). Redom se razmatraju sljedeći načini postanka na brojnim primjerima potvrđenima u korpusu, popraćeni opsežnim tabličnim prikazima:

1. hrvatska tvorba
2. preuzimanje engleskih naziva
3. terminologizacija

4. reterminologizacija
5. prihvaćanje internacionalizama grčkoga ili latinskoga podrijetla
6. sveze i višerječni hrvatski nazivi
7. pokrate.

Isto tako, radom se hijerarhiziraju načini postanka, utvrđuju najproduktivniji načini te rezultati stavljaju u suodnos s devet načela terminološkoga normiranja (Hudeček i Mihaljević 2012). Namjera je rasvijetliti postoji li danas neki sustavni obrazac oblikovanja naziva i propitati njegovu prihvatljivost s jezičnonormativne razine. Od daljnjih teorijskih polazišta, u mjeri prilagođenoj istraživanju, poseže se za dodirnim jezikoslovljem i teorijom kalkiranja. Nastoji se temeljito istražiti u kojoj se mjeri jezične inovacije odražavaju na promjene u nazivotvornim modelima i sintaksi te propituje kako normativno odgovoriti na njih (Mihaljević 2002a; Frančić, Mihaljević i Hudeček 2005). Jednako tako, u radu se u kontekstu usustavljanja nazivlja razmatra trajna napetost odnosa posuđeno-domaće (npr. *kampanja – pohod, retrogradne operacije – uzmačne operacije*) te izvanjezični karakter opterećivanja nazivlja posuđenim (mistificiranje posuđenica, naročito anglizama i internacionalizama).

Zaključno, posebno se raščlanjuju semantički odnosi u vojnome nazivlju. Osobito se to odnosi na sinonimiju koja snažno opterećuje hrvatsko vojno nazivlje, u prvome redu ono nastalo ulaskom Republike Hrvatske su NATO. Imajući na umu kako je današnje nazivlje daleko od usustavljenosti, dosezi sinonimije radikalno usložnjavaju proces sređivanja nazivlja. Konkretnim i kontekstualiziranim primjerima u praksi dokazuje se kako u vojnome nazivlju nema mjesta sinonimiji.

1.2. Ciljevi i hipoteze istraživanja

Cilj je disertacije podvrgnuti iscrpnomu pregledu, opisu i terminološkoj raščlambi postojeće hrvatsko vojno nazivlje. To se prije svega odnosi na utvrđivanje mehanizama i tendencijâ pri nastajanju naziva, rasvjetljivanje utjecaja angloameričkoga pojmovnog sustava, nadilaženje isključivo deskriptivne raščlambe trenutačne uporabe i pridonosenje usustavljanju nazivlja preporučenim zahvatima, usklađenima s hrvatskim standardnojezičnim sustavom. Cilj je u prvi plan iznijeti dimenzije i razine neusklađenosti i neusustavljenosti vojnoga nazivlja te konkretnim paradigmatiskim modelima na svim jezičnim razinama predložiti preoblikovanje postojećega i oblikovanje potencijalnoga nazivlja.

Polazišne hipoteze ovoga rada su:

H1 Hrvatsko vojno nazivlje zahvaćeno je procesom angloamerikanizacije na svim jezičnim razinama.

H2 Zamjetna je težnja da se hrvatsko vojno nazivlje gradi hrvatskim jezičnim materijalom, no hrvatska (terminološka) tvorba kao najpoželjniji način tvorbe u nazivlju iznimno je podzastupljena te dominira (unutarne) kalkiranje, sveze i višerječni nazivi.

H3 Zbog prekidane tradicije i utjecaja angloamerikanizama hrvatsko je vojno nazivlje nedostavno, neusustavljeno i jezičnonormativno dvojbeno i zahtijeva zahvate usklađivanja s terminološkim načelima.

1.3. Važnost istraživanja

Budući da obuhvatnija i sustavnija istraživanja suvremenoga hrvatskog vojnog nazivlja dosad nisu bila provedena, ovim radom prvi će se put dati znanstveno-istraživački uvid monografskoga tipa u postojeće nazivlje. Analizirat će se načini postanka naziva te na temelju analize ponuditi nazivotvorna rješenja radi njegova usustavljanja i unošenja stabilnosti u pojmovni sustav. Rad nadilazi isključivo terminološko istraživanje te će svojim rezultatima pridonijeti sustavnom razvoju hrvatskoga vojnog nazivlja unutar hrvatskoga standardnog jezika, a time obogaćivanju i očuvanju ukupnoga hrvatskog jezičnog identiteta. Vojnim znanostima svojstvena je interdisciplinarnost, stoga će rezultati terminoloških istraživanja poslužiti i politologiji, pravu, historiografiji, ekonomiji i tehnici.

Prikupljeni i obrađeni korpusi mogu se iskoristiti za dopune jedinoga postojećeg dvojezičnika novijega postanja (Kadrić 2014) i poslužiti kao temelj za novi terminološki rječnik leksikonskoga karaktera koji se izrađuje na Hrvatskom vojnom učilištu „Dr. Franjo Tuđman“. Isto tako, rezultati će se istraživanja koristiti u izradbi novih ili posuvremenjivanju postojećih jednojezičnih općih hrvatskih rječnika.

1.4. Ustroj istraživanja

Uvodnim se poglavljem obrazlaže pozadina istraživanja i motivacija za rad, ciljevi istraživanja i polazišne hipoteze koje se radom nastoje dokazati, dosadašnji znanstvenoistraživački uvidi i dosezi iz dijakronijske i sinkronijske perspektive, potom važnost rada s motrišta prvoga jezikoslovno-terminološkog istraživanja hrvatskoga vojnog nazivlja monografskoga tipa. Načelno se izlažu okosnice rada, a prije svega problematizira se utjecaj angloameričkoga vojnog nazivlja na stvaranje suvremenoga hrvatskog vojnog nazivlja te se općenito rasvjetljuju razmjeri njegove internacionalizacije na svim jezičnim razinama. Temeljni teorijsko-metodološki instrumentarij kojim se raščlanjuje nazivlje čine terminološka načela i načini postanka nazivlja prema *Hrvatskome terminološkom priručniku* Lane Hudeček i Milice Mihaljević.

U drugome se poglavlju podrobno izlažu teorijska polazišta ovoga rada, konkretnije temeljni teorijsko-terminološki postulati na kojima on počiva i koji će kasnije u radu služiti pri potvrđivanju hipoteza, usklađivanju paradigmatičkih primjera s terminološkim načelima te iscrpnoj raščlambi korpusno potvrđenoga nazivlja prema sedam načina postanka nazivlja.

Metodološka i korpusna uporišta istraživanja razrađuju se u trećemu poglavlju. Iznose se dva temeljna pristupa: 1. primjena instrumentarija klasične teorije nazivoslovlja Eugena Wüstera i *bečke škole nazivoslovlja* koja se dokazuje kao najprikladnijom za usustavljivanje hrvatskoga vojnog nazivlja te praktične i uporabljive ishode, 2. metodološki postupci korpusnoga jezikoslovlja, konkretnije primjena pristupa temeljenoga na korpusu (eng. *corpus-based approach*).

Četvrto poglavlje donosi dijakronijski presjek postanka i razvoja hrvatskoga vojnog nazivlja. Raščlambom se zahvaća duboko u jezičnu prošlost – od prvih poznatih službenih dokumenata u kojima se evidentira vojni leksik na hrvatskome jeziku u 16. stoljeću, preko leksikografske i terminografske baštine kroz stoljeća, zaključno s 1990. godinom koja se u radu smatra dijakronijsko-sinkronijskom razdjelnicom. U poglavlju se posebno razmatraju neka dosad manje istražena ili gotovo neistražena područja – aneksni rukopisni Tanzlingherov vojni rječnik *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo*⁷ (priložen londonskomu rukopisu), autorstvo i terminološki korpus predšulekovskih vojnih priručnika, monumentalni rad Bogoslava Šuleka u području ustrojavanja vojnoga nazivlja, službeni

⁷ Zbirka pojedinih vojnih naziva razasutih u *Libro Maresciallo*.

vojnoterminografski iskoraci s kraja 19. stoljeća te početka 20. stoljeća, nasilno utruće hrvatskoga nazivlja 1918. i 1945. Preporodom hrvatskoga vojnog nazivlja 1990. godine počinje raščlamba nazivlja iz sinkronijske perspektive.

Peto poglavlje predstavlja središnji predmet istraživanja – iscrpnu jezikoslovno-terminološku raščlambu suvremenoga hrvatskog vojnog nazivlja. Za vremensku odrednicu početka suvremenoga nazivlja uzima se 1990. godina, odnosno osamostaljenje Republike Hrvatske. Nazivlje se temeljito istražuje prema načinima postanka naziva, opsežno se oprimjeruje korpusnim potvrđenicama koje se supostavlja terminološkim načelima, a rezultati se kao preporučeni nazivi predlažu predmetnim stručnjacima na valoriziranje i odabir. Osobito se raščlanjuje utjecaj angloameričkoga vojnog nazivlja na svim jezičnim razinama. Na prototipnim se primjerima prikazuju dometi angloamerikanizacije nazivlja, ponajprije u smislu leksičkih, sintaktičkih i semantičkih preslikavanja engleskih modela. Zadire se i u semantičke odnose među nazivima, ponajprije sinonimiju, čiji razmjeri trajno opterećuju i usporavaju raščišćavanje hrvatskoga vojnog nazivlja. Polazišne se hipoteze raščlambom potvrđuju u ovome poglavlju.

U zaključnome se poglavlju razmatra ovjerenost hipotezâ rada, sažimaju se rezultati istraživanja, dok se terminološka razradba prototipnih i odabranih primjera i njezini rezultati preporučuju kao model za usustavljivanje nazivlja, upotpunjavanje postojećih općih i terminoloških rječnika te polazište za budući terminološki rad, analize i usustavljivanje vojnoga nazivlja.

2. NAZIVOSLOVLJE – TEORIJSKA POLAZIŠTA ISTRAŽIVANJA

*Qui bene distinguit, bene docet*⁸
Srednjovjekovna skolastička maksima

2.1. Uvodni osvrt

U ovome će se poglavlju izložiti stožerni teorijski okvir na koji se oslanja ovo istraživanje te obrazložiti zbog čega se upravo taj okvir i njegov instrumentarij dokazuju najpogodnijima i najpraktičnijima za hrvatsko vojno nazivlje, pogotovo u smislu potrebe njegova usustavljanja, normiranja i višejezičnoga konteksta u koji je smješteno. Teorijska polazišta ovoga rada podrazumijevaju temeljne postulate kako ih je u svojem golemu opusu i kroz više desetljeća artikulirao otac modernoga nazivoslovlja Eugen Wüster te njegova šira motrišta na nazivoslovlje, ali i jezikoslovlje. Nadalje, daljnje teorijske smjernice crpljene su iz *Hrvatskoga terminološkog priručnika* (2012.) Lane Hudeček i Milice Mihaljević, koji isto tako počiva na visterijanskoj teoriji nazivoslovlja. Istraživanje je impostirano tako da obuhvati širu terminološku problematiku hrvatskoga vojnog nazivlja, što podrazumijeva istraživanje primijenjenosti terminoloških načela na utvrđenome korpusu nazivlja, njegovu iscrpnu raščlambu prema načinima postanka naziva te obradbu semantičkih odnosa među nazivima. Svaki od ovih segmenata pretpostavlja podgrananje s nizom pripadajućih teorijskih smjernica (npr. teorija jezičnoga kalkiranja, višerječnih naziva, terminološke tvorbe, semantičkih odnosa itd.). Njih će se u radu izložiti kako se budu javljali potrebnima u empirijskome dijelu istraživanja, a u ovome će se poglavlju razložiti širi teorijski okvir ključan za izgradnju, usustavljanje i normiranje vojnoga nazivlja te njegovu praktičnu svrhovitost. Bez daljnjega, opisat će se i sagledati mogućnosti oslanjanja i na teorijske alternative široko etabliranoj Wüsterovoj teoriji nazivoslovlja te zaključno obrazložiti teorijske preferencije zastupane u ovome radu.

⁸ *Dobro uči, tko dobro razlikuje* (lat.).

2.2. Svaki naziv je riječ. Svaka riječ nije naziv.

Premda ni jezikoslovac ni terminolog, Karl von Clausewitz – vjerojatno najveći teoretičar ratnoga umijeća u povijesti – prije više od 200 godina postulirao je u svojem remek-djelu *O ratu* svojevrsni terminološki imperativ. Pomno razlučujući *strategiju* i *taktiku* kao dijelove ratnoga umijeća, Clausewitz u nastavku upozorava:

Sigurno će se naći mnogo čitatelja koji će ovo minuciozno razlikovanje takvih dviju tako bliskih stvari kao što su *taktika* i *strategija* smatrati suvišnim... Prvi zadatak svake teorije je raščišćavanje nabačenih i, može se doista reći, međusobno vrlo zamršenih pojmova i predodžbi. Tek kad smo se usuglasili o imenima⁹ i pojmovima, smijemo se nadati da ćemo jasno i lako napredovati u razmatranju stvari... (Clausewitz 2010).

Na isti način promatramo li riječi *pridošlica*, *smutljivac*, *provokator*, *spavač*, *nezadovoljnik*, *pokrovitelj* ili *razbiti*, *uništiti*, *probiti*, *prodrijeti*, *posjesti*, *osvojiti*, *zapriječiti*, *blokirati*, *zaustaviti* moći ćemo im pristupiti dvojako. Prvo, kao riječima općeuporabnoga jezika, a drugo, kao nazivima ili *termini technici* koje rabimo za točno definirane pojmove u vojnoj struci. Ove prve kao nazive sigurnosno-obavještajnoga registra, a ove potonje kao nazive za taktičke zadaće u vojnim operacijama. Može se samo pretpostaviti koliki bi rizik donijela neodgovorna i aproksimativna uporaba navedenih naziva. To nas uvodi u teorijska terminološka polazišta kojima se priklanja u ovome radu i pojašnjenja zbog čega su takva polazišta ne samo prikladna za vojno nazivlje, nego i nemaju alternativu kad je riječ o nazivlju koje zahtijeva raščišćavanje, usustavljanje, normiranje i praktične te upotrebljive rezultate.

2.3. Nazivoslovlje – tragovi u povijesti

Svojevrsnu terminološku svjesnost i naglašavanje važnosti valjana i precizna imenovanja (nazivanja) nalazimo još u Platona u njegovu spisu važnom za nazore o jeziku *Sedmo pismo*¹⁰ gdje on podcrtava:

Za svaku stvar koja postoji ima troje po čemu se nužno dolazi do njene spoznaje, a četvrto je sama spoznaja. Kao peto treba uzeti ono što je sam predmet spoznaje i što uistinu jest. Od toga prvo je **ime**, drugo **definicija**, treće **pojava**, a četvrto **spoznaja** (Platon 1977:126).

⁹ U drugome hrvatskom prijevodu umjesto *ime* navodi se danas jezično prikladnije *naziv*.

¹⁰ Prvi cjeloviti zapadni spis posvećen isključivo jeziku jest Platonov dijalog *Kratil*.

Potrebu za nazivljem možemo dalje pratiti kasnije kroz povijest – kako u terminografskim tako i leksikografskim ostvarenjima¹¹ – odnosno svugdje ondje gdje je bila potrebna stručna komunikacija. Od Nijemca Alfreda Dürera (1478. – 1528.) koji je skovao niz matematičkih naziva, preko Flamanca Andreasa Vesaliusa (1514. – 1564.) „oca moderne anatomije“ do švedskoga botaničara i biologa Carla Linnaeusa (1707. – 1778.) i „oca moderne kemije“ Antoinea Lavoisiera (1743. – 1794.) koji su još onda razradili nomenklaturu¹² za svoja područja znanosti. Neke od njih, poput onih Vesaliusa i Linnaeusa, rabe se i dan-danas. Do kraja 19. stoljeća uspostavljena su terminološka pravila za različita područja kao što su medicina, kemija, botanika itd. (Campo 2012:225).

Zadremo li u hrvatska terminološka, odnosno terminografska nastojanja duboko u prošlosti, doći ćemo do 1449. godine i *Liber de Simplicibus*.¹³ Riječ je o jednome od najstarijih rukopisnih radova koji znanstvenici atribuiraju i hrvatskoj leksikografiji – golemome botaničkom arapsko-grčko-latinsko-hrvatskom slikovnom rječniku [kodeksu] koji se čuva u Veneciji, a danas se pripisuje zadarskomu gradskom liječniku Nicoli Roccabonelli, koji ga je najvjerojatnije završio za svojega višegodišnjega boravka u Zadru (Putanec 1992:5). Gostl se 1995. godine pita radi li se o prvome hrvatskom rukopisnom, višejezičnom, terminološkom i slikovnom rječniku? (Gostl 1995a). U literaturi je poznato kako se Bogoslav Šulek, među čak 112 različitih vrela, služio i tim rječnikom pri izradi svojega monumentalnoga *Jugoslavenskoga imenika bilja* (1879.) (Gostl 1996:51). Kroz povijest su redovito empirija te praktični rad i potrebe diktirali potrebu za osmišljavanjem pristupa nazivlju i njegovu usustavljanju, odnosno rijetko kad je teorija prethodila praksi. Tako je i ovaj kodeks nastao u kontekstu razvoja mletačke trgovine, pa tako i one ljekovitim biljem, te posljedične „težnje da se pri nabavci tih sirovina iz krajeva s kojima su Mlečani trgovali što više isključe nespোরазumi, tj. **terminološka zbrka** oko naziva biljaka i njihove identifikacije“ (Vajs 1995:177).

Vodeći se upravo raščišćavanjem terminološke neuređenosti i neujednačenosti kao svojim kriterijem i praktičnim ciljem, Eugen Wüster je na početku 20. stoljeća razradio temelje nove znanstvene discipline. O pozadini se njegova opusa te njegovim nastojanjima i ostvarenjima – teorijskim i praktičnim – promišlja u sljedećim potpoglavljima.

¹¹ Kao što se navodi u ovome radu, Gabrić-Bagarić iscrpno analizirajući rječnik Jakova Mikalje *Blago jezika slovinskoga* (1649.) detektira niz terminoloških slojeva koje kategorizira po predmetnim područjima te ih naziva ‘posebnim leksikom’.

¹² O značenjima naziva *nomenklatura* vidi Mihaljević (1990a) te usporedi podrubnicu 48.

¹³ *Knjiga o ljekovitu bilju* (Gostl 1995a:151).

2.4. Eugen Wüster – otac modernoga nazivoslovlja

Premda, kao što je prikazano u prethodnim odlomcima, korijene nazivoslovlja možemo tražiti duboko u povijesti, početke modernoga nazivoslovlja kao znanstvene discipline nalazimo u prvoj polovici 20. stoljeća. Heribert Picht kao „duhovne oce modernoga nazivoslovlja“ navodi sljedeći terminološki trolist – Austrijanca Eugena Wüster, Latvijca Ernsta Drezena i Rusa Dmitrija Lottea – i 1930-te godine kad su se gotovo simultano u Austriji i tadašnjemu Sovjetskom Savezu počeli stvarati temelji modernoga nazivoslovlja (Picht 2011:9).¹⁴ Sva trojica bili su inženjeri¹⁵ – od kojih Wüster i Drezen priznati i strastveni esperantisti¹⁶ – svjesni nužnosti normiranja nazivlja. Danas među znanstvenicima vlada suglasje kako je Wüsterova proširena doktorska disertacija objavljena 1931. godine manifest te metodološko i donekle teorijsko ishodište modernoga nazivoslovlja,¹⁷ a njegov nauk o nazivoslovlju temelj tzv. *bečke škole nazivoslovlja* čiji su postulati desetljećima stožerni model oko kojega svi recentni teorijski pristupi satelitski kruže. Ovdje će se prvo dati uvid u Wüsterov nauk o nazivoslovlju, odnosno okomice klasične visterijanske teorije.

Nakon višedesetljetnoga Wüsterova znanstvenoga angažmana, koji se kretao ne samo u okvirima nazivoslovlja i urodio s preko 500 objavljenih radova (Felber 1980:14), njegov minuciozan terminološki angažman i postulati mogu se svesti na pet utjecajnih i prijelomnih radova – od doktorskoga rada preko članaka do rječnika i knjiga:

1. *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik* (1931.) – prošireni doktorski rad koji se smatra polazištem modernoga nazivoslovlja.

2. *The Machine Tool: An Interlingual Dictionary of Basic Concepts* (1968.) – pojmovno uređen englesko-francuski rječnik s dodatkom na njemačkome jeziku plod je višegodišnjega rada, a trebao je poslužiti kao model za buduće višejezične stručne rječnike. Na njegovoj izradbi Wüster je mogao provjeriti načela i prikladnost metodologije predstavljene u svojemu doktorskom radu (Cabré 1999:5). Opsežan uvodni dio Felber preporuča kao referentni materijal za slične međunarodne pothvate (Felber 1980:10).

¹⁴ Paralelno s razvojem Wüsterove *bečke škole nazivoslovlja* nastaju srodne škole u Sovjetskome Savezu i Čehoslovačkoj.

¹⁵ Uz to što je bio inženjer elektrotehnike, Wüsterovo područje djelovanja pokriva čitavu panoramu djelatnosti: planiranje jezika, esperanto, knjižničarstvo, leksikografija, nazivoslovlje, jezikoslovlje, sveučilišna predavanja te nevjerojatna produkcija objavljenih radova (Felber 1980:14).

¹⁶ Kasnije u radu vidjet ćemo koliko je znatan odraz esperantizma na Wüsterova terminološka načela.

¹⁷ *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik. (Die nationale Sprachnormung und ihre Verallgemeinerung)* (1 ed.). Berlin: VDI Verlag.

3. *The Road to Infoterm: Two Reports Prepared on Behalf of Unesco* (1974.) – sustavno uređene informacije o nazivljima i njihovim izvorima. Sinteza relevantnih činjenica o standardizaciji nazivlja. Jasan vodič o institucijama, organizacijama, povjerenstvima i sl. Iako nije sužen na određena predmetna područja, prednost se daje prirodnim znanostima i tehnologiji (Campo 2012:58).

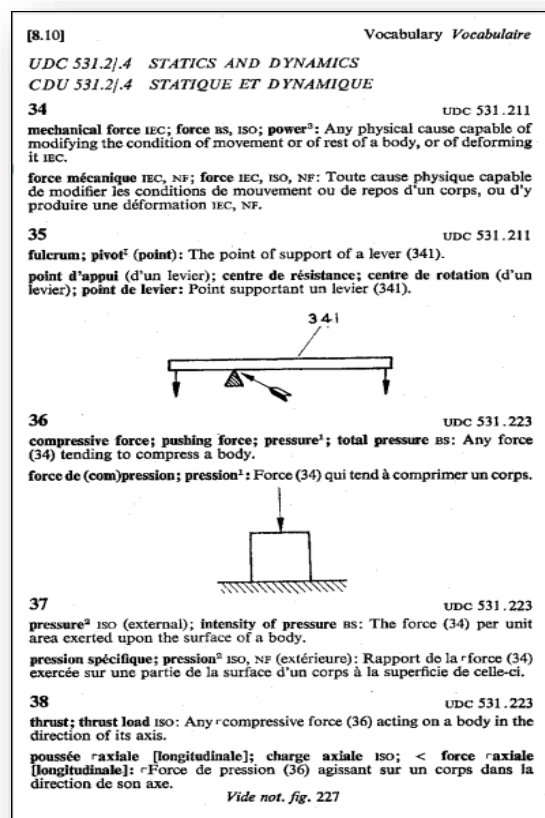
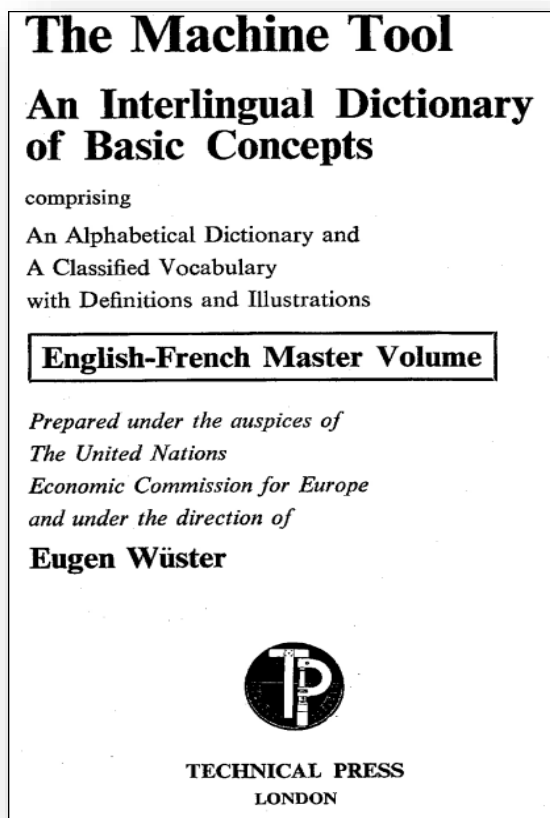
4. *Die allgemeine Terminologielehre – ein Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und den Sachwissenschaften* (1974.) – možda najutjecajniji i najcitiraniji Wüsterov članak u kojemu je načelno postavljena većina Wüsterovih teorijskih ideja.

5. *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*¹⁸ (1979.). Riječ je o knjizi koju je uredio njegov bliski dugogodišnji suradnik i kasniji eksponent *opće teorije nazivoslovlja*, Helmut Felber, prikupivši predavanja koja je Wüster u razdoblju 1972. – 1974. održao u *Institut für Sprachwissenschaft* na Bečkome sveučilištu (Campo 2012:48, 62). U njoj su sažeta Wüsterova teorijska polazišta za normiranje nazivlja ili onoga što danas u literaturi poznajemo kao *opću teoriju nazivoslovlja* (OTN).¹⁹ Knjiga je doživjela tri izdanja, a službeno nikad nije izdana na engleskome i francuskome jeziku. Radni prijevodi, izrađeni pod pokroviteljstvom kanadske vlade, iz 1985. godine postoje na engleskome i francuskome, no praktički su nedostupni. Gotovo dvadeset godina nakon Wüsterove smrti knjiga je doživjela i izdanje na španjolskome jeziku 1998. godine (i drugo izdanje 2003.).

Prije svega, želi li se uvodno približiti njegov angažman, treba imati na umu kako su Wüsterova, pa tako i ostala srodna terminološka nastojanja 1930-ih godina, bila usredotočena isključivo na proučavanje nazivljâ i njihovo usustavljivanje te uvjetovana „neposrednim praktičnim potrebama za unifikacijom pojmova i nazivâ“ radi olakšavanja stručne komunikacije među znanstvenicima i stručnjacima (Husinec 2015:60). Izrazita dinamičnost razvoja tehnologije u prvim desetljećima 20. stoljeća donijela je kvantitativni skok u pojmovlju koje je trebalo valjano imenovati, za što su najveće zanimanje pokazali inženjeri i tehničari. Štoviše, početke modernoga nazivoslovlja kao znanosti dugujemo redom predmetnim stručnjacima (inženjerima), a ne jezikoslovcima. Prema Cabré (1999), jezikoslovci su tek 1950-ih godina počeli pokazivati zanimanje za nazivoslovlje.

¹⁸ *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie* (1979, 21985, 31991).

¹⁹ U hrvatskoj se literaturi zna rabiti i pokrata OTT (*opća teorija terminologije*).

Slika 1. Naslovnica i odlomak iz Wüsterova rječnika *The Machine Tool* (1968.)

[Prikaz Wüsterove pojmovne koncepcije rječnika prema univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji (UDC)]

Na kraju, kad je riječ o Wüsteru kao svestranome znanstveniku, nipošto se ne smije zanemariti činjenica kako se radilo o gorljivome esperantistu. Na Wüsterove poglede na nazivoslovlje izrazito su utjecala dva čimbenika: prvi, bio je inženjer i poduzetnik, drugi, bio je esperantist (Trojar 2017). Takva činjenica njegova profila bila bi možda samo jedna u nizu na dugome popisu njegovih predmeta zanimanja da se upravo u esperantističkim načelima ne nalaze korijeni njegovih terminoloških načela. Uz već spomenuti terminološki rječnik *The Machine Tool* (1968.) manje je poznato – osim u esperantističkim krugovima – kako je Wüster i autor esperantističkoga dvojezičnika *Enciklopedia Vortaro Esperanta-Germana* koji je objavljan u više svezaka u razdoblju 1923. – 1929. Ovdje se dolazi do zanimljiva uvida – Blanke naglašava kako rječnik donosi i poglavlje *Esperantološka načela* koja su *de facto* terminološka načela (Trojar prema Blanke 1989).

Idući korak dublje, Blanke u dvama esperantističkim naslovima prepoznaje moguće utjecaje na Wüsteru i njegove postulate: Maurice Rollet de l'Isle *Konsilaro por la farado de la sciencaj kaj teknikaj vortoj* (Savjeti za tvorbu znanstvenih i tehničkih riječi (1911.)) i Charles Verax *Propono*

pri Terminologiaj Fundamentaj Principoj por la scienco lingvo en Esperanto (Prijedlog temeljnih terminoloških načela za znanstveni jezik na esperantu (1911.)). Prema Blanke ovi priručnici donose „arhetipove“ nekih od terminoloških načela: sustavnost, izvodivost, sažetost, točnost, laka izgovorljivost, stabilnost vokabulara. Na početku 20. stoljeća planski jezici²⁰ bili su ne samo popularni već su radu niza jezikoslovaca onoga doba bila inherentna nastojanja oko njih koji su u njima – osobito esperantu – vidjeli budući međunarodni pomoćni jezik.²¹ Prema Trojar (2017:77) Wüster je razliku između normiranja nazivlja i stvaranja planskoga jezika vidio samo u njegovu stupnju. U osnovi riječ je bila o istome fenomenu. On se poslužio metaforom i gleda na jezik struke kao na još jedan alat [inženjera] koji mora biti ekonomičan (njem. *Wirstchlaftlich*) i koji se može dizajnirati i modelirati kako bi bio što učinkovitiji. Wüster izrijeком zazire od metafore jezika kao *živoga organizma* s obzirom na to da bi mu se time priznao veći stupanj autonomije što podrazumijeva i da bi ga bilo teže oblikovati i ukalupiti od alatâ (Trojar 2017).

U sljedećim se odlomcima pruža detaljniji uvid u temeljne Wüsterove postulate s obzirom na to da oni čine okosnicu na koju se naslanja ovo istraživanje.

2.5. Wüsterova opća teorija nazivoslovlja (OTN)

U svojem, već spomenutom, glasovitome članku iz 1974. godine – *Die allgemeine Terminologielehre – ein Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und den Sachwissenschaften* – Wüster prvi put nedvosmisleno smješta nazivoslovlje na raskrižje jezikoslovlja, logike, ontologije, informatičkih i predmetnih znanosti (Wüster 1974). Mihaljević ide korak dalje u razradbi ove Wüsterove kategorizacije naglašavajući kako interdisciplinarnost nazivoslovlja počiva upravo na proučavanju nastajanja pojmova, odnosa i veza među pojmovima, svojstava pojmova te stvaranja pojmovnih sustava (veza s logikom i ontologijom). Zatim, nazivoslovlje se bavi opisom pojmova (veza s predmetnim znanostima) i stvaranjem definicija te pridruživanjem naziva pojmovima (veza s jezikoslovljem). Na kraju, bavi se izgradnjom terminoloških baza (veza s informatičkim znanostima) (Mihaljević 1988:51). Uz spomenutu nazivoslovlju imanentnu interdisciplinarnost, u stručnoj je literaturi

²⁰ Upravo se Wüsteru pripisuje prva uporaba njemačkoga naziva *Plansprache* (planski jezici) u svojem *Internationale Sprachnormung* 1931. godine umjesto *umjetni jezici*. (Trojar 2017 prema Felber 1973 i Schubert 1989).

²¹ Wüster 1931. godine donosi tablicu jezikoslovaca pobornika i protivnika planskih jezika. Među ostalima u pobornike ubraja Edwarda Sapira, Otta Jespersena, Jana Badouin de Courtenaya, Tomislava Maretića, Charlesa Ballyja, Michel Breala itd., a u protivnike Karla Brugmanna i Augusta Leskiena (Trojar 2017:77).

isto tako poznato kako je Wüster nazivoslovlje pozicionirao (potkategorizirao) kao granu primijenjene lingvistike:

... 1.21. Pripadnost primijenjenoj lingvistici

No, upravo je to uvelike tipično za opću terminologiju. Iz toga proizlazi da je ona grana **PRIMIJEJENE lingvistike**. Po uzoru na Günthera Kandra (1952-) primijenjenu je lingvistiku moguće opisati na sljedeći način: ona sakuplja jezične spoznaje u svim područjima život i želi ih učiniti upotrebljivima u svim područjima života te tako premašuje teorijsku lingvistiku²² (Wüster 1974:64).

Ipak, kasnije u njegovu postumno objavljenome *Einführung in die allgemeine Terminologielehre* (1979.) razvidno je Wüsterovo inzistiranje na razdvajanju nazivoslovlja od jezikoslovlja želeći postulirati nazivoslovlje kao autonomnu znanstvenu disciplinu.

Prethodno je naglašeno kako je sva Wüsterova nastojanja te njegov golem i svestran opus nužno sagledavati u kontekstu početka 20. stoljeća. To se prvenstveno odnosi na razvoj niza znanstvenih disciplina, zatim važnoga logičko-analitičkoga filozofskog pokreta poznatijega pod imenom *bečki krug*, a osobito jezikoslovlja i strukturalističke sosirovske misli, koja je Wüsteru poslužila kao poticaj za razradbu nazivoslovlja kao znanosti. S jedne strane, Budin (2006) određene Wüsterove ideje prepoznaje u filozofiji jezika kako je postulira logički pozitivizam *bečkoga kruga* – normativna teorija jezika, jednoimenost, preciznost, jedinstvenost znanstvenoga jezika, planski jezici itd. S druge strane, Felber jasno smješta Wüsterov rad u okvire sosirovke paradigme: „Wüsterova istraživanja počivala su na teorijama koje je de Saussure postavio (razlika između jezika kao sustava, *langue* i govora, *parole*)“ (Felber 1980:11).²³

Često se previđa da ja Wüster u velikoj mjeri sintetizirao terminološke spoznaje do kojih su došli različiti individualci, udruge i inženjeri u svojem terminološkome radu od kraja 19. stoljeća, no i samih jezikoslovaca. Upravo Wüster 1975. godine na prvome simpoziju *Infoterma* u svojem pozdravnome obraćanju navodi četiri znanstvenika kao „intelektualne oce“ teorije nazivoslovlja: Nijemca Alfreda Schlomanna (1878. – 1952.) koji se prvi bavio prirodom

²² Izvornik: ...1.21. Zugehörigkeit zur Angewandten Sprachwissenschaft. Aber gerade das ist in hohem Maße für die allgemeine Terminologielehre kennzeichnend. Es ist schon dadurch gegeben, daß sie ein Zweig der ANGEWANDTEN Sprachwissenschaft ist. Denn diese ist in Anlehnung an Günther Kandler (von 1952 an) folgendermaßen beschrieben worden: Sie sammelt, über die reine Sprachwissenschaft hinausgehend, sprachliche Erkenntnisse in allen Lebensbereichen und will sie für alle Lebensbereiche nutzbar machen.

²³ Izvornik: Wüster's research was based on theories established by de Saussure (the difference between language as a system, *langue*, and speech, *parole*).

sustavnosti naziva,²⁴ Švicarca Ferdinanda de Saussurea (1857. – 1913.) koji je prvi upozorio na prirodu sustavnosti jezika, Latvijca Ernsta Drezena²⁵ (1892. – 1937.) pionira u naglašavanju važnosti standardizacije te Engleza Johna Edwina Holmstroma (1898. – 19--) koji je kao jedan od protagonista UNESCO-a promicao širenje metoda i normi u obradi informacija. Wüster također dodaje i njemačkoga jezikoslovca Lea Weisgerbera kao osobu koja je na izniman način utjecala na njegov rad. Wüsterovu viziju nazivoslovlja dočaravaju upravo Holmstromovi citati: „značenje i opseg svakoga tehničkog naziva moralo bi se jasno u umu svakoga pisca i svakoga čitatelja povezati s precizno definiranim pojmom i samo njime“ (Holmstrom 1952:2).²⁶

Uvodno u istome radu:

Prvo načelo dobroga tehničkog prevođenja jest prevođenje ideja, a ne riječi. Kada sposobni prevoditelj vidi riječ *Punktschweissmaschine*, ona bi trebala pred njegove oči dozvati sliku uređaja za zavarivanje. On [prevoditelj] ne bi smio samo izjednačavati nazive iz tih dvaju jezika, bez zamišljanja toga što oni predstavljaju (Holmstrom 1952:1).²⁷

Cabré, navodeći Rondeaua, naglašava kako je Wüster prvotno bio zaokupljen metodologijom u terminološkome radu i normiranjem nazivlja, a da se tek desetljećima kasnije posvetio dubinskoj razradbi teorijskih načela koje je još u svome doktorskome radu postulirao (Cabré 1999:5).²⁸ Wüster je ponajprije gledao na nazivoslovlje kao na alat kojim bi se što učinkovitije uklonile nejasnoće u komunikaciji među znanstvenicima i stručnjacima. Premda nije bio jezikoslovac, riječ je bila o osobi s dubokim uvidom u tadašnja epohalna jezikoslovna strujanja, prije svega determinirana de Saussureovim strukturalističkim postulatima. Wüster je itekako bio svjestan prožetosti nazivoslovlja s raznim znanstvenim disciplinama, no treba voditi računa o tome kako njegov cilj nije bio isključivo jezikoslovne prirode. Strogo strukturiranje i razdvajanje pojmova i njima pridodanih naziva, usustavljivanje njihovih međudnosa te ujednačavanje i normiranje što za krajnji cilj mora imati nedvosmislenu stručnu komunikaciju

²⁴ Alfred Schlomman pionir je višejezičnih terminoloških rječnika koji je u razdoblju 1907. – 1932. objavio sustavno obrađene terminološke rječnike za 17 strukovnih područja *Illustrierte Technische Wörterbücher in 6 Sprachen* (Schmitz 2006:578). Premda Schlommanovi rječnici ne sadrže definicije, ipak su sustavno uređeni prema stanovitoj semantičkoj raščlambi.

²⁵ Wüster se osobno poznao s Drenom koji je potaknuo da se Wüsterov doktorat prevede na ruski jezik. Obojica su bili esperantisti (Picht 2011a:9–10).

²⁶ Izvornik: *The meaning and scope of every technical term ought to be clearly associated in the minds of every writer and every reader with one exactly defined concept and one only.*

²⁷ Izvornik: *The first principle of good technical translating is to translate ideas and not words. When a competent translator sees the word Punktschweissmaschine it should serve to evoke before his mind's eye an image of welding machine, but he should not merely equate these terms in the two languages without visualizing what they represent.*

²⁸ Rondeau čak smatra Lottea pravim ocem nazivoslovlja jer dok se Wüster 1930-ih bavio obradom terminoloških podataka, Lotte je bio zaokupljen teorijom i metodologijom nazivoslovlja (usp. Cabré 1999:225).

bila su prioritet njegova znanstvenoga rada. Kao što je već rečeno, Wüster je tek desetljećima nakon svojega terminološkog rada i opusa sintetizirao svoja teorijska načela da bi ih Helmut Felber postumno objedinio, uredio i objavio 1979. godine.

Cabré (2003:163), ulazeći u Wüsterove motive za razvoj nove discipline i njezine teorije, sažima sljedeće ciljeve nazivoslovlja kako ih je postulirao Wüster:

1. ukloniti višeznačnost²⁹ iz stručnih (tehničkih) jezika normiranjem nazivlja kako bi postali učinkovitim alatima komunikacije
2. uvjeriti sve korisnike stručnih (tehničkih) jezika u korisnost normiranoga nazivlja
3. uspostaviti nazivoslovlje kao disciplinu za sve praktične svrhe i dati joj status znanosti.

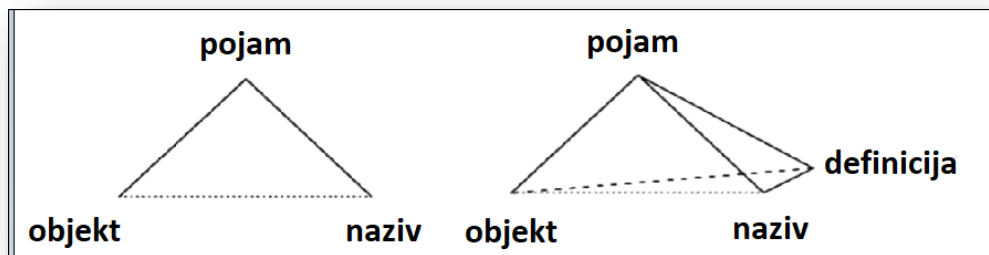
Mihaljević u svojem prikazu Wüsterove knjige iz 1979. godine raščlanjuje njegov pristup nazivoslovlju u kojem on „preko pojedinačnih objekata dolazi do pojmova, gradi pojmovni sustav, definira pojmove i tek onda im pridružuje odgovarajući znak (jezični ili nejezični) (Mihaljević 1988:51). U stvarnosti za njega ne postoje pojmovi, već niz konkretnih materijalnih ili nematerijalnih objekata na temelju kojih nastaje pojam. Wüster „pojam određuje kao element mišljenja koji obuhvaća zajednička svojstva koja su ljudi utvrdili na temelju velikoga broja pojedinačnih objekata i kojim se koriste za misaonu klasifikaciju i za sporazumijevanje“ (Mihaljević 1988). Nadalje, Wüster kao prvi postulat terminološkoga rada eksplicitno postavlja pojam kao njegovo polazište.³⁰ Ipak, Mihaljević opravdano upozorava kako je u praktičnome terminološkom radu ipak nužno krenuti od naziva – ekscerpiranjem naziva – jer su oni neposredno dostupni, no istovremeno u leksikografskoj obradbi vodeći računa o pojmovnome sustavu (Mihaljević 1988:58).

Analogno sosirovskoj teoriji jezičnoga znaka (jedinstvu označioca i označenika), svaki naziv ima dvije strane – pojam koji se označuje (označenik) i jezični izraz kojim je taj pojam označen (označilac) (Hudeček i Mihaljević 2012). Međutim, kad govorimo o nazivu Wüster razlučuje naziv u užemu (*Benennung* = označilac) i širemu smislu (označilac + označenik), nepotrebno stvarajući u metajeziku nazivoslovlja ljestvičnu homonimiju. Ovdje se prihvaća teza Mihaljević kako „nema bitne razlike između odnosa riječi općega jezika i pojma, s jedne strane, te naziva i pojma, s druge strane“ (Mihaljević 1988:57). Znameniti Ogden-Richardsov značenjski trokut

²⁹ Cabré rabi riječ *ambiguity*, a ne *polysemy* u smislu jezikoslovlja.

³⁰ Wüster programatskom rečenicom započinje svoj *Einführung: Jede Terminologiearbeit geht von den Begriffen aus*. [Svaki terminološki rad polazi od pojmova.] (Wüster 1991:1).

za potrebe je nazivoslovlja doživio interpretacije i preinake, no uz sve kritike na takav reducirani i pojednostavljeni prikaz odnosa između pojma i naziva, on i dalje u bitnome najbolje ilustrira navedenu problematiku. U svakom slučaju, riječ je o korisnome alatu koji ne podrazumijeva prikaz čitave jezične, filozofske i kognitivne složenosti međuodnosa pojmovlje-nazivlje (Schmitz 2006:579).

Slika 2. Reinterpretacije Ogden-Richardsova značenjskoga trokuta za potrebe nazivoslovlja

Felber u svojemu *Terminology Manual*³¹ iz 1984. OTN opisuje kao teoriju usmjerenu na predmetno područje (eng. *subject field oriented*) pri čemu kao srž svoga zanimanja postavlja *pojam* (koncept) i predmetno područje, odnosno međupojmovne veze te pridodavanje naziva pojmovima (Felber 1984:96). Sintetizirajući temeljna Wüsterova načela Nuopponen navodi sljedeće elemente (Nuopponen 2003:225):

- a) terminološki rad počinje od pojma (usp. leksikografiju), a cilj mu je jasno razgraničiti pojmove jedne od drugih
- b) pojmovi i nazivi promatraju se kao zasebne jedinice
- c) naglasak je na sinkronijskoj perspektivi
- d) pojmovi i nazivi mogu se proučavati samo u njihovu odnosu s povezanim pojmovima i nazivima
- e) organiziranju terminoloških unosa (jedinica) pristupa se u smislu sustava ili tematski, a ne abecedno.

Preformulirano, u literaturi nailazimo i na pet temeljnih načela opće teorije nazivoslovlja koja se ovdje prema Hudeček i Mihaljević (2012) razrađuju:

³¹ *Terminology Manual*. Paris: UNESCO and Infoterm.

1. Načelo pojma (onomaziološka³² perspektiva) – polazište terminološkoga rada je pojam kojemu se pridružuje odgovarajući naziv. U nazivoslovlju se pojam određuje kao element mišljenja koji obuhvaća zajednička svojstva koje su ljudi utvrdili na temelju velikoga broja pojedinačnih stvari i kojima se koriste za misaono razvrstavanje i sporazumijevanje. Svojstva pojma mogu biti unutrašnja i odnosna. Za razliku od leksikografije kojoj je riječ polazište istraživanja, u nazivoslovlju utvrđivanju naziva prethodi istraživanje pojma.

2. Načelo jasne razgraničenosti pojma – pojam treba jasno razgraničiti od ostalih pojmova u pojmovnome sustavu.

3. Načelo definiranja pojma – definicijom se daje opis značenja pojma drugim poznatim pojmovima kako bi se razgraničio od ostalih pojmova u pojmovnome sustavu u kojemu naziv stoji u izravnim odnosima s ostalim pojmovima. Odnosi mogu biti „logički, ontološki i kauzalni tj. rodni, dijelni, slijedni i uzročni“ (Felber 1984; Wüster 1991; Bratanić 2013:46).

4. Načelo jednoznačnosti (eng. *univocity*) – svakom pojmu bi se trebao pridodati samo jedan naziv te bi svakom nazivu trebao pripadati jedan pojam. Tim se načelom ujedinijuje jednoznačnost i jednoimenost. Riječ je o idealu kojemu treba težiti u izgradnji pojmovnoga sustava.³³

5. Načelo sinkronijske perspektive – pojam treba sagledavati iz perspektive njegova trenutačnoga opisa ne opterećujući ga nepotrebno etimologijom naziva.³⁴

Kad se govori o nazivoslovlju u kategorijama znanosti, među znanstvenicima već desetljećima postoje razilaženja o njegovu statusu kao znanosti, samostalnoj ili autonomnoj znanstvenoj disciplini. Neki od njih smatraju kako je nazivoslovlje samo jedna perspektiva leksikologije i leksikografije prilagođena za proučavanje jezika struke. Tako, na primjer, Juan Sager – jedan od prvih kritičara Wüstera – gotovo decidirano tvrdi kako „ne postoji znatan korpus literature kojim bi se poduprlo proklamiranje nazivoslovlja kao zasebne discipline i vjerojatno ga neće ni

³² Austrijski jezikoslovac Adolf Zauner 1902. godine osmislio je u svojoj studiji o nazivima za dijelove tijela u romanskim jezicima naziv *onomaziologija* kao alternativa tadašnjemu nazivu *komparativna leksikologija* ‘vergleichenden Lexikologie’ (Kockaert i Steurs 2015:157).

³³ Višeznačnost naziva nepoželjna je pojava, no nemoguće ju je potpuno izbjeći. Nazivi moraju biti jednoznačni, a ne jednosmisleni. Jednosmislenost je apsolutna jednoznačnost, tj. jednoznačnost riječi u svojoj ukupnosti mogućih konteksta upotrebe. Apsolutna je jednoznačnost u prirodnim jezicima nemoguća jer je broj pojmova mnogo veći od broja morfema. Stoga je Wüster uveo razliku između pojmova *Einsinnigkeit* (*jednosmislenost*) i *Eindeutigkeit* (*jednoznačnost*). Valja precizirati kako je jednoznačnost, a ne jednosmislenost, temeljni terminološki zahtjev, odnosno nastojanje da „jednom nazivu u jednom terminološkom sustavu odgovara samo jedan pojam“ (Hudeček i Mihaljević 2012; Mihaljević 1988, 1998).

³⁴ Kasnije u potpoglavlju podrobnije se razmatra što je Wüster podrazumijevao pod sinkronijskim pristupom pojmu i nazivu.

biti“ smatrajući kako se raščlamba nazivâ teorijski ne razlikuje mnogo od onih teorijskih polazišta u leksikologa i leksikografa (Sager 1990:1). S druge strane postoje znanstvenici poput M. Terese Cabré i Rite Temmerman (Cabré 1999; Temmerman 2000) koji na nazivoslovlje gledaju kao na samostalnu znanstvenu disciplinu koju su još Eugen Wüster i njegovi sljedbenici postulirali kao zasebnu granu primijenjene lingvistike (Felber 1984:31; Wüster 1991). Bratanić i Lončar iščitavaju kako Wüster inzistiranjem na pojmu kao „kognitivnoj nadjezičnoj datosti i jedinici znanja koja se ne može izjednačiti s označenikom“ radi odmak od klasične sosirovske strukturalističke lingvistike utirući put nazivoslovlju kao samostalnoj disciplini (Bratanić i Lončar 2015:47).

Ovo polariziranje, s jedne strane na apsolutno samostalnu znanstvenu disciplinu i s druge strane na poddisciplinu primijenjene lingvistike, dosta spretno i uravnoteženo rješavaju Picht i Budin koji nazivoslovlje promatraju kao *metadisciplinu* nužnu za sva područja znanja imajući u vidu kako moderno nazivoslovlje zahtijeva i elemente mnogih ostalih disciplina (Budin 2001; Picht 2011). Bez daljnijega, riječ je o znanosti – interdisciplinarnoj znanosti – koja svoja uporišta pronalazi u nizu lingvističkih disciplina, semiotici, ontologiji, logici, informacijskim znanostima. Štoviše, nazivoslovlje ima vlastite dobro utvrđene teorijske temelje i jasnu empirijsku svrhu – izgradnju nazivlja i izradu glosara, rječnika terminoloških banaka itd. Laurén i Picht sljedećim riječima opisuju ulogu nazivoslovlja:

... da nazivoslovlje kao **interdisciplinarno i transdisciplinarno polje znanja** čvrsto razvija svoju teorijsku osnovu i praktičnu primjenu u skladu sa svojim općim ciljem i unutar okvira toga cilja: da osigura i poveća kvalitetnu komunikaciju s profesionalnim sadržajem, bez obzira na razinu profesionalnosti korisnikâ (Laurén i Picht 2006:10).³⁵

Zaključno, u smislu priklanjanja teoriji koju jedino metodologija može činiti ili ne činiti znanstvenom, općeprihvaćenom i održivom, ne može se ne naglasiti kako je većina međunarodnih, institucionalnih višejezičnih terminoloških baza (IATE, UNTERM, TERMIUM, NATOTERM)³⁶ ustrojeno na načelima Wüsterove teorije.³⁷ Štoviše, upečatljiva je konstatacija aktualnoga čelnika Terminološkoga ureda NATO-a Folkerta Zijlstre kako je

³⁵ Izvornik: *...that terminology as an inter- and trans-disciplinary field of knowledge is firmly developing its theoretical foundations and practical applications in accordance with and within the framework of its overall goal: to ensure and to augment the quality of communication with professional content regardless of the level of professionalism of the users.*

³⁶ IATE – Interactive Terminology for Europe; the EU’s terminology database

UNTERM – The United Nations Terminology Database

TERMIUM – The Government of Canada’s terminology and linguistic data bank

NATOTerm – The Official NATO Terminology Database

³⁷ Na primjer, *EcoLexicon* je ustrojen po modelu *nazivoslovlja* okvira Pamele Faber. <http://lexicon.ugr.es/>

tranzicija s prijašnjega sustava upravljanja nazivljem (*NATO Terminology Management System* – NTMS) na NATOTerm-ov pojmovno utemeljen sustav (eng. *concept-based*) bila „silnim olakšanjem“ (Zijlstra 2017).³⁸

U nastavku se opisuju težišni terminološki pojmovi važni za teorijski okvir ovoga rada i njihovi pripadni nazivi.

2.6. Temeljno terminološko pojmovlje i nazivlje

2.6.1. Pojam u nazivoslovlju

Kao što je već rečeno, jedan je od temeljnih značajki nazivoslovlja kao znanosti da polazi od pojma. Drugim riječima, prvi korak je identificirati pojam, a potom definicijom opisanome i omeđenome pojmu pridružiti naziv. Iako srodne, navedimo nekoliko definicija iz terminološke literature. Prema ISO normama o terminološkome radu, pojam je jedinica znanja koju čini jedinstvena kombinacija svojstava (ISO 1087:2000), odnosno mentalni prikaz (predodžba) objekta unutar specijaliziranoga konteksta ili područja (ISO 704:2009). Normom se upozorava kako *pojmove* ne treba miješati s apstraktnim ili zamišljenim *objektima* – konkretni, apstraktni ili zamišljeni *objekti* se u određenome kontekstu promatraju i mentalno konceptualiziraju da bi se potom *oznaka* pridružila *konceptu*, a ne *objektu*. Wüster kad govori o *pojmu* govori o jedinici misli (njem. *Denkeinheit*) (Wüster 1991:2) koja nastaje procesima apstrakcije i determinacije (njem. *Abstraktion* i *Determination*) (Wüster 1959), no danas i norme i autori smatraju kako je riječ o jedinici misli, no ujedno i jedinici znanja, imajući na umu kako se terminološki rad bavi jezikom struke u „određenome području znanja (tj. predmetnome području)“. Sager 1990. godine navodi niz definicija *pojma* koje su bile formulirane za pokušaje revizije onodobne definicije u ISO normi. Gotovo svima zajednički je jasan mentalistički pristup, odnosno da je riječ o mentalnome procesu, osim prijedloga tadašnjega Sovjetskog Saveza koji je umjesto *thought* predlagao dvosmisleni *judgement* [prosudba?]. Sager za potrebe primijenjenoga jezikoslovlja odustaje od konačne definicije *pojma* te nudi radnu definiciju prema kojoj je pojam „konstrukt ljudskih kognitivnih procesa koji pomaže u klasifikaciji objekata procesima sustavne ili proizvoljne apstrakcije“ (Sager 1990:22). U hrvatskoj literaturi Mihaljević definira

³⁸ *NATOTerm is a uniconceptual, or concept-based, database, which the NTMS was not. This is a huge relief, of course.* teermcoord.eu/termania/interview-with-folkert-zijlstra/ [Pristupljeno 16. 5. 2019.].

pojam kao misaonu kategoriju uspostavljenu uopćavanjem na temelju zajedničkih svojstava kakve skupine predmeta (Mihaljević 1998:130).

Važno je naglasiti kako svaki pojam zauzima određeno mjesto u pojmovnome sustavu i određen je svojim odnosom prema ostalim pojmovima toga sustava (nadređenim pojmom te obilježjem kojim se razlikuje od istorednih pojmova). Drugim riječima, pojmovni sustav sačinjavaju pojmovi i odnosi među njima. Upravo pojmovni sustav omogućuje razvoj terminološkoga sustava te objašnjava i raščiscava odnose među pojmovima (Hudeček i Mihaljević 2012:17). Sager naglašava kako se pojmovni sustav, koji je osnova terminološkoga rada, ne gradi *ad hoc* pristupom za svaki slučaj posebno, nego polazi od već postojećih definicija i „općenito spoznatih odnosa“ kao okvira predstojećega terminološkoga rada (Sager 1984:320).

2.6.2. Naziv (termin)

U sljedećim odlomcima slijedi osvrt na riječi *naziv* i *termin* te obrazloženje pristupa za koji se odlučilo u ovome radu.

Unatoč činjenici što se pojam *termin* desetljećima proučava, ni danas među stručnjacima ne postoji suglasje glede njegove definicije. U literaturi se pojavljuje niz raznovrsnih definicija koja svoja polazišta imaju u različitim pristupima samome nazivoslovlju, pa tako i riječi *termin*. Husinec, navodeći Hoffmanna, zanimljivo primjećuje kako su „toliki termini do sada već primjereno definirani, a za pojam *termin* nije još uvijek pronađena odgovarajuća definicija“ (Husinec 2015:57 prema Hoffmann 1985:160). Radi ilustracije raspona u kojemu se kreću njegove definicije, kronološki navedimo nekoliko njih najreprezentativnijih:

Naziv ... je lingvistički simbol koji je pridodan jednomu pojmu ili više njih, a koji se značenjem razlikuju od susjednih pojmova. To može biti riječ ili skupina riječi. (Felber 1984:168)³⁹

³⁹ Izvornik: *The term ... is a linguistic symbol which is assigned to one or more concepts, which are defined from neighbouring concepts. It can be a word or a word group.*

Jedinice koje karakterizira poseban odnos unutar neke discipline jesu ‘nazivi’ te discipline i zajedno tvore njezino ‘nazivlje’; one jedinice koje su u općemu odnosu u više podjezika zovu se jednostavno ‘riječima’, a njihova se ukupnost naziva ‘vokabular’ (Sager 1990:19).⁴⁰

[Naziv je] leksička jedinica koja se sastoji od jedne riječi ili više njih, a koja predstavlja pojam unutar nekoga područja (Bessé, Nkwenti-Azeh i Sager 1997:152).⁴¹

Riječ (jednostavni naziv), višerječni izraz (složeni termin), simbol ili formula koja označava određeni pojam unutar nekoga tematskog područja (Pavel i Nolet 2001).⁴²

Međunarodna organizacija za normizaciju (ISO)⁴³ nudi sljedeću definiciju naziva u priručniku za terminološki rad:

Naziv je verbalna oznaka općega pojma u određenome stručnom području. Naziv može sadržavati simbole i imati inačice, npr. različite pravopisne oblike. ISO 1087-1:2000 (Terminology work vocabulary: Theory and application)⁴⁴

Njemačka norma nudi još razrađeniju definiciju za naziv (*Benennung*):

Naziv (termin, stručni izraz): jezično označavanje općega pojma iz stručnog područja. DIN 2342:2011⁴⁵

U terminološkoj se tradiciji njemačkoga govornog područja – po uzoru na Wüsterova razdvajanja *naziva* u njegovu užemu i širemu smislu – razlučuje *Terminus* i *Benennung*, svaki u svojem značenju. Uz već navedenu definiciju za naziv (*Benennung*), pod *Terminus* podrazumijevaju cjelinu naziva (*Benennung*) i pojma (*Begriff*). Hrvatska norma HRN ISO 1087-1:2010 ne prepoznaje takvo razdvajanje. Već je upozoreno kako time nepotrebno dolazi do ljestvične homonimije (usp. Mihaljević 1988). Ovdje vrijedi dodati kako je njemačka norma

⁴⁰ Izvornik: *The items which are characterised by special reference within a discipline are the 'terms' of that discipline, and collectively they form its 'terminology'; those which function in general reference over a variety of sublanguages are simply called 'words', and their totality the 'vocabulary'.*

⁴¹ Izvornik: *[The term is] a lexical unit consisting of one or more than one word which represents a concept inside a domain.*

⁴² Izvornik: *A word (simple term), multiword expression (complex term), symbol or formula that designates a particular concept within a given subject field.*

⁴³ Upravo je Eugenu Wüsteru u razdoblju 1952. – 1971. povjereno vodstvo Tehničkoga odbora mjerodavnoga za terminologiju ISO/TC 37.

⁴⁴ Izvornik: *A term is a verbal designation of a general concept in a specific subject field. A term may contain symbols and can have variants, e.g. different forms of spelling.*

⁴⁵ Izvornik: *Benennung (Terminus, Fachausdruck): sprachliche Bezeichnung eines Allgemeinbegriffs aus einem Fachgebiet.*

iz 1992. godine (DIN 2342 1992) još uvijek razdvajala ta dva pojma definirajući *Terminus* kao „*Das zusammengehörige Paar aus einem Begriff und seiner Benennung als Element einer Terminologie*“ (Bukovčan 2009:44). Međutim, kao što vidimo u normi iz 2011. godine (DIN 2342 2011), *Terminus* donose kao istoznačnicu za *Benennung* unutar zagrada. Štoviše, i sami terminolozi potekli iz bečkoga terminološkog kruga upozoravali su na apsurdnost nepreciznosti uporabe naziva *Begriff-Konzept-Terminus-Benennung* unutar same terminološke struke te su 2013. uspostavili višejezičnu bazu terminološkoga nazivlja, drugim riječima njegova metajezika.⁴⁶ Uvidom u bazu i ovdje možemo vidjeti kako za engleski *term* kao normativno preporučeni naziv donose *Benennung*, a *Terminus* kao dopušteni naziv, što je očiti odmak od dotadašnje prakse razdvajanja ta dva naziva. O važnosti valjanoga razlikovanja pojmova i naziva u samome nazivoslovlju svjedoči i njihova napomena kod obrazlaganja svrhe takvoga projekta – podsjećaju kako se, na primjer, engleskome pojmu *concept* često kao njemačka istovrijednica pogrešno pridodaje *Konzept*, umjesto *Begriff*. Za *Konzept* donose i normativnu uputnicu kao nedopušteni naziv.⁴⁷

Što se riječi *termin* tiče u hrvatskome jeziku, on je europeizam latinskoga podrijetla, dobro usustavljen i s dugom tradicijom. No, prvo je terminološko načelo kako domaća riječ ima prednost pred stranom, čak i onda kad se njome ne može obuhvatiti cijela tvorbena porodica strane riječi (Mihaljević 1984b:149). Leksemi *naziv* i njegove izvedenice sasvim se dobro uklapaju u leksički sustav hrvatskoga standardnog jezika, prozirni su i sve potvrđeniji u praksi. Nema nikakva razloga proganjati ih i davati prednost *terminu*. Hudeček i Mihaljević se za značenje *pojam + jezični izraz* odlučuju za *naziv*, dok jezični izraz nazivaju *označilac* ili *oznaka* (usp. Mihaljević 1998; Hudeček i Mihaljević 2012). Bukovčan (2009) najvjerojatnije po uzoru na njemačku terminološku tradiciju, razlučuje *termin* i *naziv* pri čemu *termin* pridodaje vezi jezičnoga izraza i pojma, a *naziv* rabi samo kad je u pitanju jezični izraz. Premda postoje razilaženja glede istoznačnosti *naziva* i *termina* (Mihaljević 1984a:57) u ovome se radu priklanja stavu da se radi o istoznačnicama kad ih upotrebljavamo u smislu nazivoslovlja. Štoviše, ovdje se zauzima stav kako je apsurdno zalagati se za stvaranje, usustavljanje i normiranje hrvatskoga nazivlja – kao eklatantnoga jezičnoidentitetskog pokazatelja – a u samome terminološkom metajeziku ne odlučiti se za hrvatsko nazivlje. Stoga će se u ovome radu nastojati upotrebljavati domaće, hrvatske riječi. Kao što smo vidjeli radne su definicije za

⁴⁶ <http://www.termterm.online/> [Pristupljeno 14. 3. 2019.].

⁴⁷ <https://www.termnet.org/english/projects/TermTerm.php> [Pristupljeno 14. 3. 2019.].

naziv (termin) neizbježne, ali krajnje srodne. Milica Mihaljević još je 1989. ponudila sljedeću radnu definiciju na *naziv*:

Naziv (termin) je jezični znak, riječ ili sintagma, za neki pojam, jednoznačno definiran u strogo određenom znanstvenom području koji služi za sporazumijevanje među stručnjacima (Mihaljević 1993:238).

Zaključno, svaki naziv ima dvije strane, pojam koji se označuje (označenik) i jezični izraz kojim je taj pojam označen (označilac).

2.6.3. Nazivlje i nazivoslovlje

U literaturi u kojoj se obrađuje terminološka tematika već je dobro poznato kako je *terminologija*⁴⁸ višeznačna riječ te kako su riječi *nazivlje* i *terminologija* dijelom svojega značenja istoznačnice. Najrazrađeniji uvid u razlike, podudaranja i suodnose riječi kao što su *terminologija*, *terminološki*, *termin*, *nazivoslovlje*, *nazivoslovni*, *nazivlje* i *naziv* ponudile su Hudeček i Mihaljević u *Hrvatskome terminološkom priručniku* (2012). Prema autoricama *nazivlje* ili *terminologija* je „sustav naziva koji se upotrebljavaju u određenome znanstvenom, tehničkom ili umjetničkom području“. U ovome slučaju *nazivlje* i *terminologija* su istoznačnice. No, i u tome značenju oba su naziva višeznačna jer označavaju: „a) skup znanstvenih i stručnih naziva, b) skup naziva određenoga područja (znanstvenih, stručnih, narodnih, žargonskih itd.)“, odnosno ne nužno znanstvenih“ (Mihaljević 2009:111). Da bi se izbjegla višeznačnost Hudeček i Mihaljević predlažu da se *naziv* i *nazivlje* upotrebljavaju u njihovu užemu značenju – znanstveno i stručno – a kad je riječ o narodnome ili žargonskome nazivlju mogu se upotrijebiti dvorječni nazivi *narodno nazivlje* i *žargonsko nazivlje*. Ovdje valja još jednom ponoviti kako je zalihosno rabiti sintagmu *stručno nazivlje* jer *nazivlje* već samo po sebi podrazumijeva struku.

⁴⁸ Naziv *terminologija* prvi je osmislio njemački znanstvenik Christian Gottfried Schütz (1747. – 1832.) kao alternativu dotadašnjemu nazivu *nomenklatura* koja se u 17. stoljeću rabila u značenju ‘katalog imena’, a u 18. stoljeću u smislu nazivlja koje znanosti. Premda se do početka 20. stoljeća naziv *terminologija* rijetko rabio, u današnjemu značenju naziv se pripisuje glasovitomu engleskom polihistoru Williamu Whewellu (1794. – 1866.). U svojem *History of the Inductive Sciences* (1837.), u kontekstu povijesti i filozofije znanosti, Whewell rabi *terminologiju* kao nazive koji se upotrebljavaju za predstavljanje pojmova u određenoj znanstvenoj teoriji. Whewell je bio glasovit i kao „kovač“ riječi tako da engleski jezik danas njemu duguje nazive kao što su *scientist*, *physicist*, *ion*, *cathode*, *anode*, *eocene*, *miocene*, *pliocene*. Smatrati ga se može „engleskim Šulekom“.

Naziv *terminologija* također označava i znanost koja se bavi nazivima što odgovara domaćemu nazivu *nazivoslovlje*. Hudeček i Mihaljević (2012:12) nude sljedeću definiciju *nazivoslovlja* [terminologije]:

Terminologija je znanost koja proučava nastajanje pojmova, odnose i veze među njima, svojstva pojmova, stvaranje pojmovnih sustava, opise pojmova, stvaranje definicija, pridruživanje označitelja pojmovima, odnose između objekta, pojma i označitelja, strukturu i stvaranje naziva, usklađivanje naziva i pojma, metode terminološke leksikografije, te probleme izgradnje terminoloških baza podataka.

Nazivlje određene struke nastaje pridruživanjem naziva pojmovlju te normiranjem naziva u pojmovnome sustavu. S jedne strane, „pri stvaranju naziva treba voditi računa o terminološkim načelima, tj. o usklađenosti nazivlja sa strukom“, dok s druge strane o jezičnim zahtjevima jer „je nazivlje neke struke dio hrvatskoga standardnoga jezika“ (Mihaljević 2009:110). Uz stručnjake pojedine struke, nazivljem bi se – osobito u njegovu normiranju – trebali zajedno s njima baviti i jezikoslovci/terminolozi. Stručnjaci pojedine struke utvrđuju „zadovoljava li pojedini naziv sve zahtjeve struke“ (Mihaljević 2009:111), dok jezikoslovci/terminolozi utvrđuju je li naziv u skladu s jezičnonormativnim i terminološkim načelima. Hudeček i Mihaljević (2009:99) podcrtavaju sljedeće temeljne pristupe postulirane u prvome izdanju *Terminološkoga priručnika* iz 1998. Milice Mihaljević (Mihaljević 1998:141–43): „Normiranje se u nazivlju može promatrati kao dio normiranja u jeziku, ali i kao dio sređivanja znanja i spoznaja u pojedinoj struci. Svakomu terminološkom sustavu postavljaju se dva osnovna zahtjeva: 1. da bude u skladu sa suvremenom razinom i najnovijim postignućima znanosti i tehnike, 2. da bude u skladu s hrvatskim standardnim jezikom“.

Zaključno, u ovome se radu prema Hudeček i Mihaljević (2012:11) prihvaća sljedeće temeljno terminološko nazivlje s pripadnim definicijama pri čemu će se kroz rad nastojati inzistirati jedino na nazivima *nazivlje* („sustav naziva koji se upotrebljavaju u određenome znanstvenom, tehničkom ili umjetničkom području“) i *naziv* („riječ ili skupina koja se upotrebljavaju u određenome znanstvenom, tehničkom ili umjetničkom području“) umjesto njihovih istoznačnica *terminologija* i *termin*.

naziv – riječ ili skupina koja se upotrebljavaju u određenome znanstvenom, tehničkom ili umjetničkom području

nazivlje – sustav naziva koji se upotrebljavaju u određenome znanstvenom, tehničkom ili umjetničkom području

nazivoslovlje – znanstvena disciplina koja se bavi proučavanjem naziva, njihova stvaranja i upotrebe

nazivoslovni – odnosni pridjev za nazivlje, nazivoslovlje i nazivoslovac

nazivoslovac – stručnjak koji se bavi nazivljem.⁴⁹

2.7. Postwüsterovski pristupi teoriji nazivoslovlja

Premda neki autori propituju uopće postojanje teorije nazivoslovlja, smještajući je u leksikografiju (Bergenholtz 1995), od devedesetih godina prošloga stoljeća učinjeni su različiti, no srodni, pokušaji teorijskih iskoraka kao reakcija na klasičnu wüsterijansku teoriju – najčešće od znanstvenika sociolingvističkoga profila – koji su varirali od umjerene kritike nekih Wüsterovih postulata do oštih otpora i radikalnih zahtjeva⁵⁰ za njihovim redefiniranjem (Bratanić i Lončar 2015; Campo 2012; L’Homme, Heid i Sager 2003). Angela Campo koja je u svojoj doktorskoj disertaciji iscrpno istražila utjecaj Eugena Wüsterera na razvoj modernoga nazivoslovlja, njegov monumentalni opus, te dala višeslojan uvid u reakcije na Wüsterera na sljedeći način je kategorizirala i periodizirala prihvatanje Wüsterovih djela u razdoblju 1930. – 2009. (Campo 2012:84):

Razdoblje 1. 1930. – 1979. Reakcije za Wüsterova života	Wüsterov rad prihvaćen, čitan i prevođen. Razvoj temelja <i>opće teorije nazivoslovlja</i> .
Razdoblje 2. 1980. – 1989. Rana posthumna recepcija	Širenje <i>opće teorije nazivoslovlja</i> . Prva izvješća o primjeni Wüsterovih ideja.
Razdoblje 3. 1990. – 1999. Razilaženja s Wüsterom	Eksplוזija negativnih kritika. Pojava novi teorijskih pristupa nazivoslovlju kao što su: socioterminologija, tekstualno nazivoslovlje, komunikacijska teorija nazivoslovlja i kulturno nazivoslovlje.
Razdoblje 4. 2000. – 2009. Nejednako priznavanje Wüsterera	Znatan porast kritičkih izdanja kao neposredan odgovor na negativne kritike Wüsterera. Akademski skupovi i izdanja koji potiču razumijevanje Wüsterovih djela.

Izvor: *The Reception of Eugen Wüster's Work and the Development of Terminology* (Campo 2012)

⁴⁹ Naziv *terminolog* u hrvatskome je standardnome jeziku prošireniji od naziva *nazivoslovac*, no mišljenja sam kako u stilskoj prihvatljivosti ne odudara ništa više od u znanostima uobičajenih *prirodoslovac*, *jezikoslovac* i sl., pogotovo imajući na umu kako u znanstvenoj literaturi *termin* sve više ustupa mjesto *nazivu*. Ipak, u radu se na tome neće strogo inzistirati.

⁵⁰ Riječima L’Homme, Heid i Sager (2003) *Some of these reactions were rather aggressive, or, to say the least, inordinately enthusiastic.*

U literaturi se najčešće prepoznaje nekoliko novih teorijskih pristupa nazivoslovlju koji se daju i dalje potkategorizirati. Premda dijele niz zajedničkih elemenata, riječ je o heterogenoj struji u nazivoslovlju – koji se i među sobom jedna na drugu kritički osvrću⁵¹ – pri čemu je svaki od pristupa uvjetovan jednom od (jezikoslovnih) disciplina na koju se naslanja (sociolingvistika, kognitivno jezikoslovlje, prevođenje, analiza diskursa itd.).⁵² Ovdje se panoramski i sažeto donosi pregled postwüsterovskih⁵³ pristupa teoriji nazivoslovlja koji su u hrvatskoj i svjetskoj terminološkoj literaturi već višestruko elaborirani (Myking 2001; L’Homme i dr. 2003; Bratanić i Lončar 2015; Husinec 2015; Bergovec 2018).

1. SOCIOLINGVISTIČKI PRISTUP NAZIVOSLOVLJU (Y. Gambier, F. Gaudin)

Temelji se na pojmovima i pristupima sociolingvistike. Nužno uzeti u obzir i društvenu dimenziju naziva jer su podložni društvenome kontekstu u kojem se upotrebljavaju. Promiče deskriptivni pristup i protivi se idealu monosemije. Pojam nije statičan već je podložan promjeni ovisno o vanjskim varijablama, odnosno situacijskome kontekstu u kojem se može pojaviti. Predmetna područja nemoguće je strogo razgraničiti jer gotovo sva ona podrazumijevaju interdisciplinarnost. Polisemija i sinonimija inherentne su jeziku te su time neizbježno imaju javljati i u jeziku struke.

2. KOMUNIKACIJSKI PRISTUP NAZIVOSLOVLJU (M.T. Cabre)

Takozvana *komunikacijska teorija nazivoslovlja* (CTT) naglašava komunikacijsku dimenziju naziva pored njegove kognitivne i jezikoslovne strane. Nazivlje čine višedimenzionalne terminološke jedinice koje „aktiviraju“ njihovi pragmatički uvjeti i prilagođavaju se određenoj

⁵¹ Usp. Faber 2012 Faber, Pamela (ur.). 2012. *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*. Berlin – Boston: De Gruyter Mouton, i Nahod (2016).

⁵² Budin (2001) opisujući višedimenzionalnost teorije nazivoslovlja navodi niz aspekata na koje se znanstvenici fokusiraju svaki primjereno svojem predmetu proučavanja, praktičnim potrebama i disciplini iz koje proistječe: „*term formation, neology, socioterminology, cognitive aspects, terminology planning, knowledge organization and terminology, terminology and knowledge engineering and knowledge management, ontologies and epistemologies, corpus linguistics and language resource management, data modeling and metadata modeling, technical communication, transcultural content management, translation technology and terminology engineering, multimedia applied semiotics*“.

⁵³ Premda se u recentnoj literaturi u odnosu na Wüsterov pristup želi upravo nazivljem (*tradicionalan-moderan*) dihotomizirati, kod nekih znanstvenika i antagonizirati, odnos *Wüsterova načela-nova načela*, ovdje se smatra kako njegov pristup nije ništa manje *moderan* i aktualan od nekih novijepredloženih. Jednako tako, „zaposjedanje“ nekoga naziva (u ovome slučaju *moderan*) ima funkciju delegitimiranja određenih „domodernih“ znanstvenih postulata i vrijednosti. Za manjkav uvid u Wüsterove spoznaje i stavove te njihovo pogrešno tumačenje – čak i od njegovih samih nastavljača – usporedi (Budin 2001; Humbley 2004; Laurén i Picht 2006; Candel 2007; Campo 2012; Trojar 2017).

vrsti komunikacije. Njihov opis mora sadržavati kognitivnu (pojam), jezikoslovnu (naziv) i komunikacijsku komponentu (situacija).⁵⁴ Uvodi model „teorije vrata“ čime upućuje na mogućnost izbora kako pristupiti opisu i objašnjenju terminoloških jedinica. Oslanja se najviše na lingvističku varijantnost i kontrastiranje „pravoga“, spontanoga jezika struke (*in vivo*) i „sterilnoga“, normiranoga (*in vitro*). Nazivi su dio prirodnoga jezika čija se značenja mijenjaju tijekom vremena. Bergovec (2018:25) podcrtava „nestabilnost veze naziva i pojma, koja se u svakome novom terminološkom projektu mora ponovno uspostaviti“. Favorizira se deskriptivni pristup.

3. SOCIOKOGNITIVNI PRISTUP NAZIVOSLOVLJU (R. Temmerman)

Nazivoslovlje počiva na „jedinici poimanja“ koja ima prototipsku strukturu (kategoriju), a ne na pojmu. Oslanja se na Fillmoreove kognitivne okvire i Lakoffove idealizirane kognitivne modele. Inzistira na definiranju pojma prema teoriji prototipa te primjenu dijakronijske i socijalne perspektive pri opisu naziva. Kategorije se definiraju skupom nužnih i dovoljnih značajka. Granice kategorija su dinamične i podliježu kontekstualnoj promjeni. Polisemija i sinonimija u nazivlju funkcionalne su naravi i zaslužuju empirijsko istraživanje. Polazište je terminološkoga opisa češće naziv negoli pojam. Normiranje nazivlja je kontraproduktivno, odnosno ne olakšava komunikaciju među stručnjacima. Ipak, ovaj pristup empirijski svoje tvrdnje dokazuje fragmentarno – na prirodnim znanostima.

4. KOGNITIVNOJEZIKOSLOVNI PRISTUP NAZIVOSLOVLJU (P. Faber)

Takozvano *nazivoslovlje okvira* koje se metodološki oslanja na Fillmoreovu kognitivnolingvističku semantiku okvira. Prvenstveno proizišlo iz prevoditeljske perspektive. Dijeli mnoga zajednička polazišta s komunikacijskom teorijom nazivoslovlja i sociokognitivnom teorijom nazivoslovlja. Napetost naziv-riječ neodrživa je te je najbolji način za proučavanje specijaliziranoga znanja analiza ponašanja terminoloških jedinica u tekstu i rekontekstualizaciji. Središnji predmeti proučavanja „nazivoslovlja okvira“ su: „organizacija pojmova, višedimenzionalnost terminoloških jedinica i izlučivanje semantičkih i sintaktičkih informacija s pomoću višejezičnih korpusa“ (Husinec 2015:69). Opis specijaliziranih domena zasniva se na prototipskim „događajima i stanjima u tim domenama koji generiraju tipizirane

⁵⁴ Sager već 1990. godine opisao tri dimenzije naziva.

obrasce ponašanja i mogu se njima opisati“. Pojmovni se odnosi dopunjuju informacijama o „kolokacijskom potencijalu i o semantičkom ponašanju“ terminoloških jedinica. Pojmovi se povezuju ne samo hijerarhijskim, nego i nehijerarhijskim pojmovnim vezama.

5. KULTUROLOŠKI PRISTUP NAZIVOSLOVLJU (Diki-Kidiri)

Nastao u okviru afričkih jezika i uglavnom se zadržao na tome kontinentu. Pokušava predefinirati jezični znak stavljajući kulturološki aspekt u središte istraživanja. Naziv je jezični znak koji je dio prirodnoga jezika i sačinjavaju ga tri sastavnice: označilac, označenik i pojam. Razvoj teorije nazivoslovlja mora uzimati u obzir kulturološke identitete i različitost. Pri tvorbi nazivlja prijevodom uzimati i dijakronijsku perspektivu u obzir.

6. TEKSTUALNI PRISTUP NAZIVOSLOVLJU (Auger i L’Homme, Bourigault i Slodzian, Condamines)

Polazište za terminološku raščlambu je stručni tekst i „stvarni“ nazivi u tekstu i kontekstu. Deskriptivna metoda koja se temelji se na korpusnoj lingvistici te raščlambi i opisu tekstualnih podataka prikupljenih na utvrđenoj skupu tekstova u elektroničkome obliku. Korpus dokazuje autentičnu uporabu naziva. Snažno oslanjanje na informacijske znanosti i računalno jezikoslovlje. Inzistiraju kako predmetno područje nije strogo ograničeno i jasno strukturirano te da pojam nije definiran svojim mjestom unutar pojmovnoga sustava.

Ovdje nije bila namjera ulaziti u iscrpno razmatranje svakoga pojedinoga pristupa, već predočiti ono što ih povezuje, njihova zajednička uporišta i kontrastivno ih usporediti s Wüsterovim, odnosno načelima njegovih suradnika i nastavljača. U prvome redu ono što recentne pristupe nazivoslovlju odvaja od klasične teorije nazivoslovlja moglo bi se, uvjetno rečeno, predočiti dvjema stožernim dihotomijama, a potom popisom kritika na račun visterijanskoga pristupa (Campo 2012; Bratanić i Lončar 2015):

KLASIČNA TEORIJA NAZIVOSLOVLJA	RECENTNI TEORIJSKI PRISTUPI
onomaziološki pristup	semaziološki pristup
preskriptivni pristup	deskriptivni pristup

Onomaziološki pristup pretpostavlja da pojam ima prednost pred nazivom, polazište je terminološkoga rada te postoji odvojeno od naziva. Pojam se određuje definicijom i u jednoznačnome je odnosu s nazivom. Recentni pristupi zalažu se za semaziološko gledište (ili kombinirano onomaziološko-semaziološko) na nazivoslovlje pri čemu se u terminološkome opisu – pogotovo u korpusnome pristupu – polazi od naziva, približujući se time leksikografskomu pristupu. Nadalje, prema klasičnoj teoriji, svrha nazivoslovlja je usustavljanje i normiranje nazivlja koje mora biti propisano (preskripcija) radi precizne stručne komunikacije. Recentniji pristupi skloniji su opisnomu pristupu nazivlju tvrdeći kako upravo propisivanje remeti tečnost stručne komunikacije, pogotovo u strukama za koje normiranje nazivlja nije presudno (Temmerman 2000). Najoštrije kritike klasične teorije nazivoslovlja došle su iz sociokognitivnoga kruga Rite Temmerman (2000) koja ih je jasno i taksativno popisala. Međutim, dosta se njih, ako ih se pomnije razradi, eksplicitno i izravno ne referiraju na Wüsteru i njegov opus (Myking 2001:56).

Myking (2001), prema svojoj „slobodnoj interpretaciji“ donosi sintezu kritika koje udaraju na teorijske postulate te praktične ciljeve i metode klasične visterijanske škole nazivoslovlja:

- objektivistička filozofska platforma (neopozitivizam)
- naivno uvjerenje kako su pojmovi jasno određeni i ograničeni, a ne prototipne strukture
- preneglašavanje pojmovnoga ustroja i hijerarhijskih odnosa
- statičan pristup konceptologiji, ignoriranje dinamičnosti pojma
- objektivno postojanje pojmova izoliranih od naziva
- pristrano naglašavanje onomaziološke metodologije
- redukcionističko gledanje na jezik
- eklektičan i interdisciplinarni teorijski temelj
- preskriptivnost i normiranje
- ideal jednoznačnosti i jednoimenosti
- preneglašavanje semiotičkoga načela arbitrarnosti (odnos naziv-pojam).

Campo sintetizira val kritika na Wüsterove postulate kao težnjom za deskriptivnijim pristupom istraživanju nazivlja koja dolazi iz srodnih disciplina kao što su sociolingvistika, kognitivna znanost, komunikacijske znanosti, korpusna lingvistika i kultura (Campo 2012:109). U istraživanju se priklanja njezinu uravnoteženu stavu kako s jedne strane neki elementi klasične Wüsterove teorije zahtijevaju doradu i fleksibilnost, no s druge strane propituje praktičnu učinkovitost novih pristupa njezina redefiniranja. Campo naglašava kako većina njih

usredotočuje svoja istraživanja i terminološke preporuke u određenu sociolingvističkom kontekstu te da su u tom smislu ograničenoga dosega (Campo 2012:179).

Štoviše, empirijskim istraživanjem Campo na korpusu od 166 istraženih članaka iz 39 znanstvenih časopisa objavljenih na engleskome, španjolskome i francuskome jeziku u razdoblju 1979. – 2009. dokazuje kako reakcije na Wüsterove ideje jesu neujednačene i nekonsenzualne, no da ipak pozitivne reakcije pretežu i to nedvosmisleno u njih 104 (Campo 2012:286). Rezultati otkrivaju još jedan kuriozitet – Wüster se u samo 24 od 166 članaka izravno citira. U svim ostalim člancima riječ je o sekundarnim citatima (Campo 2012:287). Campo konstatira kako jednostavno – najvjerojatnije zbog nedostupnosti većine njegovih radova na engleskome jeziku – znanstvenici nisu upoznati s Wüsterom kao primarnim izvorom. Myking, isto tako, naziva „promašenima“ određene kritike koje dolaze iz „sociokognitivnoga“ kruga kritičara Wüstera, upravo zbog nepotpuna iščitavanja njegova opusa (Myking 2001:60). Kao primjer navodi upravo Wüsterov *Einführung* (1979.) u kojemu on, ipak, demonstrira osjećaj za nijanse kad su sinonimi u pitanju, znatan stupanj „semaziologije“ u raščlambi naziva i njegova *innere Form* te kako razlučivanje *Ist-Norm* (deskriptivne norme) i *Soll-Norm* (preskriptivne norme) upućuje na svjesnost empirijske i sociolingvističke podloge u jezičnome planiranju.

Myking u svojem članku iz 2001. – koji nipošto nije apologija Wüsterova rada – predlaže sljedeću tipologiju kritičara visterijanskoga pristupa nazivoslovlju s obzirom na to da se razlikuju u intenzitetu i točkama pristupa:

- a) umjereni i „lojalni“ npr.: Laurén, Myking, Picht 1998.
- b) radikalni i „podrivački“: socioterminologija, sociokognitivna terminologija
- c) radikalna i „lojalna“: Bertha Toft (1998., 2001.).

Kad stavljamo u suodnos Wüsterovu *opću teoriju nazivoslovlja* i kasnije mikroteorije (Budín 2001) ili pokušaje teorija ponovimo zaključke Maje Bratanić i Maje Lončar koje su pomno razradile i predstavile terminološke pravce i prakse postvisterovskoga nazivoslovlja. Autorice u opisu nipošto ne amnestiraju Wüsterov terminološki model, štoviše otvoreno i kritički iznose njegova ograničenja. Ipak, pogotovo u kontekstu hrvatskoga nazivoslovlja i njegova normiranja, empirijom poduprte⁵⁵ konstatiraju:

⁵⁵ Misli se na rad na Struni.

...kako ne postoje zaokružene terminološke škole koje bi metodološki mogle u cijelosti zamijeniti opću teoriju terminologije⁵⁶ ili se iskristalizirati kao njezina ravnopravna alternativa... ta se rješenja [novi pristupi teoriji] razrađuju na ograničenoj građi i zasada ne nude nov koherentan i samosvojan model (Bratanić i Lončar 2015).

Bratanić i Lončar nastavljaju kako Wüsterov terminološki model „još uvijek nudi najrazrađeniji instrumentarij za terminografski rad i upravljanje terminologijom“ rezimirajući da je u projektu sustavnoga normiranja hrvatskoga nazivlja „konvencionalni model još uvijek najprimjereniji“.

U ovome se radu postvisterovski pristupi nazivoslovlju promatraju kao njegova nadgradnja koja ovisno o području struke i praktičnim potrebama može do neke mjere funkcionirati, ali ne kao integralna alternativa za nazivoslovlje općenito.

2.8. Reevaluacija Wüsterove teorije nazivoslovlja – moderan i avangardan jezikoslovac⁵⁷

Imajući na umu kako se već više od tri desetljeća pokušavaju razraditi razni pristupi cjelovitoj teoriji nazivoslovlja kao odgovor na „ograničenja“ Wüsterove opće teorije nazivoslovlja, postavlja se legitimno pitanje zbog čega niti jedan od „modernih“ pristupa ne uspijeva u cijelosti, u svim strukama i u svim praktičnim projektima zamijeniti Wüsterov pristup. Drugim riječima, koja su to njima inherentna ograničenja? Premda članak nije zamišljen kao odgovor na „moderne“ terminološke struje ovdje će se poslužiti i sintetizirati recentne uvide Mitje Trojara o Wüsterovim pogledima na nazivoslovlje (Trojar 2017). Trojar pomnim preispitivanjem i studioznim pojmovnim raščlanjivanjem primarnih izvora,⁵⁸ odnosno Wüsterovih tekstova na njemačkome jeziku o nazivoslovlju i jezikoslovlju, uspijeva dokazati kako je nizu Wüsterovih postulata fragmentarno, dekontekstualizirano ili površno pristupano, pogrešno protumačeno i shvaćeno ili preuzeto iz sekundarnih izvora. Štoviše, kad je riječ o sekundarnim izvorima, Trojar se kritički, gotovo oštro, osvrće na Helmuta Felbera i njegov *Terminology Manual* upozoravajući na niz proturječnosti i nedosljednosti te propituje Felberovo ispravno tumačenje Wüsterovih.

⁵⁶ Kao što je već obrazloženo, ovdje u radu *opća teorija nazivoslovlja* (OTN).

⁵⁷ Ovo potpoglavlje većim je svojim dijelom sinteza glavnih naglasaka rada Mitje Trojara *Wüster's View of Terminology* koji se svojim spoznajama uklapa u teorijske okosnice ovoga rada. Za integralnu raščlambu Wüsterovih gledišta vidi više u Trojar (2017).

⁵⁸ Trojar kao citiranu literaturu navodi 21 Wüsterov rad objavljen u razdoblju 1931. – 1991., dakle od njegove doktorske disertacije *Internationale Sprachnormung* (1931.) do 3. izdanja opće teorije nazivoslovlja *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie* (1991.) što daleko odskače od broja Wüsterovih radova koje citiraju njegovi kritičari, no i njegovi sljedbenici.

Kako bi dokazao kako je ono na što se danas u literaturi najčešće pozivaju Wüsterovi kritičari, ustvari Felberova interpretacija Wüster, Trojar se izravno okreće brojnim izvornim Wüsterovim materijalima i daje pronicljive reinterpretacije.⁵⁹ Dapače, iščitavanjem na primjer Wüsterova članka *Das Worten der Welt schaubildlich und terminologisch dargestellt* (1959./1960), Trojar mu pripisuje ponajprije status jezikoslovca i to iznimnoga (*remarkable*) (Trojar 2017:70). Ovdje se opisuju neke važnije reevaluacije koje bacaju novo, „pravo“ svjetlo na Wüsterova promišljanja o nazivoslovlju potkrepljujući time temeljni teorijski pristup ovoga rada:

1. PRIMAT POJMOVA – ONOMAZIOLOŠKI PRISTUP

Stožerni Wüsterov postulat kako „svaki terminološki rad polazi od pojmova, a cilj mu je strogo razgraničenje među pojmovima“⁶⁰ ne govori toliko o strukturi *pojmov* koliko o Wüsterovu stavu prema *nazivoslovlju*. Njegova rečenica ne konstatira kakvi pojmovi *jesu*, nego kakvi bi *trebali biti*, odnosno kako im nazivoslovlje treba pristupati. U procesu preobrazbe *Ist-Norm* (pojam prije normiranja) u *Soll-Norm* (pojam nakon normiranja) terminolog je taj koji strogo razgraničava pojmove. Pojmovi sami po sebi nisu (nužno) razgraničeni. Dobro ustrojeni pojmovni sustav proizvod je rada terminologa. Radi preciziranja Wüsterova stava ovdje Trojar donosi izvorni Wüsterov tekst iz 1931.:

Značenje nekog izraza u jeziku struke trebalo bi, ako je ikako moguće, biti oštro i smisljeno ograđeno. Pojam se smatra oštrim kada je čvrsto ograđen od srodnih pojmova (Wüster 1931:114 prema Trojar 2017:66).⁶¹

Treba naglasiti kako je u predračunalno doba Wüster, isto tako, u onomaziološkomu pristupu vidio alat za kontroliranje obilja informacija koje semaziološki pristup nužno donosi, odnosno kad je naziv polazište terminološkoga rada i opisa (obuhvaćanje čitave porodice koje riječi i njezinih realizacija, konjugacije, deklinacije, razne varijante u ko(n)tekstima, raznovrsne realizacije u tekstovima, informacije o etimologiji itd.). Za

⁵⁹ Trojar dokazuje kako je *bečka škola nazivoslovlja* mnogo heterogenija škola no što se u literaturi smatra, upravo na iščitavanju i kontrastiranju izvornih Wüsterovih zapisa i Felberovih interpretacija.

⁶⁰ Izvornik: *Jede Terminologiearbeit geht von den Begriffen aus. Sie zielt auf scharfe Abgrenzung zwischen den Begriffen.* Wüster (1991:1)

⁶¹ Izvornik: *Die Bedeutung eines Ausdrucks der Zwecksprache soll möglichst scharf und zweckmäßig umgrenzt sein. Ein Begriff ist scharf, wenn seine Grenzen gegen verwandte Begriffe unzweifelhaft feststehen.*

terminološki je rad pogodnije i daleko učinkovitije upravljati „reduciranim“ elementima (pojmovima) i pridodanim im nazivima, nego prvo leksičkim kategorijama.

2. PROPISIVANJE (PRESKRIPCIJA)

Od iznimne je važnosti razumjeti kako je *struktura pojmova* ono što OTN propisuje (preskribira), odnosno utvrđuje u odnosu na druge pojmove, a potom se okreće nazivima. Pojmovi sami po sebi, pogotovo oni iz općega jezika, mogu biti krajnje nestrukturirani.

3. SEMIOTIKA POJMOVA

Wüster je itekako promišljao i o semiotici pojmova, *značenjima* pojma *pojam*. Itekako je dobro znao da su se tadašnji filolozi zanimali više za deklinacije i konjugacije nego za značenje (semantiku). Postulat *Ausgehen von den Begriffen* može se razumjeti više kao (leksička) semantika suprotstavljena filologiji (etimologiji), drugim riječima, proučavanju oblikâ riječi. Dovoljno je pročitati Wüsterov tekst iz 1953. godine i vidjeti koliku važnost pridaje *značenju* u nazivoslovlju.

Značenje jest ono o čemu sve u jeziku struke isključivo ovisi... „Problem značenja“ dakle jest **središnji problem** jezika struke (Wüster [1953] 2001:12 prema Trojar 2017:61).⁶²

Trojar (2017:72) razrađuje niz Wüsterovih pristupa *pojmu* koji se ovdje integralno preuzimaju prema izvornomu tekstu:

1. logical perspective: concept as standing in opposition to proposition
2. psychological perspective: concept as an element of thinking
3. structural perspective: (specialized) concept that is generally defined as standing in opposition to generally non-defined (general-language) meaning
4. domain perspective: concept, which is specialized and belongs to special language, as standing in opposition to non-specialized general-language concept (= meaning of words)
5. lexicological perspective: concept as synonymous with denotative meaning and standing in opposition to connotative meaning

⁶² Izvornik: *Die Bedeutung ist es, auf die es in der Fachsprache fast allein ankommt... Das „Problem of Meaning“ ist daher das Zentralproblem der Fachsprachen.*

6. semiotic perspective: concept as considered onomasiologically that stands in opposition to meaning as considered semasiologically

7. langue/non-langue perspective: concept as anything that pertains to langue as opposed to what pertains to extralinguistic reality.

Wüsterova gledišta na pojam *pojam* (Trojar 2017:72)

Wüsterov i terminološki rad inženjera s početka 20. stoljeća može se promatrati i kao *strukturalistička semantika* i prije no što je sâm naziv postojao.⁶³

4. DEFINICIJE

Wüster je bio svjestan kako nisu svi pojmovi u *Ist-Norm* definirani te kako neki niti ne mogu biti definirani. Zadaća je nazivoslovlja da se oni definiraju (u rječnicima ili normama). Ovdje leži još jedan razlog favoriziranja onomaziološkoga (pojmovnoga) pristupa – pojmove je jednostavnije definirati i međusobno razgraničiti za razliku od abecedno strukturiranih naziva. Wüsteru je bilo apsolutno neshvatljivo abecedno nizanje naziva umjesto pojmovnoga okrupljavanja. Stoga je svoj višejezičnik *The Machine Tool* pojmovno ustrojio, no iz praktičnih razloga pretrage ponudio i abecedirani indeks naziva.

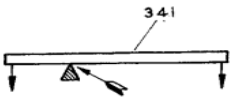
⁶³ Još jedna potvrda kako se, u pravilu, neka izvanjezična stvarnost opojmljuje, a potom joj se pridodaje naziv.

[8.10] Vocabulary *Vocabulaire*

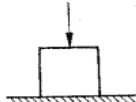
UDC 531.2].4 **STATICS AND DYNAMICS**
CDU 531.2].4 **STATIQUE ET DYNAMIQUE**

34 UDC 531.211
mechanical force IEC; **force** BS, ISO; **power**²: Any physical cause capable of modifying the condition of movement or of rest of a body, or of deforming it IEC.
force mécanique IEC, NF; **force** IEC, ISO, NF: Toute cause physique capable de modifier les conditions de mouvement ou de repos d'un corps, ou d'y produire une déformation IEC, NF.

35 UDC 531.211
fulcrum; pivot (point): The point of support of a lever (341).
point d'appui (d'un levier); **centre de résistance; centre de rotation** (d'un levier); **point de levier**: Point supportant un levier (341).

36 UDC 531.223
compressive force; pushing force; pressure³; total pressure BS: Any force (34) tending to compress a body.
force de (com)pression; pression³: Force (34) qui tend à comprimer un corps.

37 UDC 531.223
pressure² ISO (external); **intensity of pressure** BS: The force (34) per unit area exerted upon the surface of a body.
pression spécifique; pression² ISO, NF (extérieure): Rapport de la force (34) exercée sur une partie de la surface d'un corps à la superficie de celle-ci.

38 UDC 531.223
thrust; thrust load ISO: Any compressive force (36) acting on a body in the direction of its axis.
poussée axiale [longitudinale]; **charge axiale** ISO; < **force axiale** [longitudinale]: Force de pression (36) agissant sur un corps dans la direction de son axe.
Vide not. fig. 227

[10.30] Index of English Terms

forming² /forming², or cutting with stock removal/
— cross forming 1170
forming² /forming², moulding or assembling/² 1384
— metal forming² < 1384
forming without stock removal 1384
forming² /cutting without stock removal, or plastic deformation/² 1385
— metal forming² BS < 1385
— metal forming machine tool < 1388
forming attachment 1163
forward
forward movement 1117
forward stroke 1117
four-arm spider 1088
four bar linkage 322
four-jaw chuck 989
four jaw independent chuck /with holes and slots/ 993
four jaw independent lathe chuck /with holes and slots/ 993
four jaw plate 993
four pin driven collar nut — circular four pin driven collar nut 707
frame
— box frame 862
— box-section frame 862
— C-shaped frame 866
— gap frame 866
— horizontal frame 860
— lattice frame 865
— machine frame BS 844
— portal-type frame 868
— ribbed frame 864
— stirrup frame 868
— tumbler gear frame 482
frame /machine frame/ 844
frame of triangular bridge-type construction 865
free
— load-free speed 839
frequency
— operating frequency /of a mechanism/ 1055
— rotational frequency IEC, ISO 28
frequency of operations 1055
friction
— cone friction brake 1200
— rolling friction 92
friction—cont.
— sliding friction 91
frictional contact drive 214
friction clutch BS 312
— multi-plate friction clutch 314
friction coupling 312
friction drive 557
friction gear(ing) 557
friction wheel drive 557
fro
— to-and-fro movement 25
fulcrum 35
fulcrum slide 545
full
fully adjustable speed drive 366
full load IEC /of an electrical machine/ 830
fully motorized drive 1322
G
GACO oil seal /GB/ < 1297
gage ASA 64
— depth gage 60
— limit gage ASA 72
— reference gage ASA 196
— plug gage 68
— thread(ed) plug gage ASA 70
— thread ring gage ASA 71
— working gage ASA 195
gage block 47
gap
— air gap gage 49
— (depth of) gap 818
gap frame 866
gap gauge BS 67
Garlock oil seal /USA/ < 1297
garter spring 1035
gash 403
gasket
gasket ASA (for joints) 1288
gasket material 1286
gas thread 629
gate
— valve gate 127
gate BS /valve gate/ 137
gate valve BS 138
gauge
— acceptance gauge ISA 197
— air gap gauge 49
— plain bar type gauge BS 69
— block gauge BS 47
— cal(1)iper gauge¹ /with hinge, i.e. caliper/
— internal caliper gauge 59
— caliper gauge /outside/ 58

Slika 3. Odlomci iz Wüsterova rječnika *The Machine Tool* (1968.)

[Prikaz pojmovne koncepcije rječnika prema univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji (UDC) i abecediranoga indeksa pojmova na engleskome jeziku]

5. SINONIMIJA, POLISEMIJA, HOMONIMIJA

Nesporno je da se Wüster zalagao za matematički ideal jedan pojam-jedan naziv i *vice versa*. No, nesporno je isto tako kako je bio svjestan neizbježnosti sinonimije, polisemije i homonimije u nazivlju te kako ih je nemoguće iz njega eliminirati.

I u terminologiji mora zahtjev za potpunom jednoznačnošću ostati **naivan i nerealističan**. To proizlazi iz same činjenice da je broj pojmova u nekoj struci približno **tisuću puta** veći od broja osnova riječi (Wüster 1991:87).⁶⁴

Još jednom pokazuje se kako Wüsterova vizija nazivoslovlja jest bila preskriptivna, no itekako realistična. Wüster je postavio ideale kojima treba težiti, no ukazivao je i na

⁶⁴ Izvornik: *Auch in der Terminologie muß das Verlangen nach vollständiger Eineindeutigkeit ein frommer Wunsch bleiben. Das folgt allein schon aus der Tatsache, daß die Zahl der Begriffe eines Fachgebietes schätzungsweise tausendmal so groß ist wie die Zahl der Wortstämme.*

neizbježna ograničenja tih ideala. U svojem *Einführung* Wüster ovu problematiku ilustrira na pojmu *eter* (njem. *Äther*) koji razgraničava i prikazuje na sljedeći način:

Äther^I = reine Himmelsluft

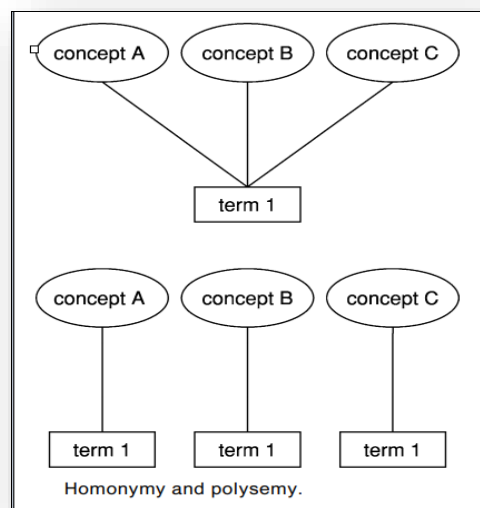
Äther^{II} = Feinstoff, der den Raum füllt

Äther^{III} } Anhydrid eines Alkohols

Äther^{III} } Äthyläther

Wüster konstatira kako se prva dva pojma ne mogu pobrkati jedan s drugim niti sa dvama značenjima u kemiji. Ipak, druga dva kemijska značenja – prvi u širem smislu kao *anhidrid alkohola*, drugi u užemu smislu kao *dietilni eter*, mogu se pobrkati. Ovdje Wüster preporuča da ih se (pretpostavlja se po uzoru na prezentiranje višeznačnosti u rječnicima) razlučuje nadskriptiranim rimskim obrojčavanjem *eter^I* i *eter^{II}* te zaključuje – *Das Wort Äther ist somit viersinnig, aber nur zweideutig.*⁶⁵

Za složiti se sa Schmitzom kako je razlikovanje polisemije i homonimije daleko važnije za leksikografiju negoli je to za terminografiju jer u konačnici oba fenomena „rezultiraju istim pragmatičnim ponašanjem riječi“ – isti jezični izraz predstavlja više od jednoga pojma (Schmitz 2006:582). Također, Wüster u svojem *Einführung* konstatira kako se „i homonimija može opisati kao oblik višesmislenosti“ (Wüster 1991).

Slika 4. Shematski prikaz polisemije/homonimije u nazivoslovlju [Izvor: Keith Brown (ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd ed. 2005]

⁶⁵ Usporediti ovdje podrubnicu 33. o Wüsterovu uvođenju pojmova *Einsinnigkeit* (jednosmislenost) i *Eindeutigkeit* (jednoznačnost) u teoriji nazivoslovlja.

Što se sinonimije tiče Candel (2007) istražujući nazivlje Wüsterove teorije, konkretnije metajezik kojim se služio u njezinu pojašnjavanju, opovrgava tvrdnje kritičara kako je Wüster zabranjivao sinonimiju. Na primjerima iz njegova *Einführung* dokazuje kako Wüster ne proganja sinonime već ih rabi kao dio strategije u definiranju vlastite teorije:

Jasno je, međutim, da ne samo da Wüster **nije zabranio** sinonimiju u svojim teorijskim praksama, nego ju je rabio kako bi **istaknuo** neke važne točke svoje teorije... U svojemu je djelu *Einführung*, kako smo upravo pokazali, Wüster sâm **ostavio vrata otvorenima za više terminoloških usmjerenja**, i to zasigurno za više njih no što mu se priznaje u okviru *bečke škole nazivoslovlja* koja ga je nadživjela (Candel 2007:79–80).⁶⁶

6. SINKRONIJSKI PRISTUP

Ovdje je ponovno riječ o nužnosti kontekstualiziranja Wüsterove ideje i detaljne egzegeze njegova opusa. Sinkronijsku perspektivu Wüster postulira u odnosu na semantiku, odnosno na nepotrebno opterećivanje značenja pojma njegovom evolucijom i etimologijom. Ovdje Trojar donosi:

Već sama definicija važna je za jezik struke. Etimologiju se s tog gledišta može procjenjivati kao **stručni ukras**, u najboljem slučaju kao **pomoćno sredstvo za lakše pamćenje**. Osobu zainteresiranu za značenje ne može se dovoljno puta upozoriti na to da u etimologiji izraza ne gleda neku vrstu definicije. Tada **etimologija navodi na pogrešan put i ometa**. Ako svaka natuknica bude nadopunjena kratkom poviješću značenja, definicija dobiva korisnu potporu te čak i **etimologija može bez problema biti ugrađena u takvu napomenu** (Wüster [1953] 2001:15 prema Trojar 2017:62).⁶⁷

⁶⁶ Izvornik: *Il est clair cependant que, loin de bannir la synonymie de ses pratiques théoriques, Wüster l'utilise pour mettre en valeur des points importants de sa théorie... Dans la Einführung, comme on vient de le montrer, Wüster lui-même laisse la porte ouverte à plusieurs orientations terminologiques: plus, sans doute, que ce que l'on reconnaît parfois à l'école viennoise de terminologie qui lui survit.* Zahvale Marti Petrak, mag. philol. s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu na prijevodima s francuskoga jezika u ovome radu.

⁶⁷ Izvornik: *Allein die Definition ist für die Fachsprache wichtig. Die Etymologie kann von diesem Standpunkt aus nur als gelehrtes Ornament, allenfalls als Merkhilfe gewertet werden. Der an der Bedeutung Interessierte kann nicht oft genug gewarnt werden, in der Etymologie eines Ausdrucks eine Art Definition zu sehen. Denn dann ist die Etymologie irreführend und störend. Wird dagegen jede Wortstelle durch eine kurze Geschichte der Bedeutung der betreffenden Benennung ergänzt, dann ist das eine nützliche Unterstützung der Definition, und auch die Etymologie kann ohne Nachteil in eine solche Anmerkung eingebaut werden.*

7. KO(N)TEKST

Trojar podertava kako je, suprotno uobičajenomu mišljenju, Wüster pridavao važnost kontekstu (koteckstu) i terminološkoj varijaciji što ilustrira sljedećim njegovim citatom:

Složenica stvara jednoznačnost na isti način na koji zavisni dio sintagme samu tu sintagmu čini jednoznačnom. Ako je na primjer riječ o punjenju vozila gorivom (*Auftanken eines Wagens*) ili o brzini vozila (*Schnelligkeit eines Wagens*), time je pojam vozilo jednako ograničen kao da je izričito upotrjebljena složenica motorno vozilo (*Kraftwagen*) (Wüster 1991:90).⁶⁸

Zaključno, za složiti se s temeljnim Trojarevim zaključcima – Wüsterovo djelo nije u cijelosti ispravno shvaćeno i nije ispravno vrednovano. Štoviše, njegovo poimanje nazivoslovlja u mnogim je elementima realističnije i „modernije“, no što mu se to danas priznaje. Kolika je Wüsterova (jezikoslovna) avangardnost pokazuje i njegovo poimanje jezičnoga znaka,⁶⁹ važnosti *značenja* pojma, ko(n)teksta, razradba pristupa polisemiji (homonimiji) i sinonimiji, ograničenosti definiranja, stupnja razlike općega i jezika struke itd. Za sagledavanje Wüsterova rada prečesto je za kasnije terminologe poslužio priručnik Helmuta Felbera na engleskome jeziku *Terminology Manual* (1984.) u kojemu je za neke od stožernih ideja upitno je li ih Felber ispravno shvatio i protumačio i koje su se kasnije kao takve samo perpetuirale.⁷⁰ Do sličnih uvida dolazi i još autora kad je u pitanju iscrpno, a osobito *verbatim* pozivanje na Wüsterov opus (Budin 2001; Candel 2004; Humbley 2004; Laurén i Picht 2006; Campo 2012).

Na kraju, kako ipak nije riječ o Trojarevoj isključivoj apologiji Wüsteru, on smatra da njegovoj teoriji ne treba atribuirati status *znanstvene* teorije nazivoslovlja jer „svaki postupak koji propisuje kakav bi objekt njegova opisa trebao biti ili kako bi se trebao ponašati je *ipso facto* neznanstveni postupak“ (Trojar 2017:81). Ostavimo otvoreno pitanje statusa (ne)znanstvenosti Wüsterove teorije. Ipak, dalje u istraživanju dokazuje se kako ishodi

⁶⁸ Izvornik: *Der Sprechzusammenhang bewirkt Eindeutigkeit auf dieselbe Art, wie das Unterglied einer Verbindung von Wortelelementen die Verbindung eindeutig macht. Wenn z. B. vom Auftanken oder von der Schnelligkeit eines Wagens die Rede ist, so wird dadurch der Begriff Wagen genau so eingeschränkt, wie wenn ausdrücklich die Zusammensetzung Kraftwagen verwendet wird.*

⁶⁹ Misli se na Wüsterov kompleksan četverostrani model jezičnoga znaka. Više u Wüster ([1959/60] 2003).

⁷⁰ Trojar (2017:80) ovo ilustrira Felberovim prevođenjem njemačkoga *Wortmodell* kao engleski *term model* upozoravajući kako je moguće da je ovo iskrivljavanje dijelom pridonijelo dojmu kod nekih terminologa kako su nazivi radikalno drugačije prirode od riječi, što Wüster nikad nije izrekao.

istraživanja pretpostavljaju znanstvenost metodološkoga instrumentarija⁷¹ na temelju kojih se dolazi do rezultata te da nije nužno do te mjere mistificirati Wüsterovu teoriju.⁷²

2.9. Zaključni osvrt

Namjera je bila ovim poglavljem razložiti temeljna teorijska uporišta na koja se naslanja istraživanje ovoga rada. U prvome redu predočena je polariziranost današnjih pristupa teoriji nazivoslovlja. S jedne strane imamo „klasičnu“, više desetljeća etabliranu i praktičnim rezultatima potvrđenu teoriju utemeljitelja nazivoslovlja kako je danas poznajemo, Eugena Wüsterera, odnosno *bečke škole nazivoslovlja*, te s druge strane raznovrsne, no srodne pokušaje alternativâ visterijanskoj školi proizišle, uglavnom, iz sociokognitivističkoga pristupa jezikoslovlju i nazivoslovlju. Nastojalo se pokazati kako su Wüsterove vizije nadilazile isključivo nazivoslovlje te kako je bila riječ (i) o vrsnome jezikoslovcu koji je duboko promišljao razne grane jezikoslovlja (opće jezikoslovlje, primijenjeno jezikoslovlje, semantiku, etimologiju...), naravno u kontekstu tadašnje strukturalističke misli. Vidjeli smo kako je Wüster itekako bio svjestan prožetosti jezikoslovlja i nazivoslovlja te je često zamjerao tadašnjim jezikoslovcima (filolozima) manjak zanimanja za nazivoslovlje.

Skrenuta je pozornost na jednu moguću spornu točku zbog koje je možda nepotrebno došlo do raznih kasnijih reakcija na Wüsterov nauk nakon njegove smrti – mnogi su se autori, najvjerojatnije zbog nedostupnosti prijevoda njegova golema opusa na ostalim jezicima osim na njemačkome, služili sekundarnim, pa čak i tercijarnim izvorima. Neupoznatost s Wüsterom kao primarnim izvorom prema nekim je autorima dovelo do perpetuiranja istih, pogrešno protumačenih ili shvaćenih Wüsterovih teza. U istraživanju se složilo s određenim autorima i njihovim istraživanjima kako se Wüsterovu opusu često pristupalo paušalno, fragmentarno, dekontekstualizirano i suviše redukcioniistički, štoviše ne samo iz krugova njegovih kritičara već i nekih njegovih nastavljača. Jednako tako, upozoreno je kako su, unatoč uobičajenom mišljenju, reakcije na Wüsterera kroz desetljeća nakon njegove smrti bile pretežito pozitivne. Kroz iščitavanje teorijskih zasada koje bi poduprle ovo istraživanje razvidna su bila i određena ograničenja Wüsterove teorije, no i ovdje se pokazalo da mu se pogrešno pripisivala sveprisutna dogmatičnost u nekim elementima (semantika, sinonimija, ko(n)tekst, preskripcija...). Apostrofirano je kako i sâmi kritičari *bečke škole nazivoslovlja* priznaju ograničenosti vlastitih

⁷¹ Odnosno primjenom metode koja se u toj grani smatra znanstvenom.

⁷² Za pitanje o nazivoslovlju i njegovim (znanstvenim) teorijskim uporištima usporediti više u Budin (2001).

pristupa (ne precizirajući koje) te posljedično reafirmiraju Wüsteru kao zasad jedinu cjelovitu (premda ne bez nedostataka) teorijsko-praktičnu platformu na kojoj se može graditi i razvijati nazivoslovlje i nazivlje, osobito ono višejezično.

Kad je u pitanju hrvatsko vojno nazivlje, upravo se „klasični“ visterijanski pristup dokazuje kao najprikladnijim za njegovo usustavljivanje i normiranje te praktične i uporabljive rezultate, posebno unutar današnjega višejezičnog konteksta koji ga determinira. Uostalom, sve kapitalne institucijske i međunarodno priznate terminološke baze, a među njima i terminološka baza NATO-a, koncipirane su i ustrojene prema načelima nauka Eugena Wüsteru.

3. METODOLOŠKI I KORPUSNI ASPEKTI

*Mogli bismo reći kako je nazivoslovlje „primijenjena filozofija“.
Tjera vas da promišljate o naravi pojma,
odnosno da promišljate o biti nečega.⁷³
Folkert Zijlstra, čelnik NATOTerma*

3.1. Uvodni osvrt

Ovim se poglavljem razrađuje metodološki okvir istraživanja te opisuje prikupljena građa i korpus na kojemu se nazivlje analiziralo. Podrobno se izlažu dosezi i nastojanja u prikupljanju građe te na koji je način izlučen korpus iz građe. Također, opisuje se podjela korpusa i uklapanje takve podjele u koncepciju istraživanja. Potom se obrazlaže metodološki instrumentarij i postupci primijenjeni pri raščlambi nazivlja. Zaključno se pojašnjavaju razlozi odabira glavnih metodoloških pristupa.

3.2. Korpus istraživanja

Hipoteze ove disertacije provjeravane su na pripremljenome korpusu i nacionalnim korpusima. Pripremljeni korpus čine dva potkorpusa. Prvi, koji je poslužio za raščlambu nazivlja iz dijakronijske perspektive (od 1578. do 1990.), te drugi za suvremeno nazivlje od 1990. godine do danas. Oba potkorpusa čine opći i stručni rječnici te vojnostručna literatura i zakonodavstvo, s time da sinkronijski potkorpus podrazumijeva i znanstveni časopis Hrvatskoga vojnog učilišta *Strategos* te vojnostručni časopis *Hrvatski vojnik*, koji objavljuje Ministarstvo obrane Republike Hrvatske. Rječnička i stručna građa koja je poslužila za izradbu korpusa može se podijeliti na sljedeći način:⁷⁴

1. DIJAKRONIJSKI POTKORPUS (1578. – 1990.)

A. RJEČNIČKA GRAĐA

Tablica 1. Rječnička građa dijakronijskoga potkorpusa

NASLOV	AUTOR	GODINA
<i>Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum</i>	Faust Vrančić	1595.
<i>Hrvatsko-talijanski rječnik (Slovoslovje dalmatinsko-talijansko)</i>	Bartol Kašić	1599.
<i>Blago jezika slovinskoga</i>	Jakov Mikalja	1649./1651.
<i>Dictionar ili réchi szlovenszke</i>	Juraj Habdelić	1670.

⁷³ Izvornik: *You could say that terminology is ‘applied philosophy’. It forces you to think about the nature of the concept, that is to think about the essence of something.*

⁷⁴ Iscrpan popis građe upotrebljene za izgradnju korpusa nalazi se u 7.2. *Izvori.*

NASLOV	AUTOR	GODINA
<i>Vocabolario italiano, illirico e latino</i> (padovanski rukopis)	Ivan Tanzlingher Zanotti	1699.
<i>Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo</i> (londonski rukopis)	Ivan Tanzlingher Zanotti	1699.
<i>Lexicon Latino-Illyricum</i>	Pavao Ritter Vitezović	c. 1700.
<i>Dizionario italiano, latino, illirico</i>	Ardelio Della Bella	1728.
<i>Gazophylacium</i>	Ivan Belostenec	1740.
<i>Lexicon latinum</i>	Sušnik-Jambrešić	1742.
<i>Němačko-ilirski slovar</i>	Mažuranić-Užarević	1842.
<i>Juridisch-politische Terminologie</i>	Beč, ***	1853.
<i>Němačko-hrvatski rječnik</i>	Bogoslav Šulek	1860.
<i>Kroatische Militär=Sprache</i>	Alois Vuković	1887.
<i>Deutsch-Kroatisches Militär-Wörterbuch</i>	Isak Ljuština	1893.
<i>Vojnički rječnik. Magjarsko-hrvatski dio i Hrvatsko-magjarski dio</i>	Mavro Špicer i sur.	1900./1903.
<i>Rječnik vojničkoga nazivlja 'prije-sada'</i>	Zagreb, ***	1942./1943.
<i>Vodič hrvatsko-njemačkoga jezika za vojnika</i>	Zagreb, ***	1943.
<i>Englesko-srpskohrvatsko vojni rečnik</i>	Popović-Četniković	1973.
<i>Vojni leksikon</i>	Beograd, ***	1981.

B. SPECIJALIZIRANA GRAĐA

Tablica 2. Specijalizirana građa dijakronijskoga potkorpusa

NASLOV	AUTOR	GODINA
<i>Kriegsartikel</i> (vojni pravilnici) nadvojvode Karla II. Štajerskoga	***	1578.
<i>Kajkavski vojni „obučevnik“</i>	***	18. st.
<i>Skola soldata</i>	Ljubljana, ***	1810.
<i>Regulament zaderxavajuchi mushtranje i manovre pishakah</i>	Karlovac, ***	1811.
<i>Zakonski članci o oružanoj sili (XL.), o domobranstvu (XLI.) i o pučkom ustanku (XLII.)</i>	***	1868.
17 službenih domobranskih priručnika	Zagreb, Budimpešta, Pula	1868. – 1916.
<i>Vjesnik vojnih naredaba i osobnih poslova za cjelokupnu oružanu snagu Države Hrvatske. Naredbe / Osobni poslovi</i>	Zagreb, ***	1941. – 1942.

2. SINKRONIJSKI POTKORPUS (1990. – DANAS)

A. RJEČNIČKA GRAĐA

Tablica 3. Rječnička građa sinkronijskoga potkorpusa

NASLOV	AUTOR	GODINA
<i>Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika (vojno nazivlje)</i>	Šamija, Lukačić	1991.
<i>Razlikovni popis vojnih nazivaka</i>	Glavni stožer HV	1993.
<i>Englesko-hrvatski / Hrvatsko-engleski vojni rječnik</i>	OSRH	2008.
<i>Englesko-hrvatski zrakoplovni rječnik</i>	Leonard Eleršek	2008.
<i>English-Croatian Dictionary of Military Terms / Hrvatsko-engleski rječnik vojnih izraza</i>	Đemal Kadrić	2014.
<i>Pojmovnik hrvatskoga vojnog nazivlja</i>	Marica Šarić	2018.
<i>Leksikon vojno-obrambenoga i sigurnosno-obavještajnoga nazivlja</i>	HVU/LZMK	u pripremi

B. SPECIJALIZIRANA GRAĐA

Tablica 4. Specijalizirana građa sinkronijskoga potkorpusa

NASLOV	AUTOR	GODINA
<i>Hrvatsko vojno nazivlje (dossier)</i>	<i>Hrvatski vojnik</i>	1992.
33 službene vojnostručne publikacije objavljivane u okviru vojnoizdavačke djelatnosti ⁷⁵	MORH/GSOSRH	1992. – 2020.
hrvatsko zakonodavstvo vezano uz obranu i sigurnost	***	***
vojnostručni časopis <i>Hrvatski vojnik</i>	MORH	1991. –2020.
znanstveni časopis <i>Strategos</i>	HVU	2017. –2020.

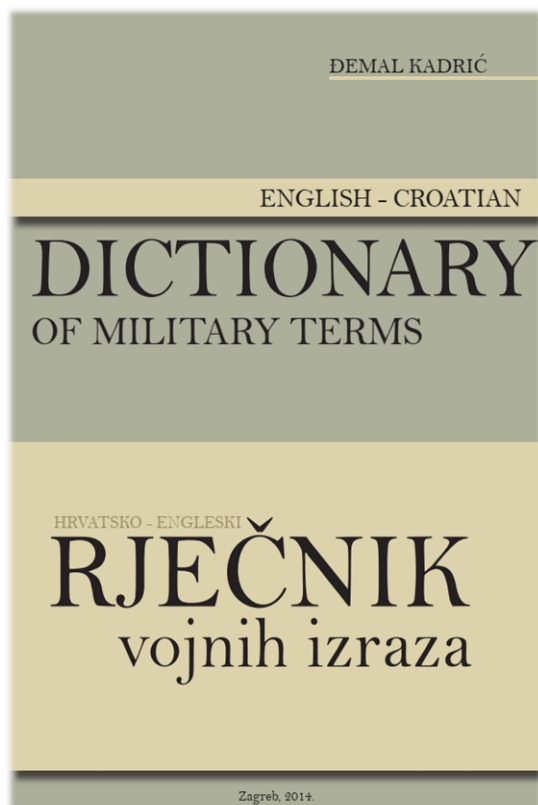
Brojčanim prikazom sveukupnu građu za korpus možemo razvrstati na sljedeći način:

Rječnici	25
Vojnostručne publikacije	50
Zakonodavstvo	14
Časopisi	2

Budući da je nazivlju svojstvena nekonotativnost te znanstveni i neutralni funkcionalni stil, u istraživanju sam se za građu odlučio rabiti neliterarne (neknjiževnoumjetničke) pisane izvore, ponajprije leksikografskoga i stručnoga karaktera kao što su opći rječnici, terminološki rječnici te vojnostručni priručnici, udžbenici, skripta i časopisi. Osim toga, zbog koncepcije i opsežnosti, opći rječnici kroz povijest evidentiraju daleko veći broj naziva koje vežemo uz ratovanje i vojništvo od književnoumjetničkih ostvarenja. Također, za izlučivanje su nazivlja

⁷⁵ Sve službene vojne publikacije upotrijebljene za ovo istraživanje nisu klasificirane nijednim stupnjem tajnosti.

poslužili i brojni zakonodavni tekstovi. Sveukupno gledajući, takva vrsta građe nametala se kao najprimjerenija za uvid, crpenje i stvaranje znanstvenoga nazivlja kao što je to hrvatsko vojno nazivlje.

Slika 5. *English-Croatian Dictionary of Military Terms / Hrvatsko-engleski rječnik vojnih izraza* (2014.), Demal Kadrić, © HVU, naslovnica

Slika 6. *Pojmovnik hrvatskoga vojnog nazivlja* (2018.), Marica Šarić, © Naklada Jurčić, naslovnica

3.2.1. Dijakronijski potkorpus

Za dijakronijski potkorpus za početnu je točku uzeta 1578. godina kad su, prema dosadašnjim spoznajama, najranije u povijesti dokumentirani hrvatski vojni nazivi u neliterarnome tekstu.⁷⁶ Što se općih rječnika tiče, nastojao se obuhvatiti vremenski i narječno što širi i reprezentativniji raspon: od prvoga hrvatskog rječnika Fausta Vrančića te svih tiskanih dopreporodnih rječnika Jakova Mikalje, Jurja Habelića, Ivana Belostenca, Sušnik-Jambrešića i Ardelia Della Belle preko rukopisnih rječnika Bartola Kašića, Pavla Rittera Vitezovića i Ivana Tanzlinghera do preporodnih rječnika Mažuranić-Užarevića i Bogoslava Šuleka. Istraživanjem je pribavljen, uvršten u građu i raščlanjen Tanzlingherov rukopisni vojni aneksni rječnik *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo*, koji se od 1836. godine čuva u

⁷⁶ Bez daljnega, hrvatska književnost (npr. u Marka Marulića, Petra Zoranića i Barne Karnarutića) i prije 1578. godine donosi obilje riječi koje možemo smatrati i vojnim nazivima.

Knjižnici Britanskoga muzeja (*British Museum Library*) u Londonu i donosi oko 380 hrvatskih vojnih naziva, kolokacija i fraza, a nalazi se priložen opsežnomu Tanzlingherovu rječniku tzv. londonskomu rukopisu, jednomu od četiriju poznatih.⁷⁷ Premda neveliko opsegom, samo šest stranica, u ovome leksikografskome djelcu ogleđa se posebnost vojnoga nazivlja unutar hrvatskoga jezika na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće. Potreba Tanzlinghera da ga zasebno izluči te izrijekom navede i u punome naslovu u jednome od rukopisa rječnika,⁷⁸ uvjerljivo svjedoči o važnosti stvaranja hrvatskoga vojnog nazivlja. Ako ne prvim, može ga se nazvati pretečom hrvatskoga vojnog rječnika.

Znakovito je da u višestoljetnome neprekinutom slijedu hrvatske rječničke baštine vojno nazivlje svakim novim rječnikom biva sve zastupljenije i razrađenije. Naravno, ta tendencija kulminira u preporodnim rječnicima. Tehnološki i industrijski napredak u 19. stoljeću izrazito se manifestiraju i u vojnoj organizaciji i naoružanju te mnogi novonastali nazivi postaju dijelom općega jezika, što je vidljivo u onodobnim općim rječnicima Mažuranić-Užarevića i Bogoslava Šuleka. Od terminoloških rječnika obuhvaćena je građa prvih domobranskih i vojnih rječnika Aloisa Vukovića, Isaka Ljuštine i Mavra Špicera i sur., pravno-političkoga rječnika *Juridisch-politische Terminologie* te vojnorječničkih ostvarenja objavljenih u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Neki od rječnika, poput *Kroatische Militär-Sprache* Aloisa Vukovića von Vedropoljskoga, *Deutsch-Kroatisches Militär-Wörterbuch* Isaka Ljuštine i Tanzlingherova aneksnoga vojnog rječnika, ovim se radom – po svoj prilici – prvi put u literaturi istražuju. Navedeni su rječnici preuzimani u cijelosti u korpus. U mjeri relevantnoj za supostavljanje hrvatskoga i srpskoga nazivlja rabili su se i „hrvatsko-srpski“ vojni rječnici.⁷⁹

Specijalizirani je korpus podrazumijevao niz službenih vojnih priručnika, od doba Napoleonovih Ilirskih pokrajina, kraljevskoga hrvatskog domobranstva do oružane sile Nezavisne Države Hrvatske. Većinu građe čine domobranski priručnici koje je s mađarskoga prevodio Bogoslav Šulek. Međutim, istraživanjem je evidentirano i niz autora (redom domobranskih časnika) koji su također prevodili i objavili priručnike. Ovdje valja posebno istaknuti danas posvemašnjega anonimca u jezikoslovnoj, povjesničarskoj te općenito stručnoj javnosti i literaturi, Stjepana Šašića-Kirinskoga (1822. – 1895.) koji je prije Šuleka i istodobno s njim preveo na hrvatski jezik važne priručnike za ustroj domobranstva. Štoviše, prema istraživanju primarnih izvora bio je u osobnome kontaktu sa Šulekom (Vrgoč 2020). Premda se

⁷⁷ Uz londonski, čuvaju se još padovanski, zadarski i rukopis HAZU-a (Benacchio i dr. 2012).

⁷⁸ *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino con l'aggiunta di molti erbe semplici e termini militari* (Padovanski rukopis).

⁷⁹ Riječ je zapravo o srpskome jeziku u navedenim rječnicima, što se kasnije u poglavlju 4. *Dijakronijski presjek postanka i razvoja hrvatskoga vojnog nazivlja* pobliže razmatra.

najviše približio Šulekovo viziji hrvatskoga vojnog nazivlja, Šašić-Kirinski je pridonio njegovu stvaranju i vlastitim nazivotvornim posebnostima, koje se u ovome radu predstavljaju usporednim prikazima sa Šulekovim nazivljem. O ulozi Šašića-Kirinskoga detaljnije se piše u potpoglavljima 4.6.4. *Predšulekovski vojni priručnici (1868. – 1871.)* i 4.6.5. *Bogoslav Šulek – otac hrvatskoga vojnog nazivlja*.

U razdobljima 1918. – 1941. i 1945. – 1990. – za razliku od nekih drugih jezika struke, u kojima je nastojanjem približavanja dvaju jezika došlo do svojevrsne hibridizacije i stvaranja hrvatsko-srpskoga nazivlja (Horvat, Hudeček i Mihaljević 2018) – u onodobnim je vojskama službeni i zapovjedni jezik *de facto* bio srpski jezik. Premda, dakle, nije riječ o hrvatskome nazivlju, ovdje je ono jednim dijelom obuhvaćeno, kako je ranije obrazloženo, radi supostavljanja hrvatskome vojnom nazivlju i posljedično jezičnoj raščlambi.

Zaključno, zakonodavni dokumenti Austro-Ugarske Monarhije i Nezavisne Države Hrvatske poslužili su kao obilan i mjerodavan izvor nazivlja. Budući da se u velikoj mjeri posegnulo u rječničku građu, u određenim je dijelovima potkorpusa riječ o usporednome⁸⁰ (paralelnome) korpusu, u kojemu su hrvatski nazivi nastali prijevodom talijanskih, latinskih, francuskih, njemačkih, mađarskih ili engleskih naziva. Pripremljeni potkorpus obaseže oko 40 000 hrvatskih naziva.

3.2.2. Sinkronijski potkorpus

Kad je riječ o sinkronijskome potkorpusu, on se temelji na opsežnoj jezičnoj građi vojnoizdavačke djelatnosti Hrvatske vojske u posljednjih gotovo 30 godina (stručna publicistika, udžbenici, priručnici, skripta, časopisi), prevedenim NATO-ovim priručnicima i pojmovnicima, općim pravnim aktima i strateškim dokumentima povezanim s obranom i sigurnošću, dosad jedinom vojnom englesko-hrvatskom dvojezičniku od obnavljanja samostalnosti izdanom 2014. za potrebe OSRH-a (Kadrić 2014) i prvome objasnidbenom jednojezičniku iz 2018. (Šarić 2018). Radi ilustracije raskoraka u današnjemu ustaljenome nazivlju unutar Hrvatske vojske i prijedloga nastalih u samim počecima samostalne Hrvatske, u građu je preuzet i jedan interni razlikovnik iz 1993. godine (*Razlikovni popis vojnih nazivaka*) i nazivlje iz Šamija-Lukačićeva rječnika⁸¹ iz 1991. godine (*Razlike između hrvatskoga i*

⁸⁰ Za opis i razlikovanje usporednih (paralelnih) i usporedivih (komparabilnih) korpusa vidi na primjer (Bratanić 1998:174; Muhvić-Dimanovski 2005:110).

⁸¹ Iz jezičnopolitičkih razloga, osobito burnoga 20. stoljeća, hrvatska ima razmjerno bogatu praksu razlikovnika (npr. Guberina i Krstić 1940., Brodnjak 1991., Samardžija 2015.). Međutim, uza svu njihovu korisnost, u radu se priklanja tezi kako se njima [Brodnjakom] treba služiti „oprezno i strpljivo“ (Pranjkić 2018) što se osobito

srpskoga jezika), koji u posebnu separatu bilježi upravo novopredloženo hrvatsko vojno nazivlje.

Valja naglasiti kako je u slučaju niza službenih hrvatskih vojnih priručnika riječ o prijevodima NATO-ovih i američkih vojnih publikacija kojima je na kraju svake od njih priložen pojmovnik s pripadajućim definicijama. S jedne strane, to se pokazalo kao odličan i bogat terminološki fond, osobito u smislu stvaranja nazivlja proizišloga iz višejezičnoga konteksta. S druge strane, riječ je o autorskom pristupu stvaranju (prevođenju) nazivlja što je zbog nekoordiniranosti dovelo do različitih i, uglavnom, međusobno neujednačenih hrvatskih rješenja. Radi ilustracije: *adjustment of fire – podešavanje vatre, korekcija vatre, popravak vatre; advance guard – prednje zaštitne snage, istureno osiguranje, prethodnica, prednja zaštitnica, prednje osiguranje; proxy war – posrednički rat, rat putem posrednika, rat pomoću tuđih snaga, proxy rat*. Evidentna su, zatim, za neuređeno nazivlje karakteristična nesnalaženja s paronimima: *specijalne snage, specijalizirane snage, snage za specijalizirane operacije, sigurnosno okruženje, sigurnosno okruže, operativno planiranje, planiranje operacije, oružani sustav, oružni sustav...* Stoga, Glavni stožer Oružanih snaga Republike Hrvatske već nekoliko godina objavljuje združene doktrinarne priručnike (ZDP) i hijerarhijski niže publikacije (obučne, tehničke, nastavne, administrativne) koje donose aneksne pojmovnike normativnoga karaktera. Njima se nastoji izgraditi, usustaviti i normirati hrvatsko vojno nazivlje. Nazivlje iz tih priručnika objedinjava se i posuvremenjuje u elektroničkome izdanju ZDP-P *Rječnik pojmova i definicija*. Sljedeće napomene iz priručnika zorno ukazuju na svjesnost normiranja i imperativa jednoznačnosti naziva unutar Hrvatske vojske:

Združeni doktrinarni priručnik ZDP-P: *Rječnik pojmova i definicija*, na jednom mjestu objedinjava sve službeno odobrene doktrinarne pojmove Oružanih snaga Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Oružane snage).

Slika 7. ZDP-P *Rječnik pojmova i definicija* (2019.), odlomak

odnosi na amaterske priručnike kao što je ovdje Šamija-Lukačićev. U radu se njegovom građom poslužilo radi evidentiranja različitih, više ili manje jezično utemeljenih prijedloga i naziva.

1.4. Dosljednost i usklađenost terminologije

15. Dosljedno i međusobno usklađeno korištenje terminologije preduvjet je jasnog i nedvojbenog shvaćanja zahtjeva za izvršenje misije. *Dosljednost* u ovom smislu se odnosi na korištenje jednog pojma istog značenja na istovjetan način kroz cijelu publikaciju, dok se *usklađenost* odnosi na korištenje istovjetnih pojmova u hijerarhijski povezanim doktrinarnim publikacijama. Pojmovi definirani publikacijama više razine ne smiju se mijenjati, osim ako se radi o korištenju istog pojma u drugom kontekstu ili značenju.

Slika 8. Smjernice za razvoj doktrinarnih publikacija Oružanih snaga 2019. – 2020., odlomak

Svi su rječnici i pojmovnici preuzimani u cijelosti u potkorpus. Kao i u slučaju dijakronijskoga potkorpusa, mnogi se njegovi dijelovi mogu smatrati usporednim višejezičnim korpusima. Izradi se potkorpusa pristupilo dvojako: 1. prikupljanjem rječnika i pojmovnika i 2. obradom tekstova računalnim korpusnim alatima. Drugim riječima, uz dio potkorpusa koji je nastao uvrštavanjem pripremljenih rječnika i pojmovnikâ, drugi je dio nastao primjenom korpusnih alata (*Sketch Engine*) na građi (pisanim tekstovima) i identificiranjem terminoloških kandidata (eng. *term candidates*) kojima je predstojala jezično-terminološka raščlamba. Pripremljeni sinkronijski potkorpus obaseže oko 27 000 hrvatskih naziva.

3.3. Metodologija istraživanja

3.3.1. Metodološki pristup dijakronijskomu potkorpusu

Većina hrvatske povijesne leksikografske građe nije dostupna i pretraživa u računalnome obliku,⁸² stoga dijakronijsko nazivlje nije poluautomatski⁸³ izlučivano. Nazivi su „ručno“ pretraživani i odabirani. Vodeći se kriterijem kako se u povijesnoj leksikografiji ne može govoriti o nazivima u današnjemu smislu, izlučivani su opći jednorječni i višerječni leksemi, kolokacije, fraze i opisna rješenja vezana uz ratovanje, ratna stradanja, oružje, vojne

⁸² Osim pretraživih rječnika digitaliziranih u sklopu znanstvenoga projekta 130464 *Hrvatska rječnička baština i prikaz rječničkog znanja*, čiji je glavni istraživač Damir Boras – <http://croqip.ffzg.hr>.

⁸³ Ovdje se podupire stav Bowker i Pearson (2002:165) kako u slučaju terminoloških alata za izlučivanje nazivlja nije riječ o *automatskome* izlučivanju, nego o *poluautomatskome* ili *računalno poduprtome izlučivanju* naziva. Korištenje alata samo je inicijalni korak pri dobivanju popisa „kandidata“ za nazive. Potom stručnjak (po mogućnosti terminolog u suradnji sa stručnjakom predmetne struke i kroatistom) odlučuje o (ne)dodjeljivanju statusa naziva određenoj riječi ili svezi.

fortifikacije, viteštvo i razbojništvo, uhođenje, zapovjednike postrojba, taktičke zadaće, ustrojbene cjeline, vojne dužnosti (preteče činova) itd. Budući da okosnicu ovoga istraživanja čini suvremeno hrvatsko vojno nazivlje, a samo dijelom proučavanje njegova povijesnoga razvoja, izlučeno rječničko povijesno vojno nazivlje iz dijakronijskoga potkorpusa ilustrativnoga je karaktera.

Težnja nije bila prikupiti što sveobuhvatniji korpus vojnoga nazivlja kroz njegovu povijest. Svrha je u prvome redu bila prikazati prisutnost i dinamiku razvoja vojnoga nazivlja kroz stoljeća hrvatske opće i terminološke leksikografije. Opisane su neke njegove jezične posebnosti, a usporednim je tabličnim prikazima bila namjera skrenuti pozornost na međusobna podudaranja ili otklone različitih hrvatskih leksikografa kroz povijest, narječnu raslojenost, stav prema jezičnomu purizmu, intenzitet utjecaja ostalih jezika, pravopisna kolebanja itd. Također, imajući u vidu kako se prvi put u monografskome obliku istražuje postanak i razvoj hrvatskoga vojnog nazivlja, nastojalo se ipak izložiti što reprezentativniji dijakronijski terminološki fond. Za popis naziva izlučenih iz Mažuranić-Užarevićeva (1842.) *Němačko-ilirskoga slovara* i *Němačko-hrvatskoga rěčnika* (1860.) Bogoslava Šuleka može se ustvrditi da je, ovisno o kriterijima definiranja vojnoga područja, integralnoga karaktera. Taj se popis donosi u *Prilozima* istraživanju.

3.3.2. Metodološki pristup sinkronijskomu potkorpusu

Što se suvremenoga nazivlja tiče, u početnoj je fazi istraživanja podrobno istražena strana i domaća terminološka literatura, no posebno ona hrvatska kao najpogodnija za poznavanje složene terminološke problematike s kojom se susreću jezikoslovci, terminolozi, prevoditelji i stručnjaci gotovo svih struka u Hrvatskoj. Već su preliminarna istraživanja uputila na to da i hrvatsko vojno nazivlje karakterizira neuređenost i neusustavljenost.

Središnji je dio istraživanja posvećen pripremi korpusa i njegovoj što sveobuhvatnijoj jezično-terminološkoj raščlambi, o čemu će biti riječ u sljedećim odlomcima.

U literaturi se navodi nekoliko teorijsko-metodoloških pristupa raščlambi problema nazivlja.⁸⁴ Tako Mihaljević (1993) upućuje kako se može provesti:

⁸⁴ Navedeni pristupi raščlambi nazivlja dakako nisu jedini i konačni. U recentnijoj su literaturi, u smislu teorijskih okvira predstavljenih ovdje u poglavlju 2. *Nazivoslovlje – teorijska polazišta istraživanja*, razrađeni i pristupi kojima se usredotočuje na „socijalne, komunikacijske i kognitivne aspekte terminoloških jedinica“ (Nahod 2016:10). Riječ je o znanstveno potpuno legitimnim i utemeljenim pristupima. Za više o njima usp. Bratanić i

- „1. čestotna raščlamba
2. vrijednosna (sociolingvistička) raščlamba
3. pojmovna (terminološka) raščlamba
4. kontrastivna raščlamba
5. lingvističko-normativna raščlamba.“

Metodološki je okvir provedenoga istraživanja, u prvome redu, određen primjenom teorijskoga instrumentarija **klasične teorije nazivoslovlja** Eugena Wüstera (Wüster 1991) – osobito njezinih preskriptivno-normativnih elemenata postuliranim u *Hrvatskome terminološkom priručniku* (Hudeček i Mihaljević 2012; Mihaljević 1998) koji su se pokazali najprimjerenijima i nužnima za sređivanje hrvatskoga vojnog nazivlja – tako da je ovo istraživanje dominantno **lingvistički-normativno** usmjereno. Spomenutomu okviru imanentan je onomaziološki pristup nazivlju, koji pretpostavlja da je pojam polazište terminološkoga rada te da ima prednost pred nazivom. Ovaj je pristup, vidjet će se dalje u radu, suprotstavljen semaziološkomu, „leksikografskomu“ pristupu stvaranju nazivlja pri kojem su riječi osnovni predmet istraživanja.

Ipak, onomaziološka se perspektiva u istraživanju dokazala kompatibilnom za nazivlje kojemu predstoji usustavljivanje i normativno usklađivanje. Drugim riječima, najprije je nužno iscrpno istražiti i definirati pojam kako bi se potom pristupilo iznalaženju hrvatske istovrijednice. Istina, većina hrvatskoga nazivlja nastaje sekundarnom tvorbom (eng. *secondary term-formation*), odnosno kad već u polazišnome (engleskome) jeziku postoji naziv za koji je potrebno oblikovati hrvatsku istovrijednicu (Sager 1990; Mihaljević i Šarić 1995). U takvim slučajevima često već postoji naziv ili više naziva koji konkuriraju biti prijevodnom istovrijednicom engleskoga naziva. Istraživanjem se dokazuje kako u takvim slučajevima često dolazi do jezičnoga kalkiranja bez znatnijega terminološkog promišljanja o pojmu koji stoji iza određenoga engleskog naziva. Tako se može evidentirati za *situation room* – *situacijska soba* umjesto *soba za krizne situacije*, za *mission creep* – *puzanje misije* umjesto *prekoračenje misije, probijanje opsega misije* i sl. Prema tome, izlučivanjem postojećih naziva, s obzirom da su nam neposredno dostupni (Mihaljević 1988:58), neizbježno se kao prvi korak nameće jezično-terminološka obradba kojega naziva. Ipak, temeljita jezična revizija nazivlja kojemu predstoji

Lončar (2015), Nahod (2016). Za svrhe ovoga istraživanja i njegovih konačnih ciljeva raščlamba Mihaljević (1993) pokazala se najprimjerenijom.

normativno-preskriptivno ustrojavanje mora nastojati krenuti uvidom u pojam, a potom pridruživanjem adekvatnoga naziva.

Drugo glavno metodološko uporište na koje se oslanja ovo istraživanje **korpusno je jezikoslovlje** (Tognini-Bonelli 2001; Bowker, Pearson 2002; Tadić 2003). U stvaranju korpusa nastojalo se voditi temeljnim kriterijima njegove izgradnje kao što su autentičnost, reprezentativnost, uzorkovanje, veličina, sadržaj, pouzdanost (Tognini-Bonelli 2001:52–63). Metodologija pristupa korpusnoj analizi pretpostavila je pristup temeljen na korpusu (eng. *corpus-based approach*) prema kojemu se prethodne teorijske postavke i hipoteze ovjeravaju primjerima iz korpusa (Tognini-Bonelli 2001).

Budući da većinu korpusne građe čine već pripremljeni dvojezični pojmovnici – od onih rudimentarnih koji bilježe samo engleski naziv i njegovu istovrijednicu do onih nešto razrađenijih, što u pravilu podrazumijeva i definiciju i/ili srodni naziv – služenje nacionalnim korpusima poslužilo je ponajprije za dobivanje što više informacija o nazivu koji se istražuje. Dakle, o njegovoj učestalosti, različitim definicijama i širim značenjima, kontekstima uporabe, kolokabilnosti, srodnih naziva, uvide u moguća hijerarhijska grananja naziva, potencijalne novotvorenice, terminološke praznine, perifrastična rješenja itd. Radi ovjere svega navedenoga u radu su korištena tri hrvatska računalna korpusa *Hrvatska jezična riznica* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, *Hrvatski nacionalni korpus* i *Hrvatski mrežni korpus* hrWaC, a osobito jezičnokorpusni alat *Sketch Engine* i njegove pogodnosti pretrage učestalosti, konkordancije, konteksta s pomoću skica riječi (*Word Sketches*) i usporednih skica riječi (*Word Sketch Difference*), kolokacijâ i rečeničnih primjera te izlučivanja ključnih naziva (*single-words* i *multi-words*).

SINGLE-WORDS

Word	Focus corpus	Reference corpus
1 logistički	697	7,705
2 združiti	213	4,715
3 strategijski	135	2,585
4 zapovijedanje	115	2,298
5 logistika	185	9,191
6 ubojan	27	239
7 doktrinaran	33	674
8 zapovjednikov	23	105
9 sastavnica	147	8,333
10 oružan	273	18,253
11 višenacionalni	31	865
12 popuna	91	5,880
13 opsluživanje	24	605
14 taktički	137	12,120
15 bojište	73	5,873
16 stabilizacijski	27	1,306
17 operacija	1,086	109,679
18 raščlamba	28	1,647
19 logistic	13	126
20 podupirući	18	833
21 borben	183	22,484
22 razmještanje	16	711
23 okružje	81	9,603
24 razmještaj	22	1,693
25 allied	13	570
26 utrošak	34	3,825
27 dodijeljen	25	2,537
28 neborben	12	514
29 opskrbiti	84	12,728
30 operations	14	974
31 namjenski	50	7,217
32 zapovjedništvo	78	12,283
33 potpora	754	133,932
34 doctrine	8	53
35 zapovjednik	329	59,036
36 operativan	302	59,760
37 ofenzivan	35	5,877
38 protivnički	62	11,783
39 saveznički	29	4,908
40 opskrbni	13	1,444
41 izviđanje	14	1,699
42 planiranje	172	37,349
43 manevar	32	5,871

MULTI-WORDS

Word	Focus corpus	Reference corpus
1 oružana snaga	264	12,904
2 logistička potpora	124	784
3 područje operacije	70	93
4 zapovjednik operacije	62	56
5 taktička razina	57	129
6 područje operacija	51	77
7 združena snaga	43	246
8 združena operacija	40	20
9 operacija potpore	37	144
10 provedba operacija	34	34
11 glavni stožer	31	5,371
12 ostvarenje misije	32	51
13 glavna operacija	29	25
14 zemlja domaćina	28	602
15 plan operacije	27	41
16 zdravstvena potpora	26	35
17 ubojan sredstvo	27	186
18 borben operacija	27	196
19 element potpore	24	51
20 logistička postrojba	23	27
21 sigurnosna operacija	24	77
22 potpora zemlje	23	49
23 materijalno sredstvo	33	696
24 sastavnica snaga	22	1
25 misija snaga	22	9
26 nacionalan element	22	49
27 baza za logističku potporu	21	1
28 oružana snaga republike	20	1,028
29 zračna sastavnica	19	0
30 element snaga	19	9
31 nacionalan element potpore	19	15
32 krajnje stanje	19	31
33 provedba operacije	19	83
34 uporaba sile	28	860
35 borben moći	17	14
36 potpora zemlje domaćina	17	45
37 radni okvir	17	55
38 civilna institucija	18	175
39 načelnik glavnog stožera	16	2,286
40 provedba združenih operacija	16	1
41 strategijski cilj	16	36
42 materijalan resurs	17	161
43 operativno planiranje	16	92

Slika 9. Prikaz izlučivanja ključnih naziva jezičnokorpusnim alatom *Sketch Engine*

Kao što je rečeno u potpoglavlju 3.2.2. *Sinkronijski potkorpus*, pripremljeni potkorpus čini građa prikupljena iz autorskih rječnika i pojmovnika čije bi se hrvatsko nazivlje, uvjetno rečeno, moglo smatrati referentnim i prihvatljivim. Ipak, uvidom u potkorpus uočena su sljedeća dva elementarna problema: 1. niz rješenja koja su se nužno morala podvrgnuti jezičnonormativnomu preispitivanju, 2. niz višestrukih rješenja za isti pojam (normativno nekategorizirani supostojeći nazivi, istoznačnice, opisna rješenja koja graniče s definicijom, terminološke praznine). Stoga su svi nazivi potkorpusa bili predmetom jezične revizije. Na kraju su iz cjelokupnoga potkorpusa izlučeni problematični nazivi kojima je predstojala iscrpna jezično-terminološka raščlamba kako bi se došlo do prihvatljive hrvatske istovrijednice.

Kao nužan pretkorak raščlambi i iznalaženju preporučene hrvatske istovrijednice pripremljena je radna terminološka kartica⁸⁵ sa sljedećim kategorijama: područje, potpodručje, kandidati za naziv, izvor naziva, jezična odrednica, definicija, izvor definicije, podređeni naziv, povezani naziv, kolokacije, napomena i brojana oznaka (ID). Izbor kategorija za karticu nastao je primjenom dobre prakse već spomenutih etabliranih, višejezičnih terminoloških baza (NATO Term, IATE, Struna...). Što se tiče kategorije područja i nižih potpodručja, u radu se u obliku prilagođenom hrvatskomu vojnom ustroju priklanja kategorizaciji terminološke baze NATOTerma i njihovoj „taksonomiji“ (Jones 2011:20).⁸⁶ Ovdje je za ilustraciju prikazan primjer višejezične radne terminološke kartice za naziv *assault echelon*:

Tablica 5. Prikaz radne nazivoslovne kartice

RADNA TERMINOLOŠKA KARTICA	
PODRUČJE	obrana i sigurnost
POTPODRUČJE	vojne operacije
NAZIV (KANDIDATI)	navalni postroj, desantni postroj, nasrtajni postroj
POKRATA	
ISTOVRIJEDNICA	EN. assault echelon
IZVOR NAZIVA	DPK-200-P Operativni pojmovi
JEZIČNA ODREDNICA	im.
DEFINICIJA	onaj dio snaga koji je određen za početnu navalu na cilj
IZVOR DEFINICIJE	DPK-200-P Operativni pojmovi (2015.) OSRH
NAPOMENA	
PODREĐENI NAZIV	

⁸⁵ Kartica je *radna* jer sadržava sve evidentirane kandidate za naziv (*term candidates*), odnosno u ovoj je fazi istraživanja deskriptivnoga karaktera. Tek se po jezično-terminološkoj raščlambi i uspostavljanju preporučena naziva, može govoriti o konačnoj, preskriptivnoj terminološkoj kartici.

⁸⁶ Zahvale Folkertu Zijlstri, višemu terminologu i čelniku NATO-ova Terminološkoga ureda (*NATO Terminology Office*) na ustupljenoj integralnoj inačici taksonomije NATOTerma. Valja podcrtati kako njihova kategorizacija područja nije fiksna te se posuvremenjuje sukladno potrebama novoga nazivlja.

KOLOKACIJE

POVEZANI NAZIV	pozadinski postroj, prateći postroj
ID	0000

Dakle, u prvome je dijelu raščlamba deskriptivna, odnosno evidentiraju se i opisuju hrvatski nazivi bez obzira na jezičnonormativnu i tvorbenu pravilnost i prihvatljivost. Potom se raspravlja o njihovoj prihvatljivosti i predlažu se moguće bolje zamjene, a istoznačnim se rješenjima primjenom terminoloških načela dodjeljuje jedan od normativnih statusa – *preporučeni naziv*, *dopušteni naziv*, *predloženi naziv*, *nepreporučeni naziv*, *zastarjeli naziv*, *žargonizam* (Hudeček i Mihaljević 2012:93). Nakon raščlambe, terminološka kartica preporučene hrvatske istovrijednice s pripadnim kategorijama izgleda ovako:

Tablica 6. Prikaz terminološke kartice

TERMINOLOŠKA KARTICA	
PODRUČJE	obrana i sigurnost
POTPODRUČJE	vojne operacije
PREPORUČENI NAZIV	uvid u situaciju
ISTOZNAČNICE	dopušteni naziv: pregled nad situacijom, poznavanje situacije nepreporučeni naziv: svijest o situaciji, situacijska svjesnost, situacijska svijest, svjesnost situacije
POKRATA	SA
ISTOVRIJEDNICA	engleski: situational awareness
IZVOR NAZIVA	DPK-200-P Operativni pojmovi
JEZIČNA ODREDNICA	im.
DEFINICIJA	znanje i razumijevanje elemenata u borbenome prostoru nužnih za donošenje dobro utemeljenih odluka
IZVOR DEFINICIJE	autorska
NAPOMENA	<i>U području ratnoga zrakoplovstva preporučeni je naziv svijest o situaciji.</i>
PODREĐENI NAZIV	
KOLOKACIJE	
POVEZANI NAZIV	uvid u situaciju u svemiru, uvidu u situaciju na moru
ID	0000

Isto tako, u radu je konzultirana službena višejezična terminološka baza Europske unije IATE, osobito njezina 0821 poddomena *obrana* i EUR-Lex baza pravne stečevine Europske unije na čijim se usporednim korpusima, koji uključuju i prijevode na hrvatski jezik, moglo steći detaljne uvide u različita hrvatska rješenja, definicije i kontekst pojma koji se istražuje.

D. | whereas the increasing interference by foreign actors, their military supplies and political support, and the persistence of division in the international community, including the UNSC, are transforming the conflict into a **proxy war**;

D. | budući da se sve učestalija uplitanja stranih sudionika, njihovih vojnih sredstava i političke potpore i stalne podjele međunarodne zajednice, uključujući u Vijeću sigurnosti UN-a, pretvaraju ovaj sukob u rat preko posrednika;

K. | whereas the lines between cybercrime, cyber espionage, **cyber warfare**, cyber sabotage and cyber terrorism are becoming increasingly blurred; whereas cybercrimes can target individuals, public or private entities and cover a wide range of offences, including privacy breaches, child sexual abuse online, public incitement to violence and hatred, sabotage, espionage, financial crime and fraud, such as payment fraud, theft and identity theft as well as illegal system interference;

K. | budući da se granice između kiberkriminaliteta, kiberšpijunaže, kiberratovanja, kibersabotaže i kiberterrorizma postaju sve nejasnije; budući da kiberkriminalitet može biti usmjeren protiv pojedinaca, javnih ili privatnih subjekata te obuhvaćati širok raspon kaznenih djela, uključujući kršenja zaštite privatnosti, seksualno zlostavljanje djece na internetu, javno poticanje na nasilje i mržnju, sabotažu, špijunažu, financijski kriminal i prijevare, na primjer prijevare pri plaćanju, krađu i krađu identiteta kao i nezakonito ometanje sustava;

Slika 10. Prikaz usporednoga korpusa u terminološkoj bazi IATE i primjeri pretrage za naziv *proxy war* i *cyber warfare*

Imajući na umu činjenicu da se danas nazivlje često nekritički preuzima iz engleskoga jezika te se njegovi modeli preslikavaju pri tvorbi hrvatskih naziva, pri iznalaženju preporučenoga hrvatskog naziva istovrijednice su se provjeravale u više jezika (Mihaljević i Šarić 1995:243), u nekoliko službenih višejezičnih terminoloških baza (NATOTerm, IATE, Termium, UNTERM, EVROTERM, Struna).⁸⁷ S obzirom na navedeni utjecaj engleskoga jezika u posljednja tri desetljeća na postanak hrvatskoga vojnog nazivlja, u određenoj je mjeri kontrastivnom raščlambom utvrđen utjecaj engleskoga jezika na svim jezičnim razinama.

Budući da je istraživanje koncipirano tako da što obuhvatnije zahvati u problematiku usustavljivanja, ujednačavanja i normiranja vojnoga nazivlja, nužno se, kako je raščlamba to zahtijevala, metodologijom zahvaćalo i u druge jezikoslovne discipline i poddiscipline poput dodirnoga jezikoslovlja (Filipović 1986; Nikolić-Hoyt 2005; Piškorec 2005; Sočanac 2010), jezičnoga kalkiranja (Muhvić-Dimanovski 2005; Ljubičić 2011; Turk 2013), traduktologije (Premur 1998; Ljubičić 2000; Pavlović 2015), rječotvorbe i tvorbe u nazivlju (Babić 2002; Mihaljević i Ramadanović 2007; Tafra i Košutar 2009; Marković 2012), vanjske i unutarnje jezične povijesti (Samardžija 2004, 2004, 2008, 2013, 2015; Horvat, Hudeček i Mihaljević 2015; Horvat i dr. 2018;) te normativnosti i funkcionalnih stilova (Frančić i dr. 2005; Silić 2006). Stoga, metodološki je pristup ovoga istraživanja **lingvistički, normativno, korpusno i kontrastivno** usmjeren.

U suvremenoj se literaturi metodološki pristupi često znaju kategorizirati kao kvantitativni, kvalitativni i mješoviti (hibridni) (Litosseliti 2010). Pristup ovoga istraživanja počiva u

⁸⁷ NATOTerm = službena terminološka baza NATO-a
IATE = službena terminološka baza Europske unije
UNTERM = službena terminološka baza Ujedinjenih naroda
TERMIUM = službena višejezična baza vlade Kanade
EVROTERM = službena višejezična baza Vlade Republike Slovenije
Struna = službena terminološka baza hrvatskoga strukovnog nazivlja

najvećoj mjeri na **kvalitativnoj metodi**, pri čemu je interes u prvome redu bio na jezičnim procesima i značenjima tih procesa u izgradnji nazivlja, a manje na brojčanim i statističkim pokazateljima i omjerima (Angouri 2010). Bez daljnjega, u radu se došlo i do određenih brojčano-statističkih omjera, no njih se u ovome radu smatra komplementarnima tezama koje se zastupaju i procesima koji se opisuju. Ovdje se zastupa stav kako su istraživanja koja su fundamentalno usmjerena kvantitativnom metodom, svrhovitošću pogodnija za već izgrađeno nazivlje ili mogu služiti kao orijentir za njegovu izgradnju. U svakome slučaju, raščlambi je nazivlja kojemu predstoji sveobuhvatno raščišćavanje, usustavljivanje i ujednačavanje pragmatički gledano oportunistički pristupiti kvalitativnom metodom, odnosno dubinskim raščlanjivanjem njegove jezično-terminološke (ne)prihvatljivosti. Isto tako, priznajući prednosti i korisnost kvantitativne analitičke metode, istodobno je za složiti se s Rasingerom kako se u mnogim jezikoslovnim poddisciplinama ona (ovdje misli pogotovo na anketne upitnike) pretjerano upotrebljava (Rasinger 2010:65).

Okosnicu istraživanja čini raščlamba sedam načina postanka naziva u hrvatskome jeziku primijenjenih na pripremljenome korpusu (Hudeček i Mihaljević 2012:49):

1. hrvatska tvorba
2. prihvaćanje internacionalizama
3. preuzimanje stranih (engleskih) naziva
4. terminologizacija
5. reterminologizacija
6. sveze i višerječni nazivi
7. domaća zamjena za engleske pokrate.

Dostignuti se ishodi stavljaju u korelaciju s devet načela terminološkoga normiranja (Hudeček i Mihaljević 2012:69).

1. domaće riječi imaju prednost pred stranim
2. nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga itd.
3. prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim

4. naziv mora biti usklađen sa sustavom hrvatskoga standardnog jezika
5. kraći nazivi imaju prednost pred duljim
6. naziv od kojeg se lakše tvore tvorenice ima prednost
7. treba izbjegavati da naziv unutar istoga terminološkoga sustava ima više značenja
8. značenje naziva ne smije se bez valjana razloga mijenjati
9. naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu.

Konačni rezultati pružaju višestruke uvide i odgovore: koji obrazac danas dominira pri stvaranju hrvatskoga vojnoga nazivlja, koje su tipičnosti vojnoga nazivlja u odnosu na ostale struke, razmjere (ne)usustavljenosti pojmovnoga sustava, prazna mjesta u sustavu, nepoželjne pojave, dimenzije jezičnonormativne prihvatljivosti postojećega nazivlja i tendencije zahtjeva struke te podlogu za konkretna i praktična nazivotvorna rješenja utemeljena na potrebama struke i normama hrvatskoga standardnog jezika.

Ipak, neki od načina postanka zaslužuju posebnu pozornost u ovome istraživanju:

PREUZIMANJE ENGLESKIH NAZIVA

Vodeći se načelom kako je nakon opisa (deskripcije) stanja u uporabi „normativna intervencija u nazivlju potrebna samo kad se pojavi terminološka potreba, tj. ako se pojavi novi pojam ili strani naziv kojemu ne odgovara ni jedan hrvatski naziv ili ako postoji više sinonimnih naziva među kojima treba napraviti odabir“ (Mihaljević 2017) iz korpusa je izlučen potkorpus naziva koji je zahtijevao terminološke zahvate. Budući da je u takvim slučajevima uglavnom bila riječ o izvorno engleskome nazivlju, provedena je višerazinska kontrastivna raščlamba. Pritom se posebna pozornost posvetila evidentiranju, opisu i raščlambi terminoloških praznina, leksičkih, semantičkih i sintaktičkih kalkova te u relevantnom opsegu raznih metaforičkih preslikavanja engleskih struktura – (*dominirajuće zemljište, očekujuće područje, podupirući dokumenti, igrajuća obuka, snage za brzo djelovanje, raketa „ispali i zaboravi“, NATO vođena operacija, posredni rat, crta razgraničenja, brod bolnica, ratne igre, tepih-bombardiranje, rupe u zapovjedništvima, mjere za opasnost, točkasta jakost*).

PRIHVAĆANJE INTERNACIONALIZAMA

Proveden je i odabir internacionalizama (ovdje u značenju naziva nastalih prihvaćanjem riječi grčkoga ili latinskoga podrijetla ili posrednim posuđivanjem latinski → engleski → hrvatski) na dvije razine: oni uz koje ne supostoji naziv nastao hrvatskom tvorbom te oni koji zajedno s domaćim riječima čine sinonimne parove, nizove ili ljestvične sinonime. U radu se utvrđuje razina internacionalizacije hrvatskoga vojnog nazivlja, osobito nakon ulaska u NATO, propituje i razlaže zbog čega neka domaća rješenja nisu zaživjela, a za neke se hrvatske istovrijednice korpusno ovjerava njihova (ne)proširenost te se primjereno rezultatima ovjeravaju/opovrgavaju razlozi njihove (ne)proširenosti. U smislu trenda sve većega prihvaćanja internacionalizama posebno se istražuje suzdržanost prema terminologizaciji kao postupku stvaranja naziva, odnosno mistificiranje internacionalizama (Mihaljević 1993:119). Naime, i danas se kod dijela struke čuju tumačenja kako je npr. *logistika* poželjnija jer *opskrbništvo* ima uže značenje ili *inženjerija* je potisnula *opkoparstvo* jer rod inženjerije ne radi samo opkope, rovove i tomu slično. Drugim riječima, ignorira se dihotomija tvorbenoga značenja i terminološkoga značenja. U takvim se slučajevima u istraživanju priklanja terminološkomu pristupu kako naziv ima ono značenje za koje se struka dogovori da će ga imati (Hudeček i Mihaljević 2012).

SVEZE I VIŠERJEČNI HRVATSKI NAZIVI

Posebna je pozornost posvećena višerječnim nazivima i njihovoj problematici, pogotovo imajući na umu da se na toj razini postanka naziva najviše preslikavaju engleska ustrojstva i modeli dovodeći najčešće do naziva s nesklonjivom apozicijom/atributom koji se ne uklapaju u hrvatski sintaktički sustav (Hudeček 2017). Višerječni nazivi danas čine najdominantniji podskup nazivlja općenito, pa tako i onoga hrvatskoga koje se naslanja na angloameričko nazivlje.

POKRATE

S obzirom na to da angloameričko vojno nazivlje obiluje pokratama, u svim funkcionalnim stilovima, ista se tendencija primjećuje i u stvaranju hrvatskoga nazivlja kad su u pitanju nazivi koji nastaju prijevodom engleskih pokrata. Pritom dolazi do već tipičnih problema kod pokrata glede prihvaćanja njihovih hrvatskih zamjena, odnosno (ne)odustajanja od engleskih inačica.

U tome se smislu zaključno daju određene smjernice pristupu postojećim pokratama i izgradnji novih.

Zaključno, kvantitativnom su analizom utvrđeni omjeri u načinima postanka hrvatskoga vojnog nazivlja. Na temelju tih rezultata ovjerava se hipoteza o prevladavajućem utjecaju engleskoga jezika na oblikovanje suvremenoga nazivlja i o latentnome kalkiranju. Namjera je utvrditi kako se takvi modeli postanka uklapaju u hrvatski pojmovni sustav, unose li stabilnost u sustav i pridonose li usustavljanju nazivlja te u konačnici kako utječu na hrvatski standardni jezik čije je nazivlje ne samo njegov podsustav, nego i presudna dimenzija za njegov identitet i prestiž. Također, utvrđena je čestotnost terminološke tvorbe kao najpoželjnijega načina tvorbe naziva (Mihaljević i Ramadanović 2007) i time ovjerena hipoteza o njezinoj zamjetnoj podzastupljenosti u nazivlju nastalom nakon ulaska u NATO. U opsegu relevantnom za usustavljanje nazivlja provedena je raščlamba semantičkih odnosa među nazivima, s posebnim osvrtom na sinonimiju prema teorijskim uporištima Bernardine Petrović (Petrović 2005) te na višeznačnost, višesmislenost i semantičku specijalizaciju. Pristupom temeljenim na korpusu nazivlje koje vežemo uz vojno-obrambeno područje klasificirano je u kategorije i potkategorije – od općeuporabnoga leksika prema uskostručnome.

3.4. Zaključni osvrt

Ovim su poglavljem izložena stožerna metodološka uporišta ovoga istraživanja. Dva su temeljna pristupa: primjena instrumentarija **klasične teorije nazivoslovlja** Eugena Wüstera i *bečke škole nazivoslovlja* te metodološki postupci korpusnoga jezikoslovlja. Dobra praksa niza službenih, višejezičnih terminoloških baza proizlazi upravo iz primjene visterijskoga modela izgradnje nazivlja, što će se pokazati neizbježnim i preporučljivim i za hrvatsko vojno nazivlje. Za terminološku se bazu NATO-a (NATOTerm) decidirano naglašava „režim preskriptivne terminologije“ kao njezina prednost i osobitost (Zijlstra 2017). Na isti način, na Wüsterov se teorijsko-metodološki okvir snažno naslanja i koncepcija *Hrvatskoga terminološkog priručnika*, koji je osmišljen upravo kao praktičan alat pri ustrojavanju, usustavljanju i normiranju nazivlja. Stoga ovo istraživanje slijedi njegove preporučene postupke, osobito terminološka načela, razradbu načinâ postanka naziva, definiranja pojmova i izgradnje terminološkoga sustava. Nije naodmet još jednom ponoviti kako je svrha ovoga rada u prvome redu praktična uporabljivost njegovih dosega i rezultata nastalih na temeljima empirijskoga proučavanja.

Jezično-terminološkoj obradbi nazivlja prethodila je primjena metodoloških postupaka korpusnoga jezikoslovlja. Ovomu je radu komplementarna perspektiva kojom se na korpus gleda kao na „ukupnost **izričaja koji se podvrgavaju analizi** kako bi se opisao dani jezik“.⁸⁸ Bez daljnega, legitimno je definirati ga i kao „**skup svih pojava** koji se izrađuje računalnim putem za uporabu u konkordancijama, tezaurusima i sl.“⁸⁹ Međutim, ovakvim se pristupom koristilo samo radi detaljnijih uvida u kontekst, proširenost, kolokabilnost i varijantnost određenih naziva te jednim dijelom radi prikupljanja kandidata za nazive (*term candidates*) s pomoću funkcije ključnih riječi (*Key Words*) jezičnokorpusnoga alata *Sketch Engine*. Drugim riječima, konačni korpus predstavljaju prikupljeni i korpusno izlučeni nazivi iz građe koji su bili predmetom jezične revizije i verifikacije te zatim jezične raščlambe, a ne sveukupne pojavnice. One bi u slučaju ovdje upotrijebljene građe dosegle stotine tisuća.

Nakon revizije korpusa izlučeni su nazivi koji s jezično-terminološkoga stajališta obilježavaju nepoželjne pojave i koji zahtijevaju normativne zahvate. Zatim se prema već izraženim teorijsko-metodološkim uporištima pružaju konkretne preporuke za terminološko usustavljanje, no istodobno težeći reduciranju raskoraka između funkcionalnih zahtjeva struke i jezične norme hrvatskoga jezika. Svrha je rada ponuditi i preporučiti vojne nazive izgrađene sukladno terminološkim načelima, odnosno nazive prihvatljive sa stajališta standardnojezične norme. Neki od njih mogu poslužiti kao paradigmatički modeli i prinosi budućim zahvatima u vojno nazivlje.

U sljedećemu se poglavlju dijakronijski razmatra višestoljetna dinamika postanka hrvatskoga vojnog nazivlja.

⁸⁸ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33259> [Pristupljeno 16. 5. 2019.].

⁸⁹ *Veliki rječnik standardnoga hrvatskog jezika*, Školska knjiga, 2015. elektroničko izdanje.

4. DIJAKRONIJSKI PRESJEK POSTANKA I RAZVOJA HRVATSKOGA VOJNOG NAZIVLJA (1578. – 1990.)

*Ja sad evo već pol godine pod svoje stare dane bavim se samo vojničtvom,
prevodeć za domobrance svekolike reglemente i normale.
Posao je dakako vrlo dosadan,
nego mi ga osladjuje pomisao koristi odatle po narod kličuće.*
Bogoslav Šulek u pismu Petru Preradoviću 1870.

4.1. Uvodni osvrt

U potrazi za najstarijim službenim dokumentima na hrvatskome jeziku koji se tiču vojništva i u kojima se mogu naći zasade hrvatskoga vojnog nazivlja, zalazimo duboko u jezičnu prošlost, u 1578. godinu. Riječ je o prijelomnoj godini što se tiče vojnih reformi u hrvatskim zemljama, konkretnije militariziranome pojasu na granici s Osmanskim Carstvom – Hrvatskoj krajini (njem. *Krabatische Graenitz*) i Slavonskoj krajini (njem. *Windische* ili *Slawonische Graenitz*). Pred neposrednom opasnošću od osmanlijske vojske, vojni stratezi i plemići Dvorskoga ratnog vijeća u Beču – svjesni potrebe žurne vojne konsolidacije hrvatskoga ratišta – upuštaju se u korjenite i dalekosežne reforme vojnokrajiškoga sustava (Cofek i Štefanec 2011:6). U sklopu toga preustroja donose i takozvani *Artikelbrief*, svojevrсни vojni edikt, vojni pravilnik ili „pisano utvrđeni propis kojemu je predmet vojništvo i njegove zadaće u ratu“.⁹⁰

Godine 1577. dva su vojna pravilnika donesena za ugarsku krajinu napisana latinskim jezikom za koji Cofek i Štefanec pretpostavljaju da je bio „uobičajeniji i razumljiviji od njemačkoga“. Budući da je „svoj vojsci na krajini, bilo ugarskoj, slavonskoj ili hrvatskoj, ne isključujući niti jednu naciju, trebalo predočiti pravilnike“ na koje je vojska bila dužna prisegnuti, načinjeni su prijevodi s njemačkoga na hrvatski koji su se javno čitali hrvatskim vojnicima (Cofek i Štefanec 2011:19). Ovim dokumentima znanstveno se najdublje bavio mađarski povjesničar Geza Pálffy, no u povijesno-kulturnome kontekstu njihova nastajanja. Prema njegovim spoznajama, riječ je o najstarijim vojnim pravilnicima napisanima na hrvatskome jeziku ili kako ih Pálffy naziva *ius militare Croaticum*⁹¹ (Pálffy 2003). Kolika je njihova važnost, dovoljno govori činjenica da su

⁹⁰ *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*; www.hrdigital.de/id/kriegsartikel/stichwort.html [Pristupljeno 19. 3. 2019.].

⁹¹ Zahvala profesoru Gezi Pálffyju s Instituta za povijest Mađarske akademije znanosti na ustupljenim materijalima i radovima te korisnim spoznajama o genezi ovih vojnih priručnika.

služili kao prisegom obvezujući i službeni vojni dokumenti za hrvatsku pograničnu vojsku sve do kraja 17. stoljeća.

Tako dolazimo do dva sačuvana izvornika napisana onodobnim hrvatskim jezikom, na sveukupno tri stranice, izdana u Grazu 1. ožujka 1578., – *Harami ili Peishaz Capituli ter slushbeni zakon te Koinishkih Sheregov, kako komu slushiti pristo: Red i Capituli* (Lopašić 1884:65–71).⁹² Treba imati na umu kako su ovakvi prijevodi zakonskih tekstova na hrvatski jezik presedanskoga karaktera, jer se hrvatske zemlje tada nalaze u sklopu Habsburške Monarhije te da je tadašnji jezik zakonodavstva službeno bio latinski, a u praksi njemački. Budući da hrvatski vojnici uglavnom nisu znali čitati te nisu poznavali ni njemački ni latinski, iz praktičnih razloga za ugarske i hrvatske vojnike pravilnici su prevedeni na mađarski i hrvatski jezik. Stoga, za hrvatsko nazivoslovlje, oni ostaju dragocjeni primarni izvor.⁹³

Uvodno se u glavnim crtama jezično raščlanjuju glavne posebnosti ovoga teksta te prije svega donose neki njegovi dijelovi:

⁹² *Naputak izdanog po nadvojvodi Karlu za hrvatske pješake na krajini sa latinskim naputkom od g. 1577. za ugarsku krajinu te Naputak izdanog nadvojvodom Karlom za konjanike na hrvatsko-slavonskoj krajini sa latinskim naputkom od g. 1577. za ugarsku krajinu.* Radoslav Lopašić je istražujući zemaljski štajerski arhiv (*Steiermärkischen Landesarchiv*) u Gracu u 19. stoljeću načinio prijepise ove važne arhivske građe i objavio ih u sklopu *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* (1884. – 1889.) dajući im navedene naslove.

⁹³ Lopašić, vjerojatno zbog određenih podudarnosti, pripisuje autorstvo prijevoda nekome Slovincu koji je „očevidno bio nevješt tadašnjemu hrvatskomu pravopisu i oblikom jezika“ (Lopašić 1879:Prilozi X.)

Naputak izdan po nadvojvodi Karlu⁹⁴ za hrvatske pješake na krajini (1578.)

Harami ili Peishaz Capituli ter slushbeni zakon.

Vsaki ki se stavi Capitan ili voivoda nad Haramie ili Pishze, budi plemeniti ili vishzhi, ter veran iunak, tai ima caesarovi i Hercegovi Svitlosti osebuino prishezhi na vero svoio, da hzhe Artikule ter sakone voiski pristavne vsimi svoimi podloshni Junazi i Harami tvrdo dershati.

Junazi se imao isibrati od Capitana ili voivode, ter desetnikov takovi, kim ie lastni hishni stan, ki so slushezhi junazi, ne kakovi nesnani ili teshaki.

Ki godi is tabora pobegne pres dopuszheina capitanata, ta glavo sghi.

Ki godi pred nepriatelom iz redovne ordinanzie pobegne i svoje redovno mesto v noi sapusti, ta glavo sghi.

Kada strasna se postavi, niedan v tabori pushko ishitai, ni kakovo halovaine nesazliinai per sghubleinu glave.

Ki godi ob nozhni strasni saspi, ili gesslu posabi, ta po sposnainu viteshke pravde castigan bode.

Kada voiska putem vlizhe, vsi polag svoje sastave ostanite; niedan pres dopushzhonia neima od nie odtiti. Niedan v tabori se boiovati, ki pako to tzhini, da se pred pravdo postavi i po ni castiga.

Naputak izdanog nadvojvodom Karlom za konjanike na hrvatsko-slavonskoj krajini (1578.)

*Koinishkih Sheregov, kako komu slushiti pristoi:
Red i Capituli.*

Capitan ima petdeset koine hussarske vse ili vetschi dela plemenite viteze s dobrimi koini, oklopi, ili panziry, shischakom, szhitom, copiem, sablo, bodeschom, batom ili sekirizo spravne imati.

Kada se mustra tzhini, plemeniti wsaki svoiem shivotom spravan budi.

Ki godi ni dostoinu s koini, s woroscbiem ter s dobrimi slugi spravan, tomu Comissary proozheine dajte.

Vsakomu dobru spravnemu ter sapissanu koiniku na missaz (trideset dan na missaz broiezhi) tztiri Raishki se plate.

Capitanw paki od vsaka koina se plazha pol rainislika sa stolni troschak.

Ki ie na strasho odluzhen, se neprikashe ili ödbeischi, ili pred pravim odluzhenim zbassum odtide, ili od koina odsede, saspi, ili drugim kakovim godu potu strasbe prav neoblushi, ta po shereski viteshki pravdi glavo sghi.

Vsi da budo pripravnimi mirni v ljubavi sdrugoga orsaga ludmy shiviti, komu ka krivina bude, Capitanu da ie tushi, ne sam da se naszhine.

Niedan per sghubleniu svoje glave haluvanie ni svadve ne vzhini suprod druga orsaga ludi.

Niedan v dobe putovania s drugom stara dugovanja kakova godi neobavlai. Niedan s neprieteli negovori pres dopuschenia locumtenenta ili generala.

Ki godi bude rasumil glasse ili svite kakove od nepriatelow, takaishi nevero soprod Cesara ili Herzoga ter voisko, i toga na snanie neda, on sa nevernika bude stiman.

Niedan vbozim kmetom i teshakom sili ni krivine vzhini pod kashigo veliko. Vsi kakovi godi budite, imaiu podobno zhast ter poshtenie izkazati generalw, takaishi svoim kapitanom.

Niedan komw drugomu sushna ili dobito marho silo ne vsmi.

Vsaki viteshkoi pravdi ter postavi shereshkoj pokoran budi, ni ludem k pravdi ter kastigi postalnim niedna sla ili sile, kako komu glava draga, nevzhini.

Vsi sluge ter lovassi polag gospode svoje so dushni slushiti ter ostanti kako naj daile sherregi su skupni, ter dotle neprieteli pred rokami, ki pako od svoiega gospodina is sherega odbeishi, da se ima obsessiti, kadi se godi naide (Lopašić 1884:65–71).

⁹⁴ Nadvojvoda Karlo II. Štajerski (1540. – 1590), 1. ožujka 1578., kad su datirana i ova dva vojna priručnika, službeno preuzima vojnu upravu nad Hrvatskom i Slavonskom krajinom, kao vrhovni vojni zapovjednik s carskim ovlastima (*Obrist Kriegsherr*). U vojnim pitanjima podređeni su mu

ban, glavni zapovjednik Slavonske krajine i glavni zapovjednik Hrvatske krajine (Cofek i Štefanec 2011:7). Dao izgraditi tvrđavu *Carolostadium* (*Karlstadt*), na čijim se temeljima razvio današnji Karlovac.

U prvome redu, tekst se jezično kontekstuiru u predstandardno razdoblje hrvatskoga standardnoga jezika, što se ponajprije odražava na grafijska rješenja i dominantnu narječnu osnovicu.⁹⁵ Premda autoricama cilj rada nije jezično istraživanje dokumenata, Cofek i Štefanec tretiraju ih kao „prijevode pravilnika s njemačkog na kajkavski“ (Cofek i Štefanec 2011:19). To je djelomično točno. Naime, višerazinskom jezičnom raščlambom Velimira Piškorca utvrđeno je da se radi o hrvatskome jeziku ozaljskoga jezično-književnoga kruga (zrinsko-frankopanskoga književnoga kruga),⁹⁶ s elementima kajkavske ikavice, čija je temeljna posebnost tronarječnost, odnosno prožetost obilježjima kajkavskoga, čakavskoga i štokavskoga narječja.⁹⁷ Ovome u prilog, na neki način, govori i to kako Lopašić donosi prijepise korespondencije (na latinskome i njemačkome) nadvojvode Karla i kralja Ferdinanda s velikašima Zrinskima i Frankopanima što afirmira tezu o utjecaju i proširenosti jezika kakvoga su oni njegovali i na javnoupornobnoj te vojno-diplomatskoj razini. Pajur, citirajući mađarskoga slavista i hungarista Laszla Hadrovicsa, navodi „višestruke razloge uporabe ‘hibridnoga’ jezika, a jedan od njih se odnosi upravo na vojništvo. Naime, prožetost narječja pripisuje i vojnicima i časnicima „koji su često mijenjali mjesta službovanja ili skupljeni zajedno u nekoj tvrđavi ili gradu potjecali iz različitih područja, te u njihovim javljanjima, molbama, privatnim pismima i slično, nalazimo često različitim dijalektima sastavljene dijelove“ (Pajur 2014:65–66).

Najdominantniji sloj u tekstu čine leksik i oblici kajkavske osnovice što se već na prvi pogled uočava na sljedećim primjerima *vsi, vsaki, hižni stan, zgublejne, pajdaš, posabi, kojn, vliže*. Raščlanimo li pobliže, uočiti ćemo kajkavska obilježja poput metateze *sv > vs (vsaki)*, *nj > jn (kojn)*, *dj > jd (dojde)*, protetskoga *v* u *vuružje* (oružje), depalatalizacije *lj > l (lubav, ludimi, sabla, zadovolno)*. No, na kajkavsku osnovicu prepoznaju se i čakavsko-ikavska naslojavanja u primjerima kao što su *dica, potriba, svitlost, razumil, kopje*. Nadalje, leksik odražava i onodobnu dinamiku jezičnih dodira hrvatskoga jezika – tako su potvrđeni hungarizmi (*orsag,*

⁹⁵ Riječ je o periodizaciji povijesti hrvatskoga (standardnoga) jezika koju je u sedamdesetim godinama 20. stoljeća razradio Dalibor Brozović (Brozović 2008:74–75). Usp. D. Brozović: *Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti*, u knjizi *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, ur. A. Fiaker i K. Pranjić, Zagreb 1978, str. 21–73. Budući da se radi o predstandardnome razdoblju ovdje se ne ulazi u preispitivanje Brozovićeve periodizacije i reperiodizacije koju nude Branka Tafra i Petra Košutar (usp. Tafra i Košutar 2011). Također o razradbi periodizacije i nakon 1991. vidi u Anđela Frančić i Bernardina Petrović: *Hrvatski jezik i jezična kultura*, Zaprešić 2013. (Frančić i Petrović 2013:27–44).

⁹⁶ U novijoj jezikoslovnoj literaturi želi se precizirati od Vončine inaugurirani naziv ozaljski jezično-književni krug te se daje prednost nazivu *zrinsko-frankopanski književni krug* (usp. Pajur, Jembrih).

⁹⁷ Zahvale prof. dr. sc. Velimiru Piškorc s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu na ovoj jezičnoj raščlambi.

sereg, šiřak, beteg, harac), germanizmi (*panzir*), romanizmi (*kastiga, kamp*) i latinizmi (*locumtenens*,⁹⁸ *passiva*).

Što se vojnoga nazivlja tiče, u tekstu su dokumentirani primjeri kao što su *harami, peiřac, ordinancia, kapitan, general, junak, priseži, vojska, harcovanje, desetnik, vojvoda, desetnikova služba, zastavnik, mustra, straža, puřka, oklop, šiřak, řčit, kopje, bodež, sabla, tabor, sila, pribeg*. Premda nedugi tekstom, ova dva *Kriegsartikela* sasvim dovoljno odražavaju nazivoslove potrebe 16. stoljeća evidentirajući nazive za oružje, vojnu opremu, vojne dužnosti (činove),⁹⁹ vojnu stegu i, općenito, vojna stradanja.

Slika 11. Odlomak iz *Kriegsartikel* u prijepisu R. Lopařića (1884.) [Izvor: © HAZU]

Slika 12. Odlomak iz *Kriegsartikel* u prijepisu R. Lopařića (1884.) [Izvor: © HAZU]

⁹⁸ Od ovoga naziva nastaje kasnije fr. *lieutenant* (*locumtenens* > *lieutenant* > *lajtnant* > *poručnik*).

⁹⁹ Vojne dužnosti postoje znatno ranije od vojnih činova te sežu u najranije oblike vojnoga ustrojavanja. Usp. Mikulan (2005).

Predstavljanjem ovakve građe, namjera je bila u prvome redu skrenuti pozornost na nazivotvorne kapacitete onodobnoga hrvatskoga jezika, gdje je autor (prevoditelj) imao za čime posegnuti kako bi preveo zakonski obvezujuće spise nadvojvode Karla. Dalje u tekstu podrobnije ćemo razložiti dokumentiranje hrvatskoga vojnog nazivlja u višestoljetnome lancu hrvatske leksikografije i dati pregled poglavlja.

Hipotetički, da je samo petnaest godina nakon objave ovdje opisanih vojnih pravilnika (*Kriegsartikel* 1578.) i dvije godine nakon Bitke kod Siska (1593.) bilo potrebno ondašnjemu papi Klementu VIII. ili caru Svetoga Rimskog Carstva Rudolfu II. dati prevesti vojne prikaze te bitke na „najuglednije“ europske jezike – njemački, latinski, talijanski, mađarski ili hrvatski jezik – gotovo zasigurno bi im dovoljno bilo posegnuti za višejezičnikom tiskanim u Mletcima 1595. godine. Drugim riječima, današnji nazivi kao što su *boj, bok, krilo, navala, oklop, opsjesti, prisega, satnik, stražar, vojnik, zapovijed* i sl., koji se danas osim kao dio općeuporabnoga leksika rabe i kao terminologizirane riječi u vojnome nazivlju, dokumentirane su kao iste takve leksikografske pojavnice prije više od 420 godina u prvijencu hrvatske leksikografije, rječniku Fausta Vrančića *Rječnik pet najuglednijih europskih jezika – Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*.

Dakle, želimo li što dublje zaći u hrvatsku leksikografsku prošlost do prvih mogućih tragova leksikografskoga bilježenja vojnoga nazivlja, već od prvoga hrvatskog rječnika u povijesti nailazimo na svojevrsni vojni potkorpus koji će u sljedećim rječnicima kroz stoljeća, ovisno o njihovom opsegu i koncepciji, višestruko rasti da bi svoj terminološki procvat doživio krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Povijesti je svojstveno ratovanje, stoga se ono razmjerno svojoj važnosti odražavalo i u leksiku hrvatskoga jezika. Stoga, treba naglasiti, kako je prožetost vojnoga nazivlja i općeuporabnoga hrvatskog jezika posve jasna i u samim začetcima hrvatske leksikografije. Ipak, treba imati na umu specifičnost položaja hrvatskoga jezika kroz posljednja četiri stoljeća.

Hrvatski je jezik kroz povijest u različitim državnim, višenacionalnim i formalno višejezičnim zajednicama bio izložen višestrukim jezičnim imperijalizmima. Istina, politički oportunitizam i manipulacije su s vremena na vrijeme diktirale intenzitete i dosege njihove dominacije. Svejedno, gledajući u cjelini, hrvatski je jezik pod raznim režimima bio podvrgnut rashrvaćivanju i nametanju prevlasti jednoga od jezika – njemačkoga, mađarskoga, talijanskoga i na koncu srpskoga – što se u ogromnoj mjeri posljedično odrazilo i na nazivlje.

Ovim se poglavljem daje pregled evolucije vojnoga nazivlja kroz stoljeća hrvatske leksikografije i terminografije. Od samih začetaka njegovoga bilježenja, u hrvatskoj leksikografiji 16. stoljeća u prvome hrvatskom tiskanom rječniku Fausta Vrančića, preko njegove sve veće zastupljenosti u kasnijim općim tiskanim i rukopisnim rječnicima 17. stoljeća, zatim enciklopedijskim dopreporodnim rječnicima Della Belle, Belostenca i Jambrešića, do kapitalnih preporodnih rječničkih ostvarenja od kojih se daleko najviše ističu *Němačko-ilirski slovar* Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića iz 1842. te *Němačko-hrvatski rěčnik* iz 1860. i *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja* Bogoslava Šuleka iz 1874./1875.

Terminološki se razmatra i četverojezični njemačko-hrvatsko-srpsko-slovenski rječnik *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs* (1853.) koji svojom građom, za ovo istraživanje, u znatnoj mjeri zadire i u vojno nazivlje te ga se stavlja u suodnos sa Šulekovim vojnim nazivljem u njegovu *Němačko-hrvatskome rěčniku* (1860.). Obrađuju se i prvi vojni priručnici na hrvatskome jeziku tiskani u vrijeme Napoleonovih Ilirskih pokrajina, zatim prvi predšulekovski službeni domobranski priručnici u poslijenagodbenu razdoblju te istražuju monumentalni nazivotvorni zahvati „oca“ (i) hrvatskoga vojnog nazivlja Bogoslava Šuleka u 19. stoljeću kodificiranoga njegovim nizom domobranskih priručnika. Dijakronijski pregled bi bio krajnje nepotpun bez često zanemarenoga kapitalnog dvosmjernog dvojezičnika, mađarsko-hrvatskoga i hrvatsko-mađarskoga *Vojničkoga rječnika* pionira hrvatskoga esperantizma Mavra Špicera¹⁰⁰ i sur. (1900./1903.) – prvoga službenog hrvatskog vojnog rječnika.

Sržni predmet istraživanja ovoga rada suvremeno je hrvatsko vojno nazivlje stoga ovaj povijesni presjek nema ambiciju biti opširnog i sveobuhvatnog lingvističkom raščlambom vojnojezičnoga repertoara. U sljedećim će se potpoglavljima detaljnije zadržati samo na onima važnima kao vrelima za vojno nazivlje te dati panoramski pregled razvoja i potvrđenosti vojnoga nazivlja kroz hrvatsku leksikografsku prošlost s ilustrativnim popisima te naglascima na pojedine zanimljive osobitosti. Svrha je prikazati dinamičnost i višestoljetni kontinuitet razvoja nazivlja do 1918. koje je tada bilo u visokoj mjeri razvijeno, zastupljeno, kodificirano

¹⁰⁰ Službeno se Mavro Špicer navodi kao četvrti suautor uz, Teodora Tótha, Dragutina Schweitzera i Šandora Pandića, no prema iscrpnoj studiji Velimira Piškorca o životu i djelu Mavra Špicera, njega se može smatrati glavnim autorom ovoga rječnika (usp. Piškorec 2007).

i standardizirano da bi potom dvaput u 20. stoljeću bilo nasilno prekinuto i arhaizirano¹⁰¹ pred dominacijom srpskoga nazivlja.

U ovome se radu kao vremenska razdjelnica za početak suvremenoga hrvatskog vojnog nazivlja uzima proljeće 1990. godine, odnosno obnavljanje hrvatske samostalnosti, stoga ovaj dijakronijski uvid obaseže razdoblje od kraja 16. stoljeća do 80-ih godina 20. stoljeća.¹⁰² Upravo će analiza suvremenoga nazivlja biti okosnicom ovoga istraživanja, stoga će se njime temeljito baviti nakon dijakronijskoga presjeka u svim preostalim poglavljima.

4.2. Vojni leksik i nazivlje u ishodištima hrvatske leksikografije

Ratna mornarica Fausta Vrančića

Pravi početak hrvatske leksikografije¹⁰³ seže u doba visoke europske renesanse, odnosno sam kraj 16. stoljeća. Prvi opsežniji, samostalno tiskani rječnik s hrvatskim leksikom,¹⁰⁴ onaj Fausta Vrančića iz 1595. godine *Rječnik pet najuglednijih europskih jezika — Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum* donosi više desetaka riječi, od kojih se neke u užemu, a neke u širem smislu, mogu smatrati vojnim nazivljem. Uzmemo li u obzir kako rječnik sveukupno bilježi gotovo 5800 hrvatskih riječi, broj od njih preko stotinu koje možemo pripisati (i) vojništvu nije neznatna.¹⁰⁵

Odabir upravo tih riječi i u tolikome broju svjedoči o prožetosti vojništva i ljudskoga postojanja. Do ovakvoga zaključka implicitno dovodi i digresija iz predgovora Ljudevita Jonkea

¹⁰¹ U ovome se radu oslanja se na teorijsku razradbu arhaizama i historizama Bernardine Petrović (Petrović 2005:188).

¹⁰² Dijakronijsko-sinkronijska razdjelnica ovoga rada podudara se s petim podrazdobljem trećega standardnojezičnog razdoblja u doradenim periodizacijama Brozovićeve hrvatske književnojezične povijesti (Samarđžija 2004; Frančić i Petrović 2013).

¹⁰³ Premda iznimno važnu zbog svojega, uvjetno rečeno, pomicanja početaka hrvatske leksikografije s 1595. na 1527. godinu (usp. Putanec 1980), ovdje se neće uzimati u obzir knjižica ili svojevrni *memento* namijenjen trgovcima od 8 rječničkih stranica i tristotinjak hrvatskih riječi Petra Lupisa Valentiana *Opera nuova che insegna a parlare la lingua schiavonesca alli grandi, alli piccoli et alle donne* u kojoj se ne nalazi niti jedna riječ koju bi se moglo povezati s vojništvom, borbom ili oružjem.

¹⁰⁴ Hrvatska leksikografija počinje aneksnim rječnicima, odnosno rječnicima kao nesamostalnim djelima koji su pridodavani kao prilozi npr. gramatikama ili raznim ondašnjim priručnicima. Jedinstveno je mišljenje hrvatskih jezikoslovaca kako rječnik Fausta Vrančića možemo smatrati istinskim početkom hrvatske leksikografije (usp. Putanec 1972; Vončina 1979).

¹⁰⁵ Samarđžija (2019:31) u Vrančićevu rječniku iščitava „nekoliko manjih skupina leksema ograničene uporabe koje su u kasnijem razvoju polifunkcionalnosti hrvatskoga poslužile kao podloga nizu hrvatskih strukovnih i znanstvenih nazivlja“, među ostalim, pravnomu nazivlju, vojnomu nazivlju, kršćanskomu nazivlju, rodbinskomu nazivlju, floronimima, ihtionimima, ornitonimima i zoonimima.

bibliofilskom reprint izdanju iz 1971. gdje navodi kako su u Vrančićevu rječniku zabilježene „samo najpotrebnije i najobičnije riječi iz stvarnoga života kakve se pojavljuju u svakidašnjoj razgovornoj upotrebi“ (Jonke 1971:135). Ovdje se navodi većina njih – onako kako su evidentirane u rječniku – uz njihove današnje istovrijednice ili bliskoznačnice,¹⁰⁶ no ne bilježeći sve njihove izvedenice:

Tablica 7. Prikaz vojnoga nazivlja u rječniku Fausta Vrančića *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*

SUVREMENO ZNAČENJE	VRANČIĆEV NAZIV U IZVORNOJ GRAFIJI
bedem	<i>zagrada</i>
bodež	<i>bodex</i>
boj	<i>boy</i>
boj biti	<i>boy biti</i>
boriti se	<i>boritiſe</i>
branitelj ¹	<i>branitely</i>
branitelj ²	<i>obranitely</i>
braniti	<i>braniti</i>
cilj ¹	<i>czilij</i>
cilj ²	<i>czily</i>
četa ¹	<i>csetà</i>
četa ²	<i>sztado</i> ¹⁰⁷
četa ³ , bojna	<i>sereg</i>
desetine	<i>deſetine</i>
ginuti	<i>ginuti</i>
izginuti	<i>iz-ginuti</i>
jato	<i>yato</i>
kaciga	<i>siis, ſifak</i>
konjanik	<i>konynik</i>
konjički	<i>konyizcki</i>
koplje	<i>kopye</i>
krilo	<i>krelo</i>
leš	<i>m(a)rczina</i>
luk	<i>luuk</i>

¹⁰⁶ Suвременa su značenja iščitana, između ostaloga, usporedbom s ostala četiri jezika u rječniku.

¹⁰⁷ Da se riječ *stado* rabila i za opis određene množine vojnih snaga nalazimo i u hrvatskoj lirici oca hrvatske književnosti Marka Marulića. Usp. *Molitva suprotiva Turkom* (1493./1500.) - ... *Kad Ksara kralj u boj vojask vodi stada...* Marulolog Bratislav Lučin u Marulićevu rječniku prevodi ovu sintagmu *čete vojske*. Stoga, Vrančić uz to što rabi *sztado* i za životinje, bilježi i kao naziv za vrstu vojne postrojbe. Lat. *turma, ae*, postrojba od 30 konjanika. Isto tako, Vitezović primjerice u svojem *Lexicon Latino-Illyricum* navodi naziv *stadnik (fiaddnik)* ili *stadni vojnik (fiaddni vojnik)* s.v. *gregalis miles* za vojnika koji pripada određenoj vrsti postrojbe, najčešće čete. Zahvala dr. sc. Bratislavu Lučinu iz Centra za proučavanje Marka Marulića i njegova humanističkoga kruga *Marulianum* i na usmenome obrazloženju Marulićeva primjera.

SUVREMENO ZNAČENJE	VRANČIĆEV NAZIV U IZVORNOJ GRAFIJI
mač	<i>macs</i>
napad	<i>nariplyenye</i>
narediti	<i>narediti</i>
naređen	<i>naredyen</i>
naređenje	<i>naredyenye</i>
navala	<i>navalyenye</i>
naoružan	<i>ne-oruxan</i>
neprijatelj	<i>nepriately</i>
neprijateljstvo	<i>ne-priatelʃtvo</i>
nož	<i>noox</i>
odmetnik	<i>odbiga</i>
odmor	<i>pokoy</i>
oklop	<i>oklope</i>
opkoljen	<i>za-βeden</i>
opkop	<i>yama</i>
opkop	<i>naβap</i>
opsada	<i>za βaad</i>
opsjesti	<i>ob-βeβti</i>
oružarnica	<i>mizto-od orufya</i>
oružati	<i>oruxati</i>
oružje	<i>orufye</i>
osloboditelj	<i>oβlobodnyk</i>
pirat	<i>morzki-razboynik</i>
plijen	<i>plin</i>
poglavnik	<i>poglavnik</i>
pogubitelj	<i>karvnik</i>
pokolj	<i>pogibil</i>
prebjeg	<i>vzkok, ppribiga</i>
prijetiti	<i>prititi, groziti</i>
prijetnje	<i>pritnye</i>
primirje	<i>prodlyenye</i>
prisega	<i>priβega</i>
pucanje	<i>puczanye</i>
rana	<i>rana</i>
raniti	<i>raniti</i>
rat	<i>rath</i>
ratna mornarica	<i>pla-vojska¹⁰⁸</i>

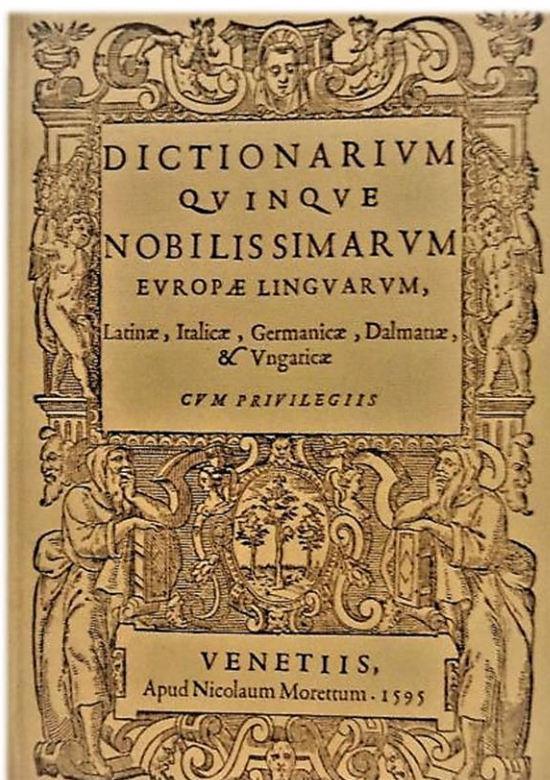
¹⁰⁸ *Plavojska* < *plavovojska* (plav = brod), haploglogija tj. izostavljanje istih ili sličnih glasova ili glasovnih skupova u riječi. Ovu Vrančićevu prvopotvrđenicu Valentin Putanec spominje kao najvjerojatnije jednu od njegovih kovanica koju kasnije preuzimaju Juraj Baraković (1548. – 1628.) i Jerolim Kavanjin (1641. – 1714.) (Putanec

SUVREMENO ZNAČENJE	VRANČIĆEV NAZIV U IZVORNOJ GRAFIJI
razoriti	<i>raz-oriti</i>
razbojnik	<i>raz boynik</i>
samostrijel	<i>szamoßtril</i>
satnik	<i>szatnik</i>
ratovati	<i>ratitiße</i>
sablja	<i>szablya</i>
sila	<i>szila</i>
sjekira	<i>szikira</i>
sloboda	<i>szlobod</i>
smrtan	<i>vmarli</i>
smrtnost	<i>vmarlyenye</i>
straža	<i>sztraxa</i>
stražar	<i>sztraxacz</i>
stražariti	<i>sztraxu csiniti</i>
strijela	<i>sztrila</i>
strijelac	<i>sztrilacz</i>
strijeljati	<i>sztrilyati</i>
stupati	<i>ßtupati</i>
stupica	<i>sztupicza</i>
štit	<i>schit</i>
tabor	<i>tabor</i>
toranj	<i>turan</i>
trublja	<i>trublya</i>
ubijanje	<i>vbienye</i>
ubojica	<i>vboicza</i>
uhićen	<i>vhityen</i>
uhoda	<i>vhoda</i>
uhoditi	<i>vhoditi</i>
utvrda	<i>tvardina</i>

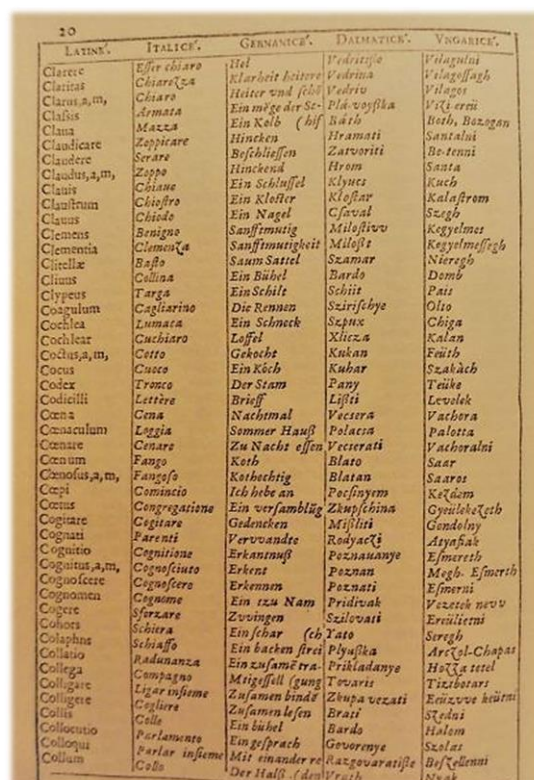
1972:14). U još jednome radu autor se osvrće upravo na složenicu *plavovojska/plavojska* čiji tvorbeni uzor iščitava u mađarskoj riječi – koju Vrančić navodi u rječniku *vizi-ereü*, tj. *vizierő* = ‘vodena sila’ – a ne latinskoj (*classis*), talijanskoj (*armata*) ili njemačkoj (*ein Menge der Schiff*) (Kapetanović 2008: 241). U svojevrsnome drugom, uz Vrančićevo dopuštenje dopunjenu izdanju, (usp. Dukat 1925:123) gdje su dodana još dva slavenska jezika, češki (*Bohemice*) i poljski (*Polonice*) u redakciji benediktinca Petera Lodereckera u Pragu 1605. grafijski je ova riječ riješena bez spojnice, *plavvoyßska*. Radi komparatističke ilustracije, na poljskome jeziku bilježi se kao *armata morßka*.

Za talijansku riječ *armata* Bartol Kašić 1599. godine u svojem rukopisnom hrvatsko-talijanskom rječniku (*Slovoslovje dalmatinsko-talijansko*) kao hrvatski ekvivalent također navodi *pla voyscha*. Ovaj detalj iz uvida u jezičnu građu govori u prilog tezi Vladimira Horvata kako je Kašić napravio svoj rječnik na temelju petojezičnoga Vrančićeva rječnika (usp. Horvat 2013). Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU (ARJ) za opis riječi *plavojska* upućuje na *plavovojska* = *brodovlje, flota*, (upravo vojska na plavima), stoga se ova riječ može smatrati pretečom sveze *ratna mornarica*. Uzgredno, Ante Starčević je u svojim pisanjima rabio (moguće njegov hapaks) *ratoplovlje*, v. *Bi li slavstvu ili ka hrvatstvu* (1867.).

SUVREMENO ZNAČENJE	VRANČIĆEV NAZIV U IZVORNOJ GRAFIJI
vatra	<i>ogany</i>
vatren	<i>ognyen</i>
vitez	<i>vitez</i>
vojevati	<i>voyevati</i>
vojni bjegunac	<i>vzkok, ppribigal</i>
vojnički	<i>voynickii</i>
vojnika	<i>voynik</i>
vojnica	<i>vitez</i>
vojvoda	<i>voyuoda</i>
zakletva	<i>zakletva</i>
zaklon, utočište	<i>vtoka</i>
zapovijed	<i>zapovijd</i>
zapovijedati	<i>zapovidati</i>
zarobljenik	<i>szuxany, rob</i>
zasjeda	<i>zašidà</i>
zastavnik	<i>zastavnik</i>

Slika 13. Naslovnica Vrančićeva rječnika (1595.)

Slika 14. Odlomak iz Vrančićeva rječnika (1595.)

Vrančićeva je građa zanimljiva i proučavateljima razvoja značenja hrvatskih leksema (Samardžija 2019:31), pa tako i ovdje nailazimo na primjer riječi *odora* kojom Vrančić rješava

nekoliko latinskih natuknica – *odora* s.v. *exuviae*, *manubiae* i *spolium*, a koje se onodobnim značenjem ‘plijena’, ‘ratnoga plijena’ ne podudaraju s današnjom definicijom ‘vanjskoga obilježja pripadnosti oružanim snagama, koja ima zaštitnu ulogu pri obavljanju vojnih zadaća i jedna je od elemenata vojne stege’.¹⁰⁹

Također, hrvatski rječnici tiskani u 17. stoljeću, *Blago jezika slovinskoga*¹¹⁰ (1649./1651.) Jakova Mikalje i *Dictionar ili réchi szlovenszke*¹¹¹ (1670.) Jurja Habelića, još obilnije bilježe vojno nazivlje. U sljedećim se odlomcima oni podrobnije razrađuju.

Bojnik i admiral Jakova Mikalje¹¹²

Mikaljin rječnik trojezični je rječnik s hrvatskim kao polaznim, a talijanskim i latinskim kao ciljnim jezicima. Konceptija i opseg (25 000 – 30 000 natuknica) rječnika mnogim se elementima – gramatičkom obradom, sustavom uputnica, sinonimima, definicijama, kolokacijama, frazemima – bliži rječničkomu članku suvremenoga rječnika. Hrvatska natuknica najčešće je popraćena istoznačnicom, bliskoznačnicom, a katkad i definicijom ili opisom. Podrobnije rečeno, kako je Mikalja pisao rječnik za „misionare u južnoslavenskim krajevima, za narječno nejedinstven prostor“ nastojao je dati što više istoznačnica, zahvaćajući u književni i govoreni jezik sva tri hrvatska narječja što je dovelo do svojevrsne *raznodijalektne sinonimije* (Gabrić-Bagarić 2000:45–58).¹¹³ Kao što Gabrić-Bagarić naglašava, riječ je o predstandardnome razdoblju hrvatskoga jezika kad normu nalaže uporaba, a književni je jezik u drukčijem odnosu prema narječjima nego u standardnome razdoblju. U tome smislu treba sagledavati i obilje istoznačnica koje Mikalja dokumentira.

Što se nazivlja tiče, premda se radi o općemu, objasnidbeno-prijevodnome rječniku, jezična građa toga rječnika često nadilazi okvire rječnika općega jezika te tako, među ostalim, zadire i

¹⁰⁹ Prema hrvatskim rječnicima etimologija riječi *odora* dolazi od OD + derati.

¹¹⁰ *Blago jezika slovinskoga ili Slovník u komu izgovaraju se riječi slovinske latinski i dijački = Thesaurus linguae Illyricae sive Dictionarium Illyricum in quo verba Illyrica Italice et Latine redduntur / labore Jacobi Micalia, Loreto – Ancona. (1649.–1651., pretisak Zagreb, IHJJ, 2011.).*

¹¹¹ *Dictionar ili Rechi szlovenszke zvezega ukup zebrane, u red pofztaulyene i diachkemi zlahkotene, trudom Jurja Habelića massnika Tovarustva Jesusevoga, na pomoc napredka u diachkom navuku skolneh mladenczeu horvatzskoga i szlovenszskoga naroda. Graz: pri Odvetku Widmanstadiussa. (1670., pretisak Zagreb, 1989.).*

¹¹² Za ekscerpiranje Mikaljine jezične građe dalje u potpoglavlju poslužilo je kapitalno izdanje urednice Darije Gabrić-Bagarić *Blago jezika slovinskoga (1649./1651.) Transkripcija i leksikografska interpretacija* (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2011.).

¹¹³ Za imanentnost sinonimije u dijakroniji hrvatskoga jezika usp. Bernardina Petrović, *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*, Zagreb, 2005.

u lekseme koje možemo smatrati vojnim nazivljem.¹¹⁴ Mikalja je posebno zanimljiv u hrvatskoj leksikografiji zbog niza novotvorenica, hapaksa i prvopotvrđenica. Za neke od njih potvrdu nalazimo i u vojnome nazivlju. U odnosu na ostalo nazivlje, vojno nazivlje ne impresionira toliko brojnošću, no valja imati na umu kako okosnicu rječničkoga ustroja čini okrupljavanje leksema u rječničke skupove što dovodi do brojnih sveza riječi, frazema i kolokacija koje vežemo uz samo jedan leksem (Gabrić-Bagarić 2011:955). Kako bi se predočilo koliki je brojčani skok Mikaljina vojnoga nazivlja u odnosu na njegova neposrednoga leksikografskog prethodnika Vrančića, slijedom takve koncepcije navedimo samo ilustrativne primjere za lekseme *boj*, *vojnika*, *vojska*, *vojvoda*, iz Mikaljina rječnika te njihov sintagmatski potencijal:

boj među građane / boj biti, ratiti se / boj inostrani, zdvora / boj morski, boj po moru / boj veliki, ljuti / boj začeti / bojništvo / bojnik / brod za boj / činiti da se dili vojska / lađa od boja / namistnik velikoga vojvode / poglavica u vojski / posjeći vojsku / posljednja straža od vojske / prva straža od vojske / umr(i)jeti u boju / varka bojnička / vladati vojskom / voditi vojsku / vojevanstvo / vojevanje / vojnica / vojnici skupljeni iznenadi / vojnici tuđi, inostranci / vojnik / vojnik dobar / vojnik izmetnut / vojnik junak / vojnik na konju / vojnik noviti / vojnik od straže / vojnik oružan od glave do pete u oklope / vojnik pješac / vojnik plaćen / vojnik pušten radi starosti / vojnik stari / vojska / vojska izređena / vojska koja ide ća / vojska konjika / vojska morska, po moru / vojska pješac / vojska po suhu po zemlji / vojvoda / vojvoda svrh konjika / vojvoda svrh sve vojske / zanat od vojske / zasjeda vojnik/

Zanimljivo je primijetiti kako leksem *bojnik* Mikalja rabi kao objasnidbeni sinonim uz natuknicu *vojnika*. K tome, *bojnik* i *bojništvo* Mikaljine su prvopotvrđenice unutar hrvatske leksikografije od 16. do 19. st. (Gabrić-Bagarić 2011). Danas je leksem *bojnik* terminologizirana riječ te se rabi kao naziv za viši časnički čin u Hrvatskoj vojsci. Za leksem *admiral* u Mikalje nalazimo prvu potvrdu uopće u hrvatskome jeziku koji on navodi kao *armiralja*, a opisuje kao ‘tko ima pomniju od morske kra(j)ine’. Prema Skoku riječ je o

¹¹⁴ Monografsko istraživanje Darije Gabrić-Bagarić donosi iscrpan uvid u jezično blago Mikaljina rječnika kao vrela za nazivlje ili ‘posebni leksik’ koji kategorizira u sljedeće skupine nazivlja: nazivi znanosti i struka, jezikoslovno nazivlje, književnoteorijsko i književnopovijesno nazivlje, religijsko i teološko nazivlje, glazbeno nazivlje, medicinsko nazivlje, fitonimi, zoonimi, pomorsko nazivlje, kulinarsko nazivlje, rodbinsko nazivlje i administrativno-pravno nazivlje (usp. Gabrić-Bagarić 2010).

‘europsko složenom arabizmu’ (Skok 1973). Još neki od hapaksa i prvopotvrđenica su *busija* (zasjeda), *dundarnik* (stjegosnac), *fregata*, *lumbarda* (top), *odmetnik*, *pancir* (oklop), *pedesetnik*, *purak* (olovni metak), *razmirica* (boj, rat), *stražanin* (stražar), *tisućnik*...¹¹⁵

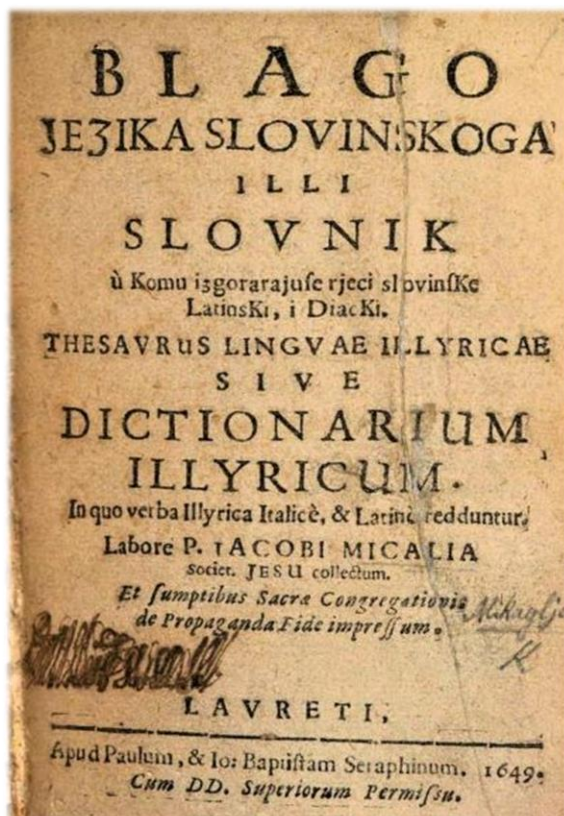
Premda je hrvatski polazni jezik u rječniku, i ovim istraživanjem građe vojnoga leksika potvrđuje se teza kako je rječnik dijelom najvjerojatnije nastao obratom kojega latinskoga (ili latinsko-talijanskoga) rječnika (Gabrić-Bagarić 2011:953). Tome govore u prilog prevedenice, prilagođenice, novotvorenice ili perifrastična rješenja. Tako, recimo, za današnji naziv *oružarnica*, u nedostatku hrvatskoga naziva, Mikalja opisno navodi *mjesto gdi se oružja driže* (*mje sto ghdi fe orùsgja drrisge*) prema lat. *armamentarium*, *ii*. Usporedbe radi, Vrančić je rješava također kalkiranom strukturom *misto od oružja* (*mizto-od orufya*), odnosno najprepoznatljivijim sintaktičkim talijanizmom *od* + G. Habelić, vidjet ćemo kasnije, rješava s *puškarnica* (*puskarnicza*), odnosno leksičkom posuđenicom iz mađarskoga. Sasvim razumljivo, određen broj leksema zadržao je i u suvremenome jeziku prvotno značenje kako je zabilježeno u Mikalje – tako, recimo, *boj*, *četa*, *oružje*, *samostril*, *straža*, *tamničar*, *vojska* itd. S druge strane, mnoge njegove novotvorenice i prvopotvrđenice nisu zaživjele poput *jezdik* za ‘konjanik’, *mačuga* za ‘toljaga’, *obrov* za ‘opkop’, *okletva* za ‘urota’, *oružanstvo*¹¹⁶ za ‘naoružanje’, *poboj* za ‘pokolj’, *pod asisti* za ‘opkoliti’, *razboj* za ‘napad, ubijanje’, *smiralja* za ‘nišan’, *stražanin* za ‘stražar’. Kod nekih je naziva došlo do pomaka u značenju, a sve ih je prvi put zabilježio Mikalja te se kasnije javljaju u mlađih leksikografa: *poraz* (tada u značenju ‘udarac’), *puškar* (‘vojnici naoružani puškom’), *razmirica* (‘boj’, ‘rat’), *stožer* (‘zglob od vratā’), *vodič* (‘vojvoda’). Ipak, pridjev *stožerni* nalazimo u značenju ‘glavni’.

Uz već navedeni leksem *bojnik*, valja istaći i leksem *fregata*. Riječ je o raguzeizmu koji je u Mikalje prvi put uopće potvrđen u hrvatskome jeziku. Za ovo je istraživanje posebno zanimljiv jer se i danas u suvremenome značenju rabi za ‘prateći ratni brod srednje veličine koji zbog svoje brzine i naoružanja služi za izviđanje i pratnju ratnih brodova’ i u višem mornaričkom vojnom činu Hrvatske ratne mornarice *kapetan fregate* (kfr). Spomenimo i lekseme koji se u širem smislu vežu i za ratovanje i vojništvo, rabimo ih i danas, a koje je Mikalja ponovno prvi

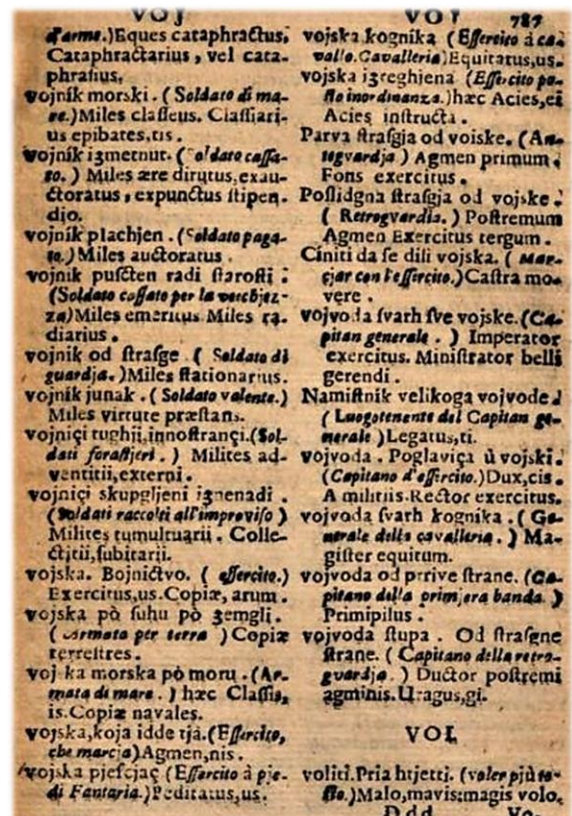
¹¹⁵ U jeku hrvatske jezične obnove u 19. stoljeću, Bogoslav Šulek zahvaćajući u hrvatsku leksičku baštinu oživljava na primjer riječi *dundarina* (brigada) i *tisućnik*, dok Mažuranić-Užarević, među ostalim, *purak* (puščano zrno), *odmetnik*, *razmirica* i *stražanin* (stražar). Šulek, također, za *puščano zrno* navodi *purak* te poseže i u čakavsko narječje za mletačkim romanizmom *puščana balota*.

¹¹⁶ U *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs* (1853.) posežu, uz *oružništvo*, i za nazivom *oružanstvo* za ‘žandarmeriju’ (*Gendarmarie*). Kasnije isto to čini i Bogoslav Šulek u svojim rječnicima. U drugoj polovici 19. stoljeća u zakonima će prevladati *oružništvo* te analogno *oružnik*.

leksikografski zabilježio – *odmetnik*, *medalja* i *tamničar*. Za zapovjednike nad određenim brojem vojnika prvi stvara naziv *pedesetnik* za ‘zapovjednika nad 50 vojnika’, a prvi put su u hrvatskoj leksikografiji zabilježeni u Mikalje i *stotnik* u značenju ‘satnik’ i *tisućnik* za ‘zapovjednika tisućnije’. U građi su potvrđena i sljedeća dva hapaksa: *stigonosac* i *zastavn'jek*, oba u značenju ‘stjegonoša’ i ‘zastavnik’.

Slika 15. Jakov Mikalja, *Blago jezika slovinskoga* (1649.), naslovnica

Slika 16. Odlomak Mikaljina rječnika, str. 787.

Zaključno, iz Mikaljina je *Blaga* zanimljivo izdvojiti imenicu *vojno*,¹¹⁷ karakterističnu za onodobni poetski i narodni izričaj u značenju ‘muž’, ‘suprug’. Potvrđena je još u Zoranićevim *Planinama*,¹¹⁸ a njezina se uporaba u literaturi protezala sve do početka 20. stoljeća tako da je nalazimo u 3. izdanju *Hrvatsko-talijanskoga rječnika* Dragutina Parčića (1901.) popraćenu stilskom odrednicom *poet.* Etimološki je Skok rješava kao odmilicu, prema ne previše jasno (Skok 1973:612).

¹¹⁷ Vitezović u svojem rukopisnom *Lexicon Latino-Illyricum* s.v. *miles* navodi među ostalim rješenjima naziv *vojno junak*. Dok Della Bella s.v. *marito*, uz *muux*, *cjovik* *oxegnen*, *drugh* navodi i *vojan*, *od vojna*, *vojno*.

¹¹⁸ *Zlatom pak krunice i cvitke ovijahu / Rešeć sve glavice i vojnom davahu. / Sela se vijahu bogata, a srid ulic / Tanci se vojahu junakov i deklic; / Sve zlatovitih žic kosice spletene, / S biserom spod krunic hitro narešene.*

Habdelićev pukovnik ili *kapitan nad jezero junaki*

Iako manji po svojem opsegu i jednostavniji u pristupu obradi građe od Mikaljina rječnika,¹¹⁹ Habdelićev rječnik riznica je nazivlja koje vežemo uz ratovanje i vojništvo. Štoviše, iako je riječ o abecednome hrvatsko-latinskom rječniku, na određenim mjestima ima obilježja pojmovnoga rječnika, odnosno riječi se grupiraju u pojmovne grozdove. Tako, recimo, za riječ *junak* – koju Habdelić uz riječi *vitez* i *vojnik* prevodi na latinski istom rječju *miles, tis, c.* – rječnik donosi čak 39 izvedenica, sveza riječi ili perifrastičnih rješenja.

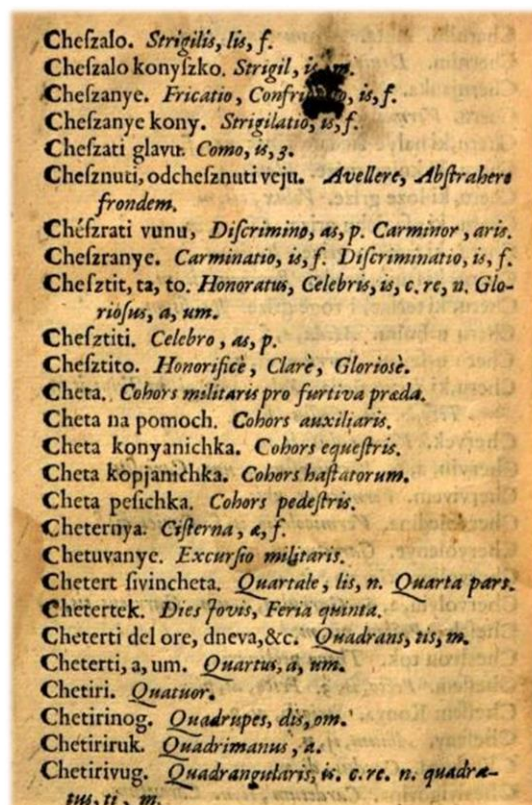
/ borenje junachko / sztojech / boy varaski / cheta / chetuvanye / general u kraine, ali voyfzke / iunachka prifzega / iunak / iunak do koncza / sztar / iunak halapardas / iunak kopjanik / iunak lehkoga orusja / iunak pred zafztavum / sztojechi / iunak puskar / iunak schitom / iunak / smexega orusja / iunak u oklopah / iunak za zafztavum / sztojechi / kapitan nad jezero junaki / ki junake mufta / kos zprutja zpleten na obrambu u voyzke, ali u gradeh, zakemifze junaki proti puskam zakrivaju / kup junakou jedne zafztave. 25 junakou / ladja berza, u kefae vojuju / morfzki vitez / navalenye na varas, grad, nepriatela / neorufen / nepriatel / svoga kralya, obchine / odverchifze od voyfzke, i nepriatelufze priverchi, ali nepriatelom / posztati / paszani vitez / plachni vitez / poboy u voyfzke / potepfzti voyfzku / razbiena voyfzka / sereg junachki / sztari junak / szuseny u voyfzke uloulyen / vitez / voyfzka do / szkonchanya / znamenye kemfze vitezi u voyfzke megy / szobum poznaju /

Za lat. *perduellis, is, m.* u okvirnome suvremenom značenju ‘državni neprijatelj, urotnik’ Habdelić nudi opisno rješenje *neprijatelj svoga kralja*. Vrančić ga, primjerice, rješava svezom *glavni neprijatelj*.

¹¹⁹ Habdelićev rječnik svojevrstni je školski rječnik koji je svojim riječima namijenio *na pomoć napretka u dijačkom navuku školneh mladencev horvatskoga i slovenskoga naroda* ili, u samom naslovu predgovora, *ad studiosam iuventutem*.

Slika 17. Juraj Habelić, *Dictionar* (1670.)
naslovnica

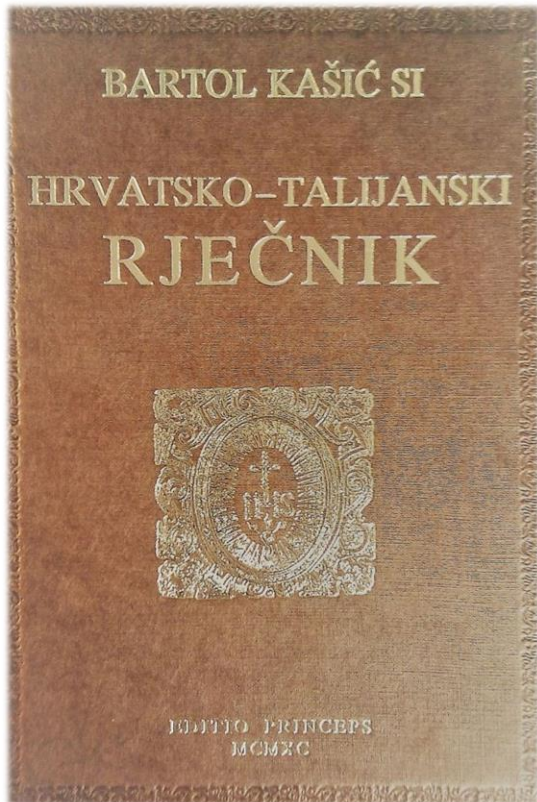
Slika 18. Odlomak Habelićeva rječnika (1670.)

Habelićev *Dictionar* bio je upravo predmetom nazivotvornih proučavanja raznih disciplina i područja ljudskoga djelovanja, od filozofskoga, logičkoga, medicinskoga do prirodoznanstvenoga nazivlja (usp. Lončarić 2013). Evidentna je Habelićeva ambicija zahvatiti jezik i onkraj općega jezika. Razumljivo, u leksičkome fondu našlo se i vojno nazivlje koje se ovdje na suženoj građi prikazuje.

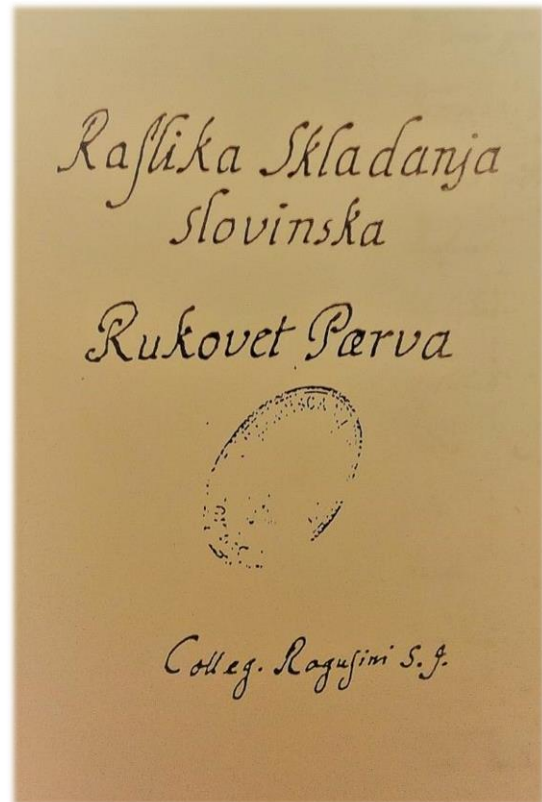
Kašićev voj

Premda rukopisni, ovdje se nipošto ne smije zaobići rječnik Bartola Kašića *Slovošlovje dalmatinsko-talijansko* iz 1599. godine. Primjer Vrančićeve novotvorenice za 'ratnu mornaricu' ili 'silu na brodovlju' *pla-vojska* koju Kašić preuzima, afirmira tezu Vladimira Horvata kako je Kašićev rječnik nastao na temelju Vrančićeva *Petojezičnoga rječnika* (Horvat 2013:169). Ipak, u radu se priklanja tezi Darije Gabrić-Bagarić da se to može odnositi samo na dio građe jer se i ovdje prema usporedbi vojnoga leksika u Vrančića i Kašića potvrđuju leksičke praznine ili drukčiji Kašićevi hrvatski leksemi. Za ilustraciju, navedimo Vrančićevu imenicu *rat* (*rath*) za

lat. *bellum* ili tal. *guerra* koju ne pronalazimo kod Kašića u polaznome, hrvatskome jeziku, već kasnije navodi *voj* (voj) koji rješava s tal. *guerra*. Zanimljivo, kod Vrančića ne nalazimo potvrdu za *voj*, već samo odglagolsku imenicu *vojevanje* (*voyevanye*).

Slika 19. Bartol Kašić, *Hrvatsko-talijanski rječnik* (rukopis 1599.), *editio princeps* (1990.), © Kršćanska sadašnjost

Slika 20. Bartol Kašić, *Hrvatsko-talijanski rječnik*, naslovnica rukopisa, © Kršćanska sadašnjost

Zaključno o doenciklopedijskim rječnicima

Potvrde za hrvatsko vojno nazivlje, ili u dijakronijskoj perspektivi bolje rečeno vojni leksik, sežu u prvijence hrvatske leksikografije. Ovdje je ilustrativno obrađena većina njih s ograničenim prikazom tada zabilježenih vojnih naziva. Premda se može činiti da je tadašnje vojno nazivlje prilično fundamentalno, u odnosu na druga područja ljudskoga djelovanja brojčano neimpozantno i nerazvijeno te isprepletano s općim jezikom, to je sasvim razumljivo budući da njegova brojnost zrcali onodobnu razvijenost vojnih vještina, oružja i tehnike, nepostojanje modernih vojski u službi nacionalnim državama, odnosno neprofesionalizaciju

tadašnje vojske,¹²⁰ no i tada još aktualno korištenje latinskoga kao jezika znanosti, pa tako i vojnoga umijeća. Isto tako, ne smijemo smetnuti s uma kako se ipak radi o općim višejezičnicima, a ne terminološkim rječnicima ili priručnicima koji će pojaviti tek u 19. stoljeću, nakon profesionalizacije i industrijalizacije vojske. Bez daljnjega je da će svaki opći rječnik, bio on iz 17. stoljeća ili suvremeni, sadržavati i jednim svojim dijelom posebni leksik, leksik strukâ, terminološki sloj¹²¹ za čiji je odabir ili izostavljanje teško utvrditi kriterije. Istraživanje nazivlja, pa tako i vojnoga, u starijoj hrvatskoj leksikografiji treba sagledavati u suodnosu organskoga jezika i književnojezičnoga blaga onoga doba koje se potom zrcali u rječnicima (Gabrić-Bagarić 2010).

Okvirno, tadašnje bi se nazivlje moglo klasificirati u nazive vezane uz ratna stradanja, oružje, vojne fortifikacije, viteštvo i razbojništvo, uhođenje, zapovjednike postrojba, taktičke zadaće, ustrojbene cjeline, vojne dužnosti (preteče činova). Sve u svemu, od samoga Vrančićeva prvijenca, pa preko Kašića, Mikalje do Habelića, razvidan je rast u njegovu bilježenju, posebno njegova kolokacijskoga fonda. Njihova leksička građa nagovještaj je iscrpnih pojmovnih grozdova vojnoga nazivlja koje će, pokazat će se u sljedećim potpoglavljima, doživjeti procvat u općim enciklopedijskim rječnicima 18. i samoga početka 19. stoljeća (Jambrešić, Della Bella, Belostenec, Vitezović, Tanzlingher, Stulli), a kulminirati u terminološkim rječnicima i priručnicima druge polovice 19. stoljeća i početka 20. stoljeća (*Juridisch-politische Terminologie*, Šulek, Špicar).

Naposljetku, kao kuriozitet navedimo kako danas uobičajeni leksemi i terminologizirane riječi, kao što su *bitka* i *borba*, ovim istraživanjem nisu potvrđeni u starijoj hrvatskoj leksikografiji, nego njihovi oblici odglagoskih imenica na -nje *borenje* i *bijenje* ili u najvećoj mjeri *boj*. Leksikografske potvrde za *bitka* i *borba* nalazimo tek početkom 19. stoljeća (Stulli). Ovaj se detalj kasnije istražuje u suvremenome hrvatskom vojnom nazivlju kad se u jednoj etapi

¹²⁰ Tomislav Smerić i Petra Rodik prema van Doornu profesionalizaciju vojske prate u tri povijesna vala. Prvi val, početkom 17. stoljeća kad suveren monopolizira kontrolu nad svojom vojskom (neke od inovacija su stajaća vojska sa stalnom plaćom, obuka u rukovanju oružjem, dril i zapovjedni vokabular, sustav činova i vojne odore). Drugi val je poslijenapoleonsko razdoblje koje karakterizira opća vojna obveza, masivne vojske, vojne akademije s pratećim priručnicima. U trećemu je valu izražena industrijalizacija vojske, institucionalizacija načela napredovanja prema postignuću, ustroj potreban za podizanje masovnih vojski, vojna akademija kao preduvjet dobivanja časničke službe (Klarić Rodik 2015; Smerić 2005).

¹²¹ Premda su potvrđeni i nazivi, za mnoge primjere u starijoj leksikografiji ne možemo govoriti o nazivima u suvremenome smislu te riječi. Često je riječ o sintagmatskim skupovima, višerječnim opisnim nazivima s elementima definicije ili višerječnim nazivima kolokacijskoga tipa.

njegova standardiziranja davalo prednost nazivu *boj* u odnosu na *borba*, osobito u pridjevima *bojni*¹²² i *borbeni*.

4.3. Zlatni trolist dopreporodne leksikografije

Razdoblje zreloga i kasnoga baroka obilježava puni polet leksikografske djelatnosti i to, u prvome redu, u isusovaca, pavlina i franjevacu. S punim se pravom jezikoslovci slažu kad pretečama modernih hrvatskih rječnika smatraju tri kapitalna rječnička ostvarenja 17. stoljeća (Vončina 1997): *Dizionario italiano, latino, illirico* (Ardelio della Bella, 1728.), *Gazophylacium* (Ivan Belostenec, 1740.) i *Lexicon latinum* (Sušnik-Jambrešić, 1742.). U ovome se potpoglavlju najvećim dijelom razmatra Della Bellin rječnik i njegov vojni leksik, a potom se istraženim primjerima ukazuje na omjere leksičke konvergentnosti među trima rječnicima, ne ulazeći u teze, odnosno razilaženja jezikoslovaca u kojoj su mjeri služili jedni drugima kao izvor hrvatskih ekvivalenata.¹²³

Della Bellin *drugobojnik* i *nadbojnik*, Belostenčev *samokres*¹²⁴ i Sušnik-Jambrešićev *brodobojnik*

Monumentalnost trojezičnoga, talijansko-latinsko-hrvatskoga rječnika isusovca Ardelia Della Belle¹²⁵ najbolje je izraziti riječima Josipa Vončine – u pitanju je „kulturnopovijesni spomenik nulte kategorije“ (Vončina 1991). Uistinu, koncepcija rječnika i struktura rječničkoga skupa¹²⁶ uvelike svojim elementima nagovještava moderni ustroj rječnika i rječničkoga članka – od opće

¹²² Bojni, bojevni, bojovni, bojev.

¹²³ Za Della Bellu Sironić-Bonefačić dokazuje kako se služio rukopisnim rječnikom Tanzlingher Zanottija te Mikaljom, dok je za redaktore Belostenčeva rječnika razvidno da su se služili Della Bellom gdje, tamo gdje se njima čini primjerenim, uvrštavaju njegova hrvatska rješenja koja označavaju odrednicom (D.) za dalmatizme. O utjecaju Della Belle, Habelića i Belostenca na Sušnik-Jambrešićev rječnik ne postoji suglasje, no premda se u nekoj mjeri zasigurno ugledao na svoje prethodnike sa željom da posegne za štokavizmima i čakavizmima, za većinu rješenja ne može mu se osporiti izvornost i jedinstvenost (Šojat 1992:IX–XI).

¹²⁴ Već rukopisni Vitezović i Tanzlingher prije Della Belle bilježe naziv *samokres*. Sironić-Bonefačić potvrđuje kako je Tanzlingherov rukopisni rječnik bio jedan od izvora Della Belle (Sironić-Bonefačić 1990:33–39).

¹²⁵ *Dizionario Italiano-Latino-Illirico cui si premettono alcuni avvertimenti per inscrivere e con facilita maggiore leggere le voci illiriche scritte con caratteri italiani, ed anche una breve grammatica per apprendere ... la lingua illirica*, Presso Cristoforo Zanne, Venezia, ¹1728. (drugo izdanje *Dizionario italiano-latino-illirico a cui si premettono alcune brevi istruzioni grammaticali necessarie per apprendere la lingua e l'ortografia illirica, nella stamperia privilegiata*, Ragusa, ²1785.).

¹²⁶ Ovdje se priklanja tezi Darije Gabrić-Bagarić da bi ono što se danas u suvremenoj leksikografiji smatra rječničkim člankom, u okvirima istraživanja povijesne leksikografije i predmodernoga načina prezentiranja rječničkoga blaga, trebalo nazivati *rječničkim skupom* (usp. Gabrić-Bagarić 2002:159).

strukture i grafičkoga izgleda članka, glavnih gramatičkih odrednica, sinonima, tvorbenih inačica, obrade homonimije i polisemije, prijevodnih ekvivalenata, definicija, uputnica, oprimjerivanja, akcentuacije, etimologije i komentara:

Agone, cioè il campo di giofstra. *Agon, nis. m.*

g. Bojnopòglje, glja. n. Mjesto od boja.

Pòglje raavno, i fcirokko

Od bòjaje mjèsto gnimma

A fùncianó fvjétlo okko

Svjedocitiim jakós imá. Ofm.

zátocifcte, fcta. n. Mjèsto od zatjezánja.

Illir. Bar. Mejdân, dâna. m. Voce molto ufata.

U kontekstu ovoga istraživanja, zadivljuje da se među ostalim strukovnim odrednicama navodi *i termine militare* (vojni naziv). Navedeno se može ilustrirati na primjeru rječničke natuknice za jednu vrstu onodobnih fortifikacija:

Mezzaluna. termine militare. *Munimentum femilunare.*

Karnobranifcte, fcta, n.

Bez daljnjega, i Belostenčev i Sušnik-Jambrešićev rječnik epohalna su izdanja hrvatske leksikografske prošlosti te po svojoj opsežnosti, a tako i u vojnome leksiku, stoje uz bok Della Bellinu rječniku. U hrvatskoj leksikografiji možemo susljedno kronološki pratiti kako su se tvorci rječnika oslanjali na onoga prethodnog, rabeći čak i rukopisna, nikad tiskana izdanja.¹²⁷ No, s druge strane, Della Bellu možemo smatrati prijelomnicom iz koje su crpili kasniji leksikografi. Panoramskim uvidom u vojni leksik u Della Belle razvidan je kontinuitet u odnosu na njegove leksikografske prethodnike, no i sve snažnija slojevitost vojnoga nazivlja koja je na mjestima gotovo enciklopedijski predstavljena što je, nesumnjivo, i odraz tadašnjega sve ozbiljnijega ustrojavanja, hijerarhiziranja, profesionalizacije i naoružavanja vojske. Radi ilustracije ovdje se navode samo neki od stotina naziva vezanih uz vojništvo, a potom sagledavaju neke od posebnosti:

¹²⁷ Usp. podrubnicu 123.

cettorednik / vitez, junak, hrabrenik / predgna cetta, nacelna cetta, voojnizi ceonizi, parva cetta / parvovlastnik, veliki vojvoda, parvovladalaz, najpoglavitij vojvoda / nacelni vojvoda, veliki vojvoda, vojvoda nad svom vojskom, vojvoda varh svjeh vojvoda / vojvoda nad kolnjem pufckam, illi toppom / veglja bronzena pufcka, zjev velikoga ognja, kolna puska, top / povoglni vojnik / drugobojnik / nadbojnik / nadstraxnik / straxaz, straaxnik, straxanin / straaxnizza / tiſſuchnik / odbježnik, uskok / odbjexnik, uskok / stjexnik, barjaktar / oklopnik / vojnik krixurefni, krixurefnik / sjedalifcte vegljeh zjevij oghgnenjah, topnoſtanje, namjeſctenje vegljega oghgna / zarno veglje oghgneno, zarno od veljega oghgna, illi veloga oghgna, zarno od toppa, topno zarno/

Della Bellin rječnički skup krasi obilje tvorbenih izvedenica, sinonima pa i mocijskih parnjaka. Tako s.v. *armato* pronalazimo:

Armato foſtan. *Armatus*.

Oruxanik, ika. oruxnik, ika. Fem. oruxnizza, zze.

Današnji naziv *stražar* Della Bella rješava:

Guardiano, cuſtode. *Cuſtos, dis. m.*

Straaxnik, ika. m. Straxaz, xza. m. Straxanin. na. m.

Dok ‘mjesto gdje stoje stražari’ tj. *stražarnica* rješava na sljedeći način:

Guardiola, luogo, dove ſta la guardia. *Specula, lae. f.*

Straaxniza, ze, f. Straxanizza, ze. f.

Za *ratnog druga, druga u boju* ili *suborca* Della Bella, netipično za njegov način obradbe, nudi jedno hrvatsko rješenje, složenicu – *drugobojnik*¹²⁸ po uzoru na talijanski *compagno di guerra*:

Commilitone, compagno di guerra. *Commiles, tis. m.*

Drugobojnik, ka. m.

¹²⁸ Stulli s.v. *commilitone* nudi čak sedam istovrijednica: *drug u boju, drugobojnik, ujednovojnik, drugoratinik, klevret, sovojniki, spobornik*.

Zanimljivo je primijetiti da Della Bella, kao i drugi stariji leksikografi, znaju rabiti glagolski prilog sadašnji u funkciji pridjeva (*zapovjed zabragnujuuchja*) ili imenice (*vojnujući, zapovjedajući*), danas jezičnonormativno nepreporučljiv.^{129,130}

Očita je i njegova pomnja da se označe i tuđice. U pravilu su to turcizmi ili „barbarizmi“ koje označava odrednicom *Ill.*, *o Illir. barb.* – *Illirico barbaro* te riječi razgovornoga jezika ili ‘niskoga stila’ koje označava odrednicom *parola bassa*. Tako će *caporale* riješiti s *provodic, nadbojnik* te *cjaufc* s odrednicom *Ill. barb. prefo dal Turco* [s.v. *cjaufc*].

Na ovome mjestu valja naglasiti kako prateći vojno nazivlje kronološki kroz hrvatsku povijesnu leksikografiju vidimo kako ti spomenici dokumentiraju i razvoj naoružanja. Navedimo Della Bellina rješenja za dvije vrste topova, barut, topovska zrna, tada relativno noviju vrstu vatrenoga oružja *mušketa* te gotovo enciklopedijsko-leksikonsku razradbu o dijelovima i rukovanju ondašnjom vrstom puške *arkebuzom*:

Bombarda, nome di artiglieria, *Bombarda, de. f.*

Veliki ogagn. Trjes umarli. Vegli ogagn.

V.G. Pocefce mire bitti vegljem oghgnem.

Illir. barb. Top, toppa. m., ma parola comunemente ufata.

*[prije natuknice navodi sljedeću uputnicu s.v. **Arteglieria machina di guerra nota. V. Bombarda**]

Cannone, artiglieria più grossa. *Tormentum, ti. n.*

Veglja bronzena puščka. Zjev velikoga oghgna.

Kolna puščka. Top, topa. m. Ill. barb. ma ufato.

Bombardiere, quello, che carica e scarica l’Artiglieria. *Librator tormentarius.*

Smiritegl kolnom puščkom. Vladalaz kolne puščke.

Illir. barb. Topigia, e. m.

¹²⁹ Premda postoje brojne potvrde takve uporabe glagolskoga priloga sadašnjeg, njihovo stvaranje ne treba ohrabrivati (Barić i dr. 1999:162).

¹³⁰ Suvremeni je primjer takve uporabe današnji naziv u Hrvatskoj vojsci *službujući* ‘koji je dežurni’. Kasnije se u radu ukazuje na intenzivnu sklonost stvaranju – pod utjecajem engleskoga jezika – hrvatskih naziva s glagolskim priložima sadašnjim u funkciji pridjeva u suvremenome hrvatskom vojnom nazivlju.

Palla d'Archibugio. *Sclopi glans.*

Zarno od puſcke, od zarna. Olovniza, ze. f.

Palla d'artigliaria. *Globus tormentarius.*

Zarno veglje oghgneno. Zarno od vegljega oghgna, illi veloga oghgna.

Zarno od toppa. Topno zarno.

Polvere. miftura per uſo dell' archibugio. *Nitratus pulviſculus.*

Bojni prah. Oghgneni prah.

Archibugio, & archibuso. *Sclopus, pi. m.*

Puſcka, ke. f. Samokres, ſſa. m. Zjev gvozdena.

Diglka oghgnena. Zjev od ſcjupglja gvozdja.

Sparare l'archibugio, *Sclopum diſplodere.*

Potezati iz puſckee. Opruxiti puſcku. Upaliti puſckom, glijvam, liofam.

Varchiſe puſckom, mecchjemmfe, vargofamfe, illi metnuofamfe.

Sparata d'archibugio, *Sloparum diſploſio.*

Potezanje iz puſckee.

Scaricare l'archibugio, *Sclopum inſtruere.*

Nakarzatti puſcku.

Scaricare l'archibugio, *Pulverem nitratum, glandem e ſclopo extrahere.*

Izkarzatti puſcku.

Piede d'archibugio, *Sclopeti calx.*

Kundak, ka. m.

Canna dell'archibugio, *Fiftula ſcloparia.*

Zjev od puſckee. f.

La caſſa dell'archibugio, *Sedes fiſtula ſcloparia.*

Oklop od puſcke. m.

Palla d'archibugio, *Sclopi glans.*

Zarno od puſckee, od zarna. Olovniza, ze. f.

Fucile dell'archibugio, *Sclopi igniarium.*

Ogagn od puſcke.

Il focone del fucile, *Cavus ignarius.*

Praſcnik, ika. n. Praſcnizza, zze. f.

Il coperchio del focone, *Operculum cavi ignarii.*

Kapak, pka. m. Zaklopaz od praſcnika.

Il cane del fucile, *Catellus filicis ſcloparii.*

Vuk od puſcke.

Alzar il cane del fucile, *Catellum allevare*.

Napeti vuk.

Calar il cane del fucile, *Catellum dimittere*.

Spuftiti vuk. Speti vuk, alli pufcku.¹³¹

Mofchettiere. soldato da mofchetto. *Scloparius major*.

Pufckar, ara. m.¹³²

Mofchetto. ftromento militare da fuoco. *Sclopus major*.

Pufcka, ke. f. Puscka velika.

Tablica 8. Usporedni prikaz vojnoga nazivlja u Della Belle, Belostenca i Sušnik-Jambrešića

LATINSKI NAZIV	DELLA BELLA (1728.)	BELOSTENEC (1740.)	SUŠNIK-JAMBREŠIĆ (1742.)
<i>armamentarium, rii. n.</i>	oruxno shranifcte spremma od oruxja shranna od oruxja	mefzto, hifa, bolta orusna fzranifche orusno orusznicza t.j. gdefze orusje polafe y chuva oborusnofzt	tarnicza orusja hifa
<i>armatura, ae. f.</i>	oruxje	<i>Nigda vfzu voyfzku oborusnu zlamenuje; nigda orusje</i>	oborufzenye oborufznofzt
<i>armatus, us</i>	oruxanik oruxnik Fem. oruxnizza ² orufcjjaniza	oborusen (D) orusnik (D) orusanik	v. armatura
<i>armifer, eri. m.</i>	scitjtnik	koi orusje nofzi	orusnik
<i>bellum, li. n.</i>	rat booj	boj (D.) rat	vojszka 2. v. pugna (voj, boj)
<i>bellum civile</i>	gradski rat booj meghju gradjanima	boy gradfzki	*
<i>bombarda, ae.</i>	veliki ogagn trjes umarli vegli ogagn <i>Illir. barb.</i> top	velika pufka (D.) veliki ogany (D.) trefz umarli (D.) top veliki	puska
<i>cataphractus, ta, tum. cataphractarius, rii. m.</i>	oklopnik vojnuk u bjeeljah oklopjeh, alli u bjeelom oklopiu vojnuk pod oklopiem	oklopnik voynuk u oklopiu vitez u oklopih	seleznyak junak vu oklopih oklopnik
<i>classis, is.</i>	pomorska vojska vojska po moru	brodovna, ili na brodeh voyfzka,	brodovna vojfzka

¹³¹ Rječnik je doživio i drugo izdanje s doradama koje je priredio dubrovački kanonik Petar Bašić i tiskao u Dubrovniku 1785. Dorade su uglavnom podrazumijevale dodavanje riječi, uklanjanje 'svega što je izlišno i nepotrebno', mijenjanje ortografije te ponovno abecediranje (Dukat 1929:236). U njemu je ova kolokacija *spetti vuk, alli pufcku* pridodana.

¹³² Zanimljivo je da tada naziv puškar (*pufckar*) Della Bella rabi za vojnika naoružanoga puškom te za zanimanje, odnosno osobu koja izrađuje i popravlja puške – *archibuggiere*. Mikalja, koji je prvi leksikografski zabilježio naziv *puškar* definira ga jednoznačno kao 'vojnuk naoružan puškom'.

LATINSKI NAZIV	DELLA BELLA (1728.)	BELOSTENEC (1740.)	SUŠNIK-JAMBREŠIĆ (1742.)
		moch, jakofzt tvergya na vodah tovarus, koi fzkupa	
<i>commiles, tis.</i>	drugobojnik	vojuje fzkup vojniki (D.) drugo voynik	fzkup-vojniki vojnichki drug, pajdafs
<i>conflictus, us. m.</i>	rat bojno sufretifcte bojno udregne bojna zavada zatocifcte illiti zatjezagne na poglju uhitegne meghju dvje vojske biegne arvaagne bojno sufretaagne	vojuvanje harczuvanye boy borenye boyno vudrenye zefztajanje boyno zateczanye med dvemi voyfzkami, zatochifche zaderkalifche med dvemi, ali vech. (D.) it. rat (D.) boyno fzufzretifche	boj poboj fzkup vudrenje
<i>custos, dis</i>	straaxnik straxaz straxanin	chuvar fztrafnik (D.) it. sztrafacz	chuvar fztrafnik fztrafan fztrafitel fztrafanin virofztov
<i>duellator, ris. m.</i>	zatocnik od pozova Ill. barb. meghdangia	maydanik na pozvanom mefztu, y pofztavlyenoy vuri fzkup zdrugem pobitel	majdanik
<i>duellum, li. n. (certamen fingulare)</i>	bienye, alliti zatjezzanje na pozov Ill. barb. meghdan zatochifcte	pozvanye, pozov na mech, pusku vu fztanovitom mefztu, y vure, maydan boy harez voyuvanye dveh fztranih	majdan boj fzkup-bienye na fztanovitom y imenuvanom mefztu v-fztanovitoj vuri pofztavlyen
<i>galea, ae. f.</i>	kaziga Ilir. barb sciscjak	siffak	s'iffak
<i>hastatus, ta, tum. hastifer, r. c. hastarius miles</i>	kopjem oruxjan junak s' kopjem kopjanik	kopjanik kopjar voynik z-kopjem, oboruffen kapitan zverhu 200 voynikov drugoga ferega	kopjanik junak
<i>haeros, is. m.</i>	vitez junak hrabrenik	vitez	vitez junak
<i>heroina, ae. f.</i>	vitefcka xena vizegiza	sena viteska	vitezicza viteskinya

LATINSKI NAZIV	DELLA BELLA (1728.)	BELOSTENEC (1740.)	SUŠNIK-JAMBREŠIĆ (1742.)
			lena kruto fzpametna
<i>incursio, onis. f.</i>	robna robna <i>parola bassa</i>	nuter vtekanye vtekanye derchanye 2. fzilno v-tekanye zaderka robna	navalenyne nepriatel'fzko vudrenye zatechenye
<i>librator tormentarius</i>	smiritegl kolnom pufckom vladalaz kolne pufcke <i>Illir. barb. topigia</i>	koi kolne puske izhitava, (Scl.) topagia	*
<i>miles, itis.</i>	vojniki bojar vojnicijar	vojniki vitez junak fzoldat	vojniki vojak bojniki vojno-junak (kriegs-mann)
<i>militans, tis. o.g.</i>	vojnijuuchi vojnicijar vojniki bojar	*	*
<i>miles classarius (classarius, ii. m.)</i>	pomorski vojniki	junak, koi na brodu vojuje	vojniki na ladji brodo-bojniki ¹³³
<i>miles stationarius</i>	straxni vojniki vojniki ftraxaz straxa	fztrafnik fztrafni vojniki	sztrafnik fztrasan
<i>miles voluntarius (volo, onis. m.)</i>	povoglni vojniki	dobrovolyen vojniki, koi z-drage volye prez plache vojuje, dragovolyni vojniki	szlobodni, fzlobodno- volyni vojniki szvoj-volyni junak
<i>miles gregarius</i>	sebicni vojniki ¹³⁴	profzti, illi pefecz fzoldat, priprofzti vojniki, kay od kud zebrani	vojniki iz obchine vojniki priprofzt prez chafzti
<i>mulier militaris</i>	bojniza		
<i>nitratu pulvis</i>	bojni prah oghgneni prah	puskeni prah	puskeni prah
<i>procinctus, tis. m.</i>	*	priprava k-boju taborfzki red	vojfzki priprava gotov red na boj pripravnofzt k-chemu gotovo-fzpravnost [v. bellator]
<i>proliator, ris. m.</i>	bojniki bojbiuuchi		vojniki bojniki
<i>pugnae principium</i>	prihtupifcte od dvie vojske zahitjegne meghju vojskami udregne od vojskaa dofcjajtje na ruke naftpagne od bojnika	*	*

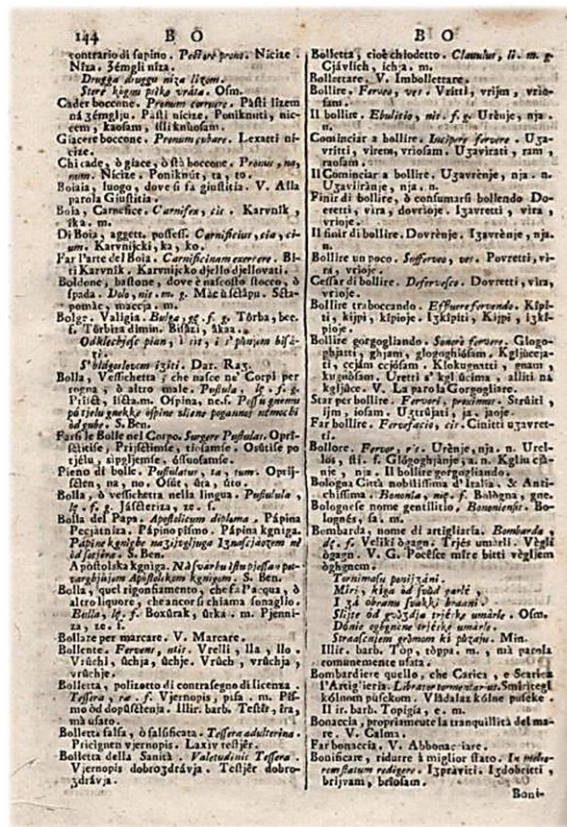
¹³³ njem. *Schiff-Soldat*

¹³⁴ *soldato privato o ordinario* (sebicni u smislu 'obicni') s.v. *comunale, ordinario, vulgaris*, sebicni, na, no.

LATINSKI NAZIV	DELLA BELLA (1728.)	BELOSTENEC (1740.)	SUŠNIK-JAMBREŠIĆ (1742.)
	zametnuchje od zavade zavadjegne naripgliegne nafarnuchje illi nafartagne od dvie voiske zarattjegne vojniki bojniki vitez zatocnijki		
<i>pugnator, oris. m.</i>		voyniki boriteli	bojniki vojniki
<i>sclopus, pi. m.</i>	puščka samokres zjev gvozdjena	puska piftola flinka karabina fzamokrefz	puska
<i>securiger, ri. m.</i>	sjekironoflaz junak sjekirrom	fzekironofzecz	szekironofz
<i>signifer, ri. m.</i> <i>vexillarius, ii. m.</i> <i>vexillifer, ri. m.</i>	sastavnik stjegonofcja stjexnik <i>Ill. barb.</i> barjaktar	zafztavnik banderas (D.) barjactar	zafztavnik
<i>specula, ae</i>	straxniza	viščoka fščtrafnicza kula fščtrafna	fščtrafnicza <i>vulgo.</i> kula
<i>stratagema, matis. n.</i>	bojna varka bojna hittrina	prevara vojna vojna vkanlyivofzt	bojna varka vojnichka chalaria vojvodzka mudra prevara
<i>strategus, gi. m.</i>	*	glavar, vojvoda vojščke; vogya tabora	vojvoda vojo-glavar
<i>tormentum, ti. n.</i>	veglja bronzena puščka zjev velikoga oghgna dígla oghgnena zjev od fčjupglja gvozdja <i>Illir. barb.</i> top	puska bojno orudje <i>tormentum murale, L</i> <i>fimpliciter tormentum,</i> zidoderka puska velika kolna puska czjev velikoga ognja veliki štúk (D.) top <i>tormentum duplicatum,</i> dvoxf-ščiruchni štúk tarafzka <i>tormentum</i> <i>mannuarium</i> ruchna puska musketa flinka	velika taborščka puska
<i>transfuga, ge. m.</i>	pribjeghnik odbjexnik uskok	prebeg vufščkok (D.) pribeg	ufščkok odbeg, kojje k nepriatelu pobegel
<i>tyro, onis. m.</i> (<i>tiro, onis. .</i>)	novi vojniki <i>novalia parola barbara</i>	novak novi vitez novi voyniki	novi vojniki novak

Slika 21. Ardelio Della Bella, *Dizionario Italiano, Latino, Illirico* (1728.) naslovnica

Slika 22. Odlomak Della Bellina rječnika, str. 144.

U svjetlu današnjih nastojanja da se hrvatsko nazivlje općenito, pa tako i vojno, tvori hrvatskim jezičnim materijalom i hrvatskom tvorbom, zadivljuje Della Bellina temeljitost u poštivanju jezičnotvorbenih zakonitosti hrvatskoga jezika. Della Bella obilno iscrpljuje njezine mogućnosti – prvenstveno prefiksalmom i sufiksalmom tvorbom (*drugobojnik, nadbojnik, stježnik, stjegonoša*) – obogaćujući tako leksički fond ponajprije riječima slavenskoga korijena. Bez daljnega, rječniku ne nedostaje turcizama, talijanizama, neologizama po uzoru na talijanske nazive, raguzeizama neslavenskoga podrijetla te riječi koje zasigurno nisu živjele u organskome govoru, no težnja za jezičnom čistoćom i leksičkom varijantnošću prožima čitavu koncepciju rječnika (Sironić-Bonefačić 1990:43).

Imajući na umu onodobne začetke razgranjivanja raznih znanosti i, posljedično, sve snažniju potrebu za hrvatskim terminološkim rješenjima – leksička raskoš Della Bellina rječnika mogla je poslužiti kao supstrat za daljnje nazivotvorne inovacije, tako i za vojni leksik. Ovdje valja citirati riječi Josipa Vončine iz njegova omaža Ardeliu Della Belli kojima pozicionira ovoga impozantnog leksikografa u starijoj hrvatskoj leksikografiji:

Kad bismo hrvatskom rječničkom fondu u nekih naših starijih leksikografa pokušali dati kratke karakteristike, one bi mogle ovako glasiti: Vrančić je udovoljio najprećim potrebama svakodnevene jezične komunikacije, a Habelić školstvu u kajkavskoj Hrvatskoj; Mikalja je skupio leksik stilskog prosjeka, Belostenec provodio trodijelekatsku koncepciju, Jambrešić težio leksičkoj ukupnosti književne kajkavštine, Stulli često nedovoljno kritički gomilao riječi razlićitih provencijencija. Della Bella je, naprotiv, postigao znaćajnu ravnotežu: leksićkom obilju svrha je fino nijansiranje jezićnog izraza, a postignuto je ostvarivanjem težnje za leksićko variranje (Vonćina 1991:84).

Premda je za ovo istraživavanje manje relevantno koliko su autori rjećnika imali uzore u svojim leksikografskim prethodnicima ili suvremenicima glede hrvatskih rjećenja, iz usporednoga tablićnog prikaza na ilustrativnome uzorku od ćetredesetak naziva dolazi se do zakljućka kako su autori u najvećoj mjeri nastojali biti izvorni te da svi oni uglavnom zahvaćaju većinu tadašnjega uobićajenog vojnog leksika. Zamjetno je i, barem što se vojnoga leksika tiće, nastojanje oko jezićne ćistoće i stvaranja leksema hrvatskim jezićnim materijalom.

Zakljućno, kad je vojno nazivlje u pitanju, Belostenćev *Gazophylacium* brojnošću konkurira Della Bellinu leksićkomu fondu, a zbog svoje tronarjećne koncepcije prednjaći predstavljajući zaokruženom terminološku ćjelinu.

4.4. Vitezovićev i Tanzlingherovi rukopisni rjećnici (oko 1700.)

Razmatranje dopreporodnoga rjećnićkoga blaga bilo bi krajnje nepotpuno bez dvaju kapitalnih, no nikad tiskanih rjećnika, koji su imali utjecaj na ondašnje i kasnije leksikografe, ćak i kao saćuvani rukopisi.¹³⁵ *Lexicon Latino-Illyricum* Pavla Rittera Vitezovića te *Vocabolario italiano, illirico e latino*¹³⁶ Ivana Tanzlinghera Zanottija¹³⁷ omašni su rjećnici ćija je leksićka građa odraz društveno-kulturološkoga konteksta Hrvatske na prijelazu 17. u 18. stoljeće. U ćitavoj su Europi tada u zamahu zahtjevni i impresivni leksikografski pothvati, a hrvatski rjećničari u tome ne zaostaju. Štoviše, Samardžija ukazuje na nezavidan društveno-povijesni kontekst u kojemu se Hrvatska stoljećima nalazila, a ipak, hrvatska je leksikografija:

¹³⁵ Tanzlingherovi rukopisni rjećnici poslućili su kao izvor Della Belli (Sironić-Bonefaćić 1990:33–39).

¹³⁶ *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi italiano, illirico, e latino con l'aggiunta di molt'erbe semplici, e termini militari, raccolto dal Molto Reverendo Signor D. Giovanni Tanzlingher.*

¹³⁷ Tanzlingher i Vitezović, gotovo vršnjaci, bili su u mećusobnu kontaktu što dokazuje i Tanzlingherovo pismo upućeno Vitezoviću (*Prisvitlomu Gospodinu Pavlu Ritteru. Barunu i Vlastelinu*), koje se ćuva u Nacionalnoj i sveućilišnoj knjićnici u Zagrebu (usp. Vajs Vinja 2011).

...postojano obogaćivana leksikografski važnim djelima (samostalnim i aneksnim rječnicima) koja su je stavljala uz bok nacionalnih leksikografija jezika sa znatno većim brojem govornika od hrvatskoga i narodā što su živjeli u neusporedivo povoljnijim prilikama, dijelom i u vlastitim državama... (Samardžija 2013).

Nažalost, pojedini od njih, poput Vitezovićeve¹³⁸ i Tanzlingherova¹³⁹ rječnika, nisu tada nikad objelodanjeni kao tiskana djela.

Vitezovićev stonačelnik i brodobojnik

Ono što Vitezovićev dvojezičnik, latinsko-hrvatski, čini uz mnogo toga posebnim njegova je ne samo tronarječna koncepcija te ujednačavanje grafije (preteči preporodnih grafijskih rješenja), već imponantan „instrumentarij takvoga jednog hibridnog jezika, što ga do njegova vremena nitko nije eksplicitno ponudio“ (Meštrović i Vajs 1994:133). Ovdje se to poglavito odnosi na sinonime, kontaktne sinonime i narječne likove koji nevjerojatno pridonose bogatstvu leksičkoga repertoara rječnika. Na tome tragu, Bernardina Petrović postulira *međunarječnu sinonimiju* kao imanentnu u dijakroniji hrvatskoga jezika što se potvrđuje i na obilju vojnoga nazivlja proučenoga u sklopu ovoga istraživanja (Petrović 2005). Dovoljno je dijakronijski pratiti leksem *boj* i *rat* gdje je još kod Belostenca leksem *rat* bio popraćen narječnom odrednicom (D.) za Dalmaciju, a danas obje uživaju status standardnojezičnica. Ovakva se leksikografska koncepcija, leksičkoga zahvaćanja u sva tri narječja hrvatskoga jezika, može pratiti kasnije u neprekinutu lancu hrvatske leksikografije – od Della Belle, Stullija do Šuleka – koja će biti prekinuta tek hrvatskim vukovcima i njihovim, nerijetko, bagateliziranjem čakavštine i kajkavštine.

Vitezoviću je svojstveno pregnuće oko jezične čistoće pa tako, na tome tragu, i kovanje novih naziva. To se, u prvome redu, očituje u jezičnim sintagmama (*pulkovnik vojstva*), složenicama (*brodobojac, stonačelnik, bojnokopjanik*) i jednorječnim nazivima (*stadnik, nadodatnik*).

Leksičko bogatstvo u Vitezovića podrazumijeva i njegova podrobna zadiranja u nazivlja. Neka od njih bila su predmetima proučavanja – pomorski nazivi, toponimi, talasozoonimi, fitonimi

¹³⁸ Vitezovićev rukopisni rječnik *Lexicon Latino-Illyricum* objavljen je u 21. stoljeću u tri sveska kao pretisak, prijepis i preokretnik.

¹³⁹ Zahvaljujući međunarodnome znanstvenom projektu u kojem je s hrvatske strane sudjelovao Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, tzv. Padovanski rukopis Tanzlingherova rječnika digitaliziran je te je njegova pretraživa inačica javno dostupna na mrežnim stranicama <http://tanzlingher.filosofia.sns.it/>.

(Samardžija 2013:439). Što se vojnoga nazivlja tiče, u svojoj raščlambi Vitezovićeve sintagmatske uporabe, Nada Vajs je među ostalim „pojmovnim tj. semantičkim poljima ljudske djelatnosti“ uvrstila i kategoriju *vojska* pod kojom potvrđuje na desetke sintagmi (Vajs 1999:188). Radi ilustracije razrađenosti vojnoga nazivlja i Vitezovićevih tvorbenih postupaka, njezin se prikaz ovdje navodi u cijelosti:

boginja vojske; vojska po suhom / po kopnu, kopna vojska, brodovna vojska, morska vojska; ophoditi vojsku, pregledati vojsku, vojsku navistiti, vojsku voditi, razgledati vojsku, vojsku bermati; razbita vojska, razbijena vojska; razboj vojske, krilo vojske; vojnički drug, stadni vojnik, brodni vojnik, morski vojnik, saborni vojnik, slobodni vojnik, strazni vojnik, plaćni vojnik, vojnički pajdaš, vojnički kuhar; plaća vojnička; otpustiti vojnika, raspustak vojnikov; rat obznaniti, vojske ganutje, vojnička varka; otpraviti oružje; vojnička sprava, okovano oružje, zlatno oružje, sablja ćordac; opružiti / spružiti pušku; obisiti oružje; francusko kopje; kopjena jabuka, kopjeni drzak; pokrivena kola, tarna kola, kočijica od boja; trti tabor, biti tabor, tabor zabiti, zabijati tabore

Nakon uvida u građu ovdje se donosi ilustrativni uzorak latinskih naziva koje Vitezović, osim svezama riječi, rješava i jednorječnim hrvatskim nazivima, što još jednom govori o njegovoj svjesnosti tvorbenih mogućnosti hrvatskoga jezika. Prepoznatljivost romanskih jezika je i njihova analitička struktura od koje Vitezović ne bježi te leksikografski dokumentira i takve hrvatske istovrijednice (*armamentarium – oruzna hizza*). Ipak, zadivljuje njegova posvećenost stvaranju novih jednorječnica (*armamentarium – tarnica*), primjerenijih hrvatskome kao sintetičkome jeziku¹⁴⁰ (Vajs 1999:190).

Tablica 9. Prikaz vojnoga nazivlja u rječniku Pavla Rittera Vitezovića *Lexicon Latino-Illyricum*

LATINSKI NAZIV	VITEZOVIĆ (OKO 1700.)
<i>armamentarium, rii. n.</i>	tarnica oruzna hizza
<i>armatura, ae. f.</i>	oružje oboruzzenje

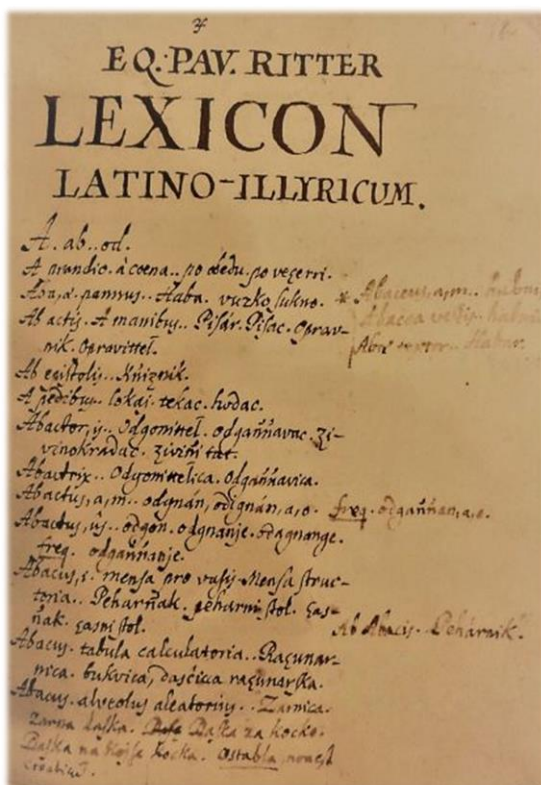
¹⁴⁰ Usporedimo naziv za *armamentum – oružarnicu* u ostalih leksikografa: VRANČIĆ – *mizto-od orufya*; MIKALJA – *mje što ghdi fe orùsgja drrisge*; HABDELIĆ – *puskarnicza*; TANZLINGHER – *oruxdischye*; DELLA BELLA – *oruxno shranifete, spremma od oruxja, shranna od oruxja*; BELOSTENEC – *mefzto, hifa, bolta orusna; fzranifche orusno, orusnicza* t.j. *gdefze orusje polafe y chuva*; SUŠNIK-JAMBREŠIĆ – *tarnicza, orusja hifa*.

LATINSKI NAZIV	VITEZOVIĆ (OKO 1700.)
	oruždje
<i>armiger, eri. m.</i>	oružnik scitonof
<i>bellum, li. n.</i>	rat vojnica
<i>bombarda, ae.</i>	top lumbarda velika puska patantia tarna puska
<i>bombardarius</i>	topovnik lumbardar patantijnik
<i>cataphractus, ta, tum.</i> <i>cataphractarius, rii. m.</i>	oklopnik
<i>classarius</i>	brodni vojnik brodobjac brodobjnik brodovojac
<i>classis, is.</i>	brodovna vojlka
<i>centurio, nis</i>	ftottnik vojvoda od fto junakov ftonačelnik fatnik
<i>conflictus, us. m.</i>	poboj boj harac
<i>custos, dis</i>	ftražnik čuvar ftražittel'
<i>duellator, ris. m.</i>	medanik pobojnik
<i>duellum, li. n.</i> <i>(certamen fingulare)</i>	medan poboj
<i>galea, ae. f.</i>	sisak sis sissak
<i>hastatus, ta, tum.</i> <i>hastifer, r. c.</i> <i>hastarius miles</i>	kopjanik bojnokopjanik
<i>heros, is. m.</i>	vittez flavni vittez neumyrtel'ni vittez zmožzan Gospodin
<i>incursus</i>	zatoka navala nafyrna nafyrnenje
<i>legio...</i>	sereg vojlka
<i>legionarius, a, m.</i>	serezni, a, o.
<i>miles, itis.</i>	vojnik

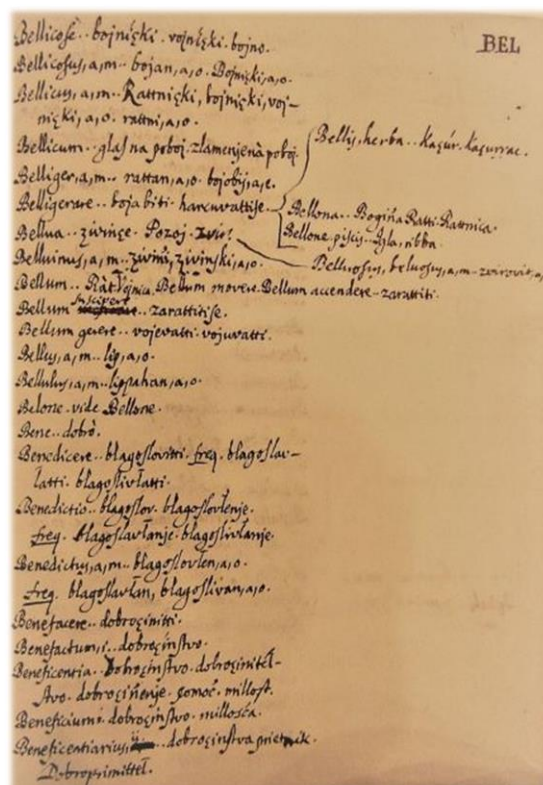
LATINSKI NAZIV	VITEZOVIĆ (OKO 1700.)
	vojak vojno junak bojnik vojst'an vojst'anin
<i>miles adscensus</i>	nadodatnik vojniki pridani meštvo drugoga, kije poginu[1], ali umyri
<i>miles classarius</i> (<i>classarius, ii. m.</i>)	morfki vojniki brodni vojniki
<i>miles gregalis</i>	štadnik ¹⁴¹ štadni vojniki
<i>miles stationarius</i>	štazanin štazni vojniki
<i>miles stipendarius</i>	foldinar
<i>miles subitarius, tumultuarius</i>	napresnik napresni vojniki
<i>miles voluntarius</i>	flobodnik flobodni vojniki
<i>milites rotarii [rorarii]</i>	pyrvobojci vojniki, koi napyrvi boj počinnu vojničtvo vojnistvo vojštvo vojevanje vojnica vojška vojna voj
<i>miles gregarius</i>	faborni vojniki
<i>nitratus pulvis</i>	puskeni prah
<i>pugnator, oris. m.</i>	bojniki
<i>sclopus cum rota</i>	kolnica puska
<i>sclopetum</i>	pistola
<i>sclopus levis, sine rota</i>	famokref
<i>securiger, ri. m.</i>	baltonof fekironof
<i>signifer, ri. m.</i>	zaštavnik
<i>vexillarius, ii. m.</i>	štiznik
<i>vexillifer, ri. m.</i>	štigonof dundarnik
<i>specula, ae...</i>	čardak štaznica lukavnica lukavac
<i>speculator</i>	spiavac uhoda uhodac

¹⁴¹ Usp. podrubnicu 107. u Vrančiča za *stado*.

LATINSKI NAZIV	VITEZOVIĆ (OKO 1700.)
	spia
<i>stratagema, matis. n.</i>	bufia vojnička varka vojnička prevara škrovno nalkočenje hajdučija
<i>strategus, gi. m.</i>	vojvoda vojnički glavari
<i>tormentum, ti. n. [machina bellica ignivoma]</i>	top patantia puska lumbarda
<i>transfuga, ge. m.</i>	uľkok prebeg
<i>tyro, onis. m. (tiro, onis. .)</i>	novak

Slika 23. Pavao Ritter Vitezović, *Lexicon Latino-Illyricum* prijeslik rukopisa (1700.), naslovnica. [Izvor: © Artresor (2000.)]

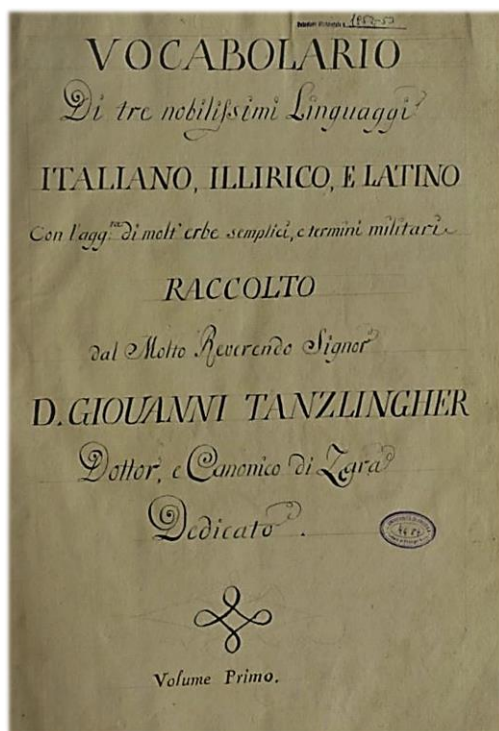

Slika 24. Odlomak Vitezovićeva rječnika, str. 'BEL'. [Izvor: © Artresor (2000.)]

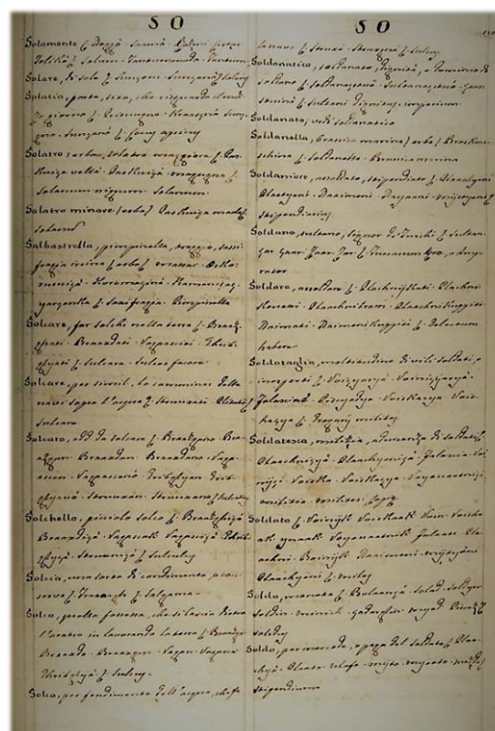
Tanzlingherov *samohit, vèllèpuç* i *zidobub*

Osim zbog svoje neupitne leksičke vrijednosti, za hrvatsko je vojno nazivlje Tanzlingherov rječnik intrigantan jer, u punim naslovima dvaju od četiri rukopisa koji se čuvaju, naznačuje da rječnik sadržava i vojnoleksički potkorpus – *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano,*

illirico e latino con l'aggiunta di molti erbe semplici e termini militari (padovanski rukopis)¹⁴² ili *Vocabolario Italiano ed Ilirico. Raccolto da Don Giovanni Tanzlingher. Dottore e Canonico di Zara l'anno 1699.* s dodatkom na kraju *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo* (londonski rukopis). Zahvaljujući međunarodnomu znanstvenom projektu u kojemu je s hrvatske strane sudjelovao Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, padovanski rukopis je digitaliziran te je njegova pretraživa inačica javno dostupna na mrežnim stranicama.¹⁴³ Nažalost u padovanskome rukopisu ne nalazi se dodatak s vojnim nazivljem. Dodatak je ipak ostao sačuvan u londonskome rukopisu rječnika, on se čuva u Britanskoj knjižnici (*The British Museum*) sign. 10.360 i nije digitaliziran ni mrežno dostupan javnosti i znanstvenicima za istraživanje (Vajs Vinja 2011:203). Ipak, ovim se istraživanjem uspjelo pribaviti i uvrstiti u građu Tanzlingherov rukopisni vojni aneksni rječnik koji donosi oko 380 hrvatskih vojnih naziva, sveza i frazema. U svakome slučaju i padovanski rukopis, kao najobimniji među njima, donosi i pregršt vojnih naziva mimo svojega zagubljenoga dodatka. U sljedećim se odlomcima pruža uvid u vojnoleksički korpus padovanskoga rukopisa, a potom se razmatra vojni rječnik pridodan londonskomu rukopisu.

Slika 25. Ivan Tanzlingher Zanotti, *Vocabolario...* (1699.), naslovnica rukopisa. [Izvor: © <http://tanzlingher.filosofia.sns.it/>]

Slika 26. Odlomak Tanzlingherova rječnika, str. 'SOL'. [Izvor: © <http://tanzlingher.filosofia.sns.it/>]

¹⁴² Zahvala profesoru Hanu Steenwijku sa Sveučilišta u Padovi na vrijednim savjetima glede digitaliziranje Tanzlingherove građe.

¹⁴³ <http://tanzlingher.filosofia.sns.it/> (usp. Vajs Vinja 2011:203)

U prvome redu, za naglasiti je kako Tanzlingher često uz polazni talijanski leksem donosi i pojašnjenje na talijanskome jeziku što umnogome olakšava pretragu i uvid u značenje kojega naziva. Osim toga, Tanzlinghera karakterizira izrazito purističko nagnuće te gdje ne mora ne poseže za inojezičnim modelima. Ipak, u građi će se naći talijanizmi (*armiraglia, lombardijr, kočiga*), germanizmi (*pančijr, scglyen*), turcizmi (*topigija, dundarnik, baryaktaar, delya*), hungarizmi (*harç, seregh, tabor*) za kojima Tanzlingher, u pravilu, poseže u hrvatskim narječjima. Nadalje, što se rječničke koncepcije tiče, još jedna osobitost krase Tanzlinghera, a to je razrađenost polisemičnih leksema. Tako recimo s.v. *combattere* navodi četiri zasebne natuknice iza kojih slijedi pojašnjenje, od kojih dvije relevantne za vojno nazivlje:

combattere¹ *far battaglia insieme.* | Bittisè. Borittisè. Harvattisè. Udritscè. Bitti. Voiskovatti. Battiti. Voishouatti. Boyouatti. Voyovatti. Borritti. Poboyouatti. Harvatti. Bijvati. Harvaaçiti. | Certare. Decertare. Pugnare. Dimicare.

combattere² *dare assalto, o batteria a muraglie.* | Jurijsciti. Naskaakati. Rijvati. Naskoçitti. Narijpiti. Navaaliti. Booibitti. Naprijti. Stramati. | Invadere. Incurrere. Oppugnare.

Konačno, Tanzlingher za jednu polaznu talijansku natuknicu nudi niz hrvatskih istoznačnica i bliskoznačnica da je gotovo rijetkost pronaći rješenje s jednim ili dvama ekvivalentima (usp. *Tablicu 10.*). Redovito su to jednorječni leksemi i novotvorenice što, kao i u Vitezovića, rječito govori o Tanzlingherovu prepoznavanju tvorbenoga potencijala hrvatskoga jezika. Uz to, obilje hrvatskoga leksičkog fonda može se pripisati tronarječnoj koncepciji rječnika koju Tanzlingher postulira u predgovoru prve redakcije (Bockholt, Meštrović i Vajs 2001:49). Rezimiramo li, ne bi bilo previše odvažno zaključiti kako je Tanzlingherov rječnik – osim kao monumentalan opći višejezičnik – mogao služiti i kao sinonimnik, terminološki rječnik i kao bazen nazivotvornih obrazaca za onodobna i predstojeća hrvatska leksikografska ostvarenja.

Tablica 10. Prikaz vojnoga nazivlja u rječniku Ivana Tanzlinghera Zanottija *Vocabolario italiano, illirico e latino* (padovanski rukopis) (1699.)

TALIJANSKI NAZIV	TANZLINGHER (1699.)
<i>alfiere</i>	Dundarnik. Zastaunik. Baryaktaar. Stygonos. Stigonossitegl. Stijgonossaaç.
<i>ammiraglio</i>	Voisko morske glauaar. Varseni brodaar. Armiraglia.
<i>archibuso</i>	Puskà. Tupeka. Puskiça.
<i>armajuolo</i>	Oruxdyaç. Oruxdyà. Kovaç od oruxia.
<i>armamento</i>	Oruxdischyè.
<i>armamento</i>	Boyuhran.
<i>armata</i>	Vojska morska. Oruxtuò. Oruxnya. Korabglyagnà. Brodovinà. Pomooruschina.
<i>armatamete</i>	S'oruxdyen. Oruxdyaatnò.
<i>armato</i>	Oruxdyen. Oruxdyan. Oboruxdyan. Oruxyan. Oklopglyen.
<i>artiglieria</i> ¹⁴⁴	Top. Xelenka. Lumbarda.
<i>assalto</i>	Yurijt. Naaskok. Narijp. Naskoçenyè. Nahraap. Strumanyè. Naskok. Yaghma. Naprenyè. Nauaalyenyè. Narijpglyenyè.
<i>assediatore</i>	Okrukitegl. Zaasidnik. Odarxaaç. Podsiditegl. Zaasednijk.
<i>asta</i>	Kopglyè. Kopyè. Zidra. Zulliça
<i>bacinetto</i>	Sijssak. Koçiga. Scglyen. Koçigha. Koçigh.
<i>balestra</i>	Luuk. Loptiluuk. Samostrijgl. Samostryel.
<i>balestratore</i>	Lukoloptaar. Strijglyaç. Lukohittaç.
<i>balestrieria</i>	Lukoloptischyè. Poloxnischyè. Podboyaçniça. Puskariça.
<i>battaglia</i>	Pokausctuò. Pobooy. Haarç. Udaragne. Hervagna. Oghrasc. Udra. Boyoruxdni. Udrenyè.
<i>battagliare</i>	Booybitti. Voyskovatti. Poboritti. Boyovatti. Pobittisè. Bittisè. Harvattisè.
<i>battagliatore</i>	Voynijk. Boraaç. Poklaatnik. Harvaaç. Voyshaak. Branijk.
<i>battagliatrice</i>	Voyniça. Boraçiça. Oruxdniça. Harvaatniça. Voyshaça. Poklatglyuicça. Braniteglyça. Braniça.
<i>battaglietta</i>	Proboyak.
<i>battaglione</i>	Buglyuk. Udragn. Poklaasctvina.
<i>bombarda</i>	Top. Xeleenka. Lumbarda. Veliki ogagn. Tries umargli.
<i>bombardiere</i>	Topçczyà. Topigija. Topçyà. Patançyaas. Lumbardijr.

¹⁴⁴ instrumento bellico per uso di batter ripari, o muraglie, fatto di metallo di forma colonnare, voto dentro

TALIJANSKI NAZIV	TANZLINGHER (1699.)
<i>brigata</i>	Skup. Semaad. Semadya. Druxinà.
<i>campione</i> ¹⁴⁵	Delya. Yunaak. Boynik. Syçyak. Varlijch. Varlyk.
<i>campione</i> ¹⁴⁶	Zaatoçnik. Ratnik.
<i>campionessa</i>	Varlijchniça.
<i>cannone</i>	Topp. Taraaka. Vèllèpuç. Lumbaarda. Zidobub. Çyuinninà. Patançyà.
<i>caporale</i>	Glavaar. Poglaaunik. Halauz. Dessetonaçaalnik. Zapouidnik.
<i>caricare la balestra, archibuso, arco, e metterli in punto per tirare</i>	Napeeti. Nabitti. Nakarçati. Napreechi. Napuniti.
<i>catafratta</i>	Pançijr. Oklopp.
<i>centuria</i>	Stotinika.
<i>centurione</i>	Stotijnik. Stotijnik.
<i>classe</i>	Morska voiska. Pomooruschina. Mnox korabgl. Scaari. Schyedrina.
<i>combattente</i>	Voiskaaç. Branitegl. Branijk. Brinijk. Voinijk. Rattijnik. Boraaç. Udrittegl. Boritegl. Harvaaç. Kyuaç. Pobooinijk. Boyeuoyaaç. Bornik. Bittisè. Borittisè. Harvattisè. Udritscè. Bitti. Voiskovatti. Battiti. Voishouatti. Boyouatti. Voyovatti. Borritti. Poboyouatti. Harvatti. Bijvati. Harvaaçiti.
<i>combattere</i> ¹⁴⁷	Jurijsçiti. Naskaakati. Rijvati. Naskoçitti. Narijpitì. Navaaliti. Booibitti. Naprijiti. Stramati. Pobooi. Booy. Byenyè. Boyeuaanyè. Zamlatyenyè. Voiskovaanyè. Harvagna. Battyenyè. Harvaanyè. Harvaçenyè. Nepopadenyè. Buxianyè. Buxyà. Byenyè. Borreenyè. Hartçenyè. Harçenyè. Braan. Boyoruxdyaanyè.
<i>combattere</i> ¹⁴⁸	Boyaaç. Boyoboyaaç. Pobooinik. Voiskaaç. Harvaaç. Napopadavaç. Buxyaaç. Boraaç. Branitegl. Branijk. Boinijk. Hartçnik. Boyoruxdnijk. Vojevaaç. Poboritegl. Boyovaaç. Voisknijk. Napopadaaç.
<i>combattimento</i>	Boyariçà. Boyobyàç. Pobooiniça. Voiskariça. Harvaça. Napopadaça. Napopadaviça. Buxyàç. Buxyaviça. Boraça. Branitegliça. Braniça. Hartçniça. Boyoruxdniça. Booibyaça. Voyevaça. Poboritegliça. Boyouaça. Vooiskniça.
<i>combattitore</i>	Nasertanyè. Zaplijnyenyè. Tarçanyà. Darçanyà. Navaaglyenyè. Tarçagnà. Darçagnà. Haritoglyensctuò.
<i>combattitrice</i>	
<i>correria</i>	
<i>custode</i>	Straaxnik. Straaxanin. Straaxaaç.

¹⁴⁵ difensore, ma si dice di uomo prode in arme

¹⁴⁶ per duellante, lottatore

¹⁴⁷ far battaglia insieme

¹⁴⁸ dare assalto, o batteria a muraglie

TALIJANSKI NAZIV	TANZLINGHER (1699.)
<i>defenditore</i>	Obranitegl. Bglyuudnik. Sahititegl. Zaschititegl. Branijk. Krijlitegl. Schijtnik. Zaschijtnik. Harvaç.
<i>difendimento</i>	Braanyenyè. Obraanyenyè. Bglyudyenyè. Bremba. Obglyudyenyè. Obraamba. Schijtyenyè. Zaschijtyenyè. Krijlyenyè. Obrannà.
<i>difesa</i> ¹⁴⁹	Pridgradyè.
<i>divisione a dritta serrate le file</i> , term. mil.	Razdijglyenyè na descnò zatuorite strukè.
<i>duellante</i>	Zaatoçnik. Zataçnik. Ratnik.
<i>duello</i>	Zaatik. Zaatikà. Zaatoçischyè. Meidaan. Zataç. Zaatokà.
<i>esercito</i>	Voiskà. Voistuò. Sillà. Mnoox. Mnoxtuò. Mnoxinà.
<i>fulcile</i>	Kressallò. Çakmak. Samokres. ¹⁵⁰ Oghgnillak.
<i>generale</i>	Zapovidnijk. Xeneraal. Xeneraò. Opchenanin. Zeneraal.
<i>guerra</i>	Raazboi. Pobooi. Booi. Voinijçyè. Razmirriçà. Rattyenyè. Voiskà. Rattenyà. Voyeuaanyè.
<i>legionario</i>	Çatnijk. Çopoornik.
<i>legione</i>	Zaadrugà. Çoppor. Polkà. Çettà.
<i>marchia</i>	Hoddyenyè prama Hoddyenyù. Di zya prama di zij.
<i>militaris</i>	Voinijçki. Voinuusni. Harvatçki. Boibyatçski. Harvaatniçki.
<i>milizia</i> ¹ , arte della guerra	Voyeuaanyè. Voinuusanyè. Boiniçkstuò. Boitirraneyè. Voinijksetuò. Voiscka. Voinnà. Boibyeenyè. Haruaanyè.
<i>milizia</i> ² , per esercito di gente armata	Voiskà. Oruxdianni. Oruxdnijçi. Borreenyè. Voistuò. Silla. Voinijçi. Haruaçi. Boitirrauçi. Boibik. Boibyaçi. Plaachniçi.
<i>milizia</i> ³ , per ordine di grado cavalleresco	Vitexyè. Vyetexyè. Vyetexoui. Voiniçyà. Hrabrenniçi.
<i>moschetto</i>	Puskà.
<i>parata</i>	Obbranà. Braniçà. Branischyè. Braamba. Obraambà. Ograda. Zaagradyà.
<i>pistola</i>	Tupeka. Tabanza. Puskiçà. Maala puskiçà.
<i>presidio</i>	Brassa. Zascupà. Zaschijtyenyè. Straaxa. Pomooch. Obrana. Karscglyuk. Haan. Zaschita.
<i>quartiere</i> ¹⁵¹	Xukup. Xuupukup. Postraxyè, .

¹⁴⁹ posta innanzi il muro antemurale

¹⁵⁰ U literaturi se Della Bellin rječnik (1728.). navodi kao mjesto najstarije leksikografske potvrde riječi *samokres*. No, istraživanjem rukopisnoga Tanzlinghera i Vitezovića dolazi se do još ranijih potvrda toga leksema. U Tanzlinghera se pojavljuje s pomakom značenja, odnosno *kremen*, *ognjilo*, *kresivo*, dok u Vitezovića u značenju vrste puške ili pištolja.

¹⁵¹ abitazione de' soldati

TALIJANSKI NAZIV	TANZLINGHER (1699.)
<i>scaricare archibuso, artiglieria</i>	Pruxiti. Izhittiti. Shittiti. Puskushittiti. S'pučke shittiti. Puskati. Pučkati. Lumbardatti. Topçiti. Topçexyati.
<i>scudiere</i>	Schitopruz. Schitodaatnik. Schitodaaç. Schitonos.
<i>soldataglia</i>	Voıçyaryà. Voiniçijaryà. Falascinë. Piscyadya. Voiskarya. Voishaçya.
<i>soldatesca</i>	Plaachniçyà. Plaachyeniçà. Falascia. Voiniçi. Voiska. Voiskyçya. Voyeuatniçi.
<i>soldato</i>	Voinijk. Voiskaak. Voin. Voishaak. Ynaak. Voyeuatnik. Falaasc. Plaachni. Boinijk. Naaimeni. Mijtyeni. Plaachyeni.
<i>squadra</i>	Çopor. Çetta. Buglyuka. Yatto. Sceregh.
<i>squadrone di soldati in campo</i>	Sceregh. Buglyuk. Yatto. Kaad. Poolk.
<i>stratagemma</i>	Boijna varka. Boijna hittina.
<i>tocco di cassa, term. mil.</i>	Udaragne od buubgna. Udoraç od bubgna.
<i>trafuggitore</i>	Uskòk. Bigaaç. Bixaaç. Byegauaç. Byexauaç. Ubigaaç. Byeghglyuaç. Prikobixaaç
<i>trincea</i>	Saançà. Meteriz. Sançà. Ostrogh. Ograda. Oghrada. Tabor. Obrana.

4.4.1. Ivan Tanzlingher Zanotti – praotac hrvatskoga vojnog nazivlja

Posebno mjesto u povijesti hrvatskoga vojnog nazivlja i vojnoj terminografiji pripada aneksnom talijansko-hrvatskom vojnom rječniku Ivana Tanzlinghera Zanottija pod naslovom *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo* ili u prijevodu *Zbirka pojedinih vojnih naziva razasutih u Libro Maresciallo*, datiran u 1699. godinu. Premda dvosmjerni i dvojezični rječnik Mavra Špicera i suradnika (1900./1903.) svojom rječničko-terminografskom koncepcijom, razrađenošću i opsegom s pravom zaslužuje biti prozvan prvim modernim hrvatskim vojnim rječnikom i hrvatskom vojnoterminografskom perjanicom,¹⁵² Tanzlingherov je doprinos povijesnim temeljima hrvatskoga vojnoleksičkog blaga bez daljnjega jedinstven. Bez obzira na to što ga je – kao i sve Tanzlingherove redakcije – zadesila kob neobjavljivanja, može se smatrati prvijencem hrvatskoga vojnog rječništva. Naime, kao što se u radu nastoji oprimirati, opća je hrvatska leksikografija redovito u svojem leksičkom blagu do Tanzlinghera donosila i zamjetan vojni terminološki sloj. Ipak, s Tanzlingherovim rječnikom – odnosno redakcijama njegova rječnika¹⁵³ – dolazi do presedana jer autor smatra potrebnim svojemu općem rječniku pridodati kao aneksni rječnik i zbirku vojnih naziva, štoviše uvrstiti je i u podnaslov svojemu općem rječniku.¹⁵⁴ Možemo nagađati koji su bili njegovi motivi da se među mnoštvom područja ljudskoga djelovanja posveti vojnomu nazivlju i izdvoji upravo njega,¹⁵⁵ no koji god da motivi bili razvidno je kako se hrvatsko vojno nazivlje na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće sve snažnije oblikovalo kao samostalan podskup općejezičnoga fonda, pridonoseći kroz stoljeća razvoju polifunkcionalnosti hrvatskoga jezika (usp. Samardžija 2019:31).

Kao što je već navedeno, vojni se rječnik kao dodatak spominje u naslovima dvaju Tanzlingherovih rukopisa – padovanskoga i londonskoga – no ostao je sačuvan samo u potonjemu. Ovim se istraživanjem konačno na svjetlo dana iznosi, po svoj prilici, najdrevnije hrvatsko leksikografsko ostvarenje posvećeno isključivo vojnomu nazivlju.¹⁵⁶

¹⁵² Usp. ovdje 4.6.8. *Šulek poslije Šuleka – prvi hrvatski vojni rječnik*.

¹⁵³ Već je spomenuto kako je Tanzlingherov rječnik sačuvan u četiri dosada poznata rukopisna primjerka / varijante rječnika (padovanski, londonski, zagrebački i zadarski) (Vajs Vinja 2011).

¹⁵⁴ *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino con l'aggiunta di molti erbe semplici e termini militari* (padovanski rukopis).

¹⁵⁵ Za razliku od londonskoga rukopisa koji kao dodatak bilježi isključivo vojne nazive (*Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo*), padovanski rukopis u podnaslovu kao dodatak rječniku uz vojne bilježi i botaničke nazive, no taj nije sačuvan (*L'aggiunta di molti erbe semplici e termini militari*).

¹⁵⁶ O londonskome rukopisu pisali su Bockholt, Meštović i Vajs (2001).

Tablica 11. Prikaz vojnoga nazivlja u Tanzlingherovu aneksnome vojnom rječniku *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo*

TALIJANSKI NAZIV	TANZLINGHEROV HRVATSKI NAZIV
<i>Alfier</i>	Bariaktar
<i>Anzianità</i>	Starexbina
<i>Argine</i>	Jarugha
<i>Arma perpendicolare</i>	Oruxije ¹⁵⁷ ù prav visseche
<i>Arma piatta</i>	Oruxie plosko
<i>Avvanzar terreno</i>	dobivatti zemgliju
<i>Bacchetta di fucile</i>	Sibka od puske.
<i>Bandiera</i>	Bariak
<i>Battaglione quadrato</i>	Buglijuk četverochijosak
<i>Battaglione quadrato à piede fermo</i>	Buglijuk četverochijosak stojjechi s'miron
<i>Battaglione</i>	Buglijuk
<i>Calcio del fucile</i>	Kundak od puske
<i>Campo</i>	Tabor
<i>Capitan tenente</i>	Namiestnik voijvode
<i>Capitano</i>	Voijvoda
<i>Carica del fucile</i>	Fissek
<i>Carporale</i>	Dessetnik
<i>Cassa del fucile</i>	Oklop puske
<i>Coda del guardamano</i>	Kraj od branika
<i>Cognome</i>	Pridivak
<i>Colonna</i>	Stabrò
<i>Colonnello d'Ispezione</i>	Stupnik od nazora
<i>Colonnello</i>	Stupnik
<i>Contramarchia</i>	Suprod hodegnije
<i>Corpo di Guardia</i>	Slog straxe
<i>Corpo di Milizie</i>	Slogh vojnički
<i>Distanza ordinaria</i>	Daglina razloxita
<i>Distanza ordinata</i>	Daglina odrediena
<i>Divisione</i>	Digljenije
<i>Esercizio</i>	Mustra

¹⁵⁷ Čitatelj će primijetiti kako u aneksnome vojnom rječniku londonskoga rukopisa Tanzlingher za fonem /j/ samostalno i u sljedovima /dj/, /lj/, /nj/ kao slovopisno rješenje najčešće rabi *ij*, dok u padovanskome rukopisu *y*. Na primjer, *buglyuk* i *buglijuk*.

TALIJANSKI NAZIV	TANZLINGHEROV HRVATSKI NAZIV
<i>Ferro piatto</i>	Gvozdiye plosko
<i>Forte di numero</i>	Snaxan od broija
<i>Fucilieri</i>	Puskari
<i>Funzione civile</i>	Dilovanije Glijudsko
<i>Funzione militare</i>	Dilovanije vojnisko
<i>Guardamano</i>	Branik
<i>Incontro</i>	Prighoda
<i>Incontro riguardevole</i>	Prighoda oghledna
<i>Mancanza di subordinanza</i>	Magnkanije od podloxnostva
<i>Maneggio dell'armi</i>	Vladagne od oruxia
<i>Marchia</i>	Hodegnie
<i>Marchia in colonna</i>	Odegnie ù stabrù
<i>Marchiare</i>	Hoditti
<i>Militare ordinanza</i>	Vojniska naredba
<i>Milizia</i>	Voijstvo
<i>Official d'onore</i>	Zapoviednik od postegnia
<i>Passo ordinario</i>	Korak obiçni. Korak naravski.
<i>Piazza d'arme</i>	Poglianna od oruxia
<i>Pluttone</i>	Kitta
<i>Quartiere del Capitano</i>	Konak voijvode
<i>Reggimento</i>	Alaj
<i>Sargente Maggior</i>	Cetorednik velliki
<i>Senza riguardo d'anzianità</i>	Prez opaza od starexbine
<i>Tocco di raccolta</i>	Udaragne od odstupa

Osvrnimo se na neke posebnosti ovoga rukopisa u odnosu na vojno nazivlje izlučeno iz općejezičnoga fonda padovanskoga rukopisa.¹⁵⁸ Prvo što upada u oko u koncepciji aneksnoga rječnika njegova je gotovo apsolutna jednoimenost, odnosno jednomu pojmu (talijanskomu nazivu) pridodana je jedna hrvatska istovrijednica. Tanzlingher kao da je anticipirao temeljne terminološke postulate koji će se u nazivoslovlju kao znanstvenoj disciplini formulirati i afirmirati tek tijekom 20. stoljeća. Konkretno, riječ je o načelu jednoznačnosti (eng. *univocity*) prema kojemu bi se svakomu pojmu trebao pridodati samo jedan naziv te bi svakom nazivu

¹⁵⁸ Usp. ovdje 4.4. *Vitezovićev i Tanzlingherovi rukopisni rječnici*.

trebao pripadati jedan pojam. Tim se načelom ujedinjuje jednoznačnost i jednoimenost. To je o ideal kojemu treba težiti u izgradnji pojmovnoga sustava.

Za razliku od njega, padovanski rukopis – kao punokrvan općejezičnik – bilježi nizove hrvatskih istovrijednica za jednu talijansku polaznu natuknicu. Jednostavno, korisniku se nudi na odabir pregršt sinonima, što iz sva tri narječja hrvatskoga jezika, što posuđenica ili ponajviše Tanzlingherovih novotvorenica.

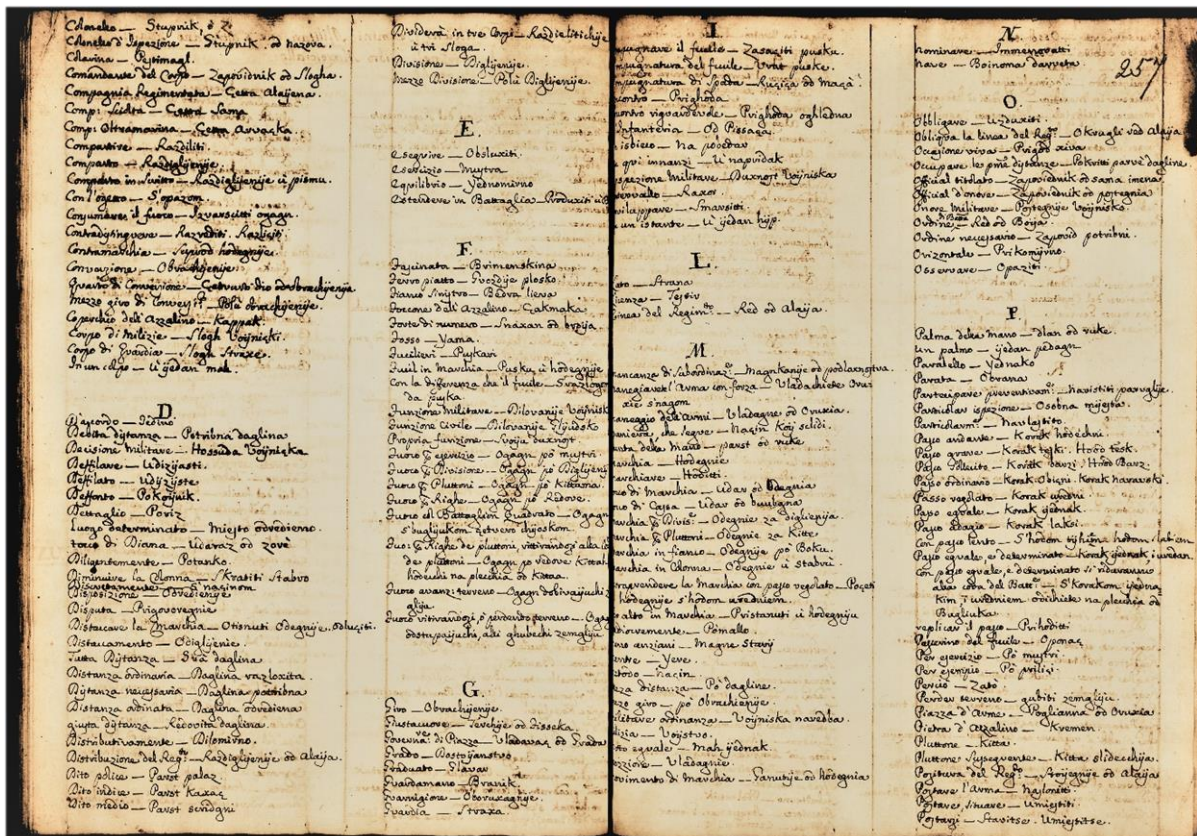
Druga je terminološka odlika vojnoga rječnika sagledavanje nazivâ kao dijela terminološkoga sustava. Tako imamo:

<p> <i>Marchia — Hodegnie</i> <i>Marchiare — Hoditi.</i> <i>Coro di Marchia — Udav od Odegnia</i> <i>Coro di Cassa — Udav od buzbana</i> <i>Marchia & Divis: — Odegnie za digljenja.</i> <i>Marchia & Plutoni — Odegnie za Kite</i> <i>Marchia in fianco — Odegnie pò Boku.</i> <i>Marchia in Colonna — Odegnie u stabri.</i> </p>	<p> Marchia <i>Hodegnie</i> Divisione <i>Digljenije</i> Plutone <i>Kitta</i> Fianco <i>Bok</i> Colonna <i>Stabrò</i> </p>	<p> Marchia per Divisione <i>Odegnie za digljenja</i> Marchia per Plutoni <i>Odegnie za kite</i> Marchia in Fianco <i>Odegnie pò boku</i> Marchia in Colonna <i>Odegnie u stabri</i> </p>
---	---	--

pri čemu su sve sastavnice ovih sveza leksema jednoznačno i istovjetno riješene i kao samostalni leksemi.

U svakome slučaju, Tanzlingherova bi vojnoleksička građa njegova općega rječnika ostala nevjerojatnim nazivotvornim dosegom i bez *Zbirke vojnih naziva*. S njom, kanonik iz Zadra zaslužuje ponijeti naslov „praoca hrvatskoga vojnog nazivlja.“¹⁵⁹

¹⁵⁹ Usp. ovdje 4.6.5. Bogoslav Šulek – otac hrvatskoga vojnog nazivlja.

Slika 27. Prikaz aneksnoga vojnoga rječnika Ivana Tanzlinghera Zanottija *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo*. [Izvor: © The British Library sign. 10.360]

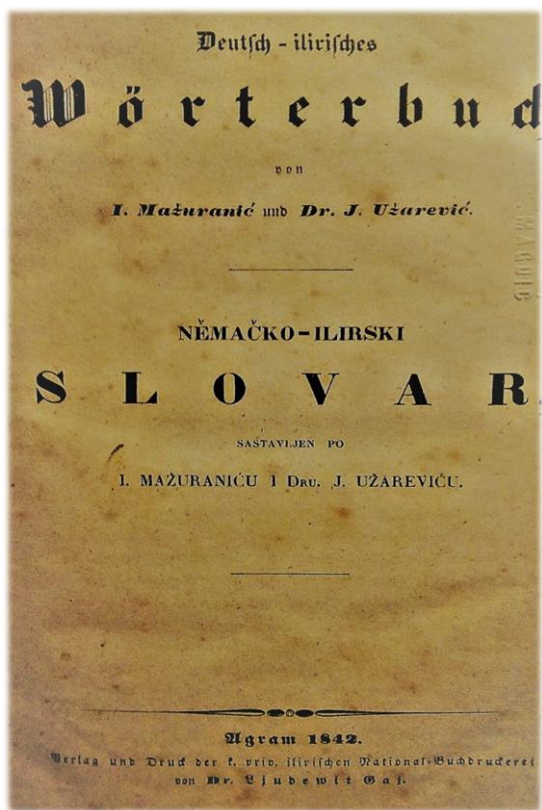
4.5. Trijumfalno razdoblje preporodnih terminoloških nastojanja

Premda 19. stoljeće obilježava procvat hrvatske rječničke i terminološke leksikografije, u ovome se potpoglavlju redom razmatraju samo oni najznatniji rječnici, odnosno oni koji su svojom koncepcijom, inovativnošću i opsegom ostavili najviše traga na hrvatski jezik, njegov leksik i nazivlje.

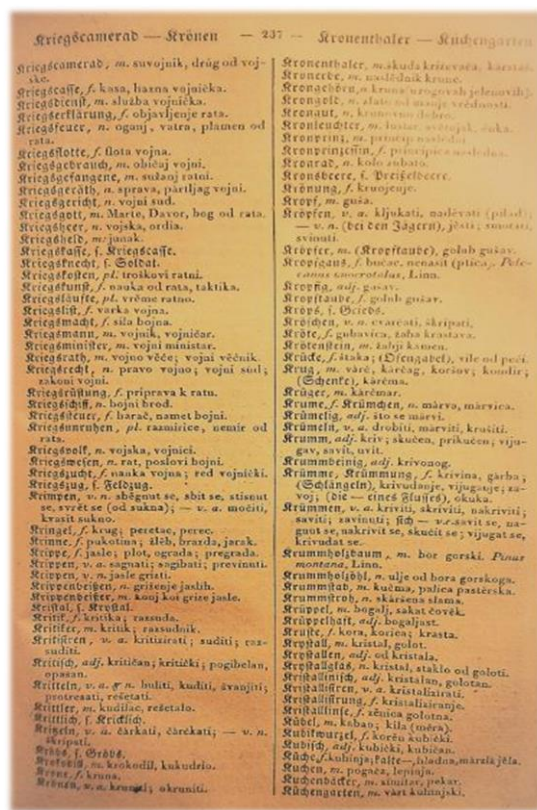
4.5.1. Šulek prije Šuleka

U prvim desetljećima 19. stoljeća i počecima „oblikovanja novoga svenarodnog mjerodavnoga književnog jezika“ tada pravnik Ivan Mažuranić s manje poznatim Jakovom Užarevićem izradio je i objavio *Němačko-ilirski slovar* (Zagreb, 1842.) kao „najpreču potrebu jer su mnogi naobraženi Hrvati bolje poznavali njemački nego hrvatski leksik“ (Katičić 2015:42). „Iako su se u sjevernoj Hrvatskoj pojavili drugi manji rječnici u tome razdoblju, Mažuranić-Užarevićev pobudio je posebnu pažnju ne samo zbog velike propagande (što je objavljena u tadašnjoj

domaćoj i stranoj štampi), kao ni zbog toga što je to bio prvi rječnik pisan novim pravopisom, nego više zbog toga što je to bio prvi veći rječnik koji je sadržavao oko četrdeset tisuća riječi, sastavljen pomno i značajki te je bio prvi moderni hrvatski rječnik u 19. stoljeću“ (Vince 1990: 249). Hrvatski su jezikoslovci suglasni kako Mažuranić-Užarevićev dvojezični predstavljaju prijelomnicu hrvatske rječničke leksikografije (Dukat 1937:14; Moguš i Tadić 2015:65; Vince 1990:249). Imajući na umu silan znanstveno-tehnološki skok koji donosi prva polovica 19. stoljeća taj rječnik predstavlja prvi hrvatski znanstveni rječnik „u koji su autori pokušali uvrstiti civilizacijski, književni i znanstveni fond jezika koji se tek oblikovao. Mažuranić i Užarević morali su gotovo ni od čega stvarati znanstvenu i tehničku terminologiju“ (Gostl 1995b:114).

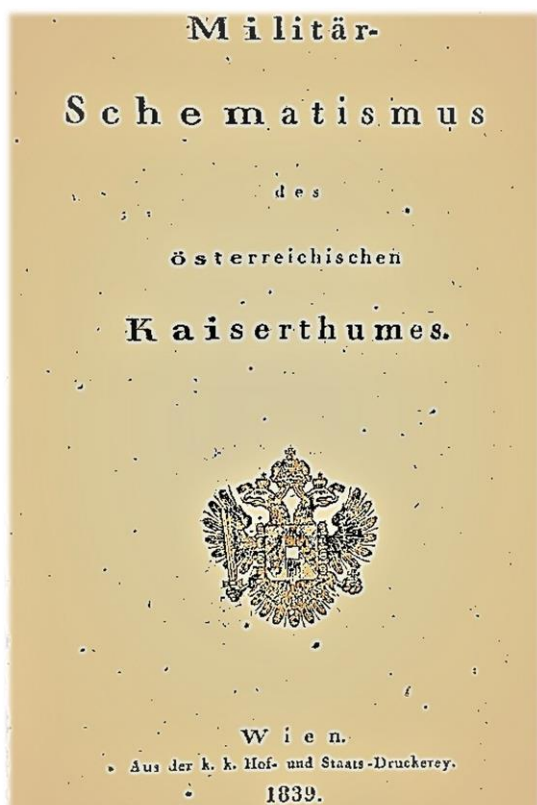
Slika 28. Mažuranić-Užarević, *Němačko-ilirski slovar* (1842.), naslovnica

Slika 29. Odlomak Mažuranić-Užarevićeva rječnika, str. 237.

Kad je nazivlje u pitanju, ovim se istraživanjem potvrđuje teza prihvaćena u hrvatskih jezikoslovaca kako Mažuranić i Užarević u svojem rječniku – osim što preuzimaju nazivlje iz rječničkoga blaga višestoljetne tradicije hrvatske leksikografije – oblikuju i obilje novoga nazivlja za pojmove koje hrvatski jezik dotada još nije poznao. Nadalje, razmotrimo li поблиže u rječniku nazivlje koje vežemo uz vojništvo i ratovanje, nazivi kao što su *polazni puškomet*, *udarni rat*, *obsadna vojska*, *brigada*, *dvobojnik*, *topništvo taborsko*, *generallajtnant*,

sustava bojna, stražmeštar, uhodnik, bojni red, tělesnik, obarstar, top regementski, toparnica, stan topovski dodatno potvrđuju vrijednost takve rječničke koncepcije. Ovdje se radi ilustracije terminološkoga iskoraka koji je ovim rječnikom učinjen navodi popis austrijskih vojnih činova i postrojbi na njemačkome jeziku iz onodobne službene vojne publikacije¹⁶⁰ te hrvatske istovrijednice koje Mažuranić i Užarević bilježe u svojem rječniku:

Slika 30. *Militär-Schematismus* (1839.), naslovnica

Erklärung der Abkürzungen und Zeichen.

FM.	Feldmarschall.	Uhl. R.	Uhlanen-	} Regiment.
FZM.	Feldzeugmeister.	Art. R.	Artillerie-	
GdC.	General der Cavallerie.	Grz. R.	Gränz-Infanterie-	} Regiment.
FML.	Feldmarschall - Lieutenant.	Ill. Ban. B.	Illyrisch-Banatisches Bataillon.	
GM.	General - Major.	Csaik. Bat.	Csaikisten-Bataillon.	
Gr.	General.	Jäg. Bat.	Jäger-Bataillon.	
Divis.	Divisionär.	B.C.	Bombardier - Corps.	
Brig.	Brigadier.	Bat.	Bataillon.	
Obst.	Oberst.	Comdt.	Commandant.	
Obrlt.	Oberlieutenant.	Reg. Adj.	Regiments-Adjutant.	
Maj.	Major.			
Hptm.	Hauptmann.			
Hptl.	Hauptleute.			
Cap. L.	Capitän - Lieutenant.			
Rittm.	Rittmeister.			
Obrlt.	Oberlieutenant.			
Untbr.	Unterlieutenant. *)			
Off.	Officier.			
Regt.	Regiment.			
IR.	Infanterie-			} Regiment.
Kdr. R.	Kürassier-			
Drag. R.	Dragoner-			
Chev. L. R.	Chevaux-Legers-			
Hav. R.	Husaren-			

*) Anmerkung Seite 103.

Slika 31. Odlomak s kraticama činova i postrojbi u austrijskoj vojsci (1839.)

¹⁶⁰ *Militär-Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes*, Beč (1839.)

Tablica 12. Usporedni prikaz vojnih naziva u *Militär-Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes* (1839.) i *Němačko-ilirskome slovaru* (1842.)

MILITÄR-SCHEMATISMUS DES ÖSTERREICHISCHEN KAISERTHUMES (1839.)	NĚMAČKO-ILIRSKI SLOVAR (ZAGREB, 1842.)
<i>Feldmarfchall</i>	feldmaršal
<i>Feldzeugmeister</i>	generao od artilerie
<i>General der Cavallerie</i>	/
<i>Feldmarschall-Lieutenant</i>	/
<i>General-Major</i>	generalmajor
<i>General</i>	generao, general
<i>Divisionär</i>	/
<i>Brigadier</i>	brigaděr
<i>Oberst</i>	obarstar
<i>Oberstlieutenant</i>	podobarstar
<i>Major</i>	major
<i>Hauptmann</i>	kapetan
<i>Hauptleute</i>	/
<i>Capitän-Lieutenant</i>	/
<i>Rittmeister</i>	kapetan konjanički
<i>Oberlieutenant</i>	/
<i>Unterlieutenant</i>	podlajtnant
<i>Officier</i>	oficir, častnik
<i>Regiment</i>	regement, regementa
<i>Infanterie(-Regiment)</i>	infanteria, pěšadia, pěšci
<i>Kürassier(-Regiment)</i>	oklopnik
<i>Dragoner(-Regiment)</i>	dragun
<i>Husaren(-Regiment)</i>	husar
<i>Chevaux-Legers(-Regiment)</i>	/
<i>Uhlanen(-Regiment)</i>	/
<i>Artillerie(-Regiment)</i>	artileria, topništvo, oganj velji
<i>Bombardier(-Corps)</i>	bumbarděr
<i>Bataillon</i>	bataliun
<i>Commandant</i>	komandant, zapovědnik, čeonik
<i>Regiments-Adjutant</i>	/

U terminološkome smislu stvaranja hrvatskoga vojnog nazivlja, uočljivo je oslanjanje na njemačke nazive kao predloške, odnosno stvaranje tuđica i prilagođenica¹⁶¹ kao hrvatskih prijevodnih rješenja. Ipak, ovim se istraživanjem dokazuje i njihovo nastojanje da hrvatskim jezičnim materijalom dođu do hrvatskih istovrijednica. Tako nalazimo: *oganj privodni, puškomet, okres, oružnica, slišalac vojnički, uhoda, uhodnik, motarna vojska, vojnik potajni, tělesnik, okas, vučac, stěnj, dvoboj, ranar vojnički, gradobrana, toparnica*,¹⁶² *naboj*... Zanimljivo je primijetiti kako u namjeri da stvore hrvatsku inačicu naziva *general* dočetano -l vokaliziraju u dočetano -o *general* > *generao* sunavodeći ga s *general*.¹⁶³

4.5.2. Bogoslav Šulek i Mažuranić-Užarevićev rječnik

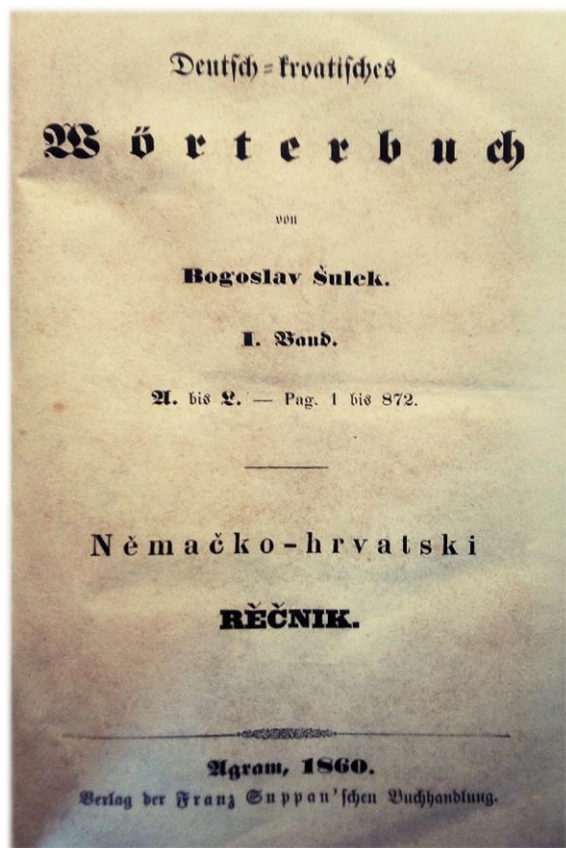
Neupitno je da „otac“ hrvatskoga znanstvenoga (i vojnoga) nazivlja zahtijeva posebno potpoglavlje u predstavljanju njegove uloge u utemeljenju i razvoju vojnoga nazivlja te daljnjoj terminološkoj raščlambi. Stoga će se dalje u radu iscrpnije predstaviti Šulekova vojnoterminološka ostvarenja i zasluge koje mu za to pripadaju. Ipak, ovdje je potrebno osvrnuti se na njegovu ulogu u okviru sagledavanja Mažuranić-Užarevićeva rječnika kao uporišta za Šulekove terminološke zahvate i inovacije.

U hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi postoji načelno polazište kako je za rad Bogoslava Šuleka i njegova rječnička ostvarenja, prije svega njegov *Němačko-hrvatski rěčnik* (1860.), temeljem bio upravo Mažuranić-Užarevićev rječnik (Dukat 1937:130; Samardžija 2004:72). Donedavno ova teza nije bila dovođena u pitanje ili pomnije proučavana. Ipak, diplomskim radom Petre Bičanić iz 2018., koja je na fondu sakralnoga nazivlja sučelice lingvistički raščlanila oba rječnika s 910 polaznih njemačkih natuknica, dolazi se do intrigantnih rezultata: „Početna pretpostavka kako će velik broj hrvatskih istovrijednica iz Šulekova rječnika biti identičan hrvatskim istovrijednicama iz *Slovara* pokazala se netočnom... Šulek se, dakle, *Slovarom* služio tek kao pomoćnim priručnikom za svoj rječnik, a ne kao građom koja je bila njegovim temeljem“ (Bičanić 2018:52).

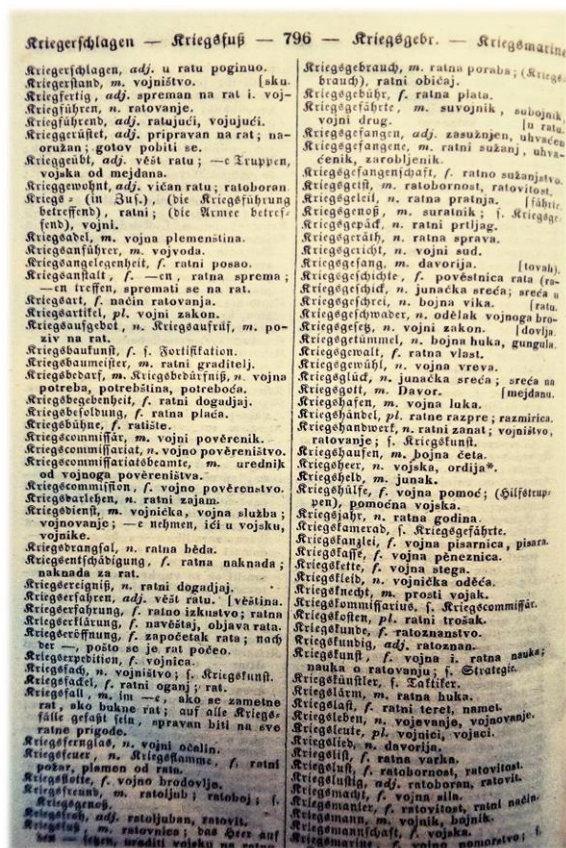
¹⁶¹ Za kategorizaciju posuđenica vidi u Anđela Frančić i Bernardina Petrović: *Hrvatski jezik i jezična kultura* (2013:200–202).

¹⁶² Leksem *top* jest turskoga podrijetla, što se vidi i iz ovoga dijakronijskoga pregleda, no prema leksikografskim bilježenjima u preporodnome razdoblju u radu se zastupa mišljenje kako je tad imala status usvojenice.

¹⁶³ Na ovo nailazimo kroz hrvatsku leksikografsku povijest još u Bartola Kašića koji kao rođeni čakavac priklanjajući se štokavici uz *anđel* navodi i *andeo*.

Slika 32. Bogoslav Šulek, *Němačko-hrvatski rěčnik* (1860.), naslovnica

Slika 33. Odlomak Šulekova *Němačko-hrvatskoga rěčnika* (1860.), str. 796.

U ovome se potpoglavlju – vodeći se istom metodologijom, no ne ulazeći duboko u jezičnu raščlambu – izlažu rezultati istraživanja i supostavljanja vojnoga nazivlja u Šulekovu i Mažuranić-Užarevićevu rječniku. Rječnik Mažuranića i Užarevića bilježi preko 500 polaznih njemačkih natuknica vezanih uz vojništvo i ratovanje, dok Šulekov više nego dvostruko – njih oko 1200.¹⁶⁴ Uzmimo li se u obzir i brojne unutar-natukničke fraze, kolokacije, sintagme i sveukupne pojavnice, taj broj doseže više tisuća. Važno je naglasiti kako Šulek u rječniku rabi leksikografsku odrednicu *mil.*, no on je navodi „uglavnom kod onih dvoznačnica i višeznačnica čije je jedno od značenja vojno... s.v. *Deckung* ‘pokrivanje; (*merk.*) sęurnost; (*mil.*) zaštita, zaklonba’. Samardžija procjenjuje da bi takvih leksema s odrednicom *mil.* moglo biti tek četrdesetak, što se i ovim istraživanjem potvrdilo (Samardžija 2004:109).

¹⁶⁴ Izvanredno detektirajući vezu Parčića i Šuleka, Samardžija uspoređuje podudarnosti i razlike u vojnome nazivlju Šulekova rječnika i 3. izdanja Parčićeva *Rječnika hrvatsko-talijanskoga* iz 1901. te pronalazi „oko 550 hrvatskih leksema što su mogli konkurirati za mjesto u budućem hrvatskom domobranskom nazivlju“ (usp. Samardžija 2004:109). Budući da je vojna struka izrazito interdisciplinarnoga karaktera (strogo ratnome smislu, vojnopravno, vojnotehnoško, politološko, općejezično nazivlje vezano uz ratna stradanja...) istraživanjem se došlo do brojke od preko 1200 polaznih njemačkih natuknica vezanih uz vojništvo. Dovoljno je dodati da Šulek samo pod natuknicom *Krieg* i pripadajućim izvedenicama (*Krieg*=) navodi preko 160 (!) njemačkih polaznih leksema.

Radi ilustracije u nastavku će se ponovno tablično prikazati hrvatske istovrijednice za nazivlje činova, dužnosti i postrojbi iz službenoga austrijskog vojnog priručnika *Militär-Schematismus* (1839.), no ovaj put sučelice s rješenjima iz obaju rječnika:

Tablica 13. Usporedni prikaz vojnoga nazivlja u *Militär-Schematismus* (1839.), *Njemačko-ilirskome slovaru* (1842.) i *Njemačko-hrvatskome rječniku* (1860.)

MILITÄR-SCHEMATISMUS DES ÖSTERREICHISCHEN KAISERTHUMES (1839.)	NĚMAČKO-ILIRSKI SLOVAR (ZAGREB, 1842.)	NĚMAČKO-HRVATSKI RĚČNIK (ZAGREB 1860.)
<i>Feldmarschall</i>	feldmaršal	glava vojske, maršal
<i>Feldzeugmeister</i>	generao od artilerie	general topništva
<i>General der Cavallerie</i>	/	/
<i>Feldmarschall-Lieutenant</i>	/	podmaršal; vojni doglavnik
<i>General-Major</i>	generalmajor	glavni četnik, generalmajor
<i>General</i>	generao, general	glavnik, general, djenerao
<i>Divisionär</i>	/	divizioner
<i>Brigadier</i>	brigadēr	brigadir
<i>Oberst</i>	obarstar	pukovnik, obrstar
<i>Oberstlieutenant</i>	podobarstar	podpukovnik
<i>Major</i>	major	četnik, major
<i>Hauptmann</i>	kapetan	satnik, kapetan
<i>Hauptleute</i>	/	satnici, kapetani
<i>Capitän-Lieutenant</i>	/	podsatnik
<i>Rittmeister</i>	kapetan konjanički	konj(an)ički satnik, kapetan
<i>Oberlieutenant</i>	/	nadporučnik, obrlaćman
<i>Unterlieutenant</i>	podlajtnant	podporučnik, untrlaćman
<i>Officier</i>	oficir, častnik	častnik
<i>Regiment</i>	regement, regementa	pukovina, puk, regimenta, regementa
<i>Infanterie(-Regiment)</i>	infanteria, pešadia, pešci	pešadia; pešaci / pešačka pukovina (regimenta)
<i>Kürassier(-Regiment)</i>	oklopnik	oklopnik / oklopnička pukovina (regimenta)
<i>Dragoner(-Regiment)</i>	dragun	dragun / dragunska pukovina, regimenta
<i>Husaren(-Regiment)</i>	husar	husar / husarska pukovina
<i>Chevaux-Legers(-Regiment)</i>	/	brzo-konjanik
<i>Uhlanen(-Regiment)</i>	/	ulan / ulanska pukovina
<i>Artillerie(-Regiment)</i>	artileria, topništvo, oganj velji	topništvo / topnička pukovina
<i>Bombardier(-Corps)</i>	bumbardēr	kumbaraš, kumbaradžija
<i>Bataillon</i>	bataliun	četa, tisućina, bataliun
<i>Commandant</i>	komandant, zapovědnik, čeonik	zapovědnik
<i>Regiments-Adjutant</i>	/	pukovinski (regimentski) pobočnik

U prvome redu, zamjetan je krupan iskorak u odnosu na zastupljenost njemačkih polaznih natuknica i iznađenih hrvatskih prijevodnih istovrijednica. Za svaku spomenutu njemačku natuknicu, osim u jednome slučaju, Šulek predviđa hrvatska rješenja. Drugo, za razliku od Mažuranić-Užarevića, Šulek gotovo strogo uz posuđenicu nastoji iznaći ili skovati naziv hrvatskim jezičnim materijalom (*General* = *glavnik*, *General-Major* = *glavni četnik*, *Unterlieutenant* = *podporučnik*, *Chevaux-Leger* = *brzo-konjanik*). Naravno, negdje u tome ne uspijeva te poseže za posuđenicama prema njemačkome modelu, primarnim njemačkim odnosno sekundarnim francuskim posuđenicama¹⁶⁵ (Piškorec 2005), ili zahvaća u već postojeće turcizme u hrvatskome jeziku (*Divisionär* = *divizioner*; *Brigadier* = *brigadir*; *Bombardier* = *kumbaraš*, *kumbaradžija*). Šulek se još jednom dokazuje kao jezični purist, no ne beskompromisni. U jeku standardiziranja hrvatskoga jezika i utiranja puta novouspostavljenim nazivljima, sasvim su razumljiva njegova pregnuća. Naime austrijski centralizatori nametali su njemački jezik pravdajući se činjenicom da, izuzev talijanskoga, drugi jezici nemaju razrađeno znanstveno nazivlje te da nisu pogodni za upravu, školstvo itd. To nije bilo daleko od istine (Markus 2008:178).

Šuleka se nakon njegovih monumentalnih rječničkih ostvarenja s raznih strana prozivalo zbog pretjerana purizma, uporabe složenica i novotvorenica, no zadnjih nekoliko desetljeća jezikoslovci jezičnopolitički kontekstualiziraju njegova jezikoslovna usmjerenja pravdajući njegova pretjerivanja kao reakciju na „opasnosti nametanja drugih jezika i političkih utjecaja“ (Markus 2008:182). Pokazalo se da je u desetljećima nakon Šuleka bilo sasvim prihvatljivo rabiti novotvorenice i složenice, no odustalo se od pretjerana jezičnoga purizma. Što se vojnoga nazivlja tiče, rezultat Šulekovih nastojanja je dobro oblikovano ili oživljeno nazivlje iz hrvatske leksičke baštine tako da njemu dugujemo i danas žive nazive: *bitnica*, *časnik*, *desetnik*, *domobran*, *ophodnja*, *prethodnica*, *streljivo*... O tome će više biti riječi u posebnome potpoglavlju o Šulekovome vojnoterminografskom radu.¹⁶⁶

Vratimo li se na odnos Mažuranić-Užarevićeva i Šulekova rječnika, iz ekscerpiranoga korpusa zamjetna je Šulekova sustavnost, razrađenost i opseg vojnoga nazivlja te obilje vlastitih inovacija što opovrgava tezu da je njegov rječnik tek nadgradnja Mažuranić-Užarevićeva

¹⁶⁵ Ovdje se priklanja klasifikaciji Velimira Piškorca o primarnim i sekundarnim posuđenicama (Piškorec 2005).

¹⁶⁶ Usp. ovdje 4.6.5. *Bogoslav Šulek – otac hrvatskoga vojnog nazivlja*.

rječnika. Štoviše, valja imati na umu kako se radi o prednagodbenome razdoblju (prije 1868.)¹⁶⁷ te, barem što se vojnoga (domobranskoga) nazivlja tiče predterminološkome dobu, što govori o tome koliko je Šulek već tada utirao put novomu, toliko potrebnomu, nazivlju. Sučeljavanjem nazivlja dvaju rječnika više su nego jasna odstupanja na mnogim primjerima i prema višestrukim jezičnim kriterijima, pogotovo u tvorbenim postupcima. Istina, Mažuranić-Užarevićev rječnik „temeljni je rječnik hrvatskoga preporodnog razdoblja“ (Katičić 2015:42), osobito zbog svoje koncepcije i pristupa stvaranju nazivlja, a to su područja gdje se uočavaju paralele sa Šulekovom strategijom izradbe rječnika.

Ipak, za složiti se s Markusovom argumentacijom kako je Šulek „najprije mislio proširiti rječnik Mažuranića i Užarevića, no na kraju je napisao nov, znatno opsežniji rječnik“ (Markus 2008, 177). S time na umu, što se terminološke građe tiče, u radu se podupire teza kako je, uz niz ostalih hrvatskih i nehrvatskih rječnika, Mažuranić-Užarevićev rječnik Šuleku služio kao vrijedan priručni rječnik, a ne kao temelj za njegov leksički repertoar.

Prikaz 1. Brojčani prikaz njemačkih polaznih natuknica vojnoga nazivlja i hrvatskih ekvivalenata u Mažuranić-Užarevićevu (1842.) i Šulekovu rječniku (1860.)

¹⁶⁷ Hrvatsko-ugarskom nagodbom iz 1868. u civilnome dijelu banske Hrvatske i Slavonije ustrojeno je kraljevsko ugarsko-hrvatsko domobranstvo s hrvatskim kao službenim (*Dienstsprache*) i zapovjednim jezikom (*Kommandosprache*) (usp. Samardžija 2004:108). Posljedično, iznjedrena su epohalna Šulekova postignuća ustrojavanja hrvatskoga vojnog (domobranskog) nazivlja te njegova kodificiranja nizom službenih vojnih priručnika.

Budući da je uži predmet istraživanja ove disertacije suvremeno vojno nazivlje, ovdje se zbog ekonomičnosti prostora donosi samo suženi, ilustrativni popis vojnoga nazivlja¹⁶⁸ u obama rječnicima na primjeru leksema *Waffen-* i njegovih izvedenica, potkrepljujući postavljenu tezu:

Tablica 14. Prikaz vojnoga nazivlja na primjeru izvedenica leksema *Waffen-* u *Njemačko-ilirskome slovaru* (1842.) i *Njemačko-hrvatskome rječniku* (1860.)

NJEMAČKA POLAZNA NATUKNICA	NĚMAČKO-ILIRSKI SLOVAR (ZAGREB, 1842.)	NĚMAČKO-HRVATSKI RĚČNIK (ZAGREB, 1860.)
<i>Waffen</i>	oružje	oružje
<i>Waffenbeit</i>	/	ratovanje
<i>Waffenberaubt</i>	/	lišen oružja
<i>Waffenbruder</i>	suvojniki, drugorati, drugobojnici, subojnici	f. <i>Waffengefährte</i>
<i>Waffendienst</i>	/	vojnovanje
<i>Waffenentscheidung</i>	/	odlučivanje, rešenje oružjem
<i>Waffenfähig</i>	/	podoban nositi oružje
<i>Waffenferaffel</i>	/	zveka oružja
<i>Waffenfreund</i>	/	prijatelj oružja
<i>Waffengefährte</i>	/	subojnik, suratnik, ratni drug, drug od mejdana
<i>Waffengenöß</i>	/	f. <i>Waffengefährte</i>
<i>Waffengenoffenschaft</i>	/	subojništvo, suratništvo
<i>Waffengesetz</i>	/	oružni zakon
<i>Waffengetöse</i>	/	lupatanja oružja
<i>Waffenglanz</i>	/	svjetlost oružja; svjetlo oružje
<i>Waffenglück</i>	/	sreća na mejdanu; junačka sreća
<i>Waffenhalle</i>	/	oružana, oružnica
<i>Waffenhammer</i>	/	oružarnica
<i>Waffenhändler</i>	/	trgovac oružjem, oružar
<i>Waffenhaus</i>	oružnica; oružište	f. <i>Waffenhalle</i>
<i>Waffenkammer</i>	/	oružnica
<i>Waffenkampf</i>	/	junački boj
<i>Waffenlinie</i>	/	oružnjača
<i>Waffenlos</i>	/	bez oružja, neoružan
<i>Waffenmächtig</i>	/	jak na oružju

¹⁶⁸ Integralni popis na tridesetak stranica obaseže preko 1200 polaznih njemačkih natuknica u Šuleka i nalazi se u potpoglavlju 8.1. Prilozi.

NJEMAČKA POLAZNA NATUKNICA	NĚMAČKO-ILIRSKI SLOVAR (ZAGREB, 1842.)	NĚMAČKO-HRVATSKI RĚČNIK (ZAGREB, 1860.)
<i>Waffenort</i>	/	oružište
<i>Waffenpflicht</i>	/	dužnost vojnovanja
<i>Waffenplatz</i>	bojno město	f. <i>Waffenort</i>
<i>Waffenrecht</i>	/	silu (oružja)
<i>Waffenruf</i>	/	f. <i>Apell</i>
<i>Waffenruhe</i>	/	primirje
<i>Waffenfaal</i>	/	oružana
<i>Waffenschau</i>	/	pregled oružja
<i>Waffenschmied</i>	kovač od oružja	oružar
<i>Waffenschmiede</i>	kovačnica, viganj, fabrika od oružja	oružarnica
<i>Waffenschmuck</i>	/	(fig.) světlo oružje
<i>Waffensegnen</i>	/	blagoslov oružja
<i>Waffenstillstand</i>	prestaja od oružja, sustava bojna, primirje	primirje, umir, uvěrica, mirno
<i>Waffenstillstandsbedingung</i>	/	uvět primirja
<i>Waffenträger</i>	štitnik	štitonoša
<i>Waffenübung</i>	vojno věžbanje	věšbanje u oružju; vojna věžba
<i>Waffenvolk</i>	/	oružano ljudstvo; oružan narod
<i>Waffen</i>	oružati; oboružati	oružati, naoružati; oboružati

4.6. Hrvatska vojna terminografija (kraj 18. st. – 1903.)

4.6.1. Prvijenac službene vojne terminografije

Prvu službenu knjigu s hrvatskim vojnim nazivljem možemo smatrati *Regulament zaderxavajuchi mushtranje i manovre pishakah, od pervoga kolovoza 1791. (U Karlovczu 1811.)*¹⁶⁹170 Riječ je o prijevodu francuskoga vojnog pravilnika koji sadržava vojne i taktičke vježbe pješaka prema propisima od 1791.¹⁷¹ (Samardžija 2015:472). Priručnik je nastao u vrijeme Napoleonovih Ilirskih pokrajina kad je njihov generalni guverner maršal Auguste de Marmont 1810. imenovao posebno časničko povjerenstvo sa zadatkom da se francuski vojni propisi čim prije prevedu na hrvatski jezik.¹⁷² Tako je nastao i ovaj priručnik namijenjen krajiškim pukovnijama pod francuskom vlasti. Priručnik, koji inače obaseže gotovo 600 stranica, preveden je u samo tri mjeseca (!) (Boppe 2004). Sam priručnik presedan je u hrvatskoj vojnoj terminografiji jer se radi o prvoj službenoj vojnoj knjizi s hrvatskim vojnim nazivljem. Štoviše, Samardžija naglašava važnost ovoga djela ne samo za razvoj hrvatskoga vojnog nazivlja već „i za povijest hrvatskoga leksika i leksikografije jer u osamdesetak tisuća pojava (!) uz vojne nazive preuzete iz francuskoga predloška donosi obilje hrvatskih leksema, među kojima i niz posuđenih iz različitih vrela“ (Samardžija 2015:472).

Kolika je važnost ovoga terminološkoga primarnog izvora govori podatak da je knjiga već tada bila prevedena na njemački, engleski i ruski jezik te neki njezini dijelovi na češki jezik.¹⁷³ Kojim je sve zemljama ovim prijevodom hrvatski jezik stajao uz bok govori ne samo o vrijednosti ove knjige, već i o znatnim terminološkim potencijalima tadašnjega, pravopisno i gramatički nestandardiziranoga hrvatskog jezika. Gotovo stotinu godina nakon njegova objavljivanja, Matko Laginja, istaknuti političar i preporoditelj iz Istre, 20. veljače 1908. na plenarnoj sjednici

¹⁶⁹ U Ljubljani je 1810. na hrvatskome objavljen separat budućega priručnika *Mushtranje* pod naslovom *Skola soldata*.

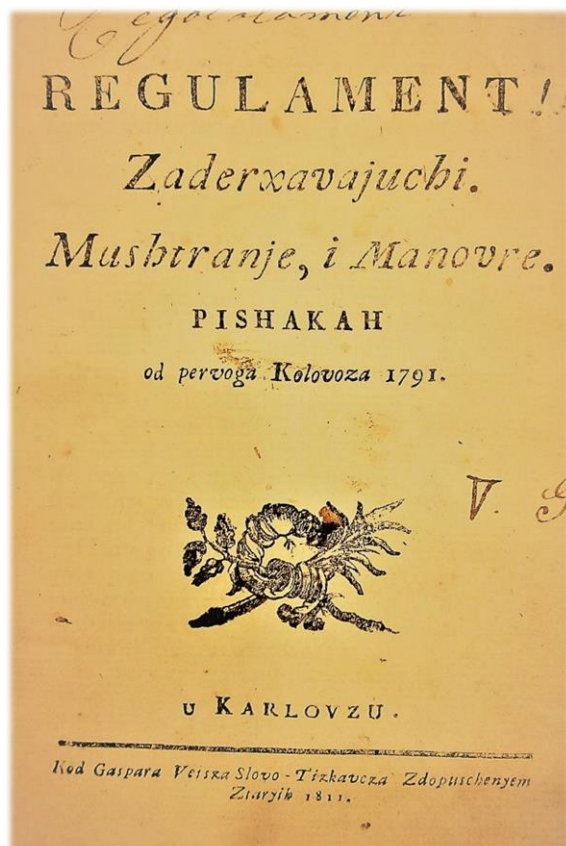
¹⁷⁰ U radu će se kod referiranja na priručnik rabiti naslov *Mushtranje* kako bi se nastavila tradicija nekolicine radova u kojima se obrađuje.

¹⁷¹ Naslov izvornika: *Règlement concernant l'exercice et les manoeuvres de l'Infanterie*, 1er Août 1791.

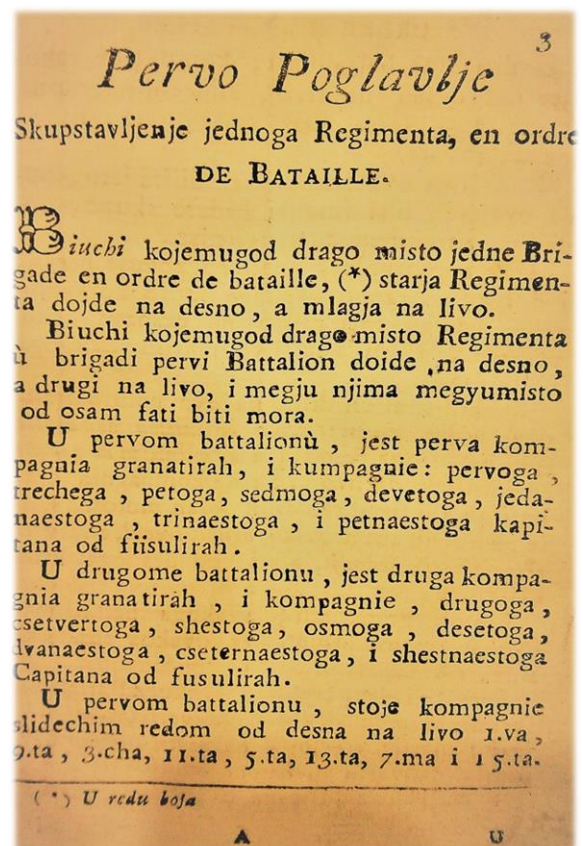
¹⁷² U priručniku nigdje nije naveden prevoditelj, no Vjekoslav Klaić u svojoj studiji *Knjižarstvo u Hrvata* (1922.) str. 28. izrijekom spominje taj vojni priručnik te da ga je s francuskoga preveo tadašnji kadet, a kasniji podmaršal i Jelačićev suborac, Daniel Dane Rastić. Isto tako, Ivan Kukuljević u prvoj hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji *Bibliografija hrvatska I. Tiskane knjige* (1860. – 1863.) pod brojem 1655 spominje ovaj priručnik s napomenom: „Ovu je knjigu preveo iz franceskoga, u društvu s nekim drugim pokojni Daniel Rastić, za onda kadet, a poslije general u Gospiću.“ Nakon konzultiranja s priznatim stručnjakom za vojnokrajišku vojnu povijest, Dragom Roksandićem, može se izraziti suzdržanost prema tvrdnji da je tada 17-ogodišnji kadet Rastić samostalno uspio prevesti tako opsežnu, terminološki zahtjevnju knjigu i to u samo tri mjeseca. Roksandić smatra kako je lako moguće da mu je pri prijevodu pomagao netko od profesora Franjevačke gimnazije u Karlovcu ili da se služio njezinim njemačkim prijevodom iz 1800. Kako vidimo, i Kukuljević dodaje kako ju je Rastić preveo „u društvu s nekim drugim“.

¹⁷³ <https://www.austerlitz.org/fr/documents-sur-lexercice-et-les-maoeuvres-de-linfanterie-de-france-1750-1831/>

s austrijskom delegacijom pri raspravi o proračunu vojske podiže taj priručnik kao neprijeporan argument o dosezima hrvatskoga jezika i kad je vojni jezik posrijedi. Laginja naglašava kako „hrvatski narod ima i u vojnim stvarima nepobitno pravo, da se rabi njegov jezik“, pokazujući *Mushtranje* i čitajući nekoliko odlomaka iz njega kako bi dokazao da je „samo nekoliko riječi komande bilo francuski, a sve drugo krasan hrvatski jezik (Cuvaj 1910:417). Ipak, iščitavanjem priručnika zamjetan je sraz već ustrojenoga i razrađenoga francuskog vojnog nazivlja i napora hrvatskoga autora u iznalaženju hrvatskih istovrijednica za brojne terminološke praznine.

Slika 34. Vojni priručnik *Mushtranje* (1811.), naslovnica dopuštenjem Damira Borasa¹⁷⁴ (primjerak se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu sign. RIIC-16°-144 a, b, c)

Slika 35. Odlomak vojnoga priručnika *Mushtranje*, str. 3. (NSK sign. RIIC-16°-144 a, b, c)

Uvidom u čestotni rječnik koji je u svojem diplomskom radu pripremila Iva Mandić,¹⁷⁵ razvidno je da se prevoditelj/prevoditelji oslanjao na francuske nazive, osobito što se naziva činova, dužnosti i postrojbi tiče, no i da je posezao za hrvatskim leksičkim blagom što se ovdje ilustrativno prikazuje:

¹⁷⁴ Zahvale prof. dr. sc. Damiru Borasu, rektoru Sveučilišta u Zagrebu, na ustupljenoj cjelokupnoj građi priručnika *Mushtranje* digitaliziranoga u sklopu znanstvenoga projekta 130464 *Hrvatska rječnička baština i prikaz rječničkog znanja*, čiji je glavni istraživač Damir Boras – <http://cro.dip.ffzg.hr>.

¹⁷⁵ Zahvale kolegici Ivi Mandić na ustupljenoj građi i čestotnome rječniku priručnika.

MUSHTRANJE (1811.)

Domaća riječ	<i>bilexnik, bok, branik, cseta, cziv, duxnost, hitacz, hitnja, izvershenje, izvigjanje, kaxiput, konjanik, korak, koricze, krilo, naredba, nauk, nesricha, obicsaini korak, obrucs, odponacz, oganj, oklopnik, okolostanje, oruxje, pazka, pishak, poglavni, poleg, pomlja, pridnjak, puczanje, pucze, puklina, punjenje, pushka, putni korak, rattno vrime, sablja, redoputni, sdruxiti, shipka, sigurnost, sluxba, staj, stalish, stegno, straxa, utvergjen, vatra, verstnost, vogja, zapovid, zapovidati, zastavnik, zastavonosha, zasztava, zasztavnik, zlamenje</i>
---------------------	---

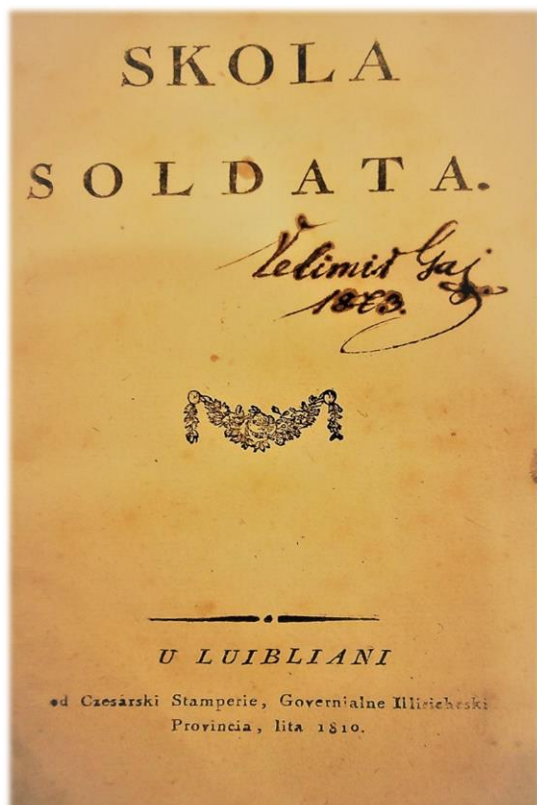
MUSHTRANJE (1811.)

Francuski predložak	<i>adjudant, a droit, alligniratis, baganet, bataillon, csef, compania, defile, deploirati, distanzia, divisia, echelon, exerciranje, flankmarsh, flanka, frontmarsh, fundamenat, granatir, kaparal, kapitan, komanda, komandirati, kompagnia, manovar, marshirati, ordre de bataille, perpendikular, ploton, rang, regementa, regulament, rekrut, reteriranje, soldat, tempo, théoria</i>
----------------------------	--

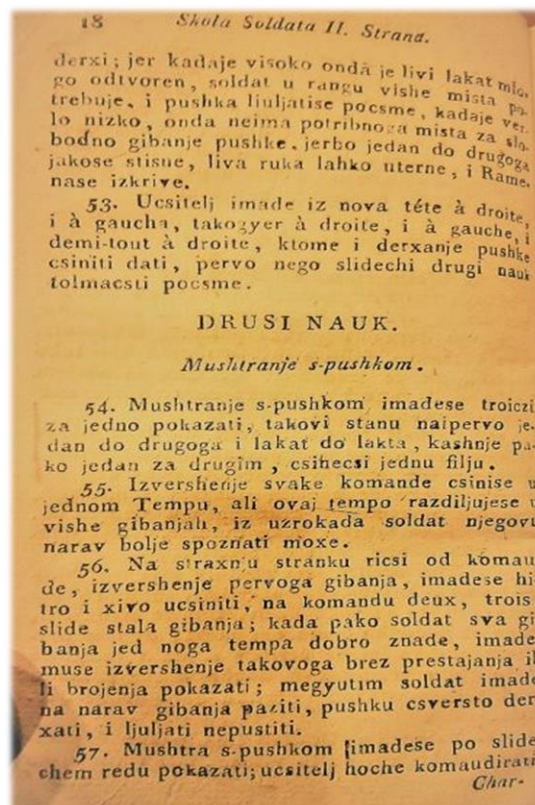
Uz riječi nastale prema francuskome predlošku i domaće riječi, potvrđene su i posuđenice iz turskoga, mađarskoga, njemačkoga i talijanskoga jezika:

MUSHTRANJE (1811.)

	TURCIZMI	GERMANIZMI	HUNGARIZMI	TALIJANIZMI
~izmi	<i>barut csakmak (kremen, kresivo) falja (rupica za barut) fishek (patrona, naboj) kundak nishan oroz (okidač, odapinjač, upaljač)</i>	<i>farba fertalj fest komshia</i>	<i>czipella sharaf</i>	<i>falinga kashtiga (kazna)</i>

Slika 36. Vojni priručnik *Skola soldata* (1810.), naslovnica dopuštenjem Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, sign. RIIE-8°-135

Slika 37. Odlomak vojnoga priručnika *Skola soldata*, str. 18. NSK sign. RIIE-8°-135

Konačno, ovim se istraživanjem došlo i do separata budućega priručnika *Mushtranje* (1811.) koji je objavljen u Ljubljani godinu ranije, odnosno 1810. Riječ je o tekstu koji je uz neznatne jezične zahvate uklopljen kao *Poglavlje drugo. Skola soldata* u budući priručnik *Mushtranje*. O ovim dvama priručnicima kraći osvrt napisao je i Franjo Bučar 1917. u *Nastavnome vjesniku* otvarajući i zaključujući ga sljedećim riječima:

...U kr. sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu nalaze se dvije vrlo rijetke knjižice, koje nam prikazuju vojničko vježbanje naših Krajišnika prije sto godina, za doba franceske okupacije Napoleonove Ilirije...

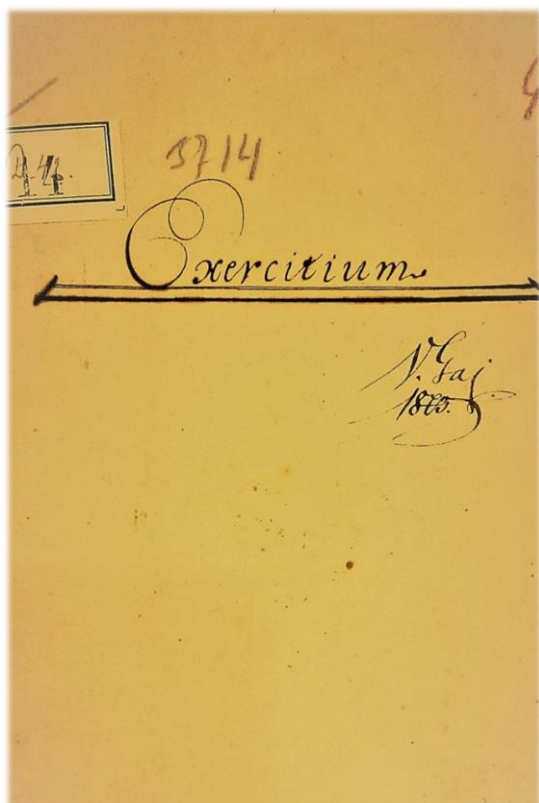
Svakako je vrlo zanimljivo, kako je franceska vojna uprava odmah izdala svoje vojničke vježbovnike i na hrvatskom jeziku za uputu hrvatskim časnicima, koji su služili u hrvatskim regimentama, koje su bile odmah na francesku organizovane. A vjerojatno je, da je franceska vlada izdala još koju sličnu i praktičnu knjižicu za hrvatsko častništvo kraljevine Ilirije, koje se nisu sačuvale... (Bučar 1917:638–39).

U svakome slučaju, priručnik *Mushtranje* (1811.), zajedno sa svojim separatom objavljenim godinu ranije, dragocjeni je službeni prvijenac hrvatske vojne terminografije koji govori u prilog tezi kako je hrvatski jezik u domeni kojoj je tek predstojala sustavna izgradnja nazivlja, mogao svojim leksičkim i tvorbenim kapacitetima uvelike konkurirati europskim jezicima.

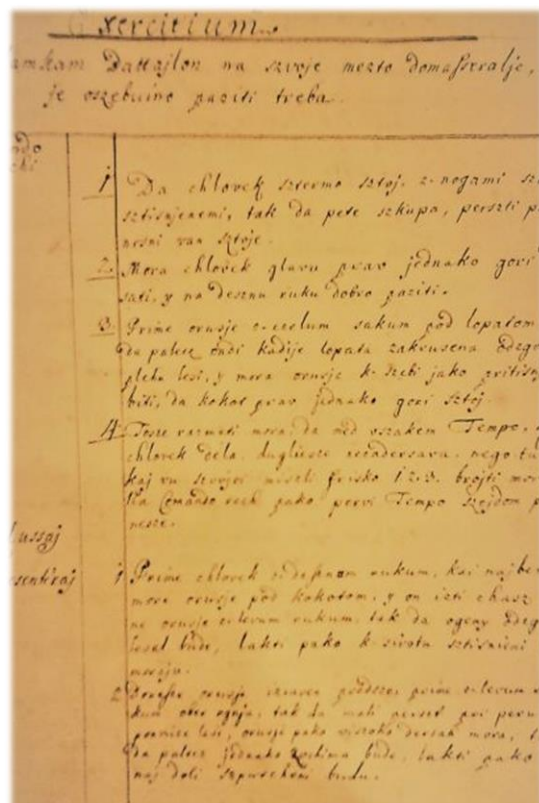
4.6.2. Rukopisna vojnoterminografska baština

Kajkavski vojni »obučevnik« (*sine anno*)

Iz knjižnične ostavštine Ljudevita Gaja, u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, u rukopisu se čuva nedatirani, adespotni vojni priručnik pisan kajkavskim narječjem za koji se procjenjuje da je nastao krajem 18. stoljeća naslovljen *Exercitium*. Transkribirani tekst, s popratnim rječnikom manje poznatih riječi, objavio je 1971./1972. Šime Jurić. Riječ je, uistinu, o „jezičnom spomeniku i autentičnom dokumentu o tome kako se *mushtrao* domaći vojnik u vrijeme kada je fitiljača (mušketa) bila glavno oružje pješćkih trupa u evropskim vojskama. Istodobno on je jasan dokaz hrvatske komande u hrvatskoj vojsci“ (Jurić 1971). U prilog vrijednosti njegove građe govori i činjenica da je uvršten kao jedno od vrela za jezično blago u monumentalnome i višedesetljetnome projektu izradbe *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje te Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Slika 38. Kajkavski vojni »obučevnik« *Exercitium* (kraj 18. st.). [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. R 3714]

Slika 39. Odlomak kajkavskoga vojnog »obučevnika« *Exercitium*. [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. R 3714]

Leksički gledano, tekst zrcali stanje onodobnoga hrvatskoga vojnog nazivlja te prožetost utjecajima njemačkoga i mađarskoga jezika (Frančić i Kuzmić 2009:173), no vidjet ćemo, i francuskoga te čak i latinskoga. Ovaj dokument vremena postaje zanimljiv jer pokazuje organizaciju zapovijedanja i činove u ondašnjim hrvatskim postrojbama. Navedimo neke od riječi (posuđenica) i izraza tvorenih prema stranom predlošku, no i one domaće:

Tablica 15. Prikaz posuđenica u kajkavskome vojnom »obučevniku«

KAJKAVSKI OBUČEVNIK	SUVREMENO ZNAČENJE	PORIJEKLO RIJEČI
avanciranje	napredovanje	<i>fr.</i> avancer
battajlon	bataljon, bojna	<i>fr.</i> bataillon
chargirung	juriš, jurišanje, borba	<i>fr.</i> charge
comando, comando reč	zapovijed	<i>njem.</i> Commando
cug	vod, manja četa	<i>njem.</i> Zug
exercitium	vježba, vježbanje	<i>lat.</i> exercitium
harcovanje	jurišanje, jurišati	<i>mađ.</i> harc

KAJKAVSKI OBUČEVNIK	SUVREMENO ZNAČENJE	PORIJEKLO RIJEČI
kapitanj	satnik, kapetan	mađ. kapitány

Tablica 16. Prikaz domaćih vojnih naziva u kajkavskome vojnom »obučevniku«

DOMAĆA RIJEČ	SUVREMENO ZNAČENJE
da se v pamet ne zeme	strjelovito, bez premišljanja
dotik k	tik uz
hlačnjak	remen od hlača, pojas
kokot	okidač, odapinjač
lopata	kundak, drveni držak
nožnice	korice
ogenj	vatrište (dio na pušci za izazivanje vatre)
pedenj	pedalj, roguša
razlučenje	odvajanje, odjeljivanje
stermo	uspravno
život	tijelo

Koliki je jezični potencijal i živopisnost nosio kajkavski književni jezik uvjerljivo se može ilustrirati odlomkom iz »obučevnika«:

POČETEK HECKEN FEUERA

iliti ognja, koji se po jednom raju iliti redu od svakoga pol plutona počne davati.

Kak battajlon postavljen je po chargirungi iliti harcuvanju, oberne se perva grenadierska compagnia pol na desno, druga pako pol na levo, odpru se tak da ljudi oružje čez prehititi mogu, naprave front. Praesenteraju, prehite oružje na remen, izvade luntu, primiju grenadtu, kak je vu grenadierske handgrieffe obilno povedano i stoje na miru.

Ovo vse grenadierski kapitani comenderaju.

NB. Pri Herken Feüeru iliti ognju treba znati da vsaki pluton još jenkrat razdeljen mora biti, koju polovicu unterofficir comendira.

Larma

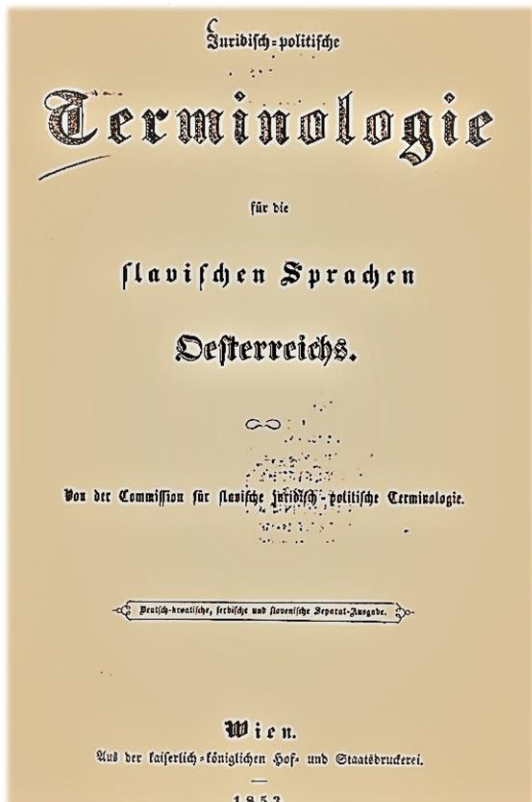
...Kak su pak z hitanjem grenadtov gotovi, sprave luntu, praesentiraju, vergu na pleće i stisniju se pak k battajlonu.

4.6.3. *Juridisch-politische Terminologie* (1853.)

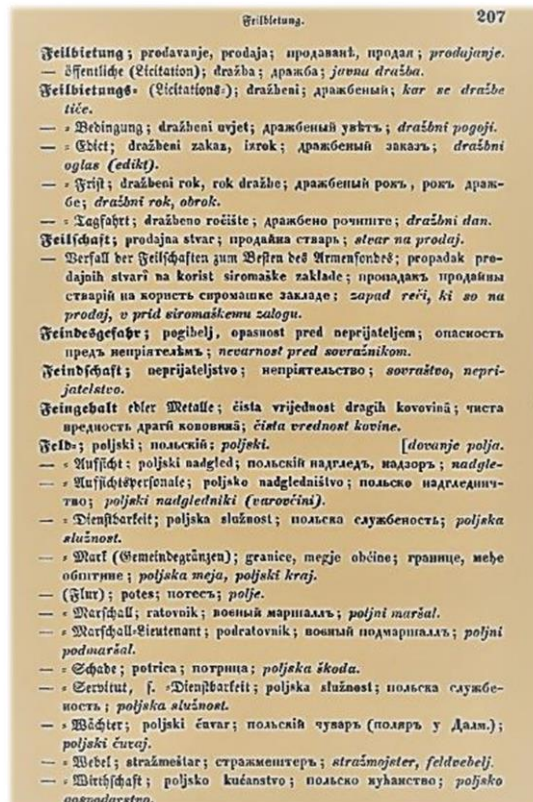
Jedan od terminoloških temeljaca hrvatskoga jezika je i četverojezični pravno-politički njemački, hrvatski, srpski i slovenski rječnik *Juridisch-politische Terminologie* (Beč, 1853.)¹⁷⁶ u kojemu su donosi gospodarsko, trgovačko, školsko (nastavno), prometno (poštansko), vojno i drugo nazivlje 19. stoljeća (Horvat i dr. 2015). Kao autor potpisan je odbor, odnosno *Commission für slavische juridisch-politische Terminologie* u kojemu je prvotno za hrvatsko nazivlje uz Stjepana Cara sjedio i Ivan Mažuranić, no ubrzo je odstupio te na njegovo mjesto dolazi Dimitrija Demeter. Rječnik je nastao nakon prevratne 1848. nakon koje su svi „austrijski zakoni trebali biti prevedeni s njemačkoga na ostale jezike Habsburške Monarhije kako bi se osiguralo nesmetano funkcioniranje političkoga života i javnih službi. Mnogi jezici „koji su već dulje vrijeme bili isključeni iz upotrebe u javnom životu nisu bili dovoljno izgrađeni, odnosno nedostajali su im potrebni nazivi te stoga nisu bili dorasli novoj ulozi“ (Husinec 2017:115).

Uočljivo je kako je unatoč ilirskome sveslavenskom zanosu o jezičnome jedinstvu južnih Slavena već na samome početku rada odbora nije uspjelo u namjeri da se terminološki iznađu istovrijednice za zajednički „ilirsko-srpski“ (ustvari hrvatski i srpski jezik zajedno), već su se u konačnici razdvojili na hrvatsku i srpsku sekciju (usp. Mamić 2007:56). U predgovoru rječnika Dimitrija Demeter žali što se „nije mogla oživotvoriti želja da se barem za hrvatsko i srpsko narječje sastavi podpunoma jednak nazovnik“ zbog obilja crkvenih i ruskih izraza u srpskome jeziku (*Juridisch-politische Terminologie* 1853, IV).

¹⁷⁶ *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe.* (1853.)

Slika 40. *Juridisch-politische Terminologie*, Beč (1853.), naslovnica

Slika 41. Odlomak iz *Juridisch-politische Terminologie* (1853.), str. 207.

Rječnik sadržava oko 7500 polaznih njemačkih, uz još otprilike toliko sekundarnih natuknica. Ovaj terminološki rječnik redovito ima istaknuto mjesto u svim važnim pregledima razvoja hrvatskoga standardnog jezika, a bio je i predmetom temeljitoga proučavanja njegova nazivlja u nekoliko članaka i knjiga, osobito Mile Mamića (Mamić 1984, 1989, 1999, 2007, 2008). Uz njegovo pravno nazivlje, Mile Mamić je obradio i vojno nazivlje u odnosu „prema hrvatskoj terminološkoj tradiciji, prema suvremenom stanju toga burnog razdoblja te prinos toga rječnika izgradnji hrvatskoga vojnog nazivlja u drugoj polovici 19. stoljeća i kasnije“ (Mamić 2007:57). Mamić dolazi do sljedećih zaključaka o terminološkim nastojanjima urednika hrvatskoga dijela rječnika:

...dobro je poznao hrvatsku terminološku tradiciju što potvrđuju mnogi stari nazivi kao što su *časnik, satnik, prisega, zakletva, oružje, boj*... **Sigurno je utkao u rječnik mnoge Šulekove nazive premda su Šulekovi rječnici kasnije objavljeni.** Hrvatski se urednik nije slijepo držao njemačkoga predloška, pa ni ponuđenih terminoloških rješenja u slovenskom i srpskom nego je slobodno uzimao ili stvarao hrvatsko vojno nazivlje. Nije stoga čudno da se u rječniku nalazi tako mnogo novih riječi, novih sveza i pomaka značenja postojećih riječi. U pogledu jezičnoga purizma očito je da je hrvatski urednik mnogo više

nastojao za tuđice, pa i europeizme, pronaći odgovarajuću hrvatsku riječ nego što je to činio srpski urednik (Petranović) ili slovenski (Cigale) (Mamić 2007:58).

Mamićev naslov priloga u radu upućuje da on ne donosi integralan popis vojnih naziva, već „popis najvažnijih vojnih naziva“. Ipak, taj terminološki fond obaseže gotovo tristotinjak njemačkih polaznih natuknica zajedno sa sekundarnim natuknicama te bi se na temelju ovoga istraživanja i usporedbe moglo zaključiti da se ipak radi o sveobuhvatnome vojnom potkorpusu rječnika *Terminologie*. Ovdje se navodi djelomičan Mamićev popis, potvrđujući primjerima navedene rezultate Mamićeve jezične raščlambe:

Tablica 17. Prikaz vojnoga nazivlja u *Juridisch-politische Terminologie* (1853.) prema Mamić (2007)

NJEMAČKI	HRVATSKI	SRPSKI	SLOVENSKI
<i>Auditor</i>	saslušnik (vojnički sudac)	saslušnik, auditor	avditor, vojaški sodnik
<i>Avantgarde</i>	rtnici (prednja vojska)	rtnici (prednja vojska)	prednja straža
<i>Bataillon</i>	tisućnija, batalijun	batalion	bataljon
<i>Compagnie (Militär)</i>	satnija, kumpanija	satnija, kumpanija	kompanija
<i>Contingent</i>	dotičak, dotični dijel (za dopunjivanje vojske)	dotični del (za dopunjivanje vojske)	dotično število vojakov (za dopolnjenje armade)
<i>Corps, Militär</i>	kor vojnički	kor vojnički	oddelek, kor vojaški
<i>Feld=Marschall</i>	ratovnik	vojni maršal	poljni maršal
<i>Feld=Marschal=Lieutenant</i>	podratovnik	vojni podmaršal	poljni podmaršal
<i>Feld=Zeugmeister</i>	topovnik	general topništva	general topništva
<i>General</i>	ggeneral, glavnik	general	general
<i>Gensd'arm</i>	oružnik	četnik	žandar
<i>Gensd'armerie</i>	oružanstvo, oružništvo	četništvo	žandarmerija
<i>Hauptmann</i>	satnik	satnik, kapetan	stotnik
<i>Infanterie</i>	pješadija	pšaćtvo	pešci
<i>Land=Wehr</i>	zemaljsko braništvo	zemaljsko braniteljstvo	deželna bramba
<i>Land=Wehrsmann</i>	zemaljski branič	zemaljski branitelj	deželski brambovec
<i>Marsch</i>	koračnica	poputnica	popotnica
<i>Marschall</i>	domovnik	maršal	maršal
<i>Montur</i>	vojničko odijelo (odora)	vojničko odjlo	vojaško oblačilo, montura
<i>Ober-Lieutenant</i>	nadporučnik	nadporučnik	nadlajtnant

NJEMAČKI	HRVATSKI	SRPSKI	SLOVENSKI
<i>Officier</i>	častnik	častnik, officir	oficir
<i>Oberfter</i>	pukovnik	polkovnik	polkovnik, obrst
<i>Pionnier=Corps</i>	obklopništvo	pionirskij kor	pionirji
<i>Pontonier=Corps</i>	mostovništvo	mostovništvo	pontonirji
<i>Regiment</i>	pukovnija, regimenta	полкъ, regimenta	regiment
<i>Regiments=Quartiermeister</i>	pukovnijski, pukovni, regimentski nastanitelj, stanoregja	polkovskij konakovnik	regimentni kvartirmojster
<i>Werbe=Officier</i>	kupivojni častnik	najmij častnik, officir	nabirni oficir

Kao kuriozitet, zanimljivo je ovdje pratiti u rasponu kraćem od dvadeset godina – od Mažuranić-Užarevića, preko *Terminologie*¹⁷⁷ do Šuleka – razvoj hrvatske istovrijednice za njemački naziv *Landwehr* i *Landwehrsmann*.

NJEMAČKI	MAŽURANIĆ- UŽAREVIĆ (1842.)	JURIDISCH-POLITISCHE TERMINOLOGIE (1853.)	ŠULEK (1860.)
<i>Landwehr</i>	vojska narodna	zemaljsko braniteljstvo	domobrana; domobranstvo
<i>Landwehrsmann</i>	/	zemaljski branič	domobran ¹⁷⁸

S jedne strane, Mamić je izvrsno prepoznao te upozorio na jezična i terminološka polazišta hrvatskoga redaktora, odnosno Dimitrija Demetra – posezanje za baštinom hrvatskoga vojnog nazivlja, otklon od internacionalizama i tuđica, odvažnost u stvaranju novoga nazivlja hrvatskom tvorbom¹⁷⁹ – no ovdje se nakon provedena istraživanja izražava suzdržanost prema tezi kako je redaktor „sigurno utkao u rječnik mnoge Šulekove nazive premda su Šulekovi rječnici kasnije objavljeni“ (Mamić 2007:58). Nedvojbeno je da je u njegovu „širokom krugu istaknutih prijatelja, poznanika, zanesenih preporoditelja“ bio i Bogoslav Šulek od kojeg je mogao doći do određenih naziva, no Šulekov publicistički opus započinje 1850. knjigom *Austrianski dāržavni ustav (Konštitucia)* koji prevodi i tumači, a *Němačko-hrvatski rěčnik* izlazi 1860., dakle sedam godina nakon *Terminologie*. Štoviše, nakladna knjižara Franje Župana koja

¹⁷⁷ *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe* (1853.)

¹⁷⁸ Šulek kasnije u svojim vojnim priručnicima rabi *domobranac*, a *domobran* u ženskom rodu u smislu npr. ‘pričuvna domobran’ (usp. podrubnicu 205.).

¹⁷⁹ O važnosti hrvatske i terminološke tvorbe više u Mihaljević i Ramadanović (2006).

je još početkom 1852. objavila „poziv na pretplatu obećavajući završetak rada na rječniku do prve polovice 1852.“ (Gostl 1995:33) već sljedeće 1853. bila je prinuđena, zbog nestrpljivosti pretplatnika, objaviti u *Narodnim novinama* i *Nevenu* opravdanje zbog kašnjenja rječnika „budući da je pisac uvrstiti želio u svoje djelo i **pravoslavnu terminologiju** što je u Beču po naredbi vis. popečiteljstva izrađena, zato je pomenuti rječnik onoliko zakasnio“¹⁸⁰ (Dukat 1938:211). U međuvremenu je rječnik tiskan u osam sveščića od srpnja 1853. do veljače 1859. da bi konačno dvosveščano izdanje s ukupno 1712 stranica bilo objavljeno 1860. godine.

S jedne strane, detaljnim se istraživanjem potvrđuje da je niz istovrijednica u Šuleka i *Terminologie* jednaka te da je teže dokazivo da je Demeter mnoštvo takvoga nazivlja odnekud crpio od Šuleka nego obratno, pogotovo imajući na umu već spomenuto Šulekovo nastojanje da uklopi i nazivlje iz *Terminologie*. S druge strane, ranije izloženi ilustrativni popis vojnih naziva iz *Terminologie* ovdje se sada proširuje i sučeljava sa Šulekovim istovrijednicama kako bi se ustanovila razina preklapanja među njima te potkrijepila teza kako se Šulek, među raznim rječnicima, poslužio i s *Terminologie*, no znatno ga proširujući i nadgrađujući.

Tablica 18. Usporedni prikaz vojnoga nazivlja u *Juridisch-politische Terminologie* (1853.) i Šulekovu *Němačko-hrvatskome rječniku* (1860.)

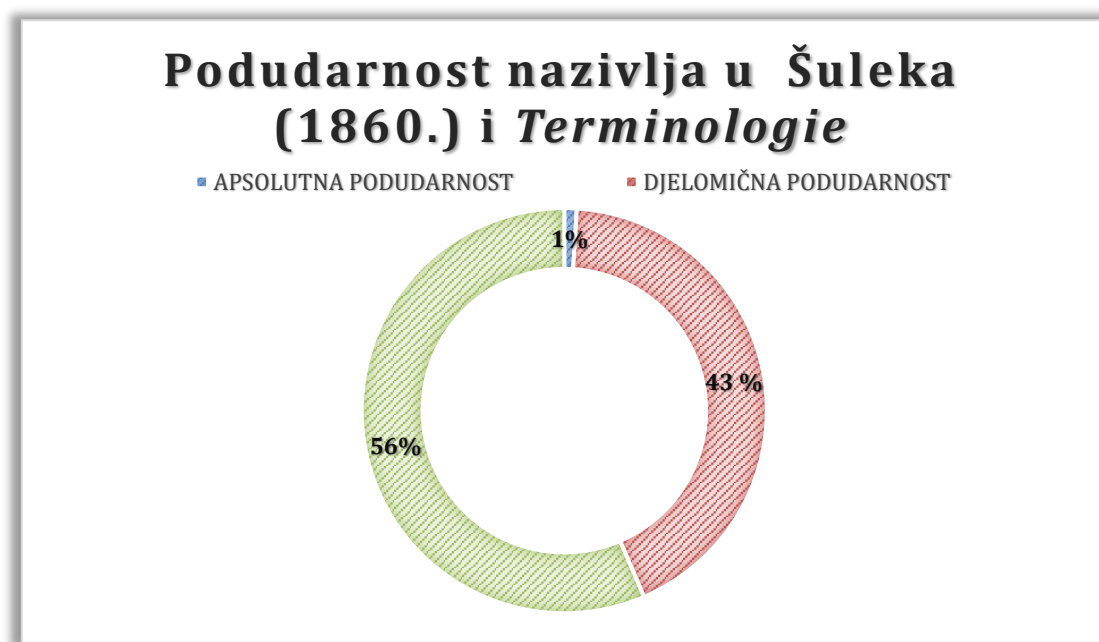
NJEMAČKI NAZIV	JURIDISCH-POLITISCHE TERMINOLOGIE (1853.)	ŠULEK (1860.)
<i>Assentiren</i>	primiti u vojnike	vojničiti, upisati, primiti u vojnike
<i>Assentirungscomiffion</i>	povjerenstvo za primanje u vojnike	povjerenstvo vojničće
<i>Audiotirat</i>	saslušništvo	vojničko sudstvo, saslušništvo, avditorstvo
<i>Auditoriatpraxis</i>	vježba za saslušništvo	vježba vojnosudna
<i>Avantgarde</i>	rtnici (prednja vojska)	prednja četa
<i>Battailon</i>	tisućnija, batalijun	četa, tisućina, bataliun
<i>Befehl</i>	zapovijest	zapovjed, zapovjest
<i>Capitulation (milit. Dienstzeit)</i>	vrijeme vojničke službe	(mil.) rok vojnovanja i vojničke službe
<i>Commandeur</i>	komandjer	zapovjednik
<i>Contingent</i>	dotičak, dotični dijel (za dopunjivanje vojske)	dopadak, dotičak
<i>Corps, Militär</i>	kor vojnički	sbor, četa
<i>Courier</i>	ulak, brzoteča	tekić, teklić, ulak, tatarin
<i>Defertion</i>	odbještvo	odbjegtvo

¹⁸⁰ Misli se na *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs* (1853.).

NJEMAČKI NAZIV	JURIDISCH-POLITISCHE TERMINOLOGIE (1853.)	ŠULEK (1860.)
<i>Feldmarschall</i>	ratovnik	glava vojske, maršal
<i>Feldmarschall-Lieutenant</i>	podratovnik	podmaršal; vojni doglavnik
<i>Feldzeugmeister</i>	topovnik	general topništva
<i>General</i>	gjeneral, glavnik	glavnik, general, djenerao
<i>Gensd'arm</i>	oružnik	oružnik; pandur; žandar
<i>Gensd'armerie</i>	oružanstvo, oružništvo	oružanstvo, oružništvo; panduri, žandarmerija
<i>Hauptmann</i>	satnik	satnik, kapetan
<i>Hinrichtung</i>	poguba	smak, poguba, pogubljenje
<i>Infanterie</i>	pješadija	pješadia; pješaci
<i>Kriegsfuß</i>	ratni način	ratovnica
<i>Kriegsmacht</i>	vojna moć	vojna sila
<i>Kriegsministerium</i>	vojno ministarstvo	vojno popečiteljstvo, ministarstvo
<i>Kriegszucht</i>	vojni zapt	ratni poredak, vojni zapt
<i>Kriegszustand</i>	stanje rata	ratno stanje
<i>Landesvertheidiger</i>	zemljobranilac, zemaljski branič	domobran
<i>Landesvertheidigung</i>	zemljobranstvo, zemaljsko braništvo	domobranstvo; zemljobranstvo
<i>Landheer</i>	vojska na kopnu	vojska na kopnu; kopnena vojska
<i>Landsturm</i>	ustanak	narodni ustanak
<i>Landwehr</i>	zemaljsko braništvo	domobrana; domobranstvo
<i>Landwehrsmann</i>	zemaljski branič	domobran
<i>Linientruppen</i>	birmanska vojska	uredna vojska, birmanci, regulaši, linijaši
<i>Marsch</i>	koračnica	hodja, hoda
<i>Marschall</i>	domovnik ¹⁸¹	domovnik, maršal
<i>Militärmannschaft</i>	prosti vojnik	vojničad, vojna momčad
<i>Militär-Individuum</i>	vojna osoba	vojnika
<i>Militärkörper</i>	kor	sbor
<i>Militärpflicht</i>	dužnost biti vojnik	vojna dužnost
<i>Militärdienstleistung</i>	svršivanje vojne službe	vojnovanje
<i>Montur</i>	vojničko odijelo (odora)	vojničko odělo, mundur
<i>Oberlieutenant</i>	nadporučnik	nadporučnik, obrlaćman

¹⁸¹ Joachim Stulli u *Rjecoslozju* (1806.) ima *domovnik*, no u značenju *domaćin*.

NJEMAČKI NAZIV	JURIDISCH-POLITISCHE TERMINOLOGIE (1853.)	ŠULEK (1860.)
<i>Oberster</i>	pukovnik	pukovnik, obrstar
<i>Pionniercorps</i>	obkopništvo	obkopari, obkopnici
<i>Pontoniercorps</i>	mostovništvo	mostari, pontoniri; mostarska četa
<i>Regiment</i>	pukovnija, regimenta	pukovina, puk, regimenta, regementa
<i>Regimentsquartiermeister</i>	pukovnijski, pukovni, regimentski nastanitelj, stanoregja	pukovinski (regimentski) stanoredja
<i>Stab (milit.)</i>	štap	(<i>mil.</i>) čeonništvo, stol, štap, štok
<i>Stabsoffizier</i>	štapski častnik	poglaviti častnik, štapski častnik
<i>Truppenabtheilung</i>	razdjelak vojske	četa
<i>Werbung</i>	kupljenje	(Soldaten-) snubljenje na vojsku, vrbovka

Prikaz 2. Podudarnost hrvatskih istovrijednica za vojno nazivlje u Šuleka (1860.) i *Juridisch-politische Terminologie* (1853.)

Iz izloženoga neupitno je da se Šulek pri izradi svojega rječnika koristio i rječnikom *Terminologie*, (obratno nije ni bilo moguće), te su jasni paralelizmi u pristupu purizmu i nastojanjima da se nazivlje stvara tvorbenim obrascima hrvatskoga jezika. Ipak, supostavljanje vojnoga nazivlja dvaju rječnika ukazuje na djelomična podudaranja, odnosno na vidljivu

Šulekovu težnju za nadgradnjom nazivlja iz *Terminologie* (usp. *Landwehr, Regiment*). Još jednom, kao i u slučaju usporedbe s Mažuranić-Užarevićevim rječnikom, dokazuje se individualni Šulekov pristup pri kojemu nije slijepo i komforno preuzimao gotova Demetrova rješenja, već razrađivao i prokušavao tvorbene obrasce, štoviše stvarao vlastite (npr. nastavak - *ište* za određenu točku – *navalište* (Angriffspunkt) (Badurina 1998) te revno nastojao u iznalaženju istovrijednice zahvaćanjem u leksičku baštinu (*vojne tarnice*), posuđivanjem i prilagodbom kojega već postojećega slavenskog naziva (*vojno popečiteljstvo*) ili osmišljavanjem novoga naziva (*domobran*) (usp. Frančić i Petrović 2016:98).

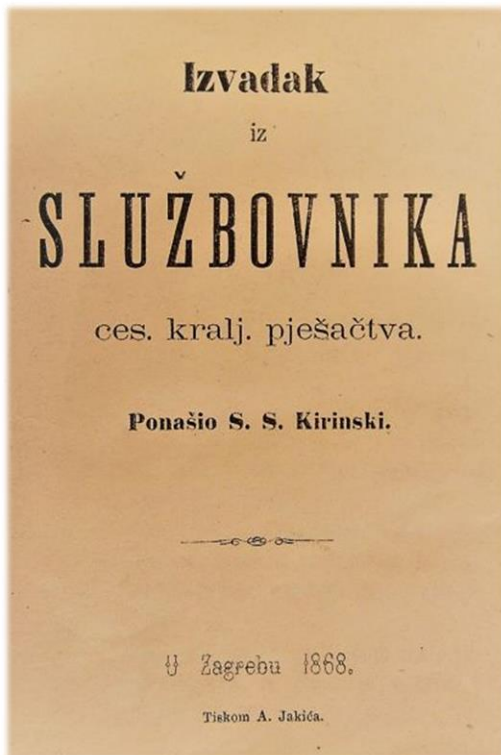
4.6.4. Predšulekovski vojni priručnici (1868. – 1874.)

Bogoslava Šuleka se nizom njegovih domobranskih priručnika izdanih u razdoblju 1870. – 1874. s pravom smatra utemeljiteljem hrvatskoga vojnog nazivlja. Riječ je o dvadesetak vojnih knjižica – vježbovnika, obučevnika, naredbenika, službovnika – koje je, po nalogu tadašnjega zapovjednika Kraljevskoga hrvatskog domobranstva generala Miroslava Kulmera starijega, Šulek preveo s mađarskoga jezika. Međutim, istraživanje ukazuje na postojanje, po svemu sudeći, dosad nedokumentiranih u znanstvenoj i terminografskoj literaturi predšulekovskih domobranskih priručnika – *Izvadak iz Službovnika c. kr. pješactva* (¹1868. i ²1868.), *Pouka o ustrojstvu čistitbi, pregledbi, čuvanju i postupanju puške: po Waenzlovom sustavu prepravljene i o njezinu streljivu* (¹1868. i ²1871.), *Obučevnik ces. kralj. pješactva* (1871.), *Nova ratna služba c. kr. vojske za podčastnike i mornarske učione*¹⁸² (1871.) i *Izvadak iz Službovnika ces. kr. vojske namijenjen službenicima nižim od vodnika* (1874.) – koji nisu ostali samo na razini pokušaja.¹⁸³ Izdani su kao službeni priručnici u Vojnome Sisku i Zagrebu u razdoblju 1868. – 1874. Pod pseudonimom S. S. Kirinski, s njemačkoga ih je ‘ponašio’, odnosno preveo časnik varaždinsko-đurđevačke brigade Stjepan Šašić.¹⁸⁴

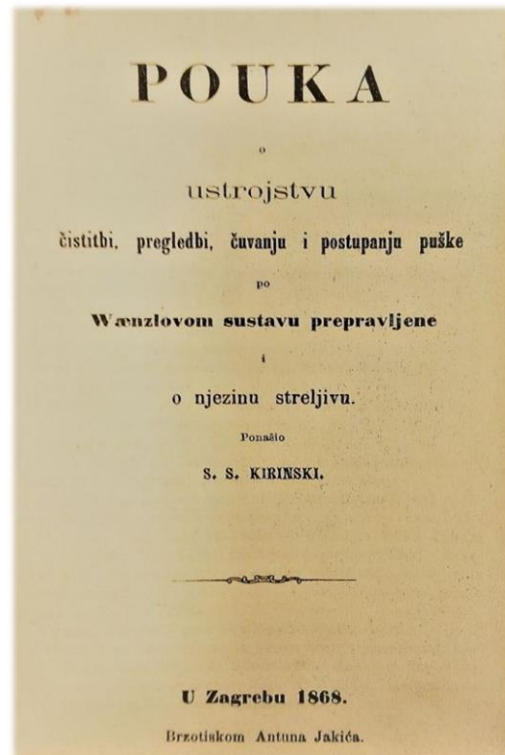
¹⁸² Zanimljivo je da je utemeljitelj slovenskoga vojnog nazivlja, Andrej Komel, tada kao ‘stotnik’ preveo i objavio 1873. u Celovcu upravo ovu knjigu s malim aneksnim rječnikom pod naslovom *Bojna služba, raztreseno vojevanje, nova puška in slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček*.

¹⁸³ Jedini bibliografski podatak kojemu se uspijeva ući u trag naslovi su dvaju od njih sedam priručnika koji se pojavljuju u podrubnici teksta *Šulekova pisma Preradoviću* kojom se поближе pojašnjava materijal koji Šulek u pismu spominje (Maixner 1950:87).

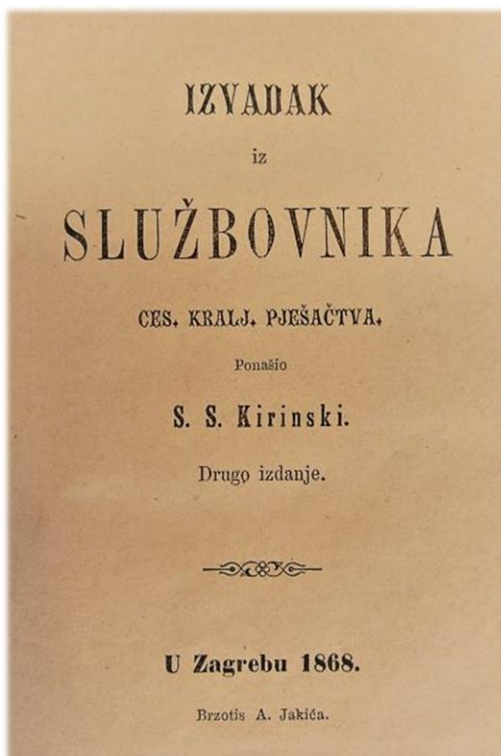
¹⁸⁴ Riječ je o Stjepanu pl. Šašiću-Kirinskome, vojnokrajiškome časniku s Banovine, tada kapetanu, na kraju života carskome i kraljevskome potpukovniku te u jednom razdoblju gradonačelniku Koprivnice (1880. – 1885.). Više o njegovoj biografiji i djelovanju usporedi u Vrgoč (2020).

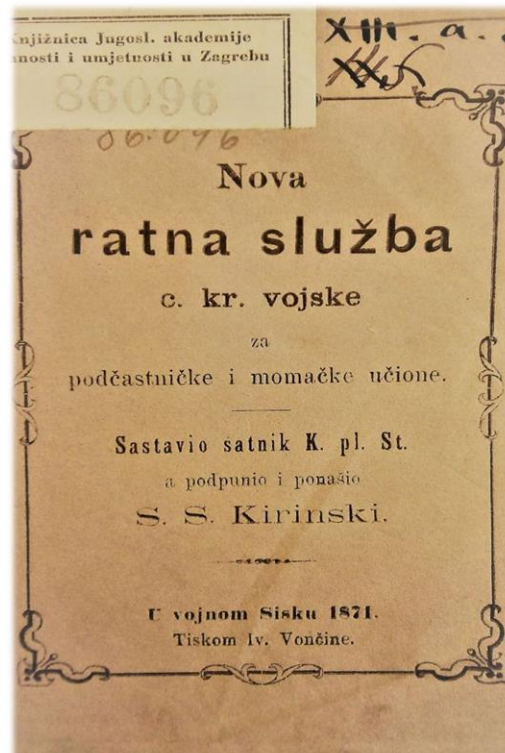
Slika 42. S. S. Kirinski, vojni priručnik *Izvadak iz Službovnika ces. kralj. pješačtva*, Zagreb (1868.). [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 156.578]

Slika 44. S. S. Kirinski, vojni priručnik *Pouka o...*, Zagreb (1868.). [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 159.459]

Slika 43. S. S. Kirinski, vojni priručnik *Izvadak iz Službovnika ces. kralj. pješačtva*, 2. izd. Zagreb (1868.). [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 156.578]

Slika 45. S. S. Kirinski, vojni priručnik *Nova ratna služba...* Sisak (1871.). [Izvor: © Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. 86.096-Rn]

Naime, dosad se u svim pregledima postanka nazivlja raznih struka i znanstvenih disciplina u Hrvatskoj, Šulekov leksikografski rad i njegovi priručnici uzimaju kao početci osmišljenoga terminološkog pristupa oblikovanju hrvatskoga vojnog nazivlja. Isto tako, poznato je da Šulek, tada već vrstan i ugledan leksikograf i jezikoslovac, nije bio prvi kojega se pozivalo i poticalo na osmišljavanje vojnoga nazivlja. Naime, Fran Kurelac, jedan od prvaka riječke filološke škole u 19. stoljeću, potiče svojega miljenika, publicista, jezikoslovca te vojno-administrativnoga upravitelja Budu Budisavljevića da s njemačkoga prevede austrijski vojni službovnik (*Dienstreglement*) ili kako ga je sam Budisavljević nazvao *Pravilnik službi vojnikovoju*. Kurelcu je u ruke stigao rukopisni prijevod toga službovnika koji je sačinio izvjesni „kapetan brigade Varaždinske Sasić“¹⁸⁵. Kapetan Šašić moli Kurelca da mu ispravi prijevod, no Kurelac ustanovljuje da „tuj o popravku govora biti ne može“ te je ustrajan u namjeri da ga Budisavljević nanovo prevede. Kurelac ga u svojem pismu od 1862. sljedećim riječima hrabri da se uhvati prijevoda službovnika (Budisavljević 1904:14):

A slavno je, sinko, probit led u nauku, u kojem nimalo uspěli nismo, a vojnici, junaci smo, a junačkoga razgovora, po današnjju, zametnut ne uměmo.

Nastojeći oko jezičnoga purizma Kurelac mu piše da „nađe izraze koji bi bili hrvatski po izrazu i duhu“ (Horvat i dr. 2015:334) kako bi skinuo „ljagu s našega vojničkoga jezika“ (Budisavljević 1904:14). Ipak, Budisavljević nikad nije uspio završiti taj prijevod.

Ipak, ovim se istraživanjem ide korak dalje, te u Budisavljevićevu nekrologu Franu Kurelcu o njegovoj tridesetj obljetnici smrti pronalazimo kako sam Budisavljević navodi kako je „prevodilac [Šašić] poslije uzmaknuo, nerad pristati, da posve snova udesim taj prijevod, pa sam mu vratio rukopis. Knjiga je međutim pod naslovom: ‘Obučevnik ces. kralj. pješactva. Ponašio S. S. Kirinski’. štampana u v. Sisku g. 1871.“ Konačno, dodaje važan podatak kako je „prijevodu svakako kumovao, te kako prekrojio ga moj potonji poočim Ivan vitez Trnski“ (Budisavljević 1904:21). Ovdje se još jednom potvrđuje činjenica o dubokome tragu koji je Ivan Trnski ostavio ne samo u Šulekovim rječnicima, već i šire (usp. Dukat 1943).

¹⁸⁵ Kurelac ga spominje pod prezimenom *Sasić*, no u podrubnici svojega pisma Budisavljeviću napominje se kako se je ‘ako i sam pisao, a drugi ga zvahu *Sašić*’. Istraživanje pokazuje da najuvrženiji način na koji se u svim dostupnim izvorima navodi jest *Šašić* te se u ovome radu prihvaća takva inačica prezimena.

Sljedeći trag u genezi ovih priručnika dovodi nas do Šulekovih pisama koje je krajem 1860-ih slao Petru Preradoviću. U jednome od njih Šulek spominje upravo Šašića (Maixner 1950:67–68):

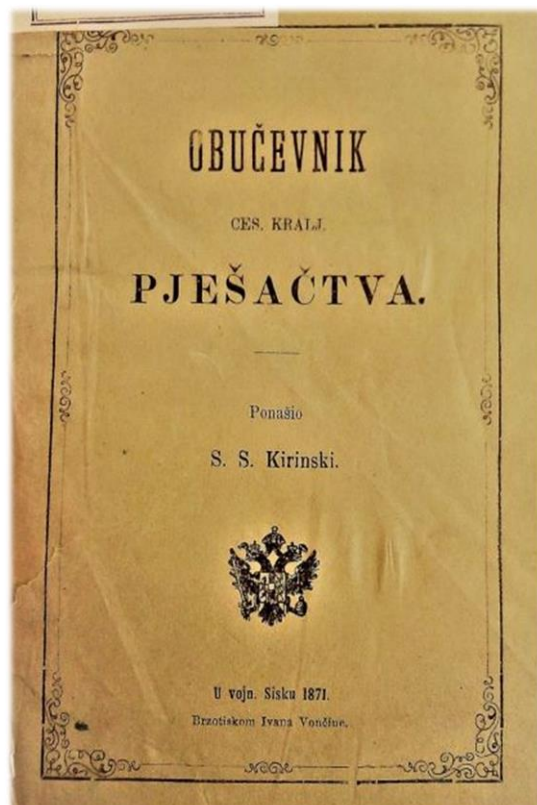
5. travnja 1868.

...Začudit ćete se i nasmijati, kad Vam rečem, da sam ovih danah studirao otragušu-pušku. Major Sasić, koji je dotični napatuk¹⁸⁶ na naš jezik preveo, zamoli me, da ustanovim terminologiju, da bi se tako u cijeloj hrvatskoj vojsci jednako i čisto narodno nazivlje, uvelo. Ja to učinih (jer sam srećom bio pokupio već od prije narodna imena sastavinah puške), i meni bje izjavljena hvala od 50.000 krajišnjikah — tako se barem očitova Sasić.

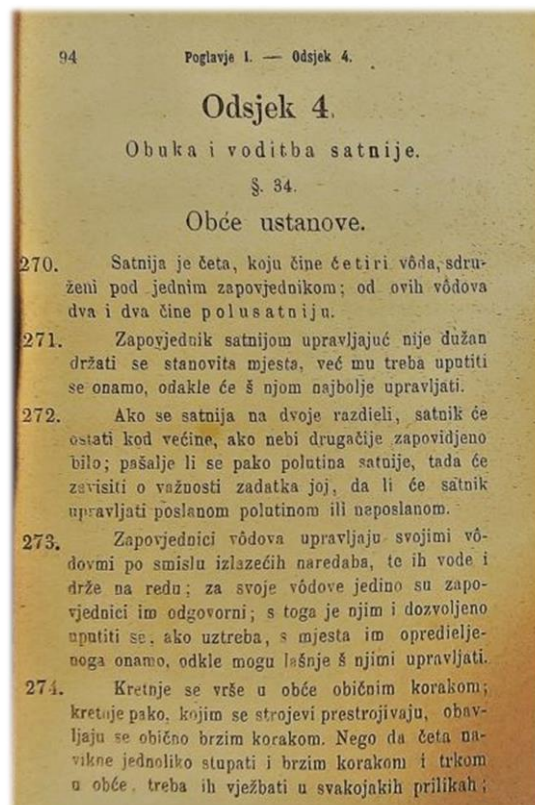
Očito je da je Šašić bio iznimno angažiran glede objave svojih prijevoda – još od susreta s Franom Kurelcem 1862. – te da je, osim pomoći Trnskoga, zamolio i dobio osobnu Šulekovu pomoć pri ustanovljivanju nazivlja. Šašić ne samo da je uspio objaviti neku od inačica svojega prijevoda rečenoga priručnika o oružju i službovnika, štoviše, sveukupno je u razdoblju 1868. – 1874. objavio sedam vojnih publikacija, dakle prije i istovremeno kako su se počeli objavljivati Šulekovi prijevodi priručnika s mađarskoga. Bez obzira na to što Šašić nije bio jezikoslovac, već časnik, iz njegova uvodnika službovniku jasna je njegova svjesnost vlastite odgovornosti kad je nazivlje u pitanju:

Pokaže li se... da su ljudi bolje privikli drugomu kojemu nazivoslovju (*Terminologie*) nego ovdje poprmljenomu, do volje starijega stoji, da zamjeni ovo s onim ako to sbilja nauk unapredjuje.

¹⁸⁶ Misli se na vojni priručnik *Pouka o ustrojstvu čistitbi, pregledbi, čuvanju i postupanju puške: po Waenzlovom sustavu prepravljene i o njezinu streljivu* (1868.) koji je doživio i drugo, popravljeno izdanje 1871. pod izmijenjenim naslovom *Pouka o uredbi, čuvanju, pregledavanju i postupanju puškom po Waenzlovom sustavu preradjenom i o njezinu strjelivu*.

Slika 46. S. S. Kirinski, vojni priručnik *Obučevnik ces. kralj. pješactva* Sisak (1871.). [Izvor: © Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. 82.917-Rn]

Slika 47. S. S. Kirinski, vojni priručnik *Obučevnik ces. kralj. pješactva*, odlomak, str. 94. [Izvor: © Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. 82.917-Rn]

S terminološkoga gledišta ovi dokumenti vremena postaju iznimno zanimljivi kad se njihove hrvatske istovrijednice izluče, a potom stave u suodnos sa Šulekovim rješenjima koje on nudi u svojim rječnicima i vojnim priručnicima. Rekonstrukcijom njihova nastanka i preliminarnom usporedbom Šulekove i Šašićeve građe jasno je da je Šašiću osobno pomogao Šulek (barem za priručnik izdan 1868.) te da se, po svemu sudeći, služio i Šulekovim *Němačko-hrvatskim rěčnikom* (1860.) rječnikom. Ipak, temeljita usporedba Šulekova i Šašićeva nazivlja te njihove (ne)podudarnosti zahtijeva zasebnu i opširnu jezičnu raščlambu koja nadilazi ciljeve ovoga rada. Ovdje će se razmotriti Šašićev pristup nazivlju s ilustrativnim popisom naziva te uočenim odmakom od Šulekova nazivlja.

Budući da je, općenito, tada razvoj hrvatskoga nazivlja bio u svojim začetcima te su autori često u zagrade stavljali strani naziv (najčešće latinski ili njemački) radi sigurnosti razumijevanja (Horvat i dr. 2015:344) to na niz mjesta čini i Šašić: *dopustnik* (Urlauber), *vojnici na ostavi* (Reservisten), *urediti vojsku na ratnu* (Kriegsfuss), *šbor* (Corps), *ratište* (Kriegsschauplatz), *stanovanje* ili *konakovanje* (Kantonirungen), *predstraža* (Vorposten), *posada* (Garnison) ili se

u zagradama nude onodobna sinonimna rješenja, što je u Šašića rjeđe: *susjedstvo* (komšiluk), *zasjeda* (busija), *vožnja* (saobraštaj), *zdenac* (čatrnja). Iščitavajući njegovo nazivlje vidljiva je težnja za radikalnim otklonom od njemačkih uzoraka te stvaranju naziva hrvatskim jezičnim materijalom i hrvatskim tvorbenim obrascima (*predhodnica*, *proprata*, *povoz*, *stojnica*, *strojiti*, *vojačnica*, *zalaznica*...). Premda je nemoguće znati kakve je jezične kvalitete bio rukopis koji je Kurelac zaprimio od Šašića gotovo deset godina ranije, samo pogled u terminološki repertoar ovih šest službeno izdanih priručnika evidentno svjedoče o pomniji, sistematičnosti i jezičnoj svijesti autora. Nedvojbeno je da su evidentni Šulekovi zahvati i utjecaj. Ipak, treba voditi računa o tome kako je Šašić prevodio s njemačkoga, a Šulek s mađarskoga, što se na mjestima odražava na hrvatsku istovrijednicu.

István Nyomárkay je upravo raščlanjujući nazivlje iz domobranskih priručnika ustanovio razinu utjecaja mađarskih predložaka na hrvatsko domobransko nazivlje te potvrdio sintagmatski, na čitavim rečenicama, kako su upravo mađarski priručnici — koji su prijevodi s njemačkoga — poslužili kao predlošci za hrvatske priručnike (Nyomárkay 2000:75–109). Tako Nyomárkay sugerira kako se u niz hrvatskih naziva — *domobran*, *bitnica*, *odvojak*, *obhodja*, *obkopnik*... — u najvećoj mjeri ogleda utjecaj mađarskoga uzorka. Njemački službovnici za hrv. *domobran(ac)* ne bilježe *Landwehr*, već *Soldat*. Da je tome tako, potvrđuje i činjenica kako Šašić za njem. *Soldat* donosi *vojniki*, dok sinoptičkom usporedbom njemačkoga, mađarskog i hrvatskog službovnika u Šulekovu prijevodu vidimo da se Šulek poslužio mađarskim predloškom *honvéd* te donosi *domobran(ac)*. Kako su mađarski službovnici prijevodi njemačkih službovnika, uvidom u njemački izvornik jasno se još jednom empirijski potvrđuje kako je Šašić prevodio i imao uzore u njemačkim predlošcima, a Šulek u mađarskima. Prikažimo ovdje Nyomárkayev primjer (Nyomárkay 2000:76):

DIENST-REGLEMENT (1873.)	MAĐARSKI SLUŽBOVNIK (1902.)	ŠULEKOV SLUŽBOVNIK (1895.)
der <i>Soldat</i> des Mannschaftsstandes	legénységi állományú <i>honvéd</i>	<i>domobranac</i> od momčadi

Tablica 19. Vojno nazivlje u vojnim priručnicima S. S. Kirinskoga (1868. – 1874.)

NJEMAČKI LEKSEM	S. S. KIRINSKI (1868. – 1874.)
<i>Bajonetfechten</i>	bodimice
<i>Schlagfertigkeit</i>	bojna spremnost
<i>Gefechtstrain</i>	bojni povoz
<i>Batterie</i>	bojnica

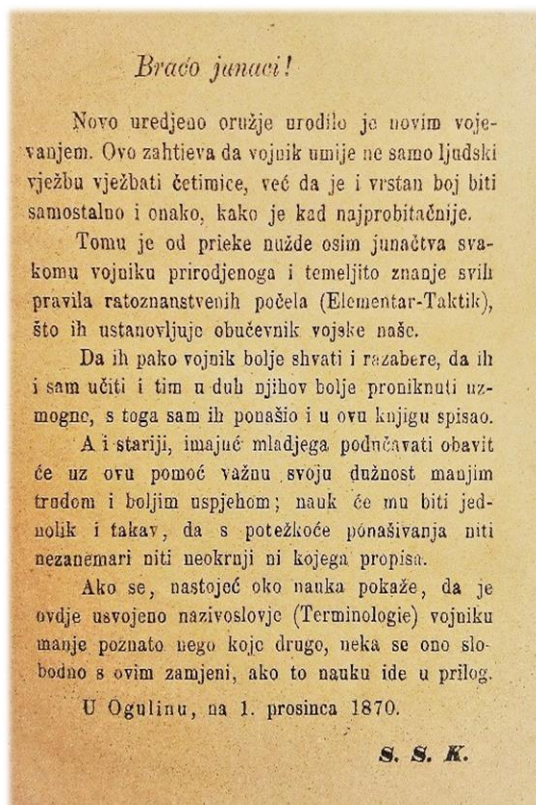
<i>Standes-Dokumente</i>	brojno stanje
<i>Truppenoffiziere</i>	četni častnici
<i>Streif-Patrullen</i>	četnica
<i>Truppenkommandanten</i>	četnici
<i>Raststation</i>	danište
<i>Schussfeld</i>	dometište
<i>Tumult</i>	gungula
<i>Gruppe</i>	hrpa
<i>Exzedent</i>	izgrednik
<i>Disziplinar-Vorschrift</i>	karni zakon
<i>Quartiermacher</i>	konakdžija
<i>Korporale</i>	kupnik
<i>Feldwebel</i>	narednik
<i>Detachment</i>	naslanstvo
<i>Vormarsch</i>	nastup
<i>Vorrückung</i>	nastupak
<i>Rekrut</i>	novak
<i>Gesicherter Halt</i>	osigurana stojnica
/	pobočnica
<i>Adjutant</i>	pobočnik
<i>Guerillas</i>	postranici
<i>Requisiten</i>	potrebice
<i>Vorhut</i> ¹⁸⁷	predhodnica
<i>Vortrab</i>	predvod
<i>Musterung</i>	pregledba
<i>Rüstung</i>	pribor
<i>Meldungen und Rapport</i>	prijava i prijavak
<i>Natural-Fassungs</i>	prirodnina
/	pritajište
<i>Transporten</i>	proprata
<i>Kadet</i>	prvienac
<i>Reisemärsche</i>	putovanje do ratišta
<i>Kriegsmärsche</i>	putovanje po ratištu
<i>Visitir-Patrullen</i>	razglednica ¹⁸⁸
<i>Visitirung</i>	razvidba
/	razvidnik
<i>Dienst-Gratiale</i>	službena pomilovina

¹⁸⁷ Šulek (1860.) – prednja četa; predvoj; (1874.) (četa-) predvodnica

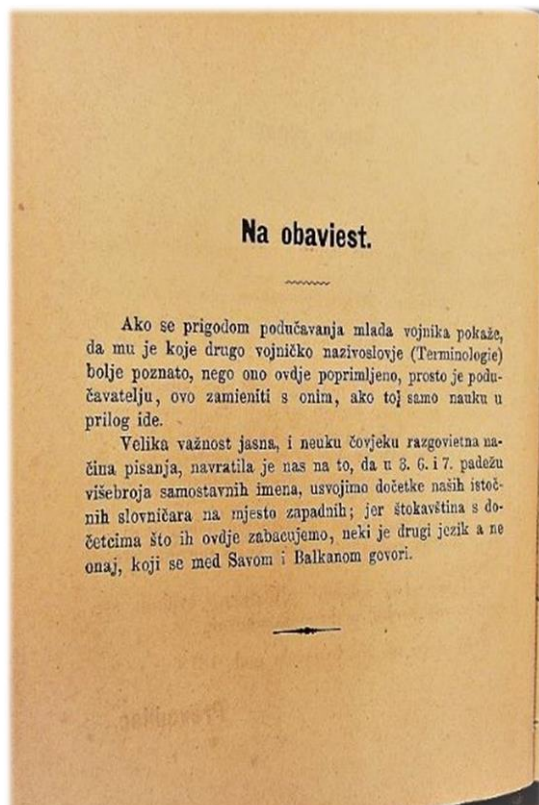
¹⁸⁸ Vrsta ophodnje, izvidnice.

NJEMAČKI LEKSEM	S. S. KIRINSKI (1868. – 1874.)
<i>Munition</i>	streljivo
<i>aufstellen</i>	strojiti
<i>Bataillon</i>	tisućnija
<i>Artilleriepark</i>	topovlje
<i>Spione</i>	uhoda
<i>Schleich-Patrulle</i>	ulatnica
<i>Tagwache</i>	uranak
/	uzmak
<i>Zug</i>	vod
<i>Wagenmeister</i> ¹⁸⁹	vodikola
/	voditba
<i>Kaserne</i>	vojačnica
<i>Posizion</i>	vojnički namještaj
<i>Militär-Intendanz</i>	vojničko nadzorništvo
<i>Stations-Kommando</i>	vojno postajništvo
<i>Nachhut</i>	zalaznica
<i>Vorhutreserve</i>	zaplécak ili zapleće
<i>Besetzungsrapport</i>	zasjednica
<i>Barrikade</i>	zavala
<i>Alarmplatz</i>	zbježište
<i>Armeekorps</i>	zbor
<i>Terrain</i>	zemljište
<i>Ruf</i>	zov

¹⁸⁹ Šulek (1860.) – nadstojnik kola

Slika 48. S. S. Kirinski, vojni priručnik *Nova ratna služba...* Sisak (1871.). [Izvor: © Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. 86.096-Rn]

Slika 49. S. S. Kirinski, vojni priručnik *Izvadak iz Službovnika ces. kr. vojske namijenjen službenicima nižim od vodnika*, Zagreb (1874.). [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 156.329]

Preliminarna usporedba na suženu korpusu ukazuje na mnoga podudaranja sa Šulekovim rješenjima, no uočljiva su i određene neistovjetnosti. Tako recimo:

Tablica 20. Usporedni prikaz vojnoga nazivlja u Šuleka i Šašića-Kirinskoga

ŠULEK (1870. – 1875.)	S. S. KIRINSKI (1868. – 1874.)
<i>bunitelj</i>	<i>bunioc</i>
<i>desetnik</i>	<i>kupnik (corporal)</i>
<i>dozor</i>	<i>obhodja</i>
<i>dundarina</i>	<i>brigada</i>
<i>kadet</i>	<i>prvijenac</i>
<i>kriomnica</i>	<i>ulatnica</i>
<i>mirovno doba</i>	<i>mirno vrieme</i>
<i>nagovorenik</i>	<i>zavedenik</i>
<i>napredovanje</i>	<i>nastupak</i>
<i>oblaznica</i>	<i>okolka</i>
<i>odbjeg</i>	<i>bjegunac</i>
<i>podčinjenost</i>	<i>pokornost</i>
<i>porukonoša</i>	<i>neprijateljski ugovornik</i>

ŠULEK (1870. – 1875.)	S. S. KIRINSKI (1868. – 1874.)
<i>predvodnica</i>	<i>predhodnica</i>
<i>prijavak</i>	<i>saslušaj</i>
<i>priprega</i>	<i>podvozni konji</i>
<i>pukovina</i>	<i>pukovnja</i>
<i>ratno mjesto</i>	<i>vojnički namještaj</i>
<i>satnina</i>	<i>satnija</i>
<i>satninski</i>	<i>satnijski</i>
<i>savezna vojska</i>	<i>pomoćnička vojska</i>
<i>službena pomilovina</i>	<i>službena milostinja</i>
<i>spremište</i>	<i>skladište</i>
<i>starješina</i>	<i>stariji</i>
<i>stražmeštar</i>	<i>narednik</i>
<i>strielivo</i>	<i>streljivo, strjelivo</i>
<i>suboj</i>	<i>dvoboj</i>
<i>štapski častnik</i>	<i>pračastnik</i>
<i>tisućina</i>	<i>tisućnija, batalijun</i>
<i>topovje</i>	<i>topovlje</i>
<i>usad</i>	<i>kundak</i>
<i>utvrđeno mjesto</i>	<i>tvrđjava</i>
<i>vojna smotra</i>	<i>pregledba</i>
<i>vojnara</i>	<i>vojarna, vojačnica</i>
<i>zaštitnica</i>	<i>zalaznica</i>

Prije no što se prijeđe na raščlambu Šulekova vojnoga nazivlja, slijedi usporedni ilustrativni prikaz prijevoda u Šuleka i Šašića *ratnih članaka*, svojevrsnoga kompendija vojnih zakona koji su se često prilagali važnim vojnim priručnicima kao podsjetnici.

Tablica 21. Usporedni prikaz »ratnih članaka« u Šuleka i Šašića-Kirinskoga

S. S. KIRINSKI (1868.)	BOGOSLAV ŠULEK (1871. – 1875)
Članak I. O povredi pokornosti	Članak I. O povredi podčinjenosti
Tko se opre svomu starijemu oružjem ili silovitom rukom, bilo na službi, bilo kad mu se što službeno zapoviedi; – tko budući ili ne budući na službi udari na svoga starijega s nakane da ga ubije, ima se za kazan strieljati, a priekim sudom obsuditi, ako bi to učinio u vrsti (Glied) ili na očigled sakupljene čete uz takove okolnosti, da bi se i ostali vojnici službi na štetu pomutiti mogli.	Tko se u službi, ili dobivši službenu zapovied, opre svomu starješini oružjem ili silovitim stavljanjem ruke na njega; – tko napadne u službi ili okrom službe na svoga starješinu s nakanom ubiti ga, kazni se ustrieljenjem: i ako je to djelo počinjeno u vrsti i redu, ili pred sakupljenom četom, a uz okolnosti, te se je bojati, da će toga radi na srca ostalih štetno djelovati u službenom pogledu – stavlja se pod prieki sud.

Članak II.
O vojničkoj pobuni i buni

Tko **buntovnički govori** ili na **pobunu pobudjuje**, ima se ošto kazniti; – ako li je time već kakva pobuna nastala ima se krivac najoštrije kazniti, a u ratno doba po važnosti okolnosti, dapače i u mirno doba priekim sudom strieljati, ako treba druge na brzu ruku zastrašiti. Ista kazan ima se dosuditi i u ratno i u **mirno vrieme**, ako **bunilac** na **starijega** udari rukom ili oružjem.

Članak II.
O metežu i buni

Svako **metežno** (*meuterisch*) **očitovanje** i **podbadanje** neka se kazni ošto, ako-li je u srcih probudilo opasno po službu razdraženje, neka se kazni što oštrije, u ratno pako doba, prema znamenitosti okolnostih, dapače i za mira, kad uztreba brza primjera za zastrašenje, neka ga prieki sud kazni ustrieljenjem. Istu kazan neka nametne ratni sud u ratno i **mirovno doba**, kad u metežnom upor u koji od **puntarah** ruku stavi na **starješinu** ili se proti njemu oružjem posluži.

Članak III.
O upornosti i o nepristojnom ponašanju proti straži

Tko se oružjem opre vojničkoj straži, **obhodji** (*Patrolle*), ili **okolki** (*Runde*) i koga rani ili stražu naumice preprieči, da neuzmogne izvršiti važnoga službenog naloga; ili tko se na isti način suprotne oružniku (*Gensdarm*) službu svoju vršećemu, ima se u ratno i u mirno doba **strieljati**.

Članak III.
Ob upornosti i nepristojnom ponašanju nasprama stražam

Tko se opre smrtnim oružjem vojničkoj straži, **dozoru** (*Patrouille*), **oblaznici** (*Ronde*) ili službujućemu oružniku (žandaru), te ga rani ili mu naumicê prieči izvršenje znamenita službena naloga, neka se **kazni** u mirovno i ratno doba **smrću iz puške**.

Članak IV.
O bjegstvu

2. Na svaki način ima se isto tako kazniti onaj:
a) tko **uskoči**, kad je bjeganje otelo mah i stoga se proglasio prieki sud;
b) tko uskoči u vrieme rata sa dvojicom ili više drugova ili **sa straže** blizu neprijatelja, ili s drugoga važnoga mjesta;
c) častnik kad uskoči od čete **na ratnu uredjene** (*am Kriegsfusse*)

3. Tko **uskoči k neprijatelju**, ima se **objesiti**.

4. Tko se glavom javi ili koga uhvati i dovede nevojnik neće se doduše pogubiti nego će se ipak kazniti po važnosti okolnosti više ili manje ošto.

Izim toga lišava se uskok prava, po kom je vlastan razpolagati sa imovinom svojom i nasliediti baštinu kakovu; - lišava se i prava na **obskrbu nemoćničku** (invalidsku), na **službenu pomilovinu** (*Dienst-gratiale*) i na **poboljšice dobrovoljaca**...

Članak IV.
Ob odbjgstvu

2. Ova kazan neka svakako stigne onoga, koji je **odbjegao**:

a) pokle bje proglašen prieki sud, zato što je odbjgstvo mah uzelo;
b) u ratno doba s dvojicom ili više drugovah, **sa stražišta** blizu neprijatelja, ili s drugoga važnoga službenoga mjesta;
c) kao častnik od čete **na ratnu nogu stavljene**.

3. **Odbjgstvo k neprijatelju** neka se **kazni smrću konopcem**.

(4) Ako se odbjeg dobrovoljno prijavi, oprašta se, istina, smrtne kazni, nego ipak podpada pod kazan, koja mu se ima prema znamenitosti okolnostih odmjeriti.

4. Svaki odbjeg gubi do svoga povratka právo na **invalidsku oskrbu**, na **službenu milostinju** (*Dienst-Gratiale*) i na **pogodovanja dobrovoljcem namienjena**...

Članak V.
O urotbi za bjegstvo

Tko dva ili više zakletvom obvezana vojnika nagovori da **uskoče**, imat će se kao uskok kazniti, makar da nije nitko pobjegao, samo ako su **zavedenici** na bjegstvo pristali, te će se odmah, ako nebude pogubljen, premjestiti u zapnu satniju (*Disciplinar-Kompagnie*) gdje će morat služiti osam godina, od onoga dana, kojim se premjesti.

Članak V.
Snovanje kovarstva za odbjegstvo

Tko nagovori na **odbjegstvo** dvoje ili više domobranske prisegom obvezane čeljadi, pa makar se i odbjegstvo u istinu neizvelo, već se se **nagovorenici** i **snovatelj kovarstva** samo dogovorili, da će uskočiti, neka se kazni kano odbjeg.

Članak VII.
O strašivosti

1. Tko se **pokaže strašivicom**, ima se na obće kazniti najstrožije.

3. Ako ciela koja četa neće boj da bije kako valja; – ako ostavi **tvrdjavu** proti volji zapovjednikovoj, pa se neopre tako, kako bi se oprieti imala; – ako se bez nevolje u sužanjstvo predade, ili ako načera plašljivošću svojom zapovjednika na uzmak (*Rückzug*) ili na predaju, tad će se strieljati **začetnici**, a i častnici, koji su tomu krivi, od ostali pako svaki deseti vojnik, **na kojega kocka pane**. – Osim toga izgubit se strašiva četa zastavu svoju, niti će joj se povratiti, dok si opet obraza neosvjetlja; – manji će se pako oddjeli porazdielit u druge pukovnije (*Regimenter*) ili čete.

5. Svaki je **stariji** vlastan i dužan s mjesta pogubiti ili dati pogubiti mladjega, koji pokuša izpred neprijatelja uskočiti, ili koji strašivo govori, te bi mogla po tom kakogodj nastati u onaj par pogibelj po službu ili junačstvo čete.

Članak VII.
O strašljivosti

1. Tko **postane kriv zločinu strašljivosti**, kazni se u obće što oštrije.

3. Ako čitava četa nevrši svoje dužnosti u boju, ili bez dužna odpora odustavi **utvrđeno mjesto** proti volji zapovjednika i dâ se bez nevolje zaslužniti, ili, ako svojom plašljivošću natjera zapovjednika na uzmak ili na predaju: neka se ustriele **početnici**, od ostalih pako svaki deseti **po ždriebru**. Osim toga gubi strašiva četa svoju zastavu sve dotle, dokle opet neosvjetla lica pred neprijateljem – a pomanji strašivi djelovi koje čete udjeljuju se u druge čete.

(5.)...U slučajevih, kad bi bjegstvo kojega domobranca ili malodušne rieči naprečac mogle uroditi opasnošću po službu ili duh čete, duži se svaki **starješina**, il da krivca odmah sam smakne, il da zapovjedi, neka se s mjesta posječe.

Članak VIII.
O smetanju zapta i reda

2. Oštro se ima kazniti, tko za boja na **nastupku** (*Vorrückung*) ili na **uzmaku** uzme pljačkati (plieniti) prije nego mu se dopusti ili proti očitnoj zabrani; – strieljat će se pako i kada treba da se drugi zastraše namah pogubiti, tko se opomeni starijega, da se nepljačka, **opre**.

Članak VIII.
O narušivanju discipline i reda

2. Tko se u boju, uz **napredovanje** ili **uzmicanje**, prije dobivene dozvolje ili baš uzprkos oglašenoj zabrani stane plieniti (pljačkati), neka se oštro kazni, ako se pako naprama starijemu, koji ga je opomenuo, **jogunasto vlada**, neka se kazni ustrieljenjem, pa ako treba primjerom straha zadati, neka se krivac s mjesta smakne.

Članak IX.
O zanemarenju propisâ na obće.

1...
a) ako tko neoprezno odda **tajne zapoviedi**, **razporedbe** (*Disposizioni*), znakove (*Signale*)

Članak IX.
O zanemaranju službenih propisah u obće

1...
a) Priobćivanje **tajnih naloga**, naredbih, znakovah i **osnovah**, gesla ili bojnoga klika

nacrte (*Pläne*), geslo (*Losung*), slovo¹⁹⁰ (*Parole*) ili bojni klik¹⁹¹ (*Feldruf*), ljudem takovim, koji zato nebi smjeli znati; – kad tko s nebrige uzrokom bude gubitku ovih stvari; – kad tko krivo prijavljuje, zanemaruje ponamjestiti **prednje straže** i vidoke (*Vedetten*) izaslati **obhodje** i **okolke** a tako i **predhodnicu** (*Avantgarde*) i **zalaznicu** (*Ariergarde*)...

(*Feldgeschrei*) takvim ljudem, od kojih bi to tajiti imao; gubitak takvih stvari s nesmotrenosti; neistinito izvješćivanjem propušteno namještanje **predstražah** (*Vorposten*) i vidokah (*Vedetten*), **izvidnicah** (*Streifwache*) i **oblaza**, a uz podulji put propušteno odpravljanje **predvodnicah** i **zaštitinica** (*Vor- und Nachhut*)...

Članak XXXI.
O dvoboju i hrvanju

1. Tko na **dvoboj (megdan) izazivlje**, tko **dvoboj** dieli ili se s kim **potučē**, kaznit će se oštro.

Članak XXXI.
O suboju i tučnji

1. **Zatke** (izazivanje na mejdan), **suboji** i **tučnje** (*rencontres*) podpadaju pod oštru kazan.

Članak XXXIII.
O prestupu kontumaca

...Straža je pako vlastna ubiti onoga, koji po postavljenom kordunu proti kugi neće da se povrati kada ga straža **zovne**, – ako druge pomoći neima. A tko onda, kada je **najužji ordun** postavljen, na stražu silom navali, da kordun prodre, ili tko se prošuljati nastoji, ima se priekim sudom **strieljati**.

Članak XXXIII.
O prekršivanju kontumaca

...nego kad se potegne kordun od kuge, neka straža onoga, koji na njezin **oklik** neće da se natrag vrati, ako neima druge, ustrieli; a napokon, kad bude **najstroži kordun** od kuge povučen, neka se onaj, koji nasili na stražu i hoće da kordun prodre, ili se tajno krozanj provučē, pod prieki sud stavi i **kazni smrću iz puške**.

Tablica 22. Usporedni prikaz »ratnih članaka« u Šuleka i Šašića-Kirinskoga

4.6.5. Bogoslav Šulek – otac hrvatskoga vojnog nazivlja

Koliko god se s pravom mora odati priznanje svim pokušajima i nastojanjima izgradnje hrvatskoga vojnog nazivlja – od vojnokrajiškoga ‘francuskoga’ vježbovnika *Mushtranje* iz 1811., kajkavskoga rukopisnog *Exercitium* s kraja 18. stoljeća ili hvalevrijednim službenim domobranskim priručnicima kapetana S. S. Kirinskoga gdje se on vjerojatno najviše približio Šulekovoju nazivotvornoj koncepciji – Bogoslav Šulek ostaje „prvim stručnjakom za hrvatsko vojno nazivlje“ (Pranjковиć 2006:131). Premda su jezikoslovci, od njegovih suvremenika do onih do druge polovice 20. stoljeća, imali oprečne stavove o njegovim zaslugama za hrvatski standardni jezik, riječi Igora Gostla možda najbolje dočaravaju impozantnost Šulekove znatnosti (Gostl 2000:9):

¹⁹⁰ S. S. Kirinski 1874. rabi *imje* umjesto *slovo*.

¹⁹¹ S. S. Kirinski 1874. se odlučuje za *bojni ziv* umjesto *bojni klik*.

... taj je kroatizirani Slovak svojom gotovo genijalnom sposobnošću za leksičku tvorbenost stvorio leksik, književni, civilizacijski i znanstveni, koji je ostavio duboka traga u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj komunikaciji, te da po zamašaju, znanstvenom pristupu i opsegu Šulekov leksikografski opus nema premca u hrvatskoj leksikografiji XIX. stoljeća.

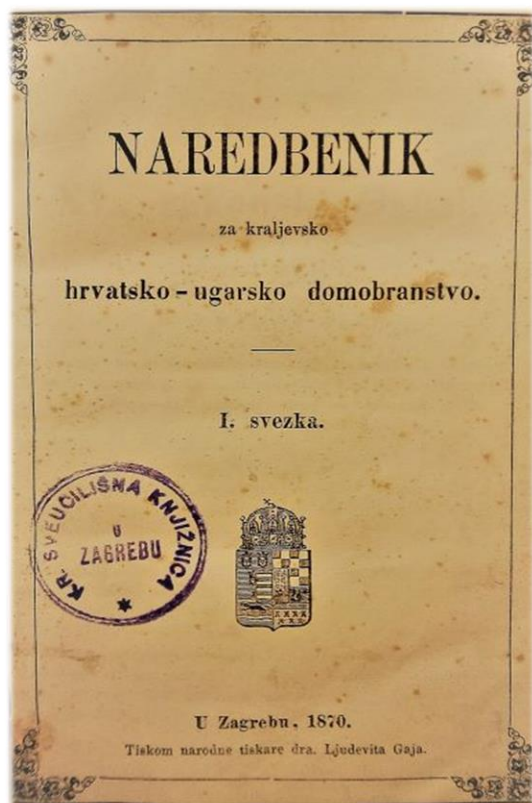
Po pitanju nazivotvornih potreba i zahtijeva, ni ustrojavanje Kraljevskoga hrvatskog domobranstva 1868. „nije mimoišlo Šuleka“ (Gostl 2000:29). U razdoblju od 1870. – 1875. prevodi i izdaje niz službenih vojnih priručnika s mađarskoga jezika čiji je terminološki repertoar njihovim objavljivanjem i uporabom kodificiran te time postao onodobnim službenim hrvatskim vojnim nazivljem.¹⁹² U pismu Petru Preradoviću ovako opisuje svoje prevoditeljske i nazivotvorne napore (Maixner 1950:71):

26. srpnja 1869.

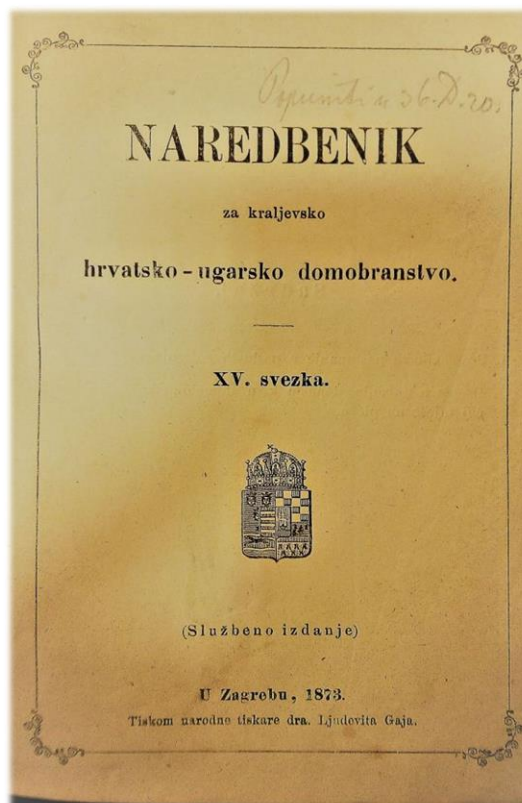
...Što se tužite na vojničko službovanje, nečudim Vam se, jer se i ja nanj tužim. Al tomu se opet Vi čudite, dok Vam nerečem, kako me je moliti došao zapovjednik naše domobrani grof Kulmer, da mu prevedem vojničke zapovjedke. Što ću? Stvar mi se učini važna, i samo da neizadje izpod druge ruke kakva nagrada, primih se neugodna posla, te sada studiram Vaš interesantni *Abrichtungs-* i *Exercir- Reglement*. Nečini-li Vam se, da ću kod toga posla odebljati? - Nabavio sam si prievod magjarski, zatim reglement srbski (izradjen po ruskom) i nazivje Sasićevo – al je to sve skupa traljava pomoć – fali filologička podloga; no vidjet ćemo, hoću-li biti ja sretniji.

Zasluge Šuleka za nazivlje raznih znanstvenih disciplina i struka, pa tako i vojne, impozantnih su razmjera. Čak i da je sve ostalo na njegovim dvama rječnicima (*Němačko-hrvatskome rječniku* iz 1860. i *Hrvatsko-njemačko-talijanskome rječniku znanstvenoga nazivlja* iz 1874./1875.), bilo bi gotovo dovoljno za sveukupno onodobno hrvatsko vojno nazivlje.

¹⁹² *Naredbenik za kr. ug. hrv. domobranstvo* sv. 1. – 15. (1870. – 1873.); *Domobranski žepnik* (1871.); *Obučevnik za kr. u. domobranske tarničare* (1872.); *Vježbovnik za kr. ugarsko domobransko konjaničtvo* (1873.); *Obučevnik za kr. ug. domobranske sipačarske odjele* (1874.).

Slika 50. *Naredbenik za kralj. hrv. ug. domobranstvo sv I. (1870.), naslovnica.* [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 153.663]

Slika 51. *Naredbenik za kralj. hrv. ug. domobranstvo sv. XV. (1873.), naslovnica.* [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 153.663]

Za razliku od spomenutoga S. S. Kirinskoga, Šulek u objavljenim priručnicima nije istaknut kao prevoditelj. Taj podatak doznajemo posredno iz sekundarnih izvora, ponajprije u Josipa Torbara kao sročitelja nekrologa za Šuleka, njegovoj svojevrsnoj biografiji te u obilju antologijskih podataka Zlatka Vince (Torbar 1896:176; Vince 1990:563). Iz Torbareva nekrologa, godinu dana po Šulekovoju smrti, 1896. doznajemo kako se

(...) Šulek lati posla i prevede za kratko vrijeme do 20 takovih knjižica. Cijeli dakle domobranski pravilnik i naredbenik je Šulekov posao, te se čovjek mora diviti njegovoj vještini, kojim je nespretne i razvučene izraze tuđih jezika znao zaodjenuti lijepim i jednostavnim hrvatskim oblikom. Imajući ovakav osnov, nije već mučan posao na njem dalje graditi. (Torbar 1896: 176)

Maixner i Esih, također, donose 1952. iscrpan popis Šulekove bibliografije radova prema kojoj Šulek u *Plodovima moga pera*,¹⁹³ među ostalim, navodi i kojih je točno priručnika bio

¹⁹³ Naslov Šulekova vlastoručnoga popisa njegovih djela do 1874. koji se čuva u arhivu HAZU-a (Maixner i Esih 1952:34).

prevoditelj u razdoblju od 1870. do 1874. Konačno, obilna Šulekova korespondencija s tadašnjim preporodnim uglednicima ukazuje o kojim se vojnim priručnicima radi.¹⁹⁴ Činjenica opsežnosti i terminološke razrađenosti Šulekove vojnoterminografske građe i njegova leksikografskoga autoriteta nametala je kasnije u literaturi pretpostavku kako je taj naturalizirani Hrvat preveo još neke ključne priručnike za domobranstvo i nakon 1874. Tako Vince (1990:564), pozivajući se na nekrolog Josipa Torbara, u popis Šulekovih prijevoda uključuje i opsežni *Službovnik za kr. ug. domobranstvo* (I. i II. dio) iz 1875., sa zadržkom kako ne može „pouzdana reći da li je sve to preveo Šulek, ali će najveći dio biti njegov“. Na istome tragu Pranjković (2006: 127) izrijekom spominje *Službovnik* misleći da „nema sumnje kako je Šulek preveo i *Službovnik za kr. ug. domobranstvo* koji je u dva omašna sveska objavljen 1875. godine“ s pravom naglašavajući kako „bi se tim publikacijama trebalo posebno zabaviti“.

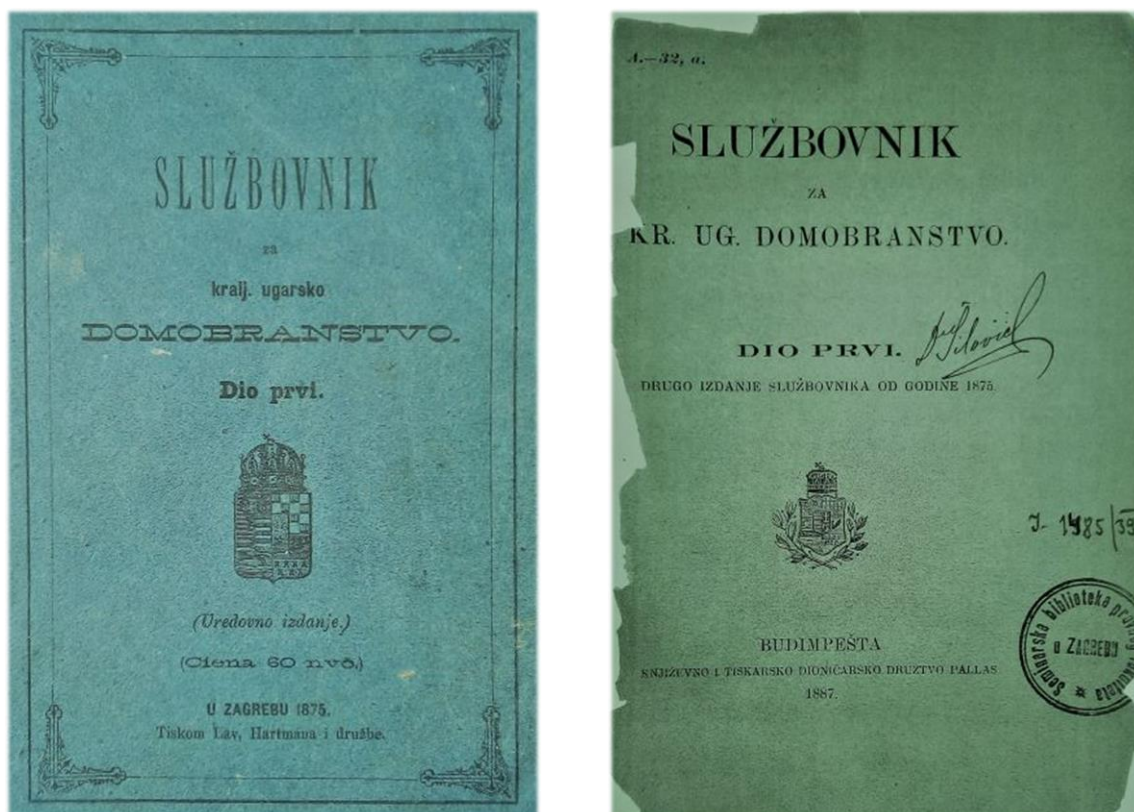
Međutim, ovim je istraživanjem utvrđeno kako *Službovnik* (ukupno 600 stranica u dva sveska) ipak nije plod Šulekova pera, nego „prievod nadporučnika i profesora Vukovića u vojničkoj akademiji Ludovicejskoj u Pešti“ (Vienac, 40, 2. listopada 1875.). Riječ je o domobranskome časniku Ivanu Vukoviću¹⁹⁵ (1846. – 1927.), u to doba jednome od hrvatskih nastavnika na netom osnovanoj Kraljevskoj ugarskoj domobranskoj akademiji *Ludovika* u Budimpešti (Horel 2015:87), kasnije general-pukovniku, a po umirovljenju 1904. titularnome podmaršalu (Schmidt-Brentano 2007).¹⁹⁶

¹⁹⁴ O Šulekovoju samozatajnosti i njegovoj tradiciji ‘nepotpisivanja’ vlastitih radova rječito govori podatak o ‘pohrvaćenoj’ verziji *Novoga zavjeta* Vuka St. Karadžića iz 1877. koju je upravo Šulek ‘pohrvatio’ (Vince 1990).

¹⁹⁵ Istraživanjem je potvrđen i oblik s obiteljskim nadimkom, Ivan Vuković-Murković, vjerojatno zbog brojnosti nositelja prezimena Vuković.

¹⁹⁶ Pri ugarskome Ministarstvu zemaljske obrane od 1870. nadalje djelovao je XX. Odjel za poslove prevodenja s mađarskoga na hrvatski i redigiranja hrvatskoga izdanja službenog lista Ministarstva (*Viestnik naredabah*). Osim *Viestnika* Ministarstvo je, prema Horel, pogotovo na prijelazu stoljeća u budimpeštanskoj izdavačkoj kući *Pallas* objavljivalo više priručnika, službovnika, uputa i sličnih dokumenata za domobranstvo i oružništvo (Horel 2015:149). Premda Vince navodi kako su kasnija izdanja npr. *Službovnika* pretisci, ovdje se ne podupire takva ocjena. Usporedbom drugoga izdanja *Službovnika* iz 1887. u izdanju budimpeštanskoga *Pallasa* i terminološke građe koje je Šulek 1870-ih izdao u zagrebačkoj Gajevoj tiskari, očito je kako su prva izdanja vojnih priručnika doživjela redigiranja i leksičko-gramatičke izmjene unutar XX. Odjela ugarskoga Ministarstva zemaljske obrane. K tome, primjerice *Pallasovo* reizdanje *Službovnika* (1901.) nosi na naslovnici uokvirenu napomenu *patisak, obavljen uvažanjem izpravaka, koji su usliedili do mjeseca listopada god. 1900.* što dodatno potvrđuje takvu tezu.

Usp. supostavom zagrebačka izdanja (1870-ih) / budimpeštanska izdanja (nakon 1876.): *domobranac/domobran, pukovina/pukovnija, satnina/satnija, tisućina/bataljun, duNDARINA/brigada, podčinjnost/podredba, predpostavljjenik/starješina, odbjegstvo/bjegunstvo, uhodjenje/uhodstvo, gjenearal/general, gungula/demonstracije, oboružana sila/oružana sila, skupina/gromada, odjelo/uniforma, prijava/prijavak, skup/sujam, streljivo/strieljivo, posluh/pokornosti, ljudi kojekuda raztrkani / razčeranici, crveni krst na bielom ozdolku / crveni križ na bielom polju.*

Slika 52. Vojni priručnik *Službovník za kraljevsko ugarsko domobranstvo*, dio prvi (1875.), naslovnica zagrebačkoga izdanja (zbirka Vrgoč) i naslovnica budimpeštanskoga, drugoga izdanja (1887.) (© knjižnica Pravnog fakulteta u Zagrebu, sign. XII-166). Preveo natporučnik Ivan Vuković, kasnije general.

Za složiti se s Pranjkovićem (2006:127) kako taj *Službovník* – dodajmo tomu i njegov autor¹⁹⁷ – zaslužuje biti predmetom posebnoga komparativnog i slojevitoga istraživanja, stoga se on ovdje neće zasebno tematizirati i analizirati. U konačnici, da je niz autora različitih profila¹⁹⁸ stajao iza nepotpisanih prijevoda vojnih priručnika govori i podatak da se u istome broju *Vienca* iz 1875., uz Vukovića i još neke časnike ujedno i prevoditelje,¹⁹⁹ spominje kako je *Ustrojne ustanove za opremljenu ugarsko-austrijsku vojsku. Treći diel: Naputak za vojničko opremanje*

¹⁹⁷ Još jedan dvosveščani priručnik koji Vince, razmatrajući Krležino persifiliranje leksika domobranskih priručnika, implicitno također pripisuje Bogoslavu Šuleku (Vince 1990:568) – *Vježbovník za kraljevsko ugarsko domobransko pješništvo* (prvo izdanje 1875.) – prijevod je Ivana Vukovića.

¹⁹⁸ Zanimljivo je, na primjer, kako Bogoslav Šulek u knjizi *Novovjekni izumi u znanosti, obrtu i umjetnosti: knjiga druga [sa sto šezdeset i pet slika i četiri priloga]* iz 1883., koju supotpisuju i Mijo Kišpatić te Ljudevit Rossi nije, kao što bi bilo za očekivati, bio zadužen za vojno-oružanu domenu, nego su to bili prirodoslovac Mijo Kišpatić (poglavlje *Puščani prah, puščani pamuk i dinamit*) i dugogodišnji domobranski časnik, no prije svega priznati botaničar Ljudevit Rossi (poglavlje *Ubojito oružje*).

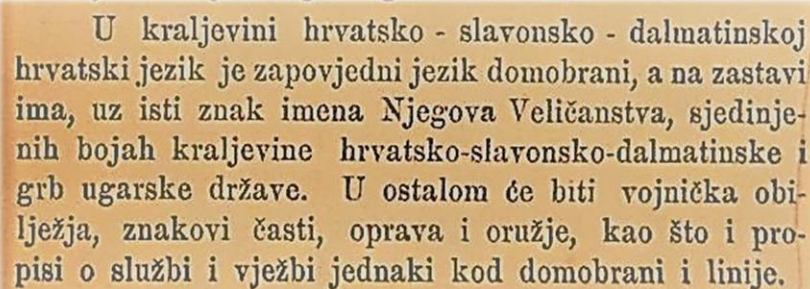
¹⁹⁹ U razdoblju 1871. – 1876. u *Vienca* se kao prevoditelji različitih domobranskih priručnika po njihovu objavljivanju mogu pronaći domobranski časnici: potpukovnik Stjepan pl. Šašić-Kirinski, natporučnik Ivan Vuković, računarski oficial kod kr. domobranstva Marko Tomičić, kapetan Eugen Rónai-Horváth von Uzsok, poručnik Juraj Grbačić.

po vodi „preveo dr. Šulek iz magjarskoga po nalogu kr. ug. ministarstva za obranu zemlje“ (*Vienac*, 40, 2. listopada 1875.).²⁰⁰

Unatoč rečenomu, zasluge Šuleka za nazivlje raznih znanstvenih disciplina i struka, pa tako i vojne, ostaju bez presedana i nevjerojatnih razmjera. Štoviše, uvidom primjerice samo u *Naredbenik*, koji je objavljivan kroz četiri godine te obaseže gotovo 750 stranica u petnaest svezaka formata 22x14 cm, impozantnost Šulekova rada ostaje bez premca. Konačno, podatak od sveukupno dvadesetak objavljenih priručnika govori o terminološkome fondu koji svojim obiljem, ne umanjuje, ali ipak nadilazi sva prethodna nastojanja. U pismu Petru Preradoviću datiranome ‘na Petrovo 1870.’ Šulek živopisno dočarava svoj trud (Maixner 1950:73):

Zagreb na Petrovo 1870.

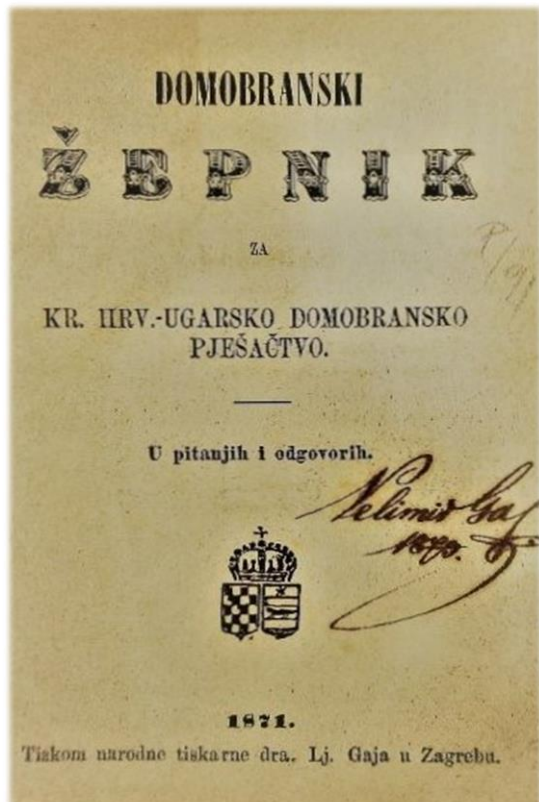
Ja sad evo već pol godine pod svoje stare dane bavim se samo vojničtvom, prevodeć za domobrance svekolike reglemente i normale. Posao je dakako vrlo dosadan, nego mi ga osladjuje pomisao koristi odatle po narod kličuće. Valja Vam znati, da je kod domobranstva hrvatski jezik služben u svih strukah vojničke uprave — sad neka se ukine vojnička krajina, eto nam prave narodne vojske, jer ćete mi dopustiti, da vladajući jezik stvara ponajviše i duh vojske. — Za koji dan ću Vam poslati prvi svežčić domobranskoga naredbenika, a prevedenih je već pet, nego se sporo štampa u Gajevoj tiskari

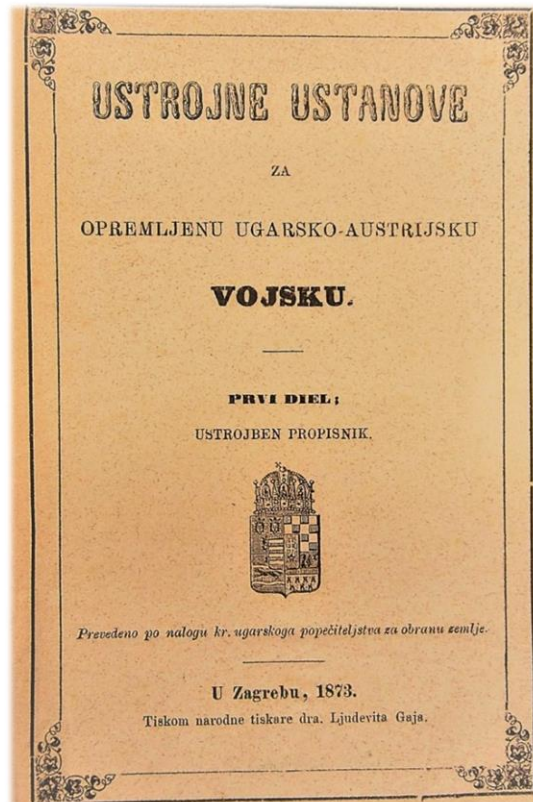
U kraljevini hrvatsko - slavonsko - dalmatinskoj hrvatski jezik je zapovjedni jezik domobrani, a na zastavi ima, uz isti znak imena Njegova Veličanstva, sjedinjenih bojah kraljevine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske i grb ugarske države. U ostalom će biti vojnička obilježja, znakovi časti, oprava i oružje, kao što i propisi o službi i vježbi jednaki kod domobrani i linije.

Slika 53. Odlomak paragrafa 18. XLI. Zakonskoga članka od god. 1868. o domobranstvu (iz sveska I. Šulekova *Naredbenika*) kojim hrvatski jezik dobiva status zapovjednoga jezika

²⁰⁰ To ne iznenađuje imamo li na umu kako je Šulek preveo i prva dva dijela toga priručnika: *Ustrojne ustanove za opremljenu ugarsko-austrijsku vojsku. Prvi diel: Ustrojben propisnik* (1873.) i *Ustrojne ustanove za opremljenu ugarsko-austrijsku vojsku. Drugi diel: Poslovník za viša zapovjedništva i stožere podignute vojske* (1875.).

Slika 54. *Domobranski žepnik*, Zagreb (1871.), naslovnica. [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 156.512]

Slika 55. *Ustrojne ustanove za opremljenu ug.-aust. vojsku*, Zagreb (1873.), naslovnica. [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 50.437]

Čuvene su optužbe Šulekovih kritičara o njegovu pretjeranome purizmu i „kovanicama“, no nepristrana istraživanja lišena ideologiziranja jezika redovito, ipak, pružaju uravnoteženiju sliku Šulekovih zasluga. Na tome tragu i ovim se istraživanjem potvrđuje kako se Šulek oslanjao na hrvatsku jezičnu i leksikografsku baštinu. Za niz naziva koja se pripisuju Šuleku nalazimo izvorišta u njegovim neposrednim suvremeniciima ili prethodnicima stoljećima unatrag: *opkopništvo* (MUR),²⁰¹ *stražmeštar* (MUR), *pobočnik* (JPT),²⁰² *tisućnik* (MIKALJA),²⁰³

²⁰¹ Ivan Mažuranić i Jakov Užarević, *Deutsch-illirisches Wörtetbuch = Němačko-ilirski slovar*, Ljudevit Gaj, Zagreb, 1842.

²⁰² *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe.* 1853.

²⁰³ Jakov Mikalja, *Blago jezika slovinskoga ili Slovník u Komu izgovarajuse rjeci slovinske Latinski, i Diacki. Thesaurus linguae Illyricae sive Dictionarium Illyricum. In quo verba Illyrica Italice, et Latine redduntur*, Romae: et sumptibus Sacrae congregationis de propaganda fide impressum, Loreto, apud Paulum et Io. Baptistam Seraphinum, 1649.

satnik (VRANČIĆ...),²⁰⁴ *oružnik* (STULLI),²⁰⁵ *boriv* (STULLI), *časnik* (HAB,²⁰⁶ BEL,²⁰⁷ STULLI, MUR, JPT), *bojnik* (MIKALJA), *bojovnik*²⁰⁸ (STULLI), *bojništvo* (MIKALJA), *puškomet* (MUR)... Isto tako, jednim primjerom tvorbe ilustrirajmo Šulekovu tvorbenu istančanost. Za razliku od naziva *satnija* i *pukovnja*, koji su i danas općeuporabni i službeni nazivi hrvatskoga standardnog jezika, Šulek ih redovito u svojim priručnicima tvori nastavkom *-ina*: *satnina* (njem. *Compagnie*) i *pukovina* (njem. *Regiment*) te istom analogijom *tisućina* (njem. *Bataillon*) i *dundarina* (njem. *Brigade*). Šulek ne proganja nastavak *-ija* jer ga nalazimo potvrđeno u nizu leksema u njegovim rječnicima (*pandurija*, *prtljarija*, *maštarija*, *sultanija*, *pisanija*, *prtljarija*, *četedžija*, *topdžija*, *dekanija*, *ludorija*, *grofovija*, *ciganija*).²⁰⁹ Iz primjera, za pretpostaviti je, da ga je Šulek jednostavno osjećao stilski obojenim ili stranoga podrijetla (usp. Bičanić i dr. 2013:112). Kasnija izdanja njegovih priručnika izdana u Budimpešti donose *satnija*, *pukovnja* te se napušta *tisućina*, a uvodi *bataljun*. Kako je dosad argumentirano (v. podrubnicu 196.), ovdje se zastupa stav kako su preinake nastale u XX. Odjelu za prevođenje ustrojenome pri Ministarstvu za zemaljsku obranu u Budimpešti te da nije riječ o Šulekovim intervencijama. Iste razlike u nazivima do 1876. godine i nakon nje evidentira i Mikulan (2005), no autor rečene promjene ne problematizira posebno.

Tablica 23. Prikaz promjene Šulekovih naziva u Austro-Ugarskoj vojsci

1870. – 1876.	1876. – 1918,
vojska	vojska
voj	zbor
odjelina	divizija
dundarina	brigada
pukovina	pukovnja
tisućina	bataljun
satnina	satnija
vod	vod

²⁰⁴ Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae*, Apud Nicolaum Morettum, Venecija, 1595. (pretisak Liber, Zagreb, 1971., Novi Liber, Zagreb, 1992.).

²⁰⁵ Joakim Stulli, *Rjecoslozje ilirsko (slovinsko)-italiansko-latinsko u komu donosuse upotrebljenja, urednia, mucsnia istieh jezika krasnoslovja nacsini, izgovaranja i prorjecsja*, I i II, A. Martekini, Dubrovnik, 1806. (pretisak Verlag Otto Sagner, München, 1985.)

²⁰⁶ Juraj Habelić, *Dictionar ili Réchi szlovenszke zvegega ukup zebrane, u red postaulylene, i Diachkemi zlahkotene trudom Jurja Habeliča*, Graz, 1670. (pretisak Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989., 1999).

²⁰⁷ Ivan Belostenec, *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium*, Typis Joannis Baptistae Weitz, Zagreb, 1740. (pretisak Liber i Mladost, Zagreb, 1972; Stari grad, Zagreb, 1998.)

²⁰⁸ bohemizam

²⁰⁹ Šulek sunavodi i *topnik*, *četnik*, *grofovina*, *dekanstvo*.

Uvidom u sva izdanja za koja se pouzdano zna da su njegovi prijevodi od 1870. – 1876. Šulek ostaje dosljedan nazivlju koje je uspostavio. Isto tako, upravo na primjeru naziva *službovnik* uočljiva je razrađenost Šulekove koncepcije nazivotvorja. Naime, u Kraljevini Jugoslaviji i nakon Drugoga svjetskog rata u komunističkoj Jugoslaviji, gdje se favorizirala genitivna sintagma, uvedena su *pravila službe* (tzv. PS), naziv koji bi danas bio normativno neprihvatljiv te bi se dala prednost skupini pridjev + imenica, dakle *službena pravila*. No, ovakva preoblika ustrojstva dovela bi do promjene u značenju, *službena pravila* ≠ *pravila službe* (Hudeček, Kereković i Mihaljević 2016). Danas se u Hrvatskoj vojsci rabi naziv *pravilnik o službi*.

Imajmo na umu kako u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća kulminira borba između zagrebačke filološke škole (čiji je jedan od stupova bio i Šulek) i karadžićevsko-daničićevske ('hrvatski vukovci') jezične koncepcije. Hrvatski vukovci koji su u standardojezičnim postulatima gotovo fetišizirali narodni govor potpuno su marginalizirali Šuleka zbog njegova 'umjetna' leksika koji su pejorativno proglasili 'šulekizmima' (Samardžija 2015:489). Ipak, Šulekova izjava kako je „srećom bio pokupio već od prije narodna imena sastavinah puške“ dovoljno govori o svjesnosti respektiranja i narodnoga idioma unutar raspona izvora za kojima je posezao – domaća riječ, hrvatska narječja, slavizmi, novotvorenice, posuđenice – a koje je postulirao u svojim rječnicima (Katičić 2015:63; Pranjković 2015:90; Šulek 1860:VIII). Rezimirajući Šulekova nazivotvorna ostvarenja, Vatroslav Jagić upozorava kako je „Šulek pribjegavao vrlo često 'kovanju' riječi, no možda ni izdaleka tako mnogo kako se obično misli... “. Jagić nastavlja kako su Šuleku pomagali dobri poznavatelji narodnoga izričaja koji su skupili mnogo leksičkoga blaga (pjesnik Ivan vitez Trnski) te nije bilo razloga pretjeranoj sumnji u sve što se činilo novim, misleći pritom na Daničića (usp. Vince 1990:574). Zahvaljujući Šuleku mnoge su riječi toliko odlično zaživjele u hrvatskome standardnom jeziku da bez njih ne bismo mogli zamisliti komunikaciju.

Na kraju, nesumnjivo je da bi integralan popis Šulekova vojnoga nazivlja zahtijevao format ozbiljnoga terminološkog rječnika, kako svojim opsegom tako i koncepcijom. Budući da se razmjeri te riznice broje u tisućama naziva, ovdje se navodi samo izbor, mimo nazivlja koje se dosad pojavljivalo u panoramskim pregledima hrvatskih vojnih naziva (Samardžija, Pranjković, Mihaljević).

Tablica 24. Prikaz vojnoga nazivlja u Šulekovim vojnim priručnicima (1870. – 1876.)

ŠULEK (PRIRUČNICI 1870. – 1876.) HRV.	ŠULEK (PRIRUČNICI 1870. – 1876.) NJEM.
bočno oružje	/
bojna razredba	<i>ordre de bataille</i>
častnički nadežnik	<i>Aspirant</i>
čuvistan (straža postavljena pred stražištem)	/
djelatna domobranska osoba	/
doknadna pričuva	<i>Ergänzungs-Reserve</i>
domobranac ²¹⁰	/
domobranska uniforma, ²¹¹ častna odora	/
dozor	<i>Patrouille</i>
dundarina (brigada)	/
gjeneralštopska služba	/
glavik	/
gromada	/
minutak (kod uzvisivanja)	/
mirozov	/
nadzirući podčastnik	/
nakup	<i>Gruppierung</i>
narednik (stražmeštar)	/
narušaj mira	/
nauk o utvrdbi	<i>Fortification</i>
nišanska peta	/
nišanska stajka	/
nišanski povlačak	/
obhodja (okolka)	/
oblaznica	/
oboz ²¹²	<i>Train</i>
obtražiti (preiskati)	/
očnik	/
odjelina	<i>Truppen-Divisionen</i>
odredjenstvo	/
okliknut (čovjek) ²¹³	/
padalište (bivuak)	/
polubrigada (pukovnija) ²¹⁴	/

²¹⁰ Kasniji vojni priručnici uvode *domobran*.

²¹¹ prije *odora*

²¹² rusizam, polonizam? od *abacus*

²¹³ prozvan *klikom stani*

²¹⁴ prije *pukovina*

polubrigadni (pukovnijski) zapovjednik	/
porukonoša	<i>Parlamentär</i>
postajna straža	/
postavište (za stražare)	/
postup	<i>Marsch</i>
posvjedočena uzdanica	<i>Verlässlichkeit</i>
povozištna straža	/
predvodnica	/
preizvid	<i>Superarbitrirung</i>
preselica	/
ripaz	<i>Kontrolle</i>
ripazna smotra	/
računarski podčastnik	/
razbud	<i>Reveil</i>
razpršno strielivo	<i>Spreng-Munition</i>
razvodnik (frajt)	/
redari (policija)	/
redovita stavidba	/
rožnik (trubač)	/
satnija (švadron) ²¹⁵	/
satnina	<i>Compagnie</i>
sgrtanje	<i>Gruppierung</i>
sipača	<i>mitrailleuse</i> ²¹⁶
sipačar	/
smetanje zapta i reda	/
smotra	<i>Musterung</i>
spremiše praha (barutana)	/
stanič	<i>Quartiermacher</i>
stožer (štop) ²¹⁷	<i>Stab</i>
stožerni nadobozar	<i>Ober-Stabs-Wagenmeister</i>
stožerni stan	<i>Stabsquartier</i>
straža štitnica	/
stražište	/
stražnik-dozivnik	/
stražovodja (razvodnik)	/
strojilište	/

²¹⁵ prije *satnina*

²¹⁶ Maslina Ljubičić ubraja njem. *mitrailleuse* u njemačke galicizme (Ljubičić 2011:128).

²¹⁷ Šulek 1860. rabi *čeonništvo, stol, štap, štok*.

ŠULEK (PRIRUČNICI 1870. – 1876.) HRV.	ŠULEK (PRIRUČNICI 1870. – 1876.) NJEM.
stubočica (piramida)	/
tarnička satnina	<i>Fuhrwesens-Compagnie</i>
tjelesina	/
udvojena straža	/
usad (kundak)	/
ustavljenik ²¹⁸	/
uzvis ²¹⁹	/
uzvisni propisnik	/
vidok	<i>Vedette</i>
voj	<i>Armee-Corps</i>
vojarno zapovjedništvo	/
vojevanje	<i>Operation</i>
vojna ostava	<i>Feld-Depot</i>
vojni dužbenik	/
vojno-sborni zapovjednik	/
vrtak (na oružju) šaraf	/
zapleće vojske	<i>Armee-Reserve</i>
zaplećna zdravna tvarina	<i>Sanitäts-Material-Reserve</i>
zaplećni zavod	<i>Reserve-Anstalten</i>
zaptnokazneni propis	/
zaštitnica	/
zbježište	/

Istini za volju, s današnjega jezičnostandardološkog motrišta, nedvojbeno je da neke Šulekove tvorenice nisu načinjene u skladu s tvorbenom normom hrvatskoga jezika. No, s druge strane, sintagmom Ive Pranjkovića, kad govorimo o Bogoslavu Šuleku radilo se o „jezikotvornome virtuozu“ (Pranjković 2006:131) koji je u vremenu kad još nisu bila napisana autoritativna djela o rječotvorbi²²⁰ te tvorbene zakonitosti hrvatskoga jezika nisu bile sasvim utvrđene, maestralno pridonio tadašnjemu terminološkom vakuumu i zahtjevima višefunkcionalnosti hrvatskoga jezika. Kolika je bila Šulekova minucioznost i temeljitost što se ustrojavanja hrvatskoga vojnog nazivlja tiče, rječito ilustrira još jedno njegovo obraćanje Petru Preradoviću gdje ga moli, kao

²¹⁸ *zaustavljena osoba*

²¹⁹ *promaknuće*

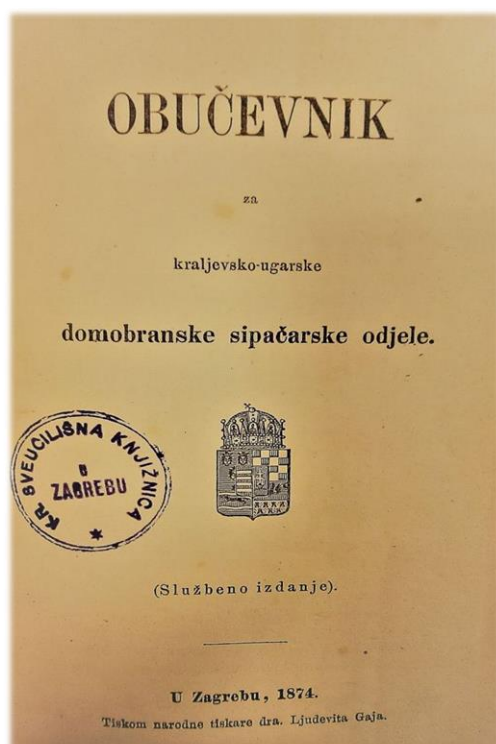
²²⁰ Gostl ovo kronološki kontekstualizira sljedećim slijedom: „Miklošičevo djelo o tvorbi riječi u slavenskim jezicima *Stambildungslehre* objavljeno je tek 1875., Daničićeve *Osnove i Korijeni* 1876. i 1877., a Maretićeva *Gramatika i stilistika* 1899.“ (Gostl 1996:36).

umirovljenoga generala,²²¹ da mu pomogne oko jednoga (!) pojma i naziva za ‘to čudo’:

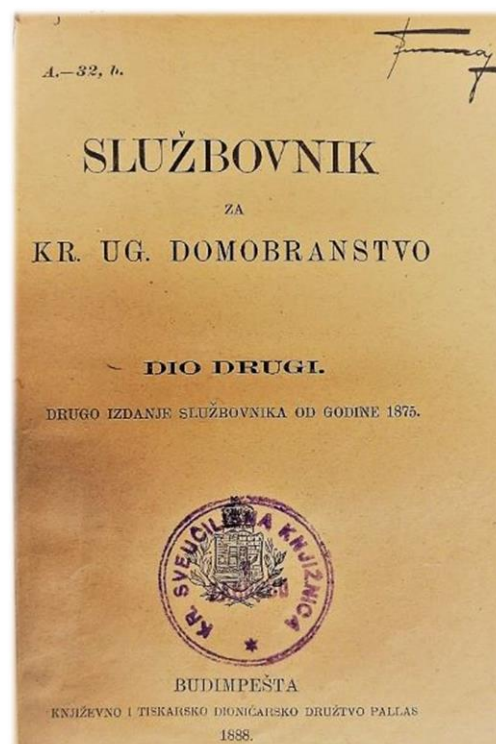
Zagreb 9. travnja 1871.

...Čudna-li sam se pod stare dane posla dokopao! Ja, koji sam svejednako slabačak kao diete, moram evo učiti naše domobrance, kako će stotinami harati dušmane. Dobio sam naime za prevodjenje naputak o »szórólovegek« t. j., *mitrailleuse*. Buduć da ja toga čuda do sada vidio nisam, a vojska austrijska ima već takodjer onakvih p r o s l a h²²² (ovako je mislim naški okrstiti): to Vas evo liepo molim, da bi mi nekako pribavili dotične naputke vojničke, najpače ako su jim slike dodate; inače nebih mogao moga naputka prevesti.

Nesumnjivo, Bogoslav Šulek okomica je nazivotvornih pregnuća u povijesti hrvatskoga jezika te ga s razlogom u jezikoslovnoj literaturi smatraju „ocem“, „tvorcem“, „prvim stručnjakom“ (i) hrvatskoga vojnog nazivlja.

Slika 56. *Obučevnik za kralj. ug. domobranske sipačarske odjele*, Zagreb (1874.), naslovnica. [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 151.836]

Slika 57. *Službovnik za kr. ug. domobranstvo, dio drugi, drugo izdanje Službovnika od 1875.* Budimpešta (1888.), naslovnica. [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica sign. 154.599]

²²¹ Petar Preradović (1818. – 1872.), osim što je bio pjesnik, imao je i sjajnu vojničku karijeru. Godine 1830. završio je Vojničku akademiju u Bečkome Novom Mjestu, sudjelovao u gotovo svim ratnim pohodima austrijske vojske, bio pobočnik banu Josipu Jelačiću te karijeru završio u činu generala. Još za života, uživao je ugled kao pjesnik i general.

²²² Izgleda da se kasnije Šulek odlučio za naziv *sipača* (u značenju *sipaći top*) jer ga nalazimo u službenim izdanjima *Obučevnik za kr. ug. domobranske sipačarske odjele* (1874.) i *Pouka o pucanju za sipačarske odjele kr. ug. domobrani* (1874.).

Zaključno, ovome se radu prilaže popis hrvatskih vojnih priručnika objavljenih u Hrvatskoj u razdoblju 1868. – 1877., koji, dakako, ne teži biti konačnim i sveobuhvatnim.

Tablica 25. Popis vojnih priručnika objavljenih u Hrvatskoj od ustroja hrvatskoga kraljevskog domobranstva 1868. – 1877.²²³

GODINA	NASLOV	MJESTO I TISAK	PREVODITELJ/AUTOR	
<i>sine anno</i>	<i>Izvadak iz Obučevnika na porabu hrvatskomu domobranstvu</i>	Zagreb, narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja	<i>sine nomine</i>	NSK
1868.	<i>Izvadak iz Službovnika za ces. kralj. pješačtvo</i>	Zadar, tiskom narodnoga Lista	<i>sine nomine</i>	NSK
1868.	<i>Izvadak iz Službovnika ces. kralj. pješačtva</i>	Zagreb, Tiskom A. Jakića	Stjepan pl. Šašić-Kirinski	NSK
1868.	<i>Izvadak iz Službovnika ces. kralj. pješačtva, 2. izd.</i>	Zagreb, Tiskom A. Jakića	Stjepan pl. Šašić-Kirinski	NSK
1868.	<i>Pouka o ustrojstvu čistitbi, pregledbi, čuvanju i postupanju puške: po Waenzlovom sustavu prepravljene i o njezinu streljivu</i>	Zagreb, brzotiskom Antuna Jakića	Stjepan pl. Šašić-Kirinski	NSK
1870.	<i>Izvadak iz c. kr. obučevnika na porabu kr. ug.-hrvatskom konjaničtvu</i>	Zagreb	<i>sine nomine</i>	NSK
1870. – 1873.	<i>Naredbenik za kraljevsko hrvatsko-ugarsko domobranstvo, sv. 1. – 15.</i>	Zagreb, tiskom narodne tiskare dra. Ljudevita Gaja	Bogoslav Šulek	NSK
1871.	<i>Domobranski žepnik za kr. hrv.-ugarsko domobrantsko pješačtvo. U pitanjah i odgovorih.</i>	Zagreb, tiskom narodne tiskarne dra. Ljudevita Gaja	Bogoslav Šulek	NSK
1871.	<i>Obučevnik ces. kralj. pješačtva²²⁴</i>	Vojni Sisak, brzotiskom I. Vončine	Stjepan pl. Šašić-Kirinski	HAZU
1871.	<i>Nova ratna služba c. kr. vojske za podčastnike i momčadske učione</i>	Vojni Sisak, brzotiskom I. Vončine	Stjepan pl. Šašić-Kirinski	HAZU
1871.	<i>Pouka o uredbi, čuvanju, pregledavanju i postupanju puškom po Waenzlovom sustavu preradjenom i o njezinu streljivu</i>	Vojni Sisak, brzotiskom I. Vončine	Stjepan pl. Šašić-Kirinski	?

²²³ Istraživanjem se dokazuje da razdoblje nakon 1868. donosi procvat vojnostručne literature na hrvatskome jeziku, a time i eksponencijalni rast terminološkoga fonda. Premda ne teži biti integralnim popisom, ovo je prvi put pokušaj prikaza sveobuhvatne vojnostručne literature objavljivane na ozemlju Hrvatske nakon ustroja hrvatskoga kraljevskoga domobranstva koju su izuzev Šuleka, prevodili sve hrvatski domobrantski časnici. Ovdje se ne navodi vojna literatura koju pred kraj 1870-ih nastavlja na hrvatskome jeziku službeno izdavati Ministarstvo za zemaljsku obranu u Budimpešti (izdavač *Pallas*) kao što se u radu elaborira.

²²⁴ U Viencu br. 43 (1871.) napomena: *Ova je knjiga već s toga znamenita, što ju je naše domobranstvo odobrilo i usvojilo. Doći će ona dakle dobro svim našim sadašnjim i budućim domobrancem.*

GODINA	NASLOV	MJESTO I TISAK	PREVODITELJ/AUTOR
1872.	<i>Uputa u zdravstvenu službu za kr. ug. domobranstvo</i>	?	Bogoslav Šulek ?
1872.	<i>Pouka o pucanju za kr. ug. domobranstvo</i>	?	Bogoslav Šulek ?
1872.	<i>Naputak za domobranske nosiće zamjenikah i zdravnika</i>	?	Bogoslav Šulek ?
1872.	<i>Obučevnik za kr. hrv. ug. domobranske tarničare</i>	?	Bogoslav Šulek ?
1873.	<i>Obučevnik za kr. ugarsko domobransko konjaničtvo (Službeno izdanje)</i>	Zagreb, tiskom narodne tiskare dra. Ljudevita Gaja	Bogoslav Šulek NSK
1873.	<i>Ustrojne ustanove za opremljenu ugarsko-austrijsku vojsku. Prvi diel: Ustrojben propisnik. Prevedeno po nalogu kr. ugarskoga popečiteljstva za obranu zemlje.</i>	Zagreb, tiskom narodne tiskare dra. Ljudevita Gaja	Bogoslav Šulek NSK
1873.	<i>Uputa u pravljenje vježbovniha nabojakah za kr. ug. domobranstvo</i>	?	Bogoslav Šulek ?
1873.	<i>Vježbovnik za kr. ugarsko domobransko konjaništvo</i>	Zagreb	Bogoslav Šulek NSK
1874.	<i>Obučevnik za kraljevsko-ugarske domobranske sipačarske odjele. (Službeno izdanje)</i>	Zagreb, tiskom narodne tiskare dra. Ljudevita Gaja	Bogoslav Šulek NSK
1874.	<i>Vježbovnik za kraljevsko-ugarske domobranske sipačarske odjele</i>	?	Bogoslav Šulek ?
1874.	<i>Izvadak iz Službovnika ces. kr. vojske namijenjen službenicima nižim od vódnika²²⁵</i>	Zagreb, tiskom Dioničke tiskare	Stjepan pl. Šašić-Kirinski NSK
1874.	<i>Pouka o pucanju za sipačarske odjele kr. ug. domobrani</i>	Zagreb, tiskom narodne tiskare dra. Ljudevita Gaja	Bogoslav Šulek NSK
1874.	<i>Pristojbenik za kr. hrv.-ugar. domobranstvo</i>	Zagreb.	Marko Tomičić ²²⁶ ?
1874.	<i>Naputak za postupanje u posloviha poštenja za kr. ug. domobranstvo (Službeno izdanje)</i>	Zagreb	<i>sine nomine</i> NSK
1875.	<i>Ustrojne ustanove za opremljenu ugarsko-austrijsku vojsku. Drugi diel: Poslovník za viša</i>	Zagreb, tiskom narodne tiskare dra. Ljudevita Gaja	Bogoslav Šulek NSK

²²⁵ U Viencu br. 32 (1874.) napomena uz naslov: *Vrlo praktična knjižica za naše vojnike. U 15 odsieka nacrtao je pisac lakim, razumljivim jezikom cielo službovanje i vojničke propise.*

²²⁶ Marko Tomičić, računarski oficial kod. kr. domobranstva.

GODINA	NASLOV	MJESTO I TISAK	PREVODITELJ/AUTOR	
	<i>zapovjedništva i stožere podignute vojske.</i> Prevedeno po nalogu kr. ugarskoga popečiteljstva za obranu zemlje.			
1875.	<i>Dodatak k drugomu dielu ustrojnih ustanova odnosećih se na opremljenu austrijsku vojsku</i>	Zagreb, L. Hartmana.	Eugen Rónai-Horváth von Uzsok	?
1875.	<i>Ustrojne ustanove za opremljenu ugarsko-austrijsku vojsku. Treći diel: Naputak za vojničko opremanje po vodi.</i> Prevedeno po nalogu kr. ugarskoga popečiteljstva za obranu zemlje.	Zagreb, L. Hartmana.	Bogoslav Šulek	?
1875.	<i>Ustrojne ustanove za opremljenu ugarsko-austrijsku vojsku. Treći diel: Naputak za vojničko opremanje željeznicom.</i> str. 243	Zagreb, L. Hartmana.	Eugen Rónai-Horváth von Uzsok ²²⁷	?
1875.	<i>Vježbenik (Vježbovnik?) za kralj. hrvatsko-ugarsko domobransko pješništvo. I. dio, strana 255.</i>	Zagreb, L. Hartmana.	Ivan Vuković ²²⁸	?
1875.	<i>Vježbenik (Vježbovnik?) za kralj. hrvatsko-ugarsko domobransko pješništvo. II. dio strana 86 s 9 tablica</i>	Zagreb, L. Hartmana.	Ivan Vuković	?
1875.	<i>Službovnik za kr. hrvatsko-ugarsko domobranstvo. I. dio, str. 376</i>	Zagreb, L. Hartmana.	Ivan Vuković	zbirka Vrgoč
1875.	<i>Službovnik za kr. hrvatsko-ugarsko domobranstvo. II. dio, str. 224 s 9 tablica</i>	Zagreb, L. Hartmana.	Ivan Vuković	?
1875.	<i>Naputak za sastavljanje, držanje u dobru stanju, izpitivanje, rukovanje i spravljanje pješačke puške Werndlova sustava i njenog streljiva</i>	Zagreb, L. Hartmana.	Eugen Rónai-Horváth von Uzsok	?
1875.	<i>Pouka o sastavu i držanju u redu, rukovanju, pregledanju i pohrambi Montigny-evske sipače i</i>	Zagreb	<i>sine nomine</i>	NSK

²²⁷ Eugen Rónai-Horváth von Uzsok, domobranski kapetan.

²²⁸ Prema dostupnim izvorima i rekonstrukcijom najvjerojatnije Ivan Vuković-Murković (1846. – 1927.), tada natporučnik i profesor u vojnoj akademiji *Ludoviceum* u Budimpešti, a kasnije domobranski podmaršal u miru.

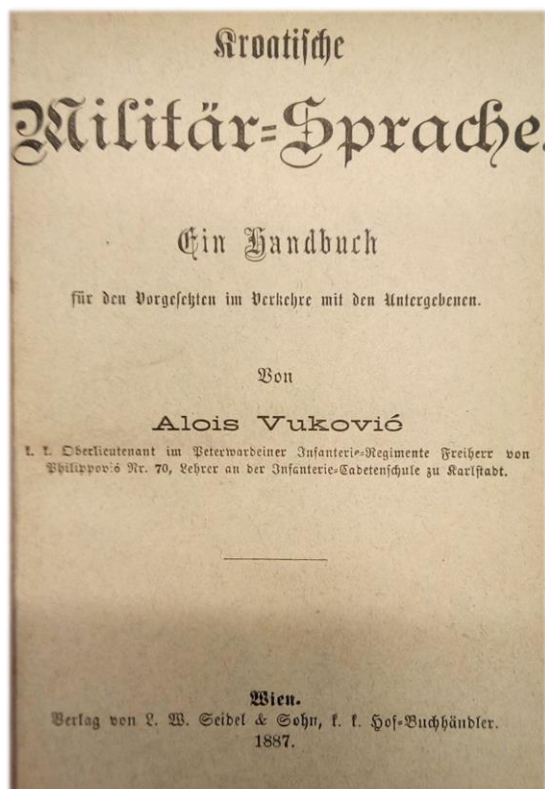
GODINA	NASLOV	MJESTO I TISAK	PREVODITELJ/AUTOR	
	<i>strijeljivnih kolah</i> , službeno izdanje			
1876.	<i>Puška i streljivo Werndlova sustava za c. kr. pješačstvo. Po najnovijih izvorih.</i> ²²⁹	Zagreb, Tisak dioničke tiskare	Juraj Grbačić ²³⁰	NSK
1876.	<i>Naputak za provedbu ugarskoga zak. članka XL:1866 ob obranbenoj sili.</i> (Službeno izdanje)	Zagreb	<i>sine nomine</i>	NSK
1877.	<i>Propis ob odjevanju i opravljaju kr. ug. domobranstvo</i> (Uredovno izdanje)	Zagreb, tiskom Lav. Hartmana i družbe	<i>sine nomine</i>	NSK
1877.	<i>Izvadak iz Službovnika za novake carsko-kraljevske mornarice</i>	Pula, tiskom G. Seražina	<i>sine nomine</i>	?
1877.	<i>Pouka o napravi, postupanju, uzdržavanju pregledanju i porabi oružničke puške-opetovače Fruwirthova sustava, zatim o strijeljivu njoj namijenjenom</i>	Zagreb	<i>sine nomine</i>	NSK

²²⁹ U *Viencu* br. 9. (1876.) zanimljiva nazivotvorna napomena: *U ovoj knjizi nalazimo nekoliko izvrstnih posve narodnih tehničkih izraza, koje bi valjalo prihvatiti u mjesto skovanih izraza, koji se sad upotrebljuju, i koji su stvoreni ne opitav prosta vojnika, kako se ovo ili ono krsti.*

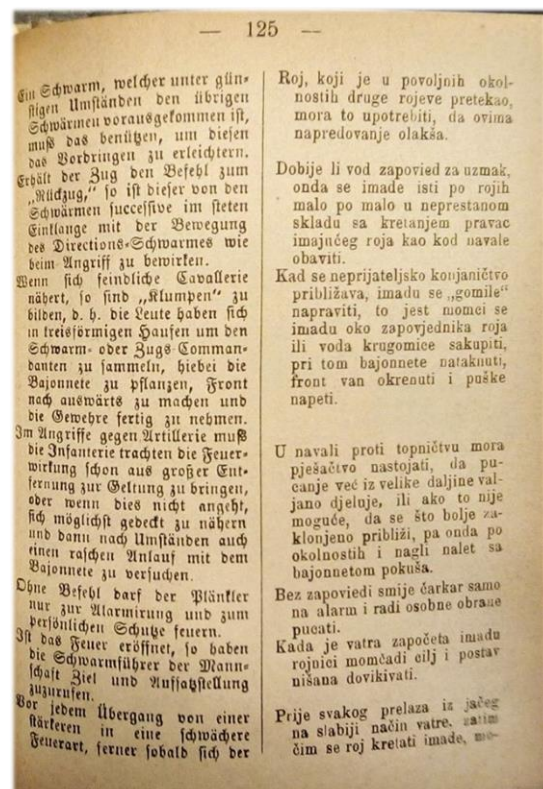
²³⁰ Juraj Grbačić, c. kr. poručnik 48. pješ. pukovnije.

4.6.6. Prvi hrvatski vojnojezični priručnik (1887.)

Niti nepunih 20 godina po uvođenju hrvatskoga kao službenoga i zapovjednoga jezika u kraljevsko-ugarsko domobranstvo, svjetlo dana ugledao je zanimljiv vojnojezični priručnik na gotovo dvjestotinjak stranica *Kroatische Militär=Sprache (Ein Handbuch für den Vorgesetzten im Verkehre mit den Untergebenen)*. Objavljen je u Beču 1887. godine, a autor mu je onodobni domobranski časnik, natporučnik Alois Vuković von Vedropoljski.²³¹ Priručnik je višedimenzionalan tako da ga čine pregled gramatike hrvatskoga jezika, vojnokonverzacijski priručnik i njemačko-hrvatski pojmovnik (rječnik) koji donosi mješoviti općejezični i vojnojezični leksik. Polazni je jezik priručnika njemački jezik, a rječnik sadržava oko 2200 polaznih njemačkih natuknica. Jezično se naslanja na nastojanja i rješenja Bogoslava Šuleka i zagrebačke filološke škole – od umjerenoga purizma (*voditba, skupište, provedbena ustanova*) do čuvanja nesinkretizma padežnih nastavaka množine imenica u DLI (*D zapoviedim, L zapoviedih, I zapoviedmi*) i pravopisa (*pješactvo, častnik, nepriatelj*).

Slika 58. *Kroatische Militär=Sprache*, A. Vuković, Beč (1887.) naslovnica. [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 156.210]

Slika 59. Odlomak *Kroatische Militär=Sprache*, Beč (1887.) str. 125. [Izvor: © Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 156.210]

²³¹ Na naslovnici Vuković je potpisan kako *k. k. Oberlieutenant im Peterwardeiner Infanterie=Regimente Freiherr von Philippović Nr. 70, Lehrer an der Infanterie=Cadetenschule zu Karlstadt*. Alois Vuković rođen je 1852. u Primišlju kraj Slunja 1857. godine tako da je kao tridesetogodišnjak objavio ovo djelo. Godine 1878. sudjelovao je u aneksiji Bosne i Hercegovine te je bio višegodišnji predavač u kadetskoj školi u Karlovcu (Svoboda 1894:694–95).

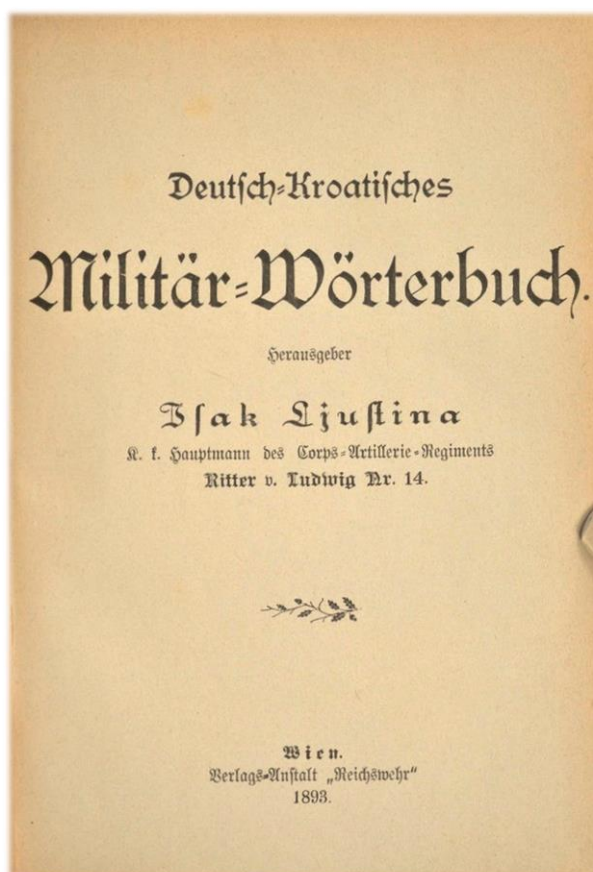
Osim samoga rječničkoga dijela, bogatstvu leksičkoga fonda pridonosi i vojnokonverzacijski priručnik, koji u jednakoj mjeri može poslužiti kao nazivoslovni bazen za daljnja istraživanja. Zanimljivo je kako na kraju gramatičkoga dijela Vuković, osim vojnih priručnika, za „daljnja istraživanja“ preporuča i dva jezična naslova: dvojezičnik Ivana Filipovića *Kroatisch (serbisch)-deutsches Konversationsbuch* i gramatiku Josipa Galla *Kurzgefasste Practische Grammatik der kroatischen Sprache*.²³²

Nedvojbeno, posrijedi je vrijedan dvojezični jezično-terminološki priručnik koji svjedoči o važnosti statusa i prepoznatljivosti hrvatskoga jezika u austro-ugarskoj vojsci. Štoviše, po svojoj prilici, riječ je o prvome hrvatskom vojnoterminološkom priručniku.

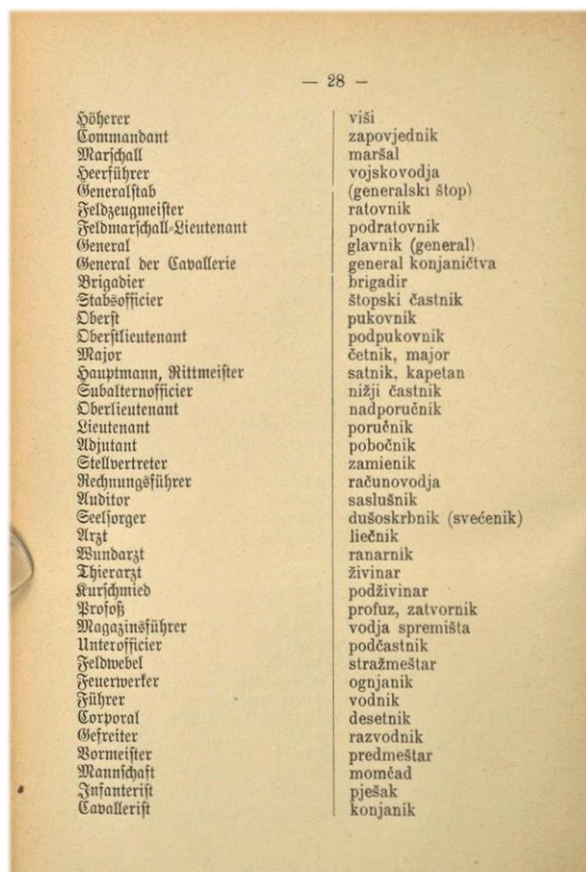
²³² *Kurzgefasste Practische Grammatik Der Kroatischen Sprache: Mit Vielen Gesprächen, Redensarten U.; Oder, Vademecum Für Reisende in Kroatien, Slavonien, Bosnien, Hercegovina und Serbien*, Agram (1882.)

4.6.7. Deutsch-Kroatisches Militär-Wörterbuch (1893.)

Premda naslovljen kao rječnik (njem. *Wörterbuch*), *Deutsch-Kroatisches Militär-Wörterbuch* tiskan u Beču 1893. službeni je njemačko-hrvatski vojnojezični priručnik sličan onomu Aloisa Vukovića objavljenom šest godina ranije.²³³ Dostupni podatci o autoru oskudni su, no prema naslovnici riječ je o časniku topničke regimente, satniku Isaku Ljuštini. Djelo karakterizira koncepcija tipična za onodobne jezične priručnike objavljivane za potrebe mnogojezične Monarhije – svojevrstni triptih sastavljen od gramatičkoga, rječničkoga i konverzacijskoga dijela. Kad govorimo o standardnojezičnoj orijentaciji Ljuština se pretežito oslanja na zasade zagrebačke filološke škole – pravopis (*obkopnik*, *pješactvo*, *strijelivo*), umjereni purizam i hrvatska tvorba (*glavnik*,²³⁴ *čizmomaz*, *prohod*, *plivarnica*, *uzglavnica*,²³⁵ *nado*²³⁶), nastavak *-ah* u genitivu množine imenica (*držite kraj uzdah*). Ipak, odustaje od čuvanja nesinkretizma padežnih nastavaka množine imenica u DLI.

Slika 60. *Deutsch-Kroatisches Militär-Wörterbuch*, Isak Ljuština, Beč (1893.) naslovnica. [Izvor: © Österreichische Nationalbibliothek, sign. 77906-A]

Slika 61. *Deutsch-Kroatisches Militär-Wörterbuch*, Isak Ljuština, Beč (1893.) str. 28. [Izvor: © Österreichische Nationalbibliothek, sign. 77906-A]

²³³ Za vojnojezični priručnik Aloisa Vukovića usp. ovdje 4.6.6. *Prvi hrvatski vojnojezični priručnik*.

²³⁴ Bogoslav Šulek je predlagao naziv *glavnik* umjesto *general*.

²³⁵ *Uzglavnica* umjesto turcizma *jastuk*.

²³⁶ *Nado* umjesto turcizma *čelik*.

Rječnička građa nije isključivo vezana uz vojništvo, nego nudi i vojnicima nužan općerječnički leksik. Sâm rječnički dio sadržava okvirno 1200 njemačkih polaznih natuknica i nešto više hrvatskih istovrijednica. Izluče li se nazivi iz konverzacijskoga priručnika leksički fond još više raste, tako da priručnik služi kao ozbiljna podloga temeljnoga hrvatskog vojnog nazivlja s kraja 19. stoljeća.

Zaključimo kako, premda neveliko opsegom, *Militär-Wörterbuch* Isaka Ljuštine zajedno s vojnojezičnim priručnikom Aloisa Vukovića zauzima važno mjesto u postanku hrvatskoga vojnog nazivlja.

4.6.8. Šulek poslije Šuleka – prvi hrvatski vojni rječnik (1900./1903.)

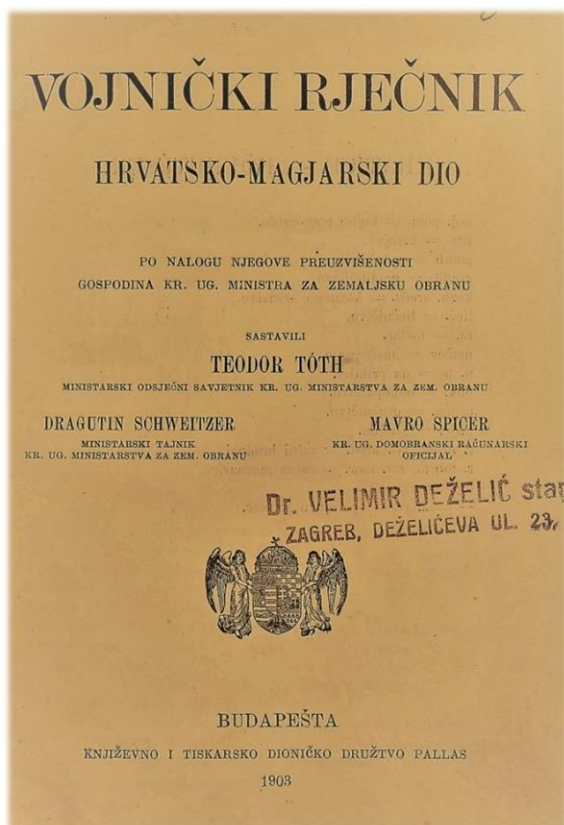
Zahvaljujući Milici Mihaljević i njezinim antologijskim i retrospektivnim sveobuhvatnim sintezama i analizama hrvatske terminološke leksikografije (Horvat i dr. 2015; Mihaljević 1998:550, 2006:181) svoje mjesto redovito u njima pronalazi i Toth-Schweitzer-Pandić-Špicero *Vojnički rječnik*.²³⁷ S druge strane, iscrpnom i važnom studijom Velimira Piškorca iz 2007. izvučen je iz zaborava i rehabilitiran rad nepravедno zapostavljenoga i donedavno, osim u uskim esperantističkim krugovima, gotovo jezikoslovnoga anonimca Mavra Špicera, jednoga od autora toga rječnika.²³⁸ Studiozno rekonstruirajući Špicerovu bibliografiju Piškorec navodi i jedan novinski nekrolog Đure Rašana čiji naslov najupečatljivije predočava status ovoga „iznimno plodnoga prevoditelja, književnoga kritičara i povjesničara, leksikografa te publicista“ – *Mavro Špicer, hrvatski književnik i publicista, koji piše u četiri jezika, a umire gotovo zaboravljen* (Piškorec 2007:146).

Dakle, riječ je o pioniru esperantizma u Hrvatskoj čije zasluge uvelike nadilaze isključivo esperantistička ostvarenja. Za ovaj rad najzanimljivija činjenica jest da Špicero *leksikografski opus*, uz *Magjarsko-hrvatski i hrvatsko-magjarski rječnik za sveopću uporabu* (1893.), obilježava i njegovo suautorstvo omašnoga dvosmjernog dvojezičnika tiskanoga u Budimpešti

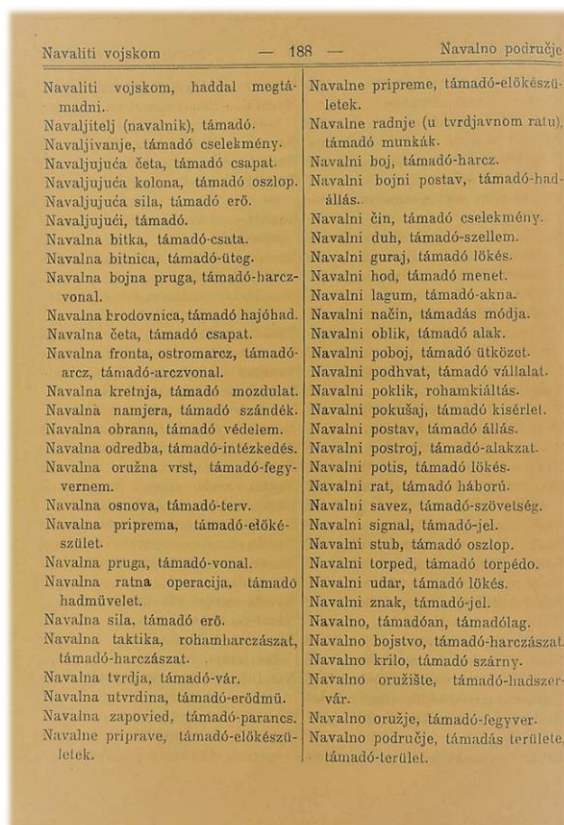
²³⁷ Zlatko Vince u svojoj kapitalnoj knjizi društveno-političke povijesti hrvatskoga jezika koja je doživjela tri izdanja *Putovima hrvatskoga jezika*, donosi kraći osvrt na *Vojnički rječnik*.

²³⁸ Službeno se Mavro Špicer kao „kr. ug. domobranski računarski oficijal“ u impresumu rječnika navodi kao posljednji, četvrti suautor, odnosno treći u hrvatsko-mađarskome svesku. Uz njega su redom prvenstva: Teodor Tóth, „ministarstva za zem. obranu“, Dragutin Schweitzer, „ministarstva za zem. obranu“, i Šandor Pandić, „kr. ug. domobranski satnik“, ovaj posljednji samo u mađarsko-hrvatskome svesku. No, Piškorec navodi tezu Damira Borasa kako Špicera možemo smatrati glavnim autorom ovoga rječnika zato što je „u odnosu na drugu trojicu suradnika imao u ono vrijeme najniži vojnički čin“ (usp. Piškorec 2007).

– *Vojnički rječnik. Magjarsko-hrvatski dio* (1900.) i *Hrvatsko-magjarski dio* (1903.). Špicer, onodobni domobranski administrativni časnik u Ministarstvu za zemaljsku obranu u Budimpešti koji je, dakle, već u svom leksikografskome opusu imao hrvatsko-mađarski dvosmjerni dvojezičnik susastavlja „po nalogu njegove preuzvišenosti gospodina kr. ug. ministra za zemaljsku obranu“, prvi službeni(!) vojni rječnik na hrvatskome jeziku.

Slika 62. *Vojnički rječnik, hrvatsko-magjarski dio*, Toth-Schweitzer-Špicer, Budimpešta (1903.), naslovnica dopuštenjem Damira Borasa

Slika 63. *Vojnički rječnik, hrvatsko-magjarski dio*, Toth-Schweitzer-Špicer, Budimpešta (1903.), odlomak dopuštenjem Damira Borasa, str. 188.

Imajući na umu kako se ipak radi o terminološkome, a ne općeuporabnome rječniku, svojom impozantnošću gotovo da konkurira Šulekovim leksikografskim i terminografskim ostvarenjima. Naime, objedine li se ova dva rječnika u jedno izdanje, na sveukupno 1100 stranica srednjega formata – prema gruboj procjeni Piškorca – rječnik donosi oko 60 tisuća natuknica. U kratkome predgovoru svojega hrvatsko-mađarskoga dvosmjernoga rječnika Špicer navodi kako su mu pri sastavljanju kao izvor za hrvatske istovrijednice poslužili „rječnici Filipovića i Šuleka“. Premda bez predgovora iz kojega bismo saznali terminološka izvorišta za *Vojnički rječnik*, uvidom u njegovu građu razvidno je kako se Špicer služio Šulekovim rječnicima i vojnim publikacijama te je njegova obilna građa u određenoj mjeri uklopljena u Špicerov rječnik.

Kao što je već razložena uloga XX. Odjela za prevođenje u Ministarstvu za zemaljsku obranu u Budimpešti (usp. podrubnicu 196.), ovaj rječnik nesumnjivo čine jezične naslage različitoga autorskog podrijetla – od Šuleka i zasadâ zagrebačke filološke škole sedamdesetih godina 19. stoljeća do pravopisno-jezičnih osobina kraja 19. stoljeća (Vince 1990:568). Tek bi se zasebnom studijom dalo utvrditi što je Šulekovo nazivlje, a što kasniji nazivotvorni zahvati unutar *Vojničkoga rječnika*. Ipak, u rječniku je razvidna dominantna podloga zagrebačke filološke škole — i dalje pretežitost nastavka *-ba* za tvorbu imenica ž. r. (*punitba, preosvojitba, tovarba*,²³⁹ *mjerba, nagradba*), morfonološki pravopis (*pješactvo, bojištni*), uporaba grafema *dj* za /đ/ te *ie* za /je/ (*izradjeni usad, ladja brzoplovka, naviestiti rat*), razrađenost tvorbenoga potencijala hrvatskoga jezika (*streljača, streljana, streljište, streljivište* ili *vatroboj, palinaboj*), umjereni jezični purizam, no ipak odustajanje od nastavka *-ah* u genitivu množine imenica (*gruvanje topova*).²⁴⁰ K tome, razmak od gotovo trideset godina između prvih Šulekovih prijevoda vojnih priručnika s mađarskoga i Špicеровih rječnika, neizbježno je donio je pomake ne samo u pravopisno-jezičnoj koncepciji. Tehnološko-industrijski razvoj kraja 19. stoljeća općenito, pa tako i u vojništvu, donio je i obilje pojmova koji su zahtijevali svoje nazive pa tako i u hrvatskome jeziku. Pregledom građe *Vojničkoga rječnika* može se zaključiti kako svoja polazišta ima u dotad utvrđenome i kodificiranome Šulekovu nazivlju, no da donosi i obilan terminološki fond nastao tadašnjim aktualnim potrebama vojne struke, tehnologije i uprave.

Naposljetku, kolika je vrijednost *Vojničkoga rječnika* govori i činjenica da ga Jure Šonje 1998. pri uređivanju *Rječnika hrvatskoga jezika*²⁴¹ spominje kao potencijalni izvor barem dijela leksičke građe tada budućega rječnika slijedećim riječima „... Toth-Schweitzer-Špicеров rječnik danas ne može u svem biti pouzdana norma, jer sedamdesetak godina hrvatskoga vojnoga jezika uopće nije bilo, osim u razdoblju Drugoga svjetskoga rata“ te nastavlja terminološkim imperativom za hrvatski jezik „...sve dok Hrvatska vojska ne stvori vlastiti vojni jezik hrvatska

²³⁹ U zagradama navodi i *tovarenje*. Danas u Hrvatskoj vojsci *gonidba*.

²⁴⁰ Šulek je još 1854. odustao od bilježenja mukloga è ispred samoglasnoga *r* (*hrvalačke slobodne vježbe*) na čemu je zagrebačka filološka škola prvotno inzistirala. Tako, primjerice, Mažuranić-Užarevićev rječnik (1842.) provodi njegovo bilježenje.

²⁴¹ *Rječnik hrvatskoga jezika* (glavni urednik Jure Šonje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 1450). Posezanjem za Šonjinim komentarom nije namjera apsolutizirati vrijednost rječnika koji je uredio. Šonje je jednostavno jedan od nekolicine, uz Mihaljević, Piškorca i Samardžiju, koji prepoznaju neizostavnost Špicerova rječnika (Mihaljević 1998, 2006; Piškorec 2007; Samardžija 2015). Kao i svakomu opsežnom jednojezičniku, tako i ‘Šonjinu’, mogu se uputiti brojni prigovori i pohvale, a svako novije izdanje traži dotjerivanja (Pranjković 2001:394). Svejedno, *Rječnik hrvatskoga jezika* pod uredničkom palicom Jure Šonje neupitno ostaje jedan od stožernih jednojezičnika hrvatske rječničke leksikografije, osobito s gledišta normativne pouzdanosti.

leksikografija moći će samo pabirčiti riječi kako bi smanjila taj veliki nedostatak hrvatskoga jezika“ (Šonje 1998:317).

Za kraj, ustvrdimo jezgrovito – premda dvojezičnik, Hrvatska je prije stotinu godina, u jeku Prvoga svjetskoga rata imala službeni vojni rječnik s 30 tisuća natuknica.²⁴² Špicer-Šulekova terminološka riznica ostaje posljednjim spomenikom ustrojenosti i razrađenosti hrvatskoga vojnog nazivlja na početku 20. stoljeća čiji će prirodni razvoj i nadgradnja biti nasilno prekinuti 1918. te 1945. godine uvođenjem srpskoga vojnog nazivlja, što se razmatra dalje u radu.

4.6.9. Progon, obnova i ponovni progon hrvatskoga vojnog nazivlja

Kako nazivi u dijakronijskoj perspektivi ostvaruju i svoj simbolički potencijal ilustrirajmo na nazivima *ustaša* i *četnik* – danas ideologemima – u donekle neočekivanim kontekstima. Za početak navedimo citat iz pera hrvatskoga intelektualca i oca hrvatske geopolitike Ive Pilara²⁴³ iz 1915., a potom izvadak iz *Službovnika Ustaške vojske* iz 1932.

... Osobitom revnosti baci se Kraljevina Srbija i njezina diplomacija na rad u Bosni i Hercegovini. Tome se ne treba čuditi ako uvažimo da je sva ta izvanja politika isključivo plod dinastičke politike Karađorđevića, a da je Petar Karađorđević jedan dio svoje mladosti sproveo u Bosni kao **ustaški** vojvoda u ruskoj službi, da mu je dakle ova zemlja po osobnim uspomnama morala biti osobito draga... (Pilar 2013).

...Časništvo hrvatske ustaške vojne sile dijeli se na:

Najviši vojni časnici: a) ratovođa, b) nadvojskovođa, c) vojskovođa.

Viši časnici: a) krilnik, b) pukovnik, c) **četnik**.

Niži časnici: a) satnik, b) nadporučnik, c) poručnik.

Časnički pripravnici: a) zastavnik, b) časnički namjesnik.

²⁴² Hrvatska je leksikografija tek gotovo 30 godina nakon osamostaljenja dobila prvi hrvatski vojni objasnidbeni jednojezičnik (Marica Šarić, *Pojmovnik hrvatskoga vojnog nazivlja*, 2018.), a do dan-danas nema vojni leksikon ili vojnu enciklopediju.

²⁴³ Vratimo li se na diskusiju iz potpoglavlja 4.6.4. *Predšulekovski vojni priručnici* i prijevode domobranskih priručnika iz pera Stjepana pl. Šašića-Kirinskoga te njegove posvemašnje anonimnosti u suvremenoj literaturi, krajnje je zanimljivo vidjeti kako ga Ivo Pilar spominje u svojoj antologijskoj studiji *Južnoslavensko pitanje i Svjetski rat* (1918.) u kontekstu političke polemike Šašića-Kirinskoga, kao pravoslavca koji se osjećao Hrvatom, sa subraćom pravoslavicima u Hrvatskoj, koji su sebe smatrali Srbima (Pilar 2018:294–295). Štoviše, priređivači suvremenoga prijevoda Pilarova izvornika na njemačkome iz 1918. sjajno su uočili – u njegovoj strojopisnoj inačici koja se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu – gdje Pilar u jednoj rukopisnoj napomeni otkriva kako se iza pseudonima S. S. Kirinski skriva „Oberst Sačić“. (Pilar 2018:655). Moguće Pilarov *lapsus calami*, no ispravan oblik prezimena je *Šašić*. O tome usporedi više u 4.6.4. *Predšulekovski vojni priručnici*.

Viši dočasnik: vodnik.

Niži dočasnici: a) dovodnik, b) rojnik, c) dorojnik.

...(Požar 1995).

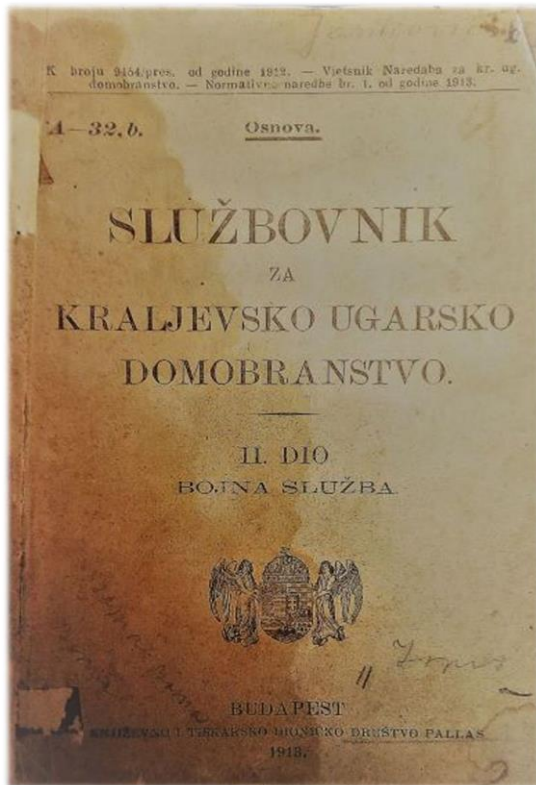
Ovim je primjerima namjera bila dočarati terminološku „shizofreniju“ koja se – zbog vanjskih utjecaja na jezik i ideoloških nasrtaja na hrvatski standardni jezik – protegla na gotovo čitavo 20. stoljeće, osobito što se vojnoga nazivlja tiče. Drugim riječima, hrvatsko vojno nazivlje na početku 20. stoljeća postaje poligonom i žrtvom sudara vanjske i unutarnje jezične povijesti sveukupnoga hrvatskoga jezika. Prije svega, u utvrđivanju standardnojezične i pravopisne koncepcije pobjedu odnose „hrvatski vukovci“ s narodnom novoštokavštinom kao leksičkom i prozodijskom osnovicom te fonološkim pravopisom kao normom. S druge strane, do ulaska srbijanske vojske 3. prosinca 1918. u Zagreb, hrvatsko vojno (domobransko) nazivlje već gotovo pedeset godina ima status službenoga, usustavljenoga, kodificiranoga i normiranoga nazivlja. Stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ono se preko noći ukida i zamjenjuje srpskim vojnim nazivljem (*oficir, štab, đeneral, ćata, poljska kujna, vaspitanik, magacin, komandir, izviđaj, naređenje...*).

Koliko je agresivno bilo zatiranje nazivlja i koliko su dalekosežne bile posljedice presude na njegovo protjerivanje iz javne uspomene (*damnatio memoriae*) dočarava najbolje činjenica da je Miroslav Krleža svojemu ciklusu o hrvatskim domobranima *Hrvatski bog Mars* priložio i *Tumač domobranskih i stranih riječi i pojmova* u kojemu pojašnjava, često pejorativno i rugalački intonirano, nazivlje hrvatskoga domobranstva. Moguće jest da je, dijelom, čitateljima 1946. bilo potrebno približiti ni trideset godina staro nazivlje (*udjelba, odstup, postroj*), no s druge strane, niz naziva Krleža je upotrijebio za trijumfalističko omalovažavanje leksikografije zagrebačke filološke škole, u prijevodu njezinih predvodnika Adolfa Vebera Tkalčevića i Bogoslava Šuleka. Tako *Vježbovnik* ironično naziva „jednom od najčudestvenijih hrvatskih knjiga...gdje sve treba odgonetati u nejasnoj simbolici ahavačkog, weberovskog jezika“ (Ham 2016:139).

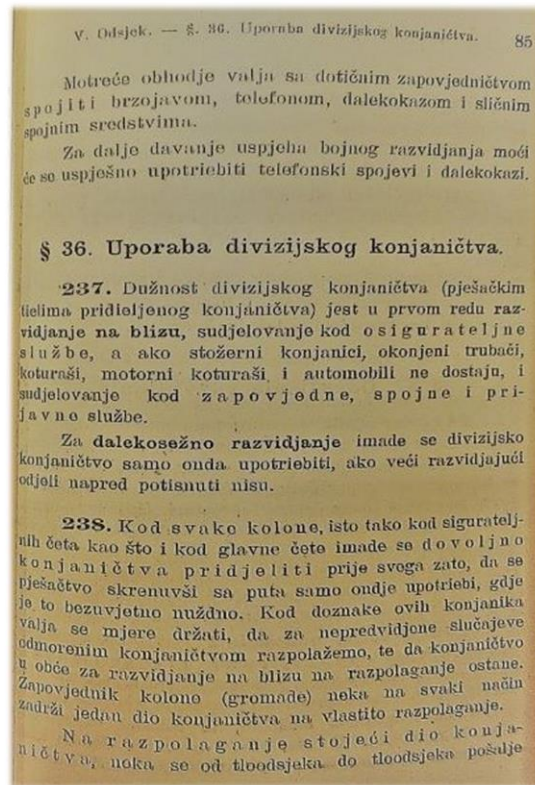
Svu dramatičnost loma gotovo polustoljetne službene hrvatske vojnojezične baštine²⁴⁴ – čiju riznicu, vidjeli smo, čine dvojezičnici i brojni vojni priručnici s mukotrpnno stvaranim nazivljem – zorno se može ilustrirati na službenoj vojnoj publikaciji Austro-Ugarske Monarhije

²⁴⁴ Početke sustavnoga stvaranja službenoga hrvatskog vojnog nazivlja stavljamo u 1868. godinu kad je Hrvatsko-ugarskom nagodbom u civilnome dijelu banske Hrvatske i Slavonije ustrojeno je kraljevsko ugarsko-hrvatsko domobranstvo s hrvatskim kao službenim (njem. *Dienstsprache*) i zapovjednim jezikom (njem. *Kommandosprache*). Usp. podrubnicu 167.

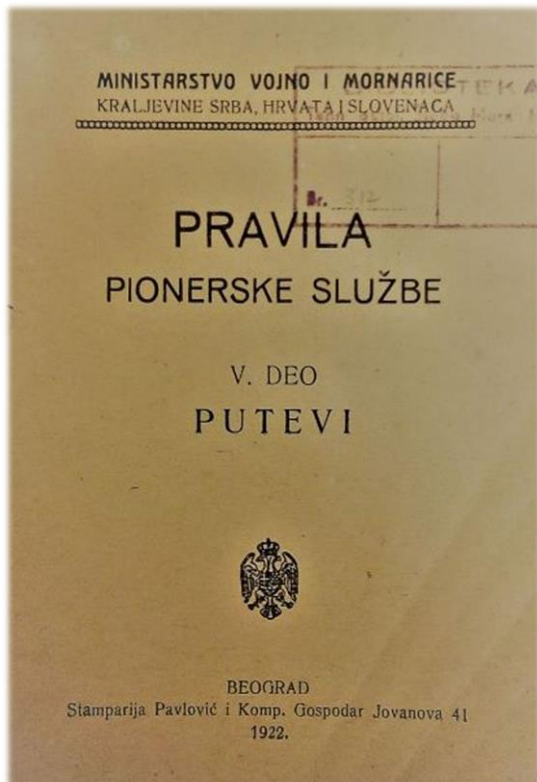
objavljenoj na hrvatskome jeziku neposredno pred Prvi svjetski rat 1913. godine te nedugo nakon njega na nekoliko službenih vojnih priručnika Ministarstva vojno (vojske) i mornarice Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1920., 1922. i 1925. godine.

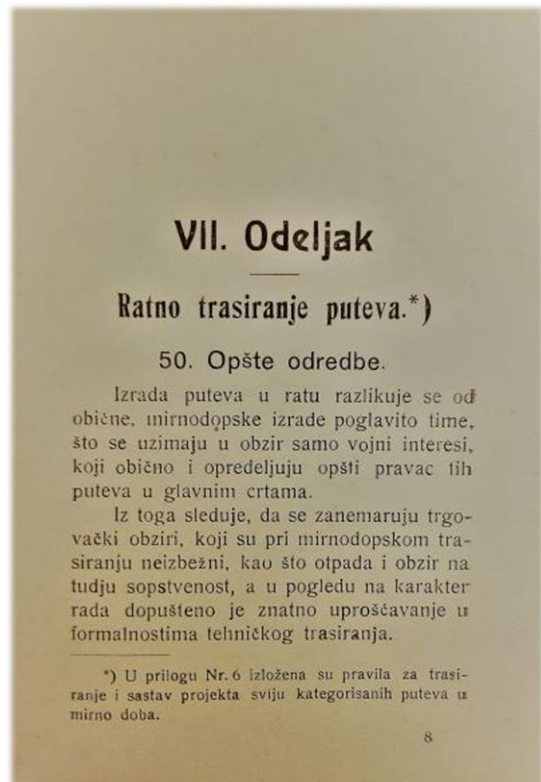
Slika 64. Službovnik za kraljevsko ugarsko domobranstvo, II. dio, bojna služba, Budapest, (1913.) naslovnica

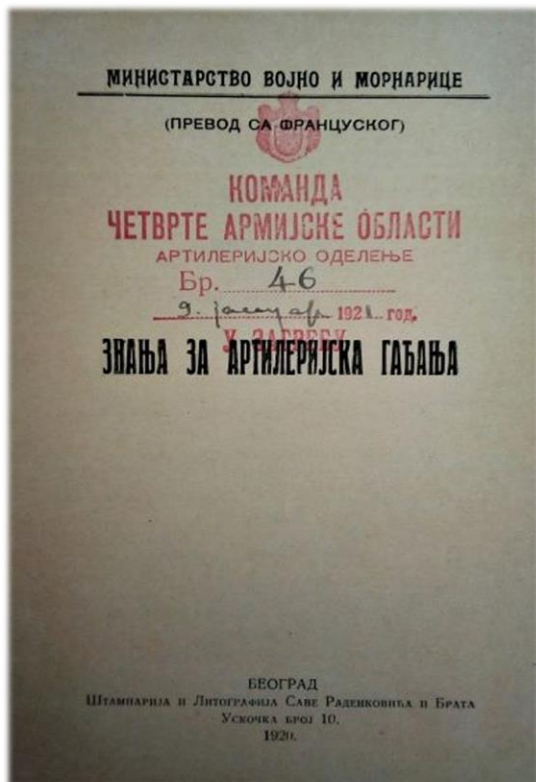
Slika 65. Službovnik za kraljevsko ugarsko domobranstvo, II. dio, bojna služba, Budapest, (1913.) str. 85.

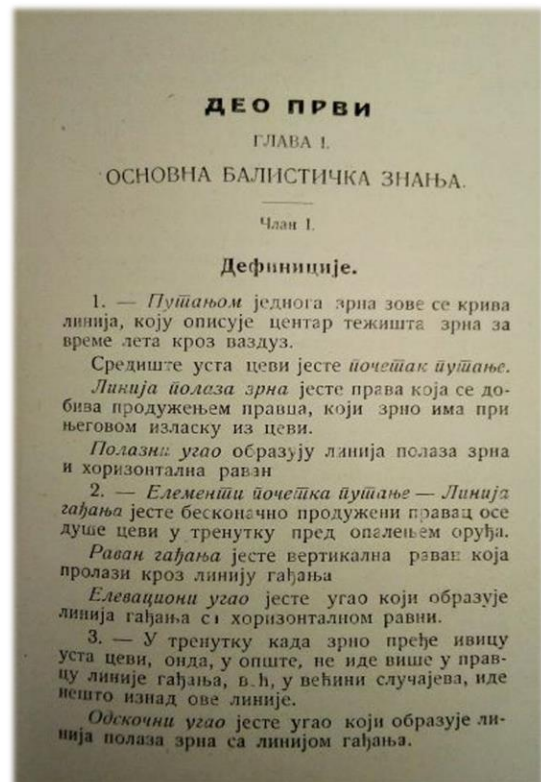
Slika 66. Pravila pionerske službe, V. deo, putevi (1922.), Beograd, naslovnica

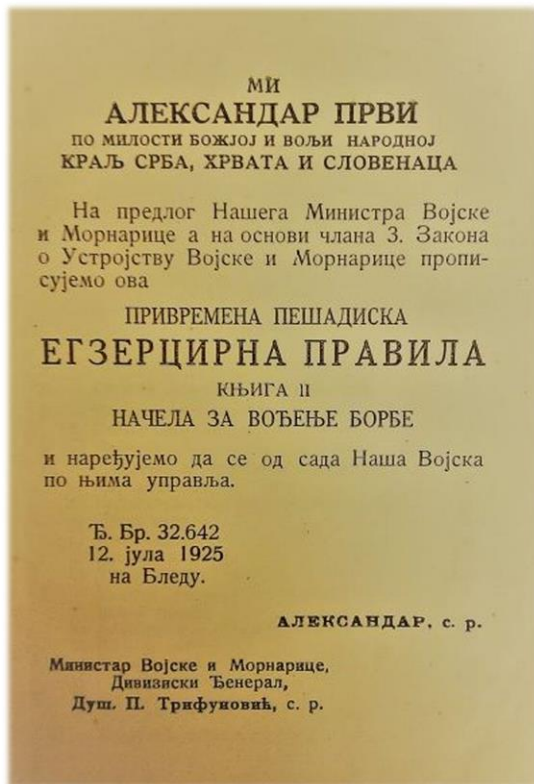
Slika 67. Pravila pionerske službe, V. deo, putevi (1922.), Beograd, naslovnica

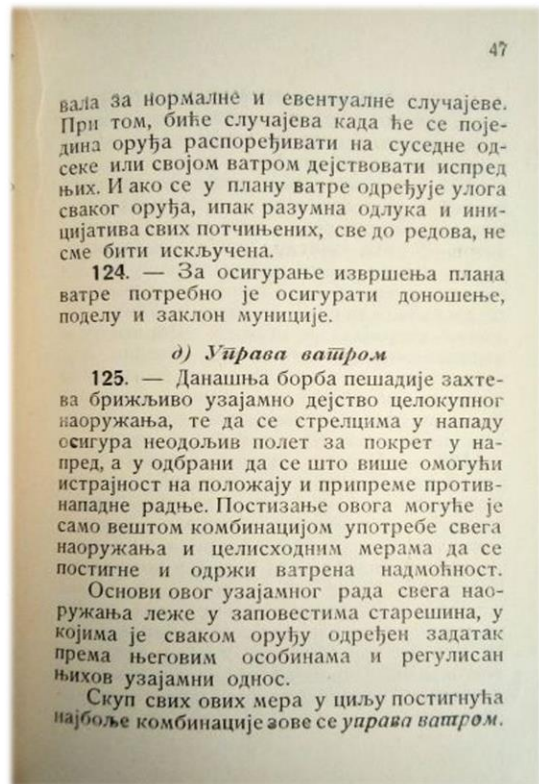
Slika 68. Znanja za artiljerijska gađanja (1920.), Beograd, naslovnica

Slika 69. Znanja za artiljerijska gađanja (1920.), Beograd, str. 1.

Slika 70. *Privremena pešadijska egzercirna pravila, knjiga II, načela za vođenje borbe* (1925.), Beograd

Slika 71. *Privremena pešadijska egzercirna pravila, knjiga II, načela za vođenje borbe* (1925.), Beograd, str. 47.

Dakle, pridruživanjem Hrvatske Kraljevini SHS 1918. godine čitavo dotada izgrađeno hrvatsko vojno nazivlje se zatire – pokazat će se kasnije da prelazi u pasivni leksik – te njegovo mjesto zauzima srpski jezik i srpsko vojno nazivlje. Štoviše, hrvatsko vojno nazivlje – koje je od 1868. do 1918. bilo jednom od stupova sveukupnoga hrvatskoga jezičnog identiteta – ne proživljava kao neki drugi jezici struke nakon 1918. godine stanovitu hibridizaciju i sve veći prodor srpskoga nazivlja s idejom približavanja i prožimanja dvaju jezika te stvaranja fantomskoga, Vidovdanskim ustavom utvrđena „srpsko-hrvatsko-slovenačkoga“ jezika. U to doba, u pojedinim strukama stupanj toleriranja i preuzimanja srpskoga nazivlja ovisi o stavovima autora sveučilišnih udžbenika, priručnika, rječnika i slično (Horvat i dr. 2018). Međutim, kad je vojska u pitanju ne postoje kompromisna ili prijelazna rješenja.

Autor je nazivlja u Kraljevini SHS državna i vojna vlast utjelovljena u liku regenta i kasnije kralja, Aleksandra I. Karađorđevića. Ovdje postaje suvišno svako daljnje istraživanje jezičnih posebnosti *hrvatskoga* vojnog nazivlja jer ono jednostavno više ne postoji. I današnji srpski znanstvenici potvrđuju kako je nakon Prvoga svjetskog rata „srpska vojska postala okosnica nove vojske u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca...[te je] nova višenacionalna vojska od srpske vojske nasledila i srpski vojni jezični izraz: termine, komande i druga obeležja vojnog

jezika“ (Jovanović 2016:31). Ćirilica još 1918. godine uredbom Protićeve vlade postaje ravnopravna latinici u čitavoj Kraljevini te se sve naglašenije počinje favorizirati i u službenoj komunikaciji, a kroz centralizirani državni aparat i upravu počinje pritisak nametanjem „srpske jezične uporabe, osobito terminologije (ponajprije vojne i pravne) (Kapetanović 2018:89–90). To dokazuju i službeni, obvezujući tekstovi analizirani u ovome istraživanju:

***Hodni red samostalno stupajućeg četnog tiela
(zavoda) za bojnih ili putnih hodova
(1913.)²⁴⁵***

Zapovjednik četnog povoza jest jedan gospodarstveni (četni) častnik. Četni se povoz dieli na bojni i obskrbni povoz, kojim zapovjedaju podčastnici (povozni podčastnici). Bojni povoz je onaj dio četnog povoza, kojeg četa treba za boja, neposredno prije ili nakon istog. Obskrbni se povoz sastoji iz ostalih dielova četnog povoza.

Tovarnjaci strojopušćanih odjela, izuzev obskrbne tovarnjake, kola za potrebe i strieljivna kola (tovarnjaci) spadaju četi, ne broje dakle povozu.

***Hodovi
Obćenite ustanove
(1913.)²⁴⁷***

63. Bojni hodovi su takovi hodovi, kod kojih je sukob sa neprijateljem moguć.
Putni hodovi su takovi hodovi, kod kojih je sukob sa neprijateljem izkljućen.
Bojni su hodovi prama protivničkom odnošaju napredni, postranični ili natražni hodovi.

64. Kod odredjivanja bojnih hodova mjerodavni su operativni i taktični zahtjevi. Kod takove zgrade radi se o tome, da sa četama pravodobno i u za boj sposobnom stanju stignemo na hodni cilj.
Kod putnih hodova jest glavni zahtjev očuvanje ljudi i tvoriva.

***Управа ватром
(1925.)²⁴⁶***

Данашња борба пешадије захтева брижљиво узајамно дејство целокупног наоружања, те да се стрелцима у нападу осигура неодољив полет за покрет у напред, а у одбрани да се што више омогући истрајност на положају и припреме противнападне радње.

Постизање овога могуће је само вештом комбинацијом употребе свега наоружања и целисходним мерама да се постигне и одржи ватрена надмоћност.

***Извиђање команданата артилерије
корпуса и пешадијских дивизија
(1920.)²⁴⁸***

129. Ова се извиђања врше у циљу извиђања општих погодаба, под којима ће се ангажовати артилерија великих јединица.
Она се врше једновремено са извиђањима која врше команданти корпуса и пешадијских дивизија.

Команданти корпусне или дивизијске артилерије, морају бити потпуно упознати са: природом и стањем земљишта, комуникацијама, дефиловањем, те да могу да издаду њиховим јединицама наређења: за марш, развијање, улаз у дејство, за снабдевање и да руководе њиховим извршењем.

²⁴⁵ *Službovnik za kraljevsko ugarsko domobranstvo, II. dio, bojna služba*, Budapest, 1913.

²⁴⁶ *Привремена пешадијска егзерцирна правила, књига II, начела за вођење борбе*, Министарство војске и морнарице, Београд, 1925.

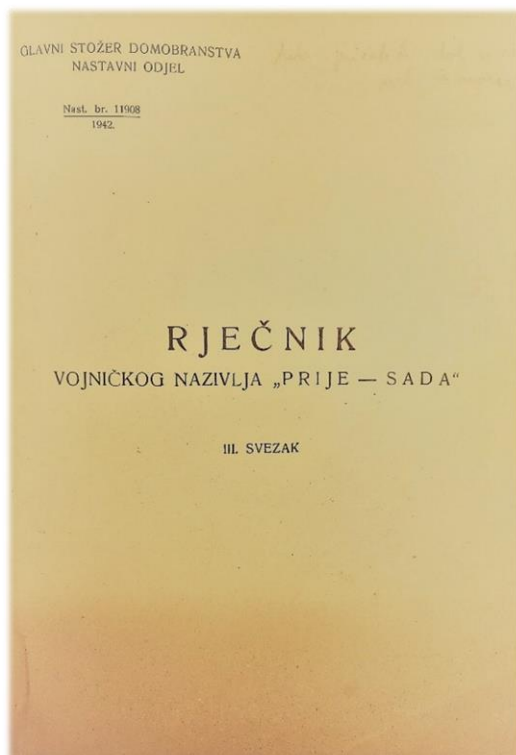
²⁴⁷ *Službovnik za kraljevsko ugarsko domobranstvo, II. dio, bojna služba*, Budapest (1913.).

²⁴⁸ *Znanja za artilerijska gađanja*, Ministarstvo vojno i mornarice, Beograd (1920.).

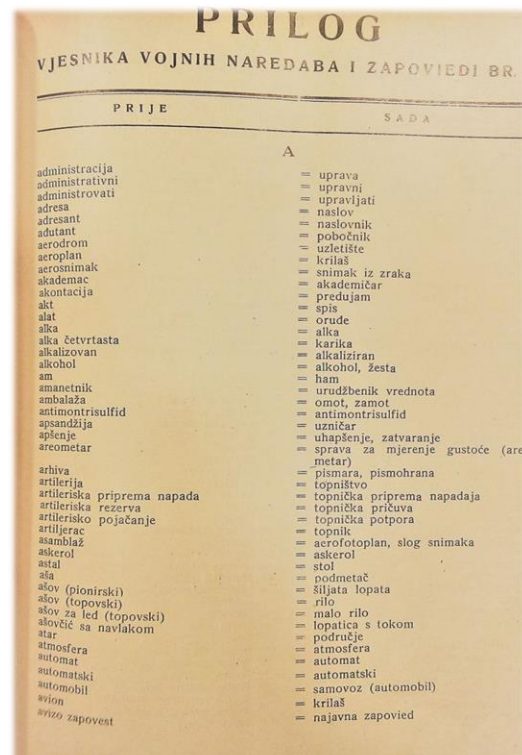
Drugim riječima, razdoblje međuraća 1918. – 1941. karakterizira unitaristička jezična politika, posebno pravopisna i leksička (općeleksička i terminološka) unifikacija.

Nasilno prekinuta hrvatska leksička i terminološka tradicija tek u godinama nakon uspostave Banovine Hrvatske (1939.) počinje doživljavati umjerenu reafirmaciju aktualiziranjem razgraničavanja hrvatske leksičke norme prema srpskoj što je ujedno nagovijestilo i preokret jezične politike koja je uslijedila u travnju 1941. (Samardžija 2002:28, 2006:9).²⁴⁹

Jezičnom politikom po uspostavi Nezavisne Države Hrvatske u našoj se jezikoslovnoj literaturi najopsežnije i najtemeljitiije bavio Marko Samardžija (Samardžija 2008). Samardžija korijene nove jezične politike vidi dijelom u „nezavršenom zaokretu u vrijeme Banovine Hrvatske, ali i zbog jasno očitovana nacionalizma nove vlasti“ (Samardžija 2002:33). Direktivni i interventni model jezične politike institucionaliziran je ustrojavanjem Hrvatskoga državnog ureda za jezik 28. travnja 1941. rezultat kojega je opsežno jezično zakonodavstvo. Osnovni smjerovi su ‘korienski’ odnosno morfonološki pravopis i naglašeni jezični purizam (uklanjanje srbizama i zabrana ćirilice).

Slika 72. *Rječnik vojničkog nazivlja 'prije-sada'* (1942.), Zagreb, naslovnica. [Izvor: © dopuštenjem Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 87.440]

Slika 73. *Prilog Vjesnika vojnih naredaba i zapoviedi, rječnik 'prije-sada'* (1941.), Zagreb, naslovnica. [Izvor: © dopuštenjem Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. 87.440]

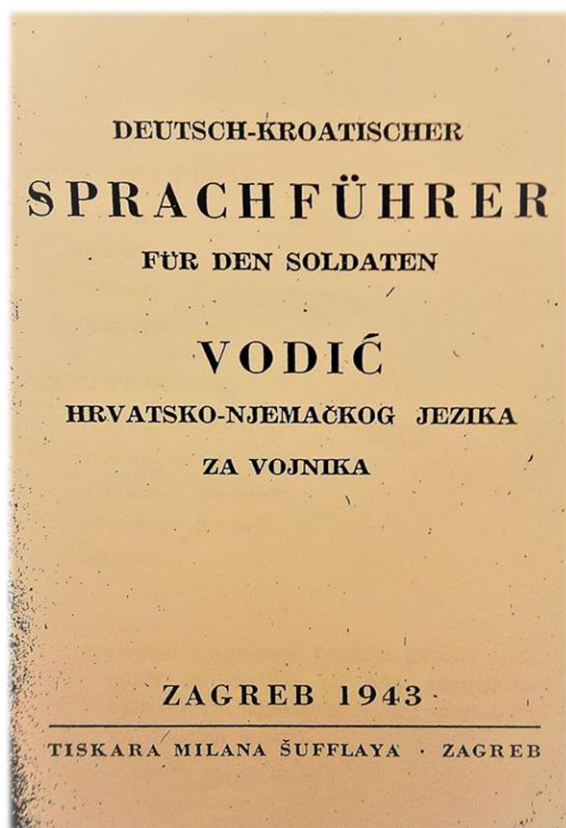
²⁴⁹ Usp. članci Krune Krstića, Josipa Hamma, Julija Benešića, Stjepana Ivšića te razlikovnik *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika* (1940.) Krune Krstića i Petra Guberine.

Što se vojnoga nazivlja tiče, Samardžija dokazuje kako je većina nazivlja preuzeta iz već izgrađenoga i obilnoga domobranskoga nazivlja. Jednostavno, posezalo se u pasivni leksik iz bogatoga leksičkog i terminološkoga fonda (osobito Šulekova i Parčićeva). Dovoljno je navesti Parčićeve *brzjav, munjokaz, samotrž, samovoz, slikopis(je)* (Samardžija 2002:35). Isto tako, uvidom u priručni rječnik *Vodič hrvatsko-njemačkoga jezika za vojnika* (1943.),²⁵⁰ potom razlikovnik objavljen kao aneksni glosar ‘prije-sada’ u *Vjesniku vojnih naredaba i zapoviedi* (1941.) koji donosi gotovo 2800 leksema, većinom vojnih naziva i nešto općeporabnoga leksika povezanoga s vojništvom, te srodan rječnik iz 1942.,²⁵¹ potvrđuje se teza o preporodu, a manjim dijelom popuni hrvatskoga vojnog nazivlja (*artiljerac/topnik, bočni marš/bočni hod, mimohod/defile (paradni marš), ranac/telećak, rezervist/pričuvnik, bajoneta/bod, egzercirna pravila/vježbovnik, pancir/oklop, revolver/samokres*). Dakako, u odnosu na navedene oživljenice,²⁵² nužne su bile dopune i aktualizacije koje su tražili onodobni golemi iskoraci na svim razinama vojnih umijeća, a pogotovo vojne industrije te specifičnosti vojno-političkoga ustroja Nezavisne Države Hrvatske. Dakle, kad se govori o vojnome nazivlju u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj s pravom se može ustvrditi kako ono velikim dijelom nije plod rigoroznoga i grozničavoga nastojanja stvaranja novotvorenica (tzv. ustaških riječi), već preuzimanja naziva iz hrvatskih leksikografskih i purističkih djela nastalih u 19. stoljeću (Samardžija 2002:47). Istodobno s hrvatskim vojnim nazivljem, partizanski pokret na podlozi srpskoga jezika i rusko-boljševičkoga idioma izgrađuje ‘jugoslovensko’ vojno nazivlje što nas uvodi u razdoblje nakon svibnja 1945.

²⁵⁰ *Vodič hrvatsko-njemačkoga jezika za vojnika*, tiskara Milana Šufflaya, Zagreb 1943.

²⁵¹ *Rječnik vojničkoga nazivlja ‘prije-sada’*, Glavni stožer domobranstva, Nastavni odjel, 1942. – 1943.

²⁵² O vremenskoj raslojenosti leksika (Petrović 2005:188; Frančić i Petrović 2013:198–99).

Slika 74. Vodič hrvatsko-njemačkoga jezika za vojnika (1943.), Zagreb, naslovnica iz privatne građe

II. MILITÄRISCHE AUSDRÜCKE	II. VOJNIČKI IZRAZI
1. Dienstgrade	1. Činovi
Mannschaft	momčad
Soldat	vojniki
Gefreiter	desetnik
Obergefreiter	razvodnik
Unteroffizier	vođnik-dočastnik
Feldwebel	narednik
Fähnrich	zastavnik
Leutnant	poručnik
Oberleutnant	nadporučnik
Hauptmann	satnik
Major	bojnik
Oberstleutnant	podpukovnik
Oberst	pukovnik
General	general
Generalfeldmarschall	maršal
Gruppenführer	zapovjednik roja
Zugführer	zapovjednik voda
Kompanieführer	zapovjednik sati

32

Slika 75. Vodič hrvatsko-njemačkoga jezika za vojnika (1943.), Zagreb, odlomak, str. 32.

Po uspostavi jugoslavenske države u svibnju 1945. pa sve do osamostaljenja Republike Hrvatske 1991. hrvatski je jezik općenito u nezavidnu stanju. Ponovno se oživljava ideja o hrvatsko-srpskome jezičnom jedinstvu te se suočava s problemima kao i u prijeratnoj Jugoslaviji (Frančić i Petrović 2013:41–42). Frančić i Petrović sljedećim atributima minuciozno sintetiziraju tadašnju jezičnu politiku i status hrvatskoga jezika: „srpski se nameće kao državni jezik u sudstvu, državnoj upravi, diplomaciji, vojsci, policiji i administraciji... Prekida se s jezičnom praksom iz prethodnoga razdoblja. Zabranjuju se novotvorenice i oživljenice iz toga razdoblja, u jezik se unose mnogi internacionalizmi kojima se zamjenjuju hrvatske riječi te ponovno u hrvatski jezik ulaze mnogi srbizmi (*bezbjednost*)...” (Frančić i Petrović 2013:42). Ukratko, na djelu je unitaristički jezičnopolitički diktat s imperativom srbizacije i internacionalizacije hrvatskoga jezika.

Što se vojnoga jezika i nazivlja tiče, stanje je još radikalnije u poslijeratnoj Jugoslaviji. Službeni je i zapovjedni jezik u vojsci na čitavu području Jugoslavije bio srpski jezik koji se nakon 1963. naziva *srpskohrvatskim*. Stanje se ništa nabolje ne mijenja ni nakon 1969. i Zakona o narodnoj obrani prema kojemu se uz Jugoslavensku narodnu armiju (JNA) ustrojava i teritorijalna obrana (TO), odnosno dvokomponentne oružane snage. Prema tome su zakonu zapovjednici

teritorijalne obrane mogli do neke mjere u svojoj postrojbi rabiti i ‘jezik republike’ u kojoj su živjeli. Dok je u slučaju Slovenije ovakvo dopuštenje imalo odjeka u praksi, u Hrvatskoj su takve pojave bile presedanskoga karaktera uzimajući u obzir nacionalnost zapovjednoga kadra u tadašnjoj Hrvatskoj (Marijan 2006:35–36).

4.7. Zaključni osvrt

Baština hrvatskoga vojnog nazivlja seže duboko u jezičnu povijest hrvatskoga jezika, stoga se ovim poglavljem nastojalo pružiti što detaljniji pregled evolucije vojnoga nazivlja kroz stoljeća hrvatske leksikografije i terminografije. Po svemu sudeći prvi službeni spomen hrvatskoga vojnog nazivlja pronalazimo 1578. godine – dvadesetak godina prije objavljivanja prvoga hrvatskog rječnika Fausta Vrančića – konkretno u vojnim ediktima Karla II. Štajerskoga (njem. *Kriegsartikel*) pisanim hrvatskim jezikom ozaljskoga jezično-književnoga kruga. Prolazeći kroz neprekidni lanac hrvatske rječničke leksikografije, primjerima je ovjerena sve veća zastupljenost hrvatskoga vojnoleksičkoga repertoara. Gotovo svaki sljedeći rječnik – od Vrančića, preko tiskanih i rukopisnih rječnika 17. stoljeća, zatim enciklopedijskih dopreporodnih rječnika Della Belle, Belostenca i Jambrešića, do preporodnih rječničkih ostvarenja među kojima prednjače *Němačko-ilirski slovar* Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića iz 1842. te *Němačko-hrvatski rěčnik* iz 1860. i *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja* Bogoslava Šuleka iz 1874./1875. – bilježi obilje vojnih naziva.

Osim općejezičnoga leksikografskog opusa, posebno su istražena vojnoterminografska ostvarenja, nekima od kojih se ovim radom upotpunjuju dosadašnje znanstvenoistraživačke spoznaje. Kronološki gledano, to se odnosi na anekdni rukopisni vojni rječnik Ivana Tanzlinghera Zanottija čuvan u Britanskoj knjižnici (*The British Library*), niz predšulekovskih vojnih priručnika Stjepana pl. Šašića-Kirinskoga te vojne dvojezičnike Isaka Ljuštine i Aloisa Vukovića s kraja 19. stoljeća. Bez daljnjega, posebno mjesto u istraživanju pripada utemeljitelju hrvatskoga vojnog nazivlja, Bogoslavu Šuleku, i njegovu golemu vojnojezičnom korpusu. Nizom su ilustrativnih primjera predloženi razmjeri Šulekovih terminoloških zahvata, a novim su spoznajama rasvijetljena određena terminološka nastojanja te Šulekova uloga u njima. Kao poseban doprinos, Šulekovi nazivotvorni iskoraci kontrastirani su Mažuranić-Užarevićevu nazivlju te nazivlju u četverojezičnome pravno-političkom rječniku *Juridisch-politische Terminologie* i onomu Šašića-Kirinskoga.

Budući da se u istraživanju osamostaljenje Republike Hrvatske ustanovljuje kao jezična okomica između dijakronijske i sinkronijske perspektive u pristupu hrvatskome vojnom nazivlju – što se poklapa s doradenim periodizacijama Brozovićeve hrvatske književnojezične povijesti (Samardžija 2004; Frančić i Petrović 2013) – dalje u radu nastojat će se ponuditi što sustavnija i obuhvatnija terminološka raščlamba suvremenoga hrvatskog vojnog nazivlja.

5. RAŠČLAMBA SUVREMENOGA NAZIVLJA (1990. →)

...homonimi su korisni sofistu (jer pomoću njih zbunjuje),
a sinonimi pjesniku.²⁵³
Aristotel

5.1. Uvodni osvrt

Okosnicu ovoga poglavlja čini raščlamba suvremenoga hrvatskoga vojnoga nazivlja čime se njegov razvoj stavlja u okvire sinkronijske perspektive. Početak osamostaljivanja Republike Hrvatske, odnosno 1990. godina, uzeta je kao dijakronijsko-sinkronijska razdjelnica, što se podudara s petim podrazdobljem trećega standardnojezičnoga razdoblja hrvatskoga jezika. Raščlambom se u prvome redu stavlja naglasak na sedam načina postanka nazivâ u hrvatskome jeziku primijenjenih na pripremljenome korpusu te na semantičke odnose među njima. Teorijsko-metodološki instrumentarij raščlambe čine načela razrađena u *Hrvatskome terminološkom priručniku*. Korpusnim se potvrđenicama opsežno opimjeruju svi načini postanka, utvrđuju se mehanizmi i tendencije pri nastajanju naziva, pri čemu se osobito rasvjetljuje utjecaja angloameričkoga pojmovnoga sustava. Namjera je nadići isključivo deskriptivnu raščlambu trenutačne uporabe i pridonijeti usustavljanju nazivlja usklađivanjem s terminološkim načelima i sustavom hrvatskoga standardnog jezika. Uz to, posebno se problematizira opterećenost nazivlja sinonimima te posljedice na njegovu uređenost i funkcionalnost. U poglavlju se konkretnim paradigmatiskim modelima na svim jezičnim razinama daju preporuke za preoblikovanje postojećega i oblikovanje potencijalnoga nazivlja.

5.2. Postanak vojnih naziva u hrvatskome standardnom jeziku

U hrvatskome jeziku najčešći su tipovi postanka naziva (Hudeček i Mihaljević 2012:49):

1. hrvatska tvorba
2. prihvaćanje internacionalizama latinskoga i grčkoga podrijetla ili naziva tvorenih latinskim ili grčkim elementima
3. preuzimanje stranih (engleskih) naziva
4. preuzimanje naziva iz drugih struka (reterminologizacija)
5. pretvaranje riječi općeg jezika u nazive (terminologizacija)

²⁵³ Aristotel, *Retorika*. Naprijed, Zagreb, 169. (§1405a).

6. povezivanje riječi u sveze

7. domaća zamjena za engleske pokrate.

Nadalje, izgradnja znanstvenoga nazivlja pretpostavlja stanoviti broj načela koja bi se morala poštivati. Brojni su se autori time bavili i predlagali različita rješenja (usp. Mihaljević 1993), no mnoga od tih načela zajednička su svim autorima. Mihaljević tako uvodi podjelu na: 1. lingvistička načela i 2. terminološka načela.

LINGVISTIČKA NAČELA podrazumijevaju:

1. načela koja se odnose na leksički fond iz kojega se nazivi uzimaju (npr. domaće ili strane riječi)
2. proširenost
3. prihvatljivost
4. normativna načela – usklađenost sa sustavom standardnoga jezika
5. duljina naziva
6. tvorbene mogućnosti.

TERMINOLOŠKA NAČELA jesu:

1. izbjegavanje višeznačnosti
2. nepromjenjivost značenja
3. usklađenost s pojmom, terminološkim sustavom i definicijom, sustavnost te motiviranost (Mihaljević 1993:114–15).

Mihaljević ide korak dalje u razradbi terminoloških načela te ih dijeli na *formalna*, *semantička*, *pragmatička* i *sociolingvistička*:

1. FORMALNA NAČELA – dužina, lakoća pisanja, uklapanje u terminološki sustav
2. SEMANTIČKA NAČELA – pojmovna adekvatnost, motiviranost i prozirnost, mogućnost definicije, preciznost, izražajnost, jednoznačnost/višeznačnost, mogućnost razlikovanja terminološke od opće uporabe
3. PRAGMATIČKA NAČELA – prihvatljivost jezičnome osjećaju, ekonomičnost, stabilnost, stupanj udomaćenosti, adekvatnost i proširenost izvornoga nazivlja
4. SOCIOLINGVISTIČKA NAČELA – jezici i varijante sa stajališta sustavnih mogućnosti i preferencija (leksik, derivacija, frazeologija), stupanj zastupljenosti određene struke ili stručne orijentacije i dr.

5.2.1. Hrvatska tvorba

Još je 1856. godine svećenik, jezikoslovac i predvodnik zagrebačke filološke škole, Adolfo Veber Tkalčević, u svojem programatskom tekstu *Ustroj ilirskoga jezika* maestralno dočarao sav raspon tvorbenih mogućnosti hrvatskoga jezika.²⁵⁴ Ipak, danas je hrvatska tvorba kao najpoželjniji način postanka novih naziva podzastupljena. U smislu postanka suvremenoga hrvatskog vojnog nazivlja taj način tvorbe ima dvojaku dinamiku. Osamostaljenjem Republike Hrvatske nastojalo se oživjeti, s potrebnim aktualizacijama, zatrto hrvatsko vojno nazivlje, koje je iscrpno razmatrano u potpoglavlju 4. o dijakroniji. U tome se velikim dijelom uspjelo, no nisu sve potencijalne oživljenice zaživjele i istisnule konkurentske nazive s kojima su određeno vrijeme supostojale – npr. *bojovnik, ciljište, činidba, djeladben, doknadni (dijelovi), kretnica, obrazovnik, oklopnica, ometna (postaja), ophodnik, opkoparstvo, pohodnja, srazni (boj), stražnik, strojopuška,*²⁵⁵ *vatropruga, vojnica, vučnik, zahtjevnica, zasjednik, zdrug*. O njima će biti više riječi u sljedećim odlomcima. Ovdje treba naglasiti kako u nazivlju, u strogo smislu, govorimo o terminološkoj tvorbi, odnosno tvorbi kojom nastaju nazivi, a koja obuhvaća i većinu tvorbenih postupaka svojstvenih općemu jeziku (Mihaljević i Ramadanović 2007).

Kao što je uvedno izloženo, terminološka je tvorba jedan od sedam najčešćih postupaka kojim nastaju nazivi. Tvorbom nastaju „domaći nazivi koji se, ako su dobro i pravilno tvoreni, dobro uklapaju u jezični sustav i mogu uspješno zamijeniti posuđenice iz stranih jezika“ (Mihaljević i Ramadanović 2007:209). Tvorba je općih riječi u hrvatskim gramatikama srodno, no svejedno od autora do autora različito kategorizirana i razgranata (Babić 2002; Barić 2005; Silić i Pranjković 2005). Premda se tvorba općih riječi umnogome poklapa s tvorbom naziva, Milica Mihaljević i Ermina Ramadanović prve su minuciozno proučile i razradile tvorbene načine u postanku nazivlja i zastupljenost svakoga od načina. Autorice su na kraju ponudile kategorizaciju od četrnaest tvorbenih načina, kako u općemu jeziku tako i nazivlju, nivelirajući sve dotad utvrđene načine kao zasebne i ravnopravne, što se pokazalo praktičnim za ovo istraživanje. Ipak, zaključno uočavaju kako za dva tvorbena načina – preobrazbu i unutarnju tvorbu – ne nalaze potvrde u nazivlju ili ih smatraju iznimno rijetkima (Mihaljević i

²⁵⁴ Dovoljno je samo citirati Veberovu tvorbenu razradbu za osnovu ‘pis’: ...*evo na primjer koliko se riečih može izvesti iz ove korenike samimi tvorkami: pis, pisar, pisarev, piščev, pisarski, pisarija, pisara, pisarnica, pisarče, pisarčad, pisan, pisanica, pisanje, pisanka, pisati, pisaljka, pisalo, pisaći, pisalac, pisalište, pisalački, piskar, piskarati, pisalica, pisarica, pisarina, pisaonica, pišući, pisaljica, pisanija, pisarov, piskaranje, piskarina, piskanija, pisanac, pismo, pisme, pisamce, pismen, pismara, pismar, pismenik, pismeno, pismenima, pismenica, pismovnik, pismenstvo, pisaonik, pisarnik, pisarka* (Veber Tkalčević 1999).

²⁵⁵ Zaživjela je složenica *puškostrojnica*.

Ramadanović 2007). Ovdje se preuzima ta podjela kao najprikladnija za svrhu ovoga rada jer autorice osvjetljavaju terminološku tvorbu i oprimjeruju je na različitim nazivljima, istodobno naglašavajući kako „terminološka tvorba nije način blizak tvorbi nego je tvorbeni postupak kojim nastaju nazivi“ (Mihaljević i Ramadanović 2007:209).

Ovo su tvorbeni načini kako ih predlažu Mihaljević i Ramadanović (2007:204–206):

1. SUFIKSALNA TVORBA (osnova + sufiks)

tvorba kojom se iza osnove jedne riječi dodaje tvorbeni nastavak (sufiks).

2. PREFIKSALNA TVORBA (PREFIKS + RIJEČ)

tvorba kojom se ispred jedne riječi dodaje tvorbeni predmetak (prefiks).

3. PREFIKSALNO-SUFIKSALNA TVORBA (PREFIKS + OSNOVA + SUFIKS)

tvorba kojom se tvorbenoj osnovi jedne riječi istodobno dodaju prefiks i sufiks i tako nastaje prefiksarno-sufiksarna tvorenica.

4. SLAGANJE (OSNOVA + -O- + RIJEČ)

tvorba u kojoj istodobno sudjeluju (najmanje) tri sastavnice, od kojih je prva osnova, druga spojnik -o-, a treća samostalna riječ.

5. SLOŽENO-SUFIKSALNA TVORBA (OSNOVA + -O- + OSNOVA + SUFIKS)

tvorba u kojoj istodobno sudjeluju dva tvorbeni načina, slaganje i sufiksacija.

6. SRASTANJE (OSNOVA ILI RIJEČ + RIJEČ)

tvorba u kojoj istodobno sudjeluju dvije sastavnice, od kojih prva može biti ili osnova ili riječ, a druga je uvijek riječ. Između sastavnih dijelova sraslice nikada ne dolazi spojnik -o-.

7. SRAŠTENI-SUFIKSALNA TVORBA (OSNOVA ILI RIJEČ + RIJEČ + SUFIKS)

tvorba u kojoj istodobno sudjeluju dva tvorbeni načina, srastanje i sufiksacija.

8. UNUTARNJA TVORBA

tvorba kojom pri promjeni u samoj riječi (ili naglasak ili fonem osnove, ili i jedno i drugo) nastaje nova riječ.

9. TVORBA POLUSLOŽENICA (RIJEČ + SPOJNICA (-) + RIJEČ)

tvorba u kojoj sudjeluju dvije ili više riječi od kojih svaka ima svoj vlastiti naglasak, a prva se riječ ne sklanja.

10. TVORBA POKRATA

tvorba u kojoj kraćenjem jedne riječi ili višerječne sintagme nastaje nova riječ.

11. TVORBA PREFIKSOIDNIH TVORENICA ili PREFIKSOIDIZACIJA, PREFIKSOIDACIJA (PREFIKSOID + RIJEČ)

tvorba kojom se ispred jedne riječi dodaje prefiksoid.

12. TVORBA SUFIKSOIDNIH TVORENICA (OSNOVA + -O- + SUFIKSOID) ili SUFIKSOIDIZACIJA, SUFIKSOIDACIJA

tvorba kojom se na osnovu dodaje spojnik *-o-* i sufiksoid, a sufiksoidi su punoznačne vezane osnove.

13. PREOBRAZBA ili KONVERZIJA

tvorba u kojoj nova riječ nastaje prijelazom jedne riječi iz jedne vrste riječi u drugu vrstu riječi.

14. PREFIKSOIDNO-SUFIKSOIDNA TVORBA (PREFIKSOID + SUFIKSOID), tj. tvorba u kojoj istodobno sudjeluju dva tvorbeni načina, prefiksoidna i sufiksoidna tvorba.

U sljedećoj su tablici prvo izneseni korpusno potvrđeni primjeri iz vojnoga nazivlja, a potom se redom razmatraju neke od uočenih posebnosti u njihovu nastanku od 1990. godine naovamo.

Tablica 26. Prikaz tvorbenih načina na primjeru vojnih naziva

TVORBENI NAČIN	TVORBENI ELEMENT	PRIMJERI
Sufiksalna tvorba		
	-(a)c	<i>akademac</i> <i>marinac</i> <i>nadražljivac</i> <i>obavještajac</i> <i>plikavac</i> <i>ronilac</i> <i>strijelac (zračni)</i> <i>tečajac*</i> <i>zagušljivac</i> <i>zrakoplovac</i>
	-ač	<i>letač</i> <i>nosač (aviona)</i> <i>okidač</i> <i>presretač</i> <i>ravnjač</i> <i>razarač</i> <i>razminiravač</i> ²⁵⁶ <i>tempirač</i> <i>ciljač (u tenku)</i>
	-ača	<i>fitiljača</i> <i>kremenjača</i> <i>nabojnjača</i> <i>plutača</i> <i>remenjača</i> <i>sprednjača</i> <i>topovnjača</i>

²⁵⁶ Korpusno je potvrđena i istoznačnica *razminiravatelj*. Prema terminološkim načelima nije poželjno sustav opterećivati istoznačnicama. Ta se tema problematizira temeljitije u potpoglavlju 5.3. *Semantički odnosi u vojnome nazivlju*.

-ar	<i>mornar strojničar taktičar</i>
-arna	<i>vojarna</i> ²⁵⁷
-arnica	<i>oružarnica puškarnica stražarnica</i> ²⁵⁸ <i>toparnica</i>
-aš	<i>bombaš</i> ²⁵⁹
-aža	<i>balisaža baraža kabotaža kamuflaža sabotaža špijunaža trijaža</i>
-ba	<i>postrojba gonidba zaprijedžba paljba prosudba (borbene štete) činidba* uhidba* usmjeridba* (rakete) izobrazba otkvadžba* ugodba*(namještanje) posjedba* prestrojba* protučinidba* usmjerba* samousmjeridba* uklindba* uzbunba* (uzbunjivanje) zaposjedba* posjedba* jedinidba* (paljbe)</i>
-ica	<i>bitnica bojišnica bojnica doglednica generalica izbjeglica izvidnica</i>

²⁵⁷ Danas bi s jezičnonormativnoga gledišta trebalo dati prednost sufiksu *-arnica* umjesto *-arna*. Ipak, ustalio se naziv *vojarna*. Šulekova je tvorenica 1860. godine i kasnije u vojnim priručnicima bila *vojnara*.

²⁵⁸ Hrvatski kao sintetički jezik osobito je tvorbeno moćan (za razliku od analitičkoga engleskoga). Danas se često zanemaruju i omalovažavaju tvorbeno mogućnosti hrvatskoga jezika, dok se istodobno idealiziraju engleski tvorbeni modeli. Dovoljno je, iz dijakronijske perspektive, podsjetiti na Šulekove tvorenice od riječi *straža* – *stražac*, *stražar*, *stražara*, *stražarina*, *stražarstvo*, *stražanin*, *stražanstvo*, *stražište*, *stražnica* (Šulek, 1860).

²⁵⁹ *Bombaš* je primjer pokušaja razjednačavanja značenja koja se u terminološkoj leksikografiji navodi kao: 1. vojnik koji borbenu akciju izvršava ručnim bombama, granatama 2. → *bombarder*.

* Zvezdicom su u tablici označene riječi potvrđene kao predložene u službenim publikacijama Hrvatske vojske s početka 1990-ih. Neko su vrijeme konkurirale postati nazivima, no ipak nisu zaživjele u većoj mjeri osim kod pojedinih autora.

	<i>koračnica</i>
	<i>kretnica* (maršruta)</i>
	<i>krstarica</i>
	<i>lebdjelica</i>
	<i>mlatilica (tenka)</i>
	<i>mornarica¹</i>
	<i>mornarica²</i>
	<i>narednica</i>
	<i>oružarnica</i>
	<i>osmatračnica</i>
	<i>poručnica</i>
	<i>promatračnica</i>
	<i>prethodnica</i>
	<i>pukovnica</i>
	<i>puškarnica</i>
	<i>ratnica</i>
	<i>satnica</i>
	<i>stajnica</i>
	<i>strojnica</i>
	<i>temeljnica (dokument)</i>
	<i>toparnica</i>
	<i>treptalica (broda)</i>
	<i>upornica (zrakoplova)</i>
	<i>uspravnica</i>
	<i>varalica (brod)</i>
	<i>zaštitnica</i>
-ija	<i>abolicija</i>
	<i>amnestija</i>
	<i>ekspedicija</i>
	<i>intervencija</i>
-ist	<i>gardist</i>
	<i>radarist</i>
	<i>snajperist</i>
	<i>torpedist</i>
	<i>vezist²⁶⁰</i>
-ište	<i>bojište</i>
	<i>letjelište (vojno)</i>
	<i>logorište</i>
	<i>motrište</i>
	<i>previjalište</i>
	<i>ratište</i>
	<i>strelište</i>
	<i>strojilište</i>
	<i>taborište</i>
	<i>uporište</i>
	<i>vježbalište</i>
	<i>zapovjedište* istaknuto</i>
	<i>(zapovjedno mjesto)</i>
	<i>zborište</i>
-ivo	<i>strjeljivo</i>
	<i>tvorivo* (logistika)</i>
-ka	<i>beretka</i>

²⁶⁰ Zanimljivo je primijetiti kako se u sportskome nazivlju za ‘veznoga igrača’ ustalio naziv tvoren domaćim sufiskom *-njak*, *veznjak*.

	<i>brigadirka</i> <i>pancirka</i> <i>repetirka</i>
-kinja	<i>kadetkinja</i> <i>pilotkinja</i> <i>vojnkinja</i>
-lo	<i>potapalo</i> <i>jaružalo</i>
-njak	<i>mlačnjak</i> <i>oklopnjak</i> <i>prijevožnjak</i> <i>zadnjak (cijevi topa)</i>
-(n)ik	<i>bojnik</i> <i>ciljnik</i> <i>časnik</i> <i>desetnik</i> <i>doušnik</i> <i>izvidnik</i> <i>krilnik</i> <i>ophodnik*</i> <i>opskrbnik*</i> <i>osjetnik</i> <i>pozornik</i> <i>povratnik (topništvo)</i> <i>pričuvnik</i> <i>protivnik</i> <i>ranjenik</i> <i>ratnik</i> <i>ročnik</i> <i>skupnik</i> <i>spremnik</i> <i>tempirnik</i> <i>usadnik</i> <i>vojn</i> <i>zapovjednik</i> <i>zarobljenik</i> <i>znakovnik (signalni sustav)</i>
-ost	<i>nadređenost</i> <i>podređenost</i> <i>pokretljivost</i> <i>ratobornost</i> <i>zaraćenost</i>
-ovlje (je)	<i>brodovlje (ratno)</i> <i>odličje</i> <i>znakovlje (ratno)</i>
-ovnik	<i>bojovnik*</i> <i>postupovnik</i> <i>pukovnik</i> <i>stegovnik</i> <i>vježbovnik</i> <i>vrhovnik*</i>
-ovnija	<i>pukovnija</i>
-stvo	<i>dezerterstvo</i> <i>lukavstvo (ratno)</i> <i>ljudstvo</i>

		<i>neprijateljstvo</i> <i>opskrbništvo</i> <i>piratstvo</i> <i>topništvo</i> <i>zapovjedništvo</i> <i>zrakoplovstvo</i>
	-telj	<i>branitelj</i> <i>motritelj</i> <i>punitelj (tenka)</i> <i>poslužitelj (minobacača)</i>
Prefiksalna tvorba	anti-	<i>antiratni</i> <i>antiterorizam</i>
	bez-	<i>bespilotni (letjelica)</i> <i>besposadni</i> <i>bestrzajni (top)</i> <i>bezdimni (barut)</i>
	de-	<i>dekontaminacija</i> <i>demaskiranje</i> <i>demilitarizacija</i> <i>demobilizacija</i>
	do-	<i>dočasnik</i> <i>dojavnik</i> <i>dopukovnik*</i> <i>dozapovjednik</i>
	kontra-	<i>kontraadmiral</i> <i>kontrabanda</i> <i>kontrahodnja</i> <i>kontramarš</i> <i>kontrarevolucija</i>
	među-	<i>međucilj</i> <i>međuprostor</i> <i>međuzaprjeka</i> <i>međudjelovanje</i>
	mimo-	<i>mimohod</i>
	nad-	<i>natporučnik</i>
	ne-	<i>neborac</i> <i>neborbeni</i> <i>neprijatelj</i> <i>nenoružan</i> <i>nenasilni</i> <i>neosvoživ</i> <i>neratni</i> <i>neregularne (snage)</i> <i>nesmrtonosan</i> <i>netrzajni</i> <i>neubojni</i> <i>nevojni</i>
	ob-	<i>ophodnja</i>
	pod-	<i>podbačaj (topništvo)</i> <i>podsklop (logistika)</i> <i>podvjesni</i> <i>potsreljivo</i>

	<i>po-</i>	<i>pobočnik pohod</i>
	<i>pre-</i>	<i>preustroj prevlast</i>
	<i>pred-</i>	<i>predcrta (otpora) pretpadobran pretpaljba predstraža</i>
	<i>raz-</i>	<i>razoružati</i>
	<i>su-</i>	<i>suborac</i>
	<i>vice-</i>	<i>viceadmiral</i>
	<i>više-</i>	<i>višecijevni (lanser raketa)</i>
Prefiksarno-sufiksarna tvorba		<i>antiratni bezakonje bezvlađe doušnik međugranski međuratni međurodovski međusaveznički međuvojni potkalibarski potkalibarni podmornica podređenost prekomorski prekoobalni prekoomjerno (granatiranje) nadređenost razvojačenje</i>
Slaganje		<i>bratoubojstvo brodobran brodopratnja brzometno brzogoreći dugocijevno (vatreno oružje) grudobran kratkocijevno (vatreno oružje) minobacač minolovac minočistač minopolagač nabojnomlazni (motor) paljbored* plamenobacač plinonepropusan plinotjesan prsobran puškomet puškostrojnica raketoplan samoobrana samohodni</i>

	<p> <i>samonavođenje</i> <i>samoranjavanje</i> <i>samouništenje</i> <i>samovođenje</i> <i>samozapaljivo</i> <i>samodisciplina</i> <i>samoranjavanje</i> <i>samogubitci</i> <i>samovozni</i> <i>skoroteča</i> <i>valobran</i> </p>
Složeno-sufiksalna tvorba	<p> <i>dalekoletni</i> <i>dalekometni</i> <i>dvocijevka</i> <i>dvonožac (minobacača)</i> <i>kamenometna (fugasa)</i> <i>krivinomjer</i> <i>međurjentir</i> <i>minolovka</i> <i>nesmrtonosan</i> <i>niskokrilac</i> <i>padobranac</i> <i>padomjer</i> <i>polugusjeničar</i> <i>puškostrojničar</i> <i>ratoboran</i> <i>smrtonosan</i> <i>zračnodesantni</i> <i>zračnopokretni</i> <i>zračnoprenosni</i> <i>zračnoprevoziv</i> </p>
Srastanje	<p> <i>goniometar</i> <i>maršruta</i> <i>sveopći (rat)</i> <i>radiogoniometar</i> </p>
Srašteno-sufiksalna tvorba	<p> <i>višegranski</i> <i>višemotorni</i> <i>višenamjenski (zrakoplov)</i> <i>višerodni</i> </p>
Tvorba polusloženica	<p> <i>automobil-bomba</i> <i>avion-avion (raketa)</i> <i>balvan-revolucija</i> <i>beta-zračenje</i> <i>biti-spreman (misija)</i> <i>blast-ozljeda</i> <i>brod-brod (raketa)</i> <i>dok-brod</i> <i>general-pukovnik</i> <i>general-bojnik</i> <i>ispali-i-zaboravi (raketa)</i> <i>motritelj-cilj (cрта)</i> <i>napalm-bomba</i> <i>na-zapovijed (misija)</i> <i>„prvi dođeš-prvi odeš“ načelo</i> <i>raketa nosač</i> </p>

	<p><i>tampon-država</i> <i>tampon-zona</i> <i>tepih-bombardiranje</i> <i>top-cilj (crt)</i> <i>shuttle-diplomacija</i> <i>zemlja-zrak (raketa)</i></p>
Tvorba pokrata	<p><i>C2 ratovanje</i> <i>GSOSRH</i> <i>BOV (borbeno oklopno vozilo)</i> <i>PTSP</i> <i>NBK izviđanje</i></p>
Prefiksoidizacija	<p><i>aerofotosnimka</i> <i>autorotacija</i> <i>aviohorizont</i> <i>bioterrorizam</i> <i>fotointerpretacija</i> <i>fotoizviđanje</i> <i>fotozemljovid</i> <i>fotozemljovid</i> <i>hidrokrilac</i> <i>hidroplan</i> <i>kriptoobrana</i> <i>kriptosredstvo</i> <i>megaterorizam</i> <i>mikrosan</i> <i>paradržava</i> <i>parakomandos</i> <i>paravojni</i> <i>pirotehnička (sredstva)</i> <i>poluaktivno (navođenje)</i> <i>poluautomatska (puška)</i> <i>poludebljina</i> <i>polufiksno (streljivo)</i> <i>polugusjeničar</i> <i>polupokretna (postrojba)</i> <i>poluvijek</i> <i>poluvojni</i> <i>protuagresija</i> <i>protuavionski</i> <i>protubitnica</i> <i>protubrodski</i> <i>protueksplozijski</i> <i>protugerilski</i> <i>protuizviđanje</i> <i>protuizviđanje</i> <i>protukemijski</i> <i>protuminski</i> <i>protunapad</i> <i>protunuklearni</i> <i>protuobavještajni</i> <i>protuoklopni</i> <i>protupješački</i> <i>protupobuna</i> <i>protupobunjenički</i> <i>protupodmornički</i></p>

	<i>protupokret</i> <i>protupokretljivost</i> <i>protupovršinski</i> <i>protuprotumjere</i> <i>proturadarski</i> <i>proturadiološki</i> <i>proturaketni</i> <i>protusabotaža</i> <i>protusubverzija</i> <i>protušpijunaža</i> <i>protutenkovski</i> <i>protuterorizam</i> <i>protutopnički</i> <i>protutorpedni</i> <i>protutransportni</i> <i>protuudar</i> <i>protuvatra</i> <i>protuvatreni</i> <i>protuzračni</i> <i>protuzrakoplovac</i> <i>pseudokod</i> <i>radiootkrivanje</i> <i>radiošutnja</i> <i>protuzaprječni</i> <i>superlaki (zrakoplov)</i> <i>termonuklearan</i> <i>veleizdaja</i> <i>velenapad*</i>
Sufiksoidizacija	<i>romboidni (borbeni poredak)</i>
Prefiksoidna-sufiksoidna	<i>balistoskopija</i> <i>etnocid</i> <i>genocid</i> <i>hiperstereoskopija</i> <i>koloidni (barut)</i> <i>kriptologija</i> <i>periskop (rovovski, topnički)</i>
Preobrazba ili konverzija	<i>bojna im, ž. (kadetska bojna)</i> <i>bojna prid. ž. (bojna oprema)</i>

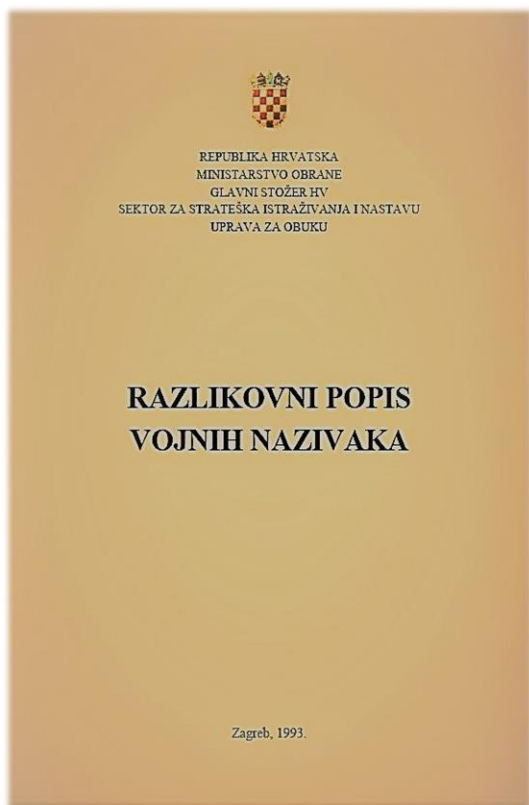
U uvodu tabličnomu prikazu spomenuto je kako su neke od tvorenica rehabilitirane ili inaugurirane početkom 1990-ih godina, no kako nisu sve zaživjele. Neke su se vratile u pasivni leksik, a neke novotvorenice nisu ni zaživjele u praksi. Takve su u prikazu označene zvjezdicom. Bez obzira na to što se više ne upotrebljavaju, ili još žive samo u tekstovima pojedinih autora, u radu se zastupa stav da te nazive nipošto ne treba izostaviti u prikazu jer svjedoče o dinamici nastajanja suvremenih hrvatskih vojnih naziva i unutarngo-vanjskim jezičnim utjecajima koji determiniraju (ne)proširenost i (ne)uobičajenost nekih od njih. Promotrimo genezu uvođenja hrvatskoga nazivlja umjesto srpskoga koje je nastupilo osamostaljenjem Republike Hrvatske.

Zaključcima Glavnoga stožera Hrvatske vojske od 16. prosinca 1991. utemeljen je rad na sustavnome uvođenju hrvatskoga vojnog nazivlja. To je, potom, dovelo do osnivanja Savjeta za uvođenje hrvatskoga vojnog nazivlja u Hrvatsku vojsku te Stručne radne skupine „sa zadaćom da predlaže, ocjenjuje i brine o sustavnom utemeljenju i promicanju hrvatskog nazivlja u Hrvatsku vojsku“ (*Razlikovni popis* 1993). Savjet je uz vojne stručnjake pretpostavljao i suradnju s uglednim hrvatskim jezikoslovcima s kojima se mjesečno sastajalo u Ministarstvu obrane (Bogišić 2000).²⁶¹ Na temelju rasprava vođenih u skupini i donesenih zaključaka Glavni stožer Hrvatske vojske pripremio je omanji hrvatsko-srpski vojni razlikovnik – *Razlikovni popis vojnih nazivaka* (¹1992, ²1993).²⁶² Većina tadašnjih tvorenica koje se obrađuju u ovome radu crpljene su iz navedenoga razlikovnika.²⁶³ Nažalost, tijekom 1992. godine rad stručne radne skupine je zamro te je izostala daljnja sustavna i stručna skrb o izgradnji vojnoga nazivlja. Hrvatska je leksikografija gotovo 30 godina čekala na hrvatski vojni objasnidbeni jednojezičnik, koji je konačno objavljen 2018. godine, autorice Marice Šarić (Šarić 2018).

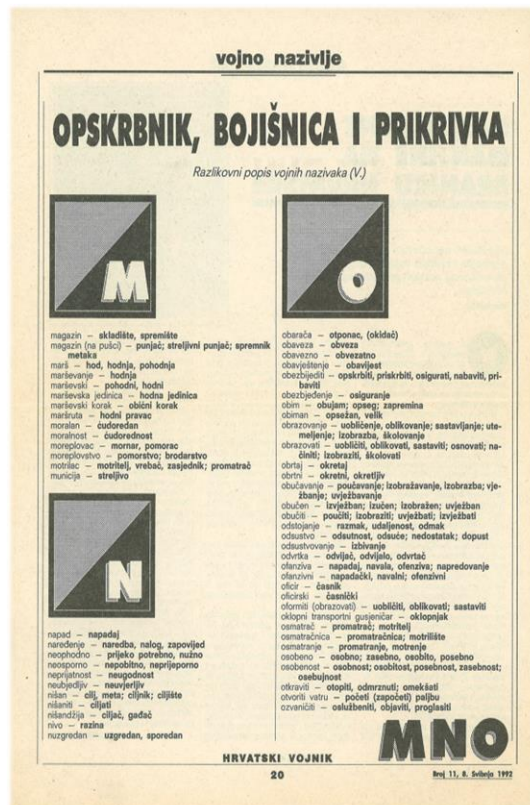
²⁶¹ Prema dostupnim izvorima od jezikoslovaca su u radu sudjelovali Marko Samardžija, Tomislav Ladan i Bulcsú László.

²⁶² Premda naslov razlikovnika spominje „vojne nazivke“, u rječniku se može naći i pregršt riječi iz općejezičnoga fonda (*bremza – kočnica; bukvalno – doslovno; butina – stegno, bedro; celishodan – prikladan, svrhovit; čioda – pribadača; dotur – dostava, doprema, dobava; dvoumlje – dvojba; hasna – korist, dobit; kasapin – mesar; krevetina – posteljina; nerešen – neodlučan; nJORac – ronilac; rasturač – raznoslač, raznositelj, prenositelj, raspačavatelj; rastvor – otopina; samoživ – sebičan; sunder – spužva; živožder – mesožder...*).

²⁶³ Radi što učinkovitijega predstavljanja i popularizacije novoga nazivlja među vojnicima, a i javnosti, *Hrvatski vojnik* (službeno glasilo HV-a) pokrenuo je feljton s istim naslovom *Razlikovni popis vojnih nazivaka*, koji je izlazio od broja 7. do broja 14. 1992. godine. Premda nije identična sadržaja, umnogome se preklapa sa službenim razlikovnikom.

Slika 76. Prikaz službenih vojnoterminografskih uradaka početkom 1990-ih [Izvor: MORH]

Slika 77. Prikaz službenih vojnoterminografskih uradaka početkom 1990-ih [Izvor: MORH]

REHABILITACIJA „USTAŠKOGA“ NAZIVLJA?

Unatoč sveprisutnoj fami, u nestručnim krugovima, kako se u obnovi i stvaranju suvremenoga hrvatskog vojnog nazivlja posezalo u nazivlje iz razdoblja Nezavisne Države Hrvatske, tzv. „ustaških“ riječi, istraživanja, tako i ovo, ukazuju na suprotno (Samardžija 2002:49). Jednostavno, vlasti NDH su nakon međuraća i dvadesetljetne upotrebe srpskoga vojnog nazivlja kao službenoga u Kraljevini Jugoslaviji, oživjele bogatu baštinu hrvatskoga vojnog nazivlja od Šuleka do kraja 1918. godine. Glavnina je „novoga“ nazivlja upravo oživljeno „domobransko“ nazivlje. Razumljivo, imajući na umu razvoj vojnih znanosti i galopirajući vojnotehnološki napredak tijekom 20. stoljeća, uz to su nazivlje predložene nužne dopune i aktualizacije. Više o tome može se usporediti u poglavlju 4. *Dijakronijski presjek*.

BOJNIK, ZDRUG, SKLOP

Navedimo kako su *zdrug* (brigada), *bojna*, *sat*, *sklop* (divizijun) i *krilnik* neki od malobrojnih naziva nedvojbeno nastalih u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj kao vojni nazivi. Jedno je vrijeme u Republici Hrvatskoj naziv *zdrug* bio oživljen u imenu *1. Hrvatski gardijski zdrug*, elite vojne

postrojbe Hrvatske vojske. No, njezinim gašenjem 2000. godine i naziv *zdrug* odlazi u pasivni leksik. Poseban je slučaj riječ *bojnik*. Ona je potvrđena još u *Blagu jezika slovinskoga* (1649./1651.) Jakova Mikalje kao objasnidbeni sinonim za polaznu natuknicu *vojniki* te recimo u Tanzlinghera (1699.). No, tek se uspostavljanjem oružanih snaga NDH ta riječ terminologizirala te postala naziv za viši časnički čin za koji se u vojskama Austro-Ugarske i obiju Jugoslavija rabio naziv *major*. Zanimljivo je da je Šulek 1860. uz *major* predlagao i naziv *četnik* i *četnikovica*, no uvidom u *Naredbenik* iz 1871. – 1874., koji je Šulek prevodio radi ustrojavanja hrvatskoga domobranstva, vidljivo je da je ipak ostao pri nazivu *major*.²⁶⁴ Štoviše, i u *Službovniku Ustaške vojske* iz 1932. godine, dakle u samim začetcima ustrojavanja ustaškoga pokreta u emigraciji, predlagao se naziv *četnik* umjesto naziva *major*.

Danas se *bojnik* u standardnome hrvatskom jeziku više ne rabi kao riječ u općemu značenju, nego samo kao oznaka višega časničkog čina Hrvatske vojske. Jedna od novotvorenica u stupnjevanju vojne hijerarhije u NDH bio je na primjer naziv *krilnik* za najviši (generalski) čin Ustaške vojnice. Nije naodmet primijetiti kako se u Republici Hrvatskoj nije posegnulo za tim nazivom da bi se, recimo, zamijenio internacionalizam *general*. Šulek je za *general* sunavodio *glavnik*, *general* i *djenerao* kao hrvatske istovrijednice. *Sklop*, koji se u NDH rabio u topništvu umjesto *divizijun*, nije iskorišten za naziv bilo koje postrojbe u Hrvatskoj vojsci. Predložen je umjesto *sistem* uz *sustav* i *ustroj*, odnosno ondje gdje je značenjski prihvatljiv.

SAT, SATNIJA

Naziv *satnija* za postrojbu potvrđen je još u *Juridisch-Politische Terminologie* (1853.) i kasnije u Šulekovim rječnicima (1860.). U službenim prijevodima s početka ustroja hrvatsko-ugarskoga domobranstva Šulek je predlagao tvorenicu sa sufiskom *-ina*, *satnina*. O tome se polemički osvrnulo u poglavlju 4. *Dijakronijski presjek*. Kasnije se ipak ustalio naziv *satnija* sa sufiskom *-ija*. Hrvatska vojska preuzela je taj naziv (umjesto dotadašnjega *četa*) i analogno naziv za čin, *satnik* (umjesto *kapetan*). S terminološkoga je gledišta zanimljivo primijetiti kako se u Domobranstvu Oružanih snaga NDH rabio naziv *satnija*, dok u Ustaškoj vojnici – isto sastavnome dijelu Oružanih snaga NDH – upotrebljavao naziv *sat* (Obhodaš i dr. 2013). Štoviše, prema Mikulanu (2005), do konačnoga naziva *sat* možemo pratiti sljedeći razvoj: 13. prosinca 1941. naziv *satnija* promijenjen je u naziv *sat* u muškome rodu, 9. siječnja 1943.

²⁶⁴ Kroz neke je druge prijevode Šulek uz *major* sunavodio u zagradaama i *tisućnik*.

rehabilitiran je naziv *satnija*, da bi 28. ožujka 1943. bio vraćen naziv *sat*, no ovaj put u ženskome rodu.

BOJOVNIK

Jedno je vrijeme, pogotovo u počecima Domovinskoga rata, intenzivno bila u uporabi riječ *bojovnik*, koju još Joakim Stulli navodi u svojem *Rječosložju* (1806.), a službeni je *Razlikovnik* (1992.) preporuča umjesto *borac*. Šulek, premda već tada glasovit kao purist, 1860. godine riječ *borac* sunavodi uz *bojac* i *bojnik*. Za pretpostaviti je da se *borac* 1990-ih smatrao ideologemom i jednim od najprepoznatljivijih naziva Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda (*pali borci*, *borачka mirovina*). Ipak, riječ *bojovnik*, inače bohemizam, nakon nekoga je vremena prešla u pasivni leksik. Navedimo kao kuriozitet kako je naziv *borac* danas zastupljen u nazivlju u tvorenicama *neborac* i *suborac*. Na tome tragu, svakako treba spomenuti kako je riječ *branitelj*, uz *dragovoljac*, postala i naziv te se danas precizno i zakonski definira u smislu hrvatskih branitelja i dragovoljaca iz Domovinskoga rata.²⁶⁵

BOJNA

Tvorbeno je krajnje zanimljiv naziv *bojna*. Etimološki je prema Matasoviću et al. riječ o poimeničenome nazivu ženskoga roda nastalome od pridjeva *bojni*, *na*, *no* (Matasović i dr. 2016). Prema tome, ovaj je naziv nastao tvorbenim postupkom preobrazbe ili konverzije kojom jedna riječ prelazi iz jedne vrste riječi u drugu. Taj je postupak u nazivlju izrazito rijedak, stoga se ovaj primjer može smatrati endemskim.²⁶⁶

Imenica *bojna* jedna je od tvorenicama iz doba Nezavisne Države Hrvatske.²⁶⁷ Zanimljiva su i kolebanja koja su prethodila konačnomu opredjeljenju za naziv *bojna* 1941. godine. Mikulan i Pogačić (1999) prate sljedeću genezu: u Domobranstvu se Nezavisne Države Hrvatske prvotno rabio naziv *bataljun*, potom *bojnica*, a od jeseni 1941. *bojna*, dok je u Ustaškoj vojnici odmah uveden naziv *bojnica* da bi također od jeseni 1941. bio promijenjen u naziv *bojna*.

²⁶⁵ *Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji* NN 121/17.

²⁶⁶ Spomenimo kako rječnici hrvatskoga standardnog jezika donose i imenicu *vojna* kao istoznačnicu za *rat* u knjiškome stilu.

²⁶⁷ Šulek je za *bataljun* (današnja *bojna*) predlagao naziv *tisućina*, a za *brigadu*, *dundarina*, dok je *bojnica* bio naziv za *bateriju* u topništvu.

VRHOVNIK / VRHOVNI ZAPOVJEDNIK

U razdoblju od 1995. godine do 2002. godine predsjednik Republike Hrvatske je, uz dužnost *vrhovnoga zapovjednika*²⁶⁸ Oružanih snaga RH, nosio i najviši vojni čin, odnosno zvanje²⁶⁹ *vrhovnik*. Člankom 105. *Zakona o službi u oružanim snagama* utvrđeno je tada kako „Vrhovni zapovjednik oružanih snaga Republike Hrvatske ima zvanje Vrhovnik“ (NN 23/1995). Za pretpostaviti je da su vanjski utjecaji na jezik – ukidanje polupredsjedničkoga sustava, reminiscencije na nazive iz Nezavisne Države Hrvatske (*poglavnik*) – dovele do ukidanja toga čina i posljedično progona ovoga naziva. Danas se rabi samo dvorječni naziv *vrhovni zapovjednik* za dužnost koju obnaša Predsjednik Republike Hrvatske. Napomenimo kako je u vojsci nužno razlučivati čin, zvanje i dužnost.

Oznaka *Vrhovnog zapovjednika* OSRH (NN 5/2000)

Oznaka *Vrhovnika* OSRH (NN 5/2000)

Predsjednik Republike i vrhovni zapovjednik oružanih snaga Hrvatske

Vrhovnik dr. Franjo Tuđman, v. r.

Primjer potpisivanja jedne od odluka u smislu dužnosti (*vrhovni zapovjednik*) i zvanja (*vrhovnik*) (NN 39/1995)

²⁶⁸ U Republici Hrvatskoj dužnost *vrhovnoga zapovjednika* Oružanih snaga obnaša predsjednik republike.

²⁶⁹ Zvanja označavaju najprije vojno-upravne dužnosti, a potom osposobljenosti u raznim stručnim poslovima, dok činovi utvrđuju odnose nadređenosti unutar ili između zvanja. Neka od glasovitih zvanja kroz povijest su *ban* i *herceg*. Jednako tako u SFRJ *maršal Jugoslavije* je bio naziv za zvanje, a ne za čin (Mikulan 2005).

ZBOR

Preteča buduće Hrvatske vojske početkom Domovinskoga rata nosila je ime Zbor narodne garde (ZNG). Naziv *zbor* pratimo još od Šuleka i njegovih rješenja za naziv *korpus* (njem. *Corps*).²⁷⁰ No, u Hrvatskoj je vojsci taj naziv upotrebljavan nesustavno i rijetko – u imenu postrojbe *1. hrvatski gardijski zbor* za počasnno-zaštitnu postrojbu Oružanih snaga RH, no ne u smislu *korpusa* i njegove jačine i sastava te u svezama *zborna područje* i visokome generalskome činu, *general zbora*. Godine 2000. ukinuta su *zborna područja* te uvedeni *korpusi* što je dovelo do donekle apsurdne situacije da *general zbora* ne zapovijeda *zborom*, nego *korpusom*.

BOJEV, BOJNI, BORBENI²⁷¹

Istraživanjem korpusa uočena je neusustavljenost i kolebanje kad su u pitanju tvorenice od imenice *boj* (*bojeva spremnost, bojevo gađanje, bojno gađanje, bojevni metak*) te nesnalaženja s tvorbenim značenjima pridjeva *borbeni*. O ovoj je problematici Jadranka Mlikota posvetila članak potaknuta terminološkim promjenama u Kaznenome zakonu 2013. godine u kojemu propituje „(ne)opravdanost nazivoslovnih izmjena s obzirom na tradiciju hrvatskoga pravnoga nazivlja i s obzirom na njihovu normativnu usklađenost“ (Mlikota 2013). To se ponajprije odnosi na zamjenu pridjeva *bojni* pridjevima *borbeni* i *bojevi* u dvorječno ustrojenim nazivima: *bojna spremnost* → *borbena spremnost*, *bojni moral* → *borbeni moral*, *bojna situacija* → *borbena situacija*, *bojno djelovanje* → *borbeno djelovanje*, *bojna spremnost* → *bojeva spremnost*.

Ovdje će se ta problematika dvorazinski dihotomizirati:

1. bojni ili bojevi
2. bojni ili borbeni

1. BOJNI/BOJEV

Normativni priručnici i normativno koncipirani rječnici preporučaju kao prihvatljiviji pridjev *bojni* umjesto *bojev*. Babićev priručnik o tvorbi riječi također preporuča kao prihvatljiviji *bojni*. Sufiks *-ev* pripada u kategoriju odnosnih pridjeva *-ov*, *-ev*, *-in*, koji se

²⁷⁰ Kroz Šulekove se prijevode domobranskih priručnika provlačio još i kalkirani naziv *tjelesina*.

²⁷¹ Posebna zahvala brigadiru Petru Matanoviću na uvidima presudnima za raščlambu ove problematike u vojnome kontekstu.

najčešće rabe za označivanje pripadnosti živomu (*carev, kovačev, mužev, magarčev*), kod biljaka (*trešnjev, maslinov*), rjeđe neživomu (*mjesečev, pištoljev, želučev* (normalno *želučani*), *magnezijev*) itd. U svakome slučaju, uz odnosni sufiks *ni-* u pridjevima *bojni/na/no*, nema nikakve potrebe upotrebljavati još jedan sufiks kojim se samo terminološki sustav dodatno opterećuje i stvara zbrka. Dakle u svezama koje uključuju pridjeve nastale od imenice *boj*, normativna je preporuka dati prednost pridjevu *bojni*: *bojna spremnost, bojno gađanje*. Mlikota odlično upozorava na još jedan kritički moment u Kaznenome zakonu. S terminološkoga je gledišta nepoželjno terminološki sustav opterećivati istoznačnicama, odnosno različitim nazivima za isti pojam. To postaje još problematičnije, ako se u istome tekstu pojavljuju istoznačnice, što je ovdje i slučaj. Riječ je o svezi *borbeno sredstvo / bojno sredstvo*. Ipak, treba priznati kako je riječ samo o jednome primjeru gdje se rabi *borbeno sredstvo* pa je moguće da je riječ o lapsusu.

2. BOJNI/BORBENI

Ovdje se može složiti s Mlikotom kako je u slučaju riječi *boj* i *borba*, nakon općerječničke raščlambe, riječ o istoznačnicama. Apsolutno nema razloga narušavati stabilnost nazivoslovnoga sustava priklanjajući se čas jednomu čas drugomu nazivu. Ipak, s vojnostručnoga stajališta treba konstatirati kako je izmjenjivost *bojni/borbeni* dopustiva u širemu smislu toga naziva. U užemu smislu, riječ *boj* je terminologizirana te u jeziku struke nosi precizno definirano značenje. Promotrimo definiciju i opis iz službene vojnodoktrinarne publikacije:

Boj	(ZDP-1A) Metoda uporabe Oružanih snaga – taktički sukob, obično među suprotstavljenim manevarskim snagama niže razine. Boj se najčešće provodi na razini manevarske brigade i niže. Boj kao taktički oblik operacija najčešće je kratkotrajan i mjeri se minutama ili satima. <i>(engagement)</i>
------------	--

Budući da *boj* već postoji kao naziv, pridjev *bojni* bi trebalo rabiti kad se odnosi na *boj* (eng. *engagement*) u užemu, goreprikazanome smislu. Upravo da ne bi došlo do upotrebe istoznačnica za isti pojam, trebalo bi pridjev *borbeni* (eng. *combat*) rabiti za drugi pojam. Iznimka koja ne tolerira izmjenjivost *bojni/borbeni* je za značenje u svezama koje se odnosi na proizvode ‘koji mogu uzrokovati smrt, oštećenje zdravlja ljudi i životinja, uništenje

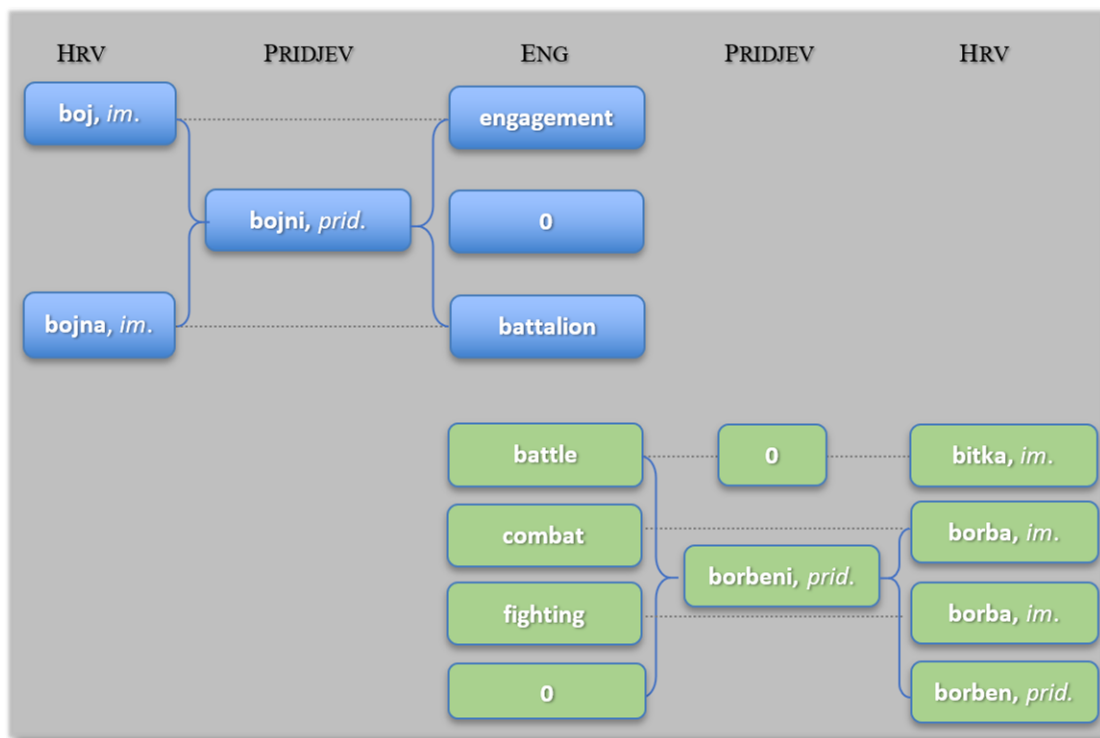
biljaka, a njihova je uporaba u ratu zabranjena međunarodnim konvencijama' (*bojni otrov*, a ne *borbeni otrov*) (Mlikota 2013:34).

Međutim, krenemo li korak dalje, na ovome se primjeru odnosi u terminološkome sustavu umnogome usložnjavaju kad se pokušaju iznaći hrvatske istovrijednice za niz engleskih naziva, konkretnije engleskih imenica u funkciji pridjeva. Riječ je o sljedećemu nizu imenica i njihovih pridjevnih izvedenica: *engagement* (boj, *im.*, bojni, *prid.*), *battle* (bitka, bitčani*),²⁷² *battalion* (bojna, *im.*, bojni, *prid.*) *combat* (borba, *im.*, borbeni *prid.*), *fighting* (borba, *im.*, borbeni *prid.*) i nulti korelat (eng. *agent* – bojni otrov). Hrvatski jezik ovdje raspolaže samo s dva pridjeva – *bojni/borbeni* – kojima može obuhvatiti raspon engleskoga nazivlja. Prikažimo to tablično:

ENGLESKI NAZIVI	HRVATSKE ISTOVRIJEDNICE
engagement area	?
battle formation	?
combat arms	?
infantry fighting vehicle	?
agent	?
morale	?

Stoga se ovdje, kao moguće rješenje razjednačavanja hrvatskih pridjeva *bojni/borbeni* u odnosu na engleske pridjeve, može predložiti sljedeća razradba:

²⁷² Hrvatski standardni jezik ne poznaje pridjev *bitčani* od imenice *bitka* što uvelike otežava terminološko usustavljanje niza *boj-bitka-borba* kad je riječ o pridjevnim svezama. Iz doba srpskoga nazivlja Jugoslavenske narodne armije, potvrđen je pridjev *bitačni* (*bitačna prostorija*, *bitačni raspored*). Usp. *Vojni leksikon* 1981. Beograd: Vojnoizdavački zavod.

Dvije su dimenzije izloženoga pristupa. U prvoj se odnosni pridjevi *bojni* i *borbeni* rabe u skladu sa sustavom hrvatskoga standardnog jezika kad se odnose na imenice, konkretnije nazive *boj* i *bojna*,²⁷³ odnosno *borba* te na opisni pridjev *borben*. Druga pak dimenzija pretpostavlja iznalaženje hrvatskih istovrijednica za niz različitih engleskih naziva (*engagement*, *battle*, *combat*, *fighting*) imajući na raspolaganju samo pridjeve *bojni*/*borbeni*. Budući da za engleski naziv *battle* (*bitka*) ne postoji hrvatska pridjevna izvedenica *bitčani** ovdje je prijedlog posegnuti za pridjevom *bojni*. Dakle, pridjevom *bojni* rješavati engleske imenice u funkciji pridjeva *engagement*, *battle* i *battalion*, dok hrvatskim pridjevom *borbeni* rješavati engleske imenice u funkciji pridjeva *combat* i *fighting*. Oslanjajući se na postavljene kriterije, dobivaju se sljedeća rješenja:

ENGLESKI NAZIVI	HRVATSKE ISTOVRIJEDNICE
engagement area	bojno područje ²⁷⁴
battalion task force	bojne namjenske snage
battle formation	borbeni poredak
combat arms	borbeni rodovi
infantry fighting vehicle	borbeno vozilo pješništva
agent	bojni otrov
morale	borbeni moral

²⁷³ Za imenicu *bojna* kao tvorbeni kuriozitet usporedi ranije u ovome potpoglavlju 5.2.1. *Hrvatska tvorba*.

²⁷⁴ Korpusno je češće potvrđen genitivni ustroj *područje boja*.

Važno je imati na umu kako ovaj pristup ne treba mehanički primjenjivati – pogotovo ondje gdje se jedan ili drugi hrvatski pridjev već ustalio i ne narušava pojmovni sustav – nego pri izgradnji svakoga posebnog naziva uzeti u obzir definiciju pojma kojemu se naziv pridodaje.

Zaključno, u nejezikoslovnim krugovima znaju se čuti i mišljenja kako pridjev *borben* treba izbjegavati jer se odnosi samo na onoga ‘koji je sklon borbi, koji se žestoko bori’ (*borben vojnici*). Ova primjedba ne stoji jer ovdje treba razlikovati opisni pridjev *borben* koji ima i svoj određeni oblik *borbeni* te odnosni pridjev *borbeni* ‘koji se odnosi na borbu’ (*borbena postrojba, borbeni moral*)²⁷⁵ (Babić 2002:464).²⁷⁶

POTPUKOVNIK ILI DOPUKOVNIK

Do listopada 1991. godine, kad je donesena *Uredba o činovima, dodjeli činova, promaknućima u viši čin, te prevođenju i odorama pripadnika Oružanih snaga Republike Hrvatske*,²⁷⁷ u Zboru narodne garde (ZNG) upotrebljavao se naziv *dopukovnik*, umjesto *potpukovnik*.²⁷⁸ Uredbom o činovima ukida se naziv *potpukovnik* te su svi dotadašnji časnički činovi iz JNA prevedeni u nove činove. Tako je čin *potpukovnika* preveden u *pukovnika*, dok su *pukovnici* prevedeni u novoustrojeni čin *brigadira*. Ovdje se ne želi ući u povijesno polemiziranje koje je prisutno u vojnostručnoj literaturi o utemeljenosti čina *brigadir*, nego se jezičnotvorbena osvrnuti na prefikse *do-* i *pod-* u današnjemu vojnom nazivlju.

Danas u činovlju²⁷⁹ Hrvatske vojske ne postoji nijedan čin koji bi prefiksom hijerarhijski predočavao podređenost. Jedino u podjeli časnika – na časnike i dočasnike – nailazimo na prefiks *do-* (*dočasnik*) i nazivu dozapovjednik. Stjepan Babić ukazuje na sve veću plodnost prefiksa *do-* u izražavanju podređenosti te upozorava kako bi trebalo ipak zbog odnosa s prefiksom *nad-* dati prednost prefiksu *pod-* koji „dolazi ispred osnova koje označuju osobe po zvanju, zanimanju, činu, statusu, i složenice s njime označuju niži položaj“ (Babić 2002:376).

²⁷⁵ Isto tako funkcioniraju recimo i pridjevi *srčan* i *živčan* (*srčana momčad, srčane tegobe; živčana prodavačica, živčana vlakna*).

²⁷⁶ Zanimljivo je da se imenica *borba* u hrvatskome pojavljuje tek u 19. stoljeću (Matasović i dr. 2016:76). Do tad se najčešće rabio *boj*.

²⁷⁷ NN 57/91.

²⁷⁸ U Domovinskome je ratu na primjer Mile Dedaković-Jastreba kao Zapovjednika obrane grada Vukovara nosio čin *dopukovnika*.

²⁷⁹ Ovdje se u radu predlaže tvorenicu *činovlje* kao zbirna imenica za ‘skup činova u oružanim snagama’ po uzoru na *znakovlje, brodovlje, strojevlje* i sl. U NDH se u srodnome značenju rabio naziv *činored*.

Još jedna od terminoloških neobičnosti iz razdoblja NDH je da se unutar jedinstvenih Oružanih snaga NDH u Domobranstvu rabio naziv *potpukovnik*, a u Ustaškoj vojnici naziv *dopukovnik*.

Ustaški činovi u pojedinim razdobljima:				Domobranstvo:
30. III 1934.	1. IV 1941.	21. VI 1941.	3. VIII 1942.	1941.–1945.
–	Ratovodja	–	–	Vojskovodja
Ratovodja	Vojskovodja	–	–	General pješačtva
Nadvojskovodja	Zbornik	–	–	General-poručnik
Vojskovodja	Krilnik	Krilnik	Krilnik	General
Krilnik	Pukovnik	Pukovnik	Pukovnik	Pukovnik
Pukovnik	Podpukovnik	Podpukovnik	Dopukovnik	Podpukovnik
Četnik	Bojnik	Bojnik	Bojnik	Bojnik
–	–	–	Nadsatnik	Nadsatnik
Satnik	Satnik	Satnik	Satnik	Satnik
Nadporučnik	Nadporučnik	Nadporučnik	Nadporučnik	Nadporučnik
Poručnik	Poručnik	Poručnik	Poručnik	Poručnik
Zastavnik	Zastavnik	Zastavnik	Zastavnik	Zastavnik
Časnički namjesnik	Časnički namjesnik	–	Časnički namjestnik	Časnički namjestnik
–	–	–	Stožerni vodnik	Stožerni narednik
Vodnik	Stražarnik	Vodnik	Vodnik	Narednik
Dovodnik	Vodnik	Dovodnik	Dovodnik	Narednik
Rojnik	Razvodnik	Rojnik	Rojnik	Vodnik
Dorojnik	Rojnik	Dorojnik	Dorojnik	Razvodnik
–	–	–	–	Desetnik
Čarkar	Ustaša	Čarkar	Vojničar	Domobran

Slika 78. Prikaz ustaških činova (1934. – 1945.) i domobranskih činova (1941. – 1945.). [Izvor: Mikulan i Pogačić (1999)]

Dalo bio se pretpostaviti da su početkom Domovinskoga rata u činovlju nazivi činova s prefiksom *pod-* bili konotativno obilježeni, odnosno podsjećali na nazive iz agresorske Jugoslavenske narodne armije (*potporučnik, potpukovnik, podoficir*).

UBOJIT/UBOJNI

Pridjev *ubojit* standardna je hrvatska riječ sa značenjem ‘koji može ubiti, kojim se ubija’ te istoznačnicom *smrtonosan*. Pridjev *ubojni* također pripada standardnomu hrvatskom jeziku, nosi isto značenje kao i *ubojit*, no normativno-stilski pripada knjiškomu stilu. Prema terminološkim načelima, u nazivlju svakako treba dati prednost stilski neutralnomu nazivu, ovdje nazivu *ubojit*. U vojnostručnoj literaturi najčešće se nailazi na višerječni naziv *eksplozivno ubojno sredstvo* (eng. *explosive ordnance*).

Zaključno, namjera je bila ovim potpoglavljem na odabranim primjerima prikazati dinamiku i zastupljenost razvoja tvorenicu u suvremenome hrvatskom vojnom nazivlju od osamostaljenja

Republike Hrvatske do danas. Kroz prizmu hrvatske, odnosno terminološke tvorbe, osvjetljeno je preporodno razdoblje za hrvatski standardni jezik općenito, pa tako i za vojno nazivlje. Vojno je nazivlje, uz recimo (upravno)-pravno, prvorazredan pokazatelj jezičnoidentitetske izgrađenosti kojega jezika te se redovito našlo „prvo na udaru prilikom promjene političkih i društvenih sustava u kojima je živio hrvatski narod“ (Mamić 2007). Na početku 1990-ih službeno se i u suradnji s uglednim jezikoslovcima krenulo u obnovu i stvaranje hrvatskoga vojnog nazivlja. Prikazano je kako se, unatoč uvjerenju nestručnjaka kako se rehabilitiralo nazivlje iz Nezavisne Države Hrvatske, golemom većinom oživljava nazivlje koje se gotovo pedeset godina izgrađivalo – od Bogoslava Šuleka (1870.) do kraja Prvoga svjetskog rata 1918. godine.

Istraživanje korpusa dokazuje kako se početkom 1990-ih krenulo hrvatskom tvorbom, kao najpoželjnijim načinom stvaranja naziva, sustavno izgrađivati vojno nazivlje. Sasvim razumljivo, budući da se dotad u vojsci rabilo srpsko nazivlje, nastupa radikalni otklon te je novo nazivlje motivirano jezičnim purizmom. Pokazuje se kako su neke tvorenice zaživjele (*bojnik, gonidba, prijevoznjak*), dok su neke unutarnjo-vanjskim jezičnim čimbenicima prešle u pasivni leksik (*bojovnik, vrhovnik, zapovjedište*). Ipak, ubrzo zamire sustavna skrb o daljnjoj izgradnji nazivlja. Štoviše, završetkom Domovinskoga rata i prihvaćanjem prvo američkih, a potom NATO-ovih doktrina, pod dominacijom angloameričkoga nazivlja²⁸⁰ nastupa prevoditeljsko-autorski pristup stvaranju hrvatskoga nazivlja. O tome će najviše biti riječi u potpoglavljima 5.2.3. *Preuzimanje stranih naziva* i 5.2.6.3. *Latentno posuđivanje*.

5.2.2. Prihvaćanje internacionalizama

U literaturi postoje različiti kriteriji za određivanje internacionalizama. Zbog svoje dobre fonološke i morfološke uklopljenosti u jezike primaocne, internacionalizmi su donekle bili zanemarivani što se tiče njihova iscrpnoga i egzaktnoga određenja (Rebernjak 2004:19). Štoviše, može se postaviti pitanje možemo li ih nakon prilagodbe u jeziku primaocu i dalje smatrati internacionalizmima, preciznije prilagođenicama, npr. (*vojna*) *operacija*, (*vojni*) *moral*, (*vojni*) *veteran*, *general* itd. Ipak, u klasičnome smislu, internacionalizmi (europeizmi

²⁸⁰ U tvorbi (engl. *word formation*) angloameričkoga vojnog nazivlja neki od plodnijih afikasa su: *-able/-ible*, *-eer*, *-ier*, *-ics*, *-less*, *-like*, *-proof*, *all-*, *anti-*, *counter-*, *de-*, *dis-*, *inter-*, *intra-*, *mid-*, *mis-*, *multi-*, *non-*, *out-*, *over-*, *retro-*, *self-*, *sub*, *super-*... (Шевчук 1983). Također su česti, i za prijevod zahtjevni tvorbeni elementi, *-based*, *-focused*, *-free*, *-led*, *-like*, *-oriented*, *-shape*, *-type*.

ili međunarodnice) su međunarodne riječi latinskoga ili starogrčkoga podrijetla, koje se nalaze u svim, mnogim ili barem u većini glavnih europskih jezika. Hrvatski jezik, kao jezik europskoga i judeokršćanskoga kulturno-civilizacijskoga kruga, stoljećima baštini i leksički repertoar latinskoga i starogrčkoga podrijetla, odnosno učenih internacionalizama ili „intelektualnih tuđica“ kako ih naziva Katičić (1999:302).

Neki autori razlikuju internacionalizme od europeizama pri čemu europeizme definiraju kao „riječi povezane s pojavama proizišlim iz europske kulture i posuđenih iz europskih jezika“ kao što su *valcer, špageti, tenis* i sl. (usp. Međeral 2016). U normativnome se priručniku *Hrvatski jezični savjetnik* također detektira takav pristup te uočava kako su „u novije doba u pojedine jezike prihvaćene i mnoge riječi iz drugih suvremenih svjetskih jezika kao internacionalne“ (Barić i dr. 1999:285). No, u *Savjetniku* se zaključuje kako „ipak internacionalizmi latinskoga i grčkoga podrijetla trebaju imati prednost pred drugim internacionalizmima u hrvatskome jeziku“. Bez obzira na evidentne pomake u značenju u pojedinim jezicima u odnosu na ishodišno latinsko i starogrčko značenje te različita značenja internacionalizama u različitim jezicima – na što je u nas upozorio Vladimir Ivir uspostavivši tipologiju semantičkih odnosa između parova internacionalizama (usp. Ivir 1968, 1996) – hrvatski je jezik kroz dugo razdoblje „razvio odgovarajuće mehanizme da može grčko-latinske elemente primati na pogodan način“ (Barić i dr. 1999:285). Riječju, internacionalizmi latinskoga i starogrčkoga podrijetla – preuzeti u hrvatski jezik izravno ili jezikom posrednikom – s jezičnonormativnoga stajališta uživaju poseban status u odnosu na druge leksičke posuđenice.

Dakle, u širemu smislu status internacionalnoga leksema mogu imati i riječi podrijetlom iz modernih jezika (u smislu vojnoga nazivlja najčešće njemačkoga, francuskoga i talijanskoga). Taj je pristup određivanju internacionalizama u svakome slučaju isto tako prihvatljiv. Ipak, „nemogućnost preciznijeg razgraničenja pojma u odnosu na ostale leksičke posuđenice“ (Rebernjak 2004:154) ostavlja otvorenim pitanje dosega pojma internacionalizam. Hoćemo li primjerice nazive *sabotaža* i *flota* smatrati internacionalizmima ili galicizmima, odnosno talijanizmima. Burkhard Schaefer u pokušaju razradbe definicije internacionalizma otvara sljedeća nerasvijetljena pitanja (Schaefer prema Rebernjak 2004:19):

1. U koliko se jezika mora pojaviti leksem poput internacionalizma da bi se smio tako nazivati?

2. Može li se takav leksem nazivati internacionalizmom i nakon prilagodbe u jeziku primaocu?
3. Kakve vrste posuđivanja (izravno, posredno, opetovano) utječu na značenje i promjene značenja?

U ovome će se radu internacionalizmi smatrati riječima latinskoga i starogrčkoga postanja preuzete izravno iz tih jezika ili preko jezika posrednika. Riječi koje su prepoznatljive u većini europskih jezika, no ishodišno nisu iz klasičnih jezika, kategorizirat će se kao leksičke posuđenice²⁸¹ (npr. germanizmi, anglizmi, talijanizmi, galicizmi, hispanizmi itd.) i one će se obraditi u potpoglavlju 5.2.3. *Preuzimanje stranih naziva*. U sljedećemu tabličnom prikazu opimjerit će se na temelju korpusne raščlambe internacionalizmi u hrvatskome vojnom nazivlju, potom osvjetliti neke posebnosti, a u zaključnome osvrtu tematizirati stav prema internacionalizmima:

Tablica 27. Prikaz internacionalizama u vojnome nazivlju

INTERNACIONALIZMI U HRVATSKOME VOJNOM NAZIVLJU	
agresija	< lat. <i>aggressio</i>
akcija	< lat. <i>actio</i>
armija	< fr. <i>armee</i> < lat. <i>armata</i>
asimetričan	< grč. A + <i>symmetria</i>
balistika	< lat. <i>balista</i> < grč. <i>ballistra</i>
baza	< grč. <i>básis</i>
bomba	< njem. <i>Bombe</i> < fr. <i>bombe</i> < tal. <i>bomba</i> < lat. <i>bombus</i>
bombardirati	< njem. <i>bombardieren</i> < fr. <i>bombarder</i> < lat. <i>bombus</i>
defenzivan	< njem. <i>Defensive</i> < fr. <i>defensive</i> < lat. <i>defendere</i>
demilitarizacija	< lat. DE + <i>militaris</i>
demodulacija	< lat. DE + <i>modus</i>
deportacija	< lat. <i>deportatio</i>
detonacija	< njem. <i>Detonation</i> < fr. <i>detonation</i> < DE + tonare
dezertirati	<
disciplina	< lat. <i>disciplina</i>
diverzija	< lat. <i>diversio</i>
diverzant	< lat. <i>diversio</i>
divizija	< fr. <i>division</i> < lat. <i>divisio</i>

²⁸¹ Dakako, mnoge od njih možemo smatrati i internacionalizmima u širemu smislu riječi.

INTERNACIONALIZMI U HRVATSKOME VOJNOM NAZIVLJU

doktrina	< lat. <i>doctrina</i>
ekspedicija	< njem. <i>Expedition</i> < fr. <i>expedition</i> < lat. <i>expeditio</i>
eksperimentiranje	< njem. <i>Experiment</i> < lat. <i>experimentum</i>
evakuacija	< lat. <i>evacuatio</i>
formacija	< lat. <i>formatio</i>
fratricid	< lat. <i>frate</i> + <i>occidere</i>
general	< njem. <i>General</i> < fr. (<i>capitaine</i>) <i>general</i> < tal. <i>generale</i> < lat. <i>generalis</i>
granata	< njem. <i>Granate</i> < tal. <i>granata</i> < lat. <i>granatus</i>
hibridan	< lat. <i>hibrida</i> < grč.(?)
indikator	< lat. <i>indicator</i>
infiltracija	< njem. <i>infiltrieren</i> < lat. <i>IN</i> + <i>filtrum</i>
inicijativa	< njem. <i>Initiative</i> < fr. <i>initiative</i> (<i>initier</i>) < lat. <i>initio</i>
integriran (<i>integrirano ratovanje</i>)	< njem. <i>integrieren</i> < fr. <i>integrer</i> < lat. <i>integro</i>
interoperabilnost	< lat. <i>INTER</i> + <i>operatio</i>
intervencija	< lat. <i>intervenire</i>
invazija	< njem. <i>Invasion</i> < lat. <i>invasio</i>
izolacija	< njem. <i>isolieren</i> < srlat. <i>isolare</i>
kalibar	< njem. <i>Kaliber</i> < srlat. <i>calibrum</i> < ar. <i>qalib</i> < grč. <i>kalopous</i>
kampanja	< fr. <i>campagne</i> < tal. <i>campagna</i> < lat. <i>campania</i>
kadet	< njem. <i>Kadett</i> < fr. <i>cadet</i> < lat. <i>capitellum</i>
kanonada	< njem. <i>Kanonade</i> < fr. <i>cannonade</i> < tal. <i>cannonata</i> < lat. <i>canna</i>
kapetan	< tal. <i>capitano</i> < lat. <i>capitaneus</i>
kapitulacija	< njem. <i>kapitulieren</i> < srlat. <i>capitulare</i>
komodor	< eng. <i>commodore</i> < nizoz. <i>kommandeur</i> < fr. <i>commandeur</i>
koncentriran (<i>koncentrirana vatra</i>)	< njem. <i>konzentrieren</i> < fr. <i>concentrer</i> < lat. <i>con</i> + <i>centrum</i>
kontingent	< njem. <i>Kontingent</i> < lat. <i>contingere</i>
konflikt	< njem. <i>Konflikt</i> < lat. <i>conflictus</i>
kritičan (<i>kritične informacije</i>)	< grč. <i>kritikos</i>
likvidacija	< lat. <i>liquidatio</i>
logistika	< njem. <i>Logistik</i> < fr. <i>logistique</i> < grč. <i>logistikos</i>)
misija	< njem. <i>Mission</i> < lat. <i>missio</i>
mobilizacija	< njem. <i>Mobilisation</i> < fr. <i>mobilisation</i> < lat. <i>mobilis</i>
modul (<i>modul snaga</i>)	< lat. <i>modulus</i>

INTERNACIONALIZMI U HRVATSKOME VOJNOM NAZIVLJU

moral (<i>vojni moral</i>)	< njem. <i>Moral</i> < fr. <i>morale</i> < lat. <i>moralis</i>
ofenzivan	< njem. <i>Offensive</i> < fr. <i>offensive</i> < lat. <i>offensio</i>
okupacija	< lat. <i>occupatio</i>
operacija	< lat. <i>operatio</i>
operativan	< lat. <i>operatio</i>
projekcija (<i>projekcija snagâ</i>)	< lat. <i>proiectio</i>
projektil	< njem. <i>Projekttil</i> < nlat. <i>proiectile</i>
propaganda	< njem. <i>Propaganda</i> < lat. <i>propagare</i>
retrogradna (<i>retrogradna operacija</i>)	< lat. <i>retrogradus</i>
sanitet	< lat. <i>sanitaris</i>
strategija	< grč. <i>strategia</i>
subverzija	< lat. <i>subversio</i>
taktika	< grč. <i>taktikē</i>
tempo	< tal. <i>tempo</i> < lat. <i>tempus</i>
torpedo	< njem. <i>Torpedo</i> < lat. <i>torpedo</i>
transporter	< njem. <i>Transporter</i> < fr. <i>transporteur</i> < lat. <i>transportare</i>
triangulacija	< lat. <i>triangulum</i>
veteran	< lat. <i>veteranus; vetus</i>

Nakon što je za potrebe ovoga istraživanja određen pristup internacionalizmima, potrebno se osvrnuti na nekoliko uočljivih posebnosti vojnoga nazivlja. Prva se odnosi na ulogu jezika posrednika u evoluciji hrvatskoga vojnog nazivlja. Druga, pak, na stav prema prihvatljivosti internacionalizama, što se neupitno dovodi u vezu s jezičnim purizmom. Ilustrativni primjeri iz tablice ukazuju na to kako je dominantnu ulogu kao jezik posrednik za riječi latinskoga i starogrčkoga postanja odigrao njemački jezik. Uzimajući u obzir višestoljetnu povijesno-političku stiješnjenost hrvatskih zemalja s njemačkim govornim područjem (Austrijsko Carstvo → Austro-Ugarska Monarhija) te općenito utjecaj njemačkoga jezika na srednjoeuropskome prostoru, razumljivo je naslanjanje na njemački jezik kao primarni izvor internacionalizama.²⁸²

²⁸² Husinec (2015:22) podsjeća kako intenzivni jezični dodiri hrvatskih zemalja s njemačkim govornim područjem traju od 1527. godine. Tada, naime, zbor hrvatskoga plemstva na saboru u Cetingradu izabire Ferdinanda I. Habsburga za kralja, a Hrvatska postala dijelom Austrijskoga Carstva. Autorica nastavlja kako je ubrzo „osnovana Vojna krajina u kojoj je odmah uveden njemački jezik kao jezik vojske i uprave“. Već od 13. stoljeća „u Hrvatsku se u velikom broju doseljavaju obrtnici iz Štajerske, a u 17. stoljeću ratarske obitelji iz jugozapadne Njemačke i iz njemačkog Podunavlja, te kasnije obrtnici, liječnici, ljekarnici i trgovci iz Austrije“ (Žepić 2002:213–215 prema Husinec 2015:34). O statusu njemačkoga jezika u hrvatskome društvu u prvoj polovici 19. stoljeća usp. Barić (2015).

Štoviše, danas kad je evidentan neposredan prodor engleskih riječi u hrvatski jezik na svim jezičnim razinama, treba se prisjetiti kako je u prošlosti upravo za većinu engleskih posuđenica u hrvatskome jeziku njemački imao ulogu jezika posrednika (Muhvić-Dimanovski 1996:459; Piškorec 2005:40). Veliki je broj internacionalizama ušlih u hrvatski iz njemačkoga kao jezika posrednika tematizirala i Maslina Ljubičić (2011). Autorica je posebno skrenula pozornost na posuđenice u kojima se prepoznaje romansko-latinsko postanje, no svojom su replikom i fonomorfološkim uklapanjem u hrvatski jezik evidentno germanizmi, oprimjerivši ih među ostalim i vojnim nazivima te supostavivši ih u kontekstu hrvatsko-talijanskih lažnih parova (*lafet, manevar, sabotaza, salutirati, špijunaža, torpedo*). Budući da se u užemu smislu riječi takvi nazivi kategoriziraju kao posuđenice, na njih se u radu detaljnije osvrće u potpoglavlju 5.2.3. *Preuzimanje stranih naziva.*

U svakome slučaju, internacionalizmi kao jezična stalnica inherentna europskomu civilizacijskom krugu kompleksnija je no što se može činiti. Njihova proširenost, univerzalnost i prepoznatljivost stvara privid (značenjske) samorazumljivosti i preciznosti, no upravo jezično posredništvo, presudna uloga primarnoga jezika davaoca i značenjski pomaci pri preuzimanju usložnjavaju pristup internacionalizmima. Upravo „posredništvo nekoga jezika pri preuzimanju internacionalizama podrazumijeva i promjenu značenja“ (Rebernjak 2004:25).

Važno je naglasiti kako je internacionalizme, osobito kod njihova prevođenja, potrebno promatrati u suodnosu s drugim jezikom u kojemu je taj internacionalizam prisutan, odnosno kontrastivnim pristupom. Značenjska preklapanja između internacionalizama Ivir (1984:107–17) kategorizira u tri skupine:

1. $L_1 = L_2$ internacionalizmi obaju jezika preklapaju se u toj mjeri da među njima nema razlika u značenju
2. $L_1 \neq L_2$ značenje internacionalizama dvaju jezika se ne preklapa
3. $L_1 \approx L_2$ značenje internacionalizama u dvama jezicima tek se djelomično preklapa

Promotrimo neke od značenjskih odnosa između parnjaka na nekim primjerima.

Danas se u hrvatskome standardnom jeziku za jedno od značenja riječi *armija* ('ukupna oružana snaga jedne države kojoj je ustavna dužnost čuvanje cjelovitosti teritorija, samostalnosti i neovisnosti') upućuje na normativno preporučljiviju riječ *vojska*. Štoviše, osim što je prema terminološkim načelima poželjno dati prednost domaćoj riječi, *armija* je danas obremenjena i konotativnim značenjem (*Jugoslavenska narodna armija*). Ipak, *armija* je višeznačna riječ te u hrvatskome jeziku može značiti i 'operativna jedinica u kojoj je koncentrirana velika ljudska i oružana sila, kombinira više rodova vojske, formirana radi izvršenja određenih zadataka'. Etimološki gledano, riječ je evidentno o internacionalizmu čiji je jezik izvor latinski, a jezik posrednik francuski. No, sagledamo li značenje te riječi na engleskome, *army*, vidjet ćemo kako se značenja samo djelomično preklapaju. Naime, *army* se na engleskome definira kao 'organizirane vojne snage opremljene za kopnenu borbu'. Drugim riječima, riječ je o 'kopnenoj vojsci'. Sveukupne vojne snage (kopnena vojska, ratno zrakoplovstvo, ratna mornarica i marinski korpus) na engleskome nose naziv *armed forces* (*oružane snage*). Dakle, prividna univerzalnost i značenjska homogenost internacionalizma može dovesti do neprihvatljivih rješenja želi li se *army* prevesti kao *armija*.

Koliki je utjecaj engleskoga, čak i kad su internacionalizmi posrijedi, može se oprimjeriti uporabom naziva *Hrvatska vojska*. Nakon Domovinskoga rata dotadašnja *Hrvatska vojska* dobiva službeni naziv *Oružane snage Republike Hrvatske*. *Vojska* kao hiperonimski naziv u hrvatskome ima dugu tradiciju te je priklanjanje svezi *oružane snage* terminološki nepotrebno. Prema komentarima dijela struke, pretpostavka je autora da je riječ o angloameričkome uzoru (*U.S. Armed Forces*),²⁸³ konkretnije primjeru u kojem engleski naziv i njegovo značenje diktira odabir hrvatske istovrijednice. Naime, budući da *army* podrazumijeva samo kopnenu vojsku, postoje stavovi kako se u hrvatskome jeziku ne bi trebalo prikloniti nazivu *hrvatska vojska* jer bi se njegovim povratnim prijevodom na engleski, uvjetno rečeno, dobivao *Croatian Army*, što ne odražava to značenje. Ovakva je argumentacija s gledišta stvaranja nazivlja dvojbeno. Činjenica što se na nekome jeziku (pa i engleskome) njegov internacionalizam ne preklapa u potpunosti s hrvatskom riječju (*army \approx vojska*) ne može uvjetovati stvaranje ili odabir hrvatskoga naziva.

²⁸³ I vojska Nezavisne Države Hrvatske jedno je vrijeme rabila naziv *oružane snage* (usp. Jug 2004).

Opisana je problematika rješiva na sljedeći način:

Hrvatska vojska = Croatian Armed Forces

Hrvatska kopnena vojska = Croatian Army / Croatian Land Force

GRANATA $L_1 \approx L_2$

Hrvatski naziv *granata* još je jedan ilustrativan primjer značenjske fluidnosti internacionalizama u različitim jezicima. U engleskome *grenade* ima značenje ‘male bombe koja se baca ručno ili mehanički izbacuje’. S druge strane, u hrvatskome se *granata* definira kao ‘topnički projektil punjen brizantnim eksplozivom, a ispaljuje se iz topničkih oružja (topovi, haubice)’. Isto tako, taj primjer govori o presudnosti jezika posrednika kod preuzimanja značenja. Naime, i ovdje je hrvatski naziv *granata* preuzet iz njemačkoga *die Granate*, koji ima isto značenje kao i u hrvatskome jeziku. Dakle, to je primjer kad engleski internacionalizam *grenade* ne bi odgovarao sasvim hrvatskome internacionalizmu *granata*. Konkretno, engleski naziv *shell* istovrijednica je hrvatskomu *granata*.²⁸⁴

KRITIČAN $L_1 \neq L_2$

I u hrvatskome i u engleskome jeziku pridjev *kritičan* je višeznačan. Kad se upotrebljava u vojnome nazivlju, najčešće se nalazi u svezama engleskoga postanja koje upućuju na ‘važnost, ključnost i presudnost čega’ – *critical intelligence, critical facility, critical capability, critical vulnerability, critical information*. Premda u engleskome jeziku *critical* može značiti i ‘koji ima presudnu ili ključnu važnost za uspjeh, neuspjeh ili postojanje čega’ u hrvatskome takvo značenje nema. Naime, pridjev *kritičan* u hrvatskome se definira kao ‘1. koji kritizira, koji sadržava kritiku, 2. koji se jedva podnosi, izdržava [*kritično stanje*]’. Dakle, s jedne strane, posezanje za hrvatskim internacionalizmom *kritičan*, odnosno kalkiranje engleskoga naziva, narušava traduktološko načelo ekvivalentnosti i adekvatnosti (Lewis 2016:16). S druge strane, govori u prilog temeljnomu terminološkom postulatu kako su pojam, potom definicija, polazišta

²⁸⁴ Granatom se isprva nazivala i ručna bomba. Historizam *grenadir* ‘bacač ručnih granata’ potječe od riječi *granata*. Šulek je njem. *Grenadier* prevodio kao *granatër*. Jedno su se vrijeme 1990-ih godina predlagali nazivi *zrnača* i *zrnara*.

pri iznalaženju adekvatnoga naziva (Wüster 1991:1), a ne prevođenje i leksikografski pristup nazivlju.

U svim primjerima kad i pojmovno i jezično naziv svoje ishodište ima u drugome (engleskome) jeziku, pri odabiru hrvatske istovrijednice riječ je o tzv. međujezičnoj sekundarnoj tvorbi (eng. *secondary term-formation*), odnosno kad već u polazišnome (engleskome) jeziku postoji naziv za koji je potrebno oblikovati hrvatsku istovrijednicu (Mihaljević i Šarić 1995; Sager 1990). Stoga, premda se u praksi ovaj pristup često ne primjenjuje, standardni bi pristup izgradnji naziva podrazumijevao pojam kao polazište terminološkoga rada i opisa. U tome smislu, nakon uvida u pojam *critical* u spomenutim svezama mogu se preporučiti sljedeća prihvatljivija rješenja:

critical intelligence = ključni obavještajni proizvod

critical facility = ključni objekt

critical capability = ključna sposobnost / presudna sposobnost

critical information = ključne informacije / presudne informacije

KADET L₁ = L₂

Dakako, niz je internacionalizama kod kojih se značenja između jezika preklapaju u toj mjeri da među njima gotovo nema razlika u značenju. Takvi su primjeri samorazumljivi, što se može ilustrirati sljedećim nizom: *balistika, bomba, diverzija, evakuacija, logistika, strategija, subverzija, taktika* itd.

NJEMAČKI KAO JEZIK DAVALAC INTERNACIONALIZAMA

Kao što je istaknuto, njemački je jezik poslužio kao jezik davalac²⁸⁵ za mnoge vojne nazive u hrvatskome jeziku (Piškorec 2005:40). No, u sljedećemu je koraku jasno da je niz vojnih naziva njemački preuzeo i prilagodio iz francuskoga jezika. Upravo se dominantan utjecaj francuskoga

²⁸⁵ U ovome se radu zbog razrađenosti jezičnoga posredništva u jezičnome posuđivanju i uloge jezika davaoca priklanja tipologiji koju je predložio Velimir Piškorec (2005), koja je detaljnije predstavljena u potpoglavlju 5.2.3. *Preuzimanje stranih naziva*. Ilustracije radi, na primjeru historizma *kaplar* možemo pratiti primarnu ulogu mađarskoga kao jezika davaoca, odnosno jezika posrednika u širem smislu: hrv. *kaplar* < mađ. *káplár* < dij. njem. *Kapral* < njem. *Kaporal* < tal. *caporale* < lat. izvedenica od *caput* 'glava' (Matasović i dr. 2016:426). Oblik *korporal* u kajkavskome narječju te francusko *corporal* ima prvo *r* analogijom prema lat. *corpus* ('tijelo'). Zanimljivo, Mažuranić-Užarevićev rječnik (1842.) nudi uz *kaplar*, *kapurò* i naziv tvoren domaćom tvorbom *tělesnik*. Đurđevčki govor, na primjer, bilježi oba oblika – repliku mađarskoga modela *kaplar* i metatezni oblik *kapral*.

jezika kroz povijest na izgradnju (i) vojnoga nazivlja u različitim europskim jezicima tematizira u nekoliko radova (Thompson 1945; Kirchmeier 1973; Brunt 1983; Mitchell, Akhtambaev i Ignatov 2014). Monika Kirchmeier gradirajući utjecaj francuskoga jezika na dijalekt pokrajine Württemberg zanimljivo ističe kako je među raznim područjima ljudske djelatnosti vojni vokabular (20 %) na prvome mjestu po prijemčivosti za francuski utjecaj (Kirchmeier 1973:103 prema Brunt 1983). Isto tako, Richard J. Brunt u svojoj je monografiji iscrpno analizirao utjecaj francuskoga jezika na njemački leksik u razdoblju 1649. – 1735.²⁸⁶ Upravo je nakon Tridesetogodišnjega rata (1618. – 1648.) i Westfalskoga mira poslijeratnim trgovačkim, diplomatskim i dinastičkim vezama počeo prodor francuskoga vojnog nazivlja u njemački leksik. Tada, ujedno, i francusko vojno nazivlje postaje prestižnim uzorom, a pogotovo nekoliko desetljeća kasnije usponom i ekspanzionizmom Napoleona te njegovim pristupom ratnomu umijeću. Podsjetimo kako je ovdje u poglavlju 4. *Dijakronijski presjek* opisan prvijenac službene hrvatske vojne terminografije *Mushtranje* (1811.) priručnik izdan u Karlovcu na hrvatskome jeziku u jeku napoleonskih ratova. Budući da je riječ o prijevodu s francuskoga, u priručniku se razaznaje ustrojenost i razrađenost francuskoga nazivlja, osobito naziva činova, dužnosti i postrojbi te utjecaj francuskih predložaka na stvaranje hrvatskih naziva (hrv. *manovar, marshirati, ploton, regulament, rekrut, reteriranje, soldat, tempo...*).

U zaključnome se osvrtu potrebno osvrnuti na tolerantnost prema internacionalizmima u suvremenome hrvatskom vojnom nazivlju, jezični purizam i poseban status vojnoga kao „službenoga“ nazivlja (Katičić 1999). Jezični je purizam i njegovo mjesto u povijesti hrvatskoga jezika pitanje koje često u jezikoslovnim raspravama nadilazi unutarnje jezične razloge te postaje poligonom za ideologiziranje i pozicioniranje u odnosu na stavove o hrvatskome jeziku prije 1990. godine i nakon nje. Premda bi se moglo, uzimajući u razmatranje određena razdoblja baštine hrvatskoga vojnog nazivlja, govoriti o gotovo beskompromisnome purizmu, u radu se zastupa stav kako je umjereni purizam poželjan i smislen. Ovdje se pridjev „umjereni“ ne rabi kao terminološko pribježište gdje se „iz pozicije obrane purizma odnosno dokazivanja njegovih (i) pozitivnih karakteristika [...] tradicionalnom purizmu pridaje pozitivan

²⁸⁶ Brunt donosi sljedeće onodobno njemačko vojno nazivlje posuđeno iz francuskoga jezika.

VOJNA ARHITEKTURA: *appareil; bassin; bonnette; brisure; embrasure; epaule; epaulement; esplanade; lunette; revetieren.*

VOJNIŠTVO I VOJNIČKI ŽIVOT: *agresseur; aggression; amusement; amüsieren; ancienneté; alerte; appel; appointement; assaut; assommieren; baionnette; battieren; blessieren; blessure; bombardement; bombardieren; bravoure; cadet; camp volant; cantonnieren; carcasse; chamade; choc; choquieren; conducteur; conquérant; conquête; conquétieren; corps volant; défilée; défiliieren; délogieren; dérouté; désertion; déserteur; désertieren; détachement; détachieren; doubliieren; enfiliieren; épée à la main; escorte; étape; exploit; filieren; fougade; fourneau; fourragieren; garde; gendarme; gendarmerie; gros; ménage; ordre de bataille; patrouillieren; place d'armes; plaine; prisonnier de guerre; queue; raison de guerre; réveil; tête (Brunt 1983:554).*

predznak isticanjem terminološki pozitivne odrednice (trijezni purizam, umjereni purizam, pozitivni purizam, poželjni purizam...)“ (Vlašić 2012).

Dapače, ovdje se zauzima stav da ako već sagledavamo purizam u binarnim odnosima (umjesto stupnjevitim), pogled na purizam treba podrazumijevati opreku poželjan/nepoželjan, a ne opreku purizam/protupurizam. Mnogi se pristupi opisivanju i propisivanju jezika mogu dvosmjerno radikalizirati pa tako i purizam – od beskompromisnoga gotovo grotesknoga purizma do odbojnosti i antagonističkoga stava prema svakoj vrsti purizma. Uostalom, i ovdje izloženi primjeri (potpoglavlje 5.2.1. *Hrvatska tvorba*) dokazuju kako se nije pod svaku cijenu ustrajavalo na određenim nazivima. Tako na primjer u hrvatskome vojnom nazivlju nisu zaživjeli nazivi kao što su: *bojovnik*, *činidba*, *glavoštitnik*, *ispalnica*, *izbačnica*, *jedinidba*, *kretnica*, *napadaj*,²⁸⁷ *ozemlje*, *paljbored*, *točnozor*, *uhidba*, *uskok*, *ustroj*, *utišnica*, *velenapad*, *veleprevrat*, *vrtolet*,²⁸⁸ *zapovjedište*, *združnik*.²⁸⁹ S druge strane danas su samorazumljivi: *bojišnica*, *bojnik*, *ročnik*, *satnija*, *satnik*, *stožer*, *postrojba*, *pričuva*, *vojarna*, *zapovijed*, *zapovjedništvo*, *zrakoplov*. U konačnici tu su i brojni internacionalizmi: *akcija*, *general*, *granata*, *kontingent*, *misija*, *moral*, *projekcija (snaga)*, *projektil*. Sažeto, izrazimo li se internacionalizmima, život određenih riječi ne može se ni preskribirati ni proskribirati.

Hrvatskomu je vojnomu nazivlju dokazano kroz povijest svojstven purizam. No bilo bi pretjerano tvrditi kako je na djelu bio dogmatski i isključivi purizam. Jedina općepoznata epizoda nesnošljivosti i progona stranih jezičnih elemenata je ona iz razdoblja Nezavisne Države Hrvatske 1941. – 1945., što se podrobnije tematizira u potpoglavlju 4. *Dijakronijski presjek*. S druge pak strane, 1945. godine promjenom ideološkoga okvira dolazi do progona svega što bi asociiralo na hrvatsko vojno nazivlje te zanimljivoga fenomena koji Alen Milković naziva „jezičnim purizmom, ali s različitim predznakom“ (Milković 2010:119). Naime, favoriziraju se internacionalizmi i riječi stranoga podrijetla (u vojnome nazivlju one ruskoga i

²⁸⁷ U medicinskome je nazivlju *napadaj* (‘iznenadni nastup koje bolesti’) terminologizirana i sasvim prihvaćena standardna hrvatska riječ.

²⁸⁸ Ne ulazeći u već antologijski primjer *zrakomlata* umjesto *helikopter* – koji je usput budi rečeno predložio jezikoslovac Zorislav Šojat sa suradnicima na razini vica, a novinari su s namjerom parodiranja „hrvatskoga novogovora“ 1990-ih godina predstavili taj naziv kao službeni normativni prijedlog jezikoslovne struke (*Globus*, 4. prosinca 1992., 33) – tendenciozno bi bilo ne uočiti purizam niza drugih slavenskih jezika na tome primjeru. Tako prihvaćenu domaću riječ imaju: bjeloruski, bugarski, češki, slovački, poljski, ruski i ukrajinski jezik. Svi južnoslavenski jezici, osim bugarskoga, ostali su pri nazivu *helikopter*. Prvi hrvatski naziv za tu letjelicu nastao je u NDH – *uzvijač*.

²⁸⁹ Nazivi preporučivani kao sljedeće zamjene: *bojovnik* (borac), *glavoštitnik* (kaciga), *ispalnica* (raketa), *izbačnica* (tromblon), *paljbored* (rafal), *točnozor* (snajper), *uskok* (diverzant), *utišnica* (prigušivač), *veleprevrat* (revolucija), *združnik* (brigadir).

francuskoga podrijetla), a progone se riječi hrvatskoga podrijetla. Drugim riječima, nastupa posvemašnja i rigorozna internacionalizacija nazivlja.

Na kraju, važno je pozicionirati vojno nazivlje u odnosu na druga nazivlja kako bi se razumjela i njegova izvanjezična posebnost i simboličko-identitetska vrijednost. U tome smislu, indikativna je tipologija nazivlja koju je predložio Radoslav Katičić (1999) decidirano navodeći vojno nazivlje, uz zakonsko i upravno. Katičić razlikuje troje: 1. službeno nazivlje, 2. stručno i znanstveno nazivlje i 3. nazivlje koje se odnosi na apstraktne pojmove (intelektualno nazivlje). U službeno nazivlje ubraja vojno, zakonsko i upravno nazivlje. Ono se, prema Katičiću, mijenja promjenom vlasti i državnoga uređenja te je podvrgnuto strogu propisu, dok je stručno i znanstveno „čvršće određeno i obvezatnije nego je intelektualni rječnik [treća skupina op. D.V.], ali i ne tako strogo propisano kao što je zakonsko, upravno i vojno, dakle službeno nazivlje. Pri rasuđivanju o hrvatskome standardnom rječniku treba to troje uvijek razlikovati“ (Katičić 1999:302).

Namjera je bila ovim citatima osvijetliti posebnost vojnoga nazivlja koje, barem ono u užemu smislu riječi, uživa svojevrsni status *corpus separatum* u odnosu na ostala nazivlja. Naime, vojsku i vojnu struku nemoguće je ne vezati uz državu i državnost, stoga vojno nazivlje nosi izraženi identifikacijski potencijal. Nadalje, za složiti se s Katičićem kako bi se uz vojno, te zakonsko i upravno nazivlje, trebala vezati „stroga propisanost“. Međutim, ovdje se izražava suzdržanost prema samorazumljivosti u prosudbi kako se vojno (službeno) nazivlje mijenja promjenom vlasti, odnosno „uvodi se i ukida“ (Katičić 1999:302). Prirodni razvoj hrvatskoga vojnog nazivlja silom je (ne)prilika zaustavljan, zatiran i oživljava. Smjenom najraznorodnijih mogućih političkih režima u posljednjih stotinu godina drastično se zadiralo u vojno nazivlje. Ipak, ukidanje i uvođenje nazivlja smjelo bi se podrazumijevati samo u slučaju uvođenja hrvatskoga nazivlja, što se i dogodilo 1990. godine. Sve dalje trebala bi biti evolucija, dolaskom koje god državne vlasti.

Vratimo li se zaključno internacionalizmima u radu se priklanja tezi kako ne treba idolizirati internacionalizme mistificiranjem njihove određenosti i preciznosti, a banaliziranjem hrvatske istovrijednice ističući njezinu „običnost“ ili značenjsku asimetriju u odnosu na njezin internacionalni parnjak. Ivir je još 1968. skrenuo pozornost na neodređenost i fluidnost internacionalizama te u prvi plan istaknuo oprez pri njihovu prevođenju (Ivir 1968, 1996). Za ponoviti je terminološki postulat kako naziv ima ono značenje za koje se struka dogovori da će

ga imati (Hudeček i Mihaljević 2012). U tome bi trebao ležati i odgovor pri odlučivanju o hrvatskoj istovrijednici.

Internacionalizmi latinskoga i starogrčkoga postanja u nazivlju bi trebali uživati privilegiraniiji status u odnosu na posuđenice iz ostalih jezika. Hrvatski je jezik tijekom stoljećâ razvio odlične mehanizme njihova uklapanja te nije potrebno grčevito i pod svaku cijenu inzistirati na domaćoj zamjeni. Katičićevo podsjećanje na formulacije Dalibora Brozovića, kako hrvatskomu trebaju „naše hrvatske riječi“ i „naše europske riječi“, odlično dočarava uravnotežen i poželjan stav prema internacionalizmima, koji se i u ovome istraživanju zastupa.²⁹⁰ Ipak, Katičić nadodaje da ne treba smetnuti s uma kako bi vojno nazivlje, u odnosu na neka druga nazivlja, trebalo imati stroži odnos prema nepotrebnim tuđicama (Brač, Bratanić i Ostroški Anić 2015:18).

U sljedećemu se potpoglavlju raščlanjuje preuzimanje stranih (osobito engleskih) naziva kao način postanka vojnih naziva.

5.2.3. Preuzimanje stranih naziva

Preuzimanje stranih naziva krovni je pojam koji podrazumijeva različite vrste preuzimanja riječi stranoga podrijetla i različit stupanj prilagodbe jeziku primaocu. Danas je, kao što je već rečeno, hrvatska tvorba najpodzastupljeniji način stvaranja naziva, a dominiraju preuzimanja stranih riječi, uglavnom engleskih – od zadržavanja strane (tuđe) riječi u izvornoj grafiji do različitih podvrsta posuđenica te u konačnici i prevedenica. U ovome se potpoglavlju razrađuje prihvaćanje i zastupljenost stranih riječi (najčešće engleskih) u različitome rasponu prilagodbe u vojnome nazivlju, kao jednoga od načina postanka novih naziva. Stoga, jezično posuđivanje podrazumijeva „svako preuzimanje neke jezične jedinice iz jednoga jezika u drugi. Jedinice koje se posuđuju najčešće su riječi, ali mogu se posuđivati i višerječne sveze ili čitave sintaktičke konstrukcije. Posuđena se jedinica naziva posuđenica“ (Frančić i dr. 2005:206).

Brojni su razlozi za jezično posuđivanje no, općenito, mogu se podijeliti u dvije skupine (Frančić i dr. 2005:206–7):

1. UNUTARJEZIČNI RAZLOZI – jezik primalac posuđuje iz drugih jezika zbog tzv. rupe u sustavu, odnosno nalazi gotova rješenja u jeziku davaocu jer u svojem leksičkome fondu ne nalazi

²⁹⁰ *Zapisnici i zaključci sjednica Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika (2005. – 2012.)* <https://pravopis.hr/uploads/vijece-za-normu.pdf>. [Pristupljeno 2. srpnja 2019.].

odgovarajuće rješenje ili mu tek predstoji iznalaženje novoga, domaćega naziva u skladu s terminološkim načelima (npr. *air policing*).

2. IZVANJEZIČNI RAZLOZI – ti se razlozi odnose na različite društvene funkcije inherentne jeziku: političke veze između govornika dvaju ili više naroda, njihove gospodarske, kulturne i civilizacijske veze, znanstveno-tehničke veze, izravan zemljopisni dodir dvaju jezičnih područja. Ovdje se posebno ističe jezična pomodnost i snobizam, odnosno mistificiranje i fetišiziranje stranoga (engleskoga) jezika – dajući mu auru prestiža – istodobno trivijalizirajući hrvatska rješenja.

Često se, i kod predmetnih stručnjaka, mogu čuti opravdavanja kako tuđice, posuđenice i internacionalizmi olakšavaju globalno sporazumijevanje ili kako su takve riječi preciznije i sveobuhvatnije dok je hrvatska riječ nepouzdanija, o čemu je već bilo riječi u potpoglavlju 5.2.2. *Prihvatanje internacionalizama*. Ipak, u podlozi takvih pristupa najčešće leži upravo jezični snobizam ili nepoznavanje terminoloških postulata izgradnje domaćih naziva koji mogu istovrijedno konkurirati bilo kojemu stranom nazivu. Lakše sporazumijevanje među svjetskim stručnjacima postiže se učenjem stranih jezika, a ne angloamerikanizacijom hrvatskoga jezika, ponajmanje njegova nazivlja (usp. Frančić i dr. 2005:224).

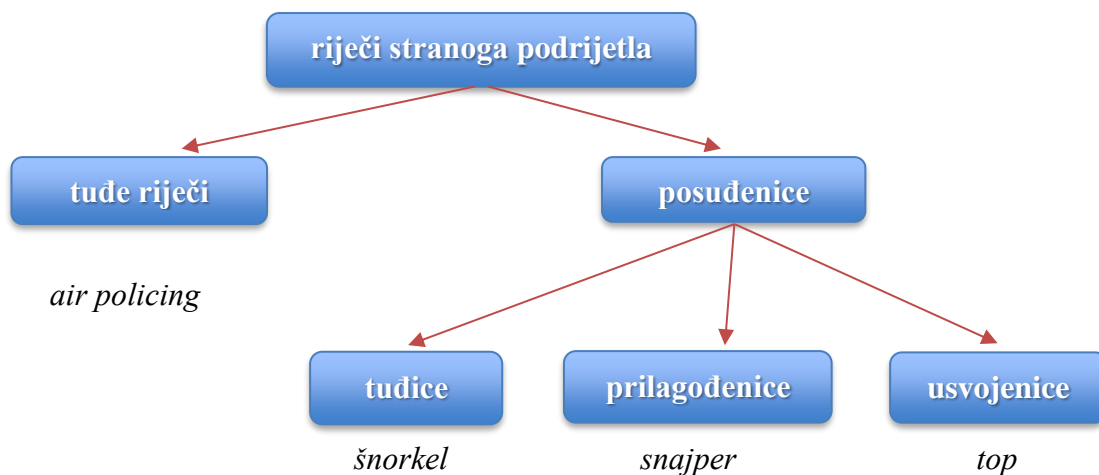
Za preuzimanjem stranih (engleskih) riječi u stvaranju vojnoga nazivlja najčešće se, ipak, poseže zbog terminoloških praznina u sustavu. Istraživanjem korpusa uočeno je da se one najčešće pojavljuju u vojnoj industriji, tehnologiji i naoružanju zbog iznimno brzoga razvoja toga područja te nepredvidljivosti dinamike globalnih sigurnosnih kretanja. Isto tako intenzivno, no ne u toj mjeri brzo, javljaju se pojavom novih pojmova na svim razinama NATO-ove ili američke konceptualizacije suvremene vojne problematike (geopolitičkim, geostrateškim, strateškim, operativnim, taktičkim itd.) – *Air Policing, Alliance Future Surveillance and Control Capability, Ballistic Missile Defence, Enhanced Forward Presence, Federated Mission Networking, Interoperability, Readiness Action Plan, Connected Forces Initiative, Rapid Deployable Corps* itd. Primjerice, službena terminološka baza NATO-a (*NATOTerm*) u redovitim, gotovo jednomjesečnim intervalima, objavljuje popise posuvremenjivanja novih terminoloških unosa.²⁹¹

U vojnoj struci, od 1990-ih godina naovamo, rijetko možemo govoriti o jezičnome snobizmu kao pokretaču jezičnoga posuđivanja. Čitavo to vrijeme ustrajava se na domaćemu nazivlju te

²⁹¹ <https://nso.nato.int/natoterm/content/nato/pages/home.html?lg=en> [Pristupljeno 5. 7. 2019.]. Pod naslovom *Latest updates* donose se novododani i poništeni nazivi, te preinake u terminološkim opisima.

njegovoj izgradnji hrvatskim jezičnim resursima. Ipak, ono gdje se najviše očitava utjecaj engleskoga jezika jesu njegova morfološka, sintaktička i semantička ustrojstva (*NATO vođena operacija, igrajuće snage, dominirajuće zemljište, podupirući napad, ratne igre, situacijska svjesnost, operacije drukčije od ratnih, sukob različit od rata, prepoznavanje prijatelj ili neprijatelj, crta top-cilj, interoperabilnost nultog dana...*).

Područje jezičnoga posuđivanja osobito je široko, a u literaturi se desetljećima mogu pratiti raznoliki pristupi tipologiji posuđenica i raznovrsno nazivlje (Muhvić-Dimanovski i Skelin Horvat 2006). Hrvatska je jezikoslovna povijest u naporima za jezičnom čistoćom, kao odgovor na nasrtaje različitih susjednih jezika, dugo rabila internacionalizam(!) *barbarizam* za strane riječi, posuđenice ili grube jezične izraze – sjetimo se samo Kurelčeva devetnaestostoljetnoga ili Rožićeva dvadesetostoljetnoga otpora prema *barbarizmima*.²⁹² Ipak, danas je uobičajena podjela da se riječi stranoga podrijetla s obzirom na stupanj uklopljenosti u hrvatski jezični sustav dijele na tuđe riječi,²⁹³ tuđice, prilagođenice i usvojenice²⁹⁴ (usp. Barić i dr. 1999; Halonja i Mihaljević 2012; Frančić i Petrović 2013).

Prikaz 3. Podjela riječi stranoga podrijetla

²⁹² Fran Kurelac, *Mulj govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika: ili O barbarismih* (1873.); Vatroslav Rožić, *Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku* (1903.).

²⁹³ U literaturi se zna rabiti i istoznačnica *strana riječ*.

²⁹⁴ Područje jezičnoga posuđivanja obuhvaća raspon kategorija od posuđenica do prevedenica. Pojedini autori smatraju kako kategoriju prevedenica ne treba odvajati od kategorije posuđenica (Muhvić-Dimanovski i Skelin Horvat 2006:204) dok drugi problematiziraju takvo konceptualiziranje jezičnoga transfera kad je izgradnja nazivlja u pitanju (Mihaljević 1993). Ovdje se u radu ne dovodi u pitanje teorijsko-metodološka utemeljenost pristupa nazivlju raščlambom njegovih prevedenica, nego se smatra kako je riječ o proučavanju iz drukčijega ugla. Jezične pojave koje se prepoznaju kao prevedenice, ovdje se obrađuju instrumentarijem postanka nazivâ (npr. semantička prevedenica *domovinska sigurnost* (engl. *homeland security*) obrađuje se pod višerječnim nazivima kao načinom postanka naziva ili naziv *nosač* (aviona) pod terminologizacijom kao načinom postanka naziva.

Riječi stranoga podrijetla u hrvatski se jezik prihvaćaju prema ovim načelima (Barić i dr. 1999:282):

1. Kad je to moguće, riječ stranoga podrijetla dobro je zamijeniti istoznačnom domaćom riječju.
2. Ako se već mora prihvatiti riječ stranoga podrijetla, bolje je prihvatiti usvojenicu nego prilagođenicu, a prilagođenice je bolje prihvatiti nego tuđice.
3. Ako se prihvaća riječ stranoga podrijetla, treba nastojati da se prihvati u liku načinjenom prema latinskomu ili grčkomu, a ne prema engleskomu, njemačkomu, francuskomu itd.
4. Ako postoji samo izbor između dviju tuđica, prednost ima ona koja je manje obilježena kao tuđica.
5. Prihvaćenu prilagođenicu ne treba potiskivati svojom riječju.
6. Za tuđice koje se teško prilagođuju hrvatskome glasovnom sustavu treba nastojati pronaći zamjenu.
7. Ako se već posuđuje riječ iz stranoga jezika, treba posuditi samo osnovnu stranu riječ, a ne cijelu njezinu porodicu.

U ovome se radu *posuđenica* promatra kao nadređena kategorijama *tuđica*, *prilagođenica* i *usvojenica*, dok se *tuđe riječi* ne smatraju posuđenicama, nego riječima „gostima“ u hrvatskome leksičkom fondu.

Leksička je razina u jezičnome sustavu najpodložnija promjenama. Hrvatski jezik stoljećima prate, ponajprije, leksički utjecaji brojnih jezika različitoga intenziteta (njemački, talijanski, francuski, mađarski, turski, srpski, ruski, engleski...). Bez obzira na to gledali na to kao na samorazumljivu prožetost svakoga jezika tuđim elementima ili jezičnu dominaciju potaknutu izvanjezičnim pokretačima, hrvatski je standardni jezik redovito reagirao purističkim naporima u obrani od prodora tuđih riječi. Stoga, hrvatsko je jezikoslovlje sadržajno i razrađeno kad govorimo o jezičnome posuđivanju i dodiru s ostalim jezicima. Od pionirske i stožerne *teorije jezika u kontaktu* Rudolfa Filipovića preko dodirnojezikoslovnih modifikacija i iskoraka Velimira Piškorca, Istvána Nyomárkaya, Vesne Muhvić-Dimanovski, Marije Turk, Masline Ljubičić, Barbare Štebih Golub, među ostalima (Ljubičić 2011; Muhvić-Dimanovski 1992, 2005; usp. Nyomárkay 1984; Piškorec 2005; Štebih Golub 2010; Turk 2013). Budući, dakle, da leksičko posuđivanje podrazumijeva dodirnojezikoslovni teorijski instrumentarij, potrebno se

u temeljnim crtama osvrnuti na neke od osobitosti najzastupljenijih pristupa posuđivanju u hrvatskome dodirnome jezikoslovlju te na onaj koji se prihvaća kao najpogodniji u ovome istraživanju za raščlambu dijela korpusa stranoga podrijetla.

Teorija jezika u kontaktu Rudolfa Filipovića

Danas, prema naslovu njegove knjige iz 1986. godine, govorimo o inovativnome modelu sustavnoga proučavanja stranih jezičnih elemenata u hrvatskome jeziku koji je razradio Rudolf Filipović – *teorija jezika u kontaktu*. U njoj Filipović temeljito elaborira stadije prilagodbe posuđenica na svim razinama. Budući da u ovome radu jezično posuđivanje obuhvaća važan, no samo jedan segment načina postanka nazivâ, nema potrebe ulaziti u svu njegovu složenost. U prvome redu, sržni je predmet zanimanja deskripcija stanja, odnosno evidentiranje i zastupljenost posuđenica u različitom stupnju prilagodbe u hrvatskome vojnom nazivlju te procjena njihove prihvatljivosti s jezičnonormativnoga stajališta s eventualnim preporukama u skladu s terminološkim načelima. Stoga, u mjeri relevantnoj za ovaj rad bit će razloženi neki elementi *teorije jezika u kontaktu* i općenito dodirnoga jezikoslovlja.

Za ovo se istraživanje, kako za internacionalizme tako i za posuđenice, najviše nametala kategorija koju Filipović uvodi u proučavanje posuđenica – *jezik posrednik*. Ona proizlazi iz Filipovićeve opozicije posrednoga i neposrednoga posuđivanja (i posrednoga i neposrednoga jezičnoga dodira) (Katalinić 2013:29). U istraživanju se to ponajprije odnosi na vojno nazivlje koje je već desetljećima u uporabi, a za čiju je presudnu ulogu u njegovu preuzimanju odigrao njemački jezik (Ljubičić 2011:51–114; Muhvić-Dimanovski 1996). O važnosti posredništva njemačkoga jezika kroz povijest u preuzimanju vojnih naziva već je bilo riječi u potpoglavlju 5.2.2. *Prihvatanje internacionalizama*. Filipović ga, uz francuski jezik, naziva „prvorazrednim jezikom posrednikom“ (Filipović 1986:190) Za mnoge od vojnih naziva kod kojih je razvidan latinski, starogrčki, francuski ili talijanski etimon, govorimo zapravo o germanizmima.²⁹⁵ Maslina Ljubičić u svojoj iscrpnoj raščlambi o njemačkome posredovanju na primjeru europeizama također precizira statute *~izama* pri čemu fonomorfološkim kontrastiranjem te (ne)ekvivalencijama u kategorijama roda hrvatskih i romanskih riječi otkriva njemački kao jezik davalac – njemački romanizmi za nas postaju hrvatski germanizmi:

²⁹⁵ Prema vlastitu modelu koji je razradio i predložio Velimir Piškorec ulogu jezika posrednika može se sagledavati samo u širem smislu. U užemu smislu, irelevantno je iz kojega je jezika potekla određena riječ. Važno je iz kojega ga je jezika jezik primalac neposredno preuzeo. Stoga, Filipovićeve *jezik posrednik* zapravo je *jezik davalac* te Piškorec uvodi kategorije npr. *primarni germanizam*, *sekundarni galicizam* (Piškorec 2005).

hrv. *sabotaža* f. < njem. *Sabotage* f. < fr. *sabotage* m.

hrv. *manevar* m. < njem. *Manöver* n. < fr. *manoeuvre* f. < tal. *manovra*

Dakako, danas su najveći predmet zanimanja anglizmi i njihov utjecaj na izgradnju nazivlja, tako da će se i ovdje Filipovićevi uvidi pokazati važnima.²⁹⁶ Razumljivo, zbog svoje sveprisutnosti danas rijetko govorimo o engleskome kao jeziku posredniku za suvremeno vojno nazivlje u smislu Filipovićeve teorije, već je on *de facto* jezik davalac.

Prema *teoriji jezika u kontaktu*, prvi dodir dvaju jezika temelji se na bilingvizmu, a mjesto dodira je *bilingvalni govornik*. Prvi i osnovni zadatak bilingvalnoga govornika, koji je pored materinjeg usvojio i najmanje jedan strani jezik, jest držati ta dva sustava odvojenima. Kad govornik to više ne uspijeva, nastupa *lingvistička interferencija*. Osim jezičnih, interferenciju uzrokuju i psihološki i sociološki razlozi, a najvažniji jesu:

1. Kad neki proizvod što su ga izumili pripadnici jezične zajednice koji govore jednim jezikom preuzmu govornici drugoga jezika, oni ga moraju imenovati.
2. Interferencija se javlja kad neki govornik želi uljepšati svoj govor pomodnim izrazima stranoga jezika.

Posuđivanje je najjednostavniji oblik jezičnoga utjecaja jednoga jezika na drugi do kojeg dolazi pojavom praznine u sustavu. Jedan se element (ovdje vojni naziv) X izvuče iz nekoga jezika L_D i upotrijebi u kontekstu drugoga jezika L_P .²⁹⁷ Prije nego što se to dogodilo, taj je element pripadao leksiku jezika L_D i imao osobine fonološke i morfološke strukture svojstvene za taj jezik. U kontekstu jezika L_P te se osobine ili zadržavaju ili se modificiraju u korist osobina tipičnih za strukturu jezika L_P . Kada je element, riječ X, prešla iz L_D u L_P ili je jezik L_P posudio element X iz jezika L_D , može se utvrditi da je nastupila interferencija između tih dvaju jezika (Filipović 1986:38). Element – riječ X – kako ga izgovaraju govornici jezika davaoca Filipović naziva *model*, a posuđeni element kako ga izgovaraju govornici jezika primaoca naziva *replika*. Ako je replika preuzeta iz engleskoga, naziva se anglizam.²⁹⁸ Katkad je teško utvrditi kada je element X preuzet u drugi jezik. Ako element X na prijelazu iz jezika davaoca u jezik primaoc zadrži neke osobine izvornoga jezika, tada se taj oblik naziva *kompromisna replika*.

²⁹⁶ Usp. Filipović (1990).

²⁹⁷ U skladu s Filipovićevim označivanjem L_D = jezik davalac, L_P = jezik primalac.

²⁹⁸ Premda je ranije u literaturi bio zastupljeniji naziv *anglicizam*, on je danas ustupio mjesto nazivu *anglizam*. Zbog boljšega uklapanja u hrvatski jezični sustav (*anglist*, *anglistika*) u ovome se radu rabi naziv *anglizam* (usp. Mihaljević 1994).

Model jezika u kontaktu Velimira Piškorca

Filipovićeva je teorija jezika u kontaktu imala veliki odjek kod istraživača. Neki su njezini aspekti u literaturi najprimjenjiviji, ali i najosporavaniji, što se ponajprije odnosi na tvorbeno raščlanjivanje *modela* i trostupanjski model transmorfemizacije budući da *kompromisna replika* često postaje konačan oblik posuđenice (Katalinić 2013:92). Velimir Piškorec donosi nov pristup teoriji jezika u kontaktu. U svojem monografskom djelu o germanizmima u govorima đurđevečke Podravine Piškorec prihvaća osnovna načela Filipovićeve teorije, no ujedno se kritički osvrće na njegov model ukazujući na potrebu njegova preispitivanja i eventualnih preinaka kako „bi bio pogodan i za analizu svih *~izama*, a ne samo anglizama“ (Štebih 2005). U svakome slučaju, Piškorec u svojem temeljito razrađenu pristupu čini znatne iskorake uvodeći niz teorijskih, pojmovnih, terminoloških i tipoloških inovacija (*primarnost morfema nad fonemom kao jedinicom lingvističke analize, dijafon, međujezična identifikacija / međujezična analiza, izravne posuđenice / neizravne izvedenice i složenice, znatna semantička sličnost / djelomična semantička sličnost, importacijske posuđenice / supstitucijske posuđenice / importacijsko-supstitucijske posuđenice* itd.) (Piškorec 2005).

Za ovaj se rad pokazao pogodan Piškorčev stav o *jeziku posredniku*. Naime, Filipovićeve je stav kako „treba porijeklo posuđenice zadržati u njezinu imenu, *~izmu*, i ne mijenjati ga prema jeziku posredniku“ (Filipović 1986:192). S druge strane, u određivanju statusa posuđenica imamo znanstvenike koji daju prednost načelu *etymologiae proxima* (Muljačić, Dabo-Denegri). Drugim riječima, sve riječi francuskoga, talijanskoga ili engleskoga postanja pristigle u hrvatski jezik preko njemačkoga jezika za njih su hrvatski germanizmi jer se ne radi samo o pukome posuđivanju (Katalinić 2013:30). Piškorec na isti način problematizira uvođenje kategorije jezika posrednika, napominjući kako „u strogom pojmovnom određenju jezičnoga dodira uvođenje kategorije jezika posrednika logički nije opravdano. Ako je koja riječ posuđena iz jezika posrednika, onda je jezik posrednik stvarni jezik davalac...“ (Piškorec 2005:40). Ipak, Piškorec se zalaže za kompromisno rješenje prema kojemu u širem kontekstu jezičnoga posuđivanja dopušta kategoriju jezika posrednika, ali i predlaže uvođenje opreke primarnosti i sekundarnosti sukladno neposrednome jeziku kao stvarnome jeziku davaocu. Primijenimo li taj pristup na vojno nazivlje dobit ćemo sljedeće:

hrv. *kontingent* = primarni germanizam < sekundarni latinizam

hrv. *haubica* = primarni germanizam < sekundarni bohemizam

hrv. *puška* = primarni hungarizam < sekundarni germanizam

Zbog višestoljetne evidentne naslonjenosti hrvatskoga vojnoga nazivlja, prije svega na njemačko, mađarsko i francusko vojno nazivlje,²⁹⁹ u ovome se radu prihvaća Piškorčev pristup kategorizaciji i imenovanju *~izama*.

U nastavku poglavlja prikazat će se preuzimanja stranih riječi kao načina postanka hrvatskoga vojnog nazivlja prema uvodno navedenoj podjeli.

5.2.3.1. Tuđe riječi

Hrvatski naziv često nastaje preuzimanjem stranoga naziva, odnosno tuđe riječi. Tuđe su riječi riječi drugoga jezika u hrvatskome jeziku, ovdje nazivlju. Važno je naglasiti da se tuđa riječ može rabiti u hrvatskome terminološkom sustavu, no ona time ne postaje hrvatski naziv. U tekstu je takve nazive nužno kurzivirati. Istraživanjem korpusa utvrđeno je kako se hrvatsko vojno nazivlje od početka njegova stvaranja 1990-ih godina nastoji graditi hrvatskim jezičnim materijalom, a da su preuzimanja tuđih riječi u izvornome obliku rijetka. Do njih u hrvatskome jeziku dolazi uglavnom pojavom novoga oružja ili naoružanja te novih opojmljivanja u vojnim znanostima, ponajprije NATO-u i SAD-u. Korpusno su potvrđeni sljedeći primjeri, s napomenom kako se neki od njih usporedno upotrebljavaju s hrvatskim nazivom, što je česta pojava kad domaći naziv ne istisne potpuno tuđu (englesku) riječ (Hudeček i Mihaljević 2012:61). Slučajevi sinonimnih parova i nizova koji nisu konkurenti nekome engleskome nazivu, raščlanit će se temeljito u potpoglavlju 5.3. *Semantički odnosi u vojnome nazivlju*.

Tablica 28. Prikaz tuđih riječi u vojnome nazivlju

NAZIV „GOST“	DEFINICIJA	KONTEKST
<i>air policing</i>	mirnodopska uporaba aviona presretača radi očuvanja cjelovitosti određenoga zračnog prostora	<i>Jednak avion značit će i puno jednostavniji zajednički air policing. Hrvatski vojnik br. 564</i>
<i>airsoft (oružje)</i>	vjerna replika vatrenoga oružja jednako po dimenzijama, detaljima i gotovo iste težine kao original, koja izbacuje kuglice od tvrde plastike	<i>Osim MSBS borbenih inačica u kalibru 5,56, u planu su izrade školske inačice u obliku maketa/presjeka, modela za obuku s markirajućim streljivom (FX) te zračnih (pneumatskih) replika koje će se koristiti u zatvorenim streljštima ili kao airsoft puške. Hrvatski vojnik</i>

²⁹⁹ O tome se podrobnije govori u poglavlju 4. *Dijakronijski presjek* i potpoglavlju 5.2.2. *Prihvaćanje internacionalizama*.

NAZIV „GOST“	DEFINICIJA	KONTEKST
<i>alpha scramble</i>	let vojnog zrakoplova presretača u svrhu zaštite suvereniteta zračnog prostora Republike Hrvatske (identifikacije nepoznatog objekta u zračnom prostoru, aktivne protuzračne obrane ili pomoći zrakoplovima u stanju nužde i zrakoplovima u opasnosti)	<i>Kad se u zračnom prostoru pojavi zrakoplov koji nije najavljen HKZP-u ili koji nije uspostavio komunikaciju s njim, pokreće se procedura poznata kao Alpha Scramble, odnosno podiže se dežurni borbeni dvojac koji presreće taj zrakoplov te provodi vizualnu identifikaciju.</i> Hrvatski vojnik br. 571
<i>bullpup (puška)</i>	konstrukcija u kojoj je cijeli mehanizam puške smješten u usadnik (kundak)	<i>Otklonjeni su mnogi nedostaci na prototipovima i usvojena je tehnologija proizvodnje bullpup puške, nešto za što nije postojalo iskustvo i znanje.</i> Hrvatski vojnik br. 569
<i>collator</i>	Pripadnik zapovjednog elementa FHT-a koji tumači plan prikupljanja, usmjerava prikupljanje, obradu i raspodjelu. Vodi registar ljudskih izvora tima. Po potrebi misije/operacije provodi prikupljanje iz ljudskih izvora, odnosno angažiran je kao HUMINT operativac.	---
<i>commando (satnija, obuka, hodnja)</i>	> <i>komandos</i> = vojnik osposobljen za posebne napadačke operacije, osobito one u neprijateljskoj pozadini	<i>Commando obuka, treći je finalni i najzahtjevniji dio temeljne obuke za specijalna djelovanja i obuhvaća obuku u ekstremnim uvjetima.</i>
<i>fly-by-wire</i>	---	<i>Nakon certificiranja Bella 505, razvijamo helikopter srednje veličine Bell 525 – prvu letjelicu za komercijalne letove koja će koristiti sustav upravljanja fly-by-wire.</i>
<i>interceptor</i>	raketni protuprojektil presretač	<i>Ispaljivanjem specijalnih eksplozivnih punjenja ili raketnih protuprojektila presretača (interceptora)...oštećuje se ili razbija dolazeći projektil.</i> Hrvatski vojnik br. 572
<i>joint force entry</i>	---	<i>U prvom dijelu vježbe uvježbavao se tzv. joint force entry, koji je provodila 173. pješačka brigada OS-a SAD-a.</i>
<i>mission creep</i>	postupno širenje ciljeva vojne misije, najčešće i nakon što je izvorni cilj ostvaren, a koje često završi dugotrajnim neželjenim učincima	---
<i>personnel recovery (doktrina)</i>	---	<i>U zadnjoj fazi obuke moja je zadaća bila utvrditi poznaju li polaznici tzv. doktrinu Personnel Recovery, odnosno ono što se od njih očekuje u radiokomunikaciji, načinu izvješćivanja tijekom same izolacije.</i>
<i>proxy (rat)</i>	rat između skupina, manjih država ili nedržavnih aktera svaki od kojih predstavlja interese drugih velikih	<i>Rat u Vijetnamu zapravo je bio proxy rat Sovjetskog Saveza i Amerikanaca, odnosno NATO-a, ali su obje strane pazile</i>

NAZIV „GOST“	DEFINICIJA	KONTEKST
	silu od kojih može uživati i potporu	<i>da ne dođe do frontalnog sukobljavanja koje bi mogao dovesti do micanja prefiksa „proxy“.</i> Obris, 4. 4. 2019.
quadcopter	bespilotni zrakoplov s četiri rotora, upotrebljava se i u vojnoj industriji	<i>Gotovo svi veliki igrači u obrambenom biznisu imaju svoju liniju proizvoda, koja seže od malih quadcoptera preko srednjih besposadnih zrakoplova velike visine leta / velike autonomije pa do stealth letećih krila.</i>
panzer (haubica)	oklopna samohodna haubica	<i>Zavirili smo u unutrašnjost strahovito moćne samohodne njemačke panzer haubice PzH 2000.</i>
recovery (vozilo)	logističko oklopno vozilo namijenjeno je za izvlačenje oštećene tehnike, koje sadrži tehničku radionicu, ralicu i kran za izvlačenje neispravnih ili oštećenih vozila.	<i>Od 12 Patrija, koliko ih se nalazi u sastavu 1. mb Tigrovi i 2. mb Gromovi, na Kupu je tijekom ove obuke izišlo njih četiri te još jedna tzv. recovery Patrija namijenjena izvlačenju u slučaju mogućeg otkazivanja sustava unutar jednog od vozila.</i>
staff ride	obrazovna serija metoda i tehnika učenja iz povijesnih pohoda ili bitaka	<i>The U.S. Army Combat Studies Institute stvorio je osam virtualnih scenarija pri kojima se sve odvija isto kao i prema tradicionalnoj „staff ride“ metodi, osim što se „štedi“ na putovanju, odnosno obilasku i proučavanju poprišta bitke. (Stojić i Matić 2017).</i>
stealth (tehnologija)	tehnologija pasivnog smanjenja radarskog odraza efektom oblika i uporabom materijala niskog odraza, naziv za zrakoplove i brodove na koje je primijenjena ova tehnologija	<i>No da bi F-35C ponio svu tu masu naoružanja, mora ih, uz dva spremnika za naoružanje u trupu, nositi na šest nosača pod krilima pri čemu gubi stealth odlike.</i>
table-top vježba	Vježba kod koje su svi sudionici zajedno za stolom te rješavaju neki zajednički problem. Dio komunikacije ostvaruje se putem papira, iako se očekuje i rasprava oko pojedinih pitanja i problema. Moderne inačice te vrste vježbe provode se uz pomoć računala koje zamjenjuje stol i papir kao medije za razmjenu informacija.	<i>Riječ je o vježbi kod koje sudionici za stolom rješavaju neki zajednički problem, tzv. table--top vježba.</i>
Tango Scramble	let vojnog zrakoplova presretača u svrhu uvježbavanja leta Alpha Scramble	---
tiltrotor	zrakoplov koji polijeće i slijeće vertikalno s rotorima (motorima) usmjerenim vertikalno nagore (kao rotor helikoptera) (za progresivni let, rotori koji su smješteni na krajevima krila polako se okreću prema naprijed i tako konvertiraju zrakoplov u turboprop avion).	<i>Proizvodna linija Ospreya, prvog operativnog tiltrotora na svijetu, još uvijek je aktivna.</i>

NAZIV „GOST“	DEFINICIJA	KONTEKST
<i>tiltwing</i>	---	Prvi je <i>tiltwing</i> u kojem se krila zakreću zajedno s rotorima, a najpoznatiji zrakoplovi na kojima je primijenjen su Canadair CL-84 i LTV XC-142A. Hrvatski vojnik br. 528
<i>walk-in</i>	1. osoba koja samoinicijativno pristupi vojnom objektu ili snagama nudeći informacije (ZDP-P), 2. osoba koja dragovoljno ponudi svoje usluge obavještajnoj agenciji i koju se obično prihvaća s oprezom jer postoji opasnost da je riječ o dvostrukome agentu (EHVR)	---

Supostojanje tuđe riječi uz hrvatski naziv koji konkurira biti njezinom istovrijednicom nipošto se ne smatra sinonimijom u nazivlju, stoga je potrebno osvrnuti se na neke od tuđih riječi i njihovih domaćih zamjena koje su korpusno potvrđene.

AIR POLICING

Značenje toga pojma može se definirati kao „mirnodopska uporaba aviona presretača unutar integriranog sustava protuzračne obrane radi očuvanja cjelovitosti određenog zračnog prostora“. Korpusno je potvrđeno nekoliko hrvatskih rješenja koja još nisu zaživjela i istisnula engleski naziv, nego se on uz njih redovito navodi unutar zagrada ili uz odrednicu ‘tzv.’. Ta su:

KORPUSNO POTVRĐENI NAZIVI	PREDLOŽENI NAZIV
<i>zračno redarstvo</i>	<i>mirnodopska zaštita zračnog prostora</i>
<i>održavanje reda u zraku</i>	
<i>nadzor i zaštita zračnog prostora</i>	
<i>mirnodopski nadzor zračnog prostora</i>	
<i>uporaba zrakoplova presretača u doba mira</i>	
<i>nadzor zračnog prostora lovačkim zrakoplovima</i>	

Uočljivo je kako neka od njih graniče s definicijom (*nadzor zračnog prostora lovačkim zrakoplovima*), a za neke je riječ o semantičkoj prevedenici (*zračno redarstvo*). Ovdje svakako ne treba prvo pribjeći izravnomu prijevodu engleskoga modela, što je česta greška u izgradnji nazivlja. Krenemo li od definicije, jasno je kako *policing* podrazumijeva *nadzor* i *zaštitu*, a ne toliko poslove u smislu policije, održavanja zakona i reda u zraku. U skladu s terminološkim načelom kako naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima, ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu, prva dva rješenja (*zračno*

redarstvo i održavanje reda u zraku) ne bi bila sasvim prikladna. Nazivi *nadzor zračnog prostora lovačkim zrakoplovima* i *uporaba zrakoplova presretača u doba mira* kosili bi se s terminološkim načelom prema kojem kraći nazivi imaju prednost pred duljim. Stoga bi se kao primjerenija zamjena umjesto korištenja engleskoga naziva mogao predložiti naziv *mirnodopski nadzor zračnog prostora*.

ALPHA SCRAMBLE

U vojnome se zrakoplovstvu engleska sveza *Alpha Scramble* rabi za „let vojnog zrakoplova presretača u svrhu zaštite suvereniteta zračnog prostora, odnosno identifikacije nepoznatog objekta u zračnom prostoru, aktivne protuzračne obrane ili pomoći zrakoplovima u stanju nužde i zrakoplovima u opasnosti“. Eleršekov rječnik u izdanju Hrvatskoga ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane ne bilježi taj naziv, no donosi naziv *scramble* u značenju ‘žurno uzlijetanje na znak uzbune’ (Eleršek 2008). Kadrić u rječniku također bilježi samo *scramble* definirajući ga kao ‘zapovijed da avion smjesta uzleti, obično radi presretanja neprijateljskoga zrakoplova u dolasku’ (Kadrić 2014). Korpusnom pretragom nisu potvrđeni prijedlozi hrvatske istovrijednice, nego samo perifrazična rješenja ili definicije. Također, naziv se u hrvatskome najčešće sreće u kolokacijama kao što su *Alpha Scramble misija* / *Alpha Scramble procedura*. Ustrojstva s takvom apozicijom/atributom preslikavaju engleska ustrojstva te se ne uklapaju u hrvatski sintaktički sustav (usp. Hudeček 2017).

Sukladno terminološkim načelima prema kojima naziv mora odgovarati pojmu kojemu je pridružen te biti u usklađen sa sustavom hrvatskoga standardnog jezika mogu se preporučiti sljedeći nazivi kao moguće hrvatske istovrijednice:

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIV
<i>Alpha Scramble</i>	<i>žurno presretačko uzlijetanje Alfa</i> <i>žurna presretačka misija Alfa</i>

COLLATOR

U vojnoobavještajnome nazivlju se za osobu koja „tumači plan prikupljanja, usmjerava prikupljanje, obradu i raspodjelu podataka“ rabi engleski naziv *collator*. U hrvatskome se jeziku kao internacionalizam, preciznije latinizam, rabe riječi *kolacija*, *kolacionirati*, *kolacioner*. I u engleskoj je riječi razvidna *etymologia remota* iz latinskoga jezika – lat. *collatio*: ‘spajanje, uspoređivanje’. Prema terminološkome načelu te kriterijima za prihvatanje riječi stranoga

podrijetla, ako se prihvaća riječ stranoga podrijetla treba nastojati da se prihvati u liku načinjenom prema latinskomu ili starogrčkomu, a ne prema engleskomu, njemačkomu, francuskomu itd. Stoga, ako je već nužno prikloniti se nedomaćoj riječi, ovdje bi normativno prihvatljivije rješenje bio naziv *kolacioner* umjesto *collator*, zbog već spomenutoga lakšeg uklapanja internacionalizama u hrvatski jezični sustav. S druge strane, najbolje bi rješenje bio naziv načinjen hrvatskom tvorbom ili terminologizacijom neke opće riječi. Korpusno su potvrđeni i sljedeći prijedlozi: višerječni naziv *službenik zadužen za procjenu informacija*, terminologizirani naziv *prikupljač* te tuđica *kolator*. Odbacimo li *službenik zadužen za procjenu informacija* kao opisno rješenje te *kolator* kao tuđicu načinjenu prema engleskome uzorku, mogu se predložiti sljedeća rješenja:

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIV
<i>collator</i>	<i>kolacioner</i> <i>analitičar kolacioner</i> <i>prikupljač</i> <i>sravnjivač</i>

COMMANDO

Ovaj je naziv u korpusu potvrđen kao pridjevni atribut najčešće u svezama *commando obuka*, *commando hodnja*, *commando satnija*.³⁰⁰ Riječ je o primarnome anglicizmu koji već postoji kao prilagođenica u hrvatskome jeziku u obliku *komandos*, m. jd. te ima svoj odimenički pridjev i mocijski parnjak – *komandoski*, *komandosica*. Zanimljivo je kako je engleski množinski oblik *commandos* u hrvatskome postao oblik za jedninu *komandos* m. jd. / *komandosi* m. mn. Budući da je preporuka dati prednost prilagođenici pred tuđom riječi ovdje bi se mogao predložiti naziv *komandos* i *komandoski*. No, u hrvatskome postoji i internacionalizam latinskoga postanja *diverzant* koji bi prema terminološkom načelu trebao imati prednost pred nazivima podrijetlom iz živih jezika. Ovdje se može spomenuti i istoznačnica *specijalac*, no ona je razgovorno obilježena. Zaključno bi preporučeni nazivi izgledali ovako:

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIVI
<i>commando</i> <i>commando (satnija, hodnja, obuka)</i>	<i>komandos</i> <i>komandoska (satnija, hodnja, obuka)</i> <i>diverzant</i> <i>diverzantska (satnija, hodnja, obuka)</i>

³⁰⁰ Zapovjedništvo specijalnih snaga donedavno je imalo ustrojenu *Komando satniju*.

MISSION CREEP

U smislu vođenja vojnih operacija poznata je pojava pod nazivom *mission creep* koja podrazumijeva ‘postupno širenje ciljeva vojne misije, najčešće i nakon što je izvorni cilj ostvaren, a koje često završi dugotrajnim neželjenim učincima’. Korpusno je uz engleski naziv potvrđeno i nekoliko hrvatskih prijedloga: *pomak misije, izopačenje misije, zastranjenje misije, otezanje misije, nenamjerno širenje opsega misije*. Iz definicije je jasno da je riječ o uglavnom neželjenome i neplaniranome širenju vojne misije. *Izopačenje misije* se ne bi uzelo u obzir jer *izopačenje* podrazumijeva ‘činjenje koga ili što nastranim, iskvarenim’. Riječ *pomak*, osim doslovnoga značenja, u prenesenome znači ‘uspješan razvoj ili promjena nabolje’ te je također neprikladna. Riječ *otezanje* pretpostavlja samo vremenski element, odnosno ‘odugovlačenje’ ili ‘prolongiranje’. Riječ *zastranjenje* dosta je bliska značenju otklona od zacrtanoga puta, cilja jer se i u doslovnome i prenesenome značenju definira kao ‘skretanje s pravog puta’. Stoga bi se u skladu sa svim izloženim te s terminološkim načelom o usklađenosti pojma i naziva mogli preporučiti:

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIVI
<i>mission creep</i>	<i>prekoračenje misije</i> <i>probijanje opsega misije</i> <i>zastranjenje misije</i>

PROXY

U tipologiji ratova jedan od naziva za vrstu rata je i *proxy*. To je oblik rata rata ‘u kojem se velike sile angažiraju na suprotnim stranama kao opskrbljivači, pomagači, savjetnici manjim državama koje su stvarno zaraćene strane’ (Kadrić 2014). Uz neke korpusno potvrđene prijedloge hrvatskih istovrijednica, često se zna rabiti i sveza s engleskim pridjevom *proxy rat / proxy ratovanje*. Neke od potvrđenih naziva koja konkuriraju biti hrvatskom zamjenom su: *rat putem posrednika, rat preko posrednika, rat uz pomoć tuđih snaga, posrednički rat*. S obzirom na to da je okosnica toga pojma posrednička uloga stvarno zaraćenih aktera, može se umjesto engleskoga naziva preporučiti hrvatski naziv *posrednički rat*:

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIV
<i>proxy rat</i>	<i>posrednički rat</i>

QUADCOPTER

Engleski naziv *quadcopter* definira se kao ‘bespilotni zrakoplov s četiri rotora, koji se upotrebljava i u vojnoj industriji’. Korpusno je potvrđen i fonetizirani oblik *kvadkopter*. Želi li

se sukladno terminološkome načelu ostati pri internacionalizmu preuzetome izravno iz latinskoga, bolje je dati prednost prefiksoidu *kvadr(i)-* koji je uobičajen u hrvatskome standardnom jeziku (*kvadrifonija, kvadriiceps, kvadriplegija*), a ne prema engleskome modelu riječi *kvad-*. Korpusno pretragom potvrđeni su i nazivi *bespilotni četveropropelerski helikopter, bespilotni četverorotorski helikopter*. Zaključno, sljedeći se nazivi mogu preporučiti kao primjerenija zamjena za engleski naziv *quadcopter*:

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIV
<i>quadcopter</i>	<i>kvadrikopter</i> <i>bespilotni četverorotorski helikopter</i>

Premda bi se domaćemu nazivu trebala dati prednost, naziv *kvadrikopter* bi se prema terminološkome načelu usklađenosti s terminološkim sustavom bolje uklapao zbog već prihvaćenoga naziv *helikopter*, a i načelo o poželjnosti kraćega naziva govori u prilog nazivu *kvadrikopter*.

RECOVERY (VOZILO)

Naziv *recovery* pridjev je koji se prema definiciji sveze u kojoj se nalazi podrazumijeva ‘višenamjensko oklopno vozilo namijenjeno izvlačenju u slučaju mogućeg otkazivanja sustava unutar jednog od vozila’. Posezanje za engleskom riječju apsolutno je nepotrebno te je primjerenije upotrijebiti i predložiti hrvatski višerječni naziv *vozilo za izvlačenje*.

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIV
<i>recovery vozilo</i>	<i>vozilo za izvlačenje</i> <i>izvlačno vozilo</i>

STAFF RIDE

U recentnije vrijeme u vojnim je znanostima ponovno zaživio naziv *staff ride* za pojam koji se pod raznim nazivima pojavljuje još od 19. stoljeća (npr. *staff tour*). Ukratko, riječ je o ‘obrazovnoj seriji metoda i tehnika učenja iz povijesnih pohoda ili bitaka, a sastoji se od sustavnog preliminarnog proučavanja odabranog pohoda, operacije ili bitke, dobro planiranog posjeta stvarnom poprištu pohoda, operacije ili bitke, te od zaključne prigode integriranja iskustvenih spoznaja iz proučavanja i uvježbavanja materijala te posjeta mjestu bitke’ (Stojić i Matić 2017).

Premda korpusno nije potvrđena niti jedna hrvatska istovrijednica, u jednome stručnom radu djelatnikâ Hrvatskoga vojnog učilišta autori tematiziraju upravo metodologiju *staff ride* te predlažu i hrvatski naziv – *stožerni izvid*. Taj je naziv u skladu s terminološkim načelima – poglavito onima o prednosti domaćega naziva, ekonomičnosti naziva, tvorbene plodnosti, usklađenosti s normama hrvatskoga jezika i prijedlog je struke – stoga ga se može preporučiti kao hrvatsku zamjenu za engleski naziv.

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIV
<i>staff ride</i>	<i>stožerni izvid</i>

STEALTH (TEHNOLOGIJA, ZRAKOPLOV)

U vojnoj se industriji tehnologija kojom se postiže što manja uočljivost za radar na engleskome naziva *stealth* prema engleskome pridjevu u značenju ‘potajno, kradomice’. U znanstveno-popularnome funkcionalnom se podstilu ranije nailazilo na rješenje *nevidljivi* (avion), no budući da je riječ o tehnologiji koja nikad ne dovodi do potpune nevidljivosti za radarske sustave, korpusno su potvrđena pojmovno preciznija hrvatska rješenja: *niskog radarskog odraza*, *teškouočljiv za radar*, *niskouočljiv za radar*. Nisu potvrđena hrvatska rješenja s ustrojem pridjev + imenica, kojoj treba dati prednost u odnosu na genitivne ustroje (Hudeček i dr. 2016). Engleski naziv pojavljuje se i kao imenica. Zaključno, kao prijedlog hrvatskih istovrijednica mogu se predložiti sljedeći nazivi:

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIVI
<i>stealth</i> im.	<i>niski radarski odraz</i> <i>teška uočljivost za radar</i>
<i>stealth</i> (avion)	<i>avion niskog radarskog odraza</i> <i>radarski teškouočljiv avion</i> <i>radarski niskouočljiv avion</i> <i>avion teškouočljiv za radar</i> <i>avion niskouočljiv za radar</i>

TABLETOP (TABLE-TOP) VJEŽBA

Aktivnost u kojoj ključno osoblje u neformalnoj diskusiji (sastanku) razmatra postupanja u hipotetskoj izvanrednoj situaciji na engleskome se naziva *tabletop exercise*. Korpusnim istraživanjem nije potvrđena niti jedna hrvatska istovrijednica. Uvidom u terminološku bazu Europske unije (IATE) uspoređena su rješenja na različitim jezicima sa sljedećim rezultatima: njem. *Planübung*; fr. *exercice de simulation*; šp. *ejercicio de mesa*, *ejercicio de tablero*, *ejercicio teórico de simulación*, tal. *esercizio di simulazione*, *simulazione a tavolino*; port. *exercício de*

gabinete. Uz niz kalkiranih (prevedenih) rješenja, razvidno je kako je pojmovna okomica ovoga naziva *teorijska rasprava o simuliranome izvanrednom stanju*. Ovdje treba upozoriti kako i na hrvatskome postoji naziv *simulacijska vježba*, no u ovome primjeru taj bi naziv bio hiperonim, odnosno nadređeni naziv raznim podvrstama simulacijskih vježbi. Prema terminološkome načelu o nužnosti usklađenosti naziva s terminološkim sustavom, sljedeći bi se hrvatski nazivi mogli preporučiti:

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIVI
<i>tabletop vježba</i>	<i>teorijska simulacijska vježba</i> <i>uredska simulacijska vježba</i>

TILTROTOR i TILTWING

Zrakoplov koji objedinjuje karakteristike helikoptera i aviona, odnosno uzlijeće kao helikopter, a leti kao avion nosi krovni naziv *konvertoplan*. Takvu funkciju postiže dvostrukom upotrebom rotora: u fazi polijetanja, lebdjenja i slijetanja obavljaju ulogu nosećega rotora helikoptera, a u horizontalnome letu ostvaruju potrebnu vučnu silu, dok se sila uzgona realizira krilima (Božičević 2006). Takva eksploatacija rotora ostvaruje se dvjema različitim koncepcijama: 1. zakretanjem krila zajedno s rotorima – *tiltrotor* i 2. zakretanjem samih rotora odnosno motora – *tiltwing*.

Prema korpusno potvrđenim nazivima mogu se predložiti hrvatske zamjene za engleske nazive koji se često rabe:

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIVI
<i>tiltwing</i>	<i>zrakoplov sa zakretnim krilom</i> <i>zrakoplov s nagibnim krilom</i>
<i>tiltrotor</i>	<i>zrakoplov sa zakretnim rotorom</i> <i>zrakoplov s nagibnim rotorom</i>

WALK-IN

U hrvatskome vojnoobavještajnome nazivlju se za osobu koja samoinicijativno pristupi vojnom objektu ili snagama nudeći informacije rabi engleski naziv *walk-in*. Korpusnom pretragom potvrđena je i domaća riječ nastala terminologizacijom – *pridošlica*. Ovaj je prijedlog u skladu s terminološkim načelima te ga se može uvrstiti kao preporučeni naziv:

NAZIV „GOST“	PREDLOŽENI NAZIV
<i>walk-in</i>	<i>pridošlica</i>

5.2.3.2. Tuđice

Tuđice su „riječi stranoga podrijetla koje su pravopisno prilagođene hrvatskomu glasovnom sustavu, ali zadržavaju neka svojstva izvornoga jezika nesvojstvena hrvatskomu jeziku“ (Barić i dr. 1999:283). Tuđicu u stilski neutralnome tekstu treba zamijeniti odgovarajućom hrvatskom riječju. Riječ je obilježena kao tuđica kad zadržava:

1. koje neprilagođeno glasovno svojstvo, npr. suglasničke skupove koji se ne uklapaju u sustav hrvatskog standardnog jezika – suglasnički skupovi *cl, bl, dl, gl, kl, st, jl, js, jn, ft, jm, jn* itd. na kraju riječi ne uklapaju se u sustav standardnoga hrvatskoga jezika pa su takvi nazivi unatoč pravopisnoj prilagodbi i dalje tuđice
2. oblični završetak prema stranom jeziku
3. tuđi način tvorbe izvedenica
4. tuđe mjesto ili vrstu naglaska.

Već je bilo riječi kako se suvremeno hrvatsko vojno nazivlje nastojalo izgrađivati hrvatskim jezičnim resursima, stoga su korpusnom pretragom potvrđeni rijetki primjeri tuđica.

Tablica 29. Prikaz tuđica u vojnome nazivlju

TUĐICA	DEFINICIJA
bazuka	pješačko protuoklopno ručno oružje
buster (raketa)	raketa za postizanje ubrzanja (u uzlijetanju) u rakete ili zrakoplova
debrifing	službeni i sustavni razgovor / debriefiranje (povratno izvješćivanje) odabranih osoba koje su pristale prenijeti informaciju i biti debriefirane od strane specijaliziranog osoblja koje ima zadaću prikupiti relevantne informacije
defile	mimohod postrojbi u redovima; paradni prikaz vojske i vojne opreme
depo	skladište vojnih zaliha i opreme
drednot	vrsta ratnog broda, prethodnik bojnih brodova
grejder	višenamjenski stroj za građevinske radove s različitim priključcima (ravnjač). Rabi se u inženjeriji za zemljane radove, uređenje putova, kosina i nasipa, kopanje usjeka i jaraka, čišćenje snijega, uklanjanje grmlja, vibracijsko uređenje tla i dr.
haubica	topničko oružje kalibra 100 do 220 mm namijenjeno za gađanje zaklonjenih ciljeva ubacnom putanjom zrna zbog čega ima kraću cijev od topa, manje trzanje i manju početnu brzinu projektila
hoverkraft	prometalo koje se kreće na dvadesetak centimetara od tla uzdignuto na „zračni jastuk“ što ga proizvodi vrsta snažnog ventilatora smještenog usred karoserije
kamp	prostor na kojemu se nalaze šatori i druge vrste objekata za boravak ljudi, radi uvježbavanja taktičkih zadaća i učenja

TUĐICA	DEFINICIJA
komandos	vojnici osposobljeni za posebne napadačke operacije, osobito one u neprijateljskoj pozadini
klirens	slobodan prostor od najniže točke vozila do površine zemlje, npr. <i>klirens</i> haubice
napalm-bomba	požarna bomba napunjena napalmom koja se izbacuje iz zrakoplova i bacača plamena
pancer-haubica	oklopna samohodna haubica
rikošet	1. odbijanje metka od tvrde podloge, 2. odrazno zrno
rikošetno (gađanje)	odskočno gađanje
šrapnel	vrsta topničkog zrna napunjenog metalnim kuglicama i eksplozivom, namijenjenog gađanju otkrivenih živih ciljeva i zrakoplova; danas se sve ubojite krhotine granate katkad nazivaju šrapnelima
trimer	mala pomoćna aerodinamička površina na primarnoj upravljačkoj površini koja služi za redukciju potrebne sile upravljanja ili ugađanje aerodinamike aviona

Važno je naglasiti kako su za neke od tuđica korpusno potvrđeni i domaći nazivi koji su prihvatljiviji prema načelima terminološkoga normiranja:

Tablica 30. Prikaz tuđica i preporučenih domaćih naziva

NAZIVI TUĐICE	PREPORUČENI NAZIVI
buster raketa	raketa dodatnog potiska
defile	mimohod
depo	skladište
klirens	visina prohodnosti
debrifing	povratno izvješćivanje
hoverkraft	lebdjelica ³⁰¹
rikošetno gađanje	odskočno gađanje

5.2.3.3. Prilagođenice

Prilagođenice su „riječi stranoga podrijetla koje su naglasno, glasovno i sklonidbeno prilagođene hrvatskomu jeziku“ (Barić i dr. 1999:283). Normativna je preporuka da se prilagođenica, kada je to moguće, a osobito u biranijim tekstovima, zamijeni kojom hrvatskom riječju. Preuzimanjem u sustav hrvatskoga jezika imenica mora dobiti rod i sklonidbeni tip. Barić i dr. (1999:284) ovdje skreću pozornost na nekoliko elemenata: „Određivanje roda

³⁰¹ Još je 1977. godine Stjepan Babić upozoravao na suvišnost tuđice *hoverkraft* kraj hrvatske tvorenice *lebdjelica* (Babić 1977).

imenica povezano je s istodobnim određivanjem osnovnoga lika. Najčešće se rod ne određuje formalnim oznakama, već dočetak prilagođenica ostaje jedini element za određivanje roda. Većina je prilagođenica u hrvatskom jeziku svoj rod odredila prema suglasničkom dočetu u nominativu jednine.“ Posuđeni glagoli prilagođuju se sustavu hrvatskoga jezika infinitivnim formantima *-ati, -ovati, -irati (taborovati, ešalonirati, repetirati, raketirati)*. Kad je riječ o tvorbi pridjeva, posuđuju se samo osnovne tuđe riječi, a ne čitava njihova tvorbena porodica. Zatim se od prilagođenica u skladu s tvorbenim pravilima hrvatskoga jezika tvore izvedenice (*operativan/operacijski*, a ne *operacionalan* prema eng. *operational*) (Barić i dr. 1999:284; Mikić Čolić 2012:96).

Zbog globalne povijesne uloge francuskoga vojnog umijeća, pogotovo za vrijeme Napoleonskih ratova, te tradicionalne hrvatske naslonjenosti kroz povijest na uglavnom njemačko no dijelom i mađarsko, tursko i talijansko vojno nazivlje – podrobnije tematizirano u poglavljima 4. *Dijakronijski presjek* i 5.2.2. *Prihvaćanje internacionalizama* – suvremeno hrvatsko vojno nazivlje baštini niz *~izama* (uglavnom galicizama, germanizama, hungarizama, turcizama i talijanizama te nešto angloamerikanizama). Zanimljivo, suvremena angloamerikanizacija nazivlja ne očituje se toliko u leksičkome posuđivanju koliko u preslikavanju engleskih unutarnazivnih sintaktičkih ustroja i kalkiranju (prevedenicama).

U tabličnome prikazu donose se vojni nazivi koji nužno ne čine današnje službeno vojno nazivlje, no desetljećima su sastavni dio hrvatskoga standardnog jezika kao leksičke posuđenice. Takvo supostojanje dvaju naziva od kojih je jedan preporučljiviji i postao normativno prihvatljiviji evidentno je u raznim strukama – *teatar* → *kazalište*; *žurnalistika* → *novinarstvo*; *puč* → *državni udar* i sl. Stoga, za neke od vojnih naziva potvrđene su normativne uputnice na prihvatljivije domaće nazive, dok za neke nemamo odgovarajuće hrvatske zamjene (npr. *brigada, čahura, granata, inženjerija, kalibar, manevar, mina, pištolj*) osim nekih prigodnica koje nisu zaživjele (npr. *samokres, opkoparstvo*). Nakon prikaza potrebno se osvrnuti na neke od uočenih osobitosti izlučenih prilagođenica.

Tablica 31. Prikaz prilagođenica u vojnome nazivlju

PRILAGOĐENICE	DEFINICIJA	POSTANJE
abordaž(a)	osvajanje nekog broda pristajanjem uz njega i prekrcavanjem na njega	galicizam
arsenal	1. radionica za izradbu, popravak i opremanje brodova, oružja i municije, 2. skladište oružja	< njem. < tal. < ar.
artiljerija	→ <i>topništvo</i>	galicizam

PRILAGOĐENICE	DEFINICIJA	POSTANJE
avijacija	→ <i>zrakoplovstvo</i>	galicizam
bajuneta	hladno oružje, jednobridni, dvobridni ili trobridni bodež sa žljebovima za otjecanje krvi, za borbu prsa o prsa; natakne se na pušku ili se nosi o lijevom boku	galicizam
baraža	→ <i>zapreka</i>	
bataljun	→ <i>bojna</i>	galicizam
bivak	privremeno mjesto na otvorenom prostoru za smještaj postrojbi i sredstava, koje omogućuje zaklanjanje, zakrivanje i postavljanje šatora radi odmora, pravljenja rasporeda ili prenoćišta	galicizam
blindaža	sklonište ispod grudobrana, prekriveno zemljom, drvetom, plastikom i sl., zaštićuje od djelovanja teškog oružja i radijacije	
blindiran	→ <i>oklopljen</i>	galicizam
brifiranje	→ <i>kratko izvješćivanje</i>	anglizam
bombarder	vrsta teških zrakoplova koji nose bombe i bombardiraju ciljeve	galicizam
brigada	združena taktička postrojba koja može djelovati samostalno ili u sastavu divizije, ustrojava se od nekoliko bojni, postrojbi za potporu i zapovjedništva, a oblikuje se u svim granama i rodovima, posebno u kopненоj vojsci	< fr. < tal.
brizantan (eksploziv, granata)	→ <i>razorni eksploziv</i>	galicizam
bunker	utvrđeno i skriveno vojno uporište za obranu strojničkom i topničkom vatrom; može biti drveno-zemljani, betonski i armiranobetonski	< njem. < eng.
čahura	dio metka u kojemu je barutno punjenje ili naboj i koji povezuje ostale dijelove metka u cjelinu (projektil, kapsulu)	rusizam
defetist	malodušnik koji u ratu ne vjeruje u pobjedu svoje domovine, sumnja u uspjeh, očekuje poraz i širenjem panike ometa obrambene napore	galicizam
defetizam	stanje malodušnosti, osjećaja poraženosti, sumnje u pobjedu i nepovjerenje u vlastite snage	galicizam
depo	1. skladište vojnih zaliha i opreme, 2. velika instalacija za službe borbene potpore (SAD)	galicizam
desant	oblik borbenog djelovanja koji obuhvaća prevoženje postrojbi i borbenih sredstava zračnim, pomorskim, riječnim ili kombiniranim prijevoznim sredstvima te njihovo iskrcavanje (spuštanje) na prostor koji je zauzeo ili prijetoj opasnost da ga zauzme neprijatelj	galicizam
detašman	→ <i>odred</i>	galicizam

PRILAGOĐENICE	DEFINICIJA	POSTANJE
dezerter	→ <i>vojni bjegunac</i>	galicizam
dežurstvo	funkcija unutarnje službe koja se obavlja neprekidno u trajanju od 24 sata u zapovjedništvima, postrojbama i ustanovama oružanih snaga	galicizam
dok	plovni ili građevinski objekt koji služi za gradnju, popravak, čišćenje, bojanje podvodnog dijela brodova te prekrcaj tereta i obavljanje raznih lučkih poslova → usp. <i>gat</i>	anglizam
epoleta	→ <i>ramenica</i>	galicizam
eskadra	Plovna postrojba ratnih brodova mješovitog ili istovrsnog sastava, namijenjena za provedbu veće ili značajnije operacije. U manjim ratnim mornaricama smatra se isto što i flota jer obuhvaća većinu pomorskih snaga.	< fr. < tal.
eskadrila	osnovna taktička postrojba ratnog zrakoplovstva, u pravilu sastavljena od istovrsnih zrakoplova po kojima nosi i ime: lovačka, izvidnička, eskadrila bombardera, protupožarna, protupodmorničkih helikoptera, transportnih helikoptera i sl.	< fr. < tal.
eskort	→ <i>pratnja</i>	galicizam
eskalirati	proširiti se, pojačati se, intenzivirati se, obično o ratnim sukobima	< njem. < fr. < tal.
eskarpa	1. zemljani ili zidani strmi nasip okrenut prema neprijatelju u tvrđavskom sustavu utvrđivanja, 2. vrsta protuoklopne zapreke u obliku iskopa (širine do 5 m, visine do 2 m), radi sprječavanja prolaza tenkovima i drugim vozilima.	galicizam
ešalon	→ <i>postroj</i>	galicizam
ešarpa	vojni službeni ili paradni pojas kao dio odore koji se nosi oko struka ili ramena i pričvršćuje uz suprotni bok	galicizam
etapa	1. općenito u djelatnosti oružanih snaga, određeni dio vremena, puta, posla, stanja, operacije, stupnja razvoja i dr., 2. na hodnji dio puta između dva odmorišta ili dvije prijeđene točke, 3. u organizacijskom smislu razdoblje između dvije radnje istog procesa u strategijskom, operativnom ili taktičkom djelovanju.	galicizam
flota	1. Brodovlje, mornarica, plovna postrojba, plovni sastav), u širem smislu sve brodovlje jedne države (ratne i trgovačke mornarice, ribarsko, riječno i dr.). Pojam flota podrazumijeva i sve zrakoplove jedne države (zračna flota). Ratna flota sastavni je dio ratne mornarice i obuhvaća sve ratne brodove, podmornice, pomoćne brodove i ostala plovila koja su upisana u flotnu listu. 2. skup brodova	talijanizam

PRILAGOĐENICE	DEFINICIJA	POSTANJE
	pod istim zapovjedništvom na određenom akvatoriju (Sredozemna flota, Tihooceanska i dr.).	
flotila	1. viša organizacijska i taktička postrojba manjih ratnih brodova (razarača, minolovaca, raketnih i torpednih čamaca te podmornica) osposobljena za samostalno djelovanje ili u sastavu flote, 2. ratni brodovi koji plove po rijekama i jezerima.	talijanizam
forsirati	→ <i>svladavati</i>	< njem. < fr.
fugasa	vrsta mine ispunjena rasprsnim sredstvom (eksplozivom) koja se polaže u zemlju (poljska), u vodu na dno (podvodna), ispod razine vode (sidrena) te nakon aktiviranja (upravljačem, pritiskom, potezanjem) rasprskava se i nanosi štetu protivniku	galicizam
garda	elitna postrojba sastavljena od posebno odabranih, odanih, dobro uvježbanih i opremljenih časnika i vojnika sa zadaćom da se brine za osobnu zaštitu najviših državnih čelnika, vladara i vojskovođa te za obavljanje počasnih funkcija	galicizam
garnizon	1. → <i>posada</i> , 2. kompleks zgrada u kojima je vojska trajno smještena	< njem. < fr.
gerila	skupine ili postrojbe naoružane različitim oružjem koje se bore na vlastitom teritoriju izvan sustava redovite vojske protiv neprijateljske vojske ili režima vlastite zemlje, a kojima je obilježje iznenadni napad i izbjegavanje otvorena sukoba	hispanizam
granata	topnički projektil punjen brizantnim eksplozivom	< njem. < tal.
hangar	velika građevina, obično montažne gradnje, za smještaj, održavanje i popravak letjelica, plovila, teških strojeva i sl.	< njem. < fr. < frnč.
hunta	skupina ljudi, obično časnika koji vladaju zemljom koju su osvojili vojnim udarom ili pučem	hispanizam
intendant	časnik koji opskrbljuje vojsku hranom, obućom, odjećom, smještajem i ostalim životnim potrebama	galicizam
inženjerija	rod vojske namijenjen za obavljanje složenih građevinsko-inženjerijskih radova u svrhu pružanja borbene i neborbene potpore drugim granama i rodovima radi osiguranja borbenih djelovanja	galicizam
javka	tajno, skriveno mjesto na kojemu agent (špijun) ostavlja šifrirana izvješća i preuzima također šifrirane zadaće za daljnji rad.	rusizam
kadet	1. Vojna osoba koja se na temelju ugovora sklopljenoga s Ministarstvom obrane civilnim obrazovanjem te vojnom izobrazbom i obukom osposobljava za dužnosti časnika u	< njem. < fr.

PRILAGOĐENICE	DEFINICIJA	POSTANJE
	Oružanim snagama. Sklapanjem ugovora o osposobljavanju postaje vojna osoba. 2. općenito, polaznik vojne izobrazbe koji se potom promiče u časnika.	
kalibar	Unutarnji promjer cijevi vatrenog oružja između dvije suprotne točke glatke cijevi ili dva suprotna polja ožljebljene cijevi. Mjeri se na ustima cijevi, a izražava u milimetrima ili centimetrima. Također i promjer metka ili granate koji se ispaljuje kroz cijev. Služi za označavanje i klasifikaciju oružja.	< njem. < srlat. < ar. < grč.
kamuflaža	mijenjanje vanjskog izgleda, osobito vojnih objekata kako ne bi bili uočljivi	< njem. < fr.
karabin	kratka lagana puška, dužine do 550 mm koju je nekada upotrebljavalo pretežno konjaništvo, a danas je općenito, umjesto duge puške, prihvaćena i u pješastvu.	galicizam
komplot	→ <i>urota, zavjera</i>	< njem. < fr.
kontraeskarpa	Vrsta fortifikacijske zapreke, strma strana rova bliža napadaču, štiti eskarpe i otežava silazak u tvrđavski rov. Može biti od cigle, kamena ili betona, a nakon I. svj. rata ima ulogu protutenkovskih zapreka.	galicizam
konvoj	1. veći broj ljudi koji se kreću pod nadzorom naoružane straže do nekog odredišta (zarobljenici), 2. veći broj vozila koji se kreću organizirano u koloni pod posebnom pratnjom zbog prevoženja posebnog tereta, 3. u pomorstvu, plovidba brodova koji su raspoređeni u odgovarajući raspored i uz pratnju radi sigurnosti plovidbe (kroz zaleđeno more uz pomoć ledolomaca) te radi reguliranja prometa (u plovidbi kanalima) ili radi oblikovanja počasne pratnje, 4. u ratnoj mornarici, plovni sastav transportnih ili pomoćnih ratnih brodova koji su raspoređeni u određenom poretku, pod jedinstvenim zapovjedništvom i pod izravnom ili neizravnom zaštitom ratnih brodova i zrakoplova; 5. u kopnenoj vojsci, osigurani prijevoz streljiva, naoružanja, opreme, intendantskih potreba, te ranjenika, bolesnika i zarobljenika	< njem. < fr.
kordon	1. ravnomjeran raspored postrojbi i utvrđenja u liniju, 2. prilikom svečanih dočeka ili demonstracija vrsta stroja vojnih postrojbi postavljenih radi osiguranja	galicizam
koridor	1. uski pojas kojim po međunarodnom pravu država ima pravo prolaska kroz tuđe državno područje radi povezivanja s morem ili drugim teritorijem, 2. pojas na kopnu, u zračnom prostoru i na moru ili u Zemljinoj atmosferi, ograničene širine, visine i dubine. Na moru je	< njem. < mlet.

PRILAGOĐENICE	DEFINICIJA	POSTANJE
	to dio plovnog puta ucrtan u navigacijske karte. U zraku je to dio zračnog prostora iznad određenog mjesta na državnoj granici, određen za ulazak ili izlazak zrakoplova iz zračnog prostora neke države. Za svemirske letjelice se također određuje koridor povratka svemirske letjelice koji osigurava da ne izgori i ne prođe pored Zemlje.	
korveta	Ratni brod namijenjen za protupodmorničko i protuzračno djelovanje radi zaštite ratnih i trgovačkih brodova. Također služi u protudesantnoj operaciji, te akcijama izviđanja, ophodnje i spašavanja.	galicizam
lafet	→ <i>postolje</i>	< njem. < fr.
lanser	uređaj ili sustav namijenjen za izbacivanje projektila s vlastitim pogonom kao što je raketa, protuzračna raketa, torpeda	galicizam
lenta	1. Svilena vrpca uglavnom u bojama državne zastave, prebačena preko ramena i prsa do suprotnog boka koju vojni dostojanstvenici nose u svečanim prilikama. Na njoj se često nose i visoka odličja. 2. vrpca na odlikovanju	< rus. < njem. dijtal.
logor	1. privremeno uređeno mjesto u prirodi za smještaj vojnika, 2. <i>pov.</i> naziv za sastavnicu u organizacijskoj strukturi ustaškog pokreta (roj, tabor, logor, stožer i Glavni ustaški stan), 3. objekti zatvorskoga tipa u kojima prebivaju ratni zarobljenici (<i>zarobljenički</i> ~), 4. mjesto na kojemu borave raseljene osobe zbog ratnih sukoba ili prirodnih nepogoda radi zaštite i sprječavanja humanitarnih katastrofa (<i>izbjeglički</i> ~), 5. mjesto na koje se dovode osobe što ih policijske i druge vlasti interniraju zbog njihove nacionalne, etničke, religiozne, rasne, političke i socijalne pripadnosti i uvjerenja (<i>koncentracijski</i> ~)	germanizam
manevar	uporaba snaga na bojištu kroz pokret kombiniran s vatrom ili vatrenim potencijalom kako bi se postigla pozicijska prednost u odnosu na neprijatelja u svrhu ostvarenja misije	< njem. < fr.
maroder	vojnici koji tobože kao bolestan zaostaje za postrojbom, a zapravo se bavi pljačkom u pozadini	galicizam
mina	skrovito postavljeno eksplozivno sredstvo koje se aktivira slučajnim nailaskom osobe vozila ili plovila ili daljinski upravljanim ili programiranim upaljačem	galicizam
miner	1. specijalno obučeni vojnici u inženjerijskim i nekim drugim postrojbama za postavljanje mina i minskih zapreka te otkrivanje, uklanjanje i uništavanje neprijateljskih mina;	galicizam

PRILAGOĐENICE	DEFINICIJA	POSTANJE
	2. specijalisti za rukovanje, primjenu i borbu s minskim naoružanjem	
mitraljez	→ <i>strojnica</i>	< njem. < fr.
parada	→ <i>mimohod</i>	< njem. < fr. < šp.
patrola	→ <i>ophodnja</i>	< eng. < fr.
patrona	čahura s nabojem i metkom kod streljačkog oružja	< njem. < fr.
pionir	pripadnik roda inženjerije osposobljen i opremljen za izradu, postavljanje, otklanjanje i svladavanje zapreka (miniranje, razminiranje), rušenje ili održavanje infrastrukturnih objekata (mostovi, putovi, objekti utvrđivanja) i dr.	< njem. < fr.
pištolj	streljačko oružje kratke cijevi za pucanje iz ruke bez oslonca	< mađ. < njem. < > češ.
plotun	istodobno ispaljivanje projektila iz više oružja: strojnica – strojnički plotun, topova – topnički plotun, torpeda – torpedni plotun i dr.	< tal. < fr.
pontonir	vojnici pripadnici inženjerijskih postrojbi koji grade pontonske mostove te uređuju i održavaju prijelaze preko vodenih zapreka	galicizam
puč (vojni)	→ <i>vojni udar</i>	germanizam
revolver	ručno vatreno oružje s bubnjem u kojem su naboji smješteni u radijalno postavljenim ležištima	anglizam
snajper	→ <i>precizna puška</i>	anglizam
radar	uređaj koji odašiljanjem elektromagnetskih radiovalova u okolni prostor i njihovim hvatanjem nakon odbijanja od predmeta u njihovu snopu određuje točno mjesto nekog objekta na zemlji, u moru ili u zraku	anglizam
rafal	1. ispaljivanje niza metaka iz poluautomatskog ili automatskog oružja jednim pritiskom okidača najvećom brzinom (dugi rafal, kratki rafal), 2. osnovni način otvaranja paljbe iz strojnica i puškostrojica, a rabi se pri gađanju većih i/ili skupnih ciljeva	galicizam
raketa	projektil s vlastitim (raketnim) pogonom, namijenjen za let po određenoj putanji u zračnom ili svemirskom prostoru	< njem. < tal.
regrutacija	→ <i>novačenje</i>	< njem. < fr.
repetirati	pomicanjem određenog dijela vatrenog oružja ubaciti/ubacivati metak u ležište	germanizam
ruta	1. kurs ili sustav kursova kojim brod plovi od mjesta odlaska u mjesto dolaska, 2. definirani smjer kretanja od polazne točke do odredišta	galicizam
sabotaža	namjerno uništavanje vojne opreme, planova, projekata i dr. radi onesposobljavanja borbene spremnosti i funkcija oružanih snaga ili njezinih dijelova	< njem. < fr.

PRILAGOĐENICE	DEFINICIJA	POSTANJE
saboter	čovjek koji vrši sabotažu	galicizam
salutiranje	→ <i>pozdravljanje</i>	< njem. < fr.
salva	→ <i>počasna paljba</i>	galicizam
simulant	onaj koji simulira, hini, koji se pretvara	< njem. < fr. < lat.
sonar	hidroakustički uređaj za podvodno motrenje s pomoću ultrazvuka	anglizam
šaržer	→ <i>okvir</i>	galicizam
špijun	tajni agent koji istražuje i skuplja važne državne, vojne, ekonomske i druge tajne podatke za državu koja ga je izaslala ili potkupila	< njem. < fr. < tal.
špijunaža	posao špijuna, dostavljanje vojnih, ekonomskih i drugih tajnih podataka drugoj državi ili ustanovi	< njem. < fr. < tal.
štapin	cjevčica, najčešće od plastike, koja služi za paljenje	talijanizam
tabor	prostor izvan naseljenog mjesta, uređen i prilagođen za smještaj vojnika (šatori, barake, zgrade) radi vojne vježbe ili specijalističke obuke te kao smještaj pričuve u pozadini	< mađ. < tur.
tandem	avion dvosjed sa pilotskim sjedalima jedno iza drugog	anglizam
tempirati	namjestiti ili namještati tempirač eksplozivne naprave tako da se izazove eksplozija u određeno vrijeme i na određenom mjestu ili točki putanje	germanizam
trenaža	→ <i>uvježbavanje</i>	< njem. < fr.
tromblon	Uređaj valjkasta oblika, odvojiv ili sastavni dio puške pomoću kojega se ispaljuje puščana bomba (ili tromblonska mina), uporabom običnog ili specijalnog metka. Rabi kumulativne mine za gađanje oklopnih ciljeva i trenutačne mine protiv žive sile i vatrenih sredstava	galicizam
trupa	→ <i>postrojba</i>	galicizam

Prije svega potrebno je naglasiti kako u literaturi ne postoji uvijek suglasje glede etimologije svakoga od ovih naziva. Najčešći su otkloni kad je riječ o jeziku posredniku, odnosno jeziku iz kojeg je u hrvatski jezik ušla pojedina riječ. Kad govorimo o vojnome nazivlju, često nazivi koji su vidljivo romanskoga postanja ušli su u hrvatski jezik preko njemačkoga jezika. O ovoj osobitosti detaljnije se govori i u uvodnome tekstu potpoglavlja 5.2.3. *Preuzimanje stranih naziva*. U ovome se radu prihvaća prikaz postanja kako ga bilježe Matasović et al., Ljubičić i Piškorec (Ljubičić 2011; Matasović i dr. 2016; usp. Piškorec 2005). Naravno, i drukčiji su

pristupi i obrazloženja zasnovani, Ipak, uzimajući u obzir dokazani slijed preuzimanja vojnih naziva iz njemačkoga, mađarskoga i francuskoga zbog izvanjezičnih čimbenika, pristup navedenih autora za ovaj je rad najprikladniji.

Kad je riječ o jeziku iz kojeg je preuzeta tuđa riječ u hrvatski jezik, nekoliko je znakovitih dodirnojezikoslovnih pojava. U prvome redu za nazive poput *kamuflaža*, *sabotaža*, *špijunaža* – s tipičnim francuskim nastavkom za tvorbu imenica *-age* – Ljubičić dokazuje da su ti nazivi zapravo primarni hrvatski germanizmi, odnosno njemački galicizmi. Fonomorfološkim kontrastiranjem te nepodudaranjima u kategorijama roda hrvatskih i romanskih riječi, autorica detektira njemački kao jezik davalac, odnosno jezik posrednik u širem smislu (Ljubičić 2011:60).

LAFET (LAFETA)

Još jedan ilustrativni primjer njemačkoga posredništva u stvaranju hrvatskoga vojnog nazivlja je naziv *lafet* (isto i *lafeta*). Ljubičić prati etimologiju naziva preko francuske riječi *l'affût* m. koja aglutinacijom određenoga člana u njemačkome i dodavanjem nastavka *-ette* postaje *lafeta* f., koji preuzima i hrvatski jezik (Ljubičić 2011:67, 129). Još jedan važan naziv u vojnome nazivlju koji Ljubičić donosi kao njemački galicizam je hrv. *manevar* m. < njem. *Manöver* n. < fr. *manoeuvre* f.

PIŠTOLJ

Posebno je zanimljivo etimološko praćenje naziva *pištolj* na koji se također u svome istraživanju osvrće Ljubičić (2011:77). Rječnici najčešće navode sljedeći etimološki slijed: hrv. *pištolj* < njem. *Pistole* < češ. *pišt'ala*. Međutim, Ljubičić smatra da je hrvatski oblik nastao prema mađarskome *pisztoly*, a ne njemačkome *Pistole*. Početkom 1990-ih pokušalo se oživjeti naziv *samokres* – čije prve potvrde ovdje u radu pratimo do rukopisnoga Vitezovićeve i Tanzlingherova rječnika (oba oko 1700.).³⁰²

³⁰² Usporedi ovdje potpoglavlje 4.4. *Vitezovićev i Tanzlingherovi rukopisni rječnici (oko 1700.)*.

KONVOJ

Korpusno je potvrđen primarni germanizam, *konvoj*, u svezi *konvoj operacija*: *MaxxPro* je namijenjen za pružanje zaštite u provedbi *konvoj operacija*, opskrbi izdvojenih postrojbi i prijevozu osoblja u području *operacija*. S obzirom na to da je riječ o prilagođenici koja ima svoju pridjevnu izvedenicu, nema potrebe za priklanjanje engleskome ustroju imenica + imenica (eng. *convoy operation*). Za preporučiti je rješenje *konvojska operacija*, poput *konvojsko kretanje*, *konvojski promet*.

SNAJPER

Anglizam *snajper* dugo se pokušava istisnuti domaćom svezom *precizna puška*, no i dalje se često oba pojavljuju jedan uz drugo – *precizna puška (snajper)*. U međuvremenu je u tvorbenoj porodici zadobio niz izvedenica, pa imamo *snajperist*, *snajperistica*, *snajperistički* (npr. *snajperistički stav*), *snajperski* (npr. *snajperski metak*) te metonimijom znači i osobu, strijelca snajperskom puškom.

GLAGOLI NA -irati

Brojni su glagoli od hrvatskih osnova koji se izvode sufiksom *-irati* od kojih se potom izvode imenice. Takvi su glagoli samo prividno romanskoga postanja, no riječ je zapravo o njemačkim prilagođenicama francuskih ili talijanskih glagola (usp. Ljubičić 2011:58).

GLAGOLI NA -IRATI	ODGLAGOLSKE IMENICE
bombardirati	bombardiranje
desantirati	desantiranje
detaširati	detaširanje
dezertirati	dezerterstvo
eskalirati	eskaliranje
ešalonirati	ešaloniranje
forsirati	forsiranje
granatirati	granatiranje
grupirati	grupiranje
kamuflirati	kamufliranje

GLAGOLI NA <i>-IRATI</i>	ODGLAGOLSKE IMENICE
kampirati	kampiranje
lansirati	lansiranje
manevrirati	manevrirane
maskirati	maskiranje
minirati	miniranje
patrolirati	patroliranje
regrutirati	regrutiranje
repetirati	repetiranje
sabotirati	sabotiranje
salutirati	salutiranje
špijunirati	špijuniranje
tempirati	tempiranje

Ponovimo kako za neke od prilagođenica postoje primjereniji hrvatski nazivi, no za neke od njih ne nalaze se odgovarajuće zamjene.³⁰³ Takvi su međudnosi ovdje tablično prikazani, s napomenom kako u nekim primjerima postoje hrvatske opće riječi koje ipak nisu zaživjele kao nazivi (npr. *defetist* < *malodušnik*, *špijun* < *uhoda* i sl.) Također, neke od istoznačnica, poput *tabor*, *logor*, *kamp* i *bivak*, razjednačile su značenja u nazivlju.

³⁰³ O glagolima na *-irati* kao morfološkom i leksikografskom problemu pisale su više Hudeček i Mihaljević (2010).

Tablica 32. Usporedni prikaz prilagođenica i domaćih naziva u vojnome nazivlju

PRILAGOĐENICE	DOMAĆI NAZIVI
abordaž(a)	→ ---
arsenal	→ ---
artiljerija	→ <i>topništvo</i>
bajuneta	→ <i>puščani bodež</i>
baraža	→ <i>zapreka</i>
bataljun	→ <i>bojna</i>
bivak	→ ---
blindaža	→ ---
blindiran	→ <i>oklopljen</i>
brifiranje	→ <i>kratko izvješćivanje</i>
brigada	→ ---
brizantan (eksploziv, granata)	→ <i>razorni eksploziv</i>
bunker	→ ---
čahura	→ ---
defetist	→ ---
defetizam	→ ---
defile	→ <i>mimohod</i>
depo	→ <i>skladište</i>
desant	→ ---
detašman	→ <i>odred</i>
dezertter	→ <i>vojni bjegunac</i>
dežurni	→ <i>službujući</i>
dežurstvo	→ ---
dok	→ <i>usp. gat</i>
epoleta	→ <i>ramenica</i>
eskadra	→ ---
eskadrila	→ ---
eskort	→ <i>pratnja</i>
eskalirati	→ ---
eskarpa	→ ---
ešalon	→ <i>postroj</i>
ešarpa	→ ---
etapa	→ ---

PRILAGOĐENICE	DOMAĆI NAZIVI
flota	→ ---
flotila	→ ---
forsirati	→ <i>svladati</i>
fugasa	→ ---
garda	→ ---
garnizon	→ <i>posada</i> 2. kompleks zgrada u kojima je vojska trajno smještena
gerila	→ ---
granata	→ ---
hangar	→ ---
hunta	→ ---
inženjerija	→ ---
javka	→ ---
kadet	→ ---
kalibar	→ ---
kamuflaža	→ <i>usp. prikrivanje</i>
karabin	→ ---
komplot	→ <i>urota, zavjera</i>
kontraeskarpa	→ ---
konvoj	→ ---
kordon	→ ---
koridor	→ ---
korveta	→ ---
lafet	→ <i>postolje</i>
lanser	→ ---
lenta	→ ---
logor	→ <i>usp. kamp, tabor, bivak</i>
manevar	→ ---
mina	→ ---
mitraljez	→ <i>strojnica</i>
parada	→ <i>mimohod</i>
patrola	→ <i>ophodnja</i>
patrona	→ ---
pionir	→ ---
pištolj	→ ---

PRILAGOĐENICE	DOMAĆI NAZIVI
plotun	→ ---
pontonir	→ ---
puč (vojni)	→ <i>vojni udar</i>
revolver	→ ---
snajper	→ <i>precizna puška</i>
radar	→ ---
rafal ³⁰⁴	1. ispaljivanje niza metaka iz poluautomatskog ili automatskog oružja jednim pritiskom okidača najvećom brzinom (dugi rafal, kratki rafal), 2. osnovni način otvaranja paljbe iz strojnica i puškostrojica, a rabi se pri gađanju većih i/ili skupnih ciljeva
raketa	→ ---
regrutacija	→ <i>novačenje</i>
repetirati	→ ---
ruta	→ ---
sabotaža	→ ---
salutiranje	→ <i>pozdravljanje</i>
salva	→ <i>počasna paljba</i>
sonar	→ ---
šaržer	→ <i>okvir</i>
špijun	→ ---
špijunaža	→ ---
štapin	→ <i>stijenj</i>
tabor ³⁰⁵	→ <i>usp. kamp, logor, bivak</i>
tandem	→ ---
tempirati	→ ---
trenaža	→ <i>uvježbavanje</i>
tromblon	→ ---
trupa	→ <i>postrojba</i>

³⁰⁴ Korpusno je potvrđen i naziv *istodobna paljba*, no rjeđe.

³⁰⁵ U jezikoslovnoj je literaturi poznato kako nije uvijek jednostavno razgraničiti prilagođenice od usvojenica. Piškorčevim modelom riječ *tabor* bila bi primarni hungarizam, odnosno sekundarni turcizam. Zbog nepostojanja adekvatne domaće riječi i višestoljetne prisutnosti riječi *tabor* u hrvatskome jeziku, u ovome će se radu smatrati usvojenicom.

5.2.3.4. Usvojenice

Usvojenice su riječi „potpuno uklopljene u sustav hrvatskoga jezika da se ne razlikuju od izvornih hrvatskih riječi. [...] Nije ih potrebno, a često nije ni moguće, zamjenjivati ih izvornim hrvatskim riječima“ (Barić i dr. 1999:285). U vojnome je nazivlju potvrđeno tek nekoliko njih.

USVOJENICE *puška, top, tabor, lozinka*

5.2.4. Terminologizacija

Hrvatsko je vojno nazivlje (jezik struke), kao i svako drugo nazivlje, podsustav hrvatskoga standardnoga jezika (opći jezik). To podrazumijeva i njihovu međuovisnost. Tako u međuodnosu općega jezika i jezika struke prepoznajemo dva procesa – terminologizaciju i determinologizaciju. U ovome potpoglavlju razmatra se proces terminologizacije kao jedan od načina postanka nazivâ (Hudeček i Mihaljević 2012:49), na primjerima vojnih naziva.³⁰⁶

Međunarodna norma ISO 704:2000 terminologizaciju definira kao ‘proces kojim se riječi ili izrazi općega jezika pretvaraju u nazive označujući pojam u jeziku struke’. Drugim riječima, riječi se općega jezika specijaliziraju, pridružuje im se precizna, jednoznačna definicija te dobivaju terminološko značenje (Mihaljević 1993:92). Terminologizirani nazivi nastaju postupcima kao što su specijalizacija, metaforizacija i metonimizacija.

Specijalizacija podrazumijeva da novo, terminološko značenje obuhvaća i definiciju staroga značenja, ali i sadržava dodatne elemente s obzirom na specifičnost pojedinoga naziva (Pavletić 2009:407). Metaforizacija je terminološki postupak prijenosa značenja jedne riječi na nov pojam po sličnosti, a metonimizacija je postupak prijenosa značenja riječi na nov pojam po bliskosti. Važno je naglasiti kako nazivi metaforičkoga postanja nisu istoznačnice za neki

³⁰⁶ Budući da postupkom *determinologizacije* ne nastaju nazivi, nego riječi, u ovome radu ona neće biti predmetom jezične raščlambe. Ipak, radi ilustriranja prožetosti općejezičnoga leksika ishodišno vojnim nazivljem, navode se neki od primjera proširenja značenja nastalih determinologizacijom: *arsenal, brisani prostor, čarka, Dan D, desant, dimna zavjesa, diverzija, gerila, invazija, kalibar, kampanja, kamuflaža, kanonada, kavalir, kolateralna žrtva, manevar, mina, miniranje, minsko polje, ofenziva, okidač, regrutacija, sabotaža, salva, sigurna udaljenost, stara garda, strategija, subverzija, taktika, tampon-zona, tempirana bomba, totalni rat, udarna igla, udarni val*. Zanimljiv je prikaz dinamike procesa determinologizacije na primjeru novijega naziva vojnoga postanja (*asymmetrical warfare*) i njegova „ulaska“ u opće rječnike ponudila Rapajić (2018) dokazujući kako je metaleksikografskim podatcima taj naziv na pola puta do potpune determinologizacije.

U hrvatskome je političkom diskursu sve zastupljenije posezanje za vojnim nazivom *hibridni rat* te je po svemu sudeći u procesu proširenja značenja i determinologizacije, što potvrđuje i pretraga nacionalnih korpusa alatom *Sketch Engine*. Ta se tendencija poklapa s opisom determinologizacije kod Meyer i Mackintosh (2000:112) koji je smještaju u okvir kad „terminološko značenje i uporaba ‘popuštaju’ te naziv počinje privlačiti zanimanje opće javnosti“.

običniji izraz, nego su jedini nazivi pridruženi kojemu pojmu i kao takvi stilski su neutralni (Mihaljević 2003:106). U takvim slučajevima govorimo o leksikaliziranim metaforama (npr. u vojnome nazivlju *usta* i *kolijevka* cijevi topa ili *gusjenice* kod tenka) jedini su naziv za dijelove spomenutoga naoružanja, a ne metaforička varijanta kojega stilski neutralnijega naziva.

Međutim, čest je slučaj da isti naziv zadrži i svoje neterminološko značenje.³⁰⁷ Tada govorimo o pojavi višesmislenosti. Tu je pojavu u terminološku znanost uveo i razradio Eugen Wüster razlučujući višeznačnost (njem. *Mehrdeutigkeit*) i višesmislenost (njem. *Mehrsinnigkeit*) (Hudeček i Mihaljević 1996; Wüster 1991), a uzor za to mu je bio njemački anglist i jezikoslovac Wolfgang Schmidt-Hidding (Wüster 1991:88).³⁰⁸ Mnogi terminološki postupci dovode do višesmislenosti (terminologizacija riječi općeg jezika, metaforizacija, metonimizacija itd.), ali ona ne opterećuje terminološki sustav i ne treba je izbjegavati. Mihaljević kategorizira četiri načina postanka višesmislenosti: 1. specijalizacija riječi općeg jezika (riječ općeg jezika terminologizirana je, ali pritom zadržava i svoje opće značenje; 2. semantičko posuđivanje (pod utjecajem stranoga jezika domaća riječ dobiva novo značenje koje supostoji uz prvotno značenje), 3. reterminologizacija naziva, odnosno posuđivanje naziva iz jednoga nazivlja u drugo; 4. izvođenje s pomoću višeznačnih sufiksa (čitač je ‘čovjek koji čita’ i ‘naprava koja čita’) (Pavletić 2009:11 prema Mihaljević 1993).

Ovaj se rad pri terminološkome opisu oslanja na kategorije višesmislenosti (pri čemu je isti jezični izraz i naziv i riječ općeg jezika, odnosno isti je jezični izraz naziv u više različitih struka) i višeznačnosti (naziv je višeznačan unutar iste struke) te na njihovo razgraničenje. Mihaljević i Ramadanović (2007) preciziraju kako se „naziv višeznačnost odnosi na leksik određenoga terminološkog područja, a naziv višesmislenost [...] na cjelokupan leksik“. U literaturi je već višestruko naglašavano kako u nazivlju treba izbjegavati višeznačnost (polisemija), a ne višesmislenost. Bez obzira na to što proces terminologizacije dovodi do polisemije, ona se razrješuje u kontekstu. U uređenome sustavu nazivlja obostrana jednoznačnost između pojma i naziva ideal je kojemu treba težiti, no praksa dokazuje kako je višeznačnost svejedno nužna. Još je Eugen Wüster, premda izričiti zagovaratelj matematičke jednoznačnosti u nazivlju, pragmatično konstatirao kako je u prirodnim jezicima takav odnos nemoguć jer je broj pojmova (nekoliko milijuna) tisuću puta veći od broja morfema (nekoliko

³⁰⁷ Helena Pavletić precizno prepoznaje različitu stupnjevitost terminologiziranih riječi i maglovitost granice između općejezične riječi i naziva ukazujući na to kako je „ponekad teško u kontekstu znanstvenoga teksta ustanoviti je li pojedina riječ naziv ili je upotrijebljena manje precizno, kao riječ općeg jezika“ (Pavletić 2009:13).

³⁰⁸ *Zbog toga smo prisiljeni razlikovati između jednosmislenosti i jednoznačnosti po uzoru na Schmidt-Hiddinga (1955.) (Wüster 1991:88).*

tisuća) te kako „i u terminologiji mora zahtjev za potpunom jednoznačnošću ostati naivan i nerealističan“³⁰⁹ (Wüster 1991:87). Sažeto, kršenje ideala jednoznačnosti neizbježno je, što nas kasnije dovodi do polisemije, homonimije i sinonimije.³¹⁰

Vratimo li se procesu terminologizacije (a samim time i kategorizaciji i diferenciranju višesmislenosti i višeznačnosti), sljedeći će ga primjeri na vojnome nazivlju zorno približiti. Na primjer, u općim se rječnicima riječi *bojište*, *zapovijed*, *pridošlica* i *zapriječiti* definiraju na sljedeći način:

bojište – mjesto ili područje na kojemu se vodi borba, poprište boja, bojno polje (VRHSJ)

– mjesto na kom se vodi boj, bojno polje; poprište (RHJ)

zapovijed – zahtjev da se što provede (VRHSJ, ŠRHJ)

– nalog koji sadržava obvezu da se provede; naredba (RHJ)

pridošlica – osoba koja je stigla poslije drugih, koja se naknadno komu pridružila ili uključila u što (ŠRHJ)

1. onaj koji je došao odnekud u novi kraj, 2. onaj koji je nešto kasnije došao u društvo i sl. (VRHSJ)

zapriječiti – postaviti kakvu zapreku (VRHSJ, ŠRHJ)

Iste riječi u vojnoj struci procesom terminologizacije postaju nazivi s odgovarajućim definicijama i poprimaju drukčije (u pravilu uže, specifičnije) značenje:

bojište – fizički prostor (kopno, more, zrak), vrijeme (kronološki), virtualni računalni prostor, elektromagnetski spektar te voljno i emocionalno područje psihe u kojima (u operacijama) projiciramo sposobnosti i ostvarujemo učinke (ZDP-P)

zapovijed – operativna odluka koja nema snagu upravnog akta, a koju izdaju zapovjednici u skladu s ovlastima na temelju Ustava i zakona radi učinkovitog funkcioniranja obrambenog sustava (ZDP-P)

³⁰⁹ *Auch in der Terminologie muß das Verlangen nach vollständiger Eineindeutigkeit ein frommer Wunsch bleiben. Ein frommer Wunsch* mogli bismo približiti i prijevodom ‘puka želja’ ili ‘pusta želja’. Za tom sintagmom Wüster poseže na nekoliko mjesta u svojem *Einführung* želeći naglasiti svjesnost nemogućnosti dosezanja apsolutne jednoznačnosti u nazivlju. Zahvale Ivi Gugo, mag. educ. philol. za sve prijevode s njemačkoga jezika u ovome radu, ako nije drukčije naznačeno.

³¹⁰ O problemu polisemije i homonimije te sinonimije u nazivlju više u potpoglavlju 5.3.3. *Polisemija/Homonimija* i potpoglavlju 5.3.2. *Sinonimija*.

pridošlica (*walk-in*) – 1. osoba koja samoinicijativno pristupi vojnom objektu ili snagama nudeći informacije (ZDP-P), 2. osoba koja dragovoljno ponudi svoje usluge obavještajnoj agenciji i koju se obično prihvaća s oprezom jer postoji opasnost da je riječ o dvostrukome agentu (EHVR)

zapriječiti – skrenuti, narušiti, odgoditi ili uništiti neprijateljske kopnene vojne potencijale prije nego ih može učinkovito upotrijebiti protiv naših (prijateljskih) snaga (RB)

U sličnome smislu, sveze riječi koje općejezični rječnik ne navodi – upravo stoga jer je riječ o nazivima – mogu postati dijelom jezika struke. U nazivlju ratne mornarice nalazimo naziv *čista voda*, koji znači „morski prostor u kojemu s velikom vjerojatnošću možemo tvrditi da nema morskih mina (više od 95 %)”.³¹¹

Kad govorimo o prožetosti općega jezika i jezika struke te stvaranju nazivâ, izrazito je važno upozoriti na razliku između tvorbenoga i terminološkoga značenja riječi. Naime, i danas se među stručnjacima različitih struka čuju tumačenja kako je npr. *artiljerija*³¹² poželjniji naziv jer *topništvo* ima uže značenje (podrazumijeva samo topove) ili je sporan pridjev *ratni* u višerječnim nazivima *ratno zrakoplovstvo* i *ratna mornarica* jer te dvije grane vojske ne djeluju samo u ratnim zbivanjima. *Inženjerija* je potisnula *opkoparstvo* jer rod inženjerije ne radi samo opkope, rovove i tomu slično. Važno je naglasiti da se u nazivlju značenje utvrđuje definicijom koja se ne mora poklapati s tvorbenom definicijom. Ilustrirat ćemo tu opreku s nekoliko primjera: *obalna straža* u svojem djelokругu obuhvaća cijelo teritorijalno more i unutarnje morske vode, a ne samo *obalu*, koja se u općemu jeziku, u skladu s tvorbenim značenjem, najčešće definira kao ‘[granični] pojas kopna uz more, rijeku ili jezero’. Tvorbeno je značenje riječi *vatrogasac* ‘onaj koji se bavi gašenjem požara’, no znamo da se vatrogasac ne bavi samo gašenjem požara, nego i drugim akcijama spašavanja. *Gorska služba spašavanja* ne bavi se samo spašavanjem u *gorju*, nego i različitim speleološkim spašavanjima i spašavanjima u urbanim sredinama, odnosno neplaninskim područjima (visoki objekti, tuneli, cijevi, prometne nesreće itd.). Dakle, terminološko značenje naziva obuhvaća i domene koje tvorbeno značenje ne pretpostavlja. Jedno je od temeljnih terminoloških načela da se nazivi ne bi smjeli mijenjati bez valjana razloga (Hudeček i Mihaljević, 2012: str. 87). Tako i u navedenim primjerima

³¹¹ Razumljivo, u općejezičnome rječniku ovjerene su samo pojedinačne riječi *čist* i *voda*.

³¹² Još je Stjepan Babić 1992. godine pri uspostavi i rehabilitiranju tradicionalnoga hrvatskog vojnog nazivlja polemički progovorio upravo o nazivu *topništvo*, ustavši u njegovu obranu, te o nerazlikovanju terminološkoga i tvorbenoga značenja i veličanju internacionalizama koji su preko srpskoga kao posredničkoga jezika ušli u hrvatski jezik (Babić 1992).

širenje djelokruga rada ne smije automatski podrazumijevati i mijenjanje nazivlja u pojedinoj struci jer time dolazi do nepotrebna narušavanja stabilnosti terminološkoga sustava.

Proces terminologizacije riječi mogli bismo prikazati na sljedeći način:

Prikaz 4. Shematski prikaz postanka naziva procesom terminologizacije

Sljedeći tablični prikaz sadržava ilustrativni broj vojnih naziva nastalih postupkom terminologizacije, nakon kojeg će detaljnije biti raščlanjeni postupci koji su doveli do terminologizacije (specijalizacija, metaforizacija i metonomizacija) i njihovi omjeri.

Tablica 33. Prikaz terminologizacije u vojnome nazivlju

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU		
RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
akcija	djelovanje usmjereno brzomu postizanju kakva cilja	najniži oblik taktičkog djelovanja koji provode pojedinci, posade i niže postrojbe niz povezanih djelovanja koji obično traje duže i koji uključuje veće snage nego (borbeno) djelovanje, a može izravno utjecati na tijek kampanje ili glavne operacije
bitka	oružani sukob velikih jedinica neprijateljskih vojska	fizički prostor (kopno, more, zrak), vrijeme (kronološki), virtualni računalni prostor, elektromagnetski spektar te voljno i emocionalno područje psihe u kojima (u operacijama) projiciramo sposobnosti i ostvarujemo učinke
bojište	mjesto ili područje na kojemu se vodi borba, poprište boja, bojno polje	
bok	1. dio tijela koji se nalazi sa strane, 2. ono što se nalazi sa strane čega, što nije ni sprijeda ni straga	desna ili lijeva strana bojnog poretka i nije usmjeren prema neprijatelju

³¹³ Budući da u vojnostručnoj hrvatskoj literaturi prevladava autorski pristup izgradnji nazivlja, isto se odnosi i na definicije. Preuzete definicije osobni su odabir autora ovoga rada i ne teže biti konačnim, stručnim definicijama niti su u strogome terminološkom smislu ispravno izgrađene. Njihova je svrha u prvome redu upozoriti na razliku terminološkoga i tvorbenoga značenja neke riječi što se jedino utvrđuje dostupnom definicijom. O problematici pojedinačnih, subjektivnih autorskih definicija u nazivoslovlju te posljedice neujednačenosti posebno se osvrnula predsjednica Terminološke komisije Međunarodnoga slavističkog komiteta Viktorija Ljudvihivna Ivaščenko (Ivaščenko 2018).

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
doktrina	zaokruženi ideološki sustav jedne vjere, organizacije, škole, umjetnosti, znanosti, politike	temeljna načela kojima se vode djelovanja vojnih snaga u potpori ciljeva
dvojnuk	1. osoba koja izgleda kao tko drugi, 2. osoba koja u kazalištu zamjenjuje glumca	agent koji prosljeđuje patvorene obavijesti svojoj matičnoj organizaciji, a te poruke priprema obično služba koja je preuzela kontrolu nad njim
faza	razvojni stupanj koje pojave, procesa ili postupka	stupanj provedbe operacije ili kampanje, ukupnost djelovanja i postignutih učinaka u zadanom stupnju provedbe operacije
forsiranje	1. jako nastojanje oko čega, 2. požurivanje, tjeranje na što	nasilno i brzo djelovanje usmjereno na suzbijanje prirodnih i umjetnih zapreka radi provedbe borbene zadaće i postizanja nadmoći nad protivnikom
gonjenje	tjeranje koga ili čega pred sobom prema određenom mjestu	napadna operacija namijenjena za hvatanje ili odsijecanje neprijateljske snage koja pokušava pobjeći, s ciljem njezina uništenja
gubitak	ono što je izgubljeno, nestalo ili propalo, što je uzalud uloženo, potrošeno	posljedica ratnih borbenih djelovanja koja obuhvaća vojno i civilno ljudstvo, borbenu i industrijsku tehniku, životinjski i biljni svijet te kulturna i materijalna dobra uništena i izbačena iz funkcije borbenim djelovanjem neprijatelja
inicijativa	početni postupak, prvi korak u djelovanju	svojstvo dominiranja situacijom (na strateškoj, operativnoj i/ili taktičkoj razini) u kojem ostali subjekti reagiraju na promjene koje uzrokuje posjednik inicijative
ispad	naglo istupanje protiv koga ili nezgodan postupak koji se protivi dobrim običajima i pristojnosti	oblik napada koji se provodi iz obrambenog rasporeda radi ozbiljnog narušavanja neprijateljskog napada udarajući na neprijatelja dok se on pripravlja za svoj vlastiti napad i dok je ranjiv u područjima prikupljanja i na napadnim položajima
izolacija	1. odvajanje, odjeljivanje ili osamljivanje [živjeti u izolaciji], 2. mjesto odvojeno od ostalih mjesta [bolesnik u izolaciji], 3. instalacija, oprema ili građevina koja služi za sprječavanje gubitaka energije ili zaštitu od dodira	akcija za skretanje, narušavanje, zadržavanje ili uništavanje neprijateljskog kopnenog potencijala prije nego što se on može učinkovito uporabiti protiv naših snaga
izviđanje	istraživanje, proučavanje kakve okolnosti da bi se spoznale činjenice	misija koja se provodi za pribavljanje, vizualnim promatranjem ili drugim načinima otkrivanja, informacija o aktivnostima i resursima postojećih ili potencijalnih prijetnji, za pribavljanje informacija o učincima djelovanja vlastitih snaga kao i za pribavljanje podataka o meteorološkim, hidrološkim ili geografskim značajkama određenoga područja

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
izvlačenje	1. uzimanje koga ili čega iz čega vučenjem, 2. vađenje čega iz kakva uskog otvora vučenjem, 3. produživanje čega prema van vučenjem, 4. pomaganje komu u opasnosti ili neprilici, 5. stvaranje neprekinute crte duž čega bojom ili olovkom, 6. <i>pren.</i> navođenje koga na kakav postupak silom ili nagovaranjem	oblik uzmarka u kojem se snage koje nisu bile u dodiru s neprijateljem kreću unatrag od njega
izvor	1. <i>zem.</i> mjesto na kojemu tekućica izbija iz zemlje na površinu, 2. dokument, djelo ili pojava kojima se znanstvenici koriste u istraživanju prošlosti, 3. <i>pren.</i> mjesto odakle što počinje	u obavještajnome nazivlju, osoba ili stvar od koje ili iz koje se može prikupiti podatak/informacija
jež	kukcožder zbijena tijela i gustih bodljika na leđnoj strani koje su preoblikovane dlake, hrani se kukcima, gujavicama i drugim malim životinjama te plodovima i ptičjim jajima, kad je ugrožen skrupčica se u bodljikavu kuglu	protutenkovska čelična zaprjeka
krilo	1. <i>zool.</i> organ za letenje u ptica i mnogih kukaca, 2. <i>pren.</i> a. pokretni ili bočni dio čega [~ zgrade; prozorsko ~] b. skupina ljudi sa zajedničkom koristi i ciljevima u sklopu veće političke ili vojne organizacije [lijevo političko ~; radikalno vojno ~]	v. bok
krtica	mali kukcožder zbijena tijela prekrivena crnim krznom, kratka vrata, malih i kožom prekrivenih očiju, izduljene njuške s rilom te kratkih udova s pet prsta živi pod zemljom, a hrani se kukcima, kolutićavcima i drugim malim životinjama koje žive u tlu	ubačeni neprijateljski agent koji radi u obavještajnoj organizaciji s namjerom da tajno izvješćuje neprijateljsku službu
krug	1. dio ravnine omeđen kružnicom, 2. zatvoreni ograničeni prostor u kojemu se ljudi kreću, rade i družu [tvornički ~; u krugu škole], 3. skupina ljudi koje povezuju prijateljstvo, zajednički ciljevi ili sl. [~ poznanika; književni ~]	raspored vozila u obliku kruga koji pruža potpunu sigurnost (360°) u području prikupljanja ili na zastanku s temeljnim oružnim sustavima okrenutima prema van
lažnjak	<i>žarg.</i> krivotvorina, falsifikat, pojedinačan primjerak falsificiranoga novca, umjetničke slike itd.	izmišljeni agent stvoren sa svrhom da zavara protivnika
lomiti	silom razbijati što tvrdo na dijelove [~ granje; ~ led]	zadaca brzog stvaranja pukotine u neprijateljskim obrambenim položajima
lovac	osoba koja se bavi lovom, koja ide u lov	ratni borbeni avion namijenjen i opremljen načelno za borbu zrak-zrak

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
ljudstvo	1. mnogo ljudi zajedno, 2. osobe koje rade na zajedničkom poslu ili u istoj službi	1. skupno, ljudi iz oružanih snaga, 2. pojedinci koji su potrebni ili u vojnom ili civilnom svojstvu za provedbu dodijeljene zadaće
mamac	ono što je priređeno kao zalogaj za životinju, divljač ili ribu, koja se želi namamiti i uhvatiti	imitacija osobe, objekta ili pojave koja ima namjeru obmanjivanja neprijateljskih sustava za motrenje i detekciju, odnosno dovođenja protivnika u zabludu
maska	1. predmet koji skriva lice tako da se ne može prepoznati osoba, 2. predmet koji pokriva, štiti lice, oči, dišni sustav itd.	obilježje terena takve visine da ograničava vatreno djelovanje ili motrenje područja koje se nalazi iza njega te tako stvara mrtvi prostor ili ograničava minimalnu elevaciju oružja
misija	1. posebna zadaća koju je tko dobio, uloga koju tko ima ili mu je dodijeljena, 2. skupina ljudi koji po određenome zadatku zastupaju svoju državu, vojsku, organizaciju i sl. [mirovna ~], 3. zgrada u kojoj djeluje istoimena skupina ljudi	jasan i sažet iskaz zadaće i svrhe izvršenja te zadaće
međuprostor	prostor ili razmak između dvaju ili više mjesta	(NATO) Područje u minskom polju ili pojasu zaprjeka u kojem nema mina, a čija će širina i smjer omogućiti našim snagama prolazak kroz njega u taktičkom poretku. (SAD) 1. svaki prekid ili pukotina u slijedu taktičkog rasporeda ili poretka širi od uspješnog dometa pješačkog streljačkog oružja, 2. dio minskog polja određene širine u kojem nema mina, koji našim snagama omogućuje prolazak u taktičkom poretku
moć	1. sposobnost vladanja čime, mogućnost upravljanja, npr. poslom, državom, ljudima i sl. [imati ~ u državi], 2. prirodna sposobnost [~ govora]	mogućnost i sposobnost djelovanja i utjecaja ili otpora djelovanjima ili utjecajima kojim se ostvaruju interesi i ciljevi u određenom vremenu
naboj	1. ozljeda ili potkožna rana koja je nastala tiskanjem, 2. količina energije u nekome tijelu, 3. usredotočenje kojega osjeća ili nagona u čovjeka, snažna privlačna ili odbojna snaga koje osobe	dio metka, punjenje za vatreno oružje
naredba	zahtjev da se što provede	akt kojim se naređuje ili zabranjuje određeno postupanje, a donose ga Predsjednik/Predsjednica RH, ministri i ravnatelji državnih upravnih organizacija za provedbu zakona i drugih propisa kad su na to izrijekom ovlašteni, u granicama dane ovlasti
narušiti	1. promijeniti što na lošije ili unijeti u što nepovoljnu izmjenu [~ zdravlje], 2. unijeti nered u što [~ mir; ~ red]	taktička zadaća ili učinak zaprjeka, koja integrira planiranje vatri i zaprjeku, raskida neprijateljev poredak, slama njegov tempo, razbija mu vremenski raspored djelovanja,

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
nasrtaj	čin kojim se naglo ili grubo navaljuje na koga ili što	dovodi do preuranjene uporabe njegovih snaga i/ili razbija njegov napad na odvojene pokušaje 1. završna faza napada u kojoj dolazi do bliske borbe s neprijateljem, 2. kratak, silovit i dobro organiziran napad na lokalni cilj kao što je topnički položaj, utvrda i sl.
navala	1. iznenadan dolazak čega, pojava kakva jakog osjećaja [~ bijesa], 2. <i>pren.</i> naglo, snažno pokazivanje osjećaja [~ bijesa] 3. otimanje oko čega, nastojanje da se dođe do čega [~ na kruh]	1. vrhunac napada kojim se stupa u fizički dodir s neprijateljem i vodi borba prsa o prsa 2. razdoblje u pomorsko–desantnoj operaciji/djelovanju od prijelaza polazne crte prvog vala do osvajanja početnih ciljeva 3. faza padobransko-desantne ili helikoptersko-desantne operacije/djelovanja koja počinje iskrcavanjem desantnih snaga u planirano područje, a nastavlja se napadom na ciljeve i učvršćenjem snaga na početnom zračnom mostobranu 4. razdoblje kod prijelaza rijeke, od prijelaza prvog vala do osiguranja početnog riječnog mostobrana i prijenosa odgovornosti na zapovjednika prijelaza 5. provedba kratkog, nasilnog, ali dobro organiziranog napada na lokalni cilj, kao što je strojničko gnijezdo ili utvrđeni položaj.
neprijatelj	1. osoba koja komu želi ili nanosi zlo 2. <i>pren.</i> ono što nanosi štetu, bolest ili nesreću [Cigareta je ~ zdravlja.] 3. osoba koja se bori protiv kakva zla [~ droge; ~ pušenja].	pojedinač, skupina pojedinaca (organizirana ili neorganizirana), paravojna ili vojna snaga, nacija ili nacionalni savez koji je protiv naše države, naših saveznika ili višenacionalnih partnera
neutralizirati	dovesti/dovoditi u neutralno stanje, ukloniti/uklanjati oprjeke ili različitosti	učiniti neprijateljsko ljudstvo ili sredstva nesposobnima za utjecaj na određenu operaciju
nezadovoljnik	onaj koji je nezadovoljan	osoba koja je razočarana ili nezadovoljna svojim položajem, statusom ili situacijom, a radi ili ima pristup tajnim, odnosno osjetljivim podacima te je kao takva pogodna za obavještajne svrhe i postati agent ili prebjeg
nosač	1. osoba kojoj je posao da nosi [hotelski ~, ~ baklje], 2. ono što nosi [~ vješalica; ~ prtljage na automobilu, ~ prometnog znaka]	ratni brod s uzletno-sletnom palubom ispod koje je paluba za smještaj letjelica sa zapovjedničkim mostom na boku (nosač zrakoplova, nosač helikoptera)
obilazak	1. kretanje s namjerom da se koga ili što obiđe ili razgleda [~ grada; ~ bolesnika], 2. prolazak obilaznim putem	oblik ofenzivnog manevra u kojem postrojba u napadu prolazi oko ili preko neprijateljskih temeljnih obrambenih položaja kako bi se osigurali ciljevi koji se nalaze duboko u neprijateljskoj pozadini

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
obilaženje	1. prolaženje sa svih strana oko čega, pravljenje krugova oko čega hodanjem ili vožnjom, 2. dolaženje komu u posjet, 3. redovito odlaženje na određena mjesta, 4. prolaženje tijekom putovanja	taktička zadaća koja uključuje manevriranje oko zaprjeke, položaja ili neprijateljskih snaga radi održavanja zamaha napredovanja
obmana	postupak ili čin koji riječima, slikama, lažnim podacima itd. namjerno oblikuje tuđe pogrešno mišljenje o čemu	1. čin odvlačenja neprijateljske pozornosti i snaga od točke/prostora gdje se provodi glavna operacija/djelovanje, 2. napad, uzbuna ili varka koja odvlači pozornost
obmanjivanje	dovođenje koga u zabludu prijevarom ili lažju	mjere osmišljene za dovođenje protivnika u zabludu manipulacijom, izobličavanjem ili krivotvorenjem dokaza kako bi ga se navelo na djelovanje suprotno njegovim interesima
obrada	postupak kojim se što obrađuje i proces u kojemu se što obrađuje [~ podataka; ~ teme; ~ zemlje]	pretvorba informacija u obavještajne proizvode njihovim razvrstavanjem, ocjenjivanjem, raščlambom, objedinjavanjem i tumačenjem
obruč	uzak predmet kružnoga oblika kroz koji se što provlači, kojim se što uokviruje ili spaja [~ na bačvi]	okruženje oko neprijatelja
obuhvat	rezultat obuhvaćanja; stanje ili postupak kad se obuhvaća koga rukama	oblik napadnoga manevra u kojemu glavne snage u napadu prolaze oko ili preko neprijateljskih glavnih obrambenih položaja kako bi osigurale ciljeve u neprijateljskoj pozadini
očistiti	1. učiniti što čistim [~ dvorište; ~ pod u razredu; ~ ulaz pred školom] zaprljati 2. ukloniti što kako bi što postalo čistim ili urednim [~ nered]	1. taktička zadaća za uklanjanje svih neprijateljskih snaga i poništavanje organiziranog otpora u dodijeljenoj zoni, području ili mjestu uništavanjem, zarobljavanjem ili prisiljavanjem neprijateljskih snaga na povlačenje tako da one ne mogu ometati sposobnost naše postrojbe u provedbi svoje zadaće, 2. potpuno ukloniti ili neutralizirati zaprjeke što obično provode inženjerijske snage iz pratećeg postroja izvan djelovanja neprijateljske vatre
odijeliti	izdvojiti dio iz cjeline	taktička zadaća dana postrojbi za odvajanje (i fizičko i psihološko) neprijatelja od svojih izvora potpore, uskraćivanje slobode manevra te za sprječavanje neprijateljske postrojbe u uspostavi dodira s drugim neprijateljskim snagama
odziv	1. odgovor na dozivanje ili prozivanje 2. prihvaćanje poziva da se čemu prisustvuje ili izraženo zanimanje za što [veliki ~ roditelja na roditeljski sastanak]	u obnašanju stražarske dužnosti, dogovoreni odgovor na lozinku kao znak prepoznavanja za stražarsku propusnicu
osvojiti	1. steći čiju naklonost ili ljubav, uspjeti se svidjeti komu [~ djevojku šarmom; ~ društvo šaljivim pričama;	taktička zadaća za čišćenje određenog područja i stjecanja nadzora nad njim

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
	~ naklonost čitatelja], 2. potaknuti u kome sklonost prema komu ili čemu [Osvojila me je ova glazba.], 3. zauzeti velik dio kakve djelatnosti [~ europsko tržište; ~ vlast]; sin. zaposjesti, zauzeti, 4. uspjeti u športskome ili kakvu drugome natjecanju ili pothvatu [~ najviši svjetski vrh; ~ olimpijsku medalju; ~ violinističko natjecanje]	
pješak	osoba koja pješači	vojnik u pješaštvu
pobuna	1. ustanak protiv vlasti [~ seljaka], 2. naglo iskazano nezadovoljstvo čime ili otpor protiv koga ili čega [~ radnika u tvornicama]	organizirani pokret s ciljem rušenja ustavne vlasti subverzijama i oružanim sukobom
položaj	1. mjesto na kojemu se što nalazi u odnosu na što drugo [zemljopisni ~] 2. način na koji je postavljeno tijelo [ležeći ~; sjedeći ~] 3. mjesto koje tko ima u društvu ili raspored dužnosti na poslu [biti na visokome položaju; ~ ravnatelja]	1. mjesto ili područje koje je zaposjela vojna postrojba, 2. mjesto oružja, postrojbe ili pojedinca s kojeg se može otvarati paljba na metu
povlačenje	1. primicanje koga ili čega k sebi vukući, 2. ostavljanje traga u jednome potezu, 3. duboko uvlačenje u sebe iz čega, 4. odustajanje od onoga što je već izrečeno, pokrenuto ili predano u kakav postupak, 5. onemogućivanje nastavka djelovanja ili postojanja 6. izazivanje kakve posljedice, 7. prekidanje kakva djelovanja, 8. vraćanje u prijašnje stanje, 9. smještanje na kakvo zaštićeno mjesto, sklanjanje od drugih, 10. beživotno i besciljno kretanje, 11. <i>pren.</i> prestajanje nastojanja oko čega	oblik operacija uzmaca u kojoj je postrojba u dodiru s neprijateljem, ali nije nužno pod pritiskom pri čemu se postrojba odvađa od neprijatelja i kreće prema području prikupljanja ili novom obrambenom položaju
pozadina	1. ono što nije u prvome planu, 2. <i>pren.</i> splet okolnosti koje se na što odnose [~ problema]	područje u zaraćenoj zemlji koje nije izravno zahvaćeno ratnim djelovanjem i koje se koristi za raspored pozadinskih postrojbi i ustanova
pozdravljanje	1. iskazivanje pozdrava riječima ili pokretom pri susretu ili rastanku, 2. upućivanje ili prenošenje poruke s dobrim željama na kraju pisma ili preko druge osobe, 3. <i>pren.</i> primanje kakve novosti, vijesti ili događaja s odobravanjem ili naklonošću	1. izražavanje počasti (počasni pozdrav) u stroju/poretku kojim vojne osobe iskazuju vojne počasti domovini i osobi za doček ili ispraća, a obavlja se streljačkim oružjem (puška, puškostrojnica, samokres) ili bez njega, 2. izražavanje uzajamnog poštovanja časnika i dočasnika u osnovnom stavu, rukom ili okretom glave, izvodi se brzo i oštro, s čvrsto uspravljenim tijelom, a osoba koju se pozdravlja, dužna je uljudno odzdraviti

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
pratitelj	osoba koja prati koga ili što	prateći avion uz vođu koji leti lijevo ili desno u formaciji, pilot pratećeg aviona
pridodati	1. v. dodati, 2. dodati onomu čemu se već što dodalo	organizacijski postupak kojim se postrojba ili osoblje pridodaju u sastav ili organizacijsku jedinicu privremeno radi provedbe određene zadaće
pridošlica	osoba koja je stigla poslije drugih, koja se naknadno komu pridružila ili uključila u što	1. osoba koja samoinicijativno pristupi vojnom objektu ili snagama nudeći informacije, 2. osoba koja dragovoljno ponudi svoje usluge obavještajnoj agenciji i koju se obično prihvaća s oprezom jer postoji opasnost da je riječ o dvostrukome agentu
probiti	1. napraviti otvor u čemu krutom [~ zid; ~ led na jezeru], 2. silom prodrijeti u što [~ put kroz šikaru], 3. <3. 1.> izići na površinu [Vlaga je probila iz zida.]	taktička zadaća u provedbi napadne operacije koja podrazumijeva probijanje kroz neprijateljske obrambene položaje, proširivanje prolaza i narušavanje njegova obrambenog sustava, uz uporabu svih raspoloživih snaga i sredstava
proboj	silom učinjen prolaz kroz kakvu prepreku [~ tunela kroz planinu]	lomljenje neprijateljske prednje obrane nastalo kao ishod probijanja, a čime se omogućuje prolazak snaga za iskorištavanje uspjeha napada
protivnik	1. osoba koja izražava protivljenje čemu, koja je protiv koga ili čega [~ novih ideja; ~ promjena], 2. osoba koja se natječe s kim za pobjedu u igri ili za prednost u čemu [politički ~]	strana koja se je potvrdila kao potencijalno neprijateljska prema vlastitoj strani i protiv koje se može očekivati uporaba snaga
provokacija	1. izazov, izazivanjem draženje, podbadanje, huškanje; 2. izdajnička djelatnost provokatora, 3. poticanje, guranje nekoga na odluke ili čine, štetne po samoga izvršitelja	djelovanje s namjerom da se neka osoba, organizacija, obavještajna služba ili vlada navede na postupanje koje će biti na njihovu vlastitu štetu
provokator	onaj koji izaziva sukob, verbalni ili fizički obračun	osoba koja djeluje u nekoj organizaciji (kao lažni istomišljenik) s ciljem da od članova te organizacije iznudi kompromitirajuće izjave ili kažnjive postupke
rezač	1. onaj koji reže, 2. oruđe, naprava za rezanje, 3. stroj za rezanje	u pomorskome morskome ratovanju, naprava koja se postavlja na žicu minočistača i koja reže ili odvaja privez mina ili zaprjeka
rod	1. prvobitni oblik ljudske zajednice 2. potomstvo jednoga pretka [biti plemenitoga roda; pripadati istomu rodu], 3. skup bližih i daljih rođaka s njihovim potomstvom [daljnji ~; najbliži ~], 4. oni koji su komu prethodili [hrvatski ~; seljački ~], 5. v. urod	sastavni dio grane oružanih snaga organiziran i podijeljen u posebnu strukturu zbog specifičnih uloga i sposobnosti u izvođenju vojnih operacija, a od ostalih se rodova razlikuje po osnovnom naoružanju i opremi, oružanim i neoružanim sustavima, sadržaju školovanja i obuke te doktrini uporabe u borbenom djelovanju
rušenje	1. činjenje da ono što je sagrađeno padne ili da se sruši 2. činjenje da što propadne, da se pokvari ili uništi 3.	uništenje određenih tvorevina, objekata ili tvari vatrom, vodom, eksplozivom, mehaničkim i drugim sredstvima

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
	činjenje da tko ili što padne 4. <i>pren.</i> prisilno uklanjanje s vlasti ili položaja	
skok	1. odraz nogama i premještanje tijela s jednoga mjesta na drugo [~ u vodu; gol iz skoka], 2. prepuštanje slobodnom padu [~ iz zrakoplova], 3. <i>pren.</i> nagli prelazak niže vrijednosti čega u višu [~ cijena; ~ plaća]	1. u kopnenom ratovanju jedan pokret, obično s jednog zaklonjenog i prikrivenog položaja na drugi, koji provode postrojbe često pod neprijateljevom vatrom, 2. udaljenost koju postrojba koja se kreće u skokovima prelazi u jednom skoku
smutljivac	osoba koja unosi smutnju	osoba koja je poslana od pokrovitelja s namjerom da zbuni, unese pomutnju u obavještajnu ili protuobavještajnu organizaciju neke zemlje, a ne da prikupi ili prenese obavijesti
spavač	osoba koja spava	agent koji je razmješten u moguće područje operacija bez neposrednih zadaća, ali koji je spreman za djelovanje u pogodnom trenutku
starija osoba	osoba starije životne dobi	vojna osoba koja ima viši čin, a ako su osobe istog čina, starija je ona osoba za čije je ustrojbeno mjesto utvrđen viši ustrojbeni čin, odnosno ako imaju jednak ustrojbeni čin, starija je ona osoba koja je prije promaknuta u osobni čin
stožer	1. drveni stup oko kojega se slaže stog sijena, 2. tijelo koje upravlja kojom djelatnošću [vojni ~; sveučilišni ~]	tijelo unutar zapovjedništva koje pomaže zapovjedniku u procesu odlučivanja, u pribavljanju informacija koje se odnose na obavještajne, operativne i personalne poslove, međunarodne odnose i civilno-vojnu suradnju, planove izobrazbe i druga funkcionalna područja, kako bi se zapovjednikove odluke oblikovale u zapovijed.
suradnik	osoba koja radi s kim na istome poslu	osoba koja svjesno, tajno, organizirano i kontinuirano prikuplja podatke i obavijesti ili izvršava druge zadaće za potrebe obavještajne organizacije
ubacivanje	1. bacanje čega u kakav prostor, 2. smještanje čega kamo brzim pokretima i bez reda; sin. utrpavanje, 3. <i>pren.</i> naknadno uvrštavanje čega u što, naknadno dodavanje što čemu, 4. postajanje nezvanim sudionikom kakva događaja	oblik manevra u kojem napadna snaga provodi neotkriveno kretanje kroz ili u područje koje su zaposjele neprijateljske snage kako bi zaposjela položaj koji ima prednost nad neprijateljem u njegovoj pozadini, izlažući pri tom samo male elemente djelovanju neprijateljskih obrambenih vatri
uljez	onaj koji je došao nezvan, koji se nalazi gdje mu nije mjesto, onaj koji po čemu odudara od ostalih članova koje skupine	pojedinaac, postrojba ili oružni sustav, u području ili blizu određenoga područja izvođenja operacije ili vježbe, koji znači prijetnju od prikupljanja obavještajnih podataka ili od potkopavačke aktivnosti
uništiti	1. silom učiniti da tko ili što više ne postoji [~ gradove; ~ ljude], 2. dovesti koga ili što u veoma teško	1. taktička zadaća kojom treba fizički učiniti neprijateljsku snagu bojno

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
	stanje [~ spomenik; ~ zdravlje], 3. napraviti štetu [Pas je uništio namještaj.], 4. nesavjesno postupiti prema čemu [~ posao], 5. učiniti da što prestane postojati [~ neprijateljsku vojsku; ~ obitelj];	nesposobnom, 2. učiniti metu toliko oštećenom da ne može funkcionirati kako bi željela ili se ne može staviti u uporabno stanje sve dok nije potpuno iznova izgrađena.
upad	1. nagao, neočekivan i nasilan prodor u što [vojni ~ u tuđi teritorij], 2. <i>pren.</i> iznenadni ulazak	djelovanje, obično manjeg opsega, koje uključuje brzo probijanje u neprijateljsko područje za prikupljanje informacija, zbunjivanje neprijatelja ili uništenje njegovih objekata, a završava s planiranim povlačenjem nakon svršetka dodijeljene zadaće
uporište	1. ono na što se tko ili što oslanja, 2. izvor snage, pomoći i podrške	utvrđena i snažno naoružana ključna točka u sklopu utvrđene linije, obrambenog pojasa ili samostalno
usmjeriti	1. okrenuti u određenome smjeru [~ automobil prema gradu; ~ se prema zapadu], 2. navesti koga na put do kakva odredišta [~ putnike na kolodvor; ~ vozače na izlaz iz grada], 3. obratiti pozornost na što [~ se na umjetnost]	taktička zadaća za ograničavanje djelovanja na usku zonu uporabom postojećih ili novih zaprjeka, izravnom ili neizravnom paljbom, manevrom ili postavljanjem/rasporedom postrojba
uzmak	popuštanje, ustupak drugoj strani (u razgovoru, borbi, mišljenju)	organizirani je manevar udaljavanja od neprijatelja, a može se provoditi u dodiru ili bez dodira s neprijateljem
vatra	oslobađanje toplinske i svjetlosne energije pri čemu se tvar koja gori pretvara u pepeo	fizički učinak smrtonosnih i nesmrtonosnih oružja
vezati	1. spojiti/spajati s pomoću čvora, učvrstiti što ili povezati u cjelinu [~ uzice na cipelama; ~ uže oko stupa; ~ vrpce oko dara]; <i>sin.</i> svezati, zavezati, (zavezivati) 2. pričvrstiti/pričvršćivati što uza što s pomoću vrpce, uzice, užeta i sl. [~ bord; ~ konja] 3. <i>pren.</i> a. stvoriti komu kakvu obvezu [~ obećanjem; ~ ugovorom] b. uspostaviti čvrst odnos s kim ili čim [~ djecu uz sebe]	1. taktička zadaća kojom se sprječava neprijatelj u pokretanju bilo kojeg dijela svojih snaga s određenog položaja i/ili za određeno vremensko razdoblje držeći ih ili opkoljavajući kako bi spriječili njihovo povlačenje za uporabu na nekom drugom mjestu, 2. učinak taktičkih zaprjeka koji integrira planiranje vatri i zaprjeka za usporavanje napadača u određenom području – obično u području djelovanja
vidra	sisavac iz porodice kuna prilagođen životu u vodi, duguljasta tijela, kratkih nogu i gusta krzna	u pomorskom mitskom ratovanju, naprava koja, kada se vuče, sama se postavlja u stranu na prethodno određenu udaljenost
začelje	stražnji dio čega	posljednja hodna postrojba u hodnoj koloni koja se obično sastoji od vozila za održavanje i izvlačenje
zadaća	1. ono što tko mora obaviti ili napraviti, 2. učenički pismeni rad [domaća ~]	jasno određena, mjerljiva aktivnost koju provode pojedinci ili postrojbe
zadimljavanje	ispunjavanje dimom	postupak prikrivanja (maskiranja) vlastitih te zasljepljivanja i zavaravanja protivničkih

TERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
		snaga stvaranjem dimne zavjese uporabom dimnih sredstava
zadržati	1. ostaviti kod sebe, ne vratiti vlasniku [~ knjigu], 2. spriječiti koga ili što u kretanju [~ pješake; ~ vlak], 3. dulje vrijeme usmjeriti na što (o pogledu, pozornosti i sl.) [~ pogled na planinama], 4. ne prepustiti što zaboravu [~ običaje; ~ u dobroj uspomeni], 5. uzeti što za sebe, ne podijeliti s drugima [~ sav plijen], 6. svladati osjećaje, ne pokazati osjećaje [~ bijes], 7. ne reći ono što se misli [~ svoje mišljenje]	taktička zadaća u provedbi obrambenih operacija u kojoj snage pod pritiskom neprijatelja nastoje dobiti na vremenu radi usporavanja zamaha protivnika nanoseći mu gubitke bez primjene odlučujućeg borbenog djelovanja
zadržavanje	1. ostavljanje kod sebe, nevraćanje vlasniku; 2. sprječavanje koga ili čega u kretanju, 3. dulje usmjeravanje na što (o pogledu, pozornosti i sl.), 4. čuvanje čega da se ne izgubi, neprepuštanje zaboravu; 5. uzimanje čega za sebe, nedijeljenje s drugima; 6. svladavanje osjećaja, nepokazivanje osjećaja; 7. negovorenje onoga što se misli, 8. ostajanje gdje dulje nego što se namjeravalo ili očekivalo	oblik uzmarka u kojemu snage pod prinudom neprijatelja mijenjaju prostor za vrijeme radi usporavanja njegova zamaha, nanoseći mu štetu, a da za to vrijeme ne budu odlučujuće uporabljene
zaklon	mjesto na kojemu se sklanja, štiti od opasnosti ili lošega vremena [~ od kiše; ~ od metaka]	prirodna ili umjetna zaštita od neprijateljskog motrenja i djelovanja koja smanjuje učinke neprijateljske izravne i neizravne paljbe
zamagljivanje	1. ispunjavanje čega maglom, 2. <i>pren.</i> činjenje čega nejasnim, maglovitim	tehnika uporabe umjetne magle koja se rabi radi smanjenja vidljivosti zbog prikriivanja vojnih položaja, brodova, postrojbi i strateški važnih objekata, zaštite od neprijateljskog izviđanja, napada i otežavanja pokreta neprijateljskih postrojbi
zamah	1. brz ili širok pokret cijelom rukom kojemu je cilj da se što udari ili baci [~ rukom; ~ mačem], 2. <i>pren.</i> brz i snažan razvoj čega [Proizvodnja je u zamahu.]	brz uspon i provedba operacije visokim tempom
zaposjesti	1. zauzeti velik dio kakve djelatnosti [~ europsko tržište; ~ vlast], 2. smjestiti se raspoloživo mjesto	1. taktička zadaća u kojoj snaga ulazi u cilj (objekt), ključno zemljište ili druga umjetna ili prirodna područja bez otpora neprijatelja te nadzire cijelo područje; 2. ostati u području i zadržati nadzor nad njim
zaustaviti	1. spriječiti koga ili što u kretanju [~ pješake; ~ vlak], 2. prekinuti kakav rad [~ motor; ~ disanje]	taktička zadaća u napadnoj i obrambenoj operaciji kojoj je cilj ograničiti kretanje protivničkih snaga na određenom smjeru ili području zadržavanjem ili okruživanjem tako da se ne mogu uporabiti negdje drugdje

RIJEČ/NAZIV	OPĆEJEZIČNA DEFINICIJA	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹³
zvjezdica	mala zvijezda	naziv zrakaste oznake za vojnički čin u mnogim vojskama

U analiziranome je korpusu najveći broj terminologiziranih vojnih naziva nastao postupkom specijalizacije. Takvi nazivi su u svojoj domeni poprimili uže, specijalizirano i točno utvrđeno značenje. S jezičnonormativnoga motrišta nazivi su valjano oblikovani, no to je i razumljivo jer su u nazivlje preuzimane riječi općega jezika koje pripadaju standardnom hrvatskome jeziku, neutralnomu stilu i općerječničkomu fondu. Evidentna je zamjetna težnja da se terminologiziraju domaće riječi, a tek u manjoj mjeri internacionalizmi (cca. 10 %) npr. *akcija*, *inicijativa*, *izoliranje*, *misija*, *provokator*. Premda spomenuti internacionalizmi ni po čemu ne odudaraju od hrvatskoga standardnog jezika i njegove norme te su rašireni u općemu jeziku i jeziku struke, u okviru hrvatskoga vojnog nazivlja oni su nastali po uzoru na angloameričko vojno nazivlje (*action*, *initiative*, *isolation*, *mission*, *agent provocateur*).

S terminološkoga stajališta, zbog neusustavljenosti nazivlja istraživanjem je primijećeno supostojanje istoznačnica za neke od naziva. Ovdje se navode samo neke od njih, a problematika sinonimije u nazivlju podrobnije se osvjetljava u potpoglavlju 5.3.2. *Sinonimija*. Za neke od taktičkih zadaća i aktivnosti potvrđene su sljedeće istoznačnice u korpusu:

NAZIV	ISTOZNAČNICE
bok	krilo
forsiranje	svladavanje
gonjenje	gonidba
ispad	preventivni napad
izolirati	isključiti, zapriječiti
narušiti	razbiti, remetiti, poremetiti, dezorganizirati
navala	nasrtaj, juriš
obilazak	duboki obuhvat, obuhvatni manevar
obmana	diverzija, odvrćanje
obmanjivanje	zavaravanje
odijeliti	izolirati
osvojiti	zauzeti
pratitelj	krilnik
uništiti	razoriti
upad	prepad
usmjeriti	kanalizirati

NAZIV	ISTOZNAČNICE
uzmak	odstupanje
vezati	prikovati, spriječiti
zadržati	odložiti, usporiti
zaposjesti	okupirati, posjesti, zauzeti

Kao što je u radu već višestruko naglašeno, supostojanje istoznačnica najčešće je rezultat autorskoga pristupa izgradnji nazivlja i nesustavnoga pristupa njegovu ujednačavanju unutar struke. U potpoglavlju 5.3.2. o sinonimiji izložit će se pristup razrješavanja te problematike, što se ponajprije odnosi na potrebu uspostavljanja normativnih odnosa među istoznačnicama. Također, prema provedenome istraživanju, apostrofirat će se imperativ jednoznačnosti i preciznosti u vojnome nazivlju koje – kao i općenito svi terminološki sustavi, no u slučaju vojništva se dokazuje i opasnijim – ne trpi istoznačnost i varijantnost. Kao što je uvodno u radu ukazano, ona doslovno može imati strateški dalekosežne i pogubne posljedice (Matthews 2008; Vego 2009).

U manjoj su mjeri terminologizirani nazivi nastali procesima metaforizacije i metonimizacije. Tako su za metaforizaciju potvrđeni primjeri kao što su *bok*, *jež*, *krilo*, *krtica*, *lovac*, *spavač*, *vidra* itd. Metaforičko je nazivlje u engleskome jeziku zastupljenije nego u hrvatskome nazivlju (Mihaljević 2003:106). Mihaljević (2003), na primjeru računalnoga nazivlja, navodi nekoliko razloga za to:

1. ustroj engleskoga jezika, odnosno njegove siromašne tvorbene mogućnosti za razliku od bogatoga tvorbenog potencijala hrvatskoga jezika
2. sociolingvistički razlozi, odnosno opće okružje u kojemu ti nazivi nastaju
3. englesko je nazivlje relativno stabilizirano, dok se hrvatsko tek uvodi i usustavljuje.

Odnose engleskoga i hrvatskoga metaforičkoga nazivlja možemo prikazati kao:

1. metafora = metafora (*flank* = *bok*; *sleeper* = *spavač*; *dogs of war* = *psi rata*)
2. metafora₁ = metafora₂ (*fighter* = *lovac*)
3. metafora = nemetafora (*line crosser* = *bjeginac*, *prebjeg*; *dogfight* = *zračni dvoboj*; *dreadnought* = *bojni brod*)
4. nemetafora = metafora (*mortar pit* = *minobacačko gnijezdo*; *spent bullet* = *mrtvo zrno*; *outguard* = *mrtva straža*)

Raščlambom korpusa razvidna je tendencija da se pri nastanku hrvatskoga naziva često poseže za doslovnim preuzimanjem metafore na engleskome jeziku (*dead space* – *mrtvi prostor*, *albatross* – *albatros*, *salted bomb* – *zasoljena bomba*, *dragon's teeth* – *zmajevi zubi*, *hawk* – *jastreb*, *bare base* – *gola baza*). U ovome se radu zastupa stav kako su tvorbene mogućnosti hrvatskoga jezika toliko znatne da nema potrebe preslikavati engleske metafore u izgradnji hrvatskoga nazivlja. Osim za metaforičko hrvatsko nazivlje koje je prihvaćeno i uobičajeno (*golden hour* – *zlatni sat*; *nobody's war* – *ničiji rat*) u slučaju više konkurentnih naziva treba dati prednost nemetaforičkome nazivu – *instrumentalno letenje* umjesto *slijepo letenje* (eng. *fly blind*), *admiralski brod* ili *zapovjedni brod* umjesto *zastavni brod* (eng. *flagship*), *svoji na svoje* umjesto *plavi na plave* (eng. *blue-on-blue*), *salonski general* umjesto *general iz naslonjača* (eng. *armchair general*) itd.

Metonimijskim prijenosom također su potvrđeni nazivi poput *snajper* u značenju ‘puška s optičkim instrumentom za precizno gađanje’ i ‘onaj koji gađa iz snajpera; snajperist’. Isto tako, naziv *arsenal* u svojem izvornome značenju ‘vojni objekt u kojem se oružje, streljivo i ratni materijal pohranjuje, proizvodi ili popravlja’ metonimijskim pomakom preuzima i značenje ‘naoružanje u posjedu neke zemlje, paravojne organizacije ili pojedinca’. Naziv *plave kacige*, metonimijskim prijenosom dio za cjelinu poprima značenje ‘pripadnici UN-ovih snaga za održavanje mira koji nose plave kacige ili berete na svoje nacionalne odore’. Naziv *cijev* u značenju ‘dio oružja kroz koji prolazi metak, projektil’ procesom metonimizacije postaje i ‘vatreno oružje’.

Na kraju, opće je mjesto u nazivljima mnogih struka, pa tako i vojnoj, kako su imenice najzastupljenija vrsta riječi. No, u jednoj od poddomena vojnoga nazivlja (taktika) potvrđeno je niz glagola kao nazivâ taktičkih zadaća i aktivnosti – *blokirati*, *zaustaviti*, *zaposjesti*, *usmjeriti*, *slijediti* i *poduprijeti*, *slijediti* i *preuzeti*, *neutralizirati*, *vezati*, *izolirati*, *obići*, *očistiti*, *osigurati*, *osvojiti/zauzeti*, *probiti*, *poraziti*, *zadržati* itd. Pojmovno gledano, taktika kao poddomena podrazumijeva konkretnu i dinamičnu uporabu postrojbi u borbi, stoga je razumljiva očita zastupljenost glagola kao vrste riječi za nazive.

5.2.5. Reterminologizacija

U postanku je nazivlja čest slučaj da se poseže za već ustrojenim nazivima u drugim strukama i njihovim jezičnim i metaforičkim modelima. Taj proces preuzimanja naziva iz drugih struka

naziva se *reterminologizacija*.³¹⁴ Isto tako, do reterminologizacije može doći već u stranome jeziku te se u tome slučaju u hrvatskome jeziku preslikavaju modeli stranoga (u pravilu engleskoga) jezika. Istraživanje vojnoga nazivlja upućuje na to kako je reterminologizacija daleko manje produktivnija od terminologizacije kao način postanka naziva. K tome, često je teško odrediti granice reterminologizacije i koja je struka ishodišna za koji naziv.³¹⁵

Nazive preuzete iz drugih struka možemo prema Mihaljević (1993:95) podijeliti na dva osnovna tipa:

1. nazivi preuzeti iz druge struke bez promjene značenja
2. nazivi preuzeti iz druge struke uz promjenu značenja (specijalizacija, metaforizacija).

Sljedeći tablični prikaz donosi ilustrativni broj vojnih naziva nastalih postupkom reterminologizacije:

Tablica 34. Prikaz reterminologizacije u vojnome nazivlju

RETERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU		
NAZIV	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹⁶	INOSTRUČNA DEFINICIJA
amfibija	1. posebno motorno vozilo opremljeno za kretanje kopnom i vodom, 2. letjelica opremljena za uzlijetanje s kopna i vode i slijetanje na kopno i vodu	<i>zool.</i> vodozemac, dvoživac; životinja koja živi na kopnu i u vodi
amputacija	odcjepljenje dijela ili cijelog teritorija neke zemlje i pripajanje drugoj zemlji radi osvajačkih težnji	<i>med.</i> kirurško uklanjanje dijela tijela, obično ekstremiteta radi liječenja ili zbog teške ozljede
binom	prva razina međusobnog pokrivanja suboraca radi pružanja zaštite, a primjenjuje se u malim postrojbama kao što su jedinice za specijalne namjene gdje svatko ima svoga	<i>mat.</i> broj koji se sastoji od dviju veličina povezanih znakom + ili –, dvočlani broj

³¹⁴ Ruska terminološka tradicija razlučuje *reterminologizaciju* (preuzimanje iz druge struke uz promjenu značenja) i *transterminologizaciju* (preuzimanje iz druge struke bez promjene značenja ili s gotovo neznatnim pomakom u značenju).

³¹⁵ Proces reterminologizacije dvosmjernan je proces: 1. nazivi struke a_1 mogu nastati preuzimanjem naziva iz struke a_x ili 2. nazivi struke a_1 mogu poslužiti za postanak naziva struke a_x . Budući da prvim postupkom nastaje vojno nazivlje, ono je obrađeno u središnjem tekstu. Ovdje se radi ilustracije donose primjeri reterminologizacije s vojnom strukom kao ishodišnom za postanak naziva drugih struka: *admiral* (zool.), *agresija* (*psih.*, *prav.*) *balistika* (fiz.), *barut* (kem.), *čahura* (zool.), *fronta* (met.), *kadet* (šp.), *posada* (šp.), *korpus* (jez.), *razarač* (šp.), *top* (šh.), *vojniki* (zool.). Zanimljivo je primijetiti kako Akademijin rječnik (ARj) navodi Bogoslava Šuleka kao tvorca naziva *posada* u vojnome smislu, vjerojatno po uzoru na češki *posádka*. Međutim, istraživanjem se pokazuje kako ga prije Šuleka donosi Mažuranić-Užarevićev rječnik (1842.) za njemačku polaznu natuknicu *Garnifon*. Kasnije se upravo na tu riječ, među ostalima, obrušava Fran Kurelac kao na „barbarizam“ u svojoj glasovitoj purističkoj raspravi *Mulj govora nespretna i nepodobna nanešen na obale našega jezika ili: O barbarismih* (1873.) (Kurelac 1873).

³¹⁶ O definicijama za kojima se ovdje posegnulo vidi više u podrubnici 313.

RETERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

NAZIV	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹⁶	INOSTRUČNA DEFINICIJA
	binoma ili u desetini koja se sastoji od pet binoma	
ćelija	manja skupina ljudi udruženih radi tajnoga ili subverzivnoga djelovanja	<i>pov.</i> osnovna jedinica nekih političkih organizacija
flota	velika formacija vojno-pomorskih snaga (kombinirana od ratnih brodova različitih namjena, nosača aviona i helikoptera itd.) pod zajedničkim zapovjedništvom	<i>pom.</i> skup brodova koji služe istoj namjeni ili se nalaze pod zajedničkim zapovjedništvom
kanibalizacija	1. skidanje ispravnih i iskoristivih dijelova i sklopova s neispravnog ili neuporabljivog sredstva kako bi se ugradili na drugo sredstvo, 2. upotreba ljudstva jedne ili više postrojbi da bi se upotpunila ozakonjena snaga druge postrojbe	<i>antrop.</i> a. kušanje ljudskog mesa kao dio rituala u nekim plemenima b. jedenje ljudskog mesa <i>zool.</i> pojava u životinja da jedu jedinke vlastite vrste
koalicija	vojni savez više država stvoren radi ostvarenja kakva cilja [<i>antihitlerovska</i> ~]	<i>pol.</i> politički savez više država ili više političkih stranaka stvoren radi ostvarenja kakva cilja
misija	1. jasan i sažet iskaz zadaće i svrhe izvršenja te zadaće, 2. dužnost koja se povjeri pojedincu ili postrojbi, 3. vojno izaslanstvo s posebnim zadaćama u inozemnim vojnim organizacijama, 4. sudjelovanje pripadnika oružanih snaga u stranim zemljama s ciljem pružanja obuke ili druge vrste potpore od zajedničkoga interesa.	<i>rel., hist.</i> 1. otkupiteljska zadaća Crkve i Isusa u svijetu, 2. skupina ljudi ili misionarska organizacija poslana u koju zemlju kako bi širila određenu vjeru (obično kršćanstvo)
mornar	vojnici koji služe u ratnoj mornarici	<i>pom.</i> član brodske posade koji radi najniže poslove na brodu
operacija	vojno djelovanje ili provedba strateških, taktičkih, granskih, obučnih ili administrativnih vojnih misija	<i>med.</i> kirurški postupak kojim se uklanja bolesno tkivo ili organ te ispravlja kakvo oštećenje ili izobličenje [<i>estetska</i> ~; ~ <i>nosa</i> ; ~ <i>oka</i>] općenito na raznim područjima djelatnosti, provedba određene radnje ili zahvata (<i>matematičke, informatičke, bankovne, trgovačke, poslovne, medicinske</i> i dr.)
poligon	uređen i omeđen zemljišni, vodeni ili zračni prostor, koji zadovoljava sve sigurnosne zahtjeve, opremljen oružjem, uređajima, objektima i infrastrukturom namijenjen provedbi borbene obuke oružanih snaga u uvjetima sličnim ratnoj situaciji te znanstveno istraživačkim potrebama radi ispitivanja i obavljanja pokusa borbene tehnike i sustava	<i>mat.</i> lik u ravnini omeđen s više stranica, odnosno zatvorenom izlomljenom linijom
preobraćenik	osoba koja je radila za jednu obavještajnu organizaciju pa je nagovorena da radi za drugu stranu	<i>rel.</i> a. onaj koji se duhovno i moralno preobrazio djelovanjem božanske milosti b. onaj koji je promijenio vjeru

RETERMINOLOGIZACIJA U VOJNOME NAZIVLJU

NAZIV	VOJNOSTRUČNA DEFINICIJA ³¹⁶	INOSTRUČNA DEFINICIJA
rehabilitacija	oporavak i obnavljanje sposobnosti i kapaciteta postrojbi i ljudstva nakon borbe ili zadaće	<i>med.</i> a. priprema bolesnih, ozlijeđenih ili invalidnih osoba za normalan život b. vraćanje snage ili zdravlja nakon bolesti
sanitet	1. zdravstvena vojna služba, 2. pokretna vojna bolnica	<i>med.</i> ranije, općenito javna zdravstvena ustanova
sterilizirati	1. kod pomorskog morskog ratovanja, stalno onesposobiti minu uz pomoć uređaja u mini, koji se naziva sterilizator, 2. ukloniti iz materijala koji se treba koristiti u tajnim operacijama, sve oznake ili sredstva koja bi mogla odati mjesto nastanka materijala	1. <i>kem.</i> uništiti mikroorganizme zagrijavanjem, iskuhavanjem, parenjem ili kemijskim sredstvima, 2. <i>med.</i> kirurškim postupkom onesposobiti sjemenovod muškarca ili jajovod žena za oplodnju
trijaža	razvrstavanje ranjenika i bolesnika u ratu prema prirodi rana i bolesti te vrsti i hitnosti medicinske pomoći	<i>trg.</i> slabija komadna ili zrnata roba koja ostaje nakon probiranja

Većina izlučenih primjera ulazi u kategoriju naziva preuzetih iz druge struke s promjenom značenja. Neka od značenja nastala su postupkom specijalizacije (*flota, koalicija, mornar, rehabilitacija*), dok neka od njih postupkom metaforizacije (*amputacija, kanibalizacija, preobraćenik, sterilizirati*). Rijetki od njih (*flota, koalicija, sanitet*) zadržali su gotovo isto značenje u obje struke. U svakome slučaju, možemo zaključiti kako je postupak specijalizacije najzastupljeniji kod reterminologizacije kao jednoga od načina postanka novih naziva.

Ovdje valja osobito naglasiti jednu posebnost vojnoga nazivlja koja ga vjerojatno razlikuje od mnogih drugih nazivlja. Vojne su znanosti naglašeno interdisciplinarnoga karaktera, što se odražava i na njihovo nazivlje.³¹⁷ Niz je naziva raznih i često nesrodnih struka (fizika, tehnologija prometa i transporta, građevinarstvo, pomorstvo, zrakoplovstvo, elektrotehnika, mehanika, kemija, politologija, psihologija, kriminalistika, ekonomija, povijest, geografija, glazba, meteorologija, kineziologija, informacijske i komunikacijske znanosti, dušobrižništvo) čije se nazivlje neizbježno upotrebljava i u vojnoj struci te je njezinim sastavnim dijelom.³¹⁸

³¹⁷ I prema *Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama* (NN 118/09, 82/12, 32/13 i 34/16) vojna je struka kategorizirana pod interdisciplinarna područja znanosti; polje *vojno-obrambene i sigurnosno-obavještajne znanosti i umijeće*.

³¹⁸ Za heterogenost struka unutar vojne struke dostatno je skrenuti pozornost na razgranatost podjele Oružanih snaga Republike Hrvatske na rodove, službe, struke i specijalnosti (rodovi: pješništvo, oklopništvo, zrakoplovstvo, pomorstvo, topništvo, protuzračna obrana, inženjerija, veza, nuklearno-biološko-kemijska obrana, motrenje i navođenje, vojna policija, vojno-obavještajni rod; službe: tehnička, intendantska, zdravstvena, prometna, graditeljska; struke: pravna, glazbena, geoinformacijska, psihološka, financijska, kineziološka, dušobrižništvo). (NN 128/2013 *Odluka o rodovima, službama, strukama i njihovim specijalnostima*). Sveobuhvatnost vojnoga ustroja s pripadajućim cjelinama slobodno bi se mogla okarakterizirati kao „civilizacija u malome“ [op.a.].

S druge strane, povijesti čovječanstva inherentni su obračuni, sukobi, osvajanja i ratna sukobljavanja te nazivlje koje u općemu jeziku vežemo uz vojništvo i ratovanje istodobno možemo pratiti i u nazivlju povijesti, antropologije, etnologije, politologije, (međunarodnoga) prava (*agresija, agresor, borac, kapelan, logor, neborac, neprijatelj, okupacija, primirje, rat, utvrda*). Drugim riječima, nije uvijek jednostavno razgraničiti i utvrditi precizno smjer je li i iz koje struke/općega jezika naziv preuzet u vojno nazivlje ili obrnuto. Štoviše, za neke od naziva, ovisno o gledištu, moglo bi se zaključiti da su preuzeti istodobno iz općega jezika i struke uz koju ih vežemo npr. *rod* (antropologija/etnologija i opći jezik), *grana* (botanika i opći jezik), *bok* (anatomija i opći jezik), *jež* (zoologija i opći jezik).³¹⁹ Premda je ovakav pristup legitiman, ovdje se takvo nazivlje ipak smatra terminologiziranim nazivljem.

Sažeto, kad je riječ o reterminologizaciji, određeni je broj vojnih naziva evidentno nastao preuzimanjem naziva iz drugih struka, dok je za niz naziva teško utvrditi ishodišnu struku (povijest, politologija, pravo, etnologija ili vojništvo?).

5.2.6. Višerječni nazivi³²⁰

5.2.6.1. Višerječni nazivi ili prevedenice

Višerječni su nazivi definirani kao „višerječne sintagme koje se sastoje od dviju ili više riječi i koje kao cjelina prenose leksičko značenje, a u rečenici funkcioniraju kao leksem“ (Kereković 2012:109). No, prije no što se krene u njihovu raščlambu važno ih je ovdje teorijski supostaviti prevedenicama. Naime, zbog različitih pristupa prevedenicama u hrvatskoj literaturi – koji se izlažu u nastavku potpoglavlja – potrebno se odrediti prema njima, ograničiti taj pojam u smislu stvaranja nazivlja te ga razgraničiti od ostalih srodnih pojmova. Promatramo li prevedenice u najširem značenju, gotovo svi suvremeni hrvatski vojni višerječni nazivi, osim posuđenica, mogli bi se svrstati u prevedenice. Naime, većina njih je u manjoj ili većoj mjeri nastala jer ih je motivirala terminološka praznina koju je trebalo popuniti, najčešće ugledanjem u već postojeće rješenje na stranome (engleskome) jeziku. Drugim riječima, engleski je naziv prethodio hrvatskoj istovrijednici. Ipak, u ovome se radu smatra da prevođenje stranoga naziva

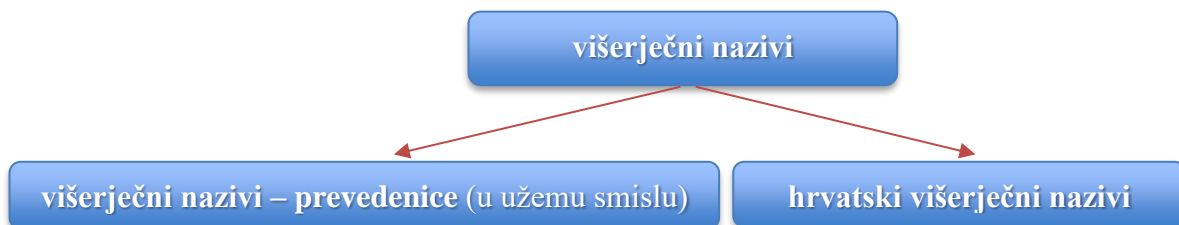
³¹⁹ *Hrvatski terminološki priručnik* kod opisa reterminologizacije bilježi kako je „naziv *vrat* iz općeg jezika i anatomije preuzet procesom metaforizacije i u različita druga područja od glazbe do botanike“ (Hudeček i Mihaljević 2012:68).

³²⁰ Budući da u kroatističkoj literaturi ne postoji ujednačena praksa uporabe nazivlja za različite sintagmatske strukture, u poglavlju će se rabiti onako kako ih pojedini autori donose.

ne dovodi automatski do prevedenice. Dakako, postoje i granični slučajevi koje je se može dvojako kategorizirati, no ako je naziv nastao iznalaženjem rješenja koje ne odstupa od uobičajenoga i prihvatljivoga na svim jezičnim razinama hrvatskoga standardnog jezika, ne ubraja ga se ovdje u prevedenice.

Prema tome, pod hrvatskim se višerječnim nazivima podrazumijevaju nazivi koji su spontani, prirodni i očekivani, konkretnije ne „odudaraju od očekivanoga“ (Mihaljević 1993:36). Oprimjerimo to hrvatskim višerječnim nazivima *bespilotna letjelica* (eng. *unmanned aerial vehicle*), *domovinska sigurnost* (eng. *homeland security*) ili *zapovjedno-stožerna škola* (eng. *Command and Staff School*) koji su imali uzor u engleskome nazivu, no nisu u toj mjeri nastali oslanjanjem na engleski model da bi se iščitavao njegov jasan prodor na bilo kojoj od jezičnih razina. Jednostavno, za novi je pojam sekundarnom tvorbom (eng. *secondary term-formation*) predložena dobro oblikovana hrvatska istovrijednica, prihvatljiva s leksičkoga, sintaktičkoga i semantičkoga gledišta. S druge strane, riješimo li engleski višerječni naziv *hollow army* hrvatskom istovrijednicom *šuplja vojska*, metaforizacijom dobivamo naziv koji odudara od semantički prihvatljivoga rješenja, odnosno prevedenicu.

Dakle, višerječne nazive možemo shematski prikazati ovako:³²¹

Prikaz 5. Shematski prikaz podjele višerječnih naziva

Hrvatski višerječni nazivi, pa tako i vojni, mogu nastati na ove načine (Hudeček i Mihaljević 2012:62):

1. doslovnim prevođenjem stranoga višerječnog naziva, npr. *armed conflict* – *oružani sukob*, *stray bullet* – *zalutali metak*, *operational art* – *operativno umijeće*, *main effort* – *glavni napor* ili slobodnim prijevodom stranoga višerječnog naziva, no koji i dalje leksički, sintaktički ili

³²¹ U shematskome se prikazu prevedenice promatraju u užemu smislu, kako je to u poglavlju razloženo.

semantički odudara od hrvatskoga standardnog jezika, npr. *peace support operation* – operacija potpore miru, *organic unit* – organska postrojba, *killing zone* – zona ubijanja, *point target* – točkasti cilj, *mission creep* – puzanje misije, *sea denial* – nijekanje mora

2. stvaranjem hrvatskoga višerječnog naziva koji odgovara stranome višerječnom nazivu, ali nije doslovan, npr. *task force* – namjenske snage, *operation other than war* – neratna operacija, *coaxial machine gun* – spregnuta strojnica

3. stvaranjem hrvatskoga višerječnog naziva koji odgovara stranomu jednorječnom nazivu, npr. *belligerent* – zaraćena strana, *wedge* – poredak klin, *firepower* – vatrena moć, *targeting* – određivanje ciljeva, *flagship* – admiralski brod, *sniper* – precizna puška, *agent* – bojni otrov.

Promotrimo li sastavnice višerječnoga naziva, one mogu (Mihaljević 1993:73):

1. i same biti nazivi, npr. *personnel recovery* – izvlačenje osoblja, *supply route* – opskrba ruta, *flanking fire* – bočna vatra, *joint operation* – združena operacija, pri čemu su *osoblje*, *izvlačenje*, *opskrba*, *ruta*, *bok*, *vatra*, *združenost* i *operacija* jednorječni nazivi

2. biti riječi općega jezika koje u svezi postaju nazivima, npr. *air supremacy* – zračna prevlast, *safe area* – čista voda,³²² *airlift* – zračni most

3. sastojati se od naziva i riječi općega jezika, što i jest najčešći slučaj, npr. *fragmentary order* – dopunska zapovijed, *radar range* – domet radara, *mounted forces* – ukrcane snage.

Prije raščlambe utjecaja engleskoga jezika na prototipnim hrvatskim primjerima višerječnih naziva, potrebno se osvrnuti na raznorodne teorijske pristupe višerječnim nazivima te se u kontekstu ovoga rada odrediti prema njima.

5.2.6.2. Teorijski osvrt

Kao što je već bilo riječi – s tako široko impostiranom terminološkom temom kao što je tema ovoga rada – teorijsko zadiranje u razradbu naziva prema svakoj od jezikoslovnih poddisciplina

³²² Za ovu zanimljivu hrvatsku istovrijednicu usp. podrubnicu 309.

dovela bi do višestrukih obradbi prema različitim kriterijima (*vatra* pod terminologizacijom, pod doslovnim prevedenicama, pod semantičkim kalkiranjem itd.). Priklanjanje temeljitoj razradbi jednim od pristupa apsolutno ima smisla u slučajevima u kojima je tema jedan jezikoslovni segment nazivlja, odnosno usko određena. Imajući u vidu kako okosnicu ovoga istraživanja čine terminološki načini postanka naziva prema *Hrvatskome terminološkom priručniku*, teorijsko-metodološkim aparatom pratit će se njegove postavke.

Premda je jedan od važnijih terminoloških zahtjeva i „težnja za ekonomičnošću“, pa je stoga bolje da naziv po mogućnosti bude jednorječan (Mihaljević 2002b:519), višerječni su nazivi jedna od „temeljnih značajka jezika struke“ (Kereković 2012:125). Supojavljivanje riječi u leksičkim svezama koje čine naziv iznimno je plodan način postanka nazivâ. Bez obzira na to što bi mnogi od njih mogli biti zamijenjeni jednorječnim nazivima (npr. *vrhovni zapovjednik* → *vrhovnik*, *pravilnik o službi* → *službovnik*, *oklopno vozilo* → *oklopnjak*, *čuvati stražu* → *stražariti*, *sustav činova* → *činovlje*), danas je to najčešći tip novih naziva (Mihaljević 1998:114).³²³ To konkretno potvrđuje i činjenica kako se u terminološkim rječnicima nalazi sve više višerječnih naziva (Mihaljević 1991:135).

U hrvatskoj literaturi postoje znatna istraživanja – od doktorskih disertacija do monografija – koja se među ostalom problematikom detaljnije bave i višerječnim nazivima (Bukovčan 2009; Gjuran-Coha 2007; Halonja 2006; Mihaljević 1993, 2003; Pavletić 2009; Štambuk 1996). Nekoliko je doktorskih radova koji tematiziraju upravo višerječne nazive u nazivljima pojedinih struka (Borić 2011; Bukovčan 2006; Kereković 2012; Špiranec 2011). Ovo se poglavljje teorijski oslanja na neke od njih u mjeri relevantnoj i primjerenoj za ovo istraživanje.

Prije svega valja naglasiti kako je tipologija svezâ riječi prilično razgranata, a višerječni nazivi čine samo jednu njihovu podvrstu. Različiti autorski pristupi i gledišta (leksikografski, terminološki, semantičko-kognitivni i sl.) dovode do njihovih različitih vrsta i podvrsta. U radu se ne ulazi u svu složenost problematike, heterogenosti i fluidnosti sintagmatskih struktura u jezikoslovlju jer one nisu isključivo žarište ovoga istraživanja. Panoramski se razlažu neka otvorena pitanja koja se dotiču i nazivlja, no opseg i ciljevi rada ne zahtijevaju opsežno zadiranje u pitanje višerječnih struktura. S terminološkoga se stajališta obrađuju definirani višerječni nazivi, a posebno oni koji zahtijevaju sintaktičko-semantičko kontrastiranje s

³²³ Mihaljević (1993:138–41) razrađuje niz načina kraćenja nazivâ dokazujući kako nije nužno pristajati uz glomazno višerječno nizanje kako bi se stvorio naziv.

njihovim engleskim istovrijednicama, ne ulazeći pritom u pitanje hipotetskoga ubrajanja nekih od njih i u druge leksičke sveze (usp. Blagus Bartolec 2014:62–63).

Prije no što se otvori pitanje višerječnih naziva i krene u njihovu raščlambu u vojnome nazivlju, potrebno se općenito odrediti prema različitim vrstama leksičkih sveza i unutar njih odrediti višerječne nazive. Mnogo se polemiziralo o statusu, razgraničenju, definiciji, formalnim kriterijima prepoznavanja i razvrstavanja te samom metalingvističkom nazivlju koje se tiče leksičkih sveza. Petrović (2008:589) ističe kako nema jednoznačnih definicija kad su u pitanju „višerječne leksičke jedinice“ – u koje ubraja *slobodne sintagme, kolokacije, višerječne jedinice* ili *sveze te frazeme* – apostrofirajući kako nerijetko tome pridonosi labava granica među njima. Autorica zaključuje kako takve leksičke kombinacije ostaju još uvijek jedno od „otvorenih teorijskih i praktičnih pitanja suvremenoga jezikoslovlja“. Ramisch, također, krajnje plastičnom konstatacijom želi predočiti svu njihovu kompleksnost u jezikoslovnim istraživanjima tvrdeći kako je proučavanje „višerječnih izraza“³²⁴ staro gotovo koliko i samo jezikoslovlje (Ramisch 2014:23). Nesumnjivo, višeslojnost njihove važnosti u leksičkome fondu odražava se između ostaloga na praktičnu leksikografiju, odnosno sastavljanje rječnikâ, gramatikologiju i gramatički opis, usvajanje vokabulara i njegovo poučavanje itd. (Pritchard 2014:74).³²⁵

U smislu smještanja višerječnih naziva, Kereković u svojoj tipologiji podcrtava kako su „višerječni izrazi nadređeni pojam (hiperonim) višerječnim nazivima“ (Kereković 2012:137). Autorica u tome smislu zaključuje kako su svi višerječni nazivi ujedno i višerječni izrazi, no svi višerječni izrazi nisu višerječni nazivi. Konkretnije, višerječni se nazivi odnose samo na stručni jezik, dok višerječni izrazi uključuju i opći i stručni jezik. U stranoj i domaćoj literaturi postoje različite, no srodne klasifikacije višerječnih sveza (Lewis 1996; Sag i dr. 2002 prema Kereković 2012). Ipak, općenito uzevši **potrebno je razgraničiti i inzistirati na razlikovanju višerječnih naziva od ostalih sintagmatskih struktura koje pripadaju općemu leksiku (kolokacija ili kolokacijskih sveza,³²⁶ slobodnih sveza, višerječnih leksičkih jedinica, frazema,**

³²⁴ Ramisch upotrebljava metalingvistički naziv *multiword expression* (MWE).

³²⁵ Pritchard bilježi niz različitih metalingvističkih naziva potvrđenih na engleskome jeziku proizišlih iz različitih pristupa višerječnim leksičkim jedinicama: *multi-word lexical units, multi-word units; multi(-)words, multi word expressions, phrases, lexical phrases, lexical collocations, phraseological units, lexical associations; synchronic word families; lexical combinations, set combinations, complex lexemes, lexeme clusters, synthèmes, locutions, compound lexical item, compounds* (Pritchard 2014:74–75).

³²⁶ Blagus Bartolec (2014) predlaže razjednačavanje naziva *kolokacija* i *kolokacijska sveza*. Autorica daje prednost i teorijski se određuje prema nazivu *kolokacijska sveza* zbog njegove preciznosti u odnosu na preširoko i apstraktno shvaćen naziv *kolokacija*, koji pokriva niz različitih sveza u stranoj i domaćoj literaturi. No, budući da je predmet istraživanja ovoga rada daleko širi, ostaje se pri nazivu *kolokacija* u njegovu širem smislu.

višerječnih imena, pragmema itd.). O nekima od njih mnogo je pisano u domaćoj i stranoj literaturi, osobito frazemima i u širem smislu kolokacijama.

Imajući na umu kako danas mnoge leksičke sveze, a pogotovo nazivi, u hrvatskome jeziku zrcale engleski leksički, sintaktički i semantički obrazac, potrebno je osvrnuti se na njihov status i određenje u engleskome jezikoslovlju. U engleskoj je literaturi danas najzastupljeniji naziv *višerječne leksičke jedinice* (eng. *multiword lexical units*) koji je u svojem antologijskome priručniku *Manual of Lexicography* 1971. uveo Ladislav Zgusta (1971:144). Višerječne jedinice prema Zgusti imaju istu funkciju kao i riječi te ih je nužno prepoznavati i obrađivati kao cjelinu. U rečenici one funkcioniraju jednako kao i jednorječne leksičke jedinice. Ovdje se nameće pitanje – koje je i danas aktualno u jezikoslovlju – koji su kriteriji za njihovo prepoznavanje. Zgusta navodi njih devet:

1. nemogućnost slobodne zamjene članova višerječne leksičke jedinice istoznačnicama ili blisko značnicama bez promjene cjelokupnoga značenja, tj. nemogućnost supstitucije
2. nemogućnost umetanja elemenata među članove višerječne jedinice, tj. svojstvo nedjeljivosti
3. značenje cjeline ne mora odgovarati značenju sastavnih elemenata
4. neki od sastavnih dijelova mogu biti ograničeni samo na svezu
5. višerječna jedinica može imati jednorječnu istoznačnicu ili blisko značnicu
6. može imati jednorječnu istovrijednicu u nekom stranom jeziku
7. može imati posebna formalna i gramatička svojstva
8. često se zamjenjuje pokratom
9. višerječna jedinica se u sintaktičkome smislu ponaša kao jedna riječ.

Zgusta naglašava kako su 1. i 9. kriterij temeljni za određenje višerječnih naziva (Mihaljević 1991:136; Špiranec 2011:35 prema Zgusta 1971).

Što se hrvatske literature tiče, Tafra, među ostalim autorima,³²⁷ nabraja nazive koji su potvrđeni u hrvatskome jezikoslovlju – *kolokacije, vezane leksičke skupine, sintagme, izrazi, izričaji, sveze, sveze riječi, višeleksičke jedinice, višeleksičke sveze, višerječne natuknice, višerječne jedinice, višečlani nazivi, višerječne sveze, skupine riječi, skupovi riječi, sintagmami, leksičke jedinice veće od riječi*, što potvrđuje univerzalnost njihove kompleksnosti pri samome

³²⁷ Za različito i nesustavno nazivlje kad je riječ o svezama riječi usporedi npr. Blagus Bartolec (2014:1).

teorijskom određenju i razgraničenju među različitim vrstama leksičkih sveza (Tafra 2012:117). Simptomatično je da i u stranim i u kroatističkim radovima vlada terminološka neujednačenost i šarolikost metanazivlja kad se govori o različitim sintagmatskim strukturama.

Kad je riječ o usustavljanju nazivlja, Mihaljević razlikuje značenje naziva *kolokacija* i naziva *sveza* (Mihaljević 1991:137–39). Prema autorici naziv *kolokacija* odnosi se na sintagmatske veze jedinica i susreće se u angloameričkoj literaturi (*fresh water / svježa voda, dark mood / mračno raspoloženje*). S druge strane, značenje je naziva *sveza* uže. Riječ je o višerječnoj leksičkoj jedinici koja ima funkciju jedne riječi te može biti opća (*dobar dan*), terminološka (*programska podrška*) i frazemska (*vrzino kolo*). U ovome se radu upotrebljava metalingvističko nazivlje rabljeno u *Hrvatskome terminološkom priručniku* (Hudeček i Mihaljević 2012), konkretno *višerječni naziv*.³²⁸

S obzirom na neujednačeno i široko poimanje kolokacijâ, koja znaju zadrijeti i u nazivlje, ovdje je višerječne nazive važno razgraničiti i u odnosu na njih. Svim se leksičkim svezama mogu pripisati određene univerzalije, pa tako i kolokacijama i višerječnim nazivima (Blagus Bartolec 2017:67). Prije svega, među njihovim sastavnicama uočava se čvrstoća koja podrazumijeva nemogućnost zamjene neke od njih svojim istoznačnicama. Stalnost supojavlivanja karakteristična je za navedene sveze riječi te ih to dovodi u prožeti suodnos, koji – koliko god to nije uvijek jednostavno – ipak valja razgraničiti. Kad govorimo o kolokacijama, Kereković u svojem istraživanju upućuje na dvojaki međuodnos kolokacija i višerječnih naziva te donosi tipologiju „spojeva riječi“ u kojoj pozicionira višerječne nazive: 1. neke su kolokacije ujedno i višerječni nazivi, 2. višerječni su nazivi uvijek ujedno i kolokacije (Kereković 2012:124). No, postoje i oprečna mišljenja. Špiranec (2011:44) problematizira tezu kako su svi višerječni nazivi ujedno i kolokacije protuargumentom kako „se višečlani naziv u rečenici ponaša kao jedna sintaktička i semantička cjelina [dok] to nije uvijek slučaj kod kolokacija“ te nastavlja, upućujući na Borić (1996), kako je kod kolokacija „prisutnija selektivnost i ograničenost“.

Tafra (2012) se također dotiče i nezaobilaznosti „terminoloških kolokacijskih sveza“ u stručnim rječnicima te ih razlučuje od višerječnih naziva. Problemizirajući prepoznavanje, bilježenje i status višerječnih sveza u općoj i terminološkoj rječničkoj leksikografiji – za razliku od

³²⁸ U hrvatskome se nazivoslovlju neko vrijeme kolebalo između naziva *višečlani naziv* i *višerječni naziv* da bi 2009. definitivno u literaturi prevagnuo *višerječni naziv* za koji je još 1991. Mihaljević postavila održivu argumentaciju (Mihaljević 1991).

semantičke kompleksnosti nekih drugih sintagmatskih struktura – Tafra kod višerječnih naziva uočava koherentnost i stabilnost koja je ponajprije zajamčena njihovim normiranjem. Zaključuje kako su „u terminološkim rječnicima uobičajene višerječne natuknice, ali je za njihovu pojavu dovoljno da su višerječni nazivi normirani bez obzira na vrstu semantičke veze među sastavnicama“ (Tafra 2012:121).

Važnost sintagmatskih struktura, a osobito kolokacijâ kao „složenoga leksičko-semantičkog fenomena“, tematizira Petrović (2007). Autorica opisuje kolokacije kao supojavljivanje izraza na sintagmatskoj razini koji čine smisaone višerječne nizove, a potom iz relevantne literature sintetizira njihove sljedeće temeljne karakteristike, koje se dakako mogu proširiti (Petrović 2007:32):

1. susmještaj riječi u sintagmatskome nizu, odnosno kombinacija najmanje dviju riječi koje se zajedno supojavljuje u tekstu
2. reducirano i selektivno kombiniranje leksičkih jedinica koji čine labavije ili čvršće leksičke sveze ograničenije od slobodnih kombinacija, ali slobodnije od idiomatskih odnosno frazeoloških sklopova
3. složen semantički fenomen koji pridonosi jezičnoj ekonomiji i kreativnosti
4. jedan od ključnih čimbenika usvajanja vokabulara u učenju stranoga jezika.

Zaključno, Hudeček i Mihaljević (2012:64) upozoravaju kako bi uz nazive trebalo normirati i „stalne kolokacije“ u nazivlju. Bez daljnjega, možemo zaključiti kako višerječni nazivi i kolokacije dijele određena zajednička obilježja. Neke od višerječnih naziva u širem smislu možemo smatrati i kolokacijama (npr. *ratni brod*, *ratno stanje*). S druge strane, *izbijanje rata* može biti samo kolokacija, a ne višerječni naziv. Sažeto, sa stajališta ovoga rada sintagmatske strukture u nazivlju koje odgovaraju sljedećim **kriterijima za određenje jednorječnih naziva i njihova razlikovanja od nenaziva, vrijede i za višerječne nazive:**

1. Naziv ima strogo određeno i dogovoreno značenje.
2. Naziv mora točno označiti sadržaj pojma.
3. Naziv mora pojam jasno lučiti od susjednih i srodnih pojmova
4. Opseg njihove uporabe mora biti jasno određen.

Zgusta u svojoj raspravi o višerječnim leksičkim jedinicama otvara i pitanje višerječnih naziva na primjerima naziva *bacille de Koch*, *bacille d'Eberth*, *bacille de Hasen*. Autor pritom tvrdi kako bi stručnjaci predmetnih struka inzistirali na tome kako su to višerječni nazivi, dok bi leksikografi bili skloniji promatrati ih kao različita određenja riječi *bacille*. (Zgusta 1971:156). Zgusta je stava kako status takvih jedinica varira te ih se može dvojako okarakterizirati, ovisno o motrištu: 1. u specijaliziranim jezicima različitih znanosti one bi bile jedinice „terminološke naravi“, odnosno višerječni nazivi; 2. u općemu jeziku to bi bile nevezane kombinacije koje određuju leksičku jedinicu *bacille* te se shvaćaju uopćeno i široko.

Ovdje u radu zauzima se terminološki pristup te se takvi primjeri **smatraju višerječnim nazivima**.

Konačno, **raščlambi višerječnih naziva može se pristupiti prema nekoliko kriterija** (Mihaljević 1993:75):

Tablica 35. Prikaz pristupa raščlambi višerječnih naziva

1. Postanak:	doslovni prijevodi stranoga (engleskoga) naziva	<i>hybrid warfare – hibridno ratovanje</i> <i>stray bullet – zalutali metak</i> <i>proxy war – posrednički rat</i> <i>low intensity conflict – sukob niskog intenziteta</i> <i>forward presence – prednja prisutnost</i> <i>force projection – projekcija snaga</i> <i>avenue of approach – avenija prilaza</i> <i>eyes on target – oči na cilju</i> <i>administrative order – administrativna zapovijed</i> <i>operational art – operativno umijeće</i> <i>main effort – glavni napor</i> <i>unity of effort – jedinstvo napora</i>
	oni koji ne oponašaju strani (engleski) model	<i>operation other than war – neratna operacija</i> <i>course of action – inačica djelovanja</i> <i>task force – namjenske snage</i> <i>administrative order – neborbena zapovijed</i> <i>center of gravity – težišna točka</i> <i>targeting – određivanje ciljeva</i> <i>safe area – čista voda</i> <i>fragmentary order – dopunska zapovijed</i> <i>meal-ready-to-eat – suhi dnevni obrok</i>
2. Broj riječi	dvorječni, trorječni, četverorječni, petorječni...	<i>glavni stožer</i> <i>slijedno-rastuća izobrazba</i> <i>točka prikupljanja žrtava</i> <i>namjenski organizirana snaga bojne</i> <i>motriteljska postaja iskrcana iz vozila</i> <i>prednja točka za popunu streljivom i gorivom</i>

3. Sintaktička struktura	imeničke, pridjevne, glagolske skupine s podtipovima	<i>zapovjedni lanac</i> } <i>admiral flote</i> } imeničke <i>korekcija vatre</i> } <i>aktivno samonavođen</i> } pridjevna <i>čelom nazad!</i> } priložna <i>ispali i zaboravi</i> } glagolska
---------------------------------	--	--

U spomenutim se disertacijama i monografijama, koje su se bavile različitim sintagmatskim strukturama i višerječnim nazivima, najčešće pristupalo raščlambom sintaktičkih struktura nazivâ. Dakako, takav je pristup s jezikoslovnoga stajališta itekako koristan i potreban. I u ovome se radu s takvoga motrišta moglo promatrati postanak višerječnih naziva u hrvatskome vojnom nazivlju. Ipak, ovdje je njihov postanak samo jedan segment u što sveobuhvatnijemu dijakronijsko-sinkronijskom prikazu postanka hrvatskoga vojnog nazivlja. Osim toga, jedna je od teza ovoga rada da unatoč zamjetnoj težnji da se hrvatsko vojno nazivlje gradi hrvatskim jezičnim materijalom, u pozadini njegova postanka dominira latentno (semantičko) posuđivanje,³²⁹ odnosno višerječni nazivi koji prate engleske sintaktičke i leksičke uzore.

Štoviše, zbog utjecaja NATO-ova i američkoga nazivlja, višerječni su nazivi područje u kojem se najviše ogleda utjecaj angloamerikanizacije nazivlja. Premda djeluju kao odraz purističkih nastojanja – jer se za novi pojam nastoji vlastitim leksičkim inventarom popuniti terminološke praznine i pritom zadržati jezičnu samosvojnost (Turk 2013) – u hrvatsko nazivlje prodiru sintaktički, semantički i leksički modeli svojstveni engleskomu jeziku, a strani hrvatskomu standardnom jeziku. Navedimo samo neke potvrđenice kojima se to oprimjeruje: *shaping operation* – *oblikujuća operacija*, *supporting attack* – *podupirući napad*, *NATO-led operation* – *NATO vođena operacija*, *friend or foe identification* – *prepoznavanje prijatelj ili neprijatelj*, *avenue of approach* – *avenija prilaza*, *battle focused training* – *borbeno usredotočena obuka*. Stoga će se **raščlambi višerječnih naziva pristupiti s motrišta njihova postanka**, a osobito rasvijetliti sve prodorniji utjecaj engleskih višerječnih struktura na hrvatsko nazivlje. Ako se pri stvaranju takvih naziva, koji nastaju prevođenjem engleskih naziva, ne nastoji držati jezičnonormativnih postulata hrvatskoga standardnoga jezika i terminoloških načela, nametnut će se engleski modeli koji će prije ili kasnije tražiti redefiniranje norme, što je za stabilnost jezika kao sustava neprihvatljivo.

³²⁹ Naziva se još i *unutarnje posuđivanje*, *unutarnje kalkiranje*.

Stoga, dalje u potpoglavlju na ilustrativnome se uzorku prikazuju ponajprije hrvatski nazivi normativno problematični sa stajališta slijepoga naslanjanja na tipična engleska ustrojstva, a potom sa stajališta kriterija duljine i preciznosti.

5.2.6.3. Latentno posuđivanje i hrvatski višerječni vojni nazivi

U radu je već nekoliko puta naglašeno kako je razvidno da se suvremeno hrvatsko vojno nazivlje nastoji izgraditi hrvatskim jezičnim materijalom. Međutim, uvidom u korpus dokazuje se kako se upravo na višerječnim nazivima može pratiti presudan utjecaj engleskih obrazaca na nekoliko jezičnih razina. Najčešće je riječ o leksičkome, sintaktičkome i semantičkome kalkiranju. Ipak, imajući na umu kako predmet istraživanja ovoga rada nije usko vezan za višerječne nazive nastale pod utjecajem angloameričkoga nazivlja, u radu se ne primjenjuje instrumentarij kalkološke tipologije – *doslovne prevedenice, djelomične prevedenice, djelomične posuđenice* ili *sekundarno adaptirane posuđenice s novim značenjem, semantičke posuđenice, sintaktički kalk* (Muhvić-Dimanovski 1992; Turk 2013) i raznorodne autorske pristupe.

Stoga, kao što je uvodno napomenuto, svi **višerječni nazivi potaknuti prethodno postojećim engleskim nazivom koji se leksički, semantički i sintaktički mogu prihvatljivo uklopiti u hrvatski standardni jezik, smatraju se hrvatskim višerječnim nazivima**. Oni neće biti predmetom ovoga potpoglavlja, no spomenimo radi ilustracije neke od njih: *automatizirano tenkovsko streljište, četverokutni borbeni poredak, vjetrobranski prikaznik, propinjanje zrakoplova, glatkocijevni tenkovski top* itd.

S druge strane, **višerječni nazivi potaknuti prethodno postojećim engleskim nazivom koji leksički, semantički i sintaktički potpuno ili djelomično odstupaju od hrvatskoga standardnoga jezika, smatraju se prevedenicama u užemu smislu**. Oni se tematiziraju u ovome potpoglavlju. Neki od primjera su: *očekujuće područje, avenija prilaza, tučena zona, mrtvo vrijeme, konvoj operacija, operacija pod lažnom zastavom, ojačana prednja prisutnost, zastavni brod, disruptivne tehnologije, točka s koje nema povratka* itd.

Stoga se u nastavku poglavlja problematiziraju različiti utjecaji engleskih uzora na stvaranje hrvatskih višerječnih naziva.

U hrvatskome je vojnom nazivlju zamjetna snažna tendencija izgradnje višerječnih naziva s participom u funkciji pridjeva, stoga se taj način stvaranja naziva ovdje zasebno problematizira.

Premda i u općemu jeziku i u nazivlju postoje brojne potvrde uporabe glagolskoga priloga sadašnjega u funkciji pridjeva, njihovo se stvaranje ne potiče (usp. Barić i dr. 1999:162). U dijakronijskome dijelu ovoga rada među istraženim su nazivima potvrđeni i takvi primjeri.³³⁰ Neki autori smatraju kako je s obzirom na stariju hrvatsku tradiciju u kojoj je bila uobičajena uporaba popridjevljenoga glagolskoga priloga riječ o oživljavanju stare funkcije participa (Koren 2013) i kako takav tvorbeni način ne bi trebalo proskribirati, otvarajući pritom pitanje mogućega revaloriziranja norme (Blagus Bartolec i Matas Ivanković 2015). Sa stajališta izgradnje hrvatskoga vojnog nazivlja riječ je najčešće o prevođenju engleskih naziva i njihovih participa, stoga se u radu ne podupire ta teza. Na djelu je jednostavno preslikavanje engleske gramatičke kategorije, koje pri stvaranju novoga nazivlja zna dovesti do krajnje neprikladnih rješenja s prozirnrom engleskom pozadinom, npr. *igrajuće snage*, *podupirući napad*, *očekujuće područje*, *oblikujuća operacija*, *nedostajuće sposobnosti*, *očekujući aerodrom*, *očekujuće područje*, *naoružavajući domet*, *sudjelujuća razina zapovijedanja*, *onesposobljavajuća vatra* itd. Stav je da u stvaranju novih naziva treba nastojati iznaći drukčije rješenje, prije svega polazeći od definicije naziva:

pravim pridjevom: *odlučujuće zemljište* → *ključno/presudno zemljište*

genitivnim ustrojem: *naoružavajući domet* → *domet naoružavanja*

prijedložnom skupinom: *onesposobljavajuća vatra* → *vatra za onesposobljavanje*

ili, ako je moguće, jednorječnim nazivom,

a ostaviti particip jedino gdje je naziv uobičajen i gdje je došlo do potpunoga popridjevljenja (*rasprskavajuća bomba*) ili se pribjegava odnosnim rečenicama (*nedostajuće sposobnosti* → *sposobnosti koje nedostaju*).

³³⁰ Za uporabu glagolskoga priloga sadašnjega u funkciji pridjeva u prošlosti hrvatske leksikografije usporedi ovdje potpoglavlje 4.3. *Zlatni trolist dopreporodne leksikografije*.

Više je puta u istraživanju ponovljeno kako se u terminološkome radu počinje od pojma, odnosno definicije. Tako i u navedenim primjerima nije dovoljno samo prevesti engleske pridjeve, nego zaći u definiciju i opis pojma. Ilustrirajmo to na nekoliko ključnih primjera:

očekujuće područje

područje na koje se dovode i raspoređuju taktičke i združene taktičke postrojbe iz područja prikupljanja radi neposredne pripreme napada, obrane, prevoženja ili dekontaminacije

Jasno je da je riječ o području u kojemu se postrojbe prije svega pripremaju za daljnje neposredne aktivnosti, stoga se predlaže pridjev *pripremno* umjesto *očekujuće*. *Očekujuće područje* → *pripremno područje*

održavajuća operacija (podržavajuća operacija)

operacija koja služi za osiguravanje slobode djelovanja kojima se održava zamah i iskorištavanje uspjeha glavne operacije. Glavna je svrha ove operacije potpora oblikujućih i odlučujućih operacija te stvaranje i održavanje ukupne borbene moći angažiranih snaga.

Korpusnom su pretragom na ovome primjeru potvrđena dva rješenja s glagolskim prilogom sadašnjim u funkciji pridjeva *održavajući* i *podržavajući*. Dakle, jasna su kolebanja između dvaju različitih značenja. Glavni je smisao ovakve vrste operacije *održati* zamah i iskorištenje uspjeha glavne operacije. Značenje je glagola *održati* 'nastojati da se što održi, da ne nestane', a njegova je odglagolska imenica *održanje*. Budući da je odimenični pridjev tvorbeno gotovo nemoguć, nužno je preporučiti genitivni ustroj višerječnoga naziva *održavajuća operacija* → *operacija održanja*.

oblikujuća operacija

operacija koja stvara uvjete i podupire uspjeh odlučujućih operacija smanjivanjem i uništavanjem sposobnosti neprijatelja. Uključuje sve oblike ubojitih i neubojitih djelovanja u području operacija kao što su: sigurnosne operacije, ometanje slobode neprijateljskog djelovanja, sprječavanje koncentracije ili vezivanja njegovih snaga te informacijske i psihološke operacije. Provodi se u napadu i obrani, a može se provoditi prije, istodobno ili nakon početka odlučujuće operacije.

Još jedan primjer pri kojem se posegnulo za doslovnim prevođenjem, odnosno popridjevljenim participom *oblikujući*. Budući da je riječ o operaciji kojim se stvaraju, 'oblikuju', uvjeti za

uspjeh operacije može se kao tvorbeno rješenje predložiti pridjev *oblikotvoran*, dakle *oblikotvorna operacija*, premda nije riječ o potvrđenici.

Tablica 36. Prikaz popridjevljenoga participa u vojnome nazivlju

ENGLJSKI VIŠERJEČNI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE	PREDLOŽENA ISTOVRIJEDNICA
–	nedostajuće sposobnosti	sposobnosti koje nedostaju
<i>activating fuze</i>	aktivirajući upaljač	dopunski upaljač
<i>afloat support</i>	plutajuća potpora	plovidbena potpora logistička potpora izvan pristaništa
<i>bouncing Betty</i>	poskakujuća Betty odskakajuća Betty	S-mina odskočna protupješačka mina
<i>complementary capabilities</i>	nadopunjujuće sposobnosti	dopunske sposobnosti komplementarne sposobnosti
<i>coordinating point</i>	koordinirajuća točka	točka usklađivanja koordinacijska točka
<i>deception means</i>	obmanjujuća sredstva	sredstva za obmanjivanje
<i>decisive engagement</i>	odlučujući boj	presudni boj
<i>decisive operation</i>	odlučujuća operacija	presudna operacija
<i>delaying defense</i>	zadržavajuća obrana	obrana zadržavanja
<i>dominant terrain</i>	dominirajuće zemljište	dominantno zemljište istaknuto zemljište
<i>harassing fire</i>	uznemirujuća vatra	vatra za uznemirivanje
<i>holding attack</i>	zadržavajući napad	napad radi vezivanja neprijatelja
<i>illuminating grenade</i>	osvjetljavajuća granata	granata za osvjetljivanje
<i>neutralization fire</i>	neutralizirajuća vatra	vatra za neutraliziranje
<i>release point</i>	oslobađajuća točka	otpusna točka točka oslobađanja
<i>shaping operation</i>	oblikujuća operacija	oblikotvorna operacija
<i>staging area</i>	očekujuće područje	pripremno područje područje grupiranja mjesto kretanja
<i>standing army</i>	stajaća vojska	stalna vojska
<i>subsidiary landing</i>	podupiruće iskrcavanje	pomoćno iskrcavanje
<i>supporting attack</i>	podupirući napad	potporni napad pomoćni napad
<i>sustaining operation</i>	podržavajuća operacija održavajuća operacija	operacija održanja

RAZLIČITI PRIMJERI PRIJEPORNOGA OSLANJANJA NA ENGLJSKI UZOR

U sljedećim se odlomcima i tabličnome prikazu razrađuju i donose različiti primjeri latentnoga posuđivanja koji leksički, sintaktički ili semantički potpuno ili djelomično odstupaju od

hrvatskoga standardnog jezika. Većina njih plod je autorskoga pristupa izgradnji nazivlja. U mnogim je primjerima preslikavana metaforizacija engleskoga naziva ili se prati engleski sintaktički ustroj. Svi su primjeri korpusno potvrđeni, a neki se od prototipnih primjera potom detaljnije problematiziraju i predlažu moguća leksički, sintaktički i semantički prihvatljivija rješenja. Imajući na umu kako su za većinu njih korpusno potvrđena sinonimna rješenja, takva se temeljitije obrađuju u potpoglavlju 5.3.2. *Sinonimija*.

Tablica 37. Prikaz višerazinskoga preslikavanja engleskih obrazaca u vojnome nazivlju

ENGLESKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE
<i>administrative movement</i>	administrativno kretanje
<i>administrative unit</i>	administrativna postrojba
<i>administrative order</i>	administrativna zapovijed
<i>air cavalry</i>	zračna konjica, zračno konjaništvo
<i>air policing</i>	zračno redarstvo, redarstvo u zraku
<i>all-terrain vehicle</i>	vozilo za sve terene
<i>armor cavalry regiment</i>	oklopna konjanička pukovnija
<i>armored cavalry</i>	oklopna konjica
<i>armored personnel carrier</i>	oklopni transporter
<i>attack helicopter</i>	napadni helikopter
<i>attack in waves</i>	napad u valovima
<i>avenue of approach</i>	avenija prilaza
<i>barrage fire</i>	baražna vatra
<i>battle focused training</i>	borbeno usredotočena obuka
<i>battle formation</i>	borbena formacija / bojna formacija ³³¹
<i>battle handover</i>	preuzimanje borbe / preuzimanje bitke
<i>battlespace</i>	borbeni prostor / bojni prostor
<i>beaten zone</i>	tučena zona
<i>be-prepared mission</i>	biti-spreman misija
<i>blind bombing zone</i>	zona slijepog bombardiranja
<i>blind transmission</i>	slijepi prijenos
<i>bounding overwatch</i>	skokovito nadgledanje
<i>carpet bombing</i>	tepih-bombardiranje
<i>center of gravity</i>	gravitacijsko središte

³³¹ Za mogući pristup razjednačavanju naziva *bojni* i *borbeni* vidi ovdje potpoglavlje 5.2.1. *Hrvatska tvorba*.

ENGLJSKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE
<i>close air support</i>	bliska zračna potpora
<i>cluster bomb</i>	klaster-bomba
<i>commander's critical information</i>	zapovjednikove kritične informacije
<i>contour flight</i>	konturni let
<i>convoy operation</i>	konvoj operacija
<i>covering fire</i>	vatra za pokrivanje
<i>critical facility</i>	kritično postrojenje
<i>dead time</i>	mrtvo vrijeme
<i>deep battle</i>	duboka bitka
<i>deep penetration</i>	duboko prodiranje
<i>disruptive technology</i>	disruptivna tehnologija
<i>echeloned attack</i>	ešalonirani napad
<i>echeloned displacement</i>	ešalonirano premještanje postrojbe
<i>economy of force</i>	ekonomičnost snaga
<i>eyes on target</i>	oči na cilju
<i>false flag operacija</i>	operacija pod lažnom zastavom
<i>family of scatterable mines</i>	obitelj raspršenih mina
<i>fire-and-forget missile</i>	raketa „ispali i zaboravi“
<i>fire-and-forget system</i>	sustav „ispali i zaboravi“
<i>first-in first-out (policy)</i>	načelo „prvi dođeš-prvi odeš“ načelo „prvi unutra prvi van“
<i>flagship</i>	zastavni brod
<i>enhanced forward presence</i>	ojačana prednja prisutnost
<i>fragmentary order</i>	fragmentarna zapovijed
<i>free fire area</i>	područje slobodne vatre
<i>friend or foe identification system</i>	prepoznavanje „prijatelj ili neprijatelj“
<i>hasty attack</i>	brzi napad
<i>hollow army</i>	šuplja vojska
<i>hollow brigade</i>	šuplja brigada
<i>hot spot</i>	vruća točka
<i>immediate superior</i>	neposredno nadređeni
<i>killing zone</i>	zona ubijanja
<i>line formation</i>	linijski poredak
<i>maritime situational awareness</i>	pomorska situacijska svijest

ENGLSKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE
<i>meeting engagement</i>	susretni boj
<i>military operation other than war</i>	vojna operacija različita od rata
<i>mission creep</i>	puzanje misije
<i>mounted forces</i>	snage ukrcane na borbena vozila
<i>named area of interest</i>	imenovano područje interesa
<i>nation building</i>	izgradnja nacije
<i>near real time</i>	gotovo realno vrijeme
<i>need-to-know principle</i>	načelo „moram znati“, „trebam-znati“ načelo
<i>NATO-led operation</i>	NATO vođena operacija
<i>Non-NATO Troop Contributing Nation</i>	država davateljica snaga koja nije članica NATO-a
<i>on-call maritime force</i>	pomorske snage na poziv
<i>on-order mission</i>	na-zapovijed misija
<i>open city</i>	otvoreni grad
<i>organic unit</i>	organska postrojba
<i>Passage of Lines (Forward)</i>	prolaz crta (prema naprijed)
<i>Passage of Lines (Rearward)</i>	prolaz crta (prema nazad)
<i>peace support operation</i>	operacija potpore miru
<i>plate carrier</i>	nosač ploča
<i>plausible deniability</i>	vjerodostojna opovrgljivost
<i>point defense</i>	obrana točke
<i>point of no return</i>	točka s koje nema povratka
<i>radar silence</i>	radarska tišina
<i>reference point</i>	referentna točka
<i>relief in place</i>	smjena na mjestu
<i>reserved demolition target</i>	rezervirani cilj za rušenje
<i>retrograde operation</i>	retrogradna operacija
<i>sea denial</i>	nijekanje mora, osporavanje mora
<i>situational awareness</i>	situacijska svijest
<i>space situational awareness</i>	situacijska svijest o svemiru, svijest o situaciji u svemiru
<i>spectrum of conflict</i>	spektar sukoba
<i>stay-behind operation</i>	ostati-iza operacija
<i>synthetic exercise</i>	sintetička vježba
<i>vital ground</i>	vitalno zemljište

ENGLESKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE
<i>wedge formation</i>	poredak klin

Prema tabličnome prikazu može se izdvojiti nekoliko kategorija utjecaja engleskoga jezika na stvaranje hrvatskih naziva i to prema leksičkome, semantičkome i sintaktičkome kriteriju:

1. LEKSIČKI KRITERIJ:

- a) leksičke prevedenice kod kojih je jedan ili više elemenata posuđen: *baražna vatra, klaster-bomba, disruptivna tehnologija, retrogradna operacija, konturni let, ešalonirani napad, fragmentarna zapovijed*
- b) nazivi nastali metaforizacijom prema engleskome uzoru: *šuplja vojska, puzanje misije, radarska tišina, nijekanje mora, mrtvo vrijeme, oklopna konjica, slijepi prijenos, tepih-bombardiranje*

2. SEMANTIČKI KRITERIJ:

nazivi koji semantički ne odgovaraju pojmu:³³² *brzi napad, zračna konjica, oklopna konjica, nosač ploča,*³³³ *vitalno zemljište, kritične informacije*

3. SINTAKTIČKI KRITERIJ:

nazivi koji prate engleski sintaktički ustroj:

- a) imenica + imenica – *tepih bombardiranje, konvoj operacija, poredak klin*
- b) imenica + fraza (često u dvostrukim navodnicima) ili obrnutim redoslijedom – *biti-spreman misija, na-zapovijed misija, raketa „ispali i zaboravi“, prepoznavanje „prijatelj ili neprijatelj“, načelo „prvi dođeš-prvo odeš“, načelo „prvi unutra prvi van“, ostati-iza operacija, načelo „moram znati“*
- c) nazivi s popridjevljenim participom: *oblikujuća operacija, očekujuće područje*

Slijedi terminološka razradba na nekoliko prototipnih primjera:

armored cavalry

borbene postrojbe opremljene borbeno-oklopnim vozilima radi izviđanja

³³² Semantička problematičnost tih hrvatskih rješenja obrađuje se kasnije u potpoglavlju.

³³³ U ovome radu tipičan primjer prevedenice u užemu smislu < eng. *plate carrier* 'vrsta borbenoga prsluka izrađenoga od visokootpornih vlakana s umetnutim keramičkim pločama'.

Jedna od svojstvenosti engleskoga nazivlja u odnosu na hrvatsko nazivlje jest da je bogat metaforičnim rješenjima. Za hrvatsko su nazivlje prikladnija neutralna rješenja, stoga ovaj primjer s *cavalry* (hrv. *konjica*) nema potrebe rješavati metaforom. Od doslovnih prevedenica korpusno su potvrđene *oklopna konjica* i *oklopno konjaništvo*. Vodeći računa o tome kako pri usustavljanju i normiranju hrvatskoga vojnog nazivlja polazišta moraju biti temeljni terminološki postulati – terminološki opis treba krenuti od pojma, značenje pojma određeno je definicijom – mogu se preporučiti sljedeće hrvatske istovrijednice:

ENGLESKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE	PREDLOŽENA ISTOVRIJEDNICA
<i>armored cavalry</i>	oklopna konjica oklopno konjaništvo	oklopno-izvidnička postrojba

battlespace

fizički prostor (kopno, more, zrak), vrijeme (kronološki), virtualni računalni prostor, elektromagnetski spektar te voljno i emocionalno područje psihe u kojima (u operacijama) se projiciraju sposobnosti i/ili ostvaruju učinci

Engleski naziv *battlespace* pojavio se u američkome vojnom nazivlju 1990-ih kad je postupno počeo izgurivati dotadašnji naziv *battlefield* (hrv. *bojište*). Do kraja 19. stoljeća *bojište* je bilo jednodimenzionalno, odnosno podrazumijevalo je mjesto na kojemu se odvijala presudna pomorska ili kopnena bitka. (Vego 2009b:IV–9). Pojavom ratnoga zrakoplovstva *bojište* zadobiva još jednu dimenziju, odnosno postaje trodimenzijsko (kopno, more, zrak). Međutim, u 20. stoljeću istaknutu ulogu u ratovanju počinju zauzimati još dvije dimenzije – kiberprostor³³⁴ (eng. *cyberspace*) i svemirski prostor. Poimajući to kao novi, složeniji sustav od linearnoga trodimenzijskoga bojišta, osmišljava se novi naziv *battlespace*. Terminološki gledano, prilagodba, proširenje ili promjena definicije nekoga pojma ne bi smjela automatski dovesti do novoga naziva. U ovom bi konkretnom primjeru to značilo da je pri svakoj promjeni dimenzije ratovanja bilo nužno promijeniti naziv. U hrvatskoj je literaturi potvrđena prevedenica *borbeni prostor*, no ovdje je prijedlog da se ostane na nazivu *bojište*.

hasty attack

u kopnenim operacijama, napad kod kojega se vrijeme za pripremu žrtvuje u korist brzine, kako bi se iskoristila pružena prigoda

³³⁴Premda se u službenoj vojnoj uporabi rabi pridjev *kibernetički* (npr. *kibernetički prostor*), jezičnonormativno, a i značenjski je preporučljivije rabiti složenice s prefiskoidom *kiber* (npr. *kiberprostor*, *kiberratovanje*). Uostalom, i u engleskome jeziku nije *cybernetic space*, nego *cyberspace*.

Korpusnom je pretragom potvrđen niz rješenja za višerječni engleski naziv *hasty attack* – *brzi napad*, *napad na brzu ruku*, *napad na brzinu*, *nagli napad*, *nepripremani napad*, *žurni napad*. Smisao toga pojma leži u činjenici da taj napad ne predviđa opsežnu pripremu, nego se koristi pružena prigoda da bi se „na brzinu“ krenulo u napad. Drugim riječima, engleski pridjev *hasty* ne podrazumijeva brzinu samoga napada jer se *hasty attack* može izvoditi i srednjim tempom. Naprotiv, riječ je o tome da su u napad kreće na štetu vremena pripreme, u žurbi, jer se za to ukazuje prigoda. Dakle, doslovni prijevod *brzi napad* ne bi bio dovoljno precizan. Uostalom, tad bi u engleskom glasio *fast attack* / *rapid attack* i sl. U jednoj mjeri odgovaralo bi rješenje *napad na brzu ruku*, no u tome slučaju pridjevnu ulogu preuzima frazem *na brzu ruku*, što terminološki nije preporučljivo. Stoga bi se kao moguće hrvatske istovrijednice mogli preporučiti nazivi *žurni napad*, *neplanski napad*, *nepripremani napad*, *brzinski napad*, *nagli napad*.

center of gravity

one značajke, sposobnosti i zemljopisni položaj na kojima nacije, savezi, vojne snage ili druge skupine temelje svoju slobodu djelovanja, fizičku snagu i volju za borbom

Engleski naziv *center of gravity* jedan je od stožernih teorijskih pojmova današnjega ratovanja. Budući da svoje povijesno ishodište ima u njemačkoj vojnoj misli,³³⁵ dosta je neslaganja o tome kako ga prevesti na različite jezike – pa tako i na engleski – a da se ne promaši izvorno značenje toga pojma. Milan Vego tvrdi da je upravo taj engleski naziv pogrešno preveden s njemačkoga, štoviše, da ga se pogrešno razumijeva. Autor, opravdano tvrdi, kako bi se ispravno poimanje njemačkoga naziva *Schwerpunkt* odnosilo na *težište napora*, ili doslovno *točka glavne važnosti*. Uistinu, i jedna od najčešćih hrvatskih potvrđenica – *gravitacijsko središte* – prevedenica je kojom se samo perpetuiraju mogući engleski neprecizni prijevod. Kod kalkiranja u hrvatskome nije došlo do doslovne prevedenice u genitivnom ustrojstvu jer bi tada naziv glasio *središte gravitacije*. Stoga, se pribjegli preoblici u ustrojstvo pridjev + imenica (*gravitacijsko središte*). Međutim, kao i svaki put dosad, potrebno je dubljim uvidom u definiciju pojma doći do prikladnijeg rješenja. Premda rjeđe, neka od njih su korpusno potvrđena, poput *stožerna točka* ili *težišna točka*.

Ovdje se stoga predlažu sljedeće hrvatske istovrijednice:

³³⁵ Clausewitz *Schwerpunkt*.

ENGLESKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE	PREDLOŽENA ISTOVRIJEDNICA
<i>center of gravity</i>	gravitacijsko središte stožerna točka težišna točka	stožerna točka težišna točka težište napora težište

dead time

interval od vremena kad je cilj uočen do trenutka u kojem sustav protuzračne obrane može reagirati

U ratnome zrakoplovstvu engleski naziv *dead time* označava razdoblje reagiranja protuzračne obrane na uočeni cilj. Apsolutno je nepotrebno i ovdje pribjeći doslovnoj prevedenici, koliko god ona bila prozirna stručnjacima zbog naslonjenosti na engleski naziv. Hrvatsko se nazivlje izgrađuje vlastitim sintaktičko-semantičkim ustrojstvima, stoga se ovdje preporučuje sljedeća hrvatska istovrijednica:

ENGLESKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE	PREDLOŽENA ISTOVRIJEDNICA
<i>dead time</i>	mrtvo vrijeme	vrijeme reakcije

enhanced forward presence

rubni saveznički razmještaj snaga za obranu i odvratanje u istočnoj Europi

Korpusnom se pretragom najčešće nailazi na doslovnu prevedenicu *ojačana prednja prisutnost*. U nazivu je sporan pridjev *prednji* jer u hrvatskome ne odražava dovoljno precizno sam pojam, a i engleski model je proziran. Zađemo li u definiciju, očito je kako se *forward* odnosi na „izbačenost“ snaga u rubna područja NATO-a, prema njegovim granicama, sa svrhom odvratanja i pokazivanja obrambene moći. Zaključno, mogu se preporučiti sljedeće hrvatske istovrijednice:

ENGLESKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE	PREDLOŽENA ISTOVRIJEDNICA
<i>enhanced forward presence</i>	ojačana prednja prisutnost	ojačana rubna prisutnost ojačana prisutnost u rubnim područjima

situational awareness

1. (u ratnome zrakoplovstvu) sposobnost pilota (ili posade) da neprekidno percipira sebe i zrakoplov u odnosu na dinamično okruženje leta, prijetnje i misije te sposobnost predviđanja i izvršavanja zadaća na temelju te percepcije;
2. (u smislu vođenja vojnih operacija) znanje i razumijevanje elemenata u borbenome prostoru nužnih za donošenje dobro utemeljenih odluka

Uvidom u korpus ustanovljeno je kako je kod većine aktualnih hrvatskih rješenja doslovno preslikan engleski tvorbeni model – *situational awareness* → *situacijska svijest, situacijska svjesnost*. Također, ustanovljeno je kako je za potrebe vojnoga nazivlja potrebno razjednačiti značenje na a) značenje u ratnome zrakoplovstvu i b) značenje u smislu vođenja vojnih operacija. U prvome značenju glava (imenica) može se prevesti kao *svijest*, no u drugome nipošto jer ona prema definiciji nadilazi značenje koje riječ *svijest* obuhvaća. Također, vodeći računa o terminološkome načelu uklapanja naziva u terminološki sustav (npr. *maritime situational awareness, space situational awareness*), predlažu se sljedeće hrvatske istovrijednice i razjednačavanje značenja:

ENGLESKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE	PREDLOŽENA ISTOVRIJEDNICA
<i>situational awareness</i>	situacijska svjesnost situacijska svijest svjesnost situacije	1. svijest o situaciji (zrakoplovstvo) 2. uvid u situaciju (operacije)

5.2.6.5. Mogućnost kraćenja višerječnoga naziva

U korpusu je potvrđeno mnogo jako dugačkih hrvatskih višerječnih naziva. Stoga, potrebno se ukratko osvrnuti na terminološke postulate o jednorječnim i višerječnim nazivima u smislu njihove duljine i preciznosti. Za terminološki je sustav bolji što kraći naziv, po mogućnosti jednorječni. Dva su temeljna zahtjeva koje naziv mora zadovoljiti preciznost i sažetost, a često su ti zahtjevi međusobno nespojivi (Mihaljević 1993:74). Zbog različitih autorskih pristupa i terminološke neupućenosti često se – pozivajući upravo na preciznost značenja – stvaraju nazivi tako dugi da nerijetko graniče s definicijama, što je u svakome slučaju terminološki neprihvatljivo (*mounted operations – operacije snaga ukrcanih na bojna vozila, pickup zone – zona ukrcavanja nakon izvršene zadaće*). Štoviše, takvi nazivi otežavaju sporazumijevanje, a u tekstovima razumijevanje. Precizno se značenje u nazivlju određuje definicijom, a ne nazivom.

U srazu dvaju načela pri stvaranju se nazivâ potrebno voditi kriterijem jezične ekonomičnosti: „Kad se stvara ili upotrebljava neki naziv, veća preciznost izraza dovodi do manje lakoće u izražavanju i razumijevanju. Ne treba težiti većoj preciznosti nego što je potrebno da bi se razgraničili svi nazivi određenoga terminološkog sustava“ (Wüster 1991:6).³³⁶ Imajući to na umu, pri kraćenju treba voditi računa o terminološkome sustavu jer se stvaranjem podređenih naziva nekom višerječnom nazivu sužava značenje, što dovodi do još dužega naziva (*namjenske snage* → *združene namjenske snage* → *višenacionalne združene namjenske snage*, *snage visoke spremnosti* → *pomorske snage visoke spremnosti*, a moguće je na primjer kraćenje troriječnoga naziva *snage visoke spremnosti* u dvorječni naziv *visokospremne snage*.³³⁷

Istraživanjem višerječnih naziva u korpusu utvrđena je izrazita sklonost autorâ dugim nazivima, (polu)opisnim rješenjima, koja katkad graniče s definicijom. Najčešći je razlog takvoga pristupa preciznost, odnosno strah od stvaranja nedovoljno preciznih naziva. Ponovimo kako se precizno značenje u nazivlju određuje definicijom, a ne nazivom. Budući da se tu problematiku ovdje u radu smatra jednom od presudnih u izgradnji nazivlja, na primjerima će se pokušati ilustrirati postupak kraćenja i predložiti prikladnije, korpusno potvrđene istovrijednice:

Tablica 38. Prikaz mogućnosti kraćenja u vojnome nazivlju

ENGLESKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE	PREDLOŽENA ISTOVRIJEDNICA
<i>advance guard</i>	prednje zaštitne snage	prednja zaštitnica
<i>all-terrain vehicle</i>	vozilo za sve terene	terensko vozilo
<i>armored infantry</i>	pješništvo oklopnih postrojbi	oklopno pješništvo
<i>assailable flank</i>	bok pogodan za napad	izloženi bok nebranjeni bok ranjivi bok
<i>attack position</i>	polazni položaj za napad	napadni položaj
<i>contingency plan</i>	plan djelovanja u izvanrednom stanju	plan za izvanredna stanja
<i>demining machine</i>	stroj za razminiranje	razminirač
<i>high readiness forces</i>	snage visoke spremnosti	visokospremne snage
<i>meeting point</i>	točka susreta	susretište
<i>mounted forces</i>	snage ukrcane na borbena vozila	motorizirane snage

³³⁶ Tekst izvornika u prijevodu Milice Mihaljević: *Wenn man eine Benennung bildet oder verwendet, muß man sich vor Augen halten, daß größere Genauigkeit in der Ausdrucksweise oft geringere Leichtigkeit im Sprechen und Verstehen nach sich zieht. Im allgemeinen soll man keine größere Genauigkeit anstreben als die jeweilige Sachlage erfordert.*

³³⁷ Hrvatske istovrijednice za engleske nazive *task force* → *joint task force* → *combined joined task force*.

ENGLSKI NAZIV	HRVATSKE POTVRĐENICE	PREDLOŽENA ISTOVRIJEDNICA
<i>NATO-assigned forces</i>	snage koje su dodijeljene NATO-u	snage dodijeljene NATO-u
<i>observation post</i>	motriteljska postaja promatračka postaja	promatračnica motrilište
<i>outmaneuver</i>	nadmašiti neprijatelja manevrom	izmanevrirati manevarski nadmudriti
<i>point of departure</i>	polazna točka	polazište
<i>point of destination</i>	mjesto dolaska krajnja točka	odredište
<i>safety distance</i>	sigurnosna udaljenost između vozila u koloni	sigurnosna udaljenost
<i>sending nation</i>	država šiljateljica snaga	država šiljateljica
<i>spoiling attack</i>	preventivni napad preventivni napad radi ometanja	ispad ³³⁸
<i>strongpoint</i>	uporišna točka	uporište ³³⁹
<i>subunit</i>	niža postrojba	potpostrojba
<i>warning order</i>	pripremna zapovijed	predzapovijed

5.2.6.6. Zaključni osvrt

Zaključci o višerječnim nazivima u hrvatskome vojnom nazivlju mogu se donijeti na nekoliko razina.

1. Postoje višerječni nazivi koji nisu nastali slijepim oslanjanjem na engleske leksičke, sintaktičke i semantičke modele te su terminološki nesporni (npr. *dežurni borbeni dvojac*, *protuzračna obrana*, *bepilotna letjelica*, *desantno-jurišni čamac*, *suhi obrok*, *nastupna hodnja*, *vlastite snage*, *kružna obrana*, *spregnuta strojnica*, *bacač dimnih kutija*, *automatizirano tenkovsko strelište*, *četverokutni borbeni poredak*, *vjetrobanski prikaznik*, *propinjanje zrakoplova*, *glatkocijevni tenkovski top* itd. Takvi nazivi nisu bili predmetom raščlambe ovoga poglavlja.

2. Korpusno je potvrđen golem broj višerječnih naziva nastalih prevođenjem, doslovnim ili slobodnim, koji leksički, sintaktički ili semantički potpuno ili djelomično odudaraju od sustava

³³⁸ Naziv *ispad* potvrđen je te se najčešće upotrebljava u stručnoj literaturi.

³³⁹ Važno je napomenuti kako u engleskome postoji srodan naziv *stronghold* za koji je korpusno potvrđeno hrvatsko rješenje *uporište*, no za terminološki je sustav neprihvatljivo imati semantički gotovo jednaka rješenja za dva različita pojma kao što bi bili *strongpoint* – *uporišna točka*, a *stronghold* – *uporište*. Analogno tomu *talište* i *točka taljenja* bila bi dva različita pojma, što oni nisu. Terminološki je opravdano rabiti tvorbeni sufiks *-ište* za mjesto ili točku čega. Stoga se ovdje predlaže sljedeća razradba: *strongpoint* – *uporište*; *stronghold* – *utvrda*.

hrvatskoga standardnog jezika. Upravo takvi višerječni nazivi predmetom su ovoga poglavlja. Zamjetna je težnja da se vojni nazivi stvaraju hrvatskim jezičnim materijalom, no obilje je primjera u kojima je očito oslanjanje na engleske modele. Štoviše, zazire se načiniti otklon od engleskih obrazaca, što se najčešće opravdava strahom od gubitka preciznosti. Kao i u mnogim drugim strukama, engleski se naziv mistificira kao jasniji te ga se želi što bliže preslikati u hrvatskome jeziku.³⁴⁰ Da tomu nije tako, dokazuje se na nekoliko primjera u kojima je jasno da puko prevođenje i slijepo držanje engleskih modela bez zadiranja u definiciju pojma može dovesti do loših rješenja. K tome, takvim pristupom narušava se terminološki postulat prema kojemu je definicija ta koja precizira značenje kojega pojma, a ne sâm naziv.

3. Tijesno vezano s problematikom preciznosti naziva, hrvatski su nazivi koji svojom duljinom opterećuju terminološki sustav, neekonomični te nerijetko graniče s definicijama. S jedne strane, i ovdje je najčešće riječ o neupoznatošću autorâ s terminološkim pravilom kako u izgradnji nazivâ treba težiti za preciznošću, no ne na štetu njihove sažetosti i po cijenu stvaranja nezgrapnih i opisnih naziva opterećenih zalihošću sa stajališta dobre terminološke prakse. S druge strane, u nekim je primjerima očito riječ o terminološkim prazninama za koje autor nije imao prikladnije rješenje od opisnoga. Isto tako, zamjetna je suzdržanost prema tvorbenim potencijalima hrvatskoga jezika. Stoga se u nizu primjera pokušalo ukazati na takav pristup i iz korpusno potvrđenoga leksičkoga inventara predložiti moguća primjerenija rješenja predmetnim stručnjacima na valoriziranje.

Na kraju, u ovome se istraživanju raščlambi višerječnih naziva pristupilo s motrišta njihova postanka (Mihaljević 1993:75), što je podrazumijevalo rasvjetljavanje sve prodornijega utjecaja engleskih višerječnih struktura na hrvatsko nazivlje.³⁴¹ Višerječni nazivi, ne samo u vojnoj struci, čine najopsežnije područje sveukupnoga nazivlja te im se može pristupiti prema raznim kriterijima i teorijsko-metodološkim modelima. U poglavlju se pojmu prevedenica pristupilo u njihovu užemu smislu, odnosno ograničilo ih se u odnosu na hrvatske višerječne nazive kojima je prethodio engleski naziv, no za koji je stvoren hrvatski naziv prihvatljiv na svim jezičnim razinama hrvatskoga standardnog jezika. Ovdje je bila namjera ukazati na jedan važan segment

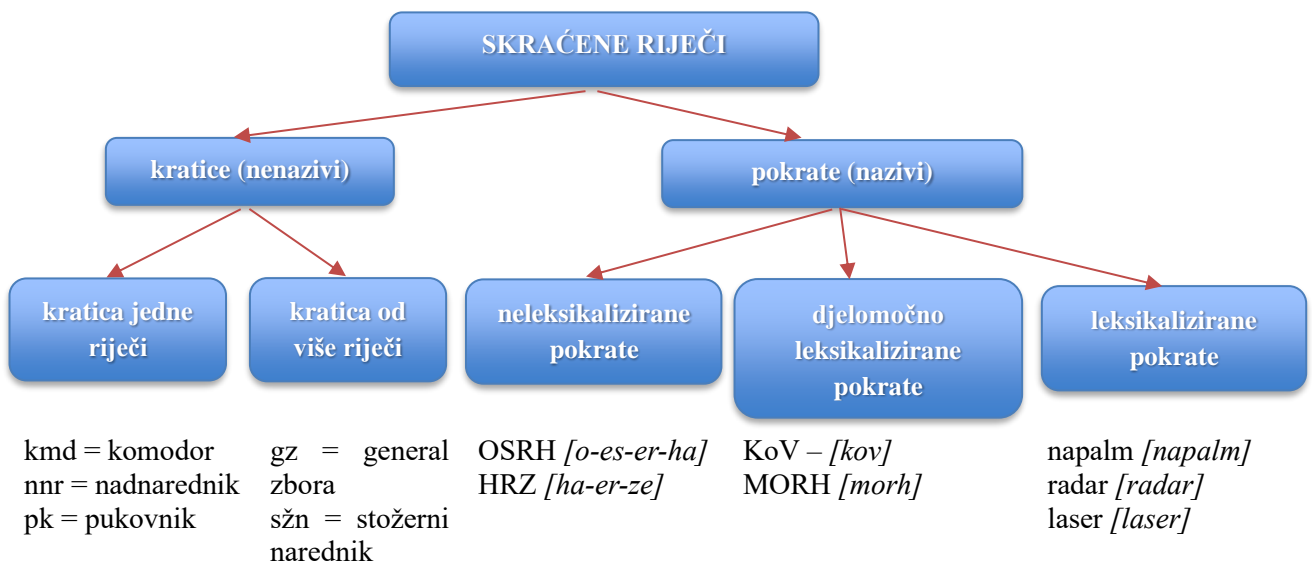
³⁴⁰ Ugledni i dugogodišnji vojni stručnjak za operativno umijeće na američkome *Naval War College* Milan Vego na više mjesta u svojim redovima problematizira i demistificira upravo određene engleske nazive, osobito one prevedene s njemačkoga. U svojem kapitalnom djelu *Joint Operational Warfare: Theory and Practice* čitavo jedno poglavlje posvećuje terminologiji (Vego 2009b).

³⁴¹ Kako je već spomenuto, nekoliko je monografskih radova koji tematiziraju hrvatske višerječne nazive pod utjecajem engleskih naziva, no iz sintaktičke perspektive njihova postanka.

koji opterećuje izgradnju suvremenoga hrvatskog vojnog nazivlja – preslikavanje angloameričkih strukturno-semantičkih obrazaca na hrvatsko nazivlje.

5.2.7. Kraćenje

Kraćenje je iznimno plodan način postanka vojnih naziva. Na njemu se u mnogim nazivljima inzistira zbog njegove ekonomičnosti i brzoga prenošenja informacija. No, osvrnimo se prvo ukratko na metanazivlje i definicije kad je riječ o kraćenju riječi. U ovome se radu prihvaća podjela skraćenih riječi na *kratice* i *pokrate* kako se predlaže *Hrvatskim pravopisom* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a time i njegovo metanazivlje i pravila (Jozić 2013:76–80). **Kratice** će se stoga definirati kao skraćena riječ ili više riječi u pisanju koja se piše u pravilu malim slovima, ne sklanja se i kod čitanja se razvezuje. **Ona nikad nije naziv.** U vojsci se to najčešće odnosi na činove *gz* (*general zbora*), *kmd* (*komodor*), *kbb* (*kapetan bojnog broda*), *pk* (*pukovnik*), *bjn* (*bojnik*) i sl. **Pokrate** će biti riječ koja se piše uglavnom velikim slovima, nastala kraćenjem najčešće višerječnoga naziva ili imena. Primjerice, *HV* (*Hrvatska vojska*), *GSOSRH* (*Glavni stožer Oružanih snaga Republike Hrvatske*), *HRZ* (*Hrvatsko ratno zrakoplovstvo*), *HRM* (*Hrvatska ratna mornarica*), *PZO* (*protuzračna obrana*). Neke od njih leksikaliziraju se, odnosno postaju samostalne riječi i tada se pišu najčešće malim slovima (npr. *radar*, *napalm*). Neke su pak djelomično leksikalizirane, odnosno čitaju se kao riječi, no pravopisno i gramatički se ponašaju kao pokrate – pišu se najčešće velikim slovima i sklanjaju se kao pokrate, sa spojnicom (MORH-u, KoV-u)

Prikaz 6. Shematski prikaz podjele skraćenih riječi

5.2.7.1. Pokrate

Uz pokrate se vežu mnogi pravopisni i gramatički problemi (Frančić i dr. 2005:176). Čest je slučaj da se engleske pokrate ustale u hrvatskome nazivlju te ih domaće pokrate rijetko istisnu. Štoviše, za mnoge strane (engleske) pokrate nikad nije ni osmišljavana pokrata koja bi konkurirala biti zamjenom za englesku. Dovoljno je samo navesti pokratu od imena *NATO* kao primjer. S druge strane, jedna od dobro prihvaćenih pokrata kojoj gotovo da i nije konkurirala engleska pokrata je primjerice *PTSP*. Međutim, i na ovome je primjeru zanimljivo promatrati utjecaj engleskoga jezika jer se pokrata *PTSP* često pogrešno čita [*pi-ti-es-pi*]. Pokratu treba čitati [*pe-te-es-pe*] jer je nastala od hrvatskoga naziva bolesti *posttraumatski stresni poremećaj* (Frančić i dr. 2005:177). Engleski je naziv *posttraumatic stress disorder* pa pokrata toga naziva na hrvatskome glasi [*pe-te-es-de*], a na engleskome [*pi-ti-es-di*].

Smjestimo li pokrate u kontekst znanstvenih i stručnih tekstova, njihova opterećenost pokratama često čini tekstove neprohodnima. Isto tako, pokrate kao nazivi apsolutno su neprozirne te ovise o upoznatošću s njima. Nadalje, mnoge se od njih svojim izrazom podudaraju, a odnose se na različite pune nazive, što dodatno usložnjava njihovu razumljivost. Kao što je uvodno naglašeno, pokrate su česta pravopisna tema zbog učestalosti pogrešaka, a i njihova gramatička svojstva zahtijevaju temeljitu istraživačku pozornost i normativne zahvate. Stoga se osobitosti pokrata koje se rabe u hrvatskom vojnom nazivlju razmatraju u nastavku rada. To se prije svega odnosi na probleme (Halonja i Mihaljević 2003:97):

1. kako se pokrate izgovaraju u hrvatskome jeziku
2. kako se sklanjaju u hrvatskome jeziku
3. kako se pišu ako ulaze u složenice i sveze
4. kako se izgovaraju preuzete engleske pokrate
5. kako se preuzimaju engleske leksikalizirane pokrate u hrvatski jezik.

Spomenimo kako do pravopisa IHJJ-a hrvatska baština pravopisnih i gramatičkih priručnika bilježi niz naziva za kratice i pokrate. Za kratice, još od Brozova *Hrvatskoga pravopisa* (1892.) naovamo, pratimo nazive *pokraćenica*, *skraćenica* i *kratica*. Što se pokrata tiče, razradba je donekle složenija pa nalazimo nazive *kratica etiketa*, *složena kratica*, *jednostavne kratice* ili *abrevijacije*, *složene kratice* ili *akronimi*, *inicijalizmi* itd. Za potrebe ovoga rada podjela

pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje smatra se najprimjerenijom i najpraktičnijom.

U nastavku su predmet istraživanja pokrate kao najčešći oblik stvaranja naziva kraćenjem riječi.

U hrvatskome vojnom nazivlju možemo pratiti tvorbu pokrata na dvjema razinama: tvorba hrvatskih pokrata i preuzimanje engleskih pokrata. Ta dva nastojanja možemo smjestiti i unutar vremenskih koordinata. Naime od ustrojavanja Hrvatske vojske početkom 90-ih godina prošloga stoljeća zamjetno je nastojanje stvaranje pokrata od hrvatskih naziva (*DVO – djelatna vojna osoba, GMTBR – gardijska motorizirana brigada, GOMBR – gardijska oklopno-motorizirana brigada*). Nakon toga oslanjanjem na američku i NATO-ovu vojnu literaturu,³⁴² angloameričke pokrate počinju zauzimati golemi dio korpusa pokrata.

U tvorbi hrvatskih pokrata mogu se pratiti tri tvorbeni uzorka:

1. Uzorak početnih slova³⁴³

HRVATSKA POKRATA	PUNI NAZIV
BOSMiO	< bojna obalne službe motrenja i obavješćivanja
BOV	< borbeno oklopno vozilo
CVŠ	< Centar vojnih škola
CzOSS	< Centar za obrambene i strateške studije
DOI	< dnevno operativno izvješće
DUOS	< daljinski upravljana oružna stanica
DUV	< desetina za upravljanje vatrom
DVO	< djelatna vojna osoba
HV	< Hrvatska vojska
IŠG	< ispitno-školsko gađanje
KIS	< komunikacijsko-informacijski sustavi
MES	< minsko-eksplozivna sredstva
MIN	< motrenje i navođenje
NBKO	< nuklearno biološko kemijska obrana
PDVP	< proces donošenja vojne odluke
POVRS	< protuoklopni vođeni raketni sustav

³⁴² Koliko su pokrate zastupljene u NATO-ovu nazivlju govori i činjenica kako se redovito objavljuje i posuvenjuje opsežna publikacija na gotovo 400 stranica isključivo s pokratama (AAP-15).

³⁴³ Normativna je preporuka da se u pokratama veznici i prijedlozi izostavljaju (Jozić 2013:79).

HRVATSKA POKRATA	PUNI NAZIV
PBS	< p sihička b ojna s premnost
PZT	< p rotuzrakoplovni t op
RRB	< r učni r aketni b acač
SH	< s amohodna h aubica
SPO	< S trateški p regled o brane
SUV	< s ustav za u pravljanje v atrom
SVLR	< s amohodni v išecjevni l anser r aketa
TČI	< t emeljna č asnička i zobrazba
VHS	< v išenamjenska h rvatska s trojnica
ZMIN	< z račno m otrenje i navođenje
ZOS	< z apovjedno o perativno s redište
ZSŠ	< z apovjedno s tožerna š kola

2. Slogovni uzorak

Ovim tvorbenim uzorkom nastaju pokrate od početnih slogova ili početnih dijelova osnovnih riječi:

HRVATSKA POKRATA	PUNI NAZIV
OPZAP	< o perativna z apovijed
PSIOP	< p sihološke o peracije
SimS	< s imulacijsko s redište

3. Mješoviti uzorak

Ovaj je uzorak kombinacija uzorka početnih slova i slogovnoga uzorka:

HRVATSKA POKRATA	PUNI NAZIV
HKoV	< H rvatska k opnena v ojska
HVIDRA	< H rvatski v ojni i nvalidi D omovinskog r ata
KoV	< K opnena v ojska
PjP	< p ješačka p ukovnija
UbS	< u bojita s redstva

IZGOVOR HRVATSKIH POKRATA

Dok se kratice izgovaraju kao riječ koju zamjenjuju (*gb* – *general-bojnik*, *nnr* – *nadnarednik*), a ne u njihovu skraćenu obliku, pokrate se izgovaraju u skraćenu obliku. Kao što autori naglašavaju, pokrate uz svoja pravopisna svojstva imaju osobito naglašena i gramatička svojstva, stoga je važno znati pravila čitanja pokrata radi određivanja njihova roda, sklonidbe i tvorbe izvedenica (Brečević 2018; Frančić i dr. 2005; Jozić 2013).

Hrvatske se pokrate mogu čitati u pravilu na tri načina:

1. čitanje prema nazivima slova od kojih su sastavljene: *DVO* [*de-ve-o*] – *djelatna vojna osoba*, *VHS* [*ve-ha-es*] – *višenamjenska hrvatska strojnica*, *NBKO* [*en-be-ka-o*] – *nuklearno biološko kemijska obrana*, *HVU* [*ha-ve-u*] – *Hrvatsko vojno učilište*, *SPO* – *Strateški pregled obrane* [*es-pe-o*]
2. čitanje kao osamostaljenih jezičnih jedinica: *MORH* [*morh*] – *Ministarstvo obrane*, *BOV* [*bov*] – *borbeno oklopno vozilo*, *KoV* [*kov*] – *kopnena vojska*, *ZMIN* – *zračno motrenje i navođenje* [*zmin*]
3. čitanje slovkanjem: *SSJ* [*s-s-j*] – *Središte za strane jezike* [*s-s-j*], *TČI* [*t-č-i*] – *temeljna časnička izobrazba*, *PjP* – *pješačka pukovnija* [*p-j-p*].

SKLONIDBA HRVATSKIH POKRATA

Jedno od važnih gramatičkih osobitosti pokrata jest da se sklanjaju, što često dovodi do problema sa sročnosti s pokratom. Rod se pokrate određuje prema njezinu završetku, odnosno prema izgovornome obliku pokrate. Muškoga su roda pokrate koje izgovorno završavaju suglasnikom, uključujući i one na *h* i *k*, samoglasnicima *e*, *i*, *o*, *u* te na *a*, ali se slovkaju, npr. *VSOA* – *Vojna sigurnosno-obavještajna agencija* [*ve-es-o-a*]. Ženskoga su roda pokrate koje izgovorno završavaju na *a* i čitaju se kao riječ, npr. *STRUNA* (Gjuran-Coha i Bosnar-Valković 2008:7). Pokrate se u hrvatskome jeziku trebaju dosljedno sklanjati tako da se između pokrate i nastavka piše spojnica (*članica NATO-a*, *na HVU-u*, *pripadnici KoV-a*). Ovdje je važno ponoviti kako se pokrata *RH* ne sklanja. Međutim, one pokrate koje sadržavaju pokratu *RH* – kao što su *MORH* ili *OSRH* – podliježu pravilima sklanjanja pokrata.

PISANJE POKRATA U SVEZAMA

Pokrate znaju često ulaziti u sveze (pokrata + imenica). Premda jezična praksa i ovdje ukazuje na pravopisna kolebanja, pravopis IHJJ-a preporuča da se u takvim primjerima ne piše spojnica između pokrate i imenice te da se pokrate ne sklanjaju. Takve sveze ne možemo smatrati polusloženicama jer se pokrata ovdje ponaša kao pridjev. Dakle pišemo ih kao dvije riječi: *NATO vježba, NBK obrana, PZO bitnica*.

PREUZIMANJE ENGLLESKIH POKRATA

Korpusnom je pretragom zabilježen veliki broj engleskih pokrata koje su u nepromijenjenu obliku preuzete u hrvatsko vojno nazivlje. Neke od njih su već u engleskome leksikalizirane, npr. *laser, radar, sonar* i kao takve preuzete u hrvatski jezik. Takve čine posebnu kategoriju jer više nije riječ o pokratama, nego o riječima.

ENGLLESKA POKRATA	PUNI NAZIV
AAP	< a llied a dministrative p ublication
AMV	< a rmored m odular v ehicle
AWACS	< a dvanced w arning and c ontrol s ystem
ATGM	< a nti- t ank g uided m issile
CAS	< c lose a ir s upport
CAVOK	< c louds and v isibility O K
CTCP	< c ombat t rains c ommand p ost
HNS	< h ost n ation s upport
laser	< l ight a mplification by stimulated emission of r adiation
ROE	< r ules of e ngagement
SOP	< s tandard o perating p rocedure, s tanding o perating p rocedure

ENGLLESKA POKRATA	PUNI NAZIV
BLUFOR	< (b lue (f or)ces
CASEVAC	< (c asualty (e vac)uation
CATK	< (c ounter- (a t)ac (k)
CAX	< c omputer a ssisted e xercise
LOGCON	< (l og)istic (c on)trol
MEDEVAC	< (m ed)ical (e vac)uation
napalm	< (n)apthenic (a)cid and (p alm)itate
PATRIOT	< (p)hased (a)rray (tr) acking to (i)ntercept (o)f (t) arget

RACON	< (ra)dar bea(con)
STANAG	< Standardization Agreement
radar	< (ra)dio (d)etection (a)nd (r)anging

IZGOVOR ENGLSKIH POKRATA

Preuzete engleske pokrate moguće je čitati na nekoliko načina:

1. prema nazivima engleskih slova, *BDU* – *Battle Dress Uniform* [bi-di-ju], *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia* – *ICTY* [aj-si-ti-uaj]
2. prema nazivima hrvatskih slova, *HNS* – *host nation support* [ha-en-es]
3. izgovaranjem kao hrvatskih samostalnih riječi *NATO* – [nato], *STANAG* – [stanag], *CIMIC* – [cimic]
4. izgovaranjem kao engleskih samostalnih riječi *ISAF* – [ajsef], *JOINTEX* – [đojnteks]
5. mješovitim engleskim izgovaranjem (nazivima engleskih slova i slogovima) *JTAC* – [đejtek]

Kad je riječ o pravilima čitanja stranih (engleskih) pokrata – ako se ne mogu pročitati kao hrvatska riječ (npr. *NATO* [nato]) – trebale bi se izgovoriti prema hrvatskim nazivima slova, rjeđe engleskim. Katkad se događa da se hrvatske pokrate bezrazložno izgovaraju engleskim abecednim nazivima slova. Jedan od poznatijih primjera je već spomenuti *PTSP* koji se često izgovara [pi-ti-es-pi]. Drugi je primjer pokrata koja na oba jezika ima isti izraz eng. *GPS* – *Global Positioning System* i hrv. *GPS* – *globalni položajni sustav*. Svakako bi trebalo upotrebljavati hrvatsku pokratu i čitati je [ge-pe-es] umjesto [đi-pi-es]. Za neke od primjera engleskih pokrata utvrđeno je supostojanje dvaju načina izgovaranja, hrvatskom i engleskom abecedom.

Neke od engleskih pokrata preuzete su kao leksikalizirane jedinice. One se tada ponašaju kao imenice te često od njih imamo ostale izvedenice. One najčešće koje zadiru i u vojno nazivlje su: *radar* – *radio detection and ranging*, *laser* – *light amplification by stimulated emission of radiation*, *sonar* – *sound navigation and ranging*, *napalm* – *naphthenic acid and palmitate*. Neke od potvrđenih izvedenica su: *sonarist*, *sonarni*, *radarist*, *radarski*, *laserski*, *natoovac*.

Često se uz strane pokrate zna dodati radi pojašnjenja i domaća riječ, što dovodi do nepotrebnih pleonastičkih sveza. Jedna od tih je *NATO savez*. Riječ *savez* je ovdje suvišna jer već u pokrati

imamo institucijsku odrednicu *organization* (eng. *North Atlantic Treaty Organization*). S druge strane, postoji i istoznačnica koja se upotrebljava u višerječnome nazivu *Sjevernoatlantski savez* (eng. *North Atlantic Alliance*), u kojoj je riječ *savez* logična i neizostavna. Još jedan od primjera engleske su pokrate za različite vrste vojnih vježbi, koje se izravno preuzimaju u hrvatski jezik: *LIVEX* – *live exercise*, *LOGEX* – *logistic exercise*, *CTX* – *Combined Training Exercise*, *JOINTEX* – *Joint Exercise* itd. Budući da u njima *(E)X* stoji umjesto pune riječi *exercise* (hrv. *vježba*), suvišno je stvarati nazive *LIVEX vježba*, *CTX vježba*, *LOGEX vježba* i sl.

Preuzete engleske pokrate također mogu ulaziti u sveze s hrvatskim riječima pa imamo *JTAC toranj* (*JTAC* = *Joint Terminal Attack Controller*), *AWACS zrakoplov* (*AWACS* = *Advanced Warning and Control System*), *C2 ratovanje* (*C2* = *Command and Control*).

5.3. Semantički odnosi u vojnome nazivlju

5.3.1. Teorijski osvrt

Promatramo li riječi sa semantičkoga stajališta, nužno je razgraničiti i definirati nazive o jezičnim elementima koji ulaze u semantičke odnose. Ovdje će ponajprije poslužiti uobičajeno diferenciranje *riječi*, *leksema* i *leksičkih jedinica* kako ga razlažu i problematiziraju Milica Mihaljević (1984a) i Bernardina Petrović (2005) – dakle s terminološkoga, odnosno općejezičnoga motrišta.

Petrović definira *riječ* kao samostalan jezični znak – samostalan kako na fonetskoj i/ili grafijskoj razini, tako i na sadržajnoj, leksičko semantičkoj razini. Ovdje Petrović opravdano propituje tradicionalno, blumfildovsko (distribucionalističko) poimanje riječi kao „minimalnoga slobodnog oblika“, smatrajući ga nepotpunim jer ne obuhvaća sinsemantične, nepunoznačne riječi koje se u komunikaciji ne mogu pojaviti kao slobodni oblici, ali se u jezikoslovnoj tradiciji smatraju riječima. Mihaljević, pak, za terminološke potrebe određuje *riječ* kao najmanju jedinicu u jeziku koja ima određeno značenje i koja može postojati kao samostalna jedinica u rečenici.

Tijesno vezan za pojam *riječ* je i pojam *leksem*. Prema sljedećoj teorijskoj razradbi Bernardine Petrović (2005:135-137), *leksem* se „obično definira samo kao element na jezičnoj razini, kao apstraktna leksička jedinica koja se u govoru ostvaruje u različitim gramatičkim oblicima riječi [...] kao ukupnost svih oblika i značenja jedne riječi [...] koja se može shvatiti kao riječ kodificirana u leksiku“. Apstrahirajući različita, no srodna definiranja leksema niza autora, Petrović sažima *leksem* kao „najmanju razlikovnu jedinicu u leksičkome sustavu nekoga jezika“. Ujedno *riječ* pozicionira kao „potklasu leksema, podređenicu leksema, jedan oblik leksema koji se realizira kao govorna ili rječnička jedinica“. Na kraju, autorica navodi kako je od pojma *leksem* širi pojam *leksička jedinica* – jezična jedinica koja ima i plan izraza i plan sadržaja. Petrović zaključuje kako „leksička jedinica može biti jednorječnica (*leksem*) ili višerječnica (sintagma i frazem), kojoj na planu sadržaja odgovara jedno značenje“.

Budući da se u ovome radu istražuju aktualne jezične jedinice, u radu se prihvaća obrazloženje Mihaljević kako za terminološki rad nije presudno razlikovanje *leksema* i *riječi*, stoga će se ovdje upotrebljavati naziv *riječ* i onda kad se govori o apstraktnoj jedinici (u užemu smislu, *leksemu*).

Riječi, konkretno nazivi, na temelju svojih semantičkih obilježja ulaze u međusobne *paradigmatske* i *sintagmatske* odnose. Dihotomija *paradigmatski odnosi* / *sintagmatski odnosi* strukturalističke je naravi. Nju je još F. de Saussure opojmio supostavljanjem odnosa *in absentia* – u kojemu se svaka riječ povezuje u pameti s mnogobrojnim riječima s kojima ima nešto zajedničko (*paradigmatski odnosi*) – i odnosa *in praesentia* – u kojemu riječ dobiva vrijednost svojim razmještajem u odnosu na druge riječi (*sintagmatski odnosi*). Drugim riječima, *paradigmatski odnosi* (još i asocijativni odnosi) su oni semantički odnosi u kojima se riječi kao jedinice sustava imenovanja suprotstavljaju po svojem leksičkom značenju. Opreka se temelji na njihovoj međusobnoj isključivosti, odnosno odabirom se jedne riječi automatski isključuje druga (Novak 2017; usp. Pavletić 2009). Pavletić (2009:21) naglašava kako je:

za svaku riječ u rječniku moguće pronaći drugu riječ koja je s njom u nekomu značenjskom odnosu koji se može opisati. Taj odnos može biti: odnos istosti (*sinonimija*), odnos bliskosti (*paronimija*), odnos suprotnosti (*antonimija*) i logički odnosi među leksemima (*hiperonimija* i *hiponimija*, te *holonimija* i *meronimija*).

S druge strane, *sintagmatski odnosi* (još i kontekstualni odnosi) ne počivaju na međusobnoj isključivosti riječi, nego na impliciranju jedne na drugu (pojavljuju se zajedno u rečenici, vodoravnome razmještaju riječi).

Ipak, prije no što se krene u oprimjerivanje različitih semantičkih odnosa u vojnome nazivlju, potrebno je ukratko se osvrnuti na evoluciju pojma *značenje* u jezikoslovlju i temeljne teorijske pristupe semantici. Naziv *značenje* jedan je od kontroverznijih naziva u teoriji jezika, definiciji gotovo neuhvatljiv. U razvoju jezikoslovne znanosti semantička su istraživanja u pojedinim razdobljima bila donekle zanemarena i marginalizirana u odnosu na ostale grane jezikoslovlja upravo zbog složenosti pojma *značenje* i njegove „inherentne neuhvatljivosti“ (Pavletić 2009:15). S druge strane, za složiti se s Pavletić (2009) kako je bez značenja teško spoznati i objasniti jezične fenomene u jezičnoj analizi upravo zato jer je značenje prisutno i nezaobilazno na svim razinama jezičnoga istraživanja.

Raffaelli (2015) dijeli različite načine na koje se razumijevalo značenje na tri temeljna lingvistička razdoblja: predstrukturalističko, strukturalističko i poststrukturalističko razdoblje. Panoramskim pregledom – prema Petrović (2005), Pavletić (2009) i Raffaelli (2015) – razvoj moderne semantičke misli možemo pratiti: od manifestnoga eseja Michela Bréala *Essai de*

sémantique, science des significations, u kojem izlaže temeljna načela semantike, preko utjecaja Bloomfieldda (1933.) koji značenje traži u oslanjanju na egzaktne znanosti, Trierova *modela polja*,³⁴⁴ odnosno organiziranja vokabulara u polja, Ogdena i Richardsa (1923.) koji sosirovski razrađuju strukturalistički pristup značenju, do Sapir-Whorfove hipoteze i teorije lingvističkih polja te konačno modernih i divergentnih kognitivnolingvističkih iskoraka Lakoffa (1972.), Fillmorea (1977.) Haimana (1980.), Jackendoffa (1983.), Wierzbicke (1987.), Žic Fuchs (1991., 2009.), među mnogima. *Poststrukturalističku semantiku*, prema razdiobi Raffaelli, možemo uvelike poistovjetiti s kognitivnolingvističkim istraživanjima, njezinim dosezima i iskoracima. Upravo je *značenje* sržni predmet zanimanja kognitivne lingvistike, koja ističe važnost značenja kao izravnoga odraza ljudskoga poimanja i iskustva o izvanjezičnome svijetu. Ovdje u prvi plan semantičkih istraživanja dolaze *znanje* i *uporaba* (kontekst). Kognitivna lingvistika pristupa jeziku kao riznici znanja o svijetu ističući time *enciklopedijsku narav značenja*. Parafrazirajući Raffaelli (2015:22), govornik svoje *enciklopedijsko znanje* o izvanjezičnome svijetu uporabom jezika uklapa u svoje *jezično znanje*, s kojim je neraskidivo povezano. Drugim riječima, aktiviranje obje vrste znanja u svojoj ukupnosti čine *značenje*.³⁴⁵

Kao i dosad, nailazimo na kontinuitet naizgled suprotstavljenih stajališta – tradicionalnih (strukturalistički ukorijenjenih) i poststrukturalističkih, konceptualno-prototipnih (kognitivnolingvističkih) pristupa tumačenju značenja. Ovdje se smatra kako nije riječ o nekompatibilnim teorijskim motrištima, nego kontinuitetu pristupa kojima se iz različitih uglova pokušava rasvijetliti isti fenomen. Bez daljnjega, kognitivna je lingvistika učinila znatne iskorake i otvorila različite istraživačke pravce kad je o *značenju* riječ. Konačno, logično je da njihov međuodnos prate i poveznice, ali i odudaranja.

Ipak, valja naglasiti kako je za potrebe ovoga istraživanja **semantičke odnose nužno smjestiti u kontekst nazivoslovlja** kao znanstvene discipline i temeljnih terminoloških postulata. Ono što vrijedi za opći jezik i različite funkcionalne stilove, ne vrijedi nužno i za terminološki sustav, izgradnju i normiranje nazivlja te strogi znanstveni podstil. U ovome se poglavlju detaljnije

³⁴⁴ Premda je hrvatskome lingvističkom nazivlju učestao naziv *semantičko polje*, ovdje se prihvaća naziv *model polja* kako ga ustanovljuje i razrađuje Ida Raffaelli. Pored toga, svojim studioznim uvidom u razvoj semantičke misli u jezikoslovlju, Raffaelli (2015) uočava avangardnost Ballyjevih *asocijativnih polja*, Baldingerovih *onomasioloških polja* i Guiraudovih *morfosemantičkih polja*, koji nadilaze Trierov *model polja* trasirajući put prototipnome razumijevanju leksičkih i pojmovnih struktura.

³⁴⁵ Za cjelovitiji i sustavniji uvid u istraživanje značenja u teoriji jezika te općenito semantiku kao znanstvenu disciplinu konzultirati studiju Ide Raffaelli *O značenju* (2015.) Autorica, isto tako, ovim djelom uvelike pridonosi uspostavljanju i usustavljanju hrvatskoga semantičkog nazivlja.

razmatraju, u prvome redu, sinonimija i sinonimi u suvremenome hrvatskom vojnom nazivlju kao leksičko-semantička pojavnost koja opterećuje terminološki sustav. Vodeći se činjenicom kako većini naziva predstoji ujednačavanje i normativno određenje prema njima, sinonimi se u nazivlju (i svi podtipovi terminološke varijantnosti) smatraju nepoželjnima. Možemo se složiti s Kiš Žuvela (2016:27) kako je „sinonimija, uz s njome tijesno povezanu polisemiju, ujedno i najproblematičnija pojava s kojom se terminolog susreće prilikom normiranja nazivlja“. U mjeri relevantnoj za izgradnju vojnoga nazivlja, obrađuju se i semantički odnosi homonimije i polisemije.

Koliko god je nazive nužno promatrati u odnosu na druge nazive u terminološkome sustavu, što nas pozicionira u „strukturalističke“ okvire, pri predlaganju naziva nezaobilazno je korpusnom raščlambom utvrditi njihove aktualizacije u uporabi i kontekstu.

5.3.2. Sinonimija

Hrvatski terminološki priručnik jezgrovito definira sinonime kao riječi različita izraza (označioca), a istoga sadržaja (označenika). U hrvatskoj su i svjetskoj jezikoslovnoj baštini sinonimi kao jezična univerzalija iscrpno proučavani, što je urodilo različitim načelima određivanja sinonima i nemalim razilaženjima među jezikoslovcima.³⁴⁶ Pristupi definiranju i kategoriziranju različitih sinonimnih pojavnosti zahvaćaju teorijski raspon od onih autora koji „sinonimima smatraju samo riječi zamjenjive u svakome kontekstu“ do onih koji „sinonimima smatraju i višeznačne riječi koje su podudarne tek jednim dijelom svojega ukupnoga značenja“ (Novak 2017). U svakome slučaju, razdjelnica na koju se većina njih poziva

³⁴⁶ Za ilustraciju sve složenosti pristupa sinonimima i njihovoj kategorizaciji zorno može poslužiti ovaj zgusnuti navod Zrinke Jelasko (2007): [...] *Tako sinonime neki jezikoslovci dijele na prave i neprave sinonime, odnosno na potpune (kompletne) i nepotpune (nekompletne), pune (totalne) i djelomične (parcijalne), na cjelovite, bezuvjetne (apsolutne) i uvjetne (relativne).* [...] S. Težak (1990) spominje *padežne i tvorbene*, a B. Tafra (2006) spominje i *uzualne i okazionalne*, što bi mogli biti *stalni i povremeni*. Drugi autori spominju različite raspodjele sinonima prema različitom broju parametara kao što su *dijalekt, registar ili stil (npr. razgovorni, književni, formalni), odnos pošiljatelja i primatelja (pozitivno, neutralno, negativno), kolokacija, konotacija.* [...] S. Babić (1966:232) određuje sinonime kao riječi koje imaju isto, blisko ili vrlo slično značenje s drugom riječju, a različit glasovni sastav pa po tome razlikuje *istoznačnice* kao jednu, a *blisko značnice* ili *slično značnice* kao drugu vrstu sinonima. Poslije (1990:260) istoznačnicama naziva *prave sinonime* s istim značenjem zamjenjive u svim kontekstima, a *blisko značnicama neprave sinonime*. L. Zgusta (1971, 1991) sinonimijom smatra i apsolutnu identičnost i veliku sličnost, no ovo prvo naziva *sinonimijom*, a drugo *bliskosinonimijom* (eng. near-synonymy), tj. sinonimijom u užem smislu riječi. J. Lyons (1992:148-149) razlikuje *potpune* (eng. complete) *sinonime* koji se pojavljuju u određenim kontekstima (u drugim kontekstima te iste riječi nisu sinonimi) od *cjelovitih* (eng. absolute) koji bi zahtijevali istu raspodjelu i isto značenje u svim kontekstima i značenjskim sastojnicama. M. Samardžija (1995) sinonime dijeli na *istoznačnice* i *blisko značnice* prema načelu zamjenjivosti u kontekstu, a na *općejezične* ili *samostalne* i *kontekstualne* prema prepoznatljivost u kontekstu. A. Cruse (2000:156-161) određuje tri stupnja sinonimije: *cjelovite (apsolutnu), propozicijsku* i *blisko značnu*.

podudarnost je pojedinih dijelova značenja sinonima. Svi opisi kategorizacije sinonima s lingvističke točke gledišta nesumnjivo su prihvatljivi – ovisno o teorijskim polazištima i okvirima – ipak, za ovaj se rad najpogodnijim dokazuje pristup sinonimiji kako ga razrađuju Bernardina Petrović (2005) u temeljnoj hrvatskoj jezikoslovnoj studiji o jezičnome fenomenu sinonimije *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku* te Lana Hudeček i Milica Mihaljević (2012) u *Hrvatskome terminološkom priručniku*.

U hrvatskoj je leksikografiji uobičajena podjela sinonima na *istoznačnice* i *bliskoznačnice*. Ako se *istoznačnice* odrede kao riječi koje se podudaraju i po značenju i po uporabi, koje imaju isto i denotativno i konotativno značenje, istu i priopćajnu i komunikacijsku i uporabnu vrijednost, takvih apsolutnih ili pravih sinonima u jeziku gotovo da i nema ili su iznimno rijetki (Hudeček i Mihaljević 2008). Stoga se *istoznačnicama* smatraju riječi koje imaju istu denotaciju, odnosno zamjenjive su u svim kontekstima što ih razlikuje od *bliskoznačnica*. *Bliskoznačnice* su riječi koje su zamjenjive samo u nekim kontekstima, odnosno denotacija im se samo djelomično preklapa (Hudeček i Mihaljević 2012:34–36). Za nazivlje je denotativno značenje od primarnoga zanimanja. U konačnici, naziv bi trebao biti lišen konotacija.³⁴⁷ U skladu s time, u ovome radu naziv *istoznačnica* podrazumijeva one nazive čije se denotativno značenje potpuno podudara, a svi ostali ubrajaju se u *bliskoznačnice*. Naposljetku, u kontekstu nazivoslovlja, *istoznačnicama* bi se trebali smatrati nazivi koji imaju istu definiciju.

Petrović (2005:129) jasno naglašava kako određenje sinonimije kao istoznačnosti ili bliskoznačnosti, odnosno kao identičnosti ili bliskosti značenja, počiva na dvojbama „hoće li se značenju pristupiti kao krutomu, statičnomu skupu komponenata ili će se poći od pretpostavke da je značenje prototipno organizirano i da se oblikuje i izgrađuje u kontekstu u dinamičnome procesu“. Autorica na te dvojbe nudi tri moguća odgovora nakon kojih rezimira s jasnim razjednačavanjem sinonimije i sinonimičnosti (Petrović 2005:129,133):

1. leksem ima jedno, nepromjenjivo značenje, 2. leksem ima ograničen broj značenja i 3. značenja leksema ima onoliko koliko ima mogućih konteksta u kojima se leksem

³⁴⁷ Wüster u svojem *Einführung* predviđa i podjelu sinonima prema „emotivnoj vrijednosti“ (njem. *Gefühlwertunterschieden*), no tvrdeći kako su u nazivlju suvišni. Ipak, upozorava kako treba „računati na sinonime različite uzvišenosti stila, po kojoj se standardni jezik tehnike (uključujući i jezik normi) razlikuje od jezika u radionici“. Oprimjeruje to ovako: *Kurzschluss* (= kratki spoj) i *Kurzer* (= kuršlus). *Synonyme mit Gefühlwertunterschieden sind in der Terminologie eigentlich überflüssig. Trotzdem muss man z. B. mit Synonymen unterschiedlicher Stilhöhe rechnen, wie sie die technische Hochsprache (das ist die Sprache der Normen) von der Werkstattssprache unterscheidet* (Wüster 1991:92). Ovo ponovno prkosi strogim Wüsterovim kritičarima, dokazujući Wüsterovu svjesnost o važnosti i ulozi sinonima, dakako funkcionalnovrijednosno hijerarhiziranih. Ugrubo, daleko od toga da se Wüster zalagao za uporabu jezika tehničkih normi u ambijentu jedne radionice.

pojavljuje. [...] Dva su izraza sinonimična kada u konkretnom kontekstu i u izvanjskoj situaciji obuhvaćaju isti ili bliski potencijalni sadržaj, a njihov se mogući odnos primatelju iskazuje jezičnom intencijom te tekstno relevantne obavijesti. [...] Sinonimija je odnos među jedinicama u leksiku, za razliku od sinonimičnosti koja kao o određenome kontekstu ovisna jedinica egzistira samo na razini teksta.

Ipak, u prvome redu potrebno je podcrtati kako je položaj sinonimâ u općemu jeziku (posebno u književnome stilu) posve različit od njihova položaja u nazivlju (Hudeček, Mihaljević i Vidović 2006:104). Visterijanska teorija nazivoslovlja – što znači najproširenija i najprimjenjivija teorija – postulira sinonimiju kao jedan od stožernih problema nazivoslovlja. Prema njoj nazivlje ne podnosi sinonimna rješenja te bi se njima jezik struke trebao u najmanjoj mogućoj mjeri opterećivati.³⁴⁸ Paradoksalno, hrvatsko vojno nazivlje obiluje sinonimnim rješenjima, u prvome redu zbog višedesetljetne naslonjenosti na inojezično vojno nazivlje koje je generiralo posuđenice (najčešće internacionalizme) koje supostoje s domaćim nazivom, ili zbog autorskoga pristupa izgradnji nazivlja koje je zbog neusuglašavanja među predmetnim stručnjacima dovelo do sinonimnih nizova. U svakome slučaju, sinonimni parovi i nizovi odraz su neuređenosti i neusustavljenosti nazivlja, a ne stilskoga bogatstva jezika neke struke.

U ovome se radu opetovano zauzima stajalište da u nazivlju kojemu tek predstoji usustavljanje – kao što je to slučaj sa suvremenim hrvatskim vojnim nazivljem – sinonimiju terminološki ne bi trebalo postulirati ni kao uvjetno dopušteno.³⁴⁹ Drugim riječima, radi izbjegavanja sinonimije, sinonime bi trebalo razvrstati s obzirom na normativni status, o čemu će se temeljitije progovoriti u nastavku rada. Kako je u *1. Uvodu* već upozoreno, nejednoznačnost i nepreciznost u vojnome nazivlju doslovno može imati pogubne i dalekosežne posljedice. Sažeto, ovdje se zastupa stav kako u vojnome nazivlju nije ni iluzorno ni nefunkcionalno inzistirati na jednoimenosti.

Korpusnom pretragom da se zaključiti da je nazivlje samo u manjoj mjeri usustavljeno, definirano i međusobno usklađeno. Drugim riječima, u najvećoj mjeri nailazimo na supostojanje višestrukih rješenja za jedan pojam – sinonime bez jasnih razgraničenja među

³⁴⁸ Već je u potpoglavlju 2.8. *Reevaluacija Wüsterove teorije nazivoslovlja – moderan i avangardan jezikoslovac* izloženo kako se Eugen Wüster zalagao za ideal jedan pojam jedan naziv, no kako je itekako bio svjestan nemogućnosti njegove apsolutne dostižnosti. U kasnijim doradama lojalnih Wüsterovih sljedbenika, tzv. posthumnoj *Proširenoj općoj teoriji nazivoslovlja*, kontrolirana je sinonimija u nazivlju dopuštena te određen stupanj sinonimije prihvatljiv, premda se preporuča izbjegavati je za nazivlje koje ima biti standardizirano.

³⁴⁹ U širem smislu, sinonime u nazivlju možemo smatrati prihvatljivima u onoj mjeri u kojoj im je normativno određen status. Ovdje se primjenjuje kategorizacija statusa prema teorijskome okviru terminološke baze Struna: *preporučeni, dopušteni, nepreporučeni, zastarjeli i žargonski naziv*.

sobom i pripadajućih im definicijama. No, složenost toga problema daleko je dublja od pukoga postojanja nekoliko izraza naziva za jedan pojam. Nazivoslovlje kao znanstvena disciplina nadilazi ono elementarno pridodavanje naziva pojmu. Sljedeća razradba slojevitosti terminološkoga rada, kako je donose Hudeček, Mihaljević i Vidović (2006:102), zorno približava zahtjevnost toga posla:

Polazimo li od definicije terminologije kao znanosti koja proučava postanak pojmova, odnose i veze među njima, svojstva pojmova, stvaranje pojmovnih sustava, opise pojmova, stvaranje definicija, pridruživanje označilaca pojmovima, odnose između objekta, pojma i označioca, ustroj i stvaranje naziva, usklađivanje naziva i pojma, metode terminološke leksikografije te probleme izgradnje terminoloških baza podataka, vidimo da terminološki problemi obuhvaćaju i definiciju i pojam i objekte koji se pridružuju pojedinom nazivu. Dakle, problemi definicije i odgovarajućega primjera pravi su terminološki problemi jer se prema terminološkoj literaturi terminologija ne treba baviti samo izrazom naziva nego i njegovim značenjem. Polazište je za svaki terminološki rad pojam kojemu se pridružuje definicija i utvrđuje mjesto u pojmovnome sustavu, a tek tako definiranom pojmu pridružuje se i odgovarajući naziv.

Dakle, u preostalu korpusu prevladava nazivlje nad kojim predstoje intervencije u skladu s navedenim terminološkim imperativima. To bi trebalo dovesti do odabira jednoga naziva za jedan pojam, uz određenje normativnoga statusa ostalih sinonimnih rješenja. U hrvatskoj je terminološkoj praksi uobičajeno nazive (istoznačnice) razvrstavati prema sljedećim normativnim kategorijama kako su ih osmislili stručnjaci Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u sklopu terminološke baze strukovnoga nazivlja *Struna: preporučeni naziv, dopušteni naziv, predloženi naziv, nepreporučeni naziv, zastarjeli naziv i žargonski naziv*.³⁵⁰

Preporučeni je naziv „jezično najprihvatljiviji naziv koji se najbolje uklapa u sustav hrvatskoga standardnog jezika, ali i u sustav nazivlja struke o kojoj je riječ. To je u pravilu i naziv od kojega se najlakše tvore značenjski povezani nazivi. U slučaju kad je naziv dug, predlaže se i njegov skraćeni oblik koji se može upotrebljavati u definicijama.“

Dopušteni su nazivi oni „koji se susreću u struci kao potpune istoznačnice preporučenoga naziva, ali su po nekome kriteriju manje normativno prihvatljivi od preporučenoga naziva.“

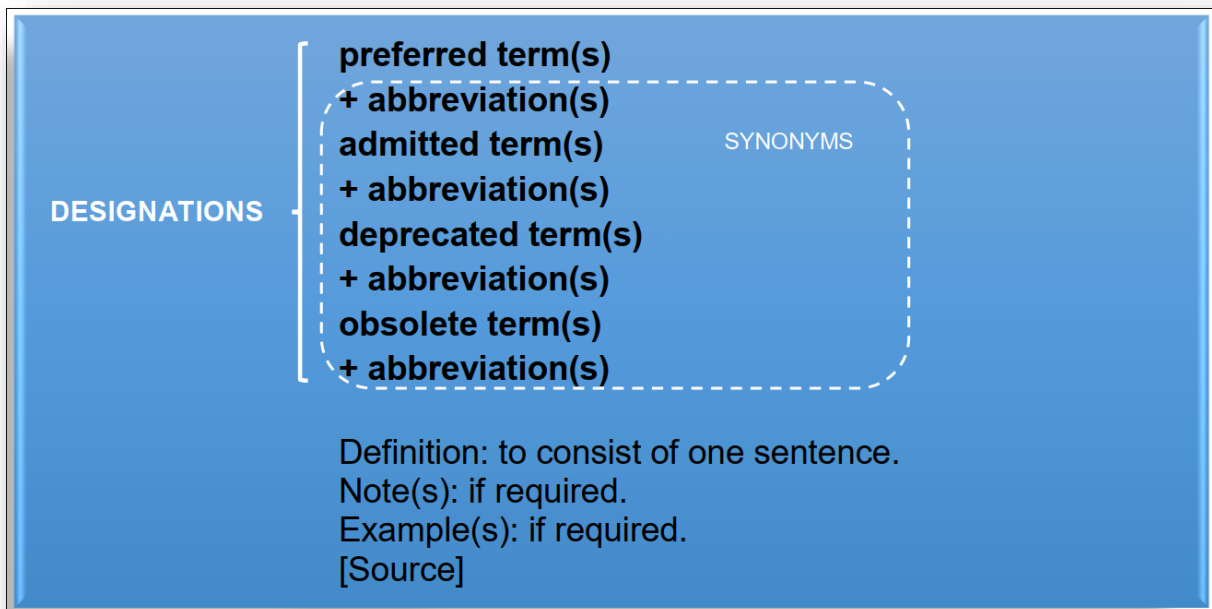
³⁵⁰ Sličnu normativnu kategorizaciju upotrebljava recimo i terminološka baza NATO-a (NATOTerm).

Nepreporučeni nazivi nazivi su „koji nisu prihvatljivi za uporabu u strukovnome jeziku jer su jezično neprihvatljivi ili pogrešno ili nepotpuno izražavaju pojam na koji se odnose.“

Zastarjeli su nazivi oni nazivi „koji se u jeziku struke više ne upotrebljavaju.“

Žargonizmi su izrazi „koji se upotrebljavaju u neslužbenome razgovoru među stručnjacima, a često su posuđenice iz drugih jezika, metaforični izrazi i sl.“

Nije na odmet podcrtati kako i službena terminološka baza NATO-a rabi vrlo sličnu kategorizaciju, što se može zorno prikazati i primjerom iz priručnika *AAP-77 NATO Terminology Manual 2018*:³⁵¹

Slika 79. Prikaz modela terminološkoga unosa u NATOTerm-u

U ovome se radu u raščlambi pojedinih primjera načelno rabi kategorizacija Strune.³⁵² Budući da za većinu naziva sa sinonimnim rješenjima predstoji odabir jednoga, *preporučenoga* naziva – ustanovljenoga suradnjom među stručnjacima i terminolozima – ovdje će primjenom terminoloških načela dati prednost nekima od njih, dok će se svi ostali primjeri prihvatljivi sa stajališta hrvatskoga standardnoga jezika i traduktoloških načela ekvivalentnosti i adekvatnosti (Lewis 2016:16) smatrati *dopuštenima*. Tek oni nazivi koji nedvojbeno odstupaju od

³⁵¹ NATOTerm – metodom i načelima terminološka se baza oslanja na normu ISO 704.

³⁵² <http://struna.ihjj.hr/page/o-struni/#nacela>

gramatičkih, terminoloških i traduktoloških pravila, smatrat će se *nepreporučenim* nazivima. Ukratko, stručnim se skupinama na odabir i valoriziranje nude primjeri *preporučenih* naziva, a svi ostali nazivi u sinonimnim parovima i nizovima smatrat će se *dopuštenim* nazivima, rjeđe *nepreporučenima*.

U nastavku se rada tabličnim prikazom ilustriraju korpusno potvrđeni sinonimni parovi i nizovi u suvremenome hrvatskom vojnom nazivlju. Nešto iscrpnijim prikazom namjera je predočiti dimenzije opterećenosti terminološkoga sustava sinonimima te posljedične neusustavljenosti³⁵³:

Tablica 39. Prikaz sinonima u vojnome nazivlju

ENGLISKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
<i>abortive attack</i>	neuspješan napad opozvani napad	***
<i>above ground level</i>	iznad razine tla visina iznad zemlje relativna visina visina iznad tla visina zrakoplova	udaljenost mjerena između površine zemlje (isključujući vegetaciju i objekte koje je napravio čovjek) i visine leta zrakoplova
<i>absolute emergency</i>	apsolutna žurnost apsolutna nužda	apsolutna žurnost prilikom poziva sanitetskoga helikoptera zbog smrtonosnih rana ili bolesti
<i>acceptance flying</i>	probni let ispitni let probni let (pilota) prijemni let let za prijem zrakoplova	let s ciljem provjere ispravnosti radi uvođenja novoga ili popravljenog zrakoplova u operativnu uporabu
<i>acceptance trial</i>	prijamni pregled prijamno ispitivanje probni rad prijemni pregled ispitivanje prihvatljivosti	ispitivanje oružja ili opreme, koje provode nominirani predstavnici potencijalnih vojnih korisnika, radi određivanja jesu li zadovoljene određena izvedba i značajke
<i>accompanying weapons</i>	prateće oružje naoružanje za praćenje naoružanje za izravnu potporu pješaštva	borbena sredstva za izravnu potporu pješaštva
<i>accountable strength</i>	brojčano stanje brojno stanje	sveukupni broj osoblja koje je u sastavu neke postrojbe bez obzira na status službe

³⁵³ Sinonimna su rješenja poredana prema čestoti.

ENGLESKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
<i>accuracy of fire</i>	točnost gađanja točnost vatre preciznost vatre preciznost gađanja	preciznost paljbe izražena blizinom grupiranja pogodaka u središte cilja ili oko njega
<i>acoustic jamming</i>	akustično ometanje akustično blokiranje akustično blokiranje signala	namjerno pošiljanje ili ponovno pošiljanje mehaničkih elektro-akustičnih signala s ciljem poništavanja ili prikrivanja signala koje neprijatelj pokušava primiti i onemogućavanja rada neprijateljskog sustava naoružanja.
<i>active air defense</i>	aktivna protuzračna obrana aktivna zračna obrana	korištenje zrakoplova i zemaljskih PZO sredstava za smanjenje intenziteta i učestalosti neprijateljskih djelovanja, a ne uključuje izravno bojno djelovanje
<i>active homing</i>	aktivno samonavođenje aktivno navođenje	oblik navođenja rakete ili torpeda u kojem oružje ima vlastiti senzor (radar ili sonar) s prijenosnikom i prijammnikom
<i>actual ground zero</i>	središte trenutačne nuklearne eksplozije stvarna nulta točka	točka na površini zemlje ili okomito iznad ili ispod središta stvarne atomske eksplozije
<i>actuated mine</i>	aktivirana mina uključena mina mina stavljena u pogon	mina čiji je element za otkrivanje bio uključen i električnim putem je poslao signal kontrolnoj stanici
<i>administrative movement</i>	slobodno kretanje neborbeno kretanje neometano kretanje administrativno kretanje	kretanje u kojem su postrojbe i vozila raspoređeni tako da ubrzaju svoje kretanje i uštede vrijeme i snagu kada se ne očekuje neprijateljsko ometanje kretanja, osim iz zraka
<i>administrative order</i>	neborbena zapovijed administrativna zapovijed	zapovijed koja se odnosi na aspekte vojnog djelovanja koje nije izravno vezano za borbene operacije
<i>administrative unit</i>	pozadinska postrojba administrativna postrojba	postrojba sposobna za upravljanje svojim potpornim funkcijama
<i>advance guard</i>	prednje zaštitne snage istureno osiguranje prednja zaštitnica	skupina u kretanju do kontakta koja štiti glavninu snaga
<i>advanced base</i>	istaknuta baza isturena baza	baza locirana u području operacija ili blizu njega s primarnom zadaćom potpore vojnih operacija
<i>aeromedical evacuation</i>	aeromedicinska evakuacija	transport pacijenata do ili između dvije medicinske ustanove

ENGLJSKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
	zračno-medicinska evakuacija zračnomedicinska evakuacija	
<i>afloat support</i>	plovibena potpora logistička potpora izvan pristaništa	oblik logističke potpore izvan granica luke, u kojoj se gorivo, streljivo i opskrba sredstva daju operativnim snagama dok je brod u plovidbi ili usidren
<i>air assault</i>	zračni juriš zračni desant brzi zračni juriš brzi zračni desant napad iz zraka	operacije i djelovanja u kojima snage za napadaj iz zraka, rabeći vatrenu moć, pokretljivost i cjelokupnu integraciju zrakoplova i helikoptera u njihovim ulogama djelovanja na kopnu ili u zraku, manevriraju na bojištu pod nadzorom zapovjednika kopnenih ili zračnih snaga radi djelovanja na neprijateljske snage i njihova uništenja ili za osvajanje i držanje ključnog zemljišta
<i>air cavalry</i>	helikopterske jurišne snage zračna konjica zračno konjaništvo	pješaka postrojba prevožena helikopterom obučena da locira neprijatelja i uspori napad na vlastite snage
<i>air interdiction</i>	zračno isključivanje zračno presijecanje zračno presretanje zračno zaprečivanje zračna izolacija jurišni djelovanje	zračna djelovanja koja se provode radi uništavanja, neutraliziranja ili usporavanja upotrebe neprijateljskog potencijala prije no što se on može učinkovito upotrijebiti
<i>air picket</i>	zračna predstraža zračni piket istureni avion radar	zrakoplov opremljen radarom u zraku čija je zadaća otkriti, dojaviti i pratiti nadolazeći neprijateljski zrakoplov ili raketu i nadzirati presretanje
<i>air policing</i>	mirnodopska zaštita zračnog prostora zračno redarstvo zračno patroliranje redarstvo u zraku održavanje reda u zraku	mirnodopska uporaba aviona presretača radi očuvanja cjelovitosti određenoga zračnog prostora
<i>air raid</i>	borbeni nalet zračni napad nalet zrakoplova intenzivni napad zrakoplovima na zemaljske ciljeve	napad zrakoplovima na zemaljske ciljeve pri čemu se koristi svaka moguća kombinacija naoružanja
<i>air superiority</i>	zračna nadmoć zračna prevlast zračna premoć	odgovarajući stupanj dominacije jedne od suprotstavljenih strana u zračnoj borbi koji omogućuje nesmetano provođenje drugih kopnenih, pomorskih ili zračnih aktivnosti na zadanome

ENGLISKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
		mjestu i u zadano vrijeme bez znatnijega ometanja i utjecaja zrakoplovnih snaga suprotne strane
<i>air supremacy</i>	zračna nadmoć zračna premoć zračna prevlast prevlast u zračnom prostoru potpuna zračna nadmoć potpuna zračna prevlast apsolutna zračna nadmoć	stupanj premoći u zraku pri kojemu je suprotna strana onemogućena u učinkovitu borbenome djelovanju
<i>airborne alert</i>	borbena pripravnost zračna uzbuna zračna pripravnost zračnodesantna uzbuna	stanje pripravnosti naoružanoga zrakoplova koji je u letu i pripravan za trenutačno borbeno djelovanje na ciljeve na zemlji ili u zraku
<i>allotment</i>	izmjena taktičkih zadaća prepodređivanje privremena preraspodjela borbenih zračnih snaga između nižih zapovjedništava	privremena mjera koju donosi zapovjednik operativnoga zapovjedništva radi nove organizacije taktičkoga djelovanja podređenih zrakoplovnih postrojba
<i>amphibious assault</i>	pomorski desant amfibijski napad pomorski juriš	osnovni tip pomorskodesantne operacije koja uključuje iskrcavanje i organizaciju snaga na protivničkoj ili potencijalno protivničkoj obali
<i>area bombing</i>	prostorno bombardiranje bombardiranje površine bombardiranje područja zonsko bombardiranje bombardiranje širega područja	bombardiranje skupine ciljeva koji pokrivaju određeno područje, za razliku od točkastih ciljeva
<i>armor cavalry regiment</i>	oklopno-izvidnička pukovnija oklopna konjanička pukovnija	vidi <i>armored cavalry</i>
<i>armored cavalry</i>	oklopno-izvidnička postrojba oklopna konjica mehanizirana konjica	motorizirana postrojba opremljena lakim oklopnim vozilima koja je zamijenila konjicu nakon Drugog svjetskog rata, a koristi se za zadaće izviđanja i osiguravanja
<i>armored personnel carrier</i>	oklopnjak oklopni prevoznjak oklopni transporter	borbeno oklopno vozilo namijenjeno za prijevoz pješništva i njihove zaštite od topništva i vatre malog oružja, mogu biti na kotačima, na gusjenicama ili pola na gusjenicama
<i>avenue of approach</i>	prilaz prilazni smjer avenija prilaza	zračni ili kopneni smjer napadne snage određene veličine koji na svom putu vodi k cilju operacije ili ključnom zemljištu

ENGLESKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
<i>barrage fire</i>	zaprečna vatra baražna vatra	vatra koja je predviđena popuniti određeni prostor ili područje, a nije usmjerena na posebno određeni cilj
<i>barrier</i>	barijera pregrada zapreka prepreka	usklađeni niz zapreka (rovovi, minska polja) čiji je cilj usmjeriti, ograničiti, usporiti ili zaustaviti pokret neprijateljske snage
<i>battle drill</i>	borbeno uvježbavanje borbeni drill	vježba smišljena posebno za borbu čiji je cilj priviknuti ljudstvo na djelovanje pod stvarnim borbenim uvjetima, osigurati brzo reagiranje u borbi i omogućiti zapovjednicima da provedu svoje namjere brzo i nedvosmisleno
<i>battle handover</i>	mjesto primopredaje borbe preuzimanje borbe	određena točka (fazna crta) na zemljištu gdje odgovornost za borbu prelazi s nepokretne snage na pokretnu snagu i obrnuto
<i>battle-focused training</i>	borbeno usredotočena obuka obuka usredotočena na borbu borbena obuka	obuka kojom se razvijaju vještine i znanja povezanih s sposobnostima postrojbe i potrebama misije
<i>beaten zone</i>	zona pod vatrom zona pod vatrenim djelovanjem tučena zona	područje na koje pada središte topovske paljbe
<i>blind bombing zone</i>	zona slobodnoga bombardiranja zona slijepog bombardiranja	ograničeno područje (zračno, kopneno ili morsko), uspostavljeno sa svrhom omogućivanja zračnih operacija neograničenih operacijama ili mogućim napadom vlastitih snaga
<i>blind transmission</i>	emitiranje naslijepo slijepi prijenos	bilo koji prijenos informacija koji se radi bez očekivanja potvrde prijma
<i>bounding overwatch</i>	skokovito kretanje kretanje u skokovima skokovito nadgledanje	Tehnika kretanja koja se rabi kada se očekuje dodir s neprijateljem. Postrojbe se kreću u skokovima tako da je jedan dio postrojbe uvijek zaustavljen na položaju s kojeg prati i nadzire drugi dio koji se kreće. Dio koji prati i nadzire raspoređen je tako da može vatrom ili vatrom i kretanjem podržati dio koji se kreće.
<i>bypass attack</i>	zaobilazni napad obilazni napad napad s boka	***
<i>carpet bombing</i>	gusto bombardiranje neprekidno gusto bombardiranje tepih-bombardiranje tepih bombardiranje	masovno i temeljito bombardiranje određenoga područja, definirano zadanim granicama, na način da se

ENGLJSKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
		nanese šteta na svim dijelovima toga područja
<i>center of gravity</i>	stožerna točka težište gravitacijsko središte	One značajke, sposobnosti ili mjesta iz kojih vojna snaga izvlači svoju slobodu djelovanja, fizičku snagu ili volju za borbom. Izvor sve snage i pokreta o kojem sve ovisi.
<i>close air support</i>	neposredna zračna potpora bliska zračna potpora	zračna akcija protiv neprijateljskih ciljeva koji se nalaze u blizini naših snaga i koja zahtijeva detaljnu integraciju svake zračne misije s vatrom i kretanjem tih snaga
<i>cluster bomb</i>	kasetna bomba klaster-bomba	bomba koja sadržava mnoštvo manjih eksplozivnih naboja s vlastitim upaljačima
<i>collateral damage</i>	popratna šteta kolateralna šteta	nenamjerne i neželjene ozljede civilnog osoblja ili oštećenja objekata uzrokovana učincima djelovanja vlastitog oružja zbog blizine osoblja ili objekata ciljevima gađanja
<i>combat formation</i>	borbeni poredak borbeni raspored borbena formacija	uređeni raspored snaga za specifičnu svrhu i opći izgled postrojbe na zemljištu
<i>commander's critical information</i>	ključne informacije presudne informacije zapovjednikove kritične informacije	zbroj informacija potrebnih zapovjedniku u cilju informiranog donošenja prioritarnih odluka
<i>composite defense</i>	složena obrana mješovita obrana	obrana koja koristi dva ili više tipova artiljerijskih postrojbi (topovi i rakete) koje su integrirane u jedinstvenu obranu
<i>contour flight</i>	obrisni let brišući let konturni let let praćenjem obrisa	let koji se odlikuje stalnom brzinom leta i različitim visinama kako to nameće vegetacija, zapreke i okolna svjetlost
<i>convoy operation</i>	konvojska operacija konvoj operacija	***
<i>covering fire</i>	zaštitna vatra vatra za pokrivanje	vatra za zaštitu naših snaga kada se nađu u dometu neprijateljskog streljačkog oružja
<i>critical facility</i>	ključno postrojenje ključni objekt kritično postrojenje	mjesto od takve važnosti za nacionalnu obranu da je vjerojatni cilj neprijateljskog napada
<i>curve of pursuit</i>	krivulja napada	krivudava putanja lovačkoga zrakoplova tijekom napada na pokretni cilj u zraku

ENGLISKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
	krivulja gonjenja putanja presretanja	
<i>dead time</i>	vrijeme reakcije mrtvo vrijeme	interval od vremena kada je cilj uočen do trenutka u kojem sustav protuzračne obrane može reagirati
<i>deep battle</i>	dubinska bitka bitka po dubini bitka u dubini neprijateljskog borbenog rasporeda duboka bitka	borbena djelovanja koja podupiru shemu manevra naših snaga i koja neprijateljskom zapovjedniku uskraćuju sposobnost da uporabi svoje još neupotrijebljene snage u vremenu, na mjestu i u jakosti po svojem izboru
<i>deliberate fire</i>	pripremljena paljba smišljena paljba metodička paljba promišljena vatra planska vatra	vatra realizirana snagom koja dopušta namještanje ili šteti streljivo
<i>disruptive technology</i>	prijelomna tehnologija revolucionarna tehnologija prekretnička tehnologija disruptivna tehnologija remetilačka tehnologija	tehnologija koja mijenja uvriježene poslovne procese, pa i cijele industrije, uvodeći potpuno nov model poslovanja temeljen na tehnologiji
<i>distributed fire</i>	razdijeljena vatra distribuirana vatra	vatra raširena tako da najučinkovitije pogodi područje cilja
<i>dive attack</i>	napad pikiranjem napad obrušavanjem	***
<i>diversionary attack</i>	demonstrativni napad napad za odvlačenje pažnje neprijatelja	napad kojim snaga napada ili prijeti napasti, neki drug cilj umjesto glavnog cilja kako bi se odvuče neprijateljske snage od glavnog pokušaja
<i>economy of force</i>	štednja snaga ekonomika snaga ekonomičnost snaga ekonomična uporaba snaga	dodjela najmanje potrebne borbene sposobnosti ili jačine drugorazrednom naporu, tako da se snage mogu usredotočiti na područje gdje se traži odluka
<i>enhanced forward presence</i>	ojačana rubna prisutnost ojačana prisutnost u rubnim područjima ojačana prednja prisutnost	rubni saveznički razmještaj snaga za obranu i odvratanje u istočnoj Europi
<i>explosive train</i>	lanac paljenja eksplozivni lanac	slijed elemenata za iniciranje i paljenje uređen radi aktiviranja punjenja

ENGLESKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
	serija eksplozivnih punjenja	
<i>extraction drop</i>	izbacivanje izvlačenjem izbacivanje sredstava padobranima izbacivanje tereta iz zrakoplova padobranima za izvlačenje	izbacivanje tereta iz zrakoplova uporabom jednoga padobrana ili više njih koji iz zrakoplova povlače teret napuhivanjem zračnom strujom
<i>false flag operation</i>	lažna operacija operacija pod lažnom zastavom pseudooperacija	tajne operacije i slične aktivnosti kao što su oružani i teroristički napadi, atentati ili sabotaze koje poduzima neka država ili organizacija na način da je pripiše nekoj drugoj, najčešće suparničkoj državi ili organizaciji u propagandne svrhe
<i>family of scatterable mines</i>	skupina razasutih mina obitelj raspršenih mina	grupiranje raspršenih mina koje se izbacuju s pomoću topništva, helikoptera, zrakoplova i zemaljskih lansera
<i>fighter sweep</i>	lovačko pretraživanje čišćenje lovačkim zrakoplovstvom čišćenje zračnoga prostora	napadna misija lovačkoga zrakoplova koja se sastoji u pronalaženju i uništavanju neprijateljskoga zrakoplova ili ciljeva koji se pojave u dodijeljenoj zoni djelovanja
<i>fire-and-forget missile</i>	samonavodena raketa raketa sa samonavođenjem raketa „ispali i zaboravi“	samostalno vođeno pametno oružje koje nakon lansiranja ne zahtijeva upravljanje
<i>fire-and-forget system</i>	sustav samonavodjenih raketa sustav „ispali i zaboravi“	vidi <i>fire-and-forget missile</i>
<i>first-in-first-out policy</i>	načelo vraćanja postrojbi prema redoslijedu dolaska načelo „prvi dođeš-prvi odeš“ načelo „prvi unutra prvi van“	načelo da iz područja borbenih operacija prvo treba vratiti one postrojbe koje su u njega prve i došle
<i>flagship</i>	admiralski brod zapovjedni brod zastavni brod	plovna jedinica na kojoj je stalno ukrcan i s koje upravlja svojom flotom, eskadrom ili sastavom zapovjedajući admiral
<i>flare</i>	ispravak putanje prilaženja ispravak putanje prilaza izravnjanje aviona pri slijetanju manevar za izravnavanje ravnjanje pri slijetanju	manevar kojim se smanjuje ili povećava brzina silaženja zrakoplova u fazi prilaženja za slijetanje
<i>fragmentary order</i>	dopunska zapovijed fragmentarna zapovijed	skraćeni oblik operativne zapovijedi, koja se izdaje po potrebi i kojom se uklanja potreba za ponavljanje

ENGLISKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
		informacija koje se nalaze u temeljnoj operativnoj zapovijedi
<i>free fire area</i>	područje slobodnog otvaranja paljbe područje slobodnog otvaranja vatre područje slobodne vatre	određeno označeno područje po kojem bilo koji oružni sustav može gađati bez dodatnog usklađivanja sa zapovjedništvom koje ga je odredilo
<i>friend or foe identification system</i>	sustav prepoznavanja pripadnosti snaga, radarska identifikacija prijatelja ili neprijatelja, sustav prepoznavanja prijateljskih ili neprijateljskih snaga prepoznavanje „prijatelj ili neprijatelj“	sustav koji se koristi elektromagnetnom predajom prema opremi kojom su opremljene prijateljske snage i koja automatski odgovara, npr. emitiranjem signala, i na taj se način razlikuje od neprijateljskih snaga
<i>friendly forces</i>	vlastite snage naše snage prijateljske snage	vlastite ili savezničke snage koje sudjeluju u operaciji
<i>frontal attack</i>	čelni napad frontalni napad čeonni napad	napadni manevar u kojem je glavno djelovanje usmjereno na frontu neprijateljskih snaga
<i>fuel jettison</i>	ispuštanje goriva u slučaju nužde izbacivanje goriva odbacivanje goriva	namjerno ispuštanje goriva u zraku
<i>grazing fire</i>	prizemna vatra položena vatra brišuća vatra	vatra koja je otprilike usporedna s razinom zemlje, gdje se tjeme balističke putanje ne diže na visinu veću od 1 metra iznad razine zemlje
<i>gun-target line</i>	crta top-cilj crta top-meta crta gađanja smjer gađanja	zamišljena ravna crta od vodoravne osi topovske cijevi do cilja
<i>hang fire</i>	zastoj gađanja zastoj vatre kašnjenje paljbe	neželjena odgoda u djelovanju vatrenoga sustava
<i>hasty attack</i>	brzi napad žurni napad neplanski napad nagli napad	u kopnenim operacijama, napad kod kojega je vrijeme za pripremu skraćeno radi brzine, kako bi se iskoristila pružena prigoda
<i>hasty defense</i>	žurna obrana	obrana koja se obično organizira pri dodiru s neprijateljem ili kad je dodir

ENGLSKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
	brza obrana	neizbježan, a vrijeme za pripremu obrane je ograničeno
<i>helicopter lane</i>	helikopterska ruta za razmještaj helikopterska ruta helikopterski koridor sigurni koridor leta helikoptera	sigurna ruta kojom se helikopteri kreću tijekom operacija
<i>high angle fire</i>	okomito gađanje vatra pod velikim kutom	vatra koja se otvara pod kutovima elevacije većima od kuta pod kojim se postiže najveći domet topničkoga oružja s odgovarajućim punjenjem; vatra čiji se domet smanjuje s povećanjem kuta elevacije
<i>high value target</i>	visokovrijedni cilj visoko vrijedni cilj cilj visoke vrijednosti	sredstva koja su potrebna neprijatelju za uspješno izvršenje njegove misije
<i>hollow army</i>	nepopunjena vojska šuplja vojska	nedovoljno popunjena i opremljena vojska kao rezultat rezanja vojnoga proračuna
<i>hollow brigade</i>	nepopunjena brigada šuplja brigada	brigada s nedovoljnim brojem vojnika i naoružanja
<i>hot spot</i>	1. područje visoke radijacije vruća točka 2. krizno žarište vruća točka	1. zona kontaminirana radioaktivnim oborinama više od okolnoga područja 2. područje žestokih borbi
<i>imagery sortie</i>	fotoizlaz nalet radi snimanja aerofoto snimanje misija snimanja iz zraka let sa zadaćom snimanja	let zrakoplova kojemu je svrha snimanje jedne snimke ili više snimaka područja od posebna interesa
<i>immediate air support</i>	izravna zračna potpora (S) trenutna zračna potpora neposredna zračna potpora trenutačna zračna potpora žurna zračna potpora	zračna potpora radi ostvarivanja specifičnih zahtjeva koji su se pojavili za vrijeme odvijanja bitke i koji se zbog svoje prirode nisu mogli planirati unaprijed
<i>immediate superior</i>	neposredno nadređeni prvonadređeni prvi nadređeni	osoba prva viša po položaju

ENGLJSKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
<i>killling zone</i>	zona uništenja zona smrti zona ubijanja	definirano područje u koje se neprijatelja uvuče ili natjera i zatim ga se uništi koncentriranom vatrom iz oružja
<i>light armored vehicle</i>	lako oklopno vozilo lako oklopljeno vozilo	***
<i>line formation</i>	poredak u crtu poredak crta linijski poredak	raspored vozila ili osoblja u kojem se dijelovi nalaze poredani jedan pored drugoga
<i>littoral warfare</i>	priobalno ratovanje primorsko ratovanje litoralno ratovanje	ratovanje u uskome pojasu mora uz obalu
<i>main effort</i>	težište djelovanja glavni napor glavni udar	koncentracija snaga ili sredstava u određenome području i u određenome vremenu kojom se zapovjedniku omogućava donošenje odluke
<i>maritime situational awareness</i>	uvid u situaciju na moru pomorska situacijska svijest	razumijevanje čimbenika pomorskog operativnog okružja i njihovih odnosa, što omogućava učinkovitost u planiranju i provedbi pomorskih operacija
<i>meaconing</i>	lažno odašiljanje radioometanje lažno emitiranje	sustav prijma radiosignala i njihovo ponovno emitiranje na istoj frekvenciji radi zbunjivanja navigacije
<i>meeting engagement</i>	srazni boj izravni boj susretni boj	borbeno postupanje koje se događa kada snaga u pokretu, koja nije u potpunosti raspoređena za borbu, stupa u dodir i djeluje na neprijatelja u neočekiva no vrijeme i na neočekivanom mjestu
<i>military operation other than war</i>	neratna vojna operacija vojna operacija različita od rata vojna operacija drukčija od ratnih vojna operacija različita od borbenih	operacija koja obuhvaća uporabu vojnih sposobnosti u cjelokupnom nizu vojnih operacija koje ne prelaze u rat
<i>mission command</i>	decentralizirano zapovijedanje neizravno zapovijedanje zapovijedanje usmjereno na misiju	vođenje vojne operacije decentraliziranim izvršavanjem zapovijedi usmjerenih na misiju
<i>mission creep</i>	prekoračenje misije probijanje opsega misije pomak misije nenamjerno proširenje opsega misije puzanje misije	1. tendencija da se vojni cilj produlji preko prvobitno zamišljenoga okvira (SAD), 2. otezanje misije zbog dodavanja novih zadaća (UN)

ENGLESKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
<i>mounted forces</i>	motorizirane snage snage ukrcane na borbena vozila snage ukrcane na bojna vozila	snage koje projiciraju, donose i održavaju borbenu moć na brz, visoko smrtonosan i preživljavajući način s dostatnom borbenom moći za zaposjedanje i nadzor nad zemljištem, čime se dominira nad neprijateljem u neprijateljevim okruženjima tijekom rata i tijekom operacija stabilnosti i potpore; sposobne su za izviđanje, iz vozila ili izvan njega, za sigurnosne operacije/djelovanja, približiti se neprijatelju i poraziti ga
<i>named area of interest</i>	označeno područje interesa područje posebnog interesa imenovano područje interesa	točka ili područje uzduž određenog prilaza u kojem se očekuje odvijanje neprijateljske aktivnosti
<i>NATO-led operation</i>	NATO-ova operacija operacija predvođena NATO-om NATO vođena operacija	operacija u kojoj se koriste vojne strukture NATO-a te uključuju operativni partneri, a izvodi se pod nadležnošću Sjevernoatlantskoga vijeća
<i>near real time</i>	blizu realnog vremena gotovo u realno vrijeme skoro u stvarno vrijeme	kašnjenje između trenutka kada se događaj odigrao i njegovog daljinskog zamjećivanja zbog prijenosa, promatranja ili opreme za obradu podataka
<i>need-to-know principle</i>	načelo nužnosti pristupa načelo potrebe pristupa načelo „moram znati“ trebam-znati načelo	načelo prema kojem se pristup određenom klasificiranom ili neklasificiranom podatku može omogućiti samo osobi koja ima potrebu pristupa tim podacima u okviru svog djelokruga, kako bi mogla izvršiti poslove radnog mjesta ili dužnosti na koje je raspoređena ili imenovana
<i>Non-NATO Troop Contributing Nation</i>	država davateljica snaga nečlanica NATO-a država davateljica snaga koja nije članica NATO-a	država davateljica snaga koja nije članica NATO-a
<i>on-call maritime force</i>	dežurne pomorske snage pozivne pomorske snage pomorske snage na poziv pomorske snage po pozivu	***
<i>open city</i>	razvojačeni grad demilitarizirani grad otvoreni grad	koncept u međunarodnom pravu koji omogućava okupacijskoj vojsci da povuče svoje postrojbe iz grada i proglasi ga „otvorenim gradom“ tako da neprijateljska strana koja ulazi u grad zna da se ne mora boriti ili bombardirati grad

ENGLESKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
		da bi ušli i na taj način i uništiti njegov veći dio i njegovo stanovništvo
<i>operational art</i>	operativno umijeće operatika ³⁵⁴	uporaba snaga u postizanju strategijskih i/ili operativnih ciljeva kroz oblikovanje, organizaciju, integraciju i provedbu strategija, kampanja, glavnih operacija i bitki
<i>organic unit</i>	ustrojbeno postrojba sastavna postrojba organska postrojba	***
<i>passage of lines</i> ³⁵⁵	prolaz kroz crte prolaz crta prolaz kroz vlastite crte prolaz kroz borbeni poredak prolaz kroz borbeni raspored prolaz kroz borbene položaje prolaz kroz raspored vlastitih snaga	taktička pomoćna operacija u kojoj se jedna postrojba kreće kroz položaje druge postrojbe s namjerom kretanja prema ili od dodira s neprijateljem
<i>peace support operation</i>	mirovna operacija operacija potpore miru	operacija u kojoj se nepristrano upotrebljavaju diplomacijska, civilna i vojna sredstva, obično u skladu sa svrhom i načelima Povelje Ujedinjenih naroda (poglavlja VI. i VII.) kako bi se uspostavio ili održao mir
<i>plate carrier</i>	borbeni prsluk zaštitni prsluk nosač ploča nosač ploča za balističku zaštitu nosač balističkih ploča	tjelesni oklop koji rabe vojnici različitih rodova i struka, radi zaštite od vanjskih udaraca, projektila vatrenog oružja, krhotina granata i eksplozivnih sredstava te djelovanja NBK oružja, izrađuje se od visokootpornih vlakana s umetnutim keramičkim pločama
<i>plausible deniability</i>	vjerodostojno poricanje odgovornosti vjerodostojna opovrgljivost uvjerljiva osporivost	moćnost pojedinaca, u pravilu višerangiranih osoba u formalnome ili neformalnome zapovjednom lancu, da poriču saznanja ili odgovornost za bilo kakva protuzakonita ili neetička

³⁵⁴ U suvremenoj je hrvatskoj vojnostručnoj literaturi potvrđen i naziv *operatika* (Beretin 2019; Vego 2017) koji je prema terminološkome načelu o duljini naziva i uklapanju u terminološki sustav u smislu razina umijeća uporabe snaga u ratu (*strategija, operatika, taktika*) prihvatljiviji. Ipak, taj je naziv bio ukorijenjen u ruskoj vojnoj tradiciji i JNA te u službenoj uporabi dominira naziv *operativno umijeće*. Teško je pretpostaviti da bi *operatika* mogla istisnuti *operativno umijeće*, no budući da je naziv *operativno umijeće* dobro oblikovan, za time ni nema potrebe.

³⁵⁵ Premda u korpusu nije potvrđeno rješenje s hrvatskom istovrijednicom *prolazak*, nego *prolaz*, ovdje se priklanja jezičnomu savjetu i pojašnjenju Kristiana Lewisa u emisiji *Govorimo hrvatski* Hrvatskoga radija od 1. siječnja 2015. (Lewis 2015). Ukratko, *prolaz* podrazumijeva „mjesto kojim se prolazi iz jednoga mjesta na drugo“, a sâm *prolazak* „radnju kojom tko prolazi kroza što ili kraj čega“. U vojnome je nazivlju ovo razjednačavanje važno, imajući na umu kako postoje nazivi poput *barrier gap – prolaz kroz sustav zapreka*, kojim se označava mjesto, a ne čin prolaženja. Hipotetski možemo zamisliti i naziv *passage of barrier – prolazak kroz sustav zapreka* čije bi poistovjećivanje s nazivom *prolaz kroz sustav zapreka* moglo dovesti do ozbiljne konfuzije. Uglavnom, u svakome slučaju bi se pri odabiru konačne hrvatske istovrijednice za naziv *passage of lines* trebalo odlučiti za imenicu *prolazak* jer je ovdje riječ o radnji, a ne mjestu.

ENGLISKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
		postupanja, zbog nedostatka dokaza o suprotnome
<i>point defense</i>	obrana ključnih točki obrana točke	obrana ili zaštita posebno važnog elementa ili objekta, na primjer obrana objekta za zapovijedanje i nadzor ili obrana zračne baze
<i>point of no return</i>	točka zabrane vraćanja točka s koje nema povratka točka nakon koje nema povratka	točka na putanji zrakoplova iza koje više nije dopušten povratak u vlastitu bazu ili drugu povezanu bazu bez dodatne popune gorivom
<i>preemptive war</i>	preventivni rat preduhitrujući rat rat iz opreza rat iz predostrožnosti	rat koji se poduzima kad postoji predodžba ili spoznaja da neprijatelj priprema ili planira napad te ga se želi preteći kako bi mu se oduzela prednost
<i>preventive war</i>	predostrožni rat preventivni rat	rat kojim se želi uništiti potencijalna prijetnja, pri čem ne postoji neposredna ugroza neprijateljevim vojnim djelovanjem
<i>radar silence</i>	zabrana rada radara radarska tišina radarska šutnja	nametnuta stega kojom se zabranjuje radarsko odašiljanje elektromagnetnih signala na određenim ili na svim frekvencijama
<i>rear guard</i>	zaštitnica pozadinska straža	1. posljednji dio snage koja napreduje ili se povlači te ima sljedeće zadatke: zaštititi pozadinu kolone od neprijateljskih snaga; tijekom povlačenja zadržati neprijatelja; tijekom napredovanja držati opskrbenne putove otvorenima 2. sigurnosni element kojeg snaga koja se kreće ostavlja iza sebe kako bi je pokrивao i pružao informacije
<i>rear gun turret</i>	stražnja kupola topa repna kupola topa	***
<i>reference point</i>	referentna točka orijentir usmjernik	istaknuta točka koja se može lako identificirati na zemljištu
<i>required supply rate</i>	potrebna dnevna zaliha potrebna sredstva opskrbe potreban stupanj opskrbe zahtijevana opskrben stopa zahtijevana dinamika opskrbe propisana dnevna količina pripadajućih sredstava	količina strjeljiva iskazana brojem metaka ili granata po oružju i po danu te ostala opskrben sredstva koja se iskazuju u prikladnim mjerama po danu

ENGLSKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
<i>reserved demolition target</i>	cilj određen za rušenje rezervirani cilj za rušenje	cilj za rušenje čije uništavanje mora biti nadzirano na određenoj razini zapovijedanja jer igra važnu ulogu u taktičkom ili strateškom planu, zbog važnosti samog cilja ili zbog toga što će se rušenje morati provesti u izravnoj blizini neprijatelja
<i>retrograde operation</i>	uzmačna operacija operacija uzmaka retrogradna operacija	vrsta operacije u kojoj postrojba provodi zapovjedbenu, organizirano kretanje unazad ili od neprijatelja
<i>saturation attack</i>	potpuni napad masovni napad	bombardiranje s ciljem maksimalnog uništenja
<i>saturation bombing</i>	potpuno bombardiranje maksimalno površinsko bombardiranje	snažno bombardiranje s ciljem uništenja cjelovitog područja
<i>scheduled fire</i>	raspoređena vatra planirana vatra planska vatra	vrsta unaprijed određene vatre koja se ostvaruje u unaprijed određeno vrijeme
<i>sea control</i>	nadzor nad morem nadzor mora	uvjeti kada postoji sloboda djelovanja unutar određenoga morskoga područja i u određenome vremenu, u podmorju, na morskoj površini i iznad nje
<i>sea denial</i>	nijekanje mora osporavanje mora sprječavanje nadzora nad morem onemogućavanje nadzora nad morem protivniku onemogućavanje nadzora nad akvatorijem	stanje u kojem jedna strana u sukobu osporava nadzor mora protivničkoj strani bez želje ili mogućnosti nadziranja tog područja vlastitim snagama
<i>short take-off and vertical landing</i>	kratko uzlijetanje i okomito slijetanje kratki uzlet i okomito slijetanje kratki uzlet i okomito spuštanje kratko uzlijetanje i vertikalno slijetanje	mogućnost zrakoplova da pri uzlijetanju nadvisi prepreku visine 15 metara na udaljenosti manjoj od 450 metara od početne točke uzleta i da pri slijetanju izvede okomito slijetanje
<i>situational awareness</i>	1. svijest o situaciji 1. situacijska svjesnost 1. situacijska svijest 1. svjesnost situacije 2. uvid u situaciju 2. pregled nad situacijom 2. poznavanje situacije	1. u ratnome zrakoplovstvu sposobnost pilota (ili posade) da neprekidno percipira sebe i zrakoplov u odnosu na dinamično okruženje leta, prijetnje i misije te sposobnost predviđanja i izvršavanja zadaća na temelju te percepcije

ENGLESKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
		2. u smislu vođenja vojnih operacija znanje i razumijevanje elemenata u borbenome prostoru nužnih za donošenje dobro utemeljenih odluka
<i>snake mode</i>	krivudava putanja mod programiranog valovitog leta	kontrolni način rada unaprijed programirane letne putanje presretača kojim se dobiva na vremenu za provođenje identifikacije
<i>space situational awareness</i>	uvid u situaciju u svemiru situacijska svijest o svemiru svijest o situaciji u svemiru	
<i>spectrum of conflict</i>	raspon intenziteta sukoba spektar sukoba	konceptijski prikaz, obično u obliku dijagrama, različitih tipova neprijateljstva uz primjenu nasilja
<i>stepped-up separation</i>	slojevito okomito razdvajanje stepeničasto vertikalno razdvajanje letjelica u formaciji okomito odvajanje	raspored zrakoplova prema različitim visinama mjeren od prednjega zrakoplova do sljedećega zrakoplova u nizu ili u odgovarajućemu rasporedu
<i>stern attack</i>	krmeni napad napad sa stražnje strane	kod zračnog presretanja napad presretača koji završava smjerom prijelaza od 45° i manje
<i>supporting force</i>	postrojbe za potporu potporne snage snage za pružanje potpore	snage koje se nalaze ili će biti razvijene u područje operacija/djelovanja kako bi pružile potporu provedbe operativne zapovijedi
<i>suppression of enemy air defence</i>	gušenje neprijateljske protuzračne obrane gušenje neprijateljske zračne obrane potiskivanje neprijateljske protuzračne obrane onesposobljavanje neprijateljske protuzračne obrane neutralizacija protivničke protuzračne obrane neutralizacija neprijateljske protuzračne obrane	aktivnost koja neutralizira, privremeno smanjuje ili uništava neprijateljsku protuzračnu obranu sredstvima uništavanja i/ili ometanja
<i>suppressive fire</i>	potisna vatra vatra za sprečavanje vatra za neutraliziranje onesposobljavajuća vatra	vatra s ciljem da se umani djelovanje neprijateljskog oružnog sustava
<i>sustained fire</i>	uporna vatra neprekidna vatra	***

ENGLISKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
<i>sustained rate of fire</i>	praktična brzina paljbe praktična brzina gađanja kod dugotrajnog djelovanja održiva brzina vatre	stvarna brzina vatre koju oružje može neprekidno ostvarivati u neodređenom vremenskom razdoblju bez ozbiljnijeg pregrijavanja ili nas-tankana mehaničkih oštećenja na oružju ili oružnom sustavu
<i>synthetic exercise</i>	sintetička vježba virtualna vježba	obučna vježba u kojoj neprijateljske ili prijateljske snage se stvaraju, prikazuju i pomiču elektronskim ili drugim načinima na simulatorima, radarskim zaslonima ili drugim obučnim sredstvima
<i>target array</i>	raspored ciljeva metni niz	grafički prikaz neprijateljskih snaga, osoblja i objekata u određenoj situaciji, praćeno raščlambom ciljeva
<i>target box</i>	područje ciljeva polje meta	područja određena na prepoznatljivom zemljištu u kojima se očekuje pojava neprijateljskih ciljeva protiv kojih će djelovati zračna potpora
<i>target discrimination</i>	razlučivanje cilja raspoznavanje cilja odvajanje cilja	sposobnost sustava za motrenje ili sustava za vođenje da identificira samo jedan cilj ili da se usmjeri prema njemu, kada je prisutno više ciljeva
<i>target of opportunity</i>	pogodan cilj iznenada otkriveni cilj prigodni cilj iznenadni cilj	cilj koji se pojavi za vrijeme trajanja borbe i koji je u dometu zemaljske, pomorske ili zrakoplovne vatre, a koji se ne nalazi na popisu ciljeva za djelovanje
<i>target signature</i>	potpis cilja obilježja cilja obris cilja karakterističan odjek cilja karakteristični trag cilja karakteristični trag mete	karakteristični uzorak cilja otkriven pomoću opreme za otkrivanje i identifikaciju
<i>targeting</i>	određivanje ciljeva određivanje meta odabir ciljeva obrada ciljeva	proces izbora ciljeva i odabira odgovarajućih načina djelovanja po njima, vodeći računa o operativnim zahtjevima i sposobnostima
<i>task force</i>	namjenske snage namjenski organizirane snage	1. privremena grupacija postrojbi pod jednim zapovjednikom formirana u svrhu izvođenja specifične operacije ili misije 2. privremena organizacija postrojbi pod jednim zapovjednikom formirana u svrhu izvođenja trajne specifične zadaće 3. dio plovnih snaga organiziranih od strane zapovjednika plovnih snaga ili više ovlaštene osobe u svrhu ostvarenja specifične zadaće ili zadaća
<i>terrain flight</i>	brišući let	let koji se izvodi na maloj visini s prilagođenom brzinom za praćenje

ENGLISKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
	niski let iznad tla let praćenjem reljefa zemljišta let na maloj visini let kojim se prati reljef zemljišta let praćenjem reljefa zemljišta taktički niski let	reljefa zemljišta radi zaštite od otkrivanja i djelovanja protivničke protuzračne obrane
<i>travelling overwatch</i>	hodnja s izdvojenim osiguranjem putujuće nadgledanje	tehnika kretanja u kojem su elementi tako raspoređeni da spriječe njihovo istovremeno uključivanje u borbu s neprijateljem ali dovoljno blizu da im omogući da podupiru jedni druge ako je to potrebno
<i>true azimuth</i>	zemljopisni azimut pravi azimut stvarni azimut	kut koji s linijom azimuta zatvara pravi meridijan
<i>turret</i>	okretnica kupola okretna kupola turela	teško oklopljena, rotirajuća osnovica topa koja potpuno zatvara top i njegovu posadu osim same cijevi koja viri vani, a posebice se koristi na ratnim brodovima, tenkovima i zrakoplovima ali se također može naći i na stalnim utvrdama
<i>uncommitted force</i>	neuporabljene snage neupotrebene snage neangažirane snage	snaga koja nije u dodiru s neprijateljem te još nije dobila određenu zadaću ili inačicu djelovanja što bi spriječilo njezinu uporabu negdje drugdje
<i>unexploded explosive ordnance</i>	neeksplozivno streljivo neeksplozivna eksplozivna sredstva neeksplozivno ubojno sredstvo	eksplozivna sredstva koja su pripremljena za djelovanje i koja su ispaljena, izbačena, lansirana ili postavljena na način da su opasnost za izvođenje djelovanja, instalacije, osoblje ili sredstva, a ostala su neeksplozivna zbog neispravnosti ili iz drugoga razloga.
<i>unobserved fire</i>	neosmotrena vatra neosmatrana vatra nemotrena vatra	topnički hitac kod kojeg nije registrirano mjesto udara ili eksplozije
<i>usable rate of fire</i>	dopuštena brzina gađanja dopušteni režim paljbe praktična brzina gađanja uobičajena brzina paljbe korisna brzina gađanja uporabna brzina paljbe	praktična brzina kojom će top djelovati, za razliku od teoretski maksimalne brzine vatre
<i>vectored attack</i>	navođeni napad na cilj napad uz pomoć navođenja vektorski napad	Napad u kojem oružana platforma - zračna, površinska (more i kopno) i ispod površine - koja nema vizualni ili drugi kontakt s ciljem se usmjeri ili vektorira k točki vatrenog djelovanja uz

ENGLISKI NAZIV	SINONIMNI NAZIVI	DEFINICIJA
		pomoć druge postrojbe koja ima takav kontakt
<i>vital ground</i>	vitalno važno zemljište ključno zemljište vitalno zemljište	zemljište koje je toliko važno da se mora držati ili nadzirati za uspjeh misije
<i>weapons free</i>	oružjem slobodno djelovati oružje slobodno slobodno djelovanje	u protuzrakoplovnoj obrani zapovijed značenja: oružjem slobodno djelovati, dok se cilj ne prepozna kao prijateljski
<i>weapons hold</i>	ne djelovati oružjem oružjem ne djelovati oružje na čekanju zabranjeno djelovanje oružje zakočeno oružje na čekanju	u protuzrakoplovnoj obrani zapovijed značenja: oružjem ne djelovati, osim u samoobrani
<i>weapons tight</i>	oružje oprez oružje vezano oružje spremno ograničeno djelovanje	u protuzrakoplovnoj obrani zapovijed značenja: oružje oprez, oružjem djelovati samo po ciljevima koji se prepoznaju kao neprijateljski
<i>wedge formation</i>	klinasti poredak klinasti borbeni poredak poredak klin	Poredak postrojbe s podređenim dijelovima u obliku slova V tako da je vrh slova usmjeren k neprijatelju. Taj poredak olakšava nadzor i prijelaz u navalu (linijski poredak).
<i>zero-length launching</i>	lansiranje nulte daljine trenutno lansiranje nulto lansiranje	tehnika kod koje prvi pokret rakete ili zrakoplova dovodi do njezina ili njegova napuštanja lansera.
<i>zone fire</i>	zonska vatra vatra u zoni	serija hitaca ispaljenih s konstantnim otklonom, ali različitom visinom kuta
<i>zone of fire</i>	zona vatrenog djelovanja zona vatre područje vatre zona paljbe vatreni pojas	područje u kojemu određene kopnene postrojbe ili snage za vatrenu potporu vatreno djeluju ili su u spremnosti za otvaranje vatre

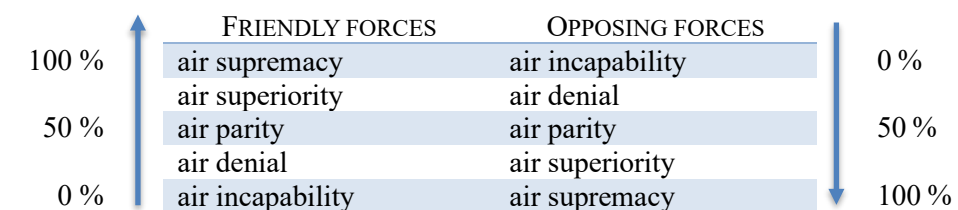
Svi sinonimni nazivi navedeni u tablici korpusne su potvrđenice, osim za koje je drukčije navedeno. Prema terminološkim načelima među njima je potrebno utvrditi odnose te jednomu od njih dati prednost. K tome, za većinu njih dosad nije među strukom utvrđeno jedno rješenje,

a budući da je riječ o autorskom i nekoordiniranom pristupu izgradnji nazivlja, teško je i razabrati u kojemu od značenja je autor upotrebljavao koji naziv i utvrditi je li pod različitim nazivima podrazumijevao različite ili iste pojmove (usp. Mihaljević 1993:109). Ovdje će se primjenom terminoloških načela na prototipnim primjerima dati prednost jednom od naziva.

air superiority

odgovarajući stupanj dominacije jedne od suprotstavljenih strana u zračnoj borbi koji omogućuje nesmetano provođenje drugih kopnenih, pomorskih ili zračnih aktivnosti na zadanome mjestu i u zadano vrijeme bez znatnijega ometanja i utjecaja zrakoplovnih snaga suprotne strane

Stupnjevanje dominacije u zračnome prostoru u odnosu na protivnika – od apsolutne dominacije prema potpunoj nesposobnosti – na engleskome se jeziku supostavnim prikazom može ovako predočiti:

Uvidom u korpus nameće se raščlanjivanje odnosa nazivâ *air supremacy* i *air superiority*. Premda je riječ o dvama različitim pojmovima, kod oba se naziva kao prijevod jednoga od elemenata – *supremacy* i *superiority* – bez nekoga posebnog kriterija najčešće izmjenjuju sinonimi *nadmoć*, *premoć* i *prevlast*. Tako imamo:

air supremacy – zračna nadmoć, zračna premoć, zračna prevlast, zračna supremacija

air superiority – zračna nadmoć, zračna premoć, zračna prevlast, zračna superiornost

Budući da je jedan od temeljnih terminoloških postulata kako svakomu nazivu treba biti pridodan drukčiji naziv, pitanje je koji od tih naziva pridodati i time razgraničiti dva pojma. Istražimo li rječničke definicije riječi *nadmoć*, *premoć* i *prevlast* uočiti ćemo dvije stvari: 1. sve imaju istu definiciju ‘moć veća od one koju ima tko drugi’ i 2. sve upućuju jedna na drugu kao na svoje sinonime. Pri usustavljanju nazivlja nije poželjno dva različita pojma rješavati

sinonimima (premda u praksi postoje i takav pristup npr. razlikovanje *duljine* i *dužine* u matematici). Moguće je dakle primjenjujući takav pristup riješiti primjere ovako:

air supremacy – zračna prevlast, prevlast u zraku, prevlast u zračnom prostoru

air superiority – zračna nadmoć, nadmoć u zraku, nadmoć u zračnom prostoru

ili budući da je riječ o stupnjevanju, precizirati nazive ovako:

air supremacy – potpuna zračna nadmoć, potpuna zračna premoć, potpuna zračna prevlast, potpuna prevlast u zraku, potpuna prevlast u zračnom prostoru

air superiority – zračna nadmoć, zračna prevlast, nadmoć u zraku, nadmoć u zračnom prostoru

ili, što bi bilo najpoželjnije, u sinonimnome paru odabrati drugu, blisku no nesinonimnu riječ, npr. *svemoć**.³⁵⁶ Rješenja bi u tome slučaju izgledala ovako:

air supremacy – zračna svemoć, svemoć u zraku, svemoć u zračnom prostoru

air superiority – zračna nadmoć, nadmoć u zraku, nadmoć u zračnom prostoru

Treba još jednom ponoviti kako pri izgradnji nazivlja nije dovoljno stvoriti nov i jezično prihvatljiv naziv, nego treba voditi računa o terminološkome sustavu i ostalim nazivima u njemu. Vodeći računa o terminološkome sustavu, tablični prikaz s hrvatskim istovrijednicama može izgledati ovako:

	VLASTITE SNAGE	PROTIVNIČKE SNAGE	
100 %	zračna svemoć	zračna nemoć	0 %
	zračna nadmoć	zračno onemogućavanje	
50 %	zračna jednakost	zračna jednakost	50 %
	zračno onemogućavanje	zračna nadmoć	
0 %	zračna nemoć	zračna svemoć	100 %

air superiority³⁵⁷

odgovarajući stupanj dominacije jedne od suprotstavljenih strana u zračnoj borbi koji omogućuje nesmetano provođenje drugih kopnenih, pomorskih ili zračnih aktivnosti na

³⁵⁶ Premda sveze riječi sa *svemoć* nisu potvrđenice, želi li se naziv uskladiti sa sustavom, kako je vidljivo iz tablice, može se prihvatiti taj naziv.

³⁵⁷ Za raščlambu naziva potrebno je vidjeti u istome poglavlju raščlambu pod natuknicom *air supremacy*.

zadanome mjestu i u zadano vrijeme bez znatnijega ometanja i utjecaja zrakoplovnih snaga suprotne strane

armored vehicle

oklopom zaštićena vozila kao tenkovi, pješačka borbena vozila, mnoga samo-pokretana topnička vozila, teretna vozila, vozila za izvlačenje i središta za upravljanje vatrom

U korpusu se najčešće potvrđuje naziv *oklopno vozilo*, premda nailazimo i na *oklopljeno vozilo*. Definicije obaju pridjeva glase: *oklopni* ‘koji se odnosi na oklop, koji ima oklop, koji je pod oklopom’ i *oklopljen* ‘koji je zaštićen oklopom’. Uvidom u definicije jasno je kako bi oba pridjeva mogla konkurirati biti valjanim rješenjima. Ipak, ovdje je potrebno zaći u jezičnu praksu, dosadašnju prihvaćenost u nazivlju te kontekstualnom korpusnom pretragom utvrditi postoji li značenjsko razjednačavanje između njih. Pretragom oba pridjeva u jezičnokorpusnome alatu *Sketch Engine* iz kolokacijskoga je potencijala vidljivo kako pridjev *oklopni* uz sebe redovito veže neživo, dok pridjev *oklopljen* češće živo. Oprimjerimo to sljedećim rečenicama iz korpusa:

*U Burgundskim ratovima tijekom druge polovice XV. stoljeća švicarsko pješaštvo konačno preotima višestoljetnu prevlast **oklopljenih konjanika** na bojištu, te od tada Švicarci postaju najtraženiji najamnici u Europi.*

*Francuska vojska (4 - 6 000 vojnika, među kojima su najbrojniji bili teško **oklopljeni vitezovi**) prikupila se u Rouanu i krenula za Englezima, pa je Henry V. iako je nastojao izbjeći odlučujuću bitku na otvorenom zbog znatno manjih snaga...*

Dakle, nisu potvrđeni primjeri poput *oklopni specijalac** ili *oklopni vitez** i tomu slično. Stoga se ovdje smatra kako takvo razjednačavanje može biti kriterijem odabira jednoga ili drugoga naziva.

The screenshot shows three search result windows from Sketch Engine. The first window is for 'oklopni' (6,448 results) and the second for 'oklopiti' (1,292 results). The third window is for 's_participom'. Each window displays a list of terms with their respective counts in different grammatical forms.

Term	Form 1	Form 2	Form 3
oklopni (6,448x)			
tko-što?			
divizija	244	0	...
brigada	219	0	...
bojna	75	0	...
prevožnjak	31	0	...
transporter	604	5	...
vozilo	3450	118	...
krstaš	25	9	...
parica	0	5	...
konjaništvo	0	5	...
dekstrin	0	4	...
vitez	0	36	...
konjanik	0	29	...
oklopiti (1,292x)			
oba_u_genitivu			
transporter	298	0	...
prevožnjak	13	0	...
vlak	25	0	...
korpus	16	0	...
brigada	11	0	...
bataljun	6	0	...
vozilo	1586	26	...
automobil	9	5	...
vod	4	4	...
policajac	0	4	...
specijalac	0	4	...
konjanik	0	13	...
s_participom			
vozilo	0	31	...
zvučnik	0	5	...
kupola	0	6	...
helikopter	0	8	...
hummer	0	4	...
guard	0	4	...
jahač	0	5	...
tabor	0	6	...
mi-24	0	5	...
parica	0	6	...
kabel	0	8	...
vitez	0	23	...

Slika 80. Prikaz rezultata pretrage alatom *Sketch Engine* na primjeru *oklopni/oklopljen*

barrier

usklađeni niz zapreka (rovovi, minska polja) čiji je cilj usmjeriti, ograničiti, usporiti ili zaustaviti pokret neprijateljske snage

U ovome je primjeru važno engleski naziv *barrier* supostaviti nazivu *obstacle*, što još jednom potvrđuje važnost izgradnje nazivlja kao sustava, a ne pojedinačnim i izoliranim pristupom. Naime i za *barrier* i za *obstacle* u hrvatskome su korpusno kao istovrijednice potvrđeni nazivi *barijera*, *zapreka*, *prepreka*, *pregrada*, odnosno:

barrier – zapreka, prepreka, pregrada, sustav zapreka

obstacle – zapreka, prepreka

Budući da se naziv *barrier* definira nazivom *obstacle*, važno je uvidom u njihove definicije mogućim hrvatskim istovrijednicama razgraničiti ta dva pojma. Naziv *obstacle* definira se kao ‘bilo koja smetnja namijenjena ili uporabljena za usmjeravanje, usporavanje, vezanje, skretanje

ili blokiranje kretanja suprotne snage, te za nanošenje dodatnih gubitaka u osoblju, vremenu i sredstvima'. Treba naglasiti kako dva različita pojma – koliko god srodni bili – nije poželjno rješavati pridodavanjem sinonima svakome od njih, što je ovdje slučaj. Stoga se ovdje na sljedeće načine mogu terminološki prihvatljivo razgraničiti pojmovi:

barrier – sustav zapreka

obstacle – zapreka

battle drill

vježba smišljena posebno za borbu čiji je cilj priviknuti ljudstvo na djelovanje pod stvarnim borbenim uvjetima, osigurati brzo reagiranje u borbi i omogućiti zapovjednicima da provedu svoje namjere brzo i nedvosmisleno

U tekstovima za engleski naziv *battle drill* najčešće se nailazi na hrvatsku istovrijednicu *borbeni dril*. Korpusno je potvrđen i naziv *borbeno uvježbavanje*, no rjeđe. Prema terminološkim načelima hrvatskomu bi nazivu trebalo dati prednost u odnosu na strani naziv, ovdje konkretno posuđenicu *dril*. Međutim, prema drugomu terminološkom načelu prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim. Stoga bi ovdje trebalo dati prednost nazivu *borbeni dril*.

carpet bombing

masovno i temeljito bombardiranje određenoga područja, definirano zadanim granicama, na način da se nanese šteta na svim dijelovima toga područja

Korpusno su potvrđene sljedeće hrvatske istovrijednice: *gusto bombardiranje*, *neprekidno gusto bombardiranje*, *tepih-bombardiranje* i *tepih bombardiranje*. U rješenju *tepih-bombardiranje* riječ je o prevedenici kod koje se na svim razinama preslikava engleski model – leksičkoj, sintaktičkoj i semantičkoj. Štoviše, ustroj nesklonjive apozicije/atributa tipičan za englesku sintaksu, stran je hrvatskomu sintaktičkom ustroju (Hudeček 2017). Stoga bi ovdje prema terminološkome načelu nužnosti usklađenosti naziva sa sustavom hrvatskoga standardnog jezika moglo dati prednost nazivu *gusto bombardiranje*. Želi li se inzistirati na nazivu *tepih-bombardiranje*, tada se treba pisati sa spojnicom jer je riječ o polusloženici kod koje je prvi član nesklonjiv.

cluster bomb

bomba koja sadržava mnoštvo manjih eksplozivnih naboja s vlastitim upaljačima

Korpusno su za engleski naziv *cluster bomb* potvrđene prevedenica *klaster-bomba* i u struci već prihvaćeni naziv *kasetna bomba*. U oba slučaja imamo kao sastavnice strane riječi, posuđenice *klaster*, *kasetna* i *bomba*. Primjenom terminološkoga načela o proširenijemu nazivu preporučeni bi naziv trebao ostati *kasetna bomba*. Štoviše, nepotrebno ga je zamjenjivati riječju engleskoga podrijetla jer *kaseta*, kao internacionalizam latinskoga podrijetla, prema terminološkome načelu ima prednost pred drugom stranom riječi. Često se javlja dvojba koji lik rabiti – *kasetna* ili *kazetna*. Naime, riječ je o izvedenici od riječi *kaseta*, izvornome romanizmu koji je u hrvatski jezik ušao preko njemačkoga kao jezika posrednika (hrv. *kaseta* < njem. *Kassette* < fr. *cassette* < tal. *cassetta* < lat. *capsa*). Katkad se osnovni lik prilagođenice oblikuje pod utjecajem jezika posrednika, a ne iz jezika iz kojega riječ izvorno potječe. Zato u hrvatskome imamo riječ *bazen* (pod utjecajem njemačkoga kao jezika posrednika), a ne *basen* (prema francuskome kao izvornome jeziku). Po istome načelu bi trebalo glasiti i *kazeta* (Barić i dr. 1999:284). No uz stalna kolebanja, ovdje je prevagnuo oblik *kasetna* te bi njemu trebalo dati prednost. Dapače, u drugim strukama poput arhitekture imamo nazive *kaseta* i *kasetiranje*, a ne *kazeta* i *kazetiranje*.

friend or foe identification system

sustav koji se koristi elektromagnetnom predajom prema opremi kojom su opremljene prijateljske snage i koja automatski odgovara, npr. emitiranjem signala, i na taj se način razlikuje od neprijateljskih snaga

U korpusu su za taj engleski naziv najčešće potvrđene hrvatske istovrijednice koje semantički i sintaktički prate engleski ustroj – *prepoznavanje „prijatelj ili neprijatelj“*, *„prijatelj ili neprijatelj“ prepoznavanje*, *sustav prepoznavanja „prijatelj ili neprijatelj“*. Prema terminološkome načelu nužnosti uklapanja u sustav hrvatskoga standardnoga jezika trebalo bi dati prednost rješenjima koja svojom sintaksom ne narušavaju taj sustav. Stoga se ovdje stručnjacima na odabir i vrednovanje mogu preporučiti potvrđenice: *sustav prepoznavanja pripadnosti snaga*, *sustav prepoznavanja prijateljskih ili neprijateljskih snaga*, *radarska identifikacija prijatelja ili neprijatelja*.

high value target

sredstva koja su potrebna neprijatelju za uspješno izvršenje njegove misije

Za taj su naziv korpusno potvrđene hrvatske istovrijednice *visokovrijedni cilj*, *visoko vrijedni cilj* i *cilj visoke vrijednosti*. Imajući na umu kako je, gdje je to moguće, potrebno dati prednost ustrojstvu *pridjev + imenica* umjesto *imenica + imenička skupina u genitivu*, trebalo bi izbjegavati naziv *cilj visoke vrijednosti*. Štoviše, prema terminološkome načelu nužnosti uklapanja u terminološki sustav i odražavanja svojega mjesta u pojmovnome sustavu, zbog već postojećega istorednog naziva *visokoisplativi cilj* (eng. *high payoff target* ‘neprijateljski cilj čiji će gubitak pridonijeti uspjehu naše inačice djelovanja’), svakako bi trebalo dati prednost nazivu *visokovrijedni cilj*. Naziv *cilj visoke isplativosti** nije potvrđen u korpusu. Kao pravopisno nepravilan, nepreporučeni je naziv *visoko isplativi cilj*.

immediate superior

osoba prva viša po položaju

Prema terminološkome načelu kako kraći naziv ima prednost pred duljim nazivom, ovdje bi preporučeni naziv bila jednorječnica *prvonadređeni*. Stoga bi joj trebalo dati prednost u odnosu na potvrđenice *neposredno nadređeni* i *prvi nadređeni*.

military operation other than war

operacija koja obuhvaća uporabu vojnih sposobnosti u cjelokupnom nizu vojnih operacija koje ne prelaze u rat

Premda su korpusno najčešće potvrđene prevedenice koje preslikavaju engleski ustroj te se ni po čemu ne uklapaju u sustav hrvatskoga standardnog jezika – *vojna operacija različita od rata*, *vojna operacija drukčije od rata*, *vojna operacija različita od borbenih* – potvrđena je i hrvatska istovrijednica koja je semantički, leksički i sintaktički prikladnija te joj se može dati prednost u odnosu na ostale sinonime – *neratna vojna operacija*.

NATO-led operation

operacija u kojoj se koriste vojne strukture NATO-a te uključuju operativni partneri, a izvodi se pod nadležnošću Sjevernoatlantskoga vijeća

Kao doslovna prevedenica korpusno je potvrđen naziv *NATO vođena operacija*. Zbog dva prikladnija naziva – *operacija predvođena NATO-om* i *NATO-ova operacija* – te neuklapanja u hrvatski sintaktički sustav, taj naziv ne treba konkurirati za hrvatsku istovrijednicu.

need-to-know principle

načelo prema kojem se pristup određenom klasificiranom³⁵⁸ ili neklasificiranom podatku može omogućiti samo osobi koja ima potrebu pristupa tim podacima u okviru svog djelokruga, kako bi mogla izvršiti poslove radnog mjesta ili dužnosti na koje je raspoređena ili imenovana

U ovome primjeru u korpusu je potvrđen sinonimni par kojim se potpuno ili djelomično preslikava engleski sintaktički ustroj i redosljed riječi – *načelo* „*moram znati*“ i „*trebam znati*“ *načelo*. Zanimljivo je kako se u ovakvim rješenjima dvostrukim navodnicima uvijek želi naglasiti ustroj netipičan za hrvatski standardni jezik. Kao primjerenija rješenja, u skladu sa sustavom hrvatskoga standardnoga jezika, mogu se preporučiti nazivi *načelo nužnosti pristupa* i *načelo potrebe pristupa*. Nepotrebno je pozivanjem na preciznost stvarati dugačke nazive kao što je potvrđenica *načelo potrebe pristupa podacima* jer se značenje određenoga pojma precizira definicijom, a ne njegovim nazivom. Uostalom i engleski je naziv osmišljen istom takvom logikom.

plausible deniability

mogućnost pojedinaca, u pravilu višerangiranih osoba u formalnome ili neformalnome zapovjednom lancu, da poriču saznanja ili odgovornost za bilo kakva protuzakonita ili neetička postupanja, zbog nedostatka dokaza o suprotnome

Potvrđenice *vjerodostojna opovrgljivost* i *uvjerljiva osporivost* doslovne su prevedenice engleskoga naziva. Potrebno je posegnuti za definicijom naziva kako bi se iznašao semantički prikladniji naziv. Stoga se ovdje može preporučiti potvrđenica *vjerodostojno poricanje odgovornosti* kao moguća dobro oblikovana hrvatska istovrijednica.

³⁵⁸ U hrvatskoj se jezičnosavjetničkoj literaturi preporuča riječ *klasificiran* zamijeniti riječima *povjerljiv*, *tajni*. Premda je riječ o kalkiranome rješenju engleskoga naziva *classified* (‘tajni’, ‘povjerljiv’) u sigurnosno-obavještajnoj domeni uobičajen je hrvatski krovni naziv *klasificiran* za svaki podatak koji je dobio određen stupanj tajnosti (*ograničeno*, *povjerljivo*, *tajno*, *vrlo tajno*).

preemptive war

rat koji se poduzima kad postoji predodžba ili spoznaja da neprijatelj priprema ili planira napad te ga se želi preteći kako bi mu se oduzela prednost

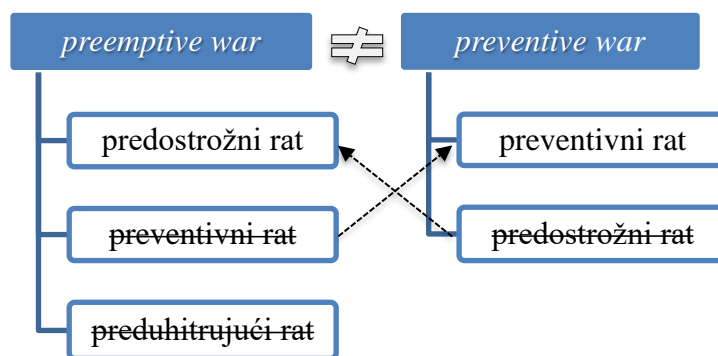
Engleski naziv *preemptive war* svakako u raščlambi treba supostaviti srodnomu nazivu *preventive war*, koji se sljedeći obrađuje. Ovdje još jednom dolaze do izražaja nedostaci pojedinačnoga, autorskoga pristupa izgradnji nazivlja i zanemarivanje temeljnih terminoloških postulata. Naime, za oba se naziva kao hrvatske istovrijednice u korpusu pojavljuje rješenje *preventivni rat*. To je terminološki neprihvatljivo budući da bi svakomu pojmu trebao biti pridodan drukčiji naziv. Štoviše, to dovodi do zbrke jer je nemoguće tada razaznati na koji se pojam odnosi naziv s istim izrazom. Stoga, uzimajući u obzir definiciju naziva, ovdje bi preporučeni naziv bio *predostrožni rat*, koji je korpusno potvrđen, no rjeđe. Potvrđenica je i naziv *preduhitrujući rat*, no njega možemo smatrati nepreporučenim nazivom zbog popridjevljenoga participa *preduhitrujući*, čije se stvaranje ne potiče.

preventive war

rat kojim se želi uništiti potencijalna prijetnja, pri čem ne postoji neposredna ugroza neprijateljevim vojnim djelovanjem

Vodeći računa o prethodno spomenutim sinonimima za srodan naziv *preemptive war*, prvo rješenje koje se korpusno nameće kao hrvatska istovrijednica za *preventive war* je *preventivni rat*. S druge strane, i za ovaj je naziv potvrđeno rješenje *predostrožni rat* (kao i u primjeru *preemptive war*), no te dvije istovrijednice nužno je razjednačiti. Prema terminološkome načelu kako prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim, možemo ostati pri nazivu *preventivni rat* kao preporučenome nazivu.

Grafičkim prikazom razradba odnosa naziva *preemptive war* i *preventive war* izgledala bi ovako:

sea control

uvjeti kada postoji sloboda djelovanja unutar određenoga morskoga područja i u određenome vremenu, u podmorju, na morskoj površini i iznad nje

U korpusu su potvrđena kolebanja između istovrijednica *nadzor mora* i *nadzor nad morem*. Budući da imenica *nadzor* mora vezati uz sebe prijedlog *nad*, u ovome slučaju treba dati prednost nazivu *nadzor nad morem*.

wedge formation

Poredak postrojbe s podređenim dijelovima u obliku slova V tako da je vrh slova usmjeren k neprijatelju. Taj poredak olakšava nadzor i prijelaz u navalu (linijski poredak).

Nekoliko je korpusnih potvrđenica za engleski naziv *wedge formation*: *klinasti poredak*, *klinasti borbeni poredak* i *poredak klin*. Ovdje bi trebalo kao nepreporučeni naziv smatrati istovrijednicu *poredak klin*, budući da odražava tipični engleski ustroj *imenica + imenica*, no obrnutim slijedom u hrvatskom jeziku. Štoviše, potvrđeno je primjerenije rješenje s pridjevom *klinasti*, koje se bez poteškoća uklapa u hrvatski standardni jezik – *klinasti poredak*. U skladu s terminološkim načelom poželjnosti što kraćega naziva, nazivu *klinasti poredak* trebalo bi dati prednost u odnosu na naziv *klinasti borbeni poredak*.

Zaključimo kako je hrvatsko vojno nazivlje izrazito opterećeno sinonimnim rješenjima, najčešće čitavim nizovima. Za većinu njih u struci nije utvrđeno kojemu od njih dati prednost i preporučiti ga. Istraživanjem se korpusa jedino kriterijem čestote može utvrditi koji naziv preteže, odnosno koji se ustalio u stručnojezičnoj praksi. Međutim i ovdje je potrebno biti oprezan jer i takvi nazivi znaju biti neprimjereni s motrišta hrvatskoga standardnog jezika (*biti-spreman misija*, *NATO vođena operacija*, *poredak klin* i sl.).

Recentna terminološka strujanja prepoznaju funkcionalnost i nezaobilaznost sinonimije u nazivlju. Jednostavno, jezik je struke zbog svoje imanentne prožetosti s općim jezikom – u kojemu je sinonimija neizbježna i prihvatljiva datost – teško promatrati strogo ograničenim podsustavom jezika. Međutim, u jeziku se vojne struke – pa i onome najusustavljenijemu – sinonimija može tolerirati jedino u mjeri u kojoj se sinonimi razgraniče prema kriteriju prihvatljivosti (od preporučenih preko dopuštenih do nepreporučenih naziva). Dovoljno je samo hipotetski zamisliti kakve bi posljedice imalo izdavanje zapovijedi za *uzmak* umjesto za *povlačenje*, za *prodor* umjesto za *probijanje* ili za *zaposjedanje* umjesto za *osvajanje*. Naime, to su sve inače zasebni nazivi koji se znaju naći nasumično pridodani različitim pojmovima, dok u općemu jeziku funkcioniraju kao sinonimi. Ili razinu pomutnje do koje bi došlo u postrojbama da od različitih zapovjednika za isti pojam dođe zapovijed za *zračno isključivanje*, *zračno presijecanje*, *zračno presretanje*, *zračno zaprečivanje*, *zračnu izolaciju*, *jurišno djelovanje*. Stoga, može se zaključiti kako je vojno nazivlje jedno od onih kod kojeg terminološki postulat o nužnosti izbjegavanja sinonimije u nazivlju treba dosljedno primjenjivati.³⁵⁹

5.3.3. Polisemija/Homonimija

U novijoj terminološkoj literaturi postoje i stavovi kojima se nastoji dokazati kako u nazivoslovlju višeznačnost postoji, no kako je krajnje reducirana. Tako Nahod zastupa mišljenje kako je višeznačnost „u stručno-znanstvenome diskursu [...] relativno rijetka pojava“ te „ako je definiramo terminografski“ riječ je o homonimiji, odnosno prelasku višeznačnosti u homonimiju (usp. Nahod 2015:147, 2016:21). Metodološki gledano, Nahod nastoji u najvećoj mogućoj mjeri učiniti otklon od heterogenosti neke domene ili discipline te „izolirati proučavanu domenu znanja na najuži mogući opseg“ (Nahod 2016:18). Da ovakva propitivanja uopće postojanja polisemije u nazivoslovlju nisu neki novi iskoraci ili uvidi govori i rad Sergeja Grinjeva koji tvrdi kako je polisemija tradicionalno jedan od problema u nazivoslovlju te kako je još 70-ih godina 20. stoljeća vladala ideja da u nazivoslovlju nema polisemije, nego je riječ o homonimiji (Grinjev 2018:39). Time se dakako postiže praktičnost, pogotovo u terminografskome smislu, jer se izbjegava složenost koju polisemija unosi u terminološki sustav. U tome smislu, mnoge su terminološke baze ustrojene redefiniranjem polisemije, proglašavajući je homonimijom. Ipak, ovdje se prihvaća stav Hudeček i Mihaljević koje unatoč

³⁵⁹ Više se o pogubnosti nepreciznoga nazivlja u vojsci govori u *I. Uvodu*.

takvomu pristupu smatraju da je „s jezikoslovne točke gledišta tu i dalje riječ o polisemiji posebno u slučaju metaforičkoga ili metonimijskoga pomaka značenja, definiranja iste pojave sa stajališta različitih disciplina ili poddisciplina ili spajanja i razdvajanja značenja do kojega dolazi zbog različitoga teorijskog okvira“ (Hudeček i Mihaljević 2018:150).

Međutim, u ovome se radu podupire stav kako je ovdje s jezikoslovnoga gledišta diskutabilno govoriti o homonimiji, barem u strogom smislu riječi, a pogotovo u okviru jedne struke kad je jedno značenje nastalo metonimijskim pomakom od drugoga (Hudeček i Mihaljević 2018:140) ili nijansiranjima na mikrorazini. Imajući na umu kako su i među jezikoslovcima česta razilaženja u definiranju i razgraničavanju polisemije i homonimije, pitanje je je li inzistiranje na redefiniranju polisemije u terminološkim sustavima teorijsko-metodološki imperativ. Namjera nije kategorički tvrditi kako u nekim disciplinama i primjerima takav pristup ne funkcionira, no za potrebe ovoga rada i raščlambе hrvatskoga vojnog nazivlja kategorije višeznačnosti i višesmislenosti i njihova međusobna razgraničenja, praktično se dokazuju kao najpogodnijima za terminološki opis. Sljedeće oprimjerivanje višeznačnosti najbolje će ilustrirati spomenutu problematiku:

Naziv *formacija* u vojnome je nazivlju višeznačan te se razjednačuje i definira kao:

formacija 1. grupacija nekoliko postrojbi zajedno s naznačenim zapovjednim elementom i elementom potpore zapovijedanja, **2.** uređeni raspored snaga i/ili vozila sa specifičnom svrhom

Na primjer, kod naziva *arsenal*, riječ je o očitome metonimijskome pomaku od prvotnoga značenja ‘objekta za izradu ili skladištenje oružja’ do supostojećega naziva u značenju ‘naoružanja’:

arsenal 1. vojni objekt u kojem se oružje, streljivo i ratni materijal pohranjuje, proizvodi ili popravlja, **2.** naoružanje u posjedu neke zemlje, paravojne organizacije ili pojedinca

Naziv *topništvo* podrazumijeva sljedeća dva krajnje bliska značenja:

topništvo 1. oružje za ispaljivanje projektila, **2.** rod kopnene vojske koji je naoružan topovima, haubicama, teškim bacačima i raketama

Dakle, riječ je o toliko srodnim značenjima unutar jedne struke i njezinih potpodručja da je nemoguće toliko ih suziti i izolirati kako bi se „novim“ potpodručjem dosegnuo ideal jedno značenje jedan pojam i obratno. Ovdje je ponovno potrebno kontekstualizirati navedenu

problematiku u okviru nazivoslovlja te demistificirati navodnu binarnost polisemija/homonimija. I sâm Eugen Wüster, kojemu mnogi kritičari prigovaraju zbog inzistiranja na idealu jedan pojam-jedan naziv i *vice versa*, pri pojašnjavanju višeznačnosti i višesmislenosti zaključuje kako „jedan slučaj višesmislenosti može biti promatran i kao homonimija, razlika leži samo u načinu promatranja“ (Wüster 1991:88).³⁶⁰ Dakle, riječ je o kutu gledanja (leksikografskome ili terminografskome) na taj jezični fenomen te kako ga nazvati, s tim da je pojmovno gledano ishod uvijek isti. U svakome slučaju za naglasiti je kako je razlikovanje polisemije i homonimije za terminografiju u konačnici irelevantno jer oba jezična fenomena dovode do iste pojave u jeziku – do višeznačnoga pridruživanja naziva i pojma i razrješuju se na isti način – s pomoću konteksta (usp. Mihaljević 1993:153; Schmitz 2006:582).

Do polisemije dolazi na nekoliko načina: specijalizacijom riječi općega jezika, metaforizacijom, metonimizacijom, reinterpetacijom homonima, pučkom etimologijom, pod stranim utjecajem, analogijom, proširenjem značenja itd. U hrvatskome nazivlju najčešći su načini postanka polisemije: metaforizacija, metonimizacija, specijalizacija riječi općega jezika i posuđivanje iz drugih jezika (Hudeček i Mihaljević 1996).

Hudeček i Mihaljević kategorizirale su primjere polisemije u nazivlju u tri osnovne skupine: 1. ista je oznaka i naziv i riječ općeg jezika (npr. *vatra*), 2. ista je oznaka naziv u više različitih struka (npr. *operacija, fronta, kanibalizam*), 3. naziv je višeznačan u istoj struci (npr. *topništvo, navala, formacija*) (Hudeček i Mihaljević 1998:150).³⁶¹

U idealnome nazivlju odnos između naziva i pojma obostrano je jednoznačan. Ipak, kao i u mnogim drugim strukama, polisemija je prisutna u vojnome nazivlju, stoga je namjera bila predočiti je na temelju nekoliko primjera te sljedećim tabličnim prikazom dodatno upotpuniti tu sliku. Konačno, raščlambom korpusa može se zaključiti kako polisemija nije toliko izražena u hrvatskome vojnom nazivlju, koliko recimo sinonimija.

³⁶⁰ Izvornik: *Ein Fall von Mehrsinnigkeit kann auch als Homonymie beschreiben werden. Der Unterscheid liegt nur in der Betrachtungsweise.*

³⁶¹ Primjeri polisemije odabrani su od autora iz vojnoga nazivlja.

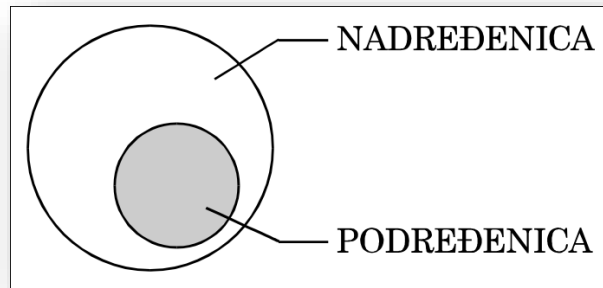
Tablica 40. Prikaz polisemije u vojnome nazivlju

POLISEMIČNI NAZIV	DEFINICIJA
apsolutno oružje	<ol style="list-style-type: none"> 1. oružje koje zbog svoje razorne moći nema alternativu 2. svako nuklearno oružje koje služi za odvracanje neprijatelja
formacija	<ol style="list-style-type: none"> 1. grupacija nekoliko postrojbi zajedno s naznačenim zapovjednim elementom i elementom potpore zapovijedanja, a obično se sastoji od postrojbi više rodova ili službi i u miru i u operacijama 2. uređeni raspored snaga i/ili vozila sa specifičnom svrhom
izvori zvuka	<ol style="list-style-type: none"> 1. izvori akustičkih signala i emisije 2. obavještajna disciplina kojom se obradom akustičkih signala i emisija prikupljaju podatci/informacije
ljudski izvori	<ol style="list-style-type: none"> 1. ljudi od kojih ili o kojima se obavještajnim djelovanjem prikupljaju informacije 2. obavještajna disciplina prikupljanja podataka/informacija od ljudi ili o ljudima od obavještajnoga interesa
nacionalna sigurnost	<ol style="list-style-type: none"> 1. određeno (postignuto ili projektirano) stanje sigurnosti 2. funkcionalno područje djelovanja različitih sigurnosnih institucija zajedno s ukupnim nastojanjima na polju postizanja sigurnosnih ciljeva 3. same institucije sigurnosti, povezane u uređeni sustav odnosa
namjenske snage	<ol style="list-style-type: none"> 1. privremena grupacija postrojbi pod jednim zapovjednikom formirana u svrhu izvođenja specifične operacije ili misije 2. privremena organizacija postrojbi pod jednim zapovjednikom formirana u svrhu izvođenja trajne specifične zadaće 3. dio plovnih snaga organiziranih od strane zapovjednika plovnih snaga ili više ovlaštene osobe u svrhu ostvarenja specifične zadaće ili zadaća
niža postrojba	<ol style="list-style-type: none"> 1. niži sastavni dio postrojbe 2. u kopненоj vojsci niža postrojba obično se sastoji od 60 do 120 ljudi te nižih dijelova, npr. odreda, vodova i odjeljenja
održavanje	<ol style="list-style-type: none"> 1. sve aktivnosti poduzete kako bi se oprema zadržala ili vratila u stanje ispravnosti, što uključuje nadzor, testiranje, servisiranje, klasifikaciju daljnjeg korištenja, popravak, obnovu i reklamaciju, kao i aktivnosti opskrbe i popravaka poduzetih u svrhu očuvanja sposobnosti snaga za izvršenje misije 2. održavanje materijalnih sredstava je funkcija logistike kojom se osigurava ispravnost, pouzdanost i operativna

POLISEMIČNI NAZIV	DEFINICIJA
	raspoloživost materijalnih sredstava za namjensku uporabu u njihovu životnom vijeku
poredak	<ol style="list-style-type: none"> 1. uređen raspored ljudi i/ili vozila za određenu svrhu 2. uređen raspored dviju ili više postrojba koje se zajedno kreću pod jednim zapovjednikom
protuobavještajna zaštita	<ol style="list-style-type: none"> 1. aktivnosti kojima je cilj identifikacija prijetnji sigurnosti koje dolaze od protivničkih obavještajnih službi ili organizacija odnosno pojedinaca uključenih u špijunažu, sabotaže, subverzije, terorizam i organizirani kriminal i suprotstavljanje tim prijetnjama 2. implementacija mjera koja se traži za zaštitu tajnosti, integriteta i raspoloživosti podataka i informacija u svim oblicima zapisa
provedbeni časnik	<ol style="list-style-type: none"> 1. časnik odgovoran za provedbu dodijeljene zadaće 2. ključna osoba u nekoj operaciji
skok	<ol style="list-style-type: none"> 1. u kopnenom ratovanju jedan pokret, obično s jednog zaklonjenog i prikrivenog položaja na drugi, koji provode postrojbe često pod neprijateljevom vatrom 2. udaljenost koju postrojba koja se kreće u skokovima prelazi u jednom skoku
taktika	<ol style="list-style-type: none"> 1. uporaba postrojbi u borbi 2. uređen raspored i manevriranje postrojbi u odnosu jedne na druge i/ili u odnosu na neprijatelja kako bi se iskoristile njihove pune mogućnosti

5.3.4. Hiperonimija/Hiponimija

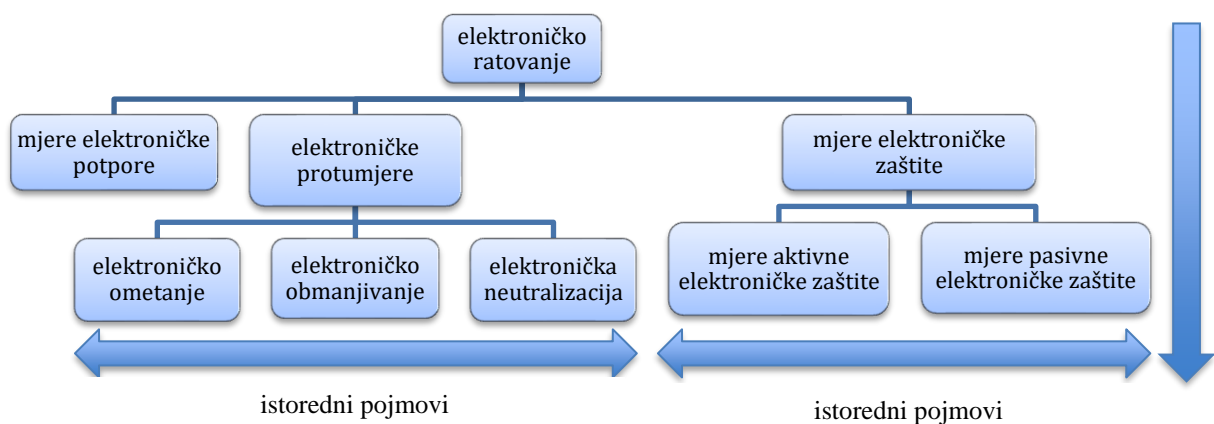
Izvanjski je svijet prožet odnosima podređenosti i nadređenosti. Takvi odnosi preslikavaju se i na jezični sustav (Petrović 1997:242). Isto se može primijeniti i na nazivlje kao na jedan jezični podsustav. Petrović u kontekstu obradbe nadređenica i podređenica u jednojezičnim rječnicima ukazuje na činjenicu kako su hijerarhijski odnosi usko povezani i s ostalim značenjskim odnosima – osobito polisemijom, sinonimijom i antonimijom – stoga se i ovdje u mjeri relevantnoj za stvaranje vojnih naziva obrađuju hiperonimi i hiponimi. Odnos nadređenosti i podređenosti može se prikazati kao logički odnos uključivanja jer je opseg značenja nadređenice sadržan u značenju podređenice. Pritom, važno je naglasiti, kako se u kontekstu nadređenica može zamijeniti podređenicom, no ne i obrnuto. Shematski možemo to prikazati ovako:

Slika 81. Prikaz odnosa nadređenice i podređenice prema Petrović (1997)

Semantički odnosi hiperonimije, hiponimije i kohiponimije – odnosno hijerarhijski odnosi nadređenosti, podređenosti i istorednosti među pojmovima – imaju izrazito važnu ulogu u stvaranju dobro ustrojenoga terminološkoga sustava. To podrazumijeva da se nikad ne normira samo jedan naziv, nego se uzimaju u obzir svi nazivi u konkretnoj mreži odnosâ, koji se međusobno razgraničuju. Još jedan ključan element u nazivoslovlju koji podrazumijeva odnose nadređenosti i podređenosti jest definicija. Naime, valjana definicija pojma uvijek sadržava i nadređeni pojam (viši rodni pojam – *genus proximum*), stoga je stvaranje novoga naziva ponovno neizbježno smjestiti u kontekst ostalih s njim logički povezanih pojmova.

U analiziranome korpusu hijerarhijski odnos hiponimije najzastupljeniji je semantički odnos i to najčešće kao rezultat sintagmatske modifikacije nadređenoga pojma. Ilustrirajmo to na nazivu *elektroničko ratovanje*.

Prikaz 7. Shematski prikaz primjera hiperonimije/hiponimije u vojnome nazivlju

Ovdje se dalje ne ulazi u dublje razmatranje odnosa nadređenosti i podređenosti u hrvatskome vojnom nazivlju. U prvome redu namjera je bila skrenuti pozornost na njihovu važnost pri terminološkome opisu i svijest o nazivlju kao uređenome sustavu odnosâ, a ne popisu izoliranih terminoloških jedinica.

5.4. Zaključni osvrt

Već su istraživanja koja su prethodila ovomu radu jasno ukazivala na niz jezikoslovno-terminoloških žarišta suvremenoga hrvatskog vojnog nazivlja, što se raščlambom u ovome poglavlju dokazalo. Unatoč maksimalnoj uređenosti, usustavljenosti i jednoznačnosti temeljnih vojnih naziva utvrđenih na početku 90-ih godina prošloga stoljeća – nastalih revitalizacijom hrvatske vojnoterminološke baštine, otklonom od pretjerane internacionalizacije te sustavnim pristupom izgradnji novoga nazivlja osmišljenim od jezikoslovaca i vojnih stručnjaka – pokazalo se da proces približavanja i ulaska u NATO nije bio praćen istim takvim pristupom. Uglavnom autorski, fragmentiran i nekoordiniran pristup urodio je neujednačenim nazivljem, opterećeno sinonimnim rješenjima, terminološki i standardnojezično upitnim prevedenicama te nerijetko naglašenom internacionalizacijom. Posljedično je – ako ne ubrojimo već spomenuto elementarno nazivlje izgrađeno po ustrojavanju Hrvatske vojske – razvidna suzdržanost prema hrvatskoj ili terminološkoj tvorbi, inače najpoželjnijemu načinu postanka naziva. Oskudni potencijali tvorbe u engleskome jeziku prihvaćaju se nauštrb tvorbene raskoši hrvatskoga jezika.

Imajući na umu činjenicu kako je danas postanak hrvatskih naziva najčešće motiviran već ustrojenim engleskim nazivljem, potvrđen je izraženi utjecaj engleskih leksičkih, semantičkih, sintaktičkih i metaforičkih struktura i modela. Premda je taj utjecaj vidljiv u svim načinima postanka, ipak se on najsnažnije očituje pri stvaranju hrvatskih višerječnih naziva. S druge strane, iz korpusnoga je istraživanja vidljiva tendencija da se nazivlje ipak nastoji izgrađivati hrvatskim jezičnim materijalom. Međutim, budući da se tu nije pristupilo izgradnji nazivlja kao terminološkome sustavu – što podrazumijeva zahvate usklađivanja s terminološkim načelima i sustavom hrvatskoga standardnog jezika – u mnogo je takvih primjera riječ o doslovnim prevedenicama i preslikavanjima engleskih modela na svim jezičnim razinama.

U poglavlju su razmatrani i semantički odnosi među nazivima, no u prvi je plan istaknut problem sinonimije koja kronično obremenjuje konačno uređivanje i usustavljivanje

hrvatskoga vojnog nazivlja. Pitanju sinonimnih rješenja pristupilo se unutar okvira nazivoslovlja kao znanstvene discipline, a poglavito unutar jezika vojne struke. Konkretnim i praktičnim je primjerima predočena imperativnost jednoimenosti u vojnome nazivlju.

6. ZAKLJUČAK

Hrvatsko je vojno nazivlje ovim radom prvi put u monografskome obliku podvrgnuto iscrpnomu istraživanju i to duž dvije temeljne osi: jezikoslovno-terminološkom raščlambom i dijakronijsko-sinkronijskom perspektivom. Vodeći se činjenicom kako je dosad hrvatsko vojno nazivlje bilo znanstveno oskudno i periferno istraženo – ponajprije ono suvremeno – namjera je bila impostirati temu tako da se obuhvati što šira problematika njegova postanka te da se rasvijetle žarišne točke koje opterećuju njegovo raščišćavanje i usustavljivanje. To se nadasve odnosi na angloamerikanizaciju nazivlja na svim jezičnim razinama, neusklađenost s terminološkim načelima i nužnost njegova usustavljivanja.

Povijest i evolucija hrvatskoga vojnog nazivlja krajnje je burna. Često je bila predestinirana izvanjezičnim utjecajima te je, dokazuje se u radu, dijelila neumoljivu sudbinu hrvatskoga jezika na njegovu putu standardizacije, vjerojatno još i zlosretniju. Istraživanjem se nastojalo zadrijeti što je moguće dublje u jezičnu prošlost, što je dovelo do 1578. godine i službenih dokumenata na onodobnome hrvatskom jeziku koji se tiču vojništva i ratovanja – vojnih edikata Karla II. Štajerskoga (njem. *Kriegsartikel*). Bez daljnjega njih možemo smatrati zasadama službenoga hrvatskog vojnog nazivlja. Temeljitom se raščlambom potvrđuje kako hrvatska višestoljetna leksikografska baština – od prvoga hrvatskog rječnika Fausta Vrančića, tiskanih dopreporodnih rječnika Jakova Mikalje, Jurja Habelića, Ivana Belostenca, Sušnik-Jambrešića i Ardelia Della Belle preko rukopisnih rječnika Bartola Kašića, Pavla Rittera Vitezovića i Ivana Tanzlinghera do modernih preporodnih rječnika Mažuranić-Užarevića i Bogoslava Šuleka – iz rječnika u rječnik redovito dokumentira sve opsežniji korpus riječi koje vežemo uz vojništvo i ratovanje, što je ovim istraživanjem oprimjereno.

Poseban je prinos ovoga rada hrvatskoj vojnojezičnoj povijesti, no i povijesti hrvatskoga jezika uopće, prikaz i raščlamba aneksnoga rukopisnog vojnog rječnika Ivana Tanzlinghera Zanottija naslovljenoga *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo*,³⁶² koji se nalazi u tzv. londonskome rukopisu te se čuva u Britanskoj knjižnici (*The British Library*). Riječ je o djelu koje donosi oko 380 hrvatskih vojnih naziva, sveza i frazema te se ovim radom dio njih konačno iznosi na svjetlo dana. Kad je riječ o vojnoterminografskim ostvarenjima, disertacijom su također prokrčeni znanstvenoistraživački putevi – od službenih početaka iz doba Napoleona i Ilirskih pokrajina, i jezične raščlambe prvoga hrvatskog

³⁶² Zbirka pojedinih vojnih naziva razasutih u *Libro Maresciallo*.

službenog vojnog priručnika *Mushtranje* (1811.) do detaljnih terminoloških uvidâ u opus utemeljitelja hrvatskoga vojnog nazivlja Bogoslava Šuleka i njegove monumentalne nazivotvorne zahvate te impresivni dvosveščani/dvosmjerni vojni rječnik Mavra Špicera i suradnika. Kao poseban doprinos valja navesti dosad gotovo neistražene predšulekofske vojne priručnike Stjepana pl. Šašića Kirinskoga te njemačko-hrvatske vojne rječnike domobranskih časnika Isaka Ljuštine i Aloisa Vukovića s kraja 19. stoljeća, koji su ovim radom svi otrgnuti od znanstvenoga zaborava i predstavljeni široj stručnoj javnosti. Također, radom se dokumentira i jezičnopovijesno kontekstualizira sva tragičnost razvoja hrvatskoga vojnog nazivlja kroz 20. stoljeće, koje je u dva navrata 1918. i 1945. godine bilo osuđeno na *damnatio memoriae*.

Sažeto, dijakronijskim dijelom rada nastojao se obuhvatiti vremenski i narječno što širi i reprezentativniji raspon hrvatskih leksikografsko-terminografskih ostvarenja, iscrpsti iz njih nazivlje vezano uz vojništvo, na nizu primjera prikazati njegov razvoj kroz stoljeća i time dokazati duboku protkanost hrvatskoga vojnog nazivlja s razvojem i sudbinom hrvatskoga jezika.

Stožerni predmet istraživanja suvremeno je hrvatsko vojno nazivlje čiji je vremenski raspon određen početkom osamostaljivanja Republike Hrvatske, odnosno 1990. godinom – razdjelnicom koja se podudara s petim podrazdobljem trećega standardnojezičnog razdoblja hrvatskoga jezika – sve do današnjih dana. Već su preliminarna korpusna istraživanja upozorila na određena prijeporna mjesta u nazivlju koja su zatim poslužila kao ishodišta za formuliranje polazišnih hipoteza ovoga rada.

Jezikoslovno-terminološkom su raščlambom potvrđene sve hipoteze istraživanja. Kombiniranjem metodoloških postupaka korpusnoga jezikoslovlja, načina postanka naziva i usklađenosti s terminološkim načelima, potvrđena je prva hipoteza da je hrvatsko vojno nazivlje zahvaćeno procesom angloamerikanizacije na svim jezičnim razinama. Niz je primjera hrvatskih naziva koji su normativno problematični sa stajališta nekritičkoga naslanjanja na tipična engleska ustrojstva. Prije svega to se odnosi na leksička, sintaktička, semantička i metaforička preslikavanja engleskih modela koja često dovode do neprimjerenih rješenja iz perspektive usklađenosti sa sustavom hrvatskoga standardnog jezika. Uočeno je da određena engleska nazivotvorna ustrojstva prodiru u sintaktički sustav hrvatskoga jezika u toj mjeri da ga latentno destabiliziraju i redefiniraju.

Jednako tako, potvrđena je hipoteza o zamjetnome nastojanju da se suvremeno hrvatsko vojno nazivlje gradi hrvatskim jezičnim materijalom, no da je hrvatska (terminološka) tvorba – kao najpoželjniji način tvorbe u nazivlju – iznimno podzastupljena te dominira latentno kalkiranje, sveze i višerječni nazivi. Unatoč bogatim tvorbenim potencijalima hrvatskoga jezika, engleski tvorbeni modeli često preuzimaju primat, nerijetko pod egidom njihove navodne preciznosti i prozirnosti. U radu je suvremeno hrvatsko vojno nazivlje razgraničeno na dva razdoblja, upravo zbog terminoloških poticaja i uvidâ. Naime, po osamostaljenju Hrvatske, na valu preporoda hrvatskoga standardnog jezika, revno se nastojalo ustrojiti i hrvatsko vojno nazivlje. Bez daljnega, u tome kontekstu nužno je podcrtati izvanjezičnu posebnost i simboličko-identitetsku vrijednost imanentnu vojnomu nazivlju. Dokazano je da se tu ponajprije posezalo u Šulekov golemi terminološki repertoar, dakako u mjeri u kojoj se pokazao adekvatan za suvremene terminološke potrebe. Korpusno je i terminološki ovjereno kako je danas upravo to nazivlje u najvećoj mjeri jednoznačno definirano, usustavljeno i normirano (činovi, postrojbe, nazivi grana, rodova, struka, službi, zapovjedni jezik, vježbovni jezik). Štoviše, istraživanjem se osvjetljava uloga mješovite stručne radne skupine – sastavljene svojedobno od jezikoslovaca i vojnih stručnjaka – koja se bavila rehabilitacijom bogate hrvatske vojnoterminološke baštine, no i zahtjevnom izgradnjom novoga nazivlja. Ishod je bio terminološki dobro uređeno temeljno vojno nazivlje.

S druge strane – oslanjanjem prvo na američke vojne doktrine i koncepte, a primitkom Hrvatske u NATO i na one savezničke – hrvatsko se vojno nazivlje našlo suočeno s bogatom i razrađenom terminološkom stečevinom na engleskome jeziku za koju je trebalo iznaći hrvatske istovrijednice. Štoviše, NATO-ov terminološki rezervoar neprestano raste, stoga je iluzorno bilo očekivati da će se moći ići u korak s tempom njegova rasta a da se nazivlje prethodno ne uredi, ujednači i usustavi. Ipak, veliki dio toga korpusa pokazao se prijepornim sa stajališta hrvatske standardnojezične prihvatljivosti po nizu kriterija. U prvome redu to se odnosi na prihvaćanje tuđih, odnosno engleskih naziva u njihovu izvornome obliku u nedostatku domaćega naziva te na brojne leksičke, sintaktičke i semantičke prevedenice neprimjerene sa stajališta terminoloških načela i sustava hrvatskoga standardnog jezika. U radu su oprimjereni brojni takvi nazivi, raščlanjeni prema terminološkim načelima te su preporučena rješenja predmetnim stručnjacima na odabir.

Raščlambom je potvrđena i treća hipoteza prema kojoj je hrvatsko vojno nazivlje zbog zatirane tradicije i utjecaja engleskoga jezika nedostatno, neusustavljeno i jezičnonormativno dvojbeno te zahtijeva zahvate usklađivanja s terminološkim načelima. S obzirom na činjenicu da je pri

izgradnji suvremenoga nazivlja izostalo koordinirano i udruženo djelovanje predmetnih stručnjaka, jezikoslovaca i terminologa, *ad hoc*, individualni, autorski i disperzirani pristup doveo je u većemu dijelu do neujednačenoga i neusustavljenoga nazivlja. To se ponajprije očitovalo kao izražena prožetost sinonimima. Danas je sinonimija jedna od središnjih prijepornih točaka hrvatskoga vojnog nazivlja, osobito imajući u vidu činjenicu kako sinonimnim rješenjima nije dodijeljen normativni status. Jednostavno, u mnogim se primjerima izgradnji nazivlja nije pristupilo kao izgradnji terminološkoga sustava, nego kao pojedinačnim, izoliranim primjerima. Kroz rad je višestruko naglašavano kako je jednoimenost imperativ u vojnoj struci te da svaki drukčiji pristup može imati ozbiljne i dalekosežne posljedice. Povrh toga, neizgrađenosti nazivlja u mnogome pridonose i mnoge terminološke praznine, perifrastična rješenja te rješenja koja graniče s definicijom. Za mnoga od njih ponuđena su terminološki i standardnojezično prihvatljivija rješenja.

Premda je nazivlje podvrgnuto temeljitoj raščlambi prema svim načinima postanka naziva i opisom semantičkih odnosa, neki od problema zaslužili su posebnu pozornost.

Prije svega, utvrđena je razina internacionalizacije hrvatskoga vojnog nazivlja – osobito nakon ulaska u NATO – te propitano zbog čega neka domaća rješenja nisu zaživjela, nego su ih nakon razdoblja supostojanja istisnuli internacionalizmi. Evidentirano je kako usustavljivanje nazivlja opterećuje trajna napetost odnosa posuđeno-domaće. U smislu trenda sve većega prihvaćanja internacionalizama podrobno je istražena suzdržanost prema terminologizaciji te je utvrđeno da neupućenost u dihotomiju tvorbenoga značenja i terminološkoga značenja – odnosno terminološkoga postulata kako naziv ima ono značenje za koje se struka dogovori da će ga imati, te mistificiranje riječi latinskoga, grčkoga ili engleskoga podrijetla – uvelike koči izgradnju nazivlja domaćim jezičnim resursima.

Jednako tako, posebnu se pozornost posvetilo višerječnim nazivima, pogotovo imajući na umu da se na toj razini postanka naziva najviše preslikavaju engleska ustrojstva i modeli. Budući da višerječni nazivi danas čine najdominantniji podskup nazivlja općenito, pa tako i onoga hrvatskoga, na njima su prikazani razmjeri utjecaja engleskoga jezika na oblikovanje suvremenoga hrvatskog vojnog nazivlja. Utvrđeno je u kojoj se mjeri takvi modeli postanka uklapaju u hrvatski pojmovni sustav, unose li stabilnost u sustav i pridonose li usustavljivanju nazivlja te u konačnici kako utječu na hrvatski standardni jezik čije je nazivlje njegov podsustav.

Zaključno, prema teorijsko-metodološkim uporištima ovoga rada, pružene su konkretne preporuke za terminološko usustavljivanje, no istodobno s težnjom k reduciranju raskoraka

između funkcionalnih zahtjeva struke i jezične norme hrvatskoga jezika. Paradigmatskim se modelima nastojao dati prinos budućim zahvatima u vojno nazivlje, posuvremenjivanju postojećih općih i terminoloških rječnika te izradbi onih budućih. Dosegnuti rezultati istraživanja imaju prije svega praktičnu svrhu za konkretne terminološke projekte, no nadasve služe kao pionirski jezikoslovno-terminološki prilog konačnomu znanstvenom rasvjetljavanju postanka i izgradnje nazivlja višestoljetne i turbulentne tradicije.

7. LITERATURA I IZVORI

7.1. Literatura

AAP-77 *NATO Terminology Manual*. 2018.

ANGOURI, Jo. 2010. Quantitative, Qualitative or Both? Combining Methods in Linguistic Research. U *Research Methods in Linguistics* [ur. L. Litosseliti], 29–45. London – New York: Continuum.

BABIĆ, Stjepan. 1977. Hoverkraft – nepotrebna tuđica. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 25(5):158–59.

BABIĆ, Stjepan. 1992. Topnici protiv artiljeraca. *Hrvatski vojnik* 26.

BABIĆ, Stjepan. ³2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Treće poboljšano izdanje. Zagreb: HAZU – Nakladni zavod Globus.

BADURINA, Lada. 1998. Šulekova standardnojezična koncepcija na primjeru lingvističkoga nazivlja. U *Zbornik o Bogoslavu Šuleku: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Zagrebu od 23. do 24. studenog 1995. godine u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* [ur. M. Moguš], 27–35. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

BARIC, Daniel. 2015. *Proziran i prezren: njemački jezik u hrvatskom društvu u prvoj polovici 19. stoljeća*. Zagreb: Leykam international.

BARIC, Eugenija i dr. 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

BARIC, Eugenija, Lana HUDEČEK, Milica MIHALJEVIĆ i Luka VUKOJEVIĆ, ur. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine.

BENACCHIO, Rosanna, Han STEENWIJK, Željko JOZIĆ i Nada VAJS VINJA. 2012. Digitalna obradba rukopisnoga rječnika *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico, e latino Ivana Tanzlinghera Zanottija (1651. – 1732.)*. *Filologija* (58):19–38.

BERETIN, Blaž. 2019. Gestrateška obilježja hrvatskog dijela Jadrana. Doktorski rad. Sveučilište u Zadru, Zadar.

BERGOVEC, Marina. 2018. Terminološka varijacija u hrvatskome medicinskom pisanom jeziku. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

BESSÉ, Bruno de, Blaise NKWENTI-AZEH i Juan C. SAGER. 1997. Glossary of Terms Used in Terminology. *Terminology* 4(1):117–56.

BIČANIĆ, Ante, Anđela FRANČIĆ, Lana HUDEČEK i Milica MIHALJEVIĆ, ur. 2013. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Zagreb: Croatica.

- BIČANIĆ, Petra. 2018. Sakralno nazivlje u dvojezičniku Deutsch-Illyrisches Wörterbuch / Njemačko-ilirski slovar (1842) Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- BLAGUS BARTOLEC, Goranka. 2014. *Riječi i njihovi susjedi: kolokacijske sveze u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- BLAGUS BARTOLEC, Goranka. 2017. Slobodno i čvrsto u jeziku. U *Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 12. do 14. svibnja 2016. godine u Rijeci* [ur. D. Stolac i A. Vlastelić], 57–70. Zagreb: Srednja Europa.
- BLAGUS BARTOLEC, Goranka i Ivana MATAS IVANKOVIĆ. 2014. Odglagolski pridjevi na -ći u suvremenome hrvatskom jeziku. U *Riječki filološki dani 9: zbornik radova s Međunarodnoga skupa Riječki filološki dani održanoga 22. do 24. studenoga 2012.* [ur. D. Stolac], 521–30. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- BOCKHOLT, Volker, Zrnka MEŠTROVIĆ i Nada VAJS. 2001. Nepoznati dvojezični rječnik Ivana Tanzlinghera Zanottija. *Filologija* (36–37):45–59.
- BOGIŠIĆ, Lidija. 2000. Razapeti između akademskog promišljanja i svakodnevice. *Vijenac – novine Matice hrvatske* 158.
- BOPPE, Paul. 2004. *Vojna Hrvatska 1809–1813. Hrvatske pukovnije u Napoleonovoj Velikoj armiji*. Zagreb: Ceres.
- BORIĆ, Neda. 1996. Imeničke kolokacije u hrvatskom i njihovi kontrastivni korespondenti i prijevodni ekvivalenti u engleskom jeziku. Magistarski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- BORIĆ, Neda. 2011. Analiza leksičkih skupova u stručnom diskursu arhitekture u hrvatskom i engleskom jeziku. Doktorski rad. Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- BOWKER, Lynne i Jennifer PEARSON. 2002. *Working with Specialized Language: A practical guide to using corpora*. London: Routledge.
- BOŽIČEVIĆ, Ana. 2006. Strategijski okviri razvoja zračnog prometa Hrvatske u kontekstu europskih integracija. Diplomski rad. Fakultet prometnih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- BRAČ, Ivana, Maja BRATANIĆ i Ana OSTROŠKI ANIĆ. 2015. Hrvatsko nazivlje i nazivoslovlje od Šuleka do Strune – hrvatski jezik i terminološko planiranje. U *Od Šuleka do Schengena: terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke* [ur. M. Bratanić, I. Brač i B. Pritchard], 3–26. Zagreb – Rijeka: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pomorski fakultet u Rijeci.
- BRATANIĆ, Maja. 1998. Korpusna lingvistika na kraju 20. stoljeća i implikacije za suvremenu hrvatsku leksikografiju. *Filologija* (30–31):171–77.

- BRATANIĆ, Maja. 2009. Što je nazivlje jeziku? – Jezična politika i terminološko planiranje. U *Jezična politika i jezična stvarnost* [ur. J. Granić], 608–616. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- BRATANIĆ, Maja. 2013. Nazivlje i identitet hrvatskoga jezika u Europskoj uniji. *Hrvatska revija, časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu življenja*, 2, 42–46.
- BRATANIĆ, Maja i Maja LONČAR. 2015. Terminografske škole i terminografska praksa. U *Od Šuleka do Schengena: terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke* [ur. M. Bratanić, I. Brač i B. Pritchard], 43–57. Zagreb – Rijeka: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pomorski fakultet u Rijeci.
- BREČEVIĆ, Nina. 2018. Skraćivanje riječi u hrvatskome standardnome jeziku nekad i danas. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Pula.
- BROZOVIĆ, Dalibor. 2008. *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BRUNT, Richard James. 1983. *The influence of the French language on the German vocabulary (1649–1735)*. Berlin – New York: de Gruyter.
- BUČAR, Franjo. 1917. Dvije zanimljive hrvatsko-francuske vojničke knjige iz doba francuske Ilirije. *Nastavni vjesnik Knjiga XXV.*:638–39.
- BUDIN, Gerhard. 2001. A critical evaluation of the state-of-the-art of terminology theory. *IITF Journal* (12):7–23.
- BUDIN, Gerhard. 2006. Terminology Studies in the German-Speaking Communities. U *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications*, 91–106. Bern: Peter Lang.
- BUDISAVLJEVIĆ, Bude. 1904. Recimo koju o Franu Kurelcu : o 30 obljetnici smrti njegove. U *Građa za povijest književnosti hrvatske*, knj. 4:1–68.
- BUKOVČAN, Dragica. 2006. Polileksički izrazi u jeziku struke na primjeru njemačkog jezika kriminalistike i kriminologije. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- BUKOVČAN, Dragica. 2009. *Od teorije do prakse u jeziku struke*. Školska knjiga.
- CABRÉ, Maria Teresa. 1999. *Terminology: theory, methods, and applications*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- CABRÉ, Maria Teresa. 2003. Theories of terminology: their description, prescription and explanation. *Terminology* 9(2):163–99.
- CAMPO, Ángela. 2012. The Reception of Eugen Wüster's Work and the Development of Terminology. Doktorski rad. Université de Montréal, Montreal.
- CANDEL, Danielle. 2004. Wüster par lui-même. U *Cahiers du C.I.E.L. Des fondements théoriques de la terminologie* [ur. C. Cortès], 15–31. Paris: Université Paris 7 Denis Diderot – Université du Littoral Côte d'Opale.

- CANDEL, Danielle. 2007. Terminologie de la terminologie. Métalangage et reformulation dans l'Introduction à la terminologie générale et à la lexicographie terminologique d'E. Wüster. *Langages* 168(4):66–81.
- CLAUSEWITZ, Carl von. 2010. *O ratu*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- COFEK, Danijela i Nataša ŠTEFANEK. 2011. Vojnokrajiške institucije u praksi: Slavonska krajina 1578. godine. *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja* 10(19):5–44.
- CUVAJ, Antun. 1910. *Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Sv. II. Drugo ispravljeno i popunjeno izdanje. Zagreb: Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu.
- DONAHUE, Gregory J. 2013. *The 2006 Hezbollah-Israeli War: Israel's Grenada*. USMC Command and Staff College Marine Corps University, Quantico, VA, USA.
- DUKAT, Vladoje. 1925. Rječnik Fausta Vrančića. *RAD JAZU* knj. 231:102–36.
- DUKAT, Vladoje. 1929. Dubrovačko izdanje Dellabellina »Dizionarija«. *RAD JAZU* knj. 104:235–72.
- DUKAT, Vladoje. 1937. Rječnik Mažuranića i Užarevića. *RAD JAZU* knj. 115.
- DUKAT, Vladoje. 1938. Crtice o Šulekovu njemačko-hrvatskom rječniku. *Ljetopis JAZU* knj. 52:209–14.
- DUKAT, Vladoje. 1943. Ivan Trnski i Šulekovi rječnici. *RAD HAZU* knj. 277.
- ELERŠEK, Leonard. 2008. *Englesko-hrvatski zrakoplovni rječnik*. Zagreb: Ministarstvo obrane RH – Glavni stožer Oružanih snaga RH – Hrvatsko ratno zrakoplovstvo i protuzračna obrana.
- FELBER, Helmut. 1980. In Memory of Eugen Wüster, Founder of the General Theory of Terminology. *International Journal of the Sociology of Language* 1980(23).
- FELBER, Helmut. 1984. *Terminology Manual*. Paris: UNESCO – INFOTERM.
- FELDMAN, Yotam. 2007. Dr. Naveh, Or, How I Learned to Stop Worrying and Walk Through Walls. *Haaretz*, 25. listopada 2007.
- FILIPOVIĆ, Rudolf. 1986. *Teorija jezika u kontaktu : uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- FILIPOVIĆ, Rudolf. 1990. *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku : porijeklo, razvoj, značenje*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- FRANČIĆ, Anđela i Boris KUZMIĆ. 2009. *Jazik horvatski: jezične raščlambe starih hrvatskih tekstova*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- FRANČIĆ, Anđela, Milica MIHALJEVIĆ i Lana HUDEČEK. 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

- FRANČIĆ, Anđela i Bernardina PETROVIĆ. 2013. *Hrvatski jezik i jezična kultura*. Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje „Baltazar Adam Krčelić“.
- FRANČIĆ, Anđela i Bernardina PETROVIĆ. 2016. Osobna imena u Njemačko-hrvatskome rječniku (1860.) Bogoslava Šuleka. U *Bogoslav Šulek: a jeho filologické dílo = i njegov filološki rad: kolektivní monografie*, 95–106. Brno: Česká asociace slavistů – Ústav slavistiky FF MU.
- GABRIĆ-BAGARIĆ, Darija. 2000. Dijalektna podloga rječnika *Blago jezika slovinskoga* (1649. – 1651.) Jakova Mikalje. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 26(1):45–58.
- GABRIĆ-BAGARIĆ, Darija. 2002. Postoji li rječnički članak u dopreporodnim rječnicima. *Filologija* (36–37):149–60.
- GABRIĆ-BAGARIĆ, Darija. 2010. *Na ishodištu hrvatske leksikografije: trojezični rječnik „Blago jezika slovinskoga“ Jakova Mikalje (1649./1651.)*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- GABRIĆ-BAGARIĆ, Darija. 2011. Prilog. Hapaksi i prvopotvrđenice. U *Jakov Mikalja. Blago jezika slovinskoga (1649./1651.) Transkripcija i leksikografska interpretacija*, 838–63. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- GJURAN-COHA, Anamarija. 2007. Posuđenice i prevedenice engleskoga podrijetla u medicinskom nazivlju. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- GJURAN-COHA, Anamarija i Brigita BOSNAR-VALKOVIĆ. 2008. Uporaba kratica u jeziku medicinske struke. *Filologija* (50):1–12.
- GOSTL, Igor. 1995a. Liber de simplicibus, prvi hrvatski rukopisni, višejezični, terminološki i slikovni rječnik?. *Filologija* (24–25):151–56.
- GOSTL, Igor. 1995b. Od glagoljskih lucidarija do Hrvatske enciklopedije / Pet stoljeća hrvatske enciklopedike i leksikografije. *Radovi Leksikografskoga zavoda* 4:81–124.
- GOSTL, Igor. 1996. Bogoslav Šulek, otac hrvatskoga znanstvenoga nazivlja. *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža* 5:50.
- GOSTL, Igor. 2000. Bogoslav Šulek – Otac hrvatskoga znanstvenog nazivlja (1816. – 1895.). U *Graditelji mostova hrvatsko-slovačkoga prijateljstva* [ur. A. Vukasović], 115–28. Zagreb: Društvo hrvatsko-slovačkoga prijateljstva.
- GRINJEV, Sergej. 2018. Polysemy in slavic terminography. *Вісник Термінологічної Комісії при МКС 2018/2 / Bulletin of the terminology Commission under ICSS 2018/2* 33–51.
- HALONJA, Antun. 2006. Hrvatski računalni žargon. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- HALONJA, Antun i Milica MIHALJEVIĆ. 2003. Nazivlje računalnih mreža. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29(1):87–101.

- HALONJA, Antun i Milica MIHALJEVIĆ. 2012. *Od računalnoga žargona do računalnoga nazivlja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- HAM, Sanda. 2016. Hrvatsko domobransko nazivlje. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 63(4–5):126–40.
- HAM, Sanda. 2017. Hrvatsko domobransko nazivlje. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 64(2):52–55.
- HAMERŠAK, Filip. 2013. Hrvatska autobiografija i Prvi svjetski rat. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- HOLMSTROM, John Edwin. 1952. Principles and working procedure in technical translating. WS/052.64, 5p.
- HOREL, Catherine. 2015. *Vojnici između nacionalnih fronti: ukidanje Vojne krajine i razvoj Kraljevskoga ugarskog domobranstva u Hrvatskoj i Slavoniji 1868. – 1914*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- HORVAT, Marijana, Lana HUDEČEK i Milica MIHALJEVIĆ. 2015. Jezik hrvatskih znanstvenih tekstova u 19. stoljeću. U *Povijest hrvatskoga jezika. 4. knjiga: 19. stoljeće*. Zagreb: Croatica.
- HORVAT, Marijana, Lana HUDEČEK i Milica MIHALJEVIĆ. 2018. Jezik hrvatskih znanstvenih tekstova u 20. stoljeću. U *Povijest hrvatskoga jezika. 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio*. Zagreb: Croatica.
- HORVAT, Marijana i Milica MIHALJEVIĆ. 2019. Život i djelo Bogoslava Šuleka. *Zadarska smotra: Časopis za kulturu znanost i umjetnost* LXVIII(1–3):46–62.
- HORVAT, Vladimir. 2013. Postignuća isusovačkih leksikografa dopreporodnoga razdoblja. *Filologija* (58):163–89.
- HORVATIĆ, Ivica. 1995. Nova terminologija u Hrvatskoj vojsci. U *Prevođenje – suvremena strujanja i tendencije: zbornik radova* [ur. J. Mihaljević Djigunović i N. Pintarić], 273–80. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- HUDEČEK, Lana. 2017. Anglizmi u hrvatskome nazivlju. U *Slovenska terminologija danas* [ur. P. Piper i V. Jovanović], 371–82. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- HUDEČEK, Lana, Snježana KEREKOVIĆ i Milica MIHALJEVIĆ. 2016. Skupine imenica + imenica u genitivu i pridjev + imenica u znanstvenome nazivlju. *Jezikoslovlje* 17(1–2):145–67.
- HUDEČEK, Lana i Milica MIHALJEVIĆ. 1996. Višeznačni odnosi u nazivlju i njihova leksikografska obradba. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 22(1):51–63.
- HUDEČEK, Lana i Milica MIHALJEVIĆ. 1998. Polisemija u nazivlju (teorijski, terminološki i leksikografski problemi). U *Riječki filološki dani: zbornik radova* [ur. D. Babić], 149–54 sv. 2. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

- HUDEČEK, Lana i Milica MIHALJEVIĆ. 2008. Veznička sinonimija i antonimija u hrvatskoj leksikografiji. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34(1):167–199.
- HUDEČEK, Lana i Milica MIHALJEVIĆ. 2009. Načela normiranja hrvatskih naziva: s primjerima iz medicinskog nazivlja. U *Terminologija in sodobna terminografija* [ur. N. Ledinek, M. Žagar i M. Humar], 97–110. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- HUDEČEK, Lana i Milica MIHALJEVIĆ. 2010. Glagoli na -irati kao morfološki i leksikografski problem. U *Riječki filološki dani: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa* [ur. L. Badurina i D. Bačić-Karković], 503–517. Rijeka: Filozofski fakultet.
- HUDEČEK, Lana i Milica MIHALJEVIĆ. ³2012. *Hrvatski terminološki priručnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- HUDEČEK, Lana i Milica MIHALJEVIĆ. 2018. Semantički odnosi u hrvatskome jezikoslovnom nazivlju. U *Zbornik radova s Jedanaestoga znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanoga u Rijeci od 24. do 26. studenoga 2016.* [ur. L. Badurina i N. Palašić], 135–54. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- HUDEČEK, Lana, Milica MIHALJEVIĆ i Domagoj VIDOVIĆ. 2006. Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju. *Filologija* (46–47):101–22.
- HUMBLEY, John. 2004. La réception de l'œuvre d'Eugen Wüster dans les pays de langue française. U *Cahiers du C.I.E.L. Des fondements théoriques de la terminologie* [ur. C. Cortès], 33–51. Paris: Université Paris 7 Denis Diderot – Université du Littoral Côte d'Opale.
- HUSINEC, Snježana. 2015. Terminološki aspekti jezika hrvatske sudske prakse u razdoblju od 1848. do 1918. godine s posebnim osvrtom na njemački utjecaj. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- HUSINEC, Snježana. 2017. Putovi i načini stvaranja hrvatskog pravnog nazivlja sredinom 19. stoljeća. U *Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja* [ur. D. Stolac i A. Vlastelić], 115–129. Zagreb: Srednja Europa.
- IVAŠČENKO, Viktorija. 2018. Models of semantization of polysemantic terms in Slavic linguistic terminography (on the example of conceptual modeling of linguistic terminographical meanings of the term terminology in the Ukrainian, Russian, Polish and Belarusian languages). *Вісник Термінологічної Комісії при МКС 2018/2 / Bulletin of the terminology Commission under ICSS 2018/2* 52–73.
- IVIR, Vladimir. 1968. Serbo-Croat – English False Pair Types. *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia: Revue Publiée Par Les Sections Romane, Italienne et Anglaise de La Faculté Des Lettres de l'Université de Zagreb* (25–26):149–59.
- IVIR, Vladimir. 1984. *Teorija i tehnika prevođenja*. Novi Sad: Centar „Karlovačka gimnazija“ Sremski Karlovci, Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu.
- IVIR, Vladimir. 1996. Semantička neodređenost internacionalizama i njene posljedice za prevođenje. *Suvremena lingvistika* 41–42(1–2):245–54.

- JELASKA, Zrinka. 2007. Načela određivanja sinonima. U *Filološki studii – Filologiĉeskie zametki – Filološke pripombe – Filološki studii*. Sv. 2. [ur. J. Mojsieva-Guševe], 209–221. Skopje – Perm – Ljubljana – Zagreb: Sveučilište Sv. Ćirila i Metoda.
- JONES, Ian. 2011. *The NATO Terminology Programme and NATO Term*. London.
- JONKE, Ljudevit. 1971. »Dikcionar« Fausta Vranĉića. U *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Itallcae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae (apud Nicolaum Morettum)*. Zagreb: Novi Liber, pretisak.
- JOVANOVIĆ, Vladan. 2016. *Srpska vojna leksika i terminologija*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- JOZIĆ, Źeljko i dr. 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- JUG, Damir. 2004. *Oružane snage NDH. Sveukupni ustroj*. Zagreb: Nova stvarnost.
- JURIĆ, Šime. 1971. Kajkavski vojni »obučevnik« iz 18. stoljeća: I i II : exercitium. *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu* IV/V(12/1):46-55/63-81.
- Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-ausgabe*. 1853. Wien: Aus der Kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei – Kommission für slavische juridische-politische Terminologie.
- KADRIĆ, Đemal. 2014. *English-Croatian Dictionary of Military Terms / Hrvatsko-engleski rječnik vojnih izraza*. Zagreb: Hrvatsko vojno učilište.
- KAPETANOVIĆ, Amir. 2008. Jesu li endocentriĉne imeniĉke složenice tvorbeni inovacija u hrvatskom jeziku 19. stoljeća? *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33(1):235–43.
- KAPETANOVIĆ, Amir. 2018. Položaj i razvoj hrvatskoga jezika od 1918. do 1945. godine. *Studi Slavistici* XV(2):57–73.
- KATALINIĆ, Kristina. 2013. Hungarizmi u hrvatskom književnom jeziku od kraja 16. do polovice 18. stoljeća. Doktorski rad. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budimpešta.
- KATIĆIĆ, Radoslav. 1999. Načela standardnosti hrvatskoga jezika. U *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika* [ur. M. Samardžija], 295–307. Zagreb: Matica hrvatska.
- KATIĆIĆ, Radoslav. 2015. Hrvatski jezik od narodnoga preporoda do kraja 19. stoljeća. U *Povijest hrvatskoga jezika. 4. knjiga: 19. stoljeće*. Zagreb: Croatica.
- KEREKOVIĆ, Snježana. 2012. Višerjeĉni nazivi u tehniĉkome engleskom jeziku i njihove prijevodne istovrijednice u hrvatskome jeziku. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.

- KIRCHMEIER, Monika. 1973. *Entlehnung und Wortgebrauch. Untersucht am französischen Einfluß auf die württembergischen Mundarten und am württembergischen Einfluß auf die Sprache im Pays de Montbéliard*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- KIŠ ŽUVELA, Sanja. 2016. Problemi temeljnoga hrvatskoga glazbenoteorijskog nazivlja s posebnim osvrtom na literaturu namijenjenu nastavi teorijskih glazbenih predmeta. Doktorski rad. Sveučilište u Splitu, Split.
- KLARIĆ RODIK, Petra. 2015. *Društvena uloga i identitet Oružanih snaga RH: analiza diskursa o OS RH 1991. – 2008*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- KOCKAERT, Hendrik J. i Frieda STEURS, ur. 2015. *Handbook of terminology*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- KOREN, Sanja. 2013. Popridjevljena konstrukcija glagolskoga priloga sadašnjeg i njezin utjecaj na hrvatsku sintaksu. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- KURELAC, Fran. 1873. Mulj govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika ili: O barbarismih. *RAD JAZU* 24:1–48.
- LAURÉN, Christer, Johan MYKING i Heribert PICT. 2006. Domain Dynamics – Reflections on Language and Terminology Planning. Antwerpen: Workshop on Terminology Policies. http://www.infoterm.info/pdf/activities/Picht_DomainDynamics.pdf [Pristupljeno 13. 6. 2019.].
- LAURÉN, Christer i Heribert PICT. 2006. Approaches to terminological theories: A comparative study of the state-of-the-art. U *Modern approaches to terminological theories and applications* [ur. H. Picht], 163–84. Bern: Peter Lang.
- LEWIS, Kristian. 2015. Ulaz i ulazak. Govorimo hrvatski. Prvi program Hrvatskoga radija. Emisija od 1. siječnja 2015.
- LEWIS, Kristian. 2016. *Lažni prijatelji: s Rječnikom hrvatsko-ruskih lažnih prijatelja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- LEWIS, Michael. 1996. *The Lexical Approach. The State of ELT and a Way Forward*. Hove: Language Teaching Publications.
- L'HOMME, Marie-Claude, Ulrich HEID i Juan C. SAGER. 2003. Terminology during the past decade. An Editorial statement. *Terminology* 9(2):151–61.
- LITOSSELITI, Lia, ur. 2010. *Research methods in linguistics*. London – New York: Continuum.
- LONČARIĆ, Mijo. 2013. O proučavanju Habelićeva Dictionara. *Filologija* (58):223–34.
- LOPAŠIĆ, Radoslav. 1879. *Karlovac. Povest i mjestopis grada i okolice*. Zagreb: Matica hrvatska.
- LOPAŠIĆ, Radoslav. 1884. *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium: Knj. 1. Od godine 1479 do 1610*. Zagreb: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium.

- LJUBIČIĆ, Maslina. 2000. *Studije o prevođenju*. Zagreb: Hval – Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- LJUBIČIĆ, Maslina. 2011. *Posuđenice i lažni parovi: hrvatski, talijanski i jezično posredovanje*. Zagreb: FF press.
- MAIXNER, Rudolf i Ivan ESIH. 1952. Bibliografija radova dra. Bogoslava Šuleka. U *Bogoslav Šulek: Izabrani članci*. Zagreb: JAZU.
- MAIXNER, Rudolf, ur. 1950. Pisma Bogoslava Šuleka Petru Preradoviću. *Građa za povijest književnosti hrvatske* Knj. 19:33–87.
- MAMIĆ, Mile. 1984. Hrvatski, srpski i slovenski jezični purizam u rječniku Juridisch-politische Terminologie. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 10–11(1):99–107.
- MAMIĆ, Mile. 1989. Juridisch-politische Terminologie – »kamen temeljac« književnojezičnog jedinstva hrvatskog i srpskog. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 15(1):179–86.
- MAMIĆ, Mile. 1999. *Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja*. Zagreb: Profil.
- MAMIĆ, Mile. 2007. Hrvatsko vojno nazivlje u rječniku Juridisch-politische Terminologie. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 54(2):55–60.
- MAMIĆ, Mile. 2008. Hrvatsko vojno nazivlje u rječniku Juridisch-politische Terminologie. U *Babićev zbornik o 80. obljetnici života* [ur. S. Mirković], 180–98 Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske.
- MARIJAN, Davor. 2006. Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja. *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* IX(17):25–44.
- MARKOVIĆ, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- MARKUS, Tomislav. 2008. *Bogoslav Šulek (1816. – 1895.) i njegovo doba*. Zagreb: Hrvatski Institut za povijest.
- MATASOVIĆ, Ranko, Tijmen PRONK, Dubravka IVŠIĆ i Dunja BROZOVIĆ RONČEVIĆ. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MATTHEWS, Matt. 2008. *We were caught unprepared: the 2006 Hezbollah-Israeli War*. Fort Leavenworth, Kansas: Combat Studies Institute Press, US Army Combined Arms Center.
- MEDERAL, Krešimir. 2016. Jezične bakterije – pomagači ili štetočine u jezičnome organizmu?. *Hrvatski jezik* (3):1–10.
- MEŠTROVIĆ, Zrinka i Nada VAJS. 1994. Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum zapostavljeno djelo hrvatske leksikografije. *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu* 21(1):127–34.

- MEYER, Ingrid i Kristen MACKINTOSH. 2000. When terms move into our everyday lives: An overview of de-terminologization. *Terminology* 6(1):111–38.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 1984a. O terminološkom nizu: leksem-riječ-termin-naziv- -ime-znak-izraz. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 32(2):57–59.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 1984b. Nazivlje i terminologija. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 32(5):148–49.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 1988. Opća terminologija Eugena Wüsterera. U *Terminologija: načela, normiranje, usaglašavanje rada. Zbornik radova*, 51–58. Beograd: Prevodilac.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 1990. O značenjima riječi nomenklatura. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 38(3):65–70.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 1991. Višerječne natuknice i podnatuknice u jednojezičnom općem rječniku hrvatskoga jezika. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 17(1):133–44.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 1993. *Hrvatsko računalno nazivlje*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 1994. Anglizam ili anglicizam?. *Jezik* 41(4):114–16.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 1998. *Terminološki priručnik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 2002a. Terminološki rječnik i norma (uputnice, odrednice i normativne napomene u terminološkom rječniku). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 27(1):191–208.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 2002b. Tvorbeni modeli u novome hrvatskom tehničkom nazivlju. U *Drugi hrvatski slavistički kongres: zbornik radova I*. [ur. D. Sesar i I. Vidović Bolt], 519–26. Zagreb: Filološko društvo.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 2003. *Kako se na hrvatskome kaže WWW? Kroatistički pogled na svijet računala*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 2006. Hrvatski terminološki priručnici u 20. stoljeću. U *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*. Zagreb: Matica hrvatska.
- MIHALJEVIĆ, MILICA. 2009. Vrjednovanje terminoloških radova. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1(7):110–119.
- MIHALJEVIĆ, Milica. 2017. Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj. U *Slovenska terminologija danas* [ur. P. Piper i V. Jovanović], 383–403. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- MIHALJEVIĆ, Milica i Ermina RAMADANOVIĆ. 2007. Razradba tvorbenih načina u nazivlju (s posebnim obzirom na odnos među složenicama bez spojnika -o-, sraslicama i tvorenicama s prefiksoidima). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32(1):193–211.

- MIHALJEVIĆ, Milica i Ljiljana ŠARIĆ. 1995. Hrvatske istovrijednice stranih naziva. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 21(1):157–71.
- MIKIĆ ČOLIĆ, Ana. 2012. Tvorba neologizama u hrvatskome jeziku nakon 1990. godine. Doktorski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Filozofski fakultet. Osijek.
- MIKULAN, Krunoslav i Siniša POGAČIĆ. 2005. *Hrvatske oružane snage 1941. – 1945.: ustrojstvo, odore i oznake*. Zagreb: P.C. grafičke usluge.
- MIKULAN, Krunoslav. 2005. Prevođenje vojnih pojmova s obzirom na povijesne promjene u njihovom značenju. U *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike* [ur. J. Granić], 499–512. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- MILKOVIĆ, Alen. 2010. Normiranje neologizama u hrvatskome jeziku. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- MITCHELL, P. J., R. P. AKHTAMBAEV i A. A. IGNATOV. 2014. The influence of military contacts on French loanwords in the English language. *Yazyk i kultura* 26(2):69–73.
- MLIKOTA, Jadranka. 2013. Bojni, bojevi ili borbeni?. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 60(1):31–35.
- MOGUŠ, Milan i Marko TADIĆ. ur. 2015. Mažuranićev rječnik. U *Mažuranićev zbornik*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, Vesna. 1992. Prevedenice – jedan oblik neologizama. *Rad HAZU* 93–205.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, Vesna. 1996. Njemački kao jezik posrednik pri posuđivanju iz engleskoga u hrvatski. *Suvremena lingvistika* 41–42(1–2):457–64.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, Vesna. 2005. *Neologizmi: problemi teorije i primjene*. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za lingvistiku.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, Vesna i Anita SKELIN HORVAT. 2006. O riječima stranoga podrijetla i njihovu nazivlju. *Filologija* (46–47):203–15.
- MYKING, Johan. 2001. Against Precriptivism? The ‘Sociocritical’ Challenge to Terminology. *IITF Journal* 12(1–2):49–64.
- NAHOD, Bruno. 2015. Terminološka obradba: od polisemnoga leksema do homonimnoga termina. U *Od Šuleka do Schengena: terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke* [ur. M. Bratanić, I. Brač i B. Pritchard], 139–50. Zagreb – Rijeka: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pomorski fakultet u Rijeci.
- NAHOD, Bruno. 2016. *O umu stručnjaka*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- NIKOLIĆ-HOYT, Anja. 2005. Hrvatski u dodiru s engleskim jezikom. U *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima: prilagodba posuđenica* [ur. L. Sočanac i dr.], 179–206; 250–55. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

- NOVAK, Anita. 2017. Jezično-filozofska promišljanja sinonimije i teorija značenja. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- NUOPPONEN, Anita. 2003. Terminology. U *International encyclopedia of linguistics*. Sv. IV, 225–27. Oxford – New York: Oxford University Press.
- NYOMÁRKAY, István. 1984. *Strane riječi u hrvatskosrpskom (srpskohrvatskom) jeziku (Problemi morfološke i sintaktičke adaptacije)*. Budimpešta: Tankönyvkiadó.
- NYOMÁRKAY, István. 2000. Mađarski predlošci hrvatske jezične obnove. Vojno nazivlje (na temelju jezika službovnika). U *Kroatističke studije, biblioteka inozemni kroatisti*, 75–109. Zagreb: Matica hrvatska.
- OBHOĐAŠ, Amir, Mario WERHAS, Bojan B. DIMITRIJEVIĆ i Zvonimir DESPOT. 2013. *Ustaška vojnica: oružana sila Ustaškog pokreta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941–1945*. 1 knj. Zagreb: Despot Infinitus.
- OREŠKOVIĆ, Zvonko. 2010. Die zeitgenössische Kroatische Militärterminologie und die Geschichte ihrer Entstehung. Doktorski rad. Historisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät, Wien.
- PAJUR, Franjo. 2014. Ozaljski jezično-književni krug ili zrinsko-frankopanski književni krug. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 47 (229)(3-4 (328-329)):55–68.
- PÁLFFY, Géza. 2003. Az első horvát hadiszabályzatok (1578) magyarországi gyökerei [The Roots of the First Croatian Military Reglements (1578) in Hungary]. U *Népek együttélése Dél-Pannóniában. Tanulmányok Szita László 70. születésnapjára*. [ur. I. Lengvári i J. Vonóy.], 295–304. Pécs: Pro Pannonia.
- PAVEL, Silvia i Diane NOLET. 2001. *Handbook of terminology*. Gatineau, Quebec: Terminology and Standardization, Translation Bureau, Public Works and Government Services Canada.
- PAVLETIĆ, Helena. 2009. Semantički odnosi u terminologiji hrvatskoga jezika. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka.
- PAVLOVIĆ, Nataša. 2015. *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international.
- PETROVIĆ, Bernardina. 1997. Nadređenice i podređenice u leksiku i rječniku. *Suvremena lingvistika* 43–44(1–2):241–50.
- PETROVIĆ, Bernardina. 2005. *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- PETROVIĆ, Bernardina. 2007. Razvijanje kolokacijske kompetencije u hrvatskome kao stranom i drugom jeziku. *Strani jezici* 36(1):31–38.
- PETROVIĆ, Bernardina. 2008. Glagoli emocionalnih stanja u kolokacijskim strukturama i leksikografskom opisu. U *Riječki filološki dani 7: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanog u Rijeci od 16. do 18. studenoga 2006*. [ur. I. Srdoč-Konestra i S. Vranić], 589–99. Rijeka: Filozofski fakultet.

- PICHT, Heribert. 2011. The Science of Terminology: History and Evolution. *Terminologija* 18:6–26.
- PILAR, Ivo. 2013. *Svjetski rat i Hrvati: pokus orijentacije hrvatskoga naroda još prije svršetka rata*. Zagreb: Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“ – Družba Braća hrvatskog zmaja.
- PILAR, Ivo. 2018. *Južnoslavensko pitanje i Svjetski rat*. Zagreb: Udruga Hrvatsko zajedništvo.
- PIŠKOREC, Velimir. 2005. *Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine*. Zagreb: FF Press.
- PIŠKOREC, Velimir. 2007. Iz života i djela Mavra Špicera (1862. – 1936.). U *Našički zbornik* 8, 145–210.
- PLATON. 1977. *Državnik; Sedmo pismo*. Zagreb: Fakultet političkih nauka.
- POŽAR, Petar. 1995. *Ustaša: dokumenti o ustaškom pokretu*. Zagreb: Zagrebačka stvarnost.
- PRANJKOVIĆ, Ivo. 2001. Rječnik hrvatskoga jezika (glavni urednik Jure Šonje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb, 2000, str. 1450). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 27(1):388–94.
- PRANJKOVIĆ, Ivo. 2006. *Filološki vjekopisi*. Zagreb: Disput.
- PRANJKOVIĆ, Ivo. 2015. Filološke škole i hrvatski standardni jezik u drugoj polovici 19. stoljeća. U *Povijest hrvatskoga jezika. 4. knjiga: 19. stoljeće*. Zagreb: Croatica.
- PREMUR, Ksenija. 1998. *Teorija prevođenja*. Zagreb: Ladina TU.
- PRITCHARD, Boris. 2014. On multiword lexical units and their role in maritime dictionaries. *Iranian Journal of English for Academic Purposes* 1(4):90–117.
- PUTANEC, Valentin. 1972. Apostile uz »Dictionarium Quinque Nobilissimarum Europae Linguarum« (1595) Fausta Vrančića. *Čakavska rič: Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi* I(2):5–18.
- PUTANEC, Valentin. 1980. Talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski rječnik Petra Lupisa Valentiana (Ankona, 1527). *Filologija* (9):101–38.
- PUTANEC, Valentin. 1992. *Priručnik za proučavanje povijesti leksikografije*. Zagreb.
- RAFFAELLI, Ida. 2015. *O značenju: uvod u semantiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- RAMISCH, Carlos. 2014. *Multiword expressions acquisition: a generic and open framework*. New York: Springer.
- RAPAJIĆ, Valentina. 2018. De-terminologization of asymmetrical warfare: metalexigraphic analysis of the term in learner monolingual dictionaries of english. U *Asymmetry and Strategy. Thematic Collection of Articles* [ur. D. Marković], 63–77. Beograd: Strategic Research Institute.
- RAPAPORT, Amir. 2010. *The IDF and the Lessons of the Second Lebanon War*. 85. Ramat Gan: Begin-Sadat Center for Strategic Studies Bar-Ilan University.

- RASINGER, Sebastian M. 2010. Quantitative Methods: Concepts, Frameworks and Issues. U *Research Methods in Linguistics* [ur. L. Litosseliti], 49–67. London – New York: Continuum.
- Razlikovni popis vojnih nazivaka*. 1993. Ministarstvo obrane RH – Glavni stožer HV – Sektor za strateška istraživanja i nastavu – Uprava za obuku.
- REBERNJAK, Lada. 2004. Internacionalizmi u engleskom i hrvatskom jeziku. Magistarski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- SAG, Ivan A., Timothy BALDWIN, Francis BOND, Ann COPESTAKE i Dan FLICKINGER. 2002. Multiword Expressions: A Pain in the Neck for NLP. U *Proceedings of the 3rd International Conference on Intelligent Text Processing and Computational Linguistics (CICLing-2002)* [ur. A. Gelbukh] 1–15. Berlin – Heidelberg – New York: Springer Verlag.
- SAGER, Juan C. 1984. Terminology and the Technical Dictionary. U *LEXeter '83 PROCEEDINGS* [ur. R. K. Hatmann], 315–26. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- SAGER, Juan C. 1990. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- SAMARDŽIJA, Marko. 2002. *Nekoć i nedavno: odabrane teme iz leksikologije i novije povijesti hrvatskoga standardnoga jezika*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- SAMARDŽIJA, Marko. 2004. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- SAMARDŽIJA, Marko. 2006. Hrvatski jezik od početka XX. stoljeća do godine 1945. U *Hrvatski jezik u XX. stoljeću* [ur. M. Samardžija i I. Pranjković]. Zagreb: Matica hrvatska.
- SAMARDŽIJA, Marko. 2008. *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- SAMARDŽIJA, Marko. 2013. Hrvatski leksik i leksikografija u 17. i 18. stoljeću. U *Povijest hrvatskoga jezika. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*. Zagreb: Croatica.
- SAMARDŽIJA, Marko. 2015. Hrvatski leksik i leksikografija u 19. stoljeću. U *Povijest hrvatskoga jezika. 4. knjiga: 19. stoljeće*. Zagreb: Croatica.
- SAMARDŽIJA, Marko. 2019. *Hrvatska leksikografija. Od početaka do kraja XX. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska.
- SCHMIDT-BRENTANO, Antonio. 2007. *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität: 1816-1918*. Wien: Österreichischen Staatsarchiv.
- SCHMITZ, Klaus-Dirk. 2006. Terminology and Terminological Databases. U *Encyclopedia of Language and Linguistic*. Oxford: Elsevier.
- SILIĆ, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.

- SILIĆ, Josip i Ivo PRANJKOVIĆ. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- SIRONIĆ-BONEFAČIĆ, Nives. 1990. Nastanak i izvori Della Bellina rječnika (Dizionario italiano, latino, illirico, Venezia, 1728). U *Isusovac Ardelio Della Bella (1655-1737): radovi međunarodnoga znanstvenog simpozija* [ur. D. Šimundža], 23–49. Split – Zagreb: Crkva u svijetu – Obnovljeni život.
- SKOK, Petar. 1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- SMERIĆ, Tomislav. 2005. *Sparta usred Babilona? Sociologijski aspekti vojne profesije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- SOČANAC, Lelija. 2010. *Studije o višejezičnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- STOJANOV, Tomislav i Kristian LEWIS. 2009. Rad na Struni na primjeru hrvatskoga kemijskoga nazivlja. U *Terminologija in sodobna terminografija* [ur. N. Ledinek, M. Žagar i M. Humar], 181–195. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- STOJIĆ, Frano i Zdravko MATIĆ. 2017. »The staff ride« metodologija proučavanja bitaka i operacija. *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* XX(39–40):127–42.
- SVOBODA, Johann. 1894. *Die Theresianische Militär-Akademie zu Wiener-Neustad: und ihre Zöglinge von der Gründung der Anstalt bis auf unsere Tage. Zweiter Band*. Wien: Kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei.
- ŠARIĆ, Marica. 2018. *Pojmovnik hrvatskoga vojnog nazivlja*. Zagreb: Naklada Jurčić.
- ŠOJAT, Antun. 1992. Latinsko-hrvatsko-njemačko-madžarski rječnik Franje Sušnika i Andrije Jambrešića. U *Lexicon Latinum. Pretisak* [ur. A. Šojat], dodatak III–XXVIII. Zagreb: Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta.
- ŠONJE, Jure. 1998. Rječničko-jezikoslovni problemi u odabiru natuknica i određivanju njihovih značenja u izradbi jednosveščanoga jednojezičnog rječnika. *Filologija* 30–31:313–23.
- ŠPIRANEC, Ivana. 2011. Višečlani nazivi u engleskom građevinskom nazivlju s posebnim osvrtom na imenske složenice. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- ŠTAMBUK, Anuška. 1996. Hrvatsko elektroničko nazivlje i problemi dvojezičnoga rječnika. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- ŠTEBIH, Barbara. 2005. Novi pristup teoriji jezika u kontaktu (Velimir Piškorec: Germanizmi u govoru đurđevačke Podravine). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 31(1):552–55.
- ŠTEBIH GOLUB, Barbara. 2010. *Germanizmi u kajkavskome književnom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ŠULEK, Bogoslav. 1860. *Deutsch-Kroatisches Wörterbuch = Nemačko-hrvatski rečnik*. Verlag der F. Suppan'schen Buchhandlung, Agram.

- TADIĆ, Marko. 2003. *Jezične tehnologije i hrvatski jezik*. Zagreb: Ex Libris.
- TAFRA, Branka. 2012. Što je hrvatskoj leksikografiji natuknica?. U *Zbornik radova posvećen Antici Menac o njezinu 90. rođendanu* [ur. Ž. Fink Arsovski], 111–32. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu.
- TAFRA, Branka i Petra KOŠUTAR. 2009. Rječotvorni modeli u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika* (67):87–107.
- TAFRA, Branka i Petra KOŠUTAR. 2011. Nova periodizacija povijesti hrvatskoga književnoga jezika. *Filologija* (57):185–204.
- TEMMERMAN, Rita. 2000. *Towards New Ways of Terminology Description: the Sociocognitive Approach*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- THOMPSON, Albert W. 1945. French the Chief Source of English Military Words. *The French Review* 18(3):146–52.
- TOGNINI-BONELLI, Elena. 2001. *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- TORBAR, Josip. 1896. Nekrolog: O životu i djelovanju dra. Bogoslava Šuleka. *Ljetopis JAZU* 11:101–93.
- TROJAR, Mitja. 2017. Wüster's View of Terminology. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 11:55–85.
- TURK, Marija. 2013. *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi: prilog lingvistici jezičnih dodira*. Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- VAJS, Nada. 1995. Prinos hrvatskoj fitonimiji: Nicolo Roccabonella (1386–1459), Liber de simplicibus. *Folia onomastica Croatica* (4):175–87.
- VAJS, Nada. 1999. Sintagmatska i frazeološka uporaba u Vitezovićevu rječniku »Lexicon Latino-Illyricum«. *Filologija* (32):183–206.
- VAJS VINJA, Nada. 2011. Još jedan rukopisni rječnik Ivana Tanzlinghera Zanottija. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37(1):199–260.
- VEBER TKALČEVIĆ, Adolfo. 1999. Ustroj hrvatskoga jezika. U *Jezikoslovne rasprave i članci* [ur. I. Pranjković], 15–27. Zagreb: Matica hrvatska.
- VEGO, Milan. 2017. On Operational Art. *Strategos: znanstveni časopis Hrvatskog vojnog učilišta „Dr. Franjo Tuđman“* 1(2):15–39.
- VEGO, Milan N. 2009a. A Case Against Systematic Operational Design. *Joint Forces Quarterly* (53, 2nd quarter):69–75.
- VEGO, Milan N. 2009b. *Joint operational warfare: theory and practice*. Newport, RI: U.S. Naval War College.

- VINCE, Zlatko. ²1990. *Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izbora*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- VLAŠIĆ, Marija. 2012. *Tradicija purizma u hrvatskom jezikoslovlju*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- VONČINA, Josip. 1979. Vrančićev rječnik. *Filologija* (9):7–36.
- VONČINA, Josip. 1991. Ardelio Della Bella. *Crkva u svijetu* 26(1):83–88.
- VONČINA, Josip. 1997. Terminologija humanističkih znanosti u hrvatskoj leksikografiji 18. stoljeća. *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža* 4(6):9–16.
- VRANEŠA, Ana i Bernardina PETROVIĆ. 2016. Primjenjivost Šulekovih metodoloških načela na usustavljivanje hrvatskoga nazivlja molekularne i stanične biologije. U *Bogoslav Šulek a jeho filologické dílo / i njegov filološki rad. Kolektivní monografie* [ur. P. Krejčí i E. Krejčová], 129–37. Brno: Česká asociace slavistů – Ústav slavistiky FF MU.
- VRGOČ, Dalibor. 2020. Tko je bio hrvatski krajiški časnik S. S. K.?. U *Vojna krajina u suvremenoj historiografiji* (u pripremi) [ur. D. Roksandić i V. Muić]. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije i FF press.
- WINOGRAD, Eliyahu. 2008. *Drugi libanonski rat. Konačni zaključci Winogradova povjerenstva*. Tel Aviv: Povjerenstvo za provjeru zbivanja tijekom operacija u Libanonu 2006.
- WÜSTER, Eugen. 1959. Das Worten der Welt schaubildlich und terminologisch dargestellt. *Terminology* 9(2):269–97.
- WÜSTER, Eugen. 1974. Die allgemeine Terminologielehre – ein Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und den Sachwissenschaften. *Linguistics* 119(1):61–106.
- WÜSTER, Eugen. ³1991. *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. Bonn: Romanistischer Verlag.
- ZGUSTA, Ladislav. 1971. *Manual of Lexicography*. Praha: Academia.
- ZIJLSTRA, Folkert. 2017. Interview with Folkert Zijlstra. <https://termcoord.eu/interview-with-folkert-zijlstra/> [Pristupljeno 13. 6. 2019.].
- ŽIC FUCHS, Milena. 1991. *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije.
- ŽIC FUCHS, Milena. 2009. *Kognitivna lingvistika i jezične strukture: engleski present perfect*. Zagreb: Globus.
- ШЕВЧУК, Валентин Никитич. 1983. *Производные военные термины в английском языке: аффиксальное словопроизводство*. Москва: Воениздат.

7.2. Izvori

LEKSIKOGRAFSKI I TERMINOGRAFSKI IZVORI

- LUPIS VALENTINIANO, Petar. 1527. *Opera nuova che insegna a parlare la lingua schiavonesca alli grandi alli piccoli et alle donne...*, Ancona.
- VRANČIĆ, Faust. 1595. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Itallcae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae (apud Nicolaum Morettum)*. Zagreb: Novi Liber, pretisak.
- KAŠIĆ, Bartol. 1599. *Hrvatsko-talijanski rječnik (Slovoslovje dalmatinsko-talijansko)*. Priređeno za tisak kao *Hrvatsko-talijanski rječnik*, Kršćanska sadašnjost i Zavod za jezik, 1990.
- MIKALJA, Jakov. *Blago jezika slovinskoga ili Slovník u Komu izgovarajuse rjeci slovinske Latinski, i Diacki. Thesaurus linguae Illyricae sive Dictionarium Illyricum. In quo verba Illyrica Italice, et Latine redduntur, Romae: et sumptibus Sacrae congregationis de propaganda fide impressum, Loreto, apud Paulum et Io. Baptistam Seraphinum*. Transkripcija i leksikografska interpretacija [ur. Darija Gabrić-Bagarić]. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2011.
- HABDELIĆ, Juraj. 1670. *Dictionar ili Réchi szlovenszke z vexega ukup zebrane, u red postaulylene, i Diachkemi zlahkotene trudom Jurja Habelicha*. Pretisak Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999.
- VITEZOVIĆ RITTER, Pavao. 1700. – 1709. *Lexicon Latino-Illyricum*. Pretisak, prijepis i preokretnik Artresor naklada 2000. – 2010.
- TANZLINGHER ZANOTTI, Ivan. 1699. *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino con l'aggiunta di molt'erbe semplici e termini militari*. Mrežno dostupan na <http://tanzlingher.filosofia.sns.it/>.
- TANZLINGHER ZANOTTI, Ivan. 1699. *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo* (londonski rukopis). Rukopis u British Library, sign. 10.360.
- DELLA BELLA, Ardelio. 1728. *Dizionario Italiano-Latino-Illirico cui si premettono alcuni avvertimenti per inscrivere e con facilita maggiore leggere le voci illiriche scritte con caratteri italiani, ed anche una breve grammatica per apprendere ... la lingua illirica*,

- Presso Cristoforo Zanne, Venezia, ¹1728. (drugo izdanje *Dizionario italiano-latino-illirico a cui si premettono alcune brevi istruzioni grammaticali necessarie per apprendere la lingua e l'ortografia illirica, nella stamperia privilegiata*. Ragusa, ²1785.)
- BELOSTENEC, Ivan. 1740. *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium*. Typis Joannis Baptistae Weitz, Zagreb, 1740. Pretisak Liber i Mladost, Zagreb: 1972.
- JAMBREŠIĆ, Andrija i Franjo SUŠNIK. 1742. *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples & index illirico sive croatico-latinus*, Typis Academicis societatis Jesu, Zagrabiae. Pretisak Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta, Zagreb: 1992.
- STULLI, Joakim. 1806. *Rjecosloxyje ilirsko (slovinsko)-italiansko-latinsko u komu donosuse upotrebljenja, urednia, mucsnia istieh jezika krasnoslovja nacsini, izgovaranja i prorjecsja*, I i II, A. Martekini, Dubrovnik.
- MAŽURANIĆ, Ivan i Jakov UŽAREVIĆ. 1842. *Deutsch-illirisches Wörtetbuch –Němačko-ilirski slovar*, Zagreb: Ljudevit Gaj.
- ŠULEK, Bogoslav. 1860. *Deutsch-Kroatisches Wörterbuch = Němačko-hrvatski rěčnik*, Agram: Verlag der F. Suppan'schen Buchhandlung.
- ŠULEK, Bogoslav. 1874. – 1875. *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja: osobito za srednja učilišta*, Zagreb: tiskom Narodne tiskare dra Ljudevita Gaja. Pretisak Globus, 1990.
- Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-ausgabe*. 1853. Wien: Aus der Kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei: Kommission für slavische juridische-politische Terminologie.
- VUKOVIĆ, Alois. 1887. *Kroatische Militär=Sprache*. Beč: Verlag von L. W. Seidel & Sohn, k. u. k. Hof-Buchhändler.
- LJUŠTINA Isak. 1893. *Deutsch-Kroatisches Militär-Wörterbuch*. Beč: Verlags-Anstalt „Reichswehr“.

- TÓTH, Teodor, Dragutin SCHWEITZER, Šandor PANDIĆ i Mavro ŠPICER. 1900. *Vojnički rječnik, magjarsko-hrvatski dio*. Budapešta: Književno i tiskarsko dioničko društvo Pallas.
- PARČIĆ, Dragutin Antun. 1901. *Vocabolario croato-italiano/compilato per cura di Carlo A. Parčić*, Tipografia editrice Narodni list. Pretisak *Vocabolario croato-italiano/compilato per cura di Carlo A. Parčić*, ArTresor studio, Zagreb: 1995.
- TÓTH, Teodor, Dragutin SCHWEITZER i Mavro ŠPICER. 1903. *Vojnički rječnik, hrvatsko-magjarski dio*. Budapešta: Književno i tiskarsko dioničko društvo Pallas.
- Rječnik vojničkoga nazivlja 'prije-sada'*. 1941. Zagreb: Vjesnik vojnih naredaba i osobnih poslova za cjelokupnu oružanu snagu Hrvatske Države. Naredbe / Osobni poslovi. Prilog 29.
- Rječnik vojničkoga nazivlja 'prije-sada'*. 1942./1943. Zagreb: Vjesnik vojnih naredaba i osobnih poslova za cjelokupnu oružanu snagu Države Hrvatske. Naredbe / Osobni poslovi.
- Vodič hrvatsko-njemačkoga jezika za vojnika*. 1943. Zagreb: tiskara Milana Šufflaya.
- POPOVIĆ, Momčilo i Miloš ČETNIKOVIĆ. 1973. *Englesko-srpskohrvatsko vojni rečnik*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Vojna enciklopedija (1. – 10.)*. 1970. – 1975. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Vojni leksikon* [gl. ur. Borislav Ratković]. 1981. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- ŠAMIJA, Ivan Branko i Dražen LUKAČIĆ. 1991. *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika (dio vojno nazivlje)*. Zagreb: Ivan Branko Šamija.
- Mali rječnik hrvatskog vojnog nazivlja*. 1992. U *Za Hrvatsku* [ur. Ivan Tolj]. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske.
- Razlikovni popis vojnih nazivaka*. 1993. Zagreb: Ministarstvo obrane RH – Glavni stožer HV – Sektor za strateška istraživanja i nastavu – Uprava za obuku.
- RHJ = *Rječnik hrvatskoga jezika* [ur. J. Šonje]. 2000. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga.

ELERŠEK, Leonard. 2008. *Englesko-hrvatski zrakoplovni rječnik*. Zagreb: Ministarstvo obrane RH – Glavni stožer Oružanih snaga RH – Hrvatsko ratno zrakoplovstvo i protuzračna obrana.

ŠRHJ = *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. 2012. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Školska knjiga.

KADRIĆ, Đemal. 2014. *English-Croatian Dictionary of Military Terms / Hrvatsko-engleski rječnik vojnih izraza*. Zagreb: Hrvatsko vojno učilište.

VRH = *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* [gl. ur. Ljiljana Jojić]. 2015. Zagreb: Školska knjiga.

ŠARIĆ, Marica. 2018. *Pojmovnik hrvatskoga vojnog nazivlja*. Zagreb: Naklada Jurčić.

ZDP-P = *Rječnik pojmova i definicija*. 2019. MORH – Glavni stožer Republike Hrvatske.

ZAKONI I PROPISI

Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske 2015. – 2024 (NN 151/14)

Odluka o vrstama vojnih odora u Oružanim snagama RH (NN 1/97)

Odluka o oznakama činova i dužnosti u oružanim snagama Republike Hrvatske (NN 5/2000)

Pravilnik o dodjeli činova i promicanju vojnih osoba u činove (NN 27/19)

Pravilnik o kontinuiranoj plovidbenosti i održavanju vojnih zrakoplova (NN 86/13)

Pravilnik o letačkoj službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (NN 72/15)

Pravilnik o letenju vojnih zrakoplova (NN 72/16)

Pravilnik o službi na brodovima u Oružanim snagama Republike Hrvatske (NN 5/14)

Pravilnik o stražarskoj službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (NN 116/13)

Pravilnik o stražarskoj službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (NN 116/13) –

PRILOG Vojne oznake i značke Oružanih snaga

Pravilnik o sudjelovanju pripadnika oružanih snaga republike hrvatske u operacijama potpore miru, operacijama odgovora na krize, humanitarnim operacijama i drugim aktivnostima u inozemstvu (NN 86/17)

Pravilnik o tajnosti podataka obrane (NN 67/18)

Pravilnik o ugovornoj pričuvi (NN 18/15)

Pravilnik o vježbovnim postupcima u oružanim snagama republike hrvatske (NN 75/15)

Pravilnik o vojnim odorama (NN 27/17)

Pravilnik o vojnom padobranstvu (NN 41/14)

Pravilnik o vojnopomorskim i položajnim zastavama (NN 91/09)

Pravilnik o zdravstvenoj potpori u OSRH (NN 134/15)

Strategija nacionalne sigurnosti (NN 73/17)

Strateški pregled obrane 2018. (NN 43/18)

Zakon o nadzoru prometa robe vojne namjene i nevojnih ubojnih sredstava (NN 80/13)

Zakon o Obalnoj straži Republike Hrvatske (NN 125/19)

Zakon o obrani (NN 73/13, 75/15, 27/16, 110/17, 30/18)

Zakon o odlikovanjima i priznanjima Republike Hrvatske (NN 118/19)

Zakon o proizvodnji, remontu i prometu naoružanja i vojne opreme (NN 17/19)

Zakon o sustavu domovinske sigurnosti (NN 108/17)

8. PRILOZI

8.1. Prilog 1.

Tablica 41. Usporedni prikaz korpusa hrvatskoga vojnog nazivlja u Mažuranić-Užarevićevu *Němačko-ilirskome slovaru* (1842.) i Šulekovu *Němačko-hrvatskome rěčniku* (1860.)

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Abfahrtschuß</i>	polazni puškomet, polazni okres, polazno pucanje (pušakah, topovah)	polazni puškomet, topomet
<i>Abfeuerung</i>	okres, pucanje	okres, pucanje
<i>Abkriegen</i>	ratom osvojiti, oteti, otimati	izvojštiti
<i>Abmarsch</i>	polazak, odlazak, marš	polazak, odlazak
<i>Abproßen</i>	snimati, snimiti, sněti, skinuti, skidati top s kolah	skinuti, stovariti top s kolah
<i>Abtruppen</i>	/	četimice otići
<i>Achfenriegel</i>	/	prěčka (od topovskoga stalka)
<i>Action</i>	bitka, boj	bitka
<i>Adjutant</i>	adjutant, pomoćnik	poboćnik, adjutant
<i>Admiral</i>	admiral, vojvoda pomorski	pomorski vojvoda, admiral
<i>Admiralin</i>	admiralica, admiralovica	/
<i>Admiralität, Admiralschaft</i>	admiralstvo	pomorsko vojvodstvo, admiralstvo
<i>Admiralsflagge</i>	stěg admiralski	pomorsko-vojvodaska zastava
<i>Admiralsgaleere</i>	galia admiralska	/
<i>Admiralschiff</i>	brod, korablja admiralska	vojvodski brod
<i>Aeronaut</i>	/	zrakoplovac
<i>Anbefehlen</i>	zapovědati, zapověditi, naredjivati, narediti; priporučiti, priporučivati	f. <i>Befehlen</i>
<i>Anfall</i>	navala, nasarnutje	(<i>Angriff</i>) navala, nasrt, nasrtaj, napad, naskok
<i>Anfallen</i>	navaliti, nasarnuti, udariti	navaliti, navaljivati, skočiti, srnuti, nasrnuti, nasrtati
<i>Anfänger eines Krieges</i>	početnik rata	/
<i>Anführen (Truppen)</i>	/	biti na čelu vojske, biti pred vojskom, zapovědati vojski
<i>Anführer (Truppen)</i>	vodja, čelovodja, čeonik, zapovědnik, ravnatelj, poglavica, glava	(<i>Heerführer</i>) vodja, četovodja, glava pred četom, vojskovodja
<i>Anführerin</i>	vodja, čelovodja, zapovědnica, glava	vodja, čelovodja, zapovědnica, glava
<i>Angreifer</i>	nasartalac, napadnik	napadač, nasrtáč, napadnik, navalitelj, udordžija

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Angriff</i>	nasarnutje; navala, juriš	(<i>mit Waffen</i>) nasrt, navala; (<i>Sturm</i>) nasrt, juriš
<i>Angriffskrieg</i>	udarni rat	navalan rat
<i>Angriffspunkt</i>	/	navalište
<i>Angriffswaffe</i>	/	navalno oružje
<i>Angriffsweise</i>	udarno	navalno, napadice
<i>Angriffswerk</i>	udarna twardja	/
<i>Annäherungsgraben</i>	/	(<i>mil.</i>) prikop
<i>Anschuß</i>	parvi hitac	prvi hitac
<i>Antagonist</i>	antagonista, protivnik	takmac; protivnik
<i>Anwerbung</i>	kupljenje (vojske); pošastje, uzetje u vojnike	kupljenje, snubljenje (vojske); pisanje, odilazenje u vojnike
<i>Apell (bei den Soldaten)</i>	apel, zov	zov
<i>Approchen</i>	/	(<i>mil.</i>) prikopi
<i>Armee</i>	armada, vojska, vojnica, ordia	vojska
<i>Armeebefehl</i>	/	vojna zapovjed, zapovjed vojsci
<i>Armeecommandant</i>	/	vojni zapovjednik
<i>Armeecommando</i>	/	vojno zapovjedništvo
<i>Armeecorps</i>	/	vojni sbor
<i>Armeegebühr</i>	/	vojna plata
<i>Armeestand</i>	/	stanje vojske
<i>Arsenal</i>	arsenal, oružnica	(pomorska) oružana, bojna brodara i brodarnica; arsenal
<i>Artillerie</i>	artileria, topništvo, oganj velji	topništvo
<i>Artillerie=General</i>	/	vodja (general) topništva
<i>Artillerieoffizier</i>	/	topnički častnik
<i>Artilleriepark</i>	/	topište; topovlje
<i>Artilleriepferd</i>	/	topnički konj
<i>Artillerieregiment</i>	/	topnička pukovina
<i>Artillerietrain</i>	/	topovska povorka
<i>Artilleriewefen</i>	/	topništvo
<i>Artillerist</i>	artiljer, topnik	topnik, topdžija
<i>Assentiren</i>	primiti u vojnike	vojničiti, upisati, primiti u vojnike
<i>Assentirungscomiffion</i>	/	povjerenstvo vojničće
<i>Attaque</i>	/	navala, nasrt
<i>Auditeur</i>	auditor, slišalac, sudac vojnički	vojnički sudac, saslušnik, avditor

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Aufgebot</i>	proglas, poziv	proglas, poziv na vojsku; (<i>mil.</i>) ustanak, podignuće
<i>Aufgebotsbrief</i>	/	ratna pozivnica
<i>Aufruhr</i>	buna, uzburjanje; punta, odmetnutje, smutnja	buna, graja
<i>Aufrührer</i>	puntar, bunovnik, bunitelj; odmetnik, odpadnik	buntovnik, puntar
<i>Aufftand</i>	f. <i>Aufruhr</i>	ustanak: buna
<i>Aushub</i>	popis, kupljenje (vojnika)	jedan stav vojnika
<i>Auskundschafter</i>	uhoda, uvoda, uhodnik	uhoda (uvoda), uhodnik
<i>Ausrückung</i>	/	(<i>mil.</i>) izšet
<i>Austreter</i>	uskok, bėgunac	(<i>Deserteur</i>) uskok, prebėg
<i>Auszeichnung</i>	odlika, odlikovanje	odlikovanje, odlika, odličje
<i>Avantgarde</i>	/	prednja četa
<i>Bajonett</i>	bajuneta, banganet	boda, bodalica, navrtak, bajuneta, panganet
<i>Balester</i>	samostrėl	samostrėl
<i>Bandit</i>	lupež, razbojnik, hajduk	pustaija, razbojnik, krvnik
<i>Bannerherr</i>	stėgonoša; zastavnik, barjaktar	stėgovnik
<i>Bär</i>	/	(<i>mil.</i>) zaplava
<i>Bataille</i>	boj, bitka, bitva	bitka, boj
<i>Bataille-Lärm</i>	/	bojna buka
<i>Bataillfeuer</i>	/	bojna pucnjava
<i>Batailliren</i>	/	pobiti se, udariti se (s neprijateljem)
<i>Bataillon</i>	bataliun	četa, tisućina, bataliun
<i>Bataillonchef</i>	/	četnik, tisućnik, zapovėdnik čete, tisućine
<i>Batailloncommando</i>	/	zapovėdništvo čete, tisućine
<i>Batterie</i>	bateria	topovnica; (<i>Kanonenreihe</i>) niz topovah; bojnica; (<i>electrische –</i>), bojnica munjevna; (am <i>Gewehr</i>), ognjilo, kresalo, čarak, kašiluk, čakmak
<i>Batteriegeschütz</i>	/	obkopni top
<i>Befehden</i>	zavojštiti, zaratiti, podić vojsku, udarit s vojskom na koga	zavojštiti, zaratiti, udariti s vojskom; vojštiti, ratiti na koga
<i>Befehdung</i>	zavojštenje, zaratjenje, nevěštenje rata; rat; neprijateljstvo, razmirica	vojštenje, ratovanje; rat; razmirica
<i>Befehl</i>	naredba, zapovėd, red	zapovėd, zapovėst
<i>Befehlen</i>	zapovėditi, narediti, dati zapovėd	zapovėditi, zapovėdati

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Befehlshaber</i>	zapovédnik, vojvoda, načeonik, čeonik, vodja	zapovédnik, vojvoda
<i>Befehlshaberstab</i>	/	f. <i>Commandostab</i>
<i>Befehlshaberstelle</i>	/	čast i. služba zapovédnika, vojvode
<i>Befehlsweise</i>	na način, po put zapovédi	po put zapovédi, zapovédimice
<i>Befehlswort</i>	zapovéd	zapovéd
<i>Befestigung</i>	meteriz, šanac	(<i>mil.</i>) ogradba, obkop
<i>Befestigungskunst</i>	fortifikacia, arhitektura vojna	utvrdba, fortifikacia
<i>Bekämpfen</i>	bit se, borit se, tuč se, harvati; nadharvati, nadvladati	boj biti, boriti se (s kim)
<i>Bekämpfung</i>	boj, borba, bitva, harvanje	borba
<i>Bekriegen</i>	zavojštiti, zaratiti, dignuti vojsku (na koga)	zavojštiti, zaratiti, dignuti vojsku i. vojnu na zemlju; ratovati, vojevati sa zemljom
<i>Bekrieger</i>	neprijatelj, protivnik, zavojštitelj	vojštitelj
<i>Bekriegung</i>	zavojštenje, zaratjenje, zavojevanje, rat	/
<i>Belagerte</i>	obsédjenik, obsadjenik	obsadjenik, obsédjenik
<i>Belagerung</i>	obséda, obsada, obsédnutje	obsada, obséda
<i>Belagerungsarmee</i>	obsadna vojska	obsadna vojska
<i>Belagerungsgefschütz</i>	obsadni, veliki topovi, obsadni, velji oganj	hrvajuci topovi
<i>Belagerungskunst</i>	obsadstvo	obsadnja
<i>Belagerungsrayon</i>	/	obsadni okrug
<i>Belagerungsstand</i>	/	obsadno stanje
<i>Belagerungswerke</i>	obsadne zabrane	obsadni opkopi
<i>Bemächtigung</i>	zauzetje, osvojenje	osvojenje, zavlada
<i>Beobachtungsarmee</i>	motarna vojska	f. <i>Beobachtungsheer</i> , <i>Beobachtungsposten</i> , <i>Observationscorps</i>
<i>Bepanzern</i>	oklopiti, odénuti oklopom, pancierom	oklopiti
<i>Bereitschaft</i>	gotovost, pripravnost	pripravnost, spremnost
<i>Bereitschafts-Corporal</i>	/	(desetnik-) pripravnik
<i>Bestreiter</i>	protivnik, neprijatelj	protivnik, odpornik
<i>Bestreitung</i>	vojevanje	vojevanje, vojštenje
<i>Bewaffnen</i>	oboružati, oružati	naoružati, oružati
<i>Bewaffnet</i>	/	oružan, naoružan, pod oružjem
<i>Bewaffnete</i>	/	oružanik
<i>Bewaffnung</i>	oružanje, oboružanje	oružanje; (<i>Waffen</i>) oružje

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Birfchrohr</i>	puška lovica	(puška-)lovnica, šešana, štuc
<i>Bivoac</i>	/	noćenje na polju
<i>Blänker</i>	puškarac	/
<i>Blinder Soldat</i>	vojniki potajni	/
<i>Bombarde</i>	bumbarda	kumbara, lubarda
<i>Bombardement</i>	/	pucaranje, kubaranje, pucanje iz kumbarah
<i>Bombardier</i>	bumbardēr	kumbaraš, kumbaradžija
<i>Bombardiren</i>	bumbami pucati, biti, harvati bumbami	pucarati, kumbarati, kumbarami paliti, bombardovati
<i>Bombe</i>	bumba	pucarka, bumba
<i>Bomben</i>	/	f. <i>Bombardiren</i>
<i>Bombenfeuer</i>	bumbanje	f. <i>Bombardement</i>
<i>Bombengießer</i>	bumbolēvalac	bumbaš
<i>Bombenmörfer</i>	/	kumbara, lubarda
<i>Bombenschiff</i>	/	kumbarica(-ladja)
<i>Briefordonanz</i>	/	vojniki-listonoša
<i>Brigade</i>	brigada	brigada
<i>Brigadier</i>	brigadēr	brigadir
<i>Bruftwehr</i>	parsobran, parapet	prsobran
<i>Büchse</i>	puška	puška
<i>Büchsenbohrer</i>	/	puškovrt
<i>Büchsenkugel</i>	purak, tane, zarno od puške, puščeno	purak, puščano zrno
<i>Büchsenlauf</i>	cēv od puške	puščana cēv
<i>Büchsenmacher</i>	puškar	puškar
<i>Büchsenmeister</i>	topnik	/
<i>Büchsenpulver</i>	barut, prah puščeni	f. <i>Schießpulver</i>
<i>Büchsenchaft</i>	kundak, okas	okas, kundak
<i>Büchsenchäfter</i>	puškar, kundačar, okasar	okasar, kundačar
<i>Büchsenchloß</i>	oganj od puške	oganj, (puščana) gvoždja
<i>Büchsenchuß</i>	hitac; puškomet	hitac; puškomet
<i>Büchsenchütze</i>	puškar, strēljac	strēlac
<i>Büchsenspanner</i>	puškonoša	puškonoša, nabijač
<i>Büchsenwärter</i>	/	puškovnik
<i>Bürgerkrieg</i>	domaći, unutarnji rat	domaći rat

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Bürgermiliz</i>	/	gradjanska vojska
<i>Cadet</i>	kadet	kadet
<i>Cadetenhaus</i> (<i>Cadetenſchule</i>)	škola, škula, učionica, akademija vojnička	kadetnica
<i>Cadetten-Corps</i>	tělo, skup kadetah	/
<i>Caliber</i>	kalibar	ušće
<i>Calibermäßig</i>	kalibrován	prema ušću
<i>Calibriren</i>	kalibrovati	měriti zrna (taneta)
<i>Campagne</i>	vojnica, pohod	vojnica
<i>Capitain-Lieutenant</i>	/	podsatnik
<i>Capitän (Capitain)</i>	kapetan, kapitan	satnik, kapetan
<i>Capitulation</i>	kapitulacia, pogodba, ugovor	(mil.) rok vojnovanja i. vojničke službe
<i>Capitulationsdauer</i>	/	vřeme vojnovanja
<i>Caporal</i>	f. <i>Corporal</i>	f. <i>Corporal</i>
<i>Carabiner</i>	karabinka (puška)	karabinka, kratka puška
<i>Carabinier</i>	karabinar	karabinar
<i>Caferne</i>	kasarna	vojnara, kasarna
<i>Cavallerie</i>	konjadia, konjica; konjičtvo; kavaleria, konjaničtvo, vitežtvo	konjica, konjadija, konjištvo, katanija
<i>Cavalleriſt</i>	konjik, konjanik	konjik, konjanik, katana*
<i>Centurie</i>	stotina; centuria (u starih Rimljanah)	satnija
<i>Chargen</i>	/	častnici, častništvo
<i>Chevauxleger</i>	/	brzo-konjanik
<i>Combiniert</i>	/	(mil.) sdružen
<i>Commandant</i>	komandant, zapovědnik, čeonik	zapovědnik
<i>Commandantur</i>	/	zapovědnički stan
<i>Commandeur</i>	/	zapovědnik
<i>Commandiren</i>	zapovědati, ravnati, upravljati	zapovědati; ravnati, upravljati; (mil.) poveliti
<i>Commandirende</i>	/	zapovědnik
<i>Commando</i>	komanda, zapověd, zapovědništvo	zapověd; zapovědništvo
<i>Commandoftab</i>	/	zapovědničko žezlo
<i>Commisbrod</i>	profunta, hlěb vojnički	profunta, vojnički kruh
<i>Commisß</i>	/	vojnički
<i>Commisßſchuhe</i>	/	vojnička obuća

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Compagnie</i>	kumpania; ortačtvo, društvo	(mil.) satnija, kumpanija
<i>Compagnie-Commandant</i>	/	zapovjednik satnije
<i>Condottiere</i>	/	četedžija
<i>Conflict</i>	/	suraz, suboj
<i>Conscription</i>	/	popisivanje; popis
<i>Conscriptionsoffizier</i>	/	popisni časnik
<i>Constabler</i>	topnik; puškar	f. <i>Feuerwecker</i>
<i>Contingent</i>	pripadak, pripad	dopadak, dotičak
<i>Cornet</i>	kornet, zastavnik, stěgonoša (u konjanikah)	stěgonoša
<i>Cornette</i>	zastava, stěg	stěg
<i>Corporal</i>	kaplar, tělesnik, kapurò	desetnik, kaplar
<i>Corporalschaft</i>	kaplaria, kapuralia	desetina, kaplarija
<i>Corps</i>	/	sbor, četa
<i>Courier</i>	kurier, ulak; skoroteča, teča	tekić, teklić, ulak, tatarin
<i>Defensivkrieg</i>	/	odbojni rat
<i>Defensor</i>	/	branitelj
<i>Degen</i>	spada, vučac	vučac, spada
<i>Degengefäß</i>	balčak	boč, boča, balanja, balčak
<i>Degenknopf</i>	jabuka od spade	jabučica od vučca
<i>Depot</i>	/	(mil.) zastava
<i>Deserteur</i>	odběg, uskok, běgunac	odběg, uskok
<i>Desertion</i>	/	odběgstvo
<i>Desertiren</i>	uskočiti, poběgnuti, uteći, odběći, odběgnuti	odběći
<i>Devastation</i>	/	pohara
<i>Division</i>	/	odděl
<i>Divisionär</i>	/	divizioner
<i>Docht</i>	stěnj, fitilj	stěnj, fitilj
<i>Dragoner</i>	dragun	dragun
<i>Dragonermarsch</i>	dragunski marš	/
<i>Dragonerregiment</i>	/	dragunska pukovina, regimenta
<i>Duell</i>	duel, dvoboj, mejdan	dvoboj, mejdan*
<i>Duellant</i>	dvobojnik	dvobojnik, mejdandžija
<i>Durchmarsch</i>	prolaz, prohod, marš	(mil.) prolaz, dira

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Dürchsetzen</i>	proći, preći	(mil.) predrėti
<i>Durchstreifen</i>	/	(mil.) ęetovati po...
<i>Ehrenwache</i>	straža od ęasti	poęastna straža
<i>Eid</i>	prisega, zakletva	zakletva, prisega, rota
<i>Einbruch</i>	usarnutje, navala (neprijateljska)	(<i>der Decke</i>) provala, prolom
<i>Enveloppiren</i>	/	(mil.) opasati
<i>Erdbank</i>	/	(mil.) banak
<i>Erkämpfen</i>	dobit na oruđu	izvojštiti; dobiti na oruđu i. junaštvu
<i>Eroberungskrieg</i>	/	osvojni rat
<i>Escorte</i>	/	pratnja (orušana)
<i>Escorteführer</i>	/	pratnjovodja
<i>Expedition</i>	odpravljenje, spedicia (opće)	(mil.) vojnica, vojna
<i>Fahneneid</i>	/	zakletva i. prisega na zastavu (barjak); zastavna zakletva
<i>Fahnenlanze</i>	/	kopljaća
<i>Fahnenwache</i>	straža od tabora	zastavna straža
<i>Fahnenweife</i>	/	ęetimice
<i>Fahnenjunker</i>	podbarjaktar	zastavnik; barjaktar
<i>Feld</i>	/	(mil.) bojni
<i>Feldaltar</i>	/	vojnički oltar
<i>Feldapotheke</i>	apoteka, lękarnica vojnića	vojnića lękarnica
<i>Feldapotheker</i>	apotekar, lękarnik vojnići	vojnići lękarnik
<i>Feldartillerie</i>	artileria, topništvo taborsko	bojno topništvo
<i>Feldarzt</i>	/	vojnički lęčnik
<i>Feldbäcker</i>	pekar taborski	vojnički pekar
<i>Feldbäckerei</i>	/	vojnića pekarnica
<i>Feldbanner</i>	/	bojni barjak
<i>Feldbarake</i>	/	bojna dašćara, buda
<i>Feldbataillon</i>	/	bojna ęeta
<i>Feldbeitrag</i>	/	bojni doplatak
<i>Feldbett</i>	postelja taborska	vojnića postelja
<i>Feldbinde</i>	šarpa, pojas vojnići	vojnići pojas, vojnića tkanica
<i>Felddecke</i>	/	vojnići bęlj
<i>Felddienstbarkeit</i>	/	(mil.) vrstnost ratnoj službi

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Feldequipage</i>	/	vojnička prtljaga
<i>Feldflagge</i>	/	taborska zastava
<i>Feldflasche</i>	čutura, ploska vojnička	vojnička čutura, pljoska
<i>Feldflucht</i>	/	běgstvo (iz vojske)
<i>Feldflüchtiger Soldat</i>	/	odběg, uzběg
<i>Feldgeräth</i>	pratež, partljaga vojnička	(<i>mil.</i>) bojna sprava, prtljaga
<i>Feldgeschrei</i>	vika, buka vojnička	bojna vika; (<i>Losung</i>) ratni znak
<i>Feldherr</i>	vojvoda, generao, kapetan	vojvoda
<i>Feldherrngabe</i>	/	věština vojvodska
<i>Feldherrnstab</i>	/	vojvodska šibika
<i>Feldherrnwürde</i>	/	čast vojvode, vojvodstvo
<i>Feldhorn</i>	/	bojna trublja
<i>Feldhütte</i>	/	(<i>mil.</i>) taborska koliba
<i>Feldjäger</i>	/	(<i>mil.</i>) bojni lovac
<i>Feldkanzlei</i>	/	bojna i ratna pisarnica
<i>Feldkaplan</i>	/	vojnički duhovnik
<i>Feldkaffe</i>	/	ratna peneznica
<i>Feldkeffel</i>	/	vojnički kotlić
<i>Feldkirchenrath</i>	/	vojnički duhovni stol
<i>Feldkoch</i>	kuhar taborski	vojnički, taborski kuhar
<i>Feldkrankenhaus</i>	/	bojna i. ratna bolnica
<i>Feldküche</i>	kuhinja taborska	bojna i. ratna kuhinja
<i>Feldlager</i>	tabor	okol, tabor, logor
<i>Feldmarschall</i>	feldmaršal	glava vojske, maršal
<i>Feldmarschall-Lieutenant</i>	/	podmaršal; vojni doglavnik
<i>Feldpater</i>	/	vojnički duhovnik
<i>Feldpost</i>	posta taborska	bojna i. taborska pošta
<i>Feldposten</i>	/	bojni stražar
<i>Feldprediger</i>	duhovnik taborski	vojnički duhovnik
<i>Feldrüftung</i>	/	vojna sprema
<i>Feldschar</i>	/	bojna četa
<i>Feldschaffer</i>	/	vojnički obskrbitelj
<i>Feldscherer</i>	felčer, felčar, ranar vojnički	vojnički vidar; vidar
<i>Feldschlacht</i>	boj, bitva, bitka	bitka, boj

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Feldschule</i>	/	vojnička škola
<i>Feldsoldat</i>	soldat, vojnik	/
<i>Feldstück</i>	top	(mil.) laki top, šiba
<i>Feldsuperior</i>	/	vojnički glavni duhovnik
<i>Feldtisch</i>	/	bojni stol
<i>Feldtrompete</i>	/	bojna trublja
<i>Feldtrompeter</i>	/	bojni trubač
<i>Feldwache</i>	straža od tabora	bojna i. taborska straža
<i>Feldwachtmeister</i>	major	/
<i>Feldwebel</i>	stražmeštar	stražmeštar
<i>Feldwundarzt</i>	/	vojnički vidar
<i>Feldzeichen</i>	znak, znamen vojnički	bojni znak
<i>Feldzeugmeister</i>	generao od artilerie	general topništva
<i>Feldzug</i>	vojska, pohod	vojnica, vojna
<i>Festungscommandant</i>	/	zapovjednik tvrđjave
<i>Festungscommando</i>	/	zapovjedništvo tvrđjave
<i>Feuerwerker</i>	topnik; ognjanik	(mil.) ognjar
<i>Flaggenführer</i>	/	pomorski zastavnik i. stěgonoša
<i>Flaggenofficier</i>	barjaktar pomorski	/
<i>Flaggenschiff</i>	brod barjaktarski	brod-zastavnjak, stěgonosni brod
<i>Flinte</i>	puška	puška
<i>Flintengekrache</i>	/	prasak pušakah
<i>Flintenier</i>	mušketir	/
<i>Flintenkolben</i>	kundak	kundak, okas
<i>Flintenkugel</i>	purak, zarno (od puške)	purak, puščano zrno, puščana balota*
<i>Flintenlauf</i>	čev (od puške)	puščana čev
<i>Flintenschloß</i>	oganj (od puške)	oganj (od puške), puščama gvoždja, taban*, tabandže
<i>Flintenschuh</i>	tok (od puške)	tok od puške
<i>Flintenschuß</i>	hitac	puškomet, hitac, metanj
<i>Flintenstein</i>	kremen	puščani kremen
<i>Flüchtig Soldaten</i>	/	běžući vojnici, vojnički uskoci
<i>Flüchtiges Heer</i>	/	běžeća vojska
<i>Flügeladjutant</i>	pomoćnik taborski	poboćnik, prirućnik

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Fortfeuern</i>	/	nastaviti vatru
<i>Freibataillon</i>	bataliun dobrovoljski	dobrovoljačka, samovoljačka četa
<i>Freigänger</i>	/	dobrovoljac, samovoljac
<i>Freiwillige</i>	/	dobrovoljac, samovoljac
<i>Frieden</i>	mir; pokoj	mir
<i>Fuhrwefenmannschaft</i>	/	(vojnički) vozari
<i>Fußkämpfer</i>	/	(vojnik-) pešak
<i>Fußknecht</i>	pešak, pešac	pešak
<i>Fußkrieger</i>	/	pešak
<i>Fussvolk</i>	infanteria, pešadia, pešačtvo, pehota	pešadia, pehota
<i>Generalität / Generalat (Š)</i>	generalstvo	glavništvo, djeneralija, generalat
<i>Garde</i>	garda, gvardia	straža
<i>Garderegiment</i>	/	stražanska pukovina
<i>Gardist</i>	gardista	stražanin f. <i>Nationalgardist</i>
<i>Garnison</i>	gradobrana, posada, posadka	posada, posadka, garnizon
<i>Gewehrhammer</i>	/	puškara
<i>General</i>	generao, general	glavnik, general, djenerao
<i>Generaladjutant</i>	generaladjutant	glavnički pobočnik, general-adjutant
<i>Generalat</i>	/	glavništvo, djeneralija, generalat
<i>Generalauditor</i>	/	glavni saslušnik; general auditor
<i>General-Commando</i>	/	glavno (vojničko) zapovjedništvo, general-komanda
<i>Generalfeldmarschall</i>	general-feld-maršal, generalism, vojvoda varhovni	glavni maršal
<i>Generalfeldzeugmeister</i>	general od topništva	glavnik, general topništva
<i>Generalgewaltiger</i>	glavni sudac od vojske	/
<i>Generalin</i>	generalica	generalica
<i>Generalissimus</i>	/	pravovjoda
<i>Generalität</i>	generalstvo	generali; generalstvo, glavništvo
<i>Generallieutenant</i>	generallajtnant	glavnički namještnik, generallajtnant
<i>Generalmajor</i>	generalmajor	glavni četnik, generalmajor
<i>Generalmarsch</i>	marš obćeniti	/
<i>Generalstab</i>	generalštap	glavni častnici, generalštap
<i>Generalswürde</i>	generalstvo, generalia	glavništvo, generalija

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Geniekorps</i>	/	měrníčki sbor, měrníčka četa
<i>Gensdarm</i>	/	oružnik; pandur; žandar
<i>Gensdarmerie</i>	/	oružanstvo, oružništvo; panduri, žandarmerija
<i>Gensdarmerie-Commando</i>	/	zapovėdništvo oružanstva, žandarmerije
<i>Gensdarmerie-Offizier</i>	/	oružnički, žandarski častnik
<i>Gensdarmerie-Regiment</i>	/	oružnička pukovina; žandarska regimenta
<i>Gewehr</i>	oružje, puška	oružje; (<i>Flinte</i>) puška
<i>Gewehrfabrik</i>	puškarnica, fabrika od oružja	puškarnica
<i>Gewehrfeuer</i>	/	pucjava pušakah
<i>Gewehrgerecht</i>	/	vėšt puški
<i>Gewehrhändler</i>	oružar	oružar
<i>Gewehrkreuz</i>	/	ostrva
<i>Gewehrprobe</i>	proba, provanje puške	ogledanje, kušanje puške
<i>Gewehrpyramide</i>	/	šilj i. pilj od pušakah
<i>Gewehrschneller</i>	/	odponac, obarača
<i>Gewehrschrank</i>	/	puškovnica
<i>Gewehrtragen</i>	/	nošenje oružja
<i>Handwaffe</i>	/	ručno oružje
<i>Hauptanführer</i>	/	vojvoda
<i>Hauptarmee</i>	glavna vojska	/
<i>Hauptleute</i>	/	satnici, kapetani
<i>Hauptmann</i>	kapetan	satnik, kapetan
<i>Hauptmannsfrau</i>	/	satnikovica, satnikova žena, kapetanica
<i>Hauptmannschaft</i>	kapetania	satništvo, kapetanija
<i>Hauptposten</i>	/	(<i>mil.</i>) glavna straža
<i>Hauptschlacht</i>	glavni boj	glavni boj, glavna bitka
<i>Hauptsturm</i>	/	obća navala, obći juriš
<i>Haupttreffen</i>	/	glavni boj
<i>Hauptwache</i>	straža glavna	glavna i. velika straža
<i>Hauptwall</i>	glavni šanac	velik obkop
<i>Heer</i>	vojska, ordia	vojska; voj
<i>Heerbann</i>	poziv na vojsku	narodni ustanak
<i>Heerbewegung</i>	/	kretnja vojske

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Heeren</i>	/	razrediti vojsku
<i>Heeresfolge</i>	/	dužnost vojevanja
<i>Heeresmacht</i>	/	bojna sila; vojska
<i>Heerfahne</i>	/	bojni barjak
<i>Heerfahrten</i>	/	ići na vojsku
<i>Heerführer</i>	generao, vojvoda	vojskovodja, vojvoda
<i>Heergepäck</i>	/	vojna, vojnička prtljaga
<i>Heergeräth</i>	pratež, pàrtljaga vojnička	vojna sprava
<i>Heerhaufen</i>	/	vojni sbor
<i>Heerhorn</i>	/	bojna trublja
<i>Heerkern</i>	/	jezgra vojske
<i>Heerpauke</i>	talambas	talambas
<i>Heerpauker</i>	/	talambasar
<i>Heerfchaar</i>	četa	četa
<i>Heerschatz</i>	/	vojna blagajna
<i>Heerfchau</i>	/	pregled vojske
<i>Heerfchwenkung</i>	/	kretnja, skret vojske
<i>Heerfpitze</i>	/	čelo vojske
<i>Heertheil</i>	/	dio vojske
<i>Heerverpflegung</i>	/	opskrba vojske
<i>Heervolk</i>	/	vojska
<i>Heerwagen</i>	tarnice, kolia, kara	vojne tarnice
<i>Heerwefen</i>	/	vojništvo
<i>Heerzug</i>	/	pohod vojske
<i>Helm</i>	kaciga	kaciga, šišak, kašketa, šlem
<i>Helmbinde</i>	sveza od kacige	sveza od kacige
<i>Helmfenster</i>	/	prozirnica
<i>Helmkappe</i>	/	kacigača, kašketa
<i>Helmfchmied</i>	/	kacigar
<i>Hilffarmee</i>	/	pomoćna vojska
<i>Hilfftruppen</i>	/	pomoćna vojska
<i>Hinrichtung</i>	pogubljenje	smak, poguba, pogubljenje
<i>Hinterglied</i>	vàrsta zadnja	(mil.) stražnji niz
<i>Hornwerk</i>	rogalj (na tvàrdji)	(mil.) rogovje

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Husarenoberfte</i>	/	husarski pukovnik
<i>Hufar</i>	husar, katana	husar
<i>Infanterie</i>	infanteria, pešadia, pešci	pešadia; pešaci
<i>Infanterie-Regiment</i>	/	pešačka pukovina (regimenta)
<i>Infanterist</i>	pešak, pešac	pešak
<i>Insurgent</i>	insurgent	buntovnik
<i>Insurrection</i>	/	buna f. <i>Landsturm</i>
<i>Invalide</i>	invalid, nemoćnik	nemoćni vojnik, nemoćnjak
<i>Invalidenfond</i>	/	zaklada za nemoćne vojnike i nemoćnjake
<i>Invalidenhaus</i>	kuća invalidska	vojnička nemoćnica
<i>Invaſion</i>	/	provala, usrt, uvala, napad
<i>Invaſionsheer</i>	/	vojska-provalica
<i>Kaiſerheer</i>	/	carska vojska
<i>Kampf</i>	boj, borba; bitka	boj
<i>Kämpfen</i>	tuć se, bit se, borit se	biti se, boriti se
<i>Kämpfer</i>	bojnik, vojničar, ratnik; zatočnik	borac, bojac, bojnik
<i>Kampffertig</i>	/	na boj spreman; gotov pobiti se
<i>Kampfgefährte</i>	/	drugar u vojevanju
<i>Kampfgeſchrei</i>	/	bojna vika
<i>Kampfgetümmel</i>	/	bojna vreva, gungula
<i>Kampfgeübt</i>	/	boju vešt
<i>Kampfgewohnt</i>	/	vičan boju
<i>Kampfluft</i>	/	ubojnost, ratobornost
<i>Kampfmüde</i>	/	umoran i. trudan s boja
<i>Kampfplatz</i>	mejdan, mejdanište; bojište, ratište	bojište, bojno polje, mejdan*, mejdanište
<i>Kampfpreis</i>	/	bojna nagrada
<i>Kampfruf</i>	/	poziv na boj
<i>Kampffcene</i>	/	bojni prizor
<i>Kampffcheu</i>	/	plah od boja
<i>Kampffcheu</i>	/	bojazan, plahost od boja
<i>Kampffchule</i>	/	bojna učionica
<i>Kampfübung</i>	/	bojna vešba
<i>Kanonade</i>	pucanje topovah, pucnjava	pucnjava topovah

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Kanone</i>	top	top
<i>Kanonen</i>	/	pucati iz topovah
<i>Kanonen ablofen</i>	užgati, paliti topove	/
<i>Kanonenbettung</i>	/	topovska tablja
<i>Kanonenbohrer</i>	/	topovrt
<i>Kanonenbohrerei</i>	/	topovrtnica
<i>Kanonenboot</i>	/	šajka
<i>Kanonendonner</i>	/	grmljavina, tutnjava topovah
<i>Kanonengefeuer</i>	/	topovska vatra
<i>Kanonengießber</i>	/	topar
<i>Kanonengießerei</i>	/	toparnica, topolěvnica
<i>Kanonenerd</i>	/	f. <i>Batterie</i>
<i>Kanonenkugel</i>	zarno od topa	topovsko zrno, tane
<i>Kanonenauf</i>	/	topovska čev
<i>Kanonemetall</i>	/	topovina
<i>Kanonenaupulver</i>	prah, barut topovski	topovski prah, barut*
<i>Kanonenaureich</i>	/	dohvat topa
<i>Kanonenaufschall</i>	/	jeka topovah
<i>Kanonenaufschiff</i>	/	(ladja-)topovnica
<i>Kanonenaufschlacht</i>	boj topovski	/
<i>Kanonenaufschuß</i>	hitac od topa	topomet
<i>Kanonenaufieren</i>	pucat iz topovah	pucati iz topovah
<i>Kanonenaufierer</i>	topnik	(<i>Kanonenaufier</i>) topnik, topdžija
<i>Kapitän</i>	/	satnik, kapetan
<i>Kapitän-Lieutenant</i>	/	podsatnik
<i>Kapitänenaufchaft</i>	/	satnija
<i>Kapitulation</i>	f. <i>Capitulation</i>	(<i>mil.</i>) rok vojnovanja i vojničke službe
<i>Kegel (an Kanonen)</i>	nišan	očanik, nišan
<i>Kleine Krieg</i>	/	četovanje, četnička vojna
<i>Kriegsvolk</i>	vojska, vojnici	vojska
<i>Kreuzzug</i>	križoboj, kårstoboj, vojna sveta	vojnica za krst, križarska vojna
<i>Krieg</i>	rat	rat, vojska, krajina
<i>Kriegen</i>	ratovati, vojevati	ratovati, vojštiti (na koga)

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Kriegend</i>	vojujuć, ratujuć	ratujući, vojujući
<i>Krieger</i>	ratnik, vojnik, vojničar	vojnik, vojak, bojničnik, ratnik
<i>Kriegerhaft</i>	/	vojnički, ratnički
<i>Kriegerhaus</i>	/	vojara, kasarna
<i>Kriegerisch</i>	ubojit, vojan, vojnički	vojnički; ratoboran, ubojit
<i>Kriegermaßig</i>	/	vojnički, bojnički
<i>Kriegerfchlagen</i>	/	u ratu poginuo
<i>Kriegerstand</i>	/	vojništvo
<i>Kriegfertig</i>	/	spreman na rat i vojsku
<i>Kriegführen</i>	/	ratovanje
<i>Kriegführend</i>	/	ratujući, vojujući
<i>Krieggerüftet</i>	/	pripravan na rat; naoružan; gotov pobiti se
<i>Krieggeübt</i>	/	vješt ratu
<i>Krieggewohnt</i>	/	vičan ratu; ratoboran
<i>Kriegs=</i>	/	ratni, vojni
<i>Kriegsadel</i>	/	vojna plemenština
<i>Kriegsanführer</i>	/	vojvoda
<i>Kriegsangelegenheit</i>	/	ratni posao
<i>Kriegsanstalt</i>	/	ratna sprema
<i>Kriegsart</i>	/	način ratovanja
<i>Kriegsartikel</i>	/	vojni zakon
<i>Kriegsaufgebot</i>	/	poziv na rat
<i>Kriegsbaukunst</i>	arkitektura vojnička, fortifikacija	f. <i>Fortifikation</i>
<i>Kriegsbaumeister</i>	gradilac ratni	ratni graditelj
<i>Kriegsbaumeister</i>	/	ratni graditelj
<i>Kriegsbedarf</i>	/	vojna potreba, potrebština, potreboća
<i>Kriegsbedürfnisse</i>	djebanja, zaira, potreboće vojničke	vojna potreba, potrebština, potreboća
<i>Kriegsbegebenheit</i>	/	ratni događaj
<i>Kriegsbefoldung</i>	/	ratna plaća
<i>Kriegsbühne</i>	/	ratnište
<i>Kriegscamerad</i>	suvojničnik, drug od vojske	suvojničnik, subojničnik, vojni drug
<i>Kriegscasse</i>	kasa, hazna vojnička	vojna pežeznica
<i>Kriegscomiffär</i>	/	vojni povjerenik

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Kriegscomiffariat</i>	/	vojno povjereništvo
<i>Kriegscomiffariatbeamte</i>	/	urednik od vojnoga povjereništva
<i>Kriegscomiffion</i>	/	vojno povjerenstvo
<i>Kriegsdarlehen</i>	/	vojni zajam
<i>Kriegsdienst</i>	služba vojnička	vojnička, vojna služba; vojnovanje
<i>Kriegsdrangsal</i>	/	ratna beda
<i>Kriegsentschädigung</i>	/	ratna naknada; naknada za rat
<i>Kriegsereigniß</i>	/	ratni događaj
<i>Kriegserfahren</i>	/	vešt ratu
<i>Kriegserfahrung</i>	/	ratno iskustvo; ratna veština
<i>Kriegserklärung</i>	objavljenje rata	navještaj, objava rata
<i>Kriegseröffnung</i>	/	započetak rata
<i>Kriegsexpedition</i>	/	vojnica
<i>Kriegsfach (Kriegskunft)</i>	/	vojništvo
<i>Kriegsfackel</i>	/	ratni oganj; rat
<i>Kriegsfernglas</i>	/	vojni očalin
<i>Kriegsfeuer</i>	oganj, vatra, plamen od rata	ratni požar, plamen od rata
<i>Kriegsflotte</i>	flota vojna	vojno brodovlje
<i>Kriegsfreund</i>	/	ratoljub; ratoboj
<i>Kriegsfroh</i>	/	ratoljuban, ratovit
<i>Kriegsfuß</i>	/	ratovnica
<i>Kriegsgebrauch</i>	običaj vojni	ratna poraba; ratni običaj
<i>Kriegsgebühr</i>	/	ratna plata
<i>Kriegsgefährte</i>	/	suvojnici, subojnici, vojni drug
<i>Kriegsgefangen</i>	/	zaružnjen, uhvaćen u ratu
<i>Kriegsgefangene</i>	sužanj ratni	ratni sužanj, uhvaćenik, zarobljenik
<i>Kriegsgefangenschaft</i>	/	ratno sužanjstvo
<i>Kriegsgefes</i>	/	vojni zakon
<i>Kriegsgeist</i>	/	ratobornost, ratovitost
<i>Kriegsgeleit</i>	/	ratna pratnja
<i>Kriegsgenos</i>	/	suratnik
<i>Kriegsgepäck</i>	/	ratni prtljag
<i>Kriegsgeräth</i>	sprava, prtljag vojni	ratna sprava
<i>Kriegsgericht</i>	vojni sud	vojni sud

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Kriegsgeschichte</i>	/	povjestnica rata (ratovah)
<i>Kriegsgeschick</i>	/	junačka sreća, sreća u ratu
<i>Kriegsgeschrei</i>	/	bojna vika
<i>Kriegsgeschwader</i>	/	odčlak vojnoga brodovlja
<i>Kriegsgetümmel</i>	/	bojna buka, gungula
<i>Kriegsgewalt</i>	/	ratna vlast
<i>Kriegsgewühl</i>	/	vojna vrevva
<i>Kriegsglück</i>	/	junačka sreća, sreća na mejdanu
<i>Kriegshafen</i>	/	vojna luka
<i>Kriegshändel</i>	/	ratne razpre; razmirica
<i>Kriegshandwerk</i>	/	ratni zanat; vojništvo; ratovanje
<i>Kriegsheer</i>	vojska, ordia	vojska, ordija*
<i>Kriegsheld</i>	junak	junak
<i>Kriegshülfe</i>	/	vojna pomoć
<i>Kriegsjahr</i>	/	ratna godina
<i>Kriegskamerad</i>	/	f. <i>Kriegsgefährte</i>
<i>Kriegskanzlei</i>	/	vojna pisarnica, pisara
<i>Kriegskasse</i>	/	vojna peneznica
<i>Kriegskette</i>	/	vojna stega
<i>Kriegsknecht</i>	f. <i>Soldat</i>	prosti vojak
<i>Kriegskosten</i>	troškovi ratni	ratni trošak
<i>Kriegskunde</i>	/	ratoznanstvo
<i>Kriegskundig</i>	/	ratoznan
<i>Kriegskunst</i>	nauka od rata, taktika	vojna i ratna nauka; nauka o ratovanju
<i>Kriegskünstler</i>	/	f. <i>Taktiker</i>
<i>Kriegslaft</i>	/	ratni teret, namet
<i>Kriegslarm</i>	/	ratna huka
<i>Kriegsläufe</i>	vrème ratno	/
<i>Kriegsleben</i>	/	vojevanje, vojnovanje
<i>Kriegsleid</i>	/	vojna odčca
<i>Kriegsleute</i>	/	vojnici, vojaci
<i>Kriegslift</i>	varka vojna	ratna varka
<i>Kriegsluft</i>	/	ratobornost, ratovitost

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Kriegsluftig</i>	/	ratoboran, ratovit
<i>Kriegsmacht</i>	silna bojna	vojna sila
<i>Kriegsmanier</i>	/	ratovitost, ratni način
<i>Kriegsmann</i>	vojniki, vojničar	vojniki, bojnik
<i>Kriegsmannschaft</i>	/	vojska
<i>Kriegsmarine</i>	/	vojno pomorstvo
<i>Kriegsminister</i>	vojni ministar	vojni popečitelj, ministar
<i>Kriegsministerium</i>	/	vojno popečiteljstvo, ministarstvo
<i>Kriegsnoth</i>	/	ratna nevolja, beda
<i>Kriegsoperation</i>	/	ratni rad
<i>Kriegsordnung</i>	/	ratni red
<i>Kriegspflicht</i>	/	f. <i>Militärpflicht</i>
<i>Kriegsrath</i>	vojno veće; vojni večnik	vojno veće
<i>Kriegsrecht</i>	pravo vojno; vojni sud; zakon vojni	vojno pravo
<i>Kriegsrechtlich</i>	/	po vojnom pravu, sudu
<i>Kriegsrichter</i>	/	vojni sudac, auditor
<i>Kriegsroß</i>	/	hat, konj od mejdana
<i>Kriegsruf</i>	/	poziv na rat
<i>Kriegsruhm</i>	/	junačka slava
<i>Kriegsrüstung</i>	priprava k ratu	sprema na rat; oružanje
<i>Kriegscene</i>	/	ratni prizor
<i>Kriegschar</i>	/	(bojna) četa
<i>Kriegschauplatz</i>	/	ratnište
<i>Kriegschiff</i>	bojni brod	vojni, ratni brod, ladjabojnica
<i>Kriegschuld</i>	/	ratni dug
<i>Kriegschule</i>	/	učionica rata
<i>Kriegsfold</i>	/	vojna plata
<i>Kriegspiel</i>	/	junačka igra; fig. rat
<i>Kriegsstaat</i>	/	vojna država
<i>Kriegsstand</i>	/	vojništvo
<i>Kriegsteuer</i>	harač, namet bojni	ratni porez, ratni namet
<i>Kriegstraße</i>	/	vojna cesta
<i>Kriegsthat</i>	/	junačko delo; junaštvo

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Kriegsübung</i>	/	vojno vješbanje, vojna vješba
<i>Kriegsunfall</i>	/	ratna nesgoda
<i>Kriegsunruhen</i>	razmirice, nemir od rata	ratni nemir
<i>Kriegsverfassung</i>	/	vojna uredba (države)
<i>Kriegsverheerung</i>	/	pohara u ratu, ratom
<i>Kriegsverständig</i>	/	vještu ratu
<i>Kriegsverwaltung</i>	/	ratna, vojna uprava
<i>Kriegsvolk</i>	vojska, vojnici	vojska
<i>Kriegsvorrath</i>	/	ratna sprema, zaliha; komore
<i>Kriegswaffe</i>	/	ratno, bojno oružje
<i>Kriegswagen</i>	/	vojna kola; vojne tarnice
<i>Kriegswesen</i>	rat, poslovi bojni	vojništvo
<i>Kriegswissenschaft</i>	/	ratoznanstvo, nauka o ratovanju
<i>Kriegswuth</i>	/	ratno bješnilo
<i>Kriegszahlamt</i>	/	vojna platara, plaćaonica
<i>Kriegszahlmeister</i>	/	vojni platar
<i>Kriegszeit</i>	/	ratno vrěme; krajina
<i>Kriegszucht</i>	nauka vojna; red vojnički	ratni poredak, vojni zapt
<i>Kriegszug</i>	f. <i>Feldzug</i>	vojnica, vojna
<i>Kriegszustand</i>	/	ratno stanje
<i>Kundschafter</i>	uhoda, špiun	uhoda, špiun
<i>Kundschaftung</i>	/	(<i>mil.</i>) pretraga
<i>Küraß</i>	oklop	oklop, naprsnik
<i>Küraffier</i>	oklopnik	oklopnik
<i>Küraffierregiment</i>	/	oklopnička pukovina (regimenta)
<i>Laffette</i>	stan topovski, kola topovska	topovski stan i. stalak, laveta
<i>Lagerhütte</i>	/	vojna koliba
<i>Lagermütze</i>	/	(vojnička) čepica
<i>Lagerplatz</i>	/	(<i>mil.</i>) okolište, taborište
<i>Lagerwache</i>	/	okolska i. taborska straža
<i>Lancier</i>	kopjanik	f. <i>Lanzenträger</i>
<i>Landesmilitärcommando</i>	/	zemaljsko vojno zapovědništvo
<i>Landeschutz</i>	/	zemaljska zaštita; obrana zemlje
<i>Landesficherheitswache</i>	/	zemaljsko četništvo i. oružanstvo

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Landestruppen</i>	/	domaća vojska
<i>Landesvertheidiger</i>	/	domobran
<i>Landesvertheidigung</i>	zemljobranstvo, zemaljsko braništvo	obrana zemlje, domovine (Landesvertheidiger) domobranstvo; zemljobranstvo
<i>Landheer</i>	/	vojska na kopnu; kopnena vojska
<i>Landknecht</i>	/	pandur, sudnik
<i>Landmacht</i>	vojska na kopnu	f. <i>Landheer</i>
<i>Landmilitz</i>	vojska narodna	narodna vojska
<i>Landsknecht</i>	pěšak, vojnik, soldat	vojak
<i>Landfchlacht</i>	/	boj na kopnu
<i>Landfturm</i>	narodna insurekcija	(<i>mil.</i>) narodni ustanak
<i>Landtruppen</i>	vojska na kopnu	pozemna vojska; vojska na kopnu
<i>Landwache</i>	/	zemaljska straža
<i>Landwehr</i>	vojska narodna	domobrana; domobranstvo
<i>Landwehrmann</i>	/	domobran
<i>Lanze</i>	kopje, sulica	koplje, sulica, džida*
<i>Lanzenblatt</i>	/	rat od koplja
<i>Lanzenbrechen</i>	/	obdulja, džilitanje
<i>Lanzenbrecher</i>	/	kopljolomac
<i>Lanzener</i>	/	kopljanik
<i>Lanzengefecht</i>	/	boj kopljem
<i>Lanzenhieb</i>	/	udar kopljem
<i>Lanzenknecht</i>	/	kopljanik
<i>Lanzenkundig</i>	/	věšt koplju
<i>Lanzenreiter</i>	/	ulan, kopljanik na konju
<i>Lanzenschaft</i>	/	kopljište
<i>Lanzenschwinger</i>	/	kopljač
<i>Lanzenstich</i>	/	bod kopljem
<i>Lanzenträger</i>	/	kopljonoša
<i>Lanzenwurf</i>	/	hitac koplja
<i>Leibgarde</i>	straža tělesna	osobna, tělesna straža
<i>Leibgardist</i>	/	tělesni, osobni stražanin
<i>Leitfeuer</i>	trag od baruta; oganj privodni	běgući oganj, pobula
<i>Lieutenant</i>	lajtnant, laćman	poručnik, lajtnant, laćman

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Lieutenantsstelle</i>	/	čas poručnika; poručništvo
<i>Linie</i>	/	(mil.) uredna vojska, birmanci, regulaši
<i>Linien soldat</i>	/	uredni vojnik, birmanac, regulaš
<i>Linientruppen</i>	regulaši, uredne čete	uredna vojska, birmanci, regulaši, linijaši
<i>Luftschießen</i>	/	strělba na leteć
<i>Luftschiffer</i>	brodar povětarni	zrakoplovac
<i>Major</i>	major	ćetnik, major
<i>Majorin, Majorsfrau</i>	/	ćetnikovica, ćetnikova (majorova) gospodja, žena; majorica
<i>Majorsstelle</i>	/	služba i. ćast ćetnika
<i>Mannschaft</i>	vojnici, vojska	(mil.) momćad, vojska
<i>Marine=Obercommando</i>	/	glavno pomorsko zapovćdništvo
<i>Marine soldat</i>	/	pomorski vojnik
<i>Marſch</i>	marš, put	hodja, hoda
<i>Marſchall</i>	maršal	domovnik, maršal (<i>Haushofmeister</i>)
<i>Marſchallſtab</i>	/	maršalsko ųezlo
<i>Marſchallwürde</i>	/	maršalija; maršalstvo
<i>Marſchbefehl</i>	/	putna zapovćd
<i>Marſchfertig</i>	spravan na marš	spreman na pohod, put
<i>Marſchiren</i>	marširati, putovati, ići	ići, hoditi, marširati
<i>Melder</i>	/	javljać, doglasnik; prijavnik
<i>Menage</i>	/	(mil.) zadruga, menaža
<i>Menagiren</i>	/	(mil.) zadrugovati
<i>Meuterei</i>	buna, smutnja, punta	(vojnićka) buna, punta
<i>Miethtruppen</i>	/	najmljena vojska
<i>Militär</i>	/	vojnici, vojska, vojništvo
<i>Militär-Administration</i>	/	vojna uprava
<i>Militär-Appellationsgericht</i>	/	vojni prizivni sud
<i>Militärärar</i>	/	vojna blagajna i. blagara
<i>Militärarzt</i>	/	vojni lćkar, lććnik
<i>Militär-Affiftenz</i>	/	vojna pomoć
<i>Militärausreiſer</i>	/	f. <i>Deferteur</i>
<i>Militärbeamte</i>	/	vojni urednik
<i>Militärbeitrag</i>	/	prinesak za vojsku

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Militärbeurlaubter</i>	/	vojnika na dopustu
<i>Militär-Commandant</i>	/	vojni zapovjednik
<i>Militär-Commando</i>	/	vojno zapovjedništvo
<i>Militärdienst</i>	/	vojna služba
<i>Militärdienstleistung</i>	/	vojnovanje
<i>Militärdienstordnung</i>	/	vojni službovnik
<i>Militärdienstzeichen</i>	/	znak vojnovanja
<i>Militär-Erfatzmann</i>	/	vojni zamjenik
<i>Militär-Execution</i>	/	vojna ovrha; izvršba po vojsci
<i>Militärflüchtling</i>	/	vojni bježenac, uzbjeg
<i>Militärgericht</i>	/	vojni sud
<i>Militärgerichtsbarkeit</i>	/	vojna sudbenost
<i>Militärgerichtshof</i>	/	vojno sudište
<i>Militärgränz-</i>	/	vojno-krajiški
<i>Militär-Individuum</i>	/	vojnika
<i>Militärinstitut</i>	/	vojni zavod
<i>Militärisch</i>	vojnički	vojni, vojnički
<i>Militärjahr</i>	/	vojna godina
<i>Militärjustizbeamte</i>	/	urednik od vojnoga pravosuđa
<i>Militärkörper</i>	/	(<i>Corps</i>) sbor, kor; (<i>Armee</i>) vojska
<i>Militärmacht</i>	/	vojna sila; vojna država
<i>Militärmannschaft</i>	/	vojničad, vojna momčad
<i>Militärpflicht</i>	/	vojna dužnost
<i>Militärpflichtig</i>	/	dužan vojnovati
<i>Militär-Polizeiwache</i>	/	vojna redarska straža
<i>Militärsatzung</i>	/	vojno pravilo, vojni propis
<i>Militärstellungspflichtig</i>	/	dužan ići u vojnike
<i>Militärtransport</i>	/	preselica
<i>Militärwesen</i>	/	vojništvo
<i>Militärwidmung</i>	/	vojna služba
<i>Militätvergehen</i>	/	vojni prekršaj
<i>Miliz</i>	vojska, vojstvo	narodna vojska
<i>Mitkämpfen</i>	/	boriti se također
<i>Mitkämpfer</i>	/	suborac, subojnik

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Mitteltreffen</i>	srēdnja vojska, sārce od vojske	srēda
<i>Mobiltruppen</i>	/	spremna vojska
<i>Montirungsstück</i>	/	vojnički haljetak
<i>Montur</i>	mundur, odēca, vojnička	vojničko odēlo, mundur
<i>Mordgewehr</i>	oružje ubojno, smartonosno	krvničko, krvno, ubojno, ubojito oružje; (<i>Feuergewehr</i>) puška-krvnica
<i>Mordwaffe</i>	/	krvno, ubojito, ubojno oružje
<i>Mundloch (an der Kanone)</i>	garlo, garlić, usti	(<i>ein Kanone</i>) grlo, grlić
<i>Munition</i>	djebana, prah i olovo	strelivo, prah i olovo, džebana*
<i>Nationalgarde</i>	/	narodna straža
<i>Nationalgardeofficier</i>	/	častnik narodne straže
<i>Nationalgardist</i>	/	narodno stražanin
<i>Oberadmiral</i>	veliki admiral	glavni pomorski vojvoda, veliki admiral
<i>Oberamt</i>	starešina	starēšina, nadstarēšina
<i>Oberbefehl</i>	varhovna zapovēd	vrhovno zapovēdništvo
<i>Oberbefehlshaber</i>	vārhovni zapovēdnik	glavni, vrhovni zapovēdnik
<i>Oberbefehlshaberstelle</i>	/	glavno, vrhovno zapovēdništvo
<i>Obere</i>	poglavar, starešina	poglavar
<i>Obergewehr</i>	puška; kopje	puška; koplje
<i>Oberkanonier</i>	/	nadtopnik
<i>Oberlieutenant</i>	/	nadporučnik, obrlaćman
<i>Obermann</i>	/	(<i>mil.</i>) dešnjak
<i>Obermeister</i>	/	starēšina
<i>Oberoffizier</i>	viši oficir	nadčastnik
<i>Oberſte (Obrift)</i>	obārstar	pukovnik, obrstar
<i>Oberſtin</i>	/	pukovnica, obrstarica
<i>Oberſtlieutenant</i>	podobārstar	podpukovnik
<i>Oberſtwachmeister</i>	/	f. <i>Major</i>
<i>Occupationsarmee</i>	/	posēdna vojska
<i>Offenſiv</i>	/	napadni
<i>Offenſiv-Allianz</i>	/	napadni savez
<i>Offizier</i>	oficir, častnik	častnik
<i>Offizierscorps</i>	/	častništvo
<i>Offiziersrang</i>	/	častnički čin

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Offiziersstelle</i>	/	častničko mjesto, oficija
<i>Operationsarmee</i>	/	vojujuća vojska
<i>Operationsbasis</i>	/	(mil.) vojevište
<i>Operationslinie</i>	/	međja vojevanja
<i>Operationsplan</i>	/	osnova rada, vojevanja
<i>Ordinanz</i>	ordinanca (u vojnikah)	/
<i>Ordonanz</i>	/	poslužnik, ordonanc
<i>Orlogschiff</i>	brod, korablja bojna	/
<i>Panzer</i>	pancier; oklop	oklop, pancier
<i>Panzerhemd</i>	gvozdena, ljuskava košulja	željezna košulja
<i>Panzerhose</i>	/	željezna nanogvica. i nogavica
<i>Panzern</i>	oklopiti, oklopom oděnuti	oklopiti; (fig.) oboružati
<i>Panzerreiter</i>	/	oklopnik
<i>Panzerrenner</i>	/	mač na oklop
<i>Panzerzeug</i>	/	oklopje
<i>Parade</i>	parada	(mil.) parada
<i>Patrolle, Patrulle</i>	patrola, straža	obhodja, oblaz; oblaznica, patrola
<i>Patrolliren</i>	patrolirati, ić po patroli	oblaziti, patroliti
<i>Patrone</i>	fišek; kalup; naboj	fišek; naboj
<i>Patronenmacher</i>	/	nabojar, fišekar
<i>Patronentafche</i>	fišekluk, patronaš	nabojnjača, fišekluk, kehar, keharac, ker, kulete, patronaš; pripojasnice
<i>Pickelhaube</i>	kaciga	kaciga
<i>Pionier</i>	/	obkopar, obkopnik, pionir
<i>Pioniercorps</i>	/	obkopari, obkopnici
<i>Pistole</i>	pistola	mala puška, pištolja, pištolj
<i>Pistolenholfter</i>	kubura, tok od pištolje	kubura
<i>Pistolenkugel</i>	/	purak i. zrno od male puške (pištolja)
<i>Pistolenchuß</i>	hitac iz pištolje	hitac iz male puške (pištolja)
<i>Placken</i>	neuredno pucati, praskati	(mil.) pucarati
<i>Platzcommandant</i>	/	městni zapovědnik
<i>Platzcommando</i>	/	městno zapovědništvo
<i>Pointiren</i>	/	(mil.) naperiti (top)
<i>Pontonier</i>	/	(vojni) mostar, mostovnik

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Pontoniercorps</i>	/	mostari, pontoniri; mostarska četa
<i>Poſten</i>	město; služba; čast	(mil.) opaza; (Wachplatz) stražište
<i>Profoß</i>	tamničar	vojni tamničar, profos
<i>Profofenwache</i>	/	uznička straža
<i>Protzkette</i>	lanac (u kolah topovskih)	topovski lanac
<i>Protznagel</i>	klin (u kolah topovskih)	topovski svornjak
<i>Protzrad</i>	/	topovsko kolo
<i>Protzwagen</i>	kola topovska	topovske kolečke, topovska kola
<i>Quartier</i>	kvartir, konak	stan, konak*
<i>Quartiermeiſter</i>	meštar od kvartira	stanoredja, kvartirmajstor
<i>Rebell</i>	odpadnik, puntar, bunovnik	odmetnik
<i>Rebellenhäuptling</i>	/	bunovodja; vodja odmetnikah
<i>Rebellion</i>	buna, punta	odmetnuće; buna
<i>Recrut</i>	novak (u vojnikah)	novak (u vojnikah)
<i>Recrutiren</i>	kupit novake	novačiti; kupiti, brati novake
<i>Recrutirung</i>	/	novačenje, kupljenje novakah
<i>Recrutirungsflüchtige</i>	/	novački uzběg, uskok
<i>Recrutirungsflüchtigkeit</i>	/	poběg od novačenja
<i>Recrutirungspflichtig</i>	/	pod novačkom dužnosti
<i>Regiment</i>	regement, regementa	(mil.) pukovina, puk, regimenta, regementa
<i>Regimentsadjutant</i>	/	pukovinski (regimentski) pobočnik
<i>Regimentsfeldſcheer</i>	felčer, felčar regementski	pukovinski (regimentski) stanoredja
<i>Regimentsquartiermeiſter</i>	regementski meštar od kvartirah	pukovinski (regimentski) stanoredja
<i>Regimentsſtab</i>	/	sto(l) pukovine, štop regimentski
<i>Regimentsſtück</i>	top regementski	/
<i>Regimentſtambour</i>	regementski bubnjar	glavni bubnjar
<i>Reguläre Truppen</i>	/	uredna vojska
<i>Reichsarmee</i>	/	državna vojska
<i>Reichskrieg</i>	rat carski	/
<i>Reichsmacht</i>	/	državna vojska
<i>Requiriren</i>	/	(mil.) izgoniti
<i>Requifition</i>	/	(mil.) izgon
<i>Reservecorps</i>	reserva	zastava, zapleće

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Rittmeister</i>	kapetan konjanički	konj(an)ički satnik, kapetan
<i>Rotte</i>	četa	četa; (<i>mil.</i>) povorka, uzvod
<i>Rottenweife</i>	na čete	četimice; na povorke
<i>Rottmann</i>	/	desetnik
<i>Rottmeister</i>	kaplar, tělesnik	desetnik
<i>Rückzug</i>	uzmak; uzmicanje	(<i>mil.</i>) uzmak, uzmicanje
<i>Runde, Rundwache</i>	(<i>bei den Soldaten</i>) runda	(<i>mil.</i>) oblaz, okolka; dozor
<i>Salutiren</i>	/	pozdraviti; dati čast
<i>Salva Guardia</i>	/	straža-štitnica
<i>Salve</i>	salva, pozdrav, pucjava	počastnica; pucjava na počast, pozdrav
<i>Salveschuß</i>	/	počastni hitac
<i>Sauvergarde</i>	/	straža-štitnica
<i>Scherge</i>	barabanat, ustavnik, pandur	pandur
<i>Schergenvolk</i>	/	pandurija
<i>Schießen</i>	pucanje, strěljanje	pucjava, strělba
<i>Schießfenster</i>	/	puškarnica
<i>Schießgarten</i>	/	strělница; streljana
<i>Schießgat</i>	/	puškarnica
<i>Schießgewehr</i>	puška; pištolja, samokres	puška
<i>Schießgraben</i>	nišanište, strěljište	streljište (u obrovu)
<i>Schießhaus</i>	< Schießgraben	strělница
<i>Schießkugel</i>	/	(puščano, topovsko) zrno, tane
<i>Schießplan, Schießplatz</i>	< Schießgraben	streljište
<i>Schießpulver</i>	barut, prah puščani	(puščani) prah; barut
<i>Schießcharte</i>	puškarica	puškarnica, mazgal, mazgala
<i>Schießscheibe</i>	kolut, nišan*	biljega, nišan*
<i>Schießstand</i>	/	metalište
<i>Schießstatt, Schießstätte</i>	/	streljana
<i>Schießwaffe</i>	/	strělno oružje
<i>Schießwand</i>	/	strěllobran
<i>Schiffkampf</i>	/	bitka na moru
<i>Schiffmannschaft</i>	/	mornarica; vojska od broda
<i>Schiffoberfte</i>	/	f. <i>Admiral</i>

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Schiffoffizier</i>	/	pomorski častnik, častnik od broda
<i>Schiffs=Capitän</i>	kapetan od broda	načeonik i. kapetan broda, ladje
<i>Schiffsbefehlshaber</i>	/	zapovjednik broda
<i>Schiffscommandant</i>	/	zapovjednik broda
<i>Schiffslieutenant</i>	/	poručnik od broda
<i>Schiffsoldat</i>	soldat, vojnik pomorski	pomorski vojnik
<i>Schlacht</i>	boj, bitka	bitka
<i>Schlachtenbereit</i>	/	na boj spreman, pripravan
<i>Schlachtengeräusch</i>	/	bojni šum
<i>Schlachtengetümmel</i>	/	bojna buka
<i>Schlachtengewohnt</i>	/	vičan boju
<i>Schlachtfeld</i>	bojište, polje od boja	bojište, razbojište; (<i>poet.</i>) bojno polje
<i>Schlachtordnung</i>	bojni red	bojni red
<i>Schlachtpferd</i>	bojni konj, konj od boja	konj od mejdana
<i>Schlachtplan</i>	/	osnova bitke
<i>Schlachtſchwerk</i>	/	(sablja-) posěklica
<i>Schlachtſchwert</i>	/	(sablja-)posěklica
<i>Schlachtſtück</i>	/	bojolik
<i>Schlachttag</i>	/	dan od bitke
<i>Schlachtwagen</i>	/	bojna kola
<i>Schlagetodt</i>	/	bojnik, ubica
<i>Schleichpatrouille</i>	/	kriomnica
<i>Schleuder</i>	praća	(<i>mil.</i>) samostrěl
<i>Schreibtafel</i>	/	pisaća tablica
<i>Schrotbüchſe</i>	ptičarica (puška)	(puška-)ptičarica
<i>Schützdach</i>	/	podstrešje; zaklon
<i>Schütze</i>	puškar, šicar, strěljar	(<i>mil.</i>) strělac, puškar (šicar)
<i>Schützenbruder</i>	/	sustrělac; strělac
<i>Schützenhaus</i>	nišanište, strělšte	streljana
<i>Schützenhof</i>	/	strelšte
<i>Schützenkönig</i>	/	nadstrělac
<i>Schützenmeister</i>	/	strělacki starėšina
<i>Schützenplatz</i>	/	strelšte

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Schützenübung</i>	/	nadstreljavanje
<i>Schutzkampf</i>	/	boj za obranu
<i>Schutzkrieg</i>	/	rat za obranu
<i>Schutzwache</i>	straža od obrane	f. <i>Sauvergarde</i>
<i>Schutzwaffe</i>	/	branilo, oružje za obranu
<i>Schutzwehr</i>	obrana	f. <i>Wehr</i>
<i>Schützweite</i>	dohvat, puškomet	/
<i>Schwenkung</i>	obratjanje, vartjenje; obàrnutje	(<i>mil.</i>) obrtaj; okret
<i>Schlachtgewehr</i>	/	ubojito oružje
<i>Seemacht</i>	sila pomorska, morska moć	(<i>Truppen</i>) pomorska vojska, sila
<i>Seeoffizier</i>	pomorski oficir	pomorski častnik
<i>Seefoldat</i>	soldat, vojnik pomorski	pomorski vojnik
<i>Siegerheer</i>	/	pobédila vojska
<i>Siegesheer</i>	/	vojska-dobitnica
<i>Siegeswaffe</i>	/	dobitno oružje
<i>Signalfeuer</i>	/	vatra na glas
<i>Signalchuß</i>	/	puška i. top na glas
<i>Soldat</i>	soldat; vojnik, vojak	vojnik, vojak
<i>Soldatenaushub</i>	/	vojničenje, novačenje
<i>Soldatenbrauch</i>	/	vojnički, vojni običaj
<i>Soldatenbrod</i>	/	profunta
<i>Soldatendienst</i>	služba vojnička	vojnovanje; vojna služba
<i>Soldatenfieber</i>	/	strah od rata
<i>Soldatenfrau</i>	soldačka žena	vojniovica; vojniovka, vojnička žena
<i>Soldatenfrei</i>	/	prost od nastanbe vojnikah
<i>Soldatenfreund</i>	/	ljubivoj
<i>Soldatenhaus</i>	/	f. <i>Caserne</i>
<i>Soldatenhure</i>	soldatuša	/
<i>Soldatenkind</i>	/	vojničko dète
<i>Soldatenkittel</i>	/	vojnička kabanica
<i>Soldatenkleid</i>	/	f. <i>Montur</i>
<i>Soldatenknabe</i>	/	vojnički sin
<i>Soldatenleben</i>	život soldački	vojnovanje, vojniovanje

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Soldatenpflicht</i>	/	vojnička dužnost; vojnička zakletva, prisega
<i>Soldatenpreffung</i>	/	hvatanija, vezanija, lovina
<i>Soldatenrock</i>	/	vojnička haljina
<i>Soldatenfache</i>	/	vojnička stvar; vojnički posao
<i>Soldatenspiel</i>	/	vojnička igra
<i>Soldatenstand</i>	/	vojnički stališ; vojništvo
<i>Soldatensteuer</i>	/	vojni porez
<i>Soldatenstube</i>	/	soba za vojnike
<i>Soldatenweib</i>	/	f. <i>Soldatenfrau</i>
<i>Soldatenwejen</i>	vojničtvo, vojačtvo	vojništvo, vojaštvo
<i>Soldateska</i>	/	vojničina, soldatina
<i>Soldatijch</i>	soldački; vojnički	vojnički
<i>Söldnerfchar</i>	/	četa plaćenikah
<i>Späher</i>	špia; spiun; uhoda, uhodnik	uhoda, uhodnik, špiun, špia
<i>Spähschiff</i>	/	brod-uhodnik
<i>Spion</i>	špiun, špia, uhoda, uhodnik	uhoda, uhodnik, špijun, špija
<i>Spioniren</i>	špiuniti, špiati, uhoditi	uhoditi, špijuniti, špijati
<i>Stab</i>	(<i>beim Regiment</i>) štap	(<i>mil.</i>) čeonništvo, stol, štap, štok
<i>Stabsoffizier</i>	oficir od štapa, štapski oficir	poglaviti častnik, štapski častnik
<i>Stabsquartier</i>	štapski kvartir	poglaviti stan; stol
<i>Steinkugel</i>	/	(<i>mil.</i>) kameno zrno (tane)
<i>Stellung</i>	razredjenje; položenje; posada	(<i>des Heeres</i>) položaj; razpologa, naredjaj; směštaj
<i>Stellungsamt</i>	/	ured za primanje novakah; ured primajući novake
<i>Stellvertreter</i>	naměstnik	(<i>mil.</i>) zaměnik
<i>Stockflinte</i>	/	puškobat
<i>Stratagem</i>	/	ratna varka
<i>Strategie</i>	/	vojnoznanstvo, ratnoznanstvo, strategija
<i>Strategiker</i>	/	vojnoznanac, ratnoznanac, strategik
<i>Strategijch</i>	/	vojnoznanstven, strategičan
<i>Streichlinie</i>	linia od obrane	bočnica
<i>Streifcorps</i>	/	četa
<i>Streifen</i>	(<i>von Truppen im Kriege</i>) četovati, robiti; obilaziti	četovati

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Streiferei</i>	četa; četovanje	četovanje
<i>Streifpartei</i>	četa	četa
<i>Streiffchuß</i>	zadirak	okrzina, okačaj, zadirak (od zrna)
<i>Streifzug</i>	četa	četa; četovanje
<i>Streit</i>	boj, bitka	bitka
<i>Streitart</i>	sěkira bojna	braduša, nadžak*
<i>Streitbar</i>	hrabar, hrabren, junački, ratan, bijan, ubojit	bojni, ubojit
<i>Streitbarkeit</i>	junačtvo, vitežtvo; ubojitost	bojnost, ubojitost, ratobornost
<i>Streitbegier(de)</i>	/	ratobornost
<i>Streiten</i>	ratnica, vojnica	(<i>kämpfen</i>) biti se; boj biti
<i>Streiter</i>	vojniki, ratnik	bojnik, borac; ratnik
<i>Streiterfahren</i>	/	vičan i. vješt boju
<i>Streiterin</i>	ratnica, vojnica	ratnica, bojnica
<i>Streitgenoß</i>	/	(<i>mil.</i>) suvojniki
<i>Streithand</i>	/	bojna ruka; desnica
<i>Streithandschuch</i>	rukavica bojna	/
<i>Streitkraft</i>	/	bojna sila
<i>Streitkühn</i>	/	smjeli u boju
<i>Streitmüde</i>	/	umoren od boja
<i>Streittag</i>	/	bojni dan
<i>Streitwagen</i>	bojna kola	bojna kola
<i>Stück</i>	(<i>Kanone</i>) top	top
<i>Stückgießer</i>	topar	topar
<i>Stückgießerei</i>	toparnica	toparnica
<i>Stückgut</i>	tuč (za topove)	topovina
<i>Stückjunker</i>	pomoćnik od artilerie	topnički kadet
<i>Stückknecht</i>	sluga, momak od artilerie	vozač topa
<i>Stückkugel</i>	zarno topovsko	topovsko zrno, tane*
<i>Stückpferd</i>	konj od artilerie	topovski konj
<i>Stückpforte</i>	puškarica, puškarnica (od broda bojnoga)	puškarica, puškarnica (u broda)
<i>Stückprobe</i>	/	ogled topa
<i>Stückprober</i>	/	ogledač topa
<i>Stückpulver</i>	/	topovski prah (barut)

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Stückschuß</i>	/	topomet
<i>Stückwischer</i>	čistilica topovska	čistilica topovska
<i>Stückzapfen</i>	čep topovski	topovski zapušač, čep
<i>Sturmanlauf</i>	/	jurišanje
<i>Sturmbock</i>	ovan (bojni)	zidoder
<i>Sturmdach</i>	kornjača (bojna)	bojna željvina
<i>Stürmer</i>	jurišnik	jurišnik
<i>Sturmhaube</i>	kaciga	kaciga
<i>Sturmlaufen</i>	/	jurišanje
<i>Sturmläufer</i>	/	jurišnik
<i>Subaltern</i>	/	područni, pod(d)ružni, podčinjen
<i>Subaltern-Offizier</i>	/	podčastnik
<i>Taktik</i>	ratoznanstvo, taktika	ratoznanstvo, taktika
<i>Tapferkeitsmedaille</i>	/	kolajna za hrabrost
<i>Taufender</i>	/	tisućnik
<i>Transport</i>	transport, prevoz	(mil.) preselica; transport
<i>Truppe</i>	četa	(mil.) četa
<i>Truppen</i>	vojska, vojnica	čete; vojska
<i>Truppenabtheilung</i>	/	četa
<i>Truppencorps</i>	/	sbor, kor
<i>Truppendislokation</i>	/	premještanje vojske
<i>Truppweise</i>	na čete	četimice, na čete
<i>Tschaikisten=Battalion</i>	/	šajkaška četa
<i>Tzako</i>	čaka, klobuk (vojnički)	(<i>Tschako</i>) čakov
<i>Ueberläufer</i>	uskok, priběg	prebëg, uzbëg; uskok
<i>Uhlane</i>	/	ulan ⁱ
<i>Uhlanenregiment</i>	/	ulanska pukovina
<i>Unter Abfeuerung der Kanonen</i>	pri pucnjavi, gromu topovah	uz grmljavinu topovah
<i>Unteradmiral</i>	vice-admiral	/
<i>Unterfeldherr</i>	podvojvoda	podvojvoda
<i>Unterlieutenant</i>	podlajtnant	podporučnik, untrlačman
<i>Unterlieutenantsstelle</i>	/	mësto, služba podporučnika
<i>Unteroffizier</i>	podčastnik, podoficir	podčastnik

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Urlaub</i>	odpust	dopust, dopustica
<i>Urlaubspaß</i>	/	dopustnica
<i>Urlaubszeit</i>	/	dopustni rok
<i>Vedette</i>	/	vidok
<i>Verdeckt</i>	/	(<i>mil.</i>) zaklonit
<i>Veteran</i>	/	stari vojnik; doslužilac
<i>Viceadmiral</i>	/	pomorski podvojvoda
<i>Visirkorn</i>	nišan	očnik, sšnjaj, puce, nišan
<i>Visitirpatrouille</i>	/	/
<i>Volksbewaffnung</i>	/	oružanje naroda
<i>Volksheer</i>	/	narodna vojska
<i>Vorderglied</i>	prednja vārsta	(<i>mil.</i>) prva vrsta
<i>Vorderheer</i>	/	prednja vojska
<i>Vordertreffen</i>	prednja straža	prednja četa, straža; udordžije
<i>Vorhut</i>	/	prednja četa; predvoj
<i>Vorkampf</i>	/	prvi boj
<i>Vorkämpfer</i>	/	prvi borac
<i>Vorposten</i>	prednja straža	prednja straža, čarkadžija
<i>Vortrab</i>	prēdnja straža	prednja četa, predvoj
<i>Vortrupp</i>	f. <i>Vortrab</i>	prednja četa, predvoj
<i>Wache</i>	straža	(<i>mil.</i>) straža
<i>Wacher</i>	straža, stražac, stražar, stražanin	stražar
<i>Wachfeuer</i>	stražarski oganj, vatra stražarska	stražarska vatra
<i>Wachgeld</i>	stražarina	stražarina
<i>Wachhaus</i>	stražara	stražara
<i>Wachinstitut</i>	/	stražanstvo
<i>Wachkörper</i>	/	stražarstvo
<i>Wachmannschaft</i>	/	stražari
<i>Wachmeister</i>	stražmeštar (u konjicah)	stražmeštar
<i>Wachordnung</i>	/	red straženja, stražbe
<i>Wachparade</i>	parada (stražna)	ogled straže
<i>Wachposten</i>	/	(<i>Ort</i>) stražište; (<i>Person</i>) straža
<i>Wachrolle</i>	/	popis stražarah
<i>Wachschau</i>	/	pregled straže

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Wachschiff</i>	stražni brod, brod od straže	ladja-stražarica; brod-stražar
<i>Wächter</i>	stražar, stražac, stražanin; čuvar	stražar, stražac
<i>Wächtergeld</i>	/	stražarina
<i>Wächterhäuschen</i>	stražarnica	stražnica, čuvarnica
<i>Wächterin</i>	stražarica, stražanka; čuvarica	stražarica, stražanka; čuvarica
<i>Wächterruf</i>	/	vika stražara
<i>Wachtthurm</i>	stražni turan, toranj od straže	straževica, karaula*
<i>Wachtmeister</i>	(<i>Wachmeister</i>) stražmeštar (u konjikal)	stražmeštar
<i>Waffen</i>	oružje	oružje
<i>Waffenbeit</i>	/	ratovanje
<i>Waffenberaubt</i>	/	lišen oružja
<i>Waffenbruder</i>	suvojniki, drugorati, drugobojnici, subojnici	f. <i>Waffengefährte</i>
<i>Waffendienst</i>	/	vojnovanje
<i>Waffenentscheidung</i>	/	odlučivanje, rešenje oružjem
<i>Waffenfähig</i>	/	podoban nositi oružje
<i>Waffenferaffel</i>	/	zveka oružja
<i>Waffenfreund</i>	/	prijatelj oružja
<i>Waffengefährte</i>	/	subojnik, suratnik, ratni drug, drug od mejdana
<i>Waffengenöß</i>	/	f. <i>Waffengefährte</i>
<i>Waffengenossenschaft</i>	/	subojništvo, suratništvo
<i>Waffengefetz</i>	/	oružni zakon
<i>Waffenetöse</i>	/	lupatanja oružja
<i>Waffenglanz</i>	/	svetlost oružja; svetlo oružje
<i>Waffenglück</i>	/	sreća na mejdanu; junačka sreća
<i>Waffenhalle</i>	/	oružana, oružnica
<i>Waffenhammer</i>	/	oružarnica
<i>Waffenhändler</i>	/	trgovac oružjem, oružar
<i>Waffenhaus</i>	oružnica; oružište	f. <i>Waffenhalle</i>
<i>Waffenkammer</i>	/	oružnica
<i>Waffenkampf</i>	/	junački boj
<i>Waffenlinie</i>	/	oružnjača
<i>Waffenlos</i>	/	bez oružja, neoružan
<i>Waffenmächtig</i>	/	jak na oružju

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Waffenort</i>	/	oružište
<i>Waffenpflicht</i>	/	dužnost vojnovanja
<i>Waffenplatz</i>	bojno mjesto	f. <i>Waffenort</i>
<i>Waffenrecht</i>	/	sila (oružja)
<i>Waffenruf</i>	/	f. <i>Apell</i>
<i>Waffenruhe</i>	/	bojno mjesto
<i>Waffenraum</i>	/	oružana
<i>Waffenschau</i>	/	pregled oružja
<i>Waffenschmied</i>	kovač od oružja	oružar
<i>Waffenschmiede</i>	kovačnica, viganj, fabrika od oružja	oružarnica
<i>Waffenschmuck</i>	/	(fig.) svjetlo oružje
<i>Waffensegnen</i>	/	blagoslov oružja
<i>Waffenstillstand</i>	prestaja od oružja, sustava bojna, primirje	primirje, umir, uvjerenica, mirno
<i>Waffenstillstandsbedingung</i>	/	uvjet primirja
<i>Waffenträger</i>	štitnik	štitonoša
<i>Waffenübung</i>	vojno vježbanje	vježbanje u oružju; vojna vježba
<i>Waffenvolk</i>	/	oružano ljudstvo; oružan narod
<i>Waffen</i>	oružati; oboružati	oružati, naoružati; oboružati
<i>Wahlplatz</i>	bojište, ratište, mejdan	(<i>Schlachtfeld</i>) bojište, razbojište; f. <i>Wahlort</i>
<i>Wehr, Wehre</i>	obrana, oružje	obrana; (<i>Waffen</i>) oružje
<i>Wehrgeräth</i>	sprava od obrane	branila
<i>Wehrkunst</i>	/	obranstvo
<i>Wehrlinie</i>	/	branovica
<i>Wehrlos</i>	bez obrane, bez oružja, neoružan	bez oružja; bez obrane
<i>Wehrmann</i>	/	branac; vojnik, ratnik
<i>Wehrpflicht</i>	/	dužnost vojnovanja; vojna dužnost
<i>Wehrchanze</i>	/	branište
<i>Wehrstand</i>	stališ vojnički	vojinstvo, vojništvo
<i>Wehrwaffe</i>	/	branilo
<i>Werbebezirkscommando</i>	/	zapovjedništvo vojničkoga sreza (kotara)
<i>Werbegeld</i>	kapara	snubnina, vojna kapara
<i>Werbehaus</i>	kuća od zapisivanja vojnikah	snubionica
<i>Werbekreis</i>	kotar od zapisivanja vojnikah	snubilište; vojnički srez

NJEMAČKA NATUKNICA	MUR (1842.)	ŠULEK (1860.)
<i>Werbelifte</i>	lista od zapisivanja vojnika	/
<i>Werben</i>	mamiti, brati, vabiti, kupiti, popisivati, zapisivati, pisati (vojnike)	(<i>Soldaten</i>) snubiti na vojsku; kupiti vojsku; vrbovati
<i>Werben, n.</i>	vabljenje, zapisivanje vojnika	f. <i>Werbung</i>
<i>Werbepplatz</i>	mesto od zapisivanja vojnika	vojno kupilište
<i>Werber</i>	zapisivalac (vojnika)	(<i>Soldaten-</i>) kupivojska
<i>Werbung</i>	f. <i>Werben, n.</i>	(<i>Soldaten-</i>) snubljenje na vojsku, vrbovka
<i>Werk</i>	/	(<i>mil.</i>) gradba
<i>Wiederbesetzung</i>	/	(<i>mil.</i>) opetovano posėdnuće
<i>Widerstehen</i>	/	(<i>mil.</i>) opirati se, uprėti se
<i>Zapfenstreich</i>	/	bubnjanje na sanak
<i>Zeugamt</i>	/	oružana
<i>Zeughaus</i>	oružnica; oružište	oružana
<i>Zeugmeister</i>	cajgmajstor, meštar od artilerie	f. <i>Feldzeugmeister</i>
<i>Zeugschreiber</i>	pisar od oružišta	/
<i>Zweikampf</i>	duel, dvoboj, mejdan	suboj, dvoboj, mejdan, megdan

9. ŽIVOTOPIS

Dalibor Vrgoč rođen je 11. srpnja 1978. u Zagrebu gdje je 2002. godine na Filozofskome fakultetu diplomirao engleski jezik i književnost i talijanski jezik i književnost. Od 2003. do 2012. radio je u Ministarstvu vanjskih i europskih poslova kao prevoditelj, jezični redaktor i terminolog te stekao dugogodišnje terminološko i prevoditeljsko iskustvo. Od 2007. do 2010. sudjelovao je u osmišljavanju i upravljanju terminološkom bazom *Euroterm*. Tijekom godina sudjelovao je na različitim terminološkim studijskim putovanjima i školovanjima – od Beča, Luxembourg, Bruxellesa do Lisabona i Kölna. Od 2012. godine radi na Hrvatskome vojnom učilištu „Dr. Franjo Tuđman“ kao profesor engleskoga jezika, a od 2014. godine kao načelnik Odjela za prevođenje i testiranje u Središtu za strane jezike. S prof. dr. sc. Željkom Fink Arsovski suautor je prvoga hrvatsko-engleskoga frazeološkog dvojezičnika – *Hrvatsko-engleskoga frazeološkoga rječnika* – koji je Naklada Ljevak objavila 2008. godine. Uže je područje njegova znanstvenoga interesa vojno nazivlje, terminologija, leksikologija, leksikografija i prevođenje. Objavio je nekoliko terminoloških radova i do danas je izlagao na *Sedmome hrvatskom slavističkom kongresu*. Član je Matice hrvatske.

Oženjen je i otac petero djece.

9.1. Popis objavljenih radova i radova u postupku objavljivanja

- PETROVIĆ, Bernardina i Dalibor VRGOČ. 2020. Juxtaposing Croatian military terminology of the two ground-breaking 19th century dictionaries. *Zbornik radova filozofskog fakulteta u Splitu*, 13. (u postupku objavljivanja)
- VRGOČ, Dalibor. 2017. Strategos – vojskovođa, general, strateg. *Strategos: znanstveni časopis Hrvatskog vojnog učilišta „Dr. Franjo Tuđman“*, 1(1):121–124. (jezični osvrt)
- VRGOČ, Dalibor. 2020a. Hrvatsko vojno nazivlje u predšulekovskim vojnim priručnicima. U *Zbornik radova sa Sedmoga hrvatskog slavističkog kongresa* (u tisku) [ur. I. Baković, A. Frančić, M. Malnar Jurišić, L. Molvarec i B. Petrović].
- VRGOČ, Dalibor. 2020b. Tko je bio hrvatski krajiški časnik S. S. K.?. U *Vojna krajina u suvremenoj historiografiji* (u pripremi) [ur. D. Roksandić i V. Muić]. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije i FF press. (izvorni znanstveni rad)
- VRGOČ, Dalibor i Željka FINK ARSOVSKI. 2008. *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak. (knjiga)
- VRGOČ, Dalibor i Milica MIHALJEVIĆ. 2019. Jesmo li svjesni situacije? Terminološka raščlamba naziva »situational awareness« u vojnome kontekstu. *Strategos: znanstveni časopis Hrvatskog vojnog učilišta „Dr. Franjo Tuđman“* 3(1):7–42. (izvorni znanstveni rad)
-